

2013 YILI PROGRAMI

**18 Ekim 2012 Tarihli ve 28445 Sayılı Resmi Gazete'de
Yayımlanan 4 Ekim 2012 Tarihli ve 2012/3839 Sayılı 2013 Yılı
Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair
Bakanlar Kurulu Kararı Eki**

BİRİNCİ BÖLÜM

2013 YILI PROGRAMININ MAKROEKONOMİK AMAÇ VE POLİTİKALARI

I. MAKROEKONOMİK AMAÇLAR

2013-2015 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda yer alan temel amaç ve makroekonomik öncelikler çerçevesinde; özellikle gelişmiş ülkeler kaynaklı olmak üzere küresel ekonomide devam eden sorunlara, belirsizlik ve risklere rağmen büyüme sürecinin devam ettirilmesi, istihdam artışının sürdürülmesi, kamu mali dengelerinin iyileştirilmesi, cari işlemler açığında kaydedilen düşme eğiliminin sürdürülmesi, yurtiçi tasarrufların artırılması, enflasyonla mücadeleye devam edilmesi ve finansal istikrarın korunması 2013 Yılı Programının temel makroekonomik amaçlarıdır.

II. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR

A. BÜYÜME VE İSTİHDAM

- i. Para, maliye ve gelirler politikaları; iç ve dış talep arasındaki denge gözetilerek büyümenin desteklenmesi, istihdamın artırılması, fiyat istikrarı ile finansal istikrarın birlikte sürdürülmesi amaçları çerçevesinde ve koordinasyon içerisinde yürütülecektir.
- ii. Yurtiçi tasarrufların artırılması için tüketimin gelirle dengeli bir şekilde büyümesini sağlayıcı politikalar uygulanacaktır.

- iii. Gerek kamuda gerekse özel kesimde israfı azaltmaya ve tasarruf bilincinin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- iv. Büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve yeni istihdam olanakları yaratmak için ihracatı artıracak ve ithalata bağımlılığı azaltacak yerli ve uluslararası yatırımlar desteklenmeye devam edilecektir
- v. Rekabet gücünün artırılması için daha verimli, Ar-Ge tabanlı ve yenilikçi üretim yapısına geçişi destekleyecek politikalar izlenecektir.
- vi. İstihdamın artırılmasına, işgücünün niteliğinin yükseltilmesine, kayıtdışılığın ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik politikalara ağırlık verilecektir.

B. MALİYE POLİTİKASI

1. Kamu Harcama Politikası

- i. Kamu idarelerinin karar verme süreçlerini güçlendirmek, mali saydamlık ve hesap verilebilirliği artırmak amacıyla uygulamaya konulan stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme anlayışı yaygınlaştırılacak, kaynak tahsis sürecinde stratejik planlar ve performans programları esas alınacaktır.
- ii. Harcama programları verimlilik artışı sağlamak amacıyla gözden geçirilecektir.
- iii. Sosyal amaçlı programlar ile tarım sektörüne yönelik transferlerin amaçlanan faydayı sağlayıp sağlamadıklarını değerlendirmek üzere çalışma yapılacaktır.
- iv. Kamu idarelerinin etki analizi yapma kapasiteleri artırılabilecektir.
- v. Kamu ihale sisteminin etkinliğinin artırılması yönündeki düzenlemeler hayata geçirilecektir.
- vi. Mahalli idarelerin genel bütçe vergi paylarından kamuya olan borçlarına mahsuben yapılacak kesinti, yeni borç doğmasını engelleyecek ve borç stokunun azalmasına yardımcı olacak bir oranla düzenli olarak uygulanmaya devam edilecektir.
- vii. Sağlık hizmetlerinin kalitesinden ödün verilmeksizin, gereksiz ilaç ve hizmet kullanımını önlemek üzere ilaç ve tedavi harcamaları daha akılcı hale getirilecektir.
- viii. Sağlık hizmet sunucularının geçmiş davranışlarını dikkate alan denetim modelleri geliştirilecek, risk analizi ve veri madenciliği alanlarında yazılım, donanım ve eğitim altyapısı güçlendirilecektir.

2. Kamu Yatırım Politikası

Kamu yatırımlarının etkinliği artırılacak; yatırımlar öncelikli olarak sosyal kalkınma amaçlı ve üretken faaliyetleri destekleyecek nitelikteki altyapıya yönlendirilecek, sektörel, bölgesel ve AB'ye uyum yönündeki amaçların gerçekleştirilmesinde etkili bir araç olarak kullanılacaktır. Bu çerçevede;

- i. Kamu yatırımlarının etkili, verimli ve zamanında gerçekleştirilmesi, mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılması hedeflenecektir.

- ii. Eğitim, sağlık, teknolojik araştırma, ulaştırma, içme suyu, adalet hizmeti sektörleri ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik altyapı yatırımlarına öncelik verilecektir.
- iii. Kamu yatırımları, başta Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Konya Ovası Projesi (KOP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) kapsamındaki yatırımlar olmak üzere bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı ve bölgesel gelişme potansiyelini değerlendirmeyi hedefleyen ekonomik ve sosyal altyapı projelerine yoğunlaştırılacaktır.
- iv. Kamu yatırım teklif ve kararları; sorun, ihtiyaç ve çözüm analizlerini içeren, sektörel ve bölgesel ana plan ve stratejileri ile nitelikli yapılabirlik etütlerine dayandırılacaktır.
- v. Kamu yatırım uygulamalarının etkinliğini artırmak amacıyla izleme ve değerlendirme çalışmaları geliştirilecektir.
- vi. Kamu altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde özel sektör katılımını artırıcı modellerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

3. Kamu Gelir Politikası

- i. Vergi düzenleme ve uygulamalarında istikrar ve öngörülebilirlik esas olacaktır.
- ii. Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine, yüksek katma değerli ürünler geliştirilerek ülke ekonomisinin uluslararası düzeyde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturulmasına yönelik vergi politikası uygulamalarına devam edilecektir.
- iii. Temel vergi kanunlarının günümüz ihtiyaçları doğrultusunda gözden geçirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.
- iv. Vergi politikaları finansman kalitesini artıracak şekilde uygulanacaktır.
- v. Başta yurtiçi tasarruf yetersizliği ve cari açık olmak üzere, büyüme ortamının sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlarla mücadelede vergi politikası gerektiğinde etkin bir şekilde kullanılacaktır.
- vi. İstisna, muafiyet ve indirimler nedeniyle oluşan vergi harcaması tutarlarının hesaplanarak kamuoyuyla paylaşılması uygulaması genişletilerek sürdürülecektir.
- vii. Vergiye uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.
- viii. Kamu taşınmazlarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik olarak satış dahil tüm alternatifler değerlendirilecektir.
- ix. Vergi politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında, iklim değişikliğiyle mücadele edilmesine ve enerji tüketiminde tasarruf sağlanmasına yönelik öncelikler gözetilecektir.

4. Kamu Borçlanma Politikası

- i. Stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikası uygulaması sürdürülecektir.
- ii. Piyasa koşulları elverdiği ölçüde, borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılması suretiyle döviz kuru ve faiz oranı riski;

ortalama vadenin uzatılması ve Hazine'nin güçlü rezerv tutması suretiyle likidite riski düşürülecektir.

- iii. Borç servisinin dönemler arası dengeli dağılmasının sağlanması ve ikincil piyasada fiyat etkinliğinin artırılması amaçlarıyla değişim ve geri alım ihaleleri yapılabilecektir.
- iv. İkincil piyasalarda sağlıklı bir verim eğrisinin oluşturulması ve likiditenin sağlanmasına yönelik olarak senetlerin azalan vadelerde yeniden ihraç edilmesi politikasına devam edilecektir.
- v. Devlet iç borçlanma senetlerinin yatırımcı tabanının genişletilmesi amacıyla yeni araçların geliştirilmesine ilişkin çalışmalara devam edilecektir.
- vi. Piyasa yapıcılığı sistemi sürdürülecektir.
- vii. Finansman programları, iç borçlanma stratejileri, ihale duyuruları gibi borçlanmaya ilişkin bilgilerin düzenli olarak açıklanmasına devam edilecektir.

5. Kamu Mali Yönetimi ve Denetim

- i. Kamuda etkin bir dış denetimin sağlanması için Sayıştay'ın uygulama altyapısı güçlendirilecektir.
- ii. Kamu idarelerinde iç kontrol sisteminin sağlıklı bir şekilde işletilmesi, iç ve dış denetimin etkin ve koordineli bir şekilde çalışması sağlanacaktır.
- iii. Kamu idarelerinin faaliyetlerinin kamu iç kontrol ve iç denetim standartlarına uyum düzeyinin artırılması sağlanacaktır.
- iv. Kamu idarelerinde yönetim sorumluluğunun güçlendirilmesi için kamu mali yönetiminin insan kaynakları altyapısı nitelik ve nicelik olarak güçlendirilecektir.
- v. İç denetim birimlerinin kurumsal kapasitesi artırılabilecek, kamu idarelerinin teşkilat yapısındaki yeri güçlendirilecektir.
- vi. İç denetim alanında merkezi uyumlaştırma fonksiyonu gören İç Denetim Koordinasyon Kurulu yeniden yapılandırılacaktır.

6. Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme

- i. Kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) kârlılık, verimlilik ve kurumsal yönetim ilkelerine uygun olarak işletilmesi esastır.
- ii. KİT'lerin belirli bir takvim ve strateji çerçevesinde özelleştirilmesi çalışmaları kararlılıkla sürdürülecektir.
- iii. KİT'lerde; yetkilendirmeyi, hesap verebilirliği, şeffaflığı, karar alma süreçlerinde etkinliği ve performansa dayalı yönetimi esas alan stratejik yönetim anlayışı yaygınlaştırılacaktır.
- iv. KİT'lerin stratejik planlarının yıllık uygulama dilimleri olan performans programları izlenecek ve değerlendirilecektir.
- v. KİT'lerde uluslararası standartlara uygun iç denetim birimleri oluşturulacak, iç kontrol sistemleri geliştirilecektir.

- vi. Fiyatlandırma başta olmak üzere KİT'lerin tüm işletmecilik politikaları, stratejik planlar ile genel yatırım ve finansman kararlarında öngörülen hedeflere ulaşacak şekilde belirlenecek ve etkin bir şekilde uygulanacaktır.
- vii. KİT'lerin gayrimenkullerinin değerlendirilmesinde rayiç bedel esas alınacaktır. Atıl olmayan gayrimenkullerin devrinde; işletmenin verimliliği ve bütünlüğü gibi hususların olumsuz etkilenmemesi, tarım arazilerinin korunması ve çevre sağlığı göz önünde bulundurulacaktır.
- viii. KİT'lerin sürekli zarar eden ve kâra geçmesi mümkün görülmeyen işletme birimleri tasfiye edilecektir.
- ix. KİT'lerde nitelikli personel ihtiyacının karşılanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

C. ÖDEMELER DENGESİ

- i. Firmaların küresel rekabet gücünü artırmak amacıyla yenilikçiliğe dayalı, markalı, katma değeri yüksek ürün ve hizmetlerin üretim ve pazarlama süreçlerinin desteklenmesine devam edilecektir.
- ii. Enerjide yerli ve yenilenebilir kaynakların payı artırılacak, enerji verimliliğini sağlayıcı çalışmalar desteklenerek ithalata olan bağımlılık azaltılacaktır.
- iii. Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) kapsamında; ihracata dönük üretimde daha etkin ve düşük maliyetli girdi tedarikine, üretim ve ihracatın ara malı ithalatına bağımlılığının azaltılmasına ve bu suretle ihracatta sürdürülebilir rekabet gücüne katkı sağlanmasına yönelik eylemlerin hayata geçirilmesine başlanacaktır.
- iv. Yurtiçinde üretim ve ticaret yapan uluslararası firmaların tedarik zincirlerinde yurtiçi üretimin payının artırılmasına yönelik politikalar geliştirilecektir.
- v. Dahilde işleme rejimi, yurtiçi üretim, ihracat ve dış ticaret dengesine etkisi açısından bütüncül bir şekilde değerlendirilerek gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- vi. Yurtiçi katma değer oranı yüksek malları kullanma bilincinin geliştirilmesine yönelik olarak etiketleme başta olmak üzere özendirici tedbirler alınacaktır.
- vii. İthalatta piyasa gözetimi ve denetimi sisteminin etkinliği artırılacaktır.
- viii. Kamu alımlarında yerli ürünlerin tercih edilmesi sağlanacaktır.
- ix. İhracatta pazar çeşitliliğinin artırılması amacıyla belirlenen ülkelere yönelik eylem planları hazırlanacaktır.
- x. İhracatçı firmaların mevcut pazarlarda paylarının artırılması ve yeni pazarlara giriş yapabilmelerine yönelik destekler etkin şekilde kullanılmaya devam edilecektir.
- xi. İhracatçıların uluslararası alanda karşılaştığı sorunlara ve ticarete karşılaşılan teknik engellerin bertaraf edilmesine yönelik etkin çözümler üretilecektir.
- xii. İhracatçı firmaların pazara girişlerini kolaylaştıracak teknik mevzuat uyum çalışmalarına yönelik destekler sürdürülecektir.

- xiii. Serbest Ticaret Anlaşması imzalanan ülke sayısını artırmaya yönelik çalışmalara devam edilecektir.
- xiv. İhracata yönelik kredi ve garanti destek imkânlarının iyileştirilmesine devam edilecektir. Ayrıca, ihracatçılara yönelik finansman programlarının farkındalığı artırılacak ve yeni finansman araçları oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Ç. PARA POLİTİKASI VE FİYAT İSTİKRARI

- i. 2013 yılında para politikasının temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. Destekleyici bir amaç olarak finansal istikrar da gözetilmeye devam edilecektir.
- ii. Para politikası, enflasyon hedeflemesi çerçevesinde yürütülecektir.
- iii. Temel para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranları kullanılmasının yanı sıra, zorunlu karşılık oranları ve faiz koridoru gibi birbirini tamamlayıcı nitelikteki araçlar ile Türk Lirası ve döviz cinsi likidite uygulamaları birlikte kullanılmaya devam edilecektir.
- iv. Enflasyon hedefleri, Hükümet ve Merkez Bankası tarafından üç yıllık vadede belirlenecektir.
- v. Para politikasının hesap verebilirliğini ve şeffaflığını temin etmek amacıyla, enflasyonun yıl sonu hedefinden belirgin olarak sapması ya da sapma olasılığının ortaya çıkması halinde, Merkez Bankası hedeften sapmanın nedenlerini ve enflasyonun tekrar hedefe yakınsaması için alınması gereken önlemleri Hükümete yazılı olarak bildirecek ve kamuoyuna duyuracaktır.
- vi. Esnek ve etkin likidite yönetimine imkân veren para politikasının operasyonel çerçevesi önümüzdeki dönemde de sürdürülecektir.
- vii. Dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına bu dönemde de devam edilecektir.
- viii. Piyasa derinliğinin kaybolmasına bağlı olarak kurlarda sağlıksız fiyat oluşumlarının gözlenmesi veya aşırı oynaklık durumunda döviz alım/satım ihaleleri yapılabileceği gibi spekülasyon davranışlar gözlenmesi durumunda piyasaya doğrudan müdahale edilebilecektir.
- ix. Piyasa koşullarının uygun olduğu dönemlerde, rezerv biriktirme amaçlı döviz alım ihaleleri önceden ilan edilen program dâhilinde yapılmaya devam edilebilecektir.
- x. Rezerv Opsiyon Mekanizması sermaye akımlarındaki oynaklıklara karşı otomatik dengeleyici olarak kullanılmaya devam edilecektir.

TABLO I: 1- Temel Ekonomik Büyüklükler

	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2013 ⁽²⁾
BÜYÜME VE İSTİHDAM (Yüzde Değişme)							
Toplam Tüketim	5,3	-0,3	-0,4	5,7	7,5	1,0	3,1
Kamu	5,4	3,3	3,8	1,6	5,6	3,9	3,6
Özel	5,3	-0,7	-0,9	6,2	7,8	0,6	3,1
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	4,1	-5,2	-20,1	31,1	17,4	-0,5	6,8
Kamu	12,6	5,8	-1,2	19,1	-3,0	5,4	5,4
Özel	2,6	-7,3	-24,3	34,5	22,6	-1,7	7,1
Stok Değişimi ⁽³⁾	0,6	0,3	-2,3	2,5	-0,3	-0,8	-0,1
Toplam Mal ve Hizmet İhracatı	7,3	2,7	-5,0	3,4	6,4	14,1	4,2
Toplam Mal ve Hizmet İthalatı	10,7	-4,1	-14,3	20,7	10,9	0,0	4,0
GSYH	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,5	3,2	4,0
GSYH (Milyon TL, Cari Fiyatlarla)	843 178	950 534	952 559	1 098 799	1 298 062	1 434 712	1 571 181
GSYH (Milyar ABD Doları, Cari Fiyatlarla)	648,8	742,1	616,7	731,6	774,2	799,3	858,0
Kişi Başı Milli Gelir (GSYH, ABD Doları)	9 240	10 438	8 559	10 022	10 469	10 673	11 318
Kişi Başı Milli Gelir (SAGP, GSYH, ABD Doları)	13 903	15 021	14 413	15 571	17 468	18 092	18 834
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi)	70 215	71 095	72 050	73 003	73 950	74 885	75 811
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9	49,6	49,6
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	20 738	21 194	21 277	22 594	24 110	24 728	25 223
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8	9,0	8,9
DIŞ TİCARET (Milyar ABD Doları)							
İhracat (FOB)	107,3	132,0	102,1	113,9	134,9	149,5	158,0
İthalat (CIF) ⁽⁴⁾	170,1	202,0	140,9	185,5	240,8	239,5	253,0
Dış Ticaret Dengesi	-62,8	-69,9	-38,8	-71,7	-105,9	-90,0	-95,0
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (Yüzde)	-5,9	-5,6	-2,2	-6,4	-10,0	-7,3	-7,1
Dış Ticaret Hacmi / GSYH (Yüzde)	42,7	45,0	39,4	40,9	48,5	48,7	47,9
KAMU FİNANSMANI (GSYH'ya Oran, Yüzde)							
Genel Devlet Gelirleri	33,6	32,9	34,6	35,5	36,4	37,0	37,9
Genel Devlet Harcamaları	33,8	34,6	40,1	38,5	36,8	38,6	39,4
Genel Devlet Borçlanma Gereği	0,2	1,6	5,5	3,0	0,4	1,6	1,5
Genel Devlet Faiz Harcamaları	5,9	5,4	5,7	4,5	3,4	3,5	3,5
Program Tanımlı Genel Devlet Faiz Dışı Fazlası	2,8	1,5	-1,7	0,0	1,8	0,7	0,8
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ⁽⁵⁾	0,1	1,6	5,0	2,4	0,1	1,7	1,5
Program Tanımlı Kamu Kesimi Faiz Dışı Fazlası ⁽⁵⁾	3,1	1,6	-1,1	0,8	1,9	0,5	0,8
AB Tanımlı Genel Devlet Nominal Borç Stoku	39,9	40,0	46,1	42,4	39,2	36,5	35,0
FİYATLAR (Yüzde Değişme)							
GSYH Deflatörü	6,2	12,0	5,3	5,7	8,9	7,1	5,3
TÜFE Yıl Sonu	8,4	10,1	6,5	6,4	10,5	7,4	5,3

(1) Gerçekleşme tahmini, (2) Program, (3) Büyümeye katkı olarak verilmektedir, (4) Parasal olmayan altın ithalatı dahildir, (5) Genel devlet ve KİT'leri kapsamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE HEDEFLER

I. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

Küresel krizin başlangıcından itibaren yaklaşık 5 yıl geçmesine rağmen, dünya ekonomisinde henüz istikrar sağlanamamıştır. Küresel ekonomik kriz evre değiştirerek devam etmektedir. Krizin başlangıcında yaşanan sorunlar bankacılık ve finans sektörü ağırlıklı iken, son dönemde gelişmiş ülkelerin kamu borçlarının sürdürülebilirliği sorunu ön plana çıkmıştır. Küresel ekonomi, özellikle Avro Bölgesinde bozulan kamu maliyesi ve zayıf bankacılık kaynaklı sorunların ticaret ve güven kanallarıyla diğer bölgelere yayılması sonucu tekrar zayıflamıştır. Avro Bölgesinde yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler küresel görünüm üzerinde belirleyici olmaya devam etmektedir.

2009 yılında yaşanan daralma sonrasında 2010 yılında dünya ekonomisi toparlanma sürecine girmiş ve yüzde 5,1 oranında büyümüştür. Ancak 2011 yılında bu toparlanma süreci sürdürülememiştir. 2011 yılı Ağustos ayından itibaren küresel büyümeye ilişkin endişelerin artmasıyla küresel ölçekte aşağı yönlü riskler artmaya başlamıştır. Avro Bölgesinde yaşanan mali çalkantılar ve bunun bankacılık kesimine olan yansımaları ile ekonomi politikasına yönelik karar alma süreçlerinde yaşanan belirsizlikler ve kaybolan güven ortamı, gelişmiş ülkelerde büyüme performansının beklenenden daha düşük seyretmesine neden olmuştur. Bu durum gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerin büyümelerine olumsuz yönde yansımıştır. Bunun yanı sıra enerji, emtia ve gıda fiyatlarında yaşanan dalgalı seyrin yarattığı belirsizlik ortamı küresel büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmelerle birlikte, 2011 yılının Mart ayında Japonya'da yaşanan felaketlerin tedarik zincirine olumsuz yansımaları ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde yaşanan siyasi belirsizlikler 2011 yılında dünya büyümesinin yüzde 3,8'e gerilemesine yol açmıştır. Gelişmiş ekonomilerde 2010 yılında yüzde 3 olarak gerçekleşen büyüme hızı, 2011 yılında yüzde 1,6'ya gerilemiştir. Aynı dönemde gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerin büyüme hızı ise yüzde 7,4'ten yüzde 6,2'ye inmiştir.¹

OECD tarafından açıklanan en güncel bileşik öncü göstere verileri² ekonomik görünümdeki olumsuzluğun devam ettiğini ve küresel ekonomik görünümdeki bozulmayı teyit etmektedir. Açıklanan son veriler ABD ve Japonya dışında ekonomik aktivitenin zayıfladığına işaret etmektedir.

2011 yılından bu yana gelişmekte olan ekonomilerinin büyüme oranları, gelişmiş ekonomilerin büyüme performanslarına paralel olarak yavaşlamıştır. Son yıllarda küresel büyümenin motoru olarak görülen ve 2011 yılında yüzde 9,2 oranında büyüyen Çin ekonomisinin 2012 yılı ikinci çeyreğinde yüzde 7,6 olarak gerçekleşen büyüme oranı, Çin ekonomisinde önemli bir yavaşlama olduğunu göstermektedir.

Gelişmiş ülkeler krizin aşılmasına ve büyümenin desteklenmesine yönelik sıkı maliye ve parasal genişleme politikalarına devam etmişlerdir. Avrupa Merkez Bankası, 2011 yılı sonunda piyasalara 1 trilyon avro tutarında düşük faizli ve uzun vadeli kaynak sağlamasına ek olarak, 2012 yılı Eylül ayında Doğrudan Parasal İşlemler Programı kapsamında sorunlu ülke tahvillerini ikincil piyasalardan şarta bağlı olmak kaydıyla limitsiz

¹ IMF Küresel Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2012

² OECD Bileşik Öncü Göstergeler Bülteni, Ekim 2012

bir şekilde alabileceğini açıklamıştır. ABD Merkez Bankası da 12-13 Eylül 2012 tarihlerinde ABD ekonomisini canlandırmak ve işsizliği düşürmek amacıyla yeni tur niceliksel gevşeme (QE3) kararını ve üçüncü tur tahvil alım programına gideceklerini açıklamıştır. Ayrıca Japonya ve İngiltere Merkez Bankaları da gevşek para politikaları izlemeye devam etmişlerdir. Bu gelişmeler piyasalarda olumlu karşılanmakla birlikte, alınan yeni önlemlerin küresel ekonomide yaratacağı etkiler belirsizliğini korumaktadır.

Dünya ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler sonucunda uluslararası kuruluşlar büyüme tahminlerini aşağı yönlü revize etmişlerdir. 2012 yılı dünya büyümesini 2011 yılı Eylül ayında yüzde 4 olarak tahmin eden Uluslararası Para Fonu (IMF), 2012 yılı Nisan ayında bu tahminini yüzde 3,5 seviyesine, Ekim ayında ise yüzde 3,3 seviyesine indirmiştir. 2013 yılı dünya büyüme tahminini de yüzde 4,1'den yüzde 3,6'ya düşürmüştür.

Gelişmiş ekonomilerin 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla yüzde 1,3 ve yüzde 1,5 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerin ise 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla yüzde 5,3 ve yüzde 5,6 oranında büyümesi beklenmektedir.

2011 yılı Eylül ayında yapılan tahminlerde, 2012 yılında yüzde 1,1 oranında büyüyeceği öngörülen Avro Bölgesinin 2012 yılı Ekim ayında yapılan tahminlerde yüzde 0,4 oranında daralacağı öngörülmektedir. 2013 yılında Avro Bölgesinin yüzde 0,2 oranında büyümesi beklenmektedir.

2011 yılında yüzde 1,8 oranında büyüyen ABD ekonomisinde, toparlanma eğilimine rağmen, halen zayıf bir büyüme performansı gözlenmektedir. ABD ekonomisinin 2012-2013 yıllarında sırasıyla yüzde 2,2 ve yüzde 2,1 oranında büyümesi öngörülmektedir.

2011 yılında yüzde 5,8 oranında büyüyen dünya ticaret hacminin, ekonomik aktivitede beklenen yavaşlamaya paralel olarak, 2012 yılında yüzde 3,2, 2013 yılında ise yüzde 4,5 oranında artacağı tahmin edilmektedir. 2011 yılında ABD doları bazında yüzde 11,2 oranında artan dünya mal ve hizmet ticareti fiyatlarının, 2012 yılında yüzde 1,9 ve 2013 yılında ise yüzde 0,5 oranında azalacağı öngörülmektedir.

2012 yılının ilk aylarında Orta Doğu'da oluşan siyasi gelişmeler neticesinde artan petrol fiyatları, arz yönlü olumlu gelişmeler ve küresel ekonomik aktivitedeki yavaşlamanın talep baskısını azaltması sonucunda 2012 yılının ikinci çeyreğinden itibaren azalmış, ancak yılın ikinci yarısında yeniden bir artış eğilimine girmiştir. Önümüzdeki dönemde Orta Doğu bölgesinde jeopolitik gelişmelerin ve yaşanan siyasi gerginliklerin tırmanması durumunda petrol fiyatlarında artış olabilecektir.

Son aylarda başta ABD olmak üzere bazı bölgelerde yaşanan kuraklık sonucu tarımsal üretimde yaşanan sorunlar ve stok seviyelerinin tarihsel ortalamasının altında kalmaya devam etmesi gıda fiyatlarının artmasına yol açmaktadır. Tarımsal emtia fiyatlarında gözlenen artışlar işlenmiş gıda fiyatları ve dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde enflasyon üzerinde yukarı yönlü risk oluşturmaktadır. Emtia fiyatlarındaki dalgalı seyir ise belirsizliği artırmaktadır.

Petrol ve gıda fiyatlarında yaşanan bu gelişmelere ek olarak, ABD Merkez Bankasının ve Avrupa Merkez Bankasının parasal genişleme politikaları neticesinde 2011 yılında küresel düzeyde yüzde 4,9 olarak gerçekleşen enflasyon oranının, 2012 yılında yüzde 4 ve 2013 yılında ise yüzde 3,7 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2011 yılında

gelişmiş ekonomilerde yüzde 2,7 olan enflasyon oranının 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla yüzde 1,9 ve yüzde 1,6 olması beklenmektedir. Yükselen ve gelişmekte olan ülkelerde ise 2011 yılında yüzde 7,2 olan enflasyon oranının 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla yüzde 6,1 ve yüzde 5,8 olacağı tahmin edilmektedir.

2011 yılında küresel ölçekte ekonomik toparlanmanın zayıf seyretmesine bağlı olarak birçok ülkede istihdam artışının yeterli düzeyde sağlanamaması önemli bir sorun olmaya devam etmiştir. Yunanistan, Portekiz, İrlanda ve İspanya gibi AB ülkelerinde işsizlik oranları yüksek seviyelere çıkarken, genç işsizliği kaygı verici boyutlara ulaşmıştır. 2011 yılında işsizlik oranı Avro Bölgesinde yüzde 10,2, ABD'de yüzde 9 ve OECD genelinde ise yüzde 8 olarak gerçekleşmiştir.³ 2012 yılında küresel ekonomik aktivitenin yavaşlamasına paralel olarak istihdamda belirgin bir iyileşme beklenmemektedir. 2012 yılında ABD ve Avro Bölgesi için işsizlik oranları sırasıyla yüzde 8,2 ve yüzde 11,2 olarak tahmin edilmektedir. 2013 yılında ABD'de işsizlik oranının aynı seviyelerde kalacağı, Avro Bölgesinde bir miktar artarak yüzde 11,5 seviyesine yükseleceği beklenmektedir.

Küresel kriz nedeniyle ekonominin canlandırılmasına yönelik alınan önlemler ve finansal sisteme sağlanan destekler, AB üyesi birçok ülkede mali sorunlara ve buna paralel olarak kamu maliyesinde bozulmalara yol açmıştır. Yüksek kamu borç stoku ve bütçe açıklarıyla karşı karşıya olan bazı ülkelerin buna ilave olarak düşük büyüme performansı göstermesi, borçların çevrilebilirliğine yönelik kaygıları daha da artırmıştır. Bu ülkelerde artan risk sonucu kredi notlarının düşürülmesi ise borçlanma maliyetlerini yükseltmiştir. Artan faizler bankaların bilançolarında bulunan devlet tahvillerinin değerinin düşmesine, banka bilançolarının kötüleşmesine ve bankacılık riskinin artmasına neden olmuştur.

Başta Yunanistan, İrlanda ve İtalya olmak üzere AB çevre ülkelerinde yüksek oranlı borçlar ve bozulan mali yapı nedeniyle alınan mali önlemlerin etkisiyle Avro Bölgesinde genel devlet bütçe açığının GSYH'ya oranının önümüzdeki dönemde gerilemesi beklenmektedir. 2011 yılında yüzde 4,1 seviyesinde olan bu rakamın, 2012 yılında yüzde 3,3'e ve 2013 yılında yüzde 2,6'ya düşeceği tahmin edilmektedir. 2010 yılı sonunda Avro Bölgesi genelinde yüzde 85,4 olan genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranı 2011 yılı sonunda yüzde 88'e yükselmiştir. AB ülkeleri arasında farklılık göstermekle birlikte, genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranındaki artış eğiliminin devam edeceği ve bu oranın 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla yüzde 93,6 ve yüzde 94,9 olacağı tahmin edilmektedir.

ABD ekonomisinde ekonomik toparlanmanın yavaş seyretmesi ve orta vadeli mali planın ortaya konulmamış olması nedeniyle bütçe açığının önemli derecede azalması beklenmemektedir. 2011 yılında yüzde 10,1 olan genel devlet bütçe açığının GSYH'ya oranının 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla yüzde 8,7 ve yüzde 7,3 olacağı tahmin edilmektedir. Genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranının ise artmaya devam ederek 2012 yılında yüzde 107,2'ye, 2013 yılında yüzde 111,7'ye yükselmesi beklenmektedir.

Son yıllarda uluslararası sermaye akımları mali sorunlar yaşayan ve genişletici para politikası uygulayan gelişmiş ekonomilerden, kriz sürecini çabuk atlatan, yüksek büyüme potansiyeline sahip gelişmekte olan ekonomilere yönelmiştir. 2010 yılında yükselen ve gelişmekte olan ekonomilere net dış kaynak akışı 2009 yılına göre yüzde 79,4 oranında

³ OECD, Uyumlaştırılmış İşsizlik Oranları Basın Duyurusu, Ekim 2012

artarak 604,7 milyar ABD dolarına yükselmiş, ancak yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle 2011 yılında 503 milyar ABD doları seviyesine gerilemiştir. Gelişmiş ülkelerdeki zayıf bankacılık yapısı ve finans sektöründeki bilanço küçültme süreci, artan küresel risk algısı ve belirsizliklere ek olarak gelişmekte olan ülkelerde büyümenin yavaşlaması ve enflasyonun artması sonucu ekonomik görünümün bozulması nedeniyle, gelişmekte olan ülkelere akan net dış kaynak miktarının önemli ölçüde etkilenmesi beklenmektedir. Net dış kaynak akışlarının 2012 ve 2013 yıllarında krizin ilk dönemindeki seviyelerine dönmesi ve sırasıyla 268,3 milyar ABD doları ve 399,6 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO II: 1- Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler

(Yüzde Değişim)

	2010	2011	2012(1)	2012(2)	2012(3)	2013(3)
Dünya Hasılası	5,1	3,8	3,5	3,5	3,3	3,6
Gelişmiş Ekonomiler	3,0	1,6	1,4	1,4	1,3	1,5
ABD	3,0	1,8	2,1	2,0	2,2	2,1
Japonya	4,4	-0,7	2,0	2,4	2,2	1,2
Avro Bölgesi	2,0	1,4	-0,3	-0,3	-0,4	0,2
Almanya	4,0	3,1	0,6	1,0	0,9	0,9
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	7,4	6,2	5,7	5,6	5,3	5,6
Afrika (Sahra Altı)	5,3	5,1	5,4	5,4	5,0	5,7
Orta ve Doğu Avrupa	4,6	5,3	1,9	1,9	2,0	2,6
Bağımsız Devletler Topluluğu	4,8	4,9	4,2	4,1	4,0	4,1
Rusya	4,3	4,3	4,0	4,0	3,7	3,8
Gelişen Asya	9,5	7,8	7,3	7,1	6,7	7,2
Çin	10,4	9,2	8,2	8,0	7,8	8,2
Hindistan	10,1	6,8	6,9	6,1	4,9	6,0
Latin Amerika	6,2	4,5	3,7	3,4	3,2	3,9
Brezilya	7,5	2,7	3,0	2,5	1,5	4,0
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5,0	3,3	4,2	5,5	5,3	3,6
Dünya Ticaret Hacmi	12,6	5,8	4,0	3,8	3,2	4,5
Mal ve Hizmet İthalatı						
Gelişmiş Ekonomiler	11,4	4,4	1,8	1,9	1,7	3,3
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	14,9	8,8	8,4	7,8	7,0	6,6
Tüketici Fiyatları (Yıllık Ortalama, Yüzde)						
Gelişmiş Ekonomiler	1,5	2,7	1,9	2,0	1,9	1,6
ABD	1,6	3,1	2,1	-	2,0	1,8
Avro Bölgesi	1,6	2,7	2,0	-	2,3	1,6
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	6,1	7,2	6,2	6,3	6,1	5,8
İşsizlik Oranı (Yüzde)						
Gelişmiş Ekonomiler	8,3	7,9	7,9	-	8,0	8,1
ABD	9,6	9,0	8,2	-	8,2	8,1
Avro Bölgesi	10,1	10,2	10,9	-	11,2	11,5
Genel Devlet Bütçe Dengesi/GSYH (Yüzde)						
ABD	-11,2	-10,1	-8,1	-8,2	-8,7	-7,3
Avro Bölgesi	-6,2	-4,1	-3,2	-3,2	-3,3	-2,6
Genel Devlet Brüt Borç Stoku/GSYH (Yüzde)						
ABD	98,6	102,9	106,6	106,7	107,2	111,7
Avro Bölgesi	85,4	88,0	90,0	91,9	93,6	94,9
Ortalama Petrol Fiyatları (Dolar/Varil)	79,0	104,0	114,7	101,8	106,2	105,1
LIBOR, Altı Aylık ABD Doları (Yüzde)	0,5	0,5	0,7	0,8	0,7	0,6

(1) IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Nisan 2012

(2) IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Temmuz Güncellemesi 2012

(3) IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2012

Artan emtia fiyatlarından dolayı yüksek cari fazla veren emtia ihracatçısı gelişmekte olan ülkeler bu dönemde döviz rezervlerini hızla artırmışlardır. Yükselen ve gelişmekte olan ekonomiler 2010 yılında 862,9 milyar ABD doları, 2011 yılında ise 765,3 milyar ABD doları rezerv artışı kaydetmiştir. Söz konusu artışın 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla 565,7 ve 632,3 milyar ABD doları seviyesine ulaşması beklenmektedir. Yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerin gücü kamu dengesi ve sahip oldukları yüksek döviz rezervleri bu ülkelerin dış şoklara karşı dayanıklılıklarını artırmaktadır. Ancak, sermaye akımlarının oynaklığı ve kurlar üzerinde yarattığı baskı gelişmekte olan ülkelerde makro finansal kırılganlığı artıran risk unsuru olmaya devam etmektedir.

Küresel düzeyde ekonomik iyileşme orta vadede kademeli olarak devam etmekle birlikte, aşağı yönlü risklerin ve belirsizliklerin önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir. Avro Bölgesi liderleri, krizle mücadele etmek için kurumsal yapının güçlendirilmesi, bankacılık birliği yol haritasının oluşturulması, ortak denetim mekanizmasının kurulması, kurtarma fonlarına esneklik kazandırılması, Avrupa İstikrar Mekanizmasına bankaları doğrudan sermayelendirme yetkisinin verilmesi konularında önemli kararlar almışlardır. Ancak, bu kararların ayrıntıları ve nasıl uygulanacağına yönelik belirsizlikler devam etmekte ve küresel ekonomi açısından önemli bir risk unsuru oluşturmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak, Avrupa'da yüksek seyreden borç oranları, zayıf bankacılık yapısı ve bankaların bilanço düzeltme süreci, 2013 yılında ABD'de mali uçurum olarak adlandırılan aşırı bir mali sıkılaştırma olması ihtimali ve gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerde büyümenin daha da yavaşlaması ihtimali küresel düzeyde öne çıkan diğer risk unsurlarıdır. Avro Bölgesinde borç krizinin kontrol altına alınamaması, alınan kararların uygulanmaması ve finansal stresin daha da artması, ABD'de mali uçurum ve borç tavanı riskinin ortadan kaldırılamaması ve petrol fiyatlarının daha da yükselmesi, 2012 yılında yüzde 3,3 olarak öngörülen küresel büyüme tahmininin daha da düşük gerçekleşmesine neden olabilecektir.

2012 yılında yapılan G-20 zirvelerinde büyümenin ve istihdamın desteklenmesi yönünde önemli kararlar alınmıştır. Küresel krizin çözümüne yönelik uluslararası işbirliği ve koordineli hareket edilmesi kapsamında, G-20 platformu gibi gelişmekte olan ülkelerin ağırlığının giderek arttığı hükümetler üstü yapıların etkin çalışması gereği önemini korumaktadır.

II. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE HEDEFLER

Türkiye 2011 yılında kaydettiği yüzde 8,5 oranındaki GSYH büyümesiyle, dünyada büyüme hızı en yüksek olan ülkeler arasında yer almıştır. 2011 yılında büyüme esas olarak özel tüketim ve sabit sermaye yatırımları kaynaklı olmuştur. Yurtiçi talepteki canlanma özellikle imalat sanayii, inşaat, ticaret ve ulaştırma sektörlerinde yüksek katma değer artışlarını beraberinde getirmiştir. Sürdürülebilir bir büyüme temel hedefi çerçevesinde; küresel ölçekteki belirsizlikler ve cari işlemler açığındaki artış karşısında alınan önlemler sonucunda, ekonomik faaliyetler özellikle yılın son çeyreğinden itibaren yavaşlama eğilimine girmiştir. Küresel ekonomiye ilişkin büyümenin beklentilerin altında kalması ve iç ve dış talebi dengeleyici politikalara devam edilmesiyle söz konusu yavaşlama 2012 yılının ilk yarısında da devam etmiştir. Son bir yılda net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısının giderek artması sonucunda iç talep yavaşlamasının büyüme üzerindeki olumsuz etkisi sınırlı kalmıştır. Bu yılın son çeyreğinde net mal ve

hizmet ihracatının büyümeye katkısının azalması, iç talebin ise nispi olarak toparlanması öngörülmektedir. Böylece 2012 yılı büyümesinin yüzde 3,2 olması beklenmektedir.

2011 yılında ekonomik büyümenin yüksek olması ve istihdamın artırılmasına yönelik alınan tedbirler istihdam imkânlarını artırmıştır. Böylece, 2010 yılında yüzde 11,9 olan yıllık işsizlik oranı, 2011 yılında yüzde 9,8'e gerilemiştir. Aynı yıllar itibarıyla; tarım dışı işsizlik oranı yüzde 14,8'den yüzde 12,4'e, genç nüfusta işsizlik oranı da yüzde 21,7'den yüzde 18,4'e gerilemiştir.

2012 yılının ilk yarısında da işsizlik oranı azalmaya devam etmiş, 2012 yılı Temmuz dönemi itibarıyla yüzde 8,4 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde; tarım dışı işsizlik oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre, 1,1 puan azalarak yüzde 10,7'ye, genç nüfusta işsizlik oranı ise 2 puan azalarak yüzde 16,3'e gerilemiştir. İstihdam olanaklarındaki iyileşmenin devam etmesiyle, 2012 yılının tamamında işsizlik oranının yüzde 9 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Mevsimsel düzeltilmiş seriler incelendiğinde; 2011 yılı Temmuz döneminde yüzde 10 olan işsizlik oranı 2012 yılı Temmuz dönemi itibarıyla yüzde 9,1'e gerilemiştir. Aynı dönemler itibarıyla istihdam oranı yüzde 44,9'dan yüzde 45'e yükselmiştir. Toplam istihdam, mevsimsel düzeltilmiş verilere göre, 2011 yılı Temmuz döneminde 24.093 bin kişi iken, 2012 yılının Temmuz dönemi itibarıyla 24.638 bin kişiye yükselmiştir.

ILO verilerine göre Türkiye 2009 yılının başından bu yana işsizlik oranını en hızlı düşüren ülkelerden biri olmuştur. Ayrıca, OECD hesaplamalarına göre 2012 yılı Mayıs dönemi itibarıyla Türkiye'de mevsimsel düzeltilmiş işsizlik oranı ilk kez OECD ortalamasının altına inmiştir.

2012 yılının ilk sekiz ayında ekonomik aktivitedeki yavaşlama devam etmiş, buna bağlı olarak azalan ithalata birlikte cari açık önemli miktarda gerilemiştir. 2011 yılında 77,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşen cari işlemler açığı, 2012 yılı Ağustos ayında yıllıklandırılmış olarak 59 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Bu eğilimin yılın geri kalanında da devam ederek 2011 yılında yüzde 10 olarak gerçekleşen cari işlemler açığının GSYH'ya oranının, 2012 yılı sonunda yüzde 7,3'e ineceği tahmin edilmektedir.

Cari açığın kısa vadede azalmasına etki eden bu unsurların yanı sıra orta ve uzun vadede kalıcı bir şekilde sürdürülebilir düzeye indirilmesine yönelik olarak bir yandan dış ticaret açığını azaltıcı, diğer yandan yurtdışı tasarrufları artırıcı ve finansmanın kalitesini iyileştirici adımlar atılmıştır.

Bu bağlamda, ithalata bağımlı üretim yapısını değiştirmeyi amaçlayan yeni teşvik sistemi yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca, girdi tedarik stratejisi kapsamında eylem planları hazırlanmıştır. Hizmet ihracatını destekleyici vergisel teşvikler getirilmiştir. İhracatta pazar çeşitliliğini sağlayacak uygulamalar sürdürülmüştür.

Yurtdışı tasarrufların artırılmasına yönelik olarak bireysel emeklilik ve hayat sigortası daha cazip hale getirilmiş ve doğal afet sigortasının yaygınlaşmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca şirket tasarruflarının artırılmasına ve uluslararası doğrudan yatırım girişlerine önemli katkı sağlayacak yeni Türk Ticaret Kanunu ile kayıtdışlıkla mücadele stratejisi uygulamaya konulmuştur.

Firmalarda borçlanma yerine öz kaynak kullanımının özendirilmesi sağlanmış, bireysel katılım sermayesi ve girişim sermayesi fonlarını destekleyecek düzenlemeler yapılmış, yeni Sermaye Piyasası Kanunu Tasarısı TBMM'ye sevk edilmiştir. Türkiye'nin finansal kapasitesinin artırılması amacıyla İstanbul Uluslararası Finans Merkezi projesini desteklemek üzere uluslararası fonların, portföy yönetim şirketlerince Türkiye'den

yönetilmesine vergisel kolaylık getirilmiştir. Ayrıca, uluslararası ve yurtiçi piyasalarda kira sertifikası ihracına ilişkin altyapı oluşturulmuştur.

2011 yılında Türk Lirasında gözlenen belirgin değer kaybının yanı sıra dolar bazında ithalat fiyatlarında kaydedilen artışlar temel mal fiyatları artış hızını, maliyet koşullarındaki olumsuz gelişmeler ise hizmet fiyatları artış hızını ivmelendirmiştir. Ayrıca toplam talep koşullarının enflasyona düşüş yönünde verdiği katkının önceki iki yıla göre önemli oranda azalması da çekirdek enflasyonun yüzde 8,1'e yükselmesinde etkili olmuştur. Gıda fiyatları yıl boyunca dalgalı bir seyir izlemiş ve yılın son çeyreğinde kayda değer artış göstermiştir. Enerji fiyatlarındaki değişim ise petrol fiyatlarında yaşanan artışa paralel olarak yıl genelinde yüksek seyretmiştir. Altın fiyatlarındaki hızlı yükselme, elektrik ve doğal gazda yapılan fiyat ayarlamaları ile tütün mamullerine yönelik ÖTV düzenlemeleri TÜFE yıllık artış hızını yaklaşık 2 puan yükseltmiştir. Böylece, 2011 yılı sonunda TÜFE yıllık artış hızı, önceki yıla göre 4 puanlık bir artışla, yüzde 10,5 olarak gerçekleşmiştir.

2012 yılının Ocak-Eylül döneminde TÜFE birikimli artış hızı bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,2 puan azalarak yüzde 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, yurtiçi talepte kaydedilen yavaşlama, petrol dışı emtia fiyatlarının gerilemesi ve işlenmemiş gıda ürünleri fiyatlarında kaydedilen azalma etkili olmuştur. Ancak, 2011 yılının son çeyreğinde TÜFE'deki yüksek artışın oluşturduğu baz etkisi nedeniyle yıllık enflasyon 2012 yılında yüksek seyretmiş ve Eylül ayı itibarıyla yüzde 9,2 olarak gerçekleşmiştir. Yıl sonunda TÜFE yıllık artış hızının bir önceki OVP tahmini olan yüzde 5,2'nin üzerinde yüzde 7,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede, 2012 yılında yüksek seyreden enflasyonun fiyatlama davranışlarına olumsuz etkisi, petrol fiyatlarının öngörülen seviyelerin üzerinde seyretmesi ve Eylül ve Ekim aylarında yapılan fiyat ayarlamaları etkili olmuştur.

Merkez Bankası 2011 yılında yaşanan gelişmelerin temel enflasyon üzerinde kalıcı etki yaratmasını sınırlandırmak için para politikasında önemli bir sıkılaştırmaya gitmiştir. Bu çerçevede, faiz koridoru yukarı doğru genişletilmiş, ortalama fonlama maliyeti belirgin şekilde artırılmış ve esnek para politikası çerçevesinde ortalama fonlama maliyetinin politika faizinin üzerinde seyretmesine izin verilmiştir. Enflasyonist risklerin görece azalmasıyla birlikte Merkez Bankası, son 3 aylık dönemde ortalama fonlama maliyetini düşürmüş ve Eylül ve Ekim aylarında Para Politikası Kurulu toplantılarında faiz koridorunun üst sınırında indirimde gidilmiştir.

Merkez Bankası, 2012 yılında bankaların likidite yönetimini daha az maliyetli ve daha esnek bir yapıya kavuşturmayı, döviz kurunda oynaklığı azaltmayı ve döviz rezervlerini güçlendirmeyi amaçlayan adımlar atmıştır. Bu doğrultuda, Türk Lirası yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların döviz veya altın olarak tutulabilecek kısmına ilişkin üst sınırlar kademeli olarak yükseltilmiştir.

2011 yılında genel devlet açığı GSYH'ya oran olarak başlangıçta öngörülenin yüzde 1,8 puan altında gerçekleşmiştir. Bu olumlu performansın yüzde 0,6 puanı gelirlere, yüzde 0,7 puanı faiz giderlerinden, yüzde 0,5 puanı ise faiz dışı harcamalardan kaynaklanmıştır. Gelirlerde sağlanan performansta, ekonomide yaşanan güçlü toparlanma, istihdamdaki artış ve bazı kamu alacaklarının yeniden yapılandırılması etkili olmuştur. Nominal tutar olarak, faiz giderleri programlananın altında gerçekleşmiş; faiz dışı harcamalar ise programlananın üzerine çıkmıştır.

2012 yılında genel devlet gelirlerinin GSYH'ya oranının sosyal güvenlik prim gelirlerindeki artışa paralel olarak bir önceki yılın yüzde 0,6 puan üzerinde, yüzde 37 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Faiz giderlerinin 2011 yılı seviyesine yakın gerçekleşmesi, faiz dışı harcamaların ise özellikle cari giderler ve transferlerdeki artış

nedeniyle bir önceki yıla göre yüzde 1,7 puan artması beklenmektedir. Böylece, GSYH'ya oranla yüzde 0,8 olarak hedeflenen genel devlet açığının, 2012 yılı sonunda, yüzde 1,6 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, GSYH'ya oran olarak, yüzde 1,1 olması programlanan kamu kesimi borçlanma gereğinin yüzde 1,7 olması öngörülmektedir. Öte yandan, faiz giderleri ve özelleştirme gelirleri hariç kamu kesimi fazlasının ise programlanan seviye olan yüzde 1,7'de kalması beklenmektedir.

Bu gelişmelere paralel olarak 2011 yılında yüzde 39,2 olarak gerçekleşen AB tanımlı genel devlet borç stokunun GSYH'ya oranının 2012 yılında yüzde 36,5 düzeyinde olması beklenmektedir.

A. BÜYÜME VE İSTİHDAM

1. GSYH ve Sektörel Büyüme Hızları

a) Mevcut Durum

Küresel ekonomik krizin ardından yaşanan güçlü toparlanma süreci 2011 yılının ilk yarısında devam etmiş, yılın ikinci yarısında ise cari açığa karşı alınan önlemler neticesinde ekonomik aktivitede sınırlı bir yavaşlama ortaya çıkmıştır. Böylece, Türkiye ekonomisi 2011 yılında reel olarak yüzde 8,5 oranında büyümüştür. Bu büyümenin gerçekleşmesinde, sanayi sektörü katma değerindeki yüzde 9,4 ve hizmetler sektörü katma değerindeki yüzde 8,9 oranındaki artışlar etkili olmuştur. Sanayi sektöründeki büyümede, imalat sanayinin katma değerindeki yüzde 9,6 oranındaki artış önemli bir rol oynamıştır. Hizmetler sektöründe görülen büyümede ise; toptan ve perakende ticaret, ulaştırma ve inşaat sektörlerinin katma değerlerindeki sırasıyla yüzde 11,1, yüzde 10,6 ve yüzde 11,3 oranındaki artışlar etkili olmuştur. 2011 yılında tarım sektörü katma değeri ise yüzde 5,6 oranında artmıştır.

TABLO II: 2- Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYH İçindeki Payları

	2011				2012		Yıllık			
	I	II	III	IV	I	II	2010	2011	2012(1)	2013(2)
	(Sabit Fiyatlarla, Yüzde Değişme)									
Tarım	7,6	6,4	4,8	5,6	5,3	3,5	2,4	5,6	3,7	3,0
Sanayi	14,8	8,8	9,0	5,8	3,1	3,6	12,8	9,4	3,1	4,0
Hizmetler	10,9	9,7	9,7	5,7	3,5	2,9	8,6	8,9	3,2	4,2
GSYH	12,1	9,1	8,4	5,0	3,3	2,9	9,2	8,5	3,2	4,0
	(Cari Fiyatlarla, Yüzde Pay)(3)									
Tarım	4,7	7,7	14,5	8,1	4,8	7,2	9,4	9,0	9,2	9,2
Sanayi	22,9	22,9	21,2	23,0	23,2	23,0	21,8	22,5	22,4	22,5
Hizmetler	72,3	69,4	64,3	68,9	72,1	69,8	68,8	68,5	68,4	68,3
GSYH	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) 2010 yılından itibaren dolaylı ölçülen mali araçlık hizmetleri ve vergi-sübvansiyon kalemleri sektörel ağırlıklara göre dağıtılarak GSYH içindeki payları elde edilmiştir.

2012 yılının birinci çeyreğinde GSYH yüzde 3,3 oranında artarken, ekonomik aktivitedeki yavaşlamanın ikinci çeyrekte de devam etmesiyle yılın ilk yarısında yüzde 3,1 oranında büyüme kaydedilmiştir. Yılın ilk yarısında büyüme, sanayi ve hizmetler sektörlerinde sırasıyla yüzde 3,3 ve yüzde 3,2 oranındaki katma değer artışlarından kaynaklanmıştır. Bu dönemde, tarım sektörü katma değerinde de yüzde 4,2 oranında artış kaydedilmiştir.

2012 yılının üçüncü çeyreğine ilişkin bazı öncü göstergeler ekonomik aktivitedeki yavaşlamanın sürdüğüne işaret etmektedir. Nitekim 2012 yılının ilk yarısında sanayi üretimi yüzde 3,2 oranında artarken, Temmuz-Ağustos döneminde sanayi üretim endeksleri ortalamasının bir önceki yılın aynı dönemine göre artış hızı yüzde 1 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2012 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,5 puan azalarak yüzde 74,4'e düşmüştür.

TABLO II: 3- Fert Başına GSYH

Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu(1) (Bin Kişi)	(Cari Fiyatlarla)			(1998 Yılı Fiyatlarıyla)			Satin Alma Gücü Paritesi (SAGP) (ABD Doları/TL)(3)	SAGP Göre Fert Başına GSYH (ABD Doları) (4)
		Fert Başına GSYH			Fert Başına GSYH				
		GSYH (Milyon TL)	TL	ABD Doları(2)	GSYH (Milyon TL)	TL	ABD Doları(2)		
1998	62 464	70 203	1 124	4 338	70 203	1 124	4 322	0,13	8 573
1999	63 364	104 596	1 651	3 907	67 841	1 071	4 117	0,20	8 171
2000	64 252	166 658	2 594	4 130	72 436	1 127	4 335	0,28	9 172
2001	65 133	240 224	3 688	3 021	68 309	1 049	4 033	0,43	8 613
2002	66 008	350 476	5 310	3 492	72 520	1 099	4 225	0,61	8 667
2003	66 873	454 781	6 801	4 559	76 338	1 142	4 390	0,77	8 790
2004	67 723	559 033	8 255	5 764	83 486	1 233	4 741	0,81	10 164
2005	68 566	648 932	9 464	7 022	90 500	1 320	5 076	0,83	11 394
2006	69 395	758 391	10 929	7 586	96 738	1 394	5 361	0,85	12 900
2007	70 215	843 178	12 009	9 240	101 255	1 442	5 546	0,86	13 903
2008	71 095	950 534	13 370	10 438	101 922	1 434	5 513	0,89	15 021
2009	72 050	952 559	13 221	8 559	97 003	1 346	5 177	0,92	14 413
2010	73 003	1 098 799	15 051	10 022	105 886	1 450	5 578	0,97	15 571
2011	73 950	1 298 062	17 553	10 469	114 889	1 554	5 975	1,00	17 468
2012 (5)	74 885	1 434 712	19 159	10 673	118 566	1 583	6 089	1,06	18 092
2013 (6)	75 811	1 571 181	20 725	11 318	123 308	1 627	6 255	1,10	18 834

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK, OECD

(1) TÜİK yıl ortası nüfus tahminidir.

(2) Merkez Bankası döviz alış kuru kullanılarak hesaplanmıştır.

(3) OECD tarafından GSYH için hesaplanan satın alma gücü paritesidir. Tabloda OECD tarafından 9 haneli olarak verilen katsayı 2 haneli olarak gösterilmiştir.

Söz konusu katsayılar OECD tarafından geriye dönük olarak her yıl revize edilmektedir.

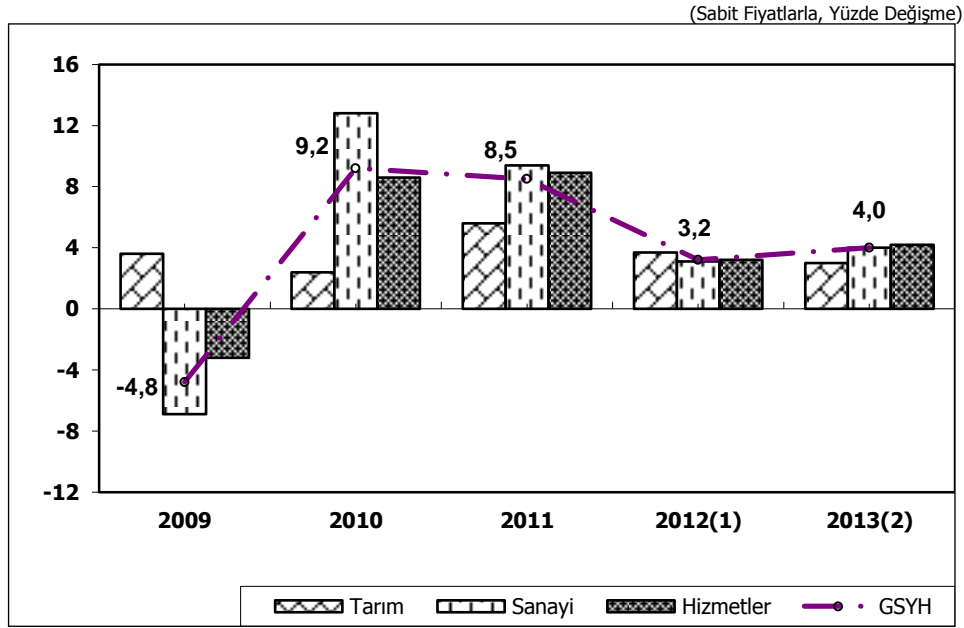
(4) SAGP hesaplamasında OECD'nin 9 haneli katsayısı kullanılması nedeniyle tabloda verilen SAGP katsayısı kullanılarak SAGP'ye göre fert başına milli gelire ulaşılamaz.

(5) Gerçekleşme tahmini, (6) Program

b) 2013 Yılı Hedefleri

Ekonomik aktivitedeki yavaşlama ve olumsuz baz etkisi sonucunda büyümenin 2012 yılının ikinci yarısında da ılımlı biçimde devam etmesi beklenmektedir. Buna göre, 2012 yılında yüzde 3,2 olması beklenen GSYH artış hızının, 2013 yılında yüzde 4 olması hedeflenmektedir.

GRAFİK: 1- Sektörel Büyüme Hızları

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

Tarım sektörü katma değerinin reel olarak 2012 yılında yüzde 3,7 oranında artacağı, 2013 yılında ise yüzde 3 oranında artış göstereceği öngörülmektedir.

Sanayi sektörü katma değerinin, 2012 yılında yüzde 3,1 oranında artması beklenmektedir. 2013 yılında ise sanayi sektörü katma değerinin yüzde 4 oranında artacağı öngörülmektedir.

2012 yılında yüzde 3,2 oranında artması beklenen hizmetler sektörü katma değerinin, 2013 yılında yüzde 4,2 oranında artacağı öngörülmektedir.

2. İstihdam

a) Mevcut Durum

2011 yılında istihdam, 2010 yılına göre 1.516 bin kişi artarak 24.110 bin kişi olurken, işsizlik oranı yüzde 11,9'dan yüzde 9,8'e gerilemiştir. İşgücüne katılma oranı ise, 2011 yılında bir önceki yıla göre 1,1 puan artarak yüzde 49,9 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 4- Yıllar İtibarıyla Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler

(15+Yaş, Bin Kişi)

	2007	2008	2009(1)	2010	2011
Çalışma Çağındaki Nüfus	49 994	50 772	51 686	52 541	53 593
İşgücü	23 114	23 805	24 748	25 641	26 725
İstihdam	20 738	21 194	21 277	22 594	24 110
Tarım Dışı İstihdam	15 871	16 178	16 037	16 911	17 967
Ücretsiz Aile İşçisi Hariç İstihdam	18 110	18 510	18 407	19 511	20 807
Tarım	4 867	5 016	5 240	5 683	6 143
Sanayi	4 314	4 441	4 079	4 496	4 704
Hizmetler	11 557	11 737	11 958	12 415	13 263
İnşaat	1 231	1 242	1 306	1 431	1 676
İşsiz	2 376	2 611	3 471	3 046	2 615
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9
İstihdam Oranı (Yüzde)	41,5	41,7	41,2	43,0	45,0
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	12,6	13,6	17,4	14,8	12,4
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	20,0	20,5	25,3	21,7	18,4

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

(1) 2009 yılından itibaren sektörel dağılım NACE Rev.2'ye göre.

2011 yılında bir önceki yıla göre tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdam sırasıyla yüzde 8,1, yüzde 4,6 ve yüzde 6,8 oranlarında artmıştır. Özellikle hizmetler sektöründeki istihdam artışında inşaat sektöründe kaydedilen yüzde 17,1 oranındaki yükseliş etkili olmuştur. 2011 yılında toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün payı yüzde 25,5, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları ise sırasıyla yüzde 19,5 ve yüzde 55 olmuştur.

TABLO II: 5- Kentsel ve Kırsal İşgücü Piyasasında Gelişmeler

(15+Yaş, Bin Kişi)

	Kent			Kır		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Çalışma Çağındaki Nüfus	36 197	36 576	36 973	15 489	15 965	16 620
İşgücü	16 585	17 105	17 594	8 163	8 536	9 131
İstihdam	13 839	14 679	15 508	7 438	7 915	8 603
Tarım	589	701	783	4 651	4 981	5 360
Sanayi	3 428	3 800	3 958	651	696	746
Hizmetler	9 822	10 178	10 766	2 136	2 238	2 497
İşsiz	2 746	2 425	2 087	724	621	528
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	45,8	46,8	47,6	52,7	53,5	54,9
İstihdam Oranı (Yüzde)	38,2	40,1	41,9	48,0	49,6	51,8
İşsizlik Oranı (Yüzde)	16,6	14,2	11,9	8,9	7,3	5,8

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

2011 yılında kentsel istihdam bir önceki yıla göre yüzde 5,6 oranında artarken, kırsal istihdam ise yüzde 8,7 oranında artmıştır. Kırsal alanlarda yaşanan istihdam artışında tarımsal istihdamın artması etkili olmuştur. Ayrıca, 2011 yılında kentsel yerlerde işsizlik oranı yüzde 11,9, kırsal yerlerde ise yüzde 5,8 olarak gerçekleşmiştir.

2011 yılında bir önceki yıla göre toplam istihdam içerisinde ücretli ve yevmiyeli ve ücretsiz aile işçilerinin payları artarken, kendi hesabına çalışan ve işveren payı azalmıştır.

TABLO II: 6- İstihdam Edilenlerin İşteki Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

(15+Yaş, Bin Kişi)

	2009		2010		2011	
	Kişi Sayısı	Yüzde	Kişi Sayısı	Yüzde	Kişi Sayısı	Yüzde
Ücretli ve Yevmiyeli	12 770	60,0	13 762	60,9	14 876	61,7
Kendi Hesabına Çalışan ve İşveren	5 638	26,5	5 750	25,5	5 931	24,6
Ücretsiz Aile İşçisi	2 870	13,5	3 083	13,6	3 303	13,7
Toplam	21 277	100	22 594	100	24 110	100

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Türkiye genelinde işsizlik oranı, 2012 yılının Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarını içeren dönemde (Temmuz dönemi), bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,7 puan azalarak yüzde 8,4 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde tarım dışı işsizlik oranı 1,1 puan azalarak yüzde 10,7, genç nüfusta işsizlik oranı ise 2 puan azalarak yüzde 16,3 olmuştur. İstihdam edilen kişi sayısı söz konusu dönemde, bir önceki yılın aynı dönemine göre 545 bin kişi artarak 25.498 bin kişiye yükselmiştir.

TABLO II: 7- Yurtiçi İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler (1)

(15+Yaş, Bin Kişi)

	2011	2012
Çalışma Çağındaki Nüfus	53 635	54 759
İşgücü	27 462	27 821
İstihdam	24 953	25 498
Tarım	6 705	6 638
Sanayi	4 710	4 777
Hizmetler	13 538	14 083
İnşaat	1 879	1 882
İşsiz	2 509	2 323
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	51,2	50,8
İstihdam Oranı (Yüzde)	46,5	46,6
İşsizlik Oranı (Yüzde)	9,1	8,4
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	11,8	10,7
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	18,3	16,3

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

(1) Temmuz dönemi itibarıyla.

2012 yılının Temmuz döneminde işgücüne katılma oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,4 puan azalarak yüzde 50,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde istihdam, bir önceki yılın aynı dönemine göre, sanayi ve hizmetler (inşaat dahil) sektörlerinde sırasıyla 68 bin ve 544 bin kişi artarken, tarım sektöründe ise 67 bin kişi azalmıştır.

2012 yılında işgücüne katılma oranının yüzde 49,6, işsizlik oranının ise yüzde 9 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

b) 2013 Yılı Hedefleri

2013 yılında, öngörülen büyüme ve yatırım artışlarına bağlı olarak istihdamın 495 bin kişi artacağı, işsizlik oranının ise yüzde 8,9 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir.

3. Ekonominin Genel Dengesi

a) Mevcut Durum

Yurtiçi talepte 2011 yılının ilk dokuz ayında kaydedilen yüzde 12,5 oranındaki yüksek artış yılın son çeyreğinden itibaren hızını kaybetmiş ve 2012 yılının ilk yarısında yerini daralmaya bırakmıştır. 2011 yılının son çeyreğinde yurtiçi talepteki yüzde 1,8 oranındaki artışa rağmen yılın tamamında talep artışı yüzde 9,6 oranında gerçekleşmiştir. Bu talep artışı büyümeye 10 puan katkı yapmıştır. 2011 yılında, net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı negatif 1,5 puan olmuş ve böylece GSYH reel olarak yüzde 8,5 oranında artmıştır.

Net mal ve hizmet ihracatının 2011 yılındaki büyümeye olan negatif katkısında, ithal mallara yönelik yurtiçi talebinin güçlü seyretmesi önemli rol oynamıştır. Böylece, mal ve hizmet ithalatındaki artış mal ve hizmet ihracatındakinden yüksek olarak gerçekleşmiş ve net mal ve hizmet ihracatı GSYH büyümesine negatif katkı yapmıştır.

2011 yılındaki toplam tüketim artışında büyük ölçüde özel kesim tüketim harcamalarındaki olumlu seyir etkili olmuştur. Bu dönemde özel tüketim yüzde 7,8 oranında artarken kamu tüketiminde artış yüzde 5,6 oranında gerçekleşmiştir. Böylece GSYH içerisinde özel tüketimin payı yüzde 74 olurken, kamu tüketiminin payı yüzde 10,8 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu sabit sermaye yatırımları 2010 yılında baz etkisinin olumlu yansımalarının da etkisiyle yüzde 19,1 oranında artış kaydetmesinin ardından 2011 yılında yüzde 3 oranında azalmıştır. Özel sektör sabit sermaye yatırımları ise 2011 yılında ekonomideki yüksek büyümenin bir yansıması olarak yüzde 22,6 oranında artış göstermiştir. Özel kesim sabit sermaye yatırımlarında kaydedilen bu yüksek artış, toplam sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payının 2011 yılında bir önceki yıla göre 2,9 puan artarak yüzde 22,1 seviyesine ulaşmasına neden olmuştur.

2012 yılının ilk yarısında toplam tüketim harcamaları bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,5 oranında artarken, sabit sermaye yatırımlarında 2011 yılının son çeyreğinden başlayan ivme kaybı devam ederek azalış yüzde 3,2 seviyesine ulaşmıştır. 2012 yılının ilk yarısında, özel kesim tüketim ve sabit sermaye yatırım harcamaları sırasıyla yüzde 0,2 ile yüzde 3,5 oranlarında azalırken, kamu kesimi tüketim harcamaları yüzde 4,9 oranında artmış, kamu kesimi sabit sermaye yatırım harcamaları ise yüzde 1,5 oranında gerilemiştir. Böylece, toplam yurtiçi talep yılın ilk yarısında yüzde 1,9 oranında azalmıştır.

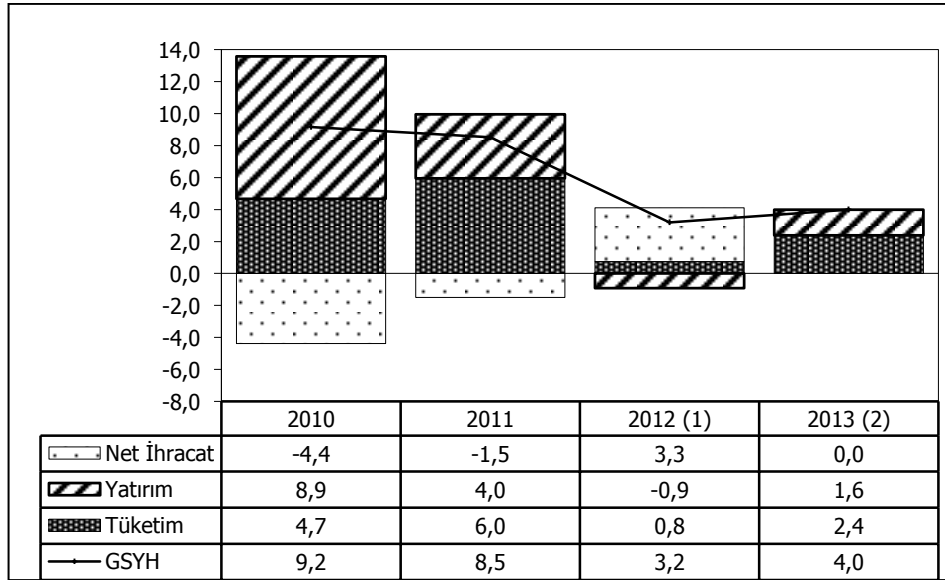
Toplam yurtiçi talebin 2012 yılının ikinci yarısında nispi olarak toparlanması öngörülmektedir. Böylece yılın tamamında toplam yurtiçi talebin yüzde 0,1 oranında azalması beklenmektedir. Bununla birlikte, net mal ve hizmet ihracatının GSYH

büyümesine olan katkısının pozitif 3,3 puan olarak gerçekleşmesinin de etkisiyle GSYH'nın 2012 yılında yüzde 3,2 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2012 yılında özel tüketim harcamalarının yüzde 0,6, kamu tüketim harcamalarının ise yüzde 3,9 oranında artması, böylece, toplam tüketimin yılın tamamında yüzde 1 oranında yükselmesi beklenmektedir.

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2012 yılında yüzde 5,4 oranında artması, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 1,7 oranında azalması neticesinde toplam sabit sermaye yatırımlarında yüzde 0,5 oranında reel azalma beklenmektedir.

GRAFİK: 2- GSYH Büyümesine Katkılar

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

2012 yılı GSYH büyümesine katkılar incelendiğinde öne çıkan unsur, ekonomide yeniden dengelenmenin bir sonucu olarak büyümeye iç tüketimin yaptığı katkının yerini net ihracatın almasıdır. Bu yılda net mal ve hizmet ihracatının GSYH büyümesine olan katkısının pozitif 3,3 puan olarak gerçekleşmesi, özel kesim tüketim ve sabit sermaye yatırım harcamalarının büyümeye toplamda sadece pozitif 0,1 puan katkı yapması beklenmektedir.

Cari fiyatlarla özel harcanabilir gelirin GSYH'ya oranının 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,7 puan artarak yüzde 85,4'e yükseleceği öngörülmektedir. 2012 yılında özel tasarrufların GSYH'ya oranının yüzde 11,9'a yükselmesi, özel yatırımların GSYH'ya oranının ise yüzde 17'ye gerilemesi beklenmektedir. Bunun sonucunda, özel kesim tasarruf yatırım farkının 2011 yılında negatif yüzde 9,3 olan seviyesinden 2012 yılında negatif yüzde 5,1 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

2012 yılında kamu harcanabilir gelirinin GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,5 puan azalarak yüzde 14 olacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu gelişmede, yurtiçi talepte ve ithalattaki düşüşün etkisiyle vergi gelirlerinin GSYH içindeki payındaki

gerilemenin yanı sıra, sosyal fonlar ve cari transfer kalemlerindeki artışın etkili olması beklenmektedir.

2012 yılında kamu yatırımlarının GSYH içindeki payının 0,3 puan artarak yüzde 4,4, kamu tasarruflarının payının ise 1,3 puan azalarak yüzde 2,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, kamu tasarruf yatırım farkının 1,6 puan daha bozularak 2012 yılında negatif yüzde 2 olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO II: 8- Ekonominin Genel Dengesi

	2011	2012 (1)	2013 (2)	2011	2012 (1)	2013 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			(GSYH İçindeki Paylar, Yüzde)		
Toplam Tüketim	1 100 514	1 220 156	1 324 576	84,8	85,0	84,3
Kamu	139 845	166 042	184 001	10,8	11,6	11,7
Özel	960 669	1 054 114	1 140 575	74,0	73,5	72,6
Toplam Yatırım	312 994	306 601	342 686	24,1	21,4	21,8
Kamu	53 339	63 007	68 611	4,1	4,4	4,4
Özel	259 655	243 594	274 075	20,0	17,0	17,4
Sabit Sermaye Yatırımı	286 629	319 042	358 216	22,1	22,2	22,8
Kamu	53 247	61 832	68 301	4,1	4,3	4,3
Özel	233 382	257 210	289 915	18,0	17,9	18,5
Stok Değişmesi	26 365	-12 441	-15 530	2,0	-0,9	-1,0
Kamu	92	1 175	310	0,0	0,1	0,0
Özel	26 272	-13 616	-15 840	2,0	-0,9	-1,0
Toplam Yurtiçi Talep (Toplam Kaynaklar)	1 413 507	1 526 757	1 667 262	108,9	106,4	106,1
Net Mal ve Hizmet İhracatı	-115 445	-92 045	-96 081	-8,9	-6,4	-6,1
Mal ve Hizmet İhracatı	308 171	362 020	392 842	23,7	25,2	25,0
Mal ve Hizmet İthalatı	423 616	454 065	488 923	32,6	31,6	31,1
GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYH)	1 298 062	1 434 712	1 571 181	100,0	100,0	100,0
Net Faktör Gelirleri	-13 255	-12 531	-14 417	-1,0	-0,9	-0,9
Net Dış Âlem Cari Transferleri	2 903	2 924	3 350	0,2	0,2	0,2
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	1 287 710	1 425 104	1 560 114	99,2	99,3	99,3
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	187 684	200 542	216 524	14,5	14,0	13,8
Kamu Tüketimi	139 845	166 042	184 001	10,8	11,6	11,7
Kamu Tasarrufu	47 839	34 501	32 523	3,7	2,4	2,1
Kamu Yatırımı	53 339	63 007	68 611	4,1	4,4	4,4
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-5 500	-28 507	-36 088	-0,4	-2,0	-2,3
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	1 100 026	1 224 561	1 343 590	84,7	85,4	85,5
Özel Tüketim	960 669	1 054 114	1 140 575	74,0	73,5	72,6
Özel Tasarruf	139 357	170 448	203 015	10,7	11,9	12,9
Özel Yatırım	259 655	243 594	274 075	20,0	17,0	17,4
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-120 297	-73 146	-71 060	-9,3	-5,1	-4,5
Bilgi İçin:						
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	187 196	204 948	235 538	14,4	14,3	15,0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO II: 9- Ekonominin Genel Dengesi

	2011	2012 (2)	2013 (3)	2011	2012 (2)	2013 (3)
	(1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyon TL)			(Yüzde Değişme)		
Toplam Tüketim	90 027	90 895	93 737	7,5	1,0	3,1
Kamu	8 732	9 071	9 399	5,6	3,9	3,6
Özel	81 295	81 824	84 337	7,8	0,6	3,1
Toplam Yatırım	30 607	29 569	31 468	16,2	-3,4	6,4
Kamu	5 129	5 481	5 712	1,0	6,9	4,2
Özel	25 478	24 088	25 756	19,9	-5,5	6,9
Sabit Sermaye Yatırımı	30 593	30 425	32 486	17,4	-0,5	6,8
Kamu	5 123	5 400	5 692	-3,0	5,4	5,4
Özel	25 470	25 025	26 794	22,6	-1,7	7,1
Stok Değişmesi (1)	14	-856	-1 017	-0,3	-0,8	-0,1
Kamu	7	81	20	0,2	0,1	-0,1
Özel	7	-937	-1 038	-0,4	-0,8	-0,1
Toplam Yurtiçi Talep (Toplam Kaynaklar)	120 634	120 464	125 205	9,6	-0,1	3,9
Net Mal ve Hizmet İhracatı (1)	-5 745	-1 898	-1 897	-1,5	3,3	0,0
Mal ve Hizmet İhracatı	27 145	30 983	32 294	6,4	14,1	4,2
Mal ve Hizmet İthalatı	32 890	32 881	34 191	10,9	0,0	4,0
GAYRİ SAFİ YURTİÇİ HASILA (GSYH)	114 889	118 566	123 308	8,5	3,2	4,0
Net Faktör Gelirleri	-1 237	-1 186	-1 298	0,7	-4,1	9,4
Net Dış Alem Cari Transferleri	225	212	234	3,1	-6,1	10,6
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	113 878	117 592	122 245	8,6	3,3	4,0
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	16 598	16 548	16 966	25,4	-0,3	2,5
Kamu Tüketimi	8 732	9 071	9 399	5,6	3,9	3,6
Kamu Tasarrufu	7 866	7 477	7 567	58,4	-4,9	1,2
Kamu Yatırımı	5 129	5 481	5 712	1,0	6,9	4,2
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	2 736	1 995	1 854			
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	97 280	101 044	105 279	6,2	3,9	4,2
Özel Tüketim	81 295	81 824	84 337	7,8	0,6	3,1
Özel Tasarruf	15 985	19 220	20 941	-1,3	20,2	9,0
Özel Yatırım	25 478	24 088	25 756	19,9	-5,5	6,9
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	-9 493	-4 868	-4 815			

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Yüzde değişimleri GSYH büyümesine katkıları göstermektedir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

b) 2013 Yılı Hedefleri

2013 yılında GSYH'nın yüzde 4 oranında büyümesi hedeflenmektedir. Bu dönemde ekonomik büyümeye katkının tamamının toplam yurtiçi talepten gelmesi, net mal ve hizmet ihracatının GSYH büyümesine katkısının ise sıfır puana yakın olması hedeflenmektedir.

Bu dönemde özel kesim tüketim harcamalarında yüzde 3,1, kamu kesimi tüketim harcamalarında ise yüzde 3,6 oranında artış olacağı öngörülmüştür. 2013 yılında, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının yüzde 7,1, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 5,4 oranlarında artacağı tahmin edilmektedir.

2013 yılı GSYH büyümesine; özel tüketimin 2,1 puan, kamu tüketiminin 0,3 puan, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının ise 1,5 puan katkı yapması beklenmektedir. Aynı dönemde, stok değişiminin GSYH büyümesine katkısının ise negatif 0,1 puan olacağı tahmin edilmektedir.

Kamu harcanabilir gelirin GSYH'ya oranının 2013 yılında bir önceki yıla göre 0,2 puan azalarak yüzde 13,8 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2013 yılında kamu tasarruflarının GSYH'ya oranının 0,3 puan azalarak yüzde 2,1'ye, kamu yatırımlarının GSYH içindeki payının ise bir önceki yıl seviyesinde kalarak yüzde 4,4 olması neticesinde, kamu tasarruf yatırım farkının GSYH'ya oranının negatif yüzde 2,3 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Özel tasarrufların GSYH'ya oranının 2013 yılında bir önceki yıla göre 1,0 puan artması ve özel yatırımlardaki artışın 0,4 puan olması neticesinde, özel kesim tasarruf yatırım farkının GSYH'ya oranının 0,6 puan iyileşerek negatif yüzde 4,5 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

B. YATIRIMLAR

1. Yatırımların Sektörel Dağılımı

a) Mevcut Durum

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2012 yılında reel olarak yüzde 5,4 oranında artması beklenmektedir. Bu dönemde, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 57,3'ünün merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 26,2'sinin mahalli idareler, yüzde 12,6'sının işletmeciler KİT'ler, yüzde 1,3'ünün özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 0,1'inin İller Bankası, yüzde 2,6'sının döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

2012 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde ulaştırma, konut ve diğer hizmetler alt sektörlerinin paylarının 2011 yılına göre azalacağı, diğer alt sektörlerin paylarının ise artacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye ekonomisinde 2012 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 1,7 oranında azalması öngörülmektedir. Bu dönemde, cari fiyatlarla özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde imalat, tarım, konut, ulaştırma ve sağlık alt sektörlerinin payının azalacağı; enerji, turizm, eğitim, madencilik ve diğer hizmetler alt sektörlerinin paylarının ise artacağı tahmin edilmektedir.

b) 2013 Yılı Hedefleri

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2013 yılında reel olarak yüzde 5,4 oranında artacağı öngörülmektedir. Bu dönemde, cari fiyatlarla kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 51,7'sinin merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 28,5'sinin mahalli idareler, yüzde 15,7'sinin işletmecî KİT'ler, yüzde 1,2'sinin özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 0,1'inin İller Bankası, yüzde 2,8'inin döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

2013 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde, bir önceki yıla göre ulaştırma ve tarım alt sektörlerinin paylarında düşüş, turizm sektörünün payında bir değişim olmaması, diğer tüm alt sektörlerin paylarında ise artış olacağı öngörülmektedir.

2013 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 7,1 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir. 2013 yılında cari fiyatlarla özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde imalat, enerji, eğitim ve sağlık alt sektörlerinin paylarının bir önceki yıla göre artacağı, madencilik alt sektörünün payının aynı kalacağı, diğer sektörlerin paylarının ise azalacağı tahmin edilmektedir.

TABLO II: 10- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2011)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (1)	İşletmecî KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	3 778	166	1	0	110	4 054	11,1	430	4 484	9,1
Madencilik	106	1 121	0	0	0	1 227	3,4	1	1 228	2,5
İmalat	33	188	29	0	7	257	0,7	87	344	0,7
Enerji	1 471	789	501	0	0	2 762	7,6	17	2 779	5,6
Ulaştırma	12 616	3 506	0	0	134	16 255	44,5	5 023	21 278	43,0
Turizm	203	0	0	0	3	206	0,6	75	281	0,6
Konut	303	10	0	0	0	313	0,9	543	856	1,7
Eğitim	4 630	0	0	0	30	4 660	12,7	1 092	5 752	11,6
Sağlık	1 471	0	0	0	486	1 957	5,4	427	2 384	4,8
Diğer Hizmetler	4 694	11	0	77	86	4 867	13,3	5 204	10 072	20,4
Toplam	29 305	5 791	531	77	854	36 558	100,0	12 899	49 457	100,0
Yüzde Dağılım	80,2	15,8	1,5	0,2	2,3	100,0				
Yüzde Dağılım	59,3	11,7	1,1	0,2	1,7	73,9		26,1	100,0	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Yatırım işçiliği hariç

TABLO II: 11- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2012) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeciler KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	4 937	275	1	0	156	5 369	12,6	504	5 873	10,2
Madencilik	209	1 305	0	0	0	1 514	3,6	1	1 515	2,6
İmalat	105	324	32	0	5	466	1,1	177	643	1,1
Enerji	1 708	974	675	0	0	3 357	7,9	20	3 377	5,9
Ulaştırma	12 086	4 353	48	0	105	16 592	39,0	6 035	22 627	39,2
Turizm	290	0	0	0	3	293	0,7	88	381	0,7
Konut	294	9	0	0	0	302	0,7	561	863	1,5
Eğitim	6 452	0	0	0	49	6 501	15,3	1 279	7 780	13,5
Sağlık	1 618	0	0	0	1 011	2 629	6,2	349	2 978	5,2
Diğer Hizmetler	5 338	20	0	31	165	5 554	13,0	6 096	11 650	20,2
Toplam	33 037	7 260	756	31	1 494	42 578	100,0	15 110	57 688	100,0
Yüzde Dağılım	77,6	17,1	1,8	0,1	3,5	100,0				
Yüzde Dağılım	57,3	12,6	1,3	0,1	2,6	73,8		26,2	100,0	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Yatırım işçiliği hariç

TABLO II: 12- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2013) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	5 193	336	1	0	194	5 724	12,5	606	6 330	9,9
Madencilik	165	1 626	0	0	0	1 791	3,9	2	1 792	2,8
İmalat	56	585	34	0	8	683	1,5	213	896	1,4
Enerji	2 079	1 502	710	0	0	4 291	9,4	24	4 315	6,8
Ulaştırma	7 414	5 903	45	0	153	13 515	29,6	7 252	20 767	32,5
Turizm	353	0	0	0	3	356	0,8	105	462	0,7
Konut	593	20	0	0	0	613	1,3	674	1 287	2,0
Eğitim	7 736	0	0	0	119	7 855	17,2	1 537	9 392	14,7
Sağlık	2 184	0	0	0	986	3 170	6,9	419	3 589	5,6
Diğer Hizmetler	7 226	24	0	49	350	7 650	16,8	7 325	14 975	23,5
Toplam	33 000	9 997	790	49	1 813	45 649	100,0	18 156	63 805	100,0
Yüzde Dağılım	72,3	21,9	1,7	0,1	4,0	100,0				
Yüzde Dağılım	51,7	15,7	1,2	0,1	2,8	71,5		28,5	100,0	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Program

(2) Yatırım işçiliği hariç

TABLO II: 13- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2011			2012 (2)			2013 (3)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	5 209	7 762	12 971	6 493	7 135	13 627	7 038	7 888	14 926
Madencilik	1 247	3 438	4 685	1 542	4 212	5 754	1 815	4 533	6 348
İmalat	351	98 407	98 758	657	103 982	104 638	904	118 362	119 266
Enerji	3 040	9 432	12 472	3 591	15 883	19 474	4 598	18 397	22 995
Ulaştırma	22 069	46 394	68 463	24 143	50 463	74 606	21 777	56 325	78 102
Turizm	324	14 407	14 730	417	17 243	17 660	510	19 210	19 720
Konut	924	33 582	34 506	900	35 594	36 494	1 368	38 905	40 273
Eğitim	6 506	5 023	11 529	8 589	6 248	14 837	10 446	7 565	18 011
Sağlık	2 642	5 683	8 325	3 181	5 751	8 931	3 887	6 903	10 790
Diğer Hizmetler	10 936	9 254	20 190	12 320	10 701	23 020	15 960	11 826	27 786
TOPLAM	53 247	233 382	286 629	61 832	257 210	319 042	68 301	289 915	358 216

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dahildir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

TABLO II: 14- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

	2011			2012 (2)			2013 (3)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	9,8	3,3	4,5	10,5	2,8	4,3	10,3	2,7	4,2
Madencilik	2,3	1,5	1,6	2,5	1,6	1,8	2,7	1,6	1,8
İmalat	0,7	42,2	34,5	1,1	40,4	32,8	1,3	40,8	33,3
Enerji	5,7	4,0	4,4	5,8	6,2	6,1	6,7	6,3	6,4
Ulaştırma	41,4	19,9	23,9	39,0	19,6	23,4	31,9	19,4	21,8
Turizm	0,6	6,2	5,1	0,7	6,7	5,5	0,7	6,6	5,5
Konut	1,7	14,4	12,0	1,5	13,8	11,4	2,0	13,4	11,2
Eğitim	12,2	2,2	4,0	13,9	2,4	4,7	15,3	2,6	5,0
Sağlık	5,0	2,4	2,9	5,1	2,2	2,8	5,7	2,4	3,0
Diğer Hizmetler	20,5	4,0	7,0	19,9	4,2	7,2	23,4	4,1	7,8
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dahildir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

2. Kamu Yatırım Uygulamaları

Ülkemizin eğitim ve sağlık hizmetlerinin etkili bir şekilde sunulması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, rekabet gücümüzün artırılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için gerekli sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi, çevrenin korunması, AB kriterlerine uyumun sağlanması, gelişmiş ülkelerle ülkemiz arasındaki ve ülkemizdeki bölgeler arası, bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması için önemli miktarlarda kamu yatırımı ihtiyacı bulunmaktadır.

2007-2012 döneminde genel devlet kapsamındaki kamu sabit sermaye yatırımlarının (KSSY) GSYH içindeki payının ortalamaları dikkate alındığında, ülkemizde, Avro Bölgesi dışındaki 10 AB üyesi ülke ortalamasından, bazı yıllarda ise 27 AB üyesi ülke ortalamasından ve Japonya'dan daha az oranda KSSY gerçekleştirildiği görülmektedir. Söz konusu ülkelerin yüzölçümlerinin ve Almanya hariç nüfuslarının Türkiye'den daha az olduğu, mevcut gelişmişlik seviyelerinin Türkiye'den daha yüksek olduğu, mevcut altyapı ihtiyaçlarının büyük ölçüde tamamlanmış olduğu ve GSYH'larının mutlak büyüklüğü dikkate alındığında, ülkemizde daha fazla kamu yatırımı yapılması gereği ortaya çıkmaktadır.

TABLO II: 15- Genel Devlet Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçindeki Payı

(Yüzde)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belçika	1,6	1,5	1,7	1,6	1,7	1,8
Almanya	1,5	1,6	1,7	1,6	1,6	1,5
Estonya	5,1	5,2	5,1	3,9	4,2	5,5
İrlanda	4,6	5,2	4,0	3,9	3,3	2,7
Yunanistan	3,4	3,7	3,1	2,2	1,6	2,5
İspanya	4,0	4,0	4,5	3,8	2,8	1,9
Fransa	3,3	3,2	3,4	3,1	3,1	3,1
İtalya	2,3	2,2	2,5	2,1	2,0	1,8
Lüksemburg	3,3	3,2	3,7	4,0	4,0	3,9
Malta	3,8	2,4	2,2	2,2	2,5	2,6
Hollanda	3,3	3,5	3,8	3,6	3,5	3,5
Avusturya	1,1	1,1	1,2	1,1	1,0	1,0
Portekiz	2,7	2,9	3,0	3,6	2,6	2,0
Slovenya	4,2	4,4	4,6	4,3	3,6	3,2
Slovakya	1,9	2,0	2,3	2,6	2,3	2,1
Finlandiya	2,4	2,5	2,8	2,5	2,5	2,5
Avro Bölgesi Ülke. Ort. (17 Ülke)	3,0	3,0	3,2	2,9	2,7	2,6
Bulgaristan	5,2	5,6	4,9	4,6	3,2	3,3
Çek Cumhuriyeti	4,2	4,6	5,1	4,3	3,6	3,7
Danimarka	1,9	1,9	2,0	2,1	2,1	2,4
Letonya	5,7	4,9	4,3	3,7	4,2	4,2
Litvanya	5,2	4,9	3,9	4,6	4,2	4,2
Macaristan	3,7	2,9	3,1	3,4	2,9	4,4
Polonya	4,2	4,6	5,2	5,6	5,8	5,6
Romanya	6,2	6,6	5,9	5,7	5,2	5,5
İsveç	3,1	3,3	3,5	3,5	3,4	3,5
İngiltere	1,9	2,3	2,7	2,5	2,2	2,2
Avro Bölgesi Dışı AB Ülke. Ort. (10 Ülke)	4,1	4,2	4,0	4,0	3,7	3,9
AB Ülkeleri Ort. (27 Ülke)	3,4	3,5	3,5	3,3	3,1	3,1
ABD	2,4	2,6	2,6	2,5	2,3	2,2
Japonya	3,1	3,0	3,4	3,3	3,3	3,6
Türkiye	3,1	3,4	3,3	3,4	3,3	3,5

Kaynak: Avrupa Komisyonu, European Economy (Economic Forecasts), İlkbahar 2012, Kalkınma Bakanlığı.

2012 yılı kamu yatırım uygulamalarında; sektörel, bölgesel ve proje bazındaki öncelikler dikkate alınarak ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirecek yatırımlara ağırlık verilmiştir.

2012 yılında, mahalli idare yatırımları ve yatırım işçilik giderleri hariç olmak üzere, ülkemizde; toplam tutarı 362 milyar TL, 2011 yılı sonu kümülatif harcaması 162,9 milyar TL ve 2012 yılı başlangıç ödeneği 38,2 milyar TL olan 2.622 kamu yatırım projesi yürütülmektedir.

TABLO II: 16- Türkiye’de Kamu Yatırımları (2003-2012) (1)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Proje Sayısı (Adet)	3 851	3 555	2 627	2 525	2 710	2 759	2 332	2 425	2 534	2 622
Toplam Proje Tutarı (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	187,1	196,1	206,7	200,4	209,3	219	245,8	273,4	303,7	362,0
Cari Yıl Öncesi Kümülatif Harc. (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	80,4	86,8	84,0	86,5	93,5	102,4	110,9	118,4	140,6	162,9
Toplam Program Ödenek (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	12,5	12,0	16,2	17,5	17,1	17,1	21,5	27,8	31,3	38,2
Yatırım Programına Alınan Çok Yıllık Yeni Proje Sayısı (Adet)	134	149	137	155	161	180	279	241	196	212
Toplam Program Ödenek / Toplam Proje Tutarı (Yüzde)	6,7	6,1	7,8	8,7	8,2	7,8	8,7	10,1	10,3	10,5
Yatırım Stokunun Ortalama Tamamlanma Süresi (Yıl) (2)	7,6	8,1	6,6	5,5	5,8	5,8	5,3	4,6	4,2	4,2

(1) Mahalli idare yatırımları, kamulaştırma harcamaları ve yatırım programında toplam dışı tutulan yatırımlar hariçtir.
(2) Mevcut stokun, ilgili yıldaki program ödenek seviyesiyle tamamlanması için gereken ilave süreyi göstermektedir.

2012 Yılı Yatırım Programında yer alan 2.622 projenin 9,1 milyar TL tutarındaki 696 adedi yıl içinde başlanıp bitirilmesi programlanan yıllık projelerden oluşmaktadır. Ayrıca 2012 yılında toplam proje tutarı 8,2 milyar TL, 2011 yılı ödeneği 1,2 milyar TL olan 212 yeni çok yıllık proje yatırım programına dahil edilmiştir.

2012 Yılı Yatırım Programında 2.622 projeye yapılan 38,2 milyar TL tutarındaki tahsis içinde yüzde 31,5 oranındaki payla ulaştırma-haberleşme sektörü ilk sırayı almış, bunu yüzde 15,5’le eğitim, yüzde 14,5’le tarım, yüzde 9,8’le enerji ve yüzde 5,6’yla sağlık sektörü izlemiştir. 2012 yılı kamu yatırım tahsisleri içinde madencilik, imalat, turizm ve konut sektörlerinin toplam payı yüzde 6,6 olurken, diğer kamu hizmetlerinin payı yüzde 16,5 olmuştur.

2012 Yılı Yatırım Programına göre, tamamlanmak üzere kalan proje stoku büyüklüğü 199 milyar TL’dir. Bu durumda, 2012 yılı ödeneklerinin tamamının harcanacağı, kamu yatırımları için sonraki yıllarda da 2012 yılı düzeyinde ödenek ayrılacağı ve Programa yeni proje alınmayacağı varsayımıyla, mevcut stokun tamamen bitirilebilmesi için 2012 yılı sonrasında 4,2 yıllık bir süre gerekmektedir. 2012 yılı, proje tutarına oranla en yüksek seviyede kamu yatırım ödeneğinin tahsis edildiği yıl olmuştur. Yıl içinde verilen ilave

ödeneklerle, proje tutarına oranla ayrılan ödenek seviyesi daha da artırılmış ve proje stokunun ortalama tamamlanma süresi daha düşük seviyelere çekilmiştir.

2012 yılında tahsis edilen 38,2 milyar TL tutarındaki yatırım ödeneğinin yüzde 73'üne karşılık gelen 27,8 milyar TL tutarındaki merkezi yönetim bütçesi yatırımlarından en büyük payı yüzde 23,9'luk pay ile ulaştırma-haberleşme sektörü almış, bu sektörü yüzde 21,1'le eğitim sektörü, yüzde 18,2'yle tarım sektörü takip etmiştir. Genel idare, güvenlik, adalet, içmesuyu, çevre, teknolojik araştırma gibi alt sektörlerin yer aldığı diğer kamu hizmetleri sektörünün payı ise yüzde 21'dir.

2.622 proje için tahsis edilen 38,2 milyar TL tutarındaki ödeneğin yüzde 11,4'ü olan 4,3 milyar TL'nin dış proje kredisiyle finanse edilmesi öngörülmüştür. 2012 Yılı Yatırım Programında yer alan, kısmen veya tamamen dış proje kredisiyle finanse edilmesi öngörülen 60 projenin toplam tutarı 81,6 milyar TL'dir.

Kamu yatırım programının rasyonelleştirilmesi çalışmaları kapsamında, kısıtlı ödenekler, kısa sürede tamamlanabilecek acil ve öncelikli projelere tahsis edilmiş, 2,1 milyar TL tutarındaki 10 proje ise sonraki yıllarda yürütülmek üzere, 2012 Yılı Yatırım Programında sembolik miktardaki iz ödenekle yer almıştır.

Ülkemizde, rasyonelleştirme çalışmalarıyla son yıllarda sağlanan iyileştirmelere rağmen, sistematik proje döngüsü yaklaşımındaki ve kamu kuruluşlarının proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularındaki eksiklikler gibi faktörler projelerin planlandığı şekilde yürütülmesini engellemektedir. Bununla birlikte, ülkemizin birçok alanda yeni yatırım ihtiyacının yanı sıra, mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılmasına ve korunmasına yönelik idame-yenileme, bakım-onarım, rehabilitasyon ve modernizasyon ihtiyacı bulunmaktadır.

2013 yılında, sektörel ve bölgesel önceliklerin yanı sıra devam eden projelerden;

- ♦ 2013 yılı içinde tamamlanarak ekonomiye kazandırılacak projelere,
- ♦ Uygulamasında önemli fiziki gerçekleşme sağlanmış projelere,
- ♦ Başlatılmış bulunan diğer projelerle bağlantılı veya eş zamanlı olarak yürütülmesi ve tamamlanması gereken projelere,
- ♦ Mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılmasına ve korunmasına yönelik idame-yenileme, bakım-onarım, rehabilitasyon ve modernizasyon türü yatırım projelerine,
- ♦ Afet risklerinin azaltılması ve afetlerin önlenmesi ile afet hasarlarının telafisine yönelik projelere,
- ♦ e-Dönüşüm Türkiye Projesi ve Bilgi Toplumu Stratejisiyle uyumlu projelere

ağırlık verilecektir.

3. Kamu Özel İşbirliği Uygulamaları

Ülkemizde, 3996 ve 3359 sayılı Kanunlar kapsamında bugüne kadar, toplam 137 proje için Yüksek Planlama Kurulundan (YPK) yetki alınmıştır. Yetki alınan 137 projeden

42'sinin uygulama sözleşmesi imzalanmıştır. 42 projenin 29'u işletmede olup kalan 13'ünün yapımına devam edilmektedir. Uygulama sözleşmesi imzalanan projeler içerisinde sayı bakımından yat limanları ilk sırada yer alırken havaalanları ve gümrük tesisleri yat limanlarını izlemektedir. Son 3 yıllık süreç içerisinde ise 19 projeye YPK'dan en fazla yetki alan sektör, entegre sağlık kampüsleri inşasıyla hizmetlerin daha modern şekilde sunulması amaçlanan sağlık sektörüdür.

Söz konusu projelere ilaveten, YPK yetkisine tabi olmayan 17 otoyol hizmet tesisi projesi ve 25 enerji projesi Yap-İşlet-Devret (YİD) modeliyle hayata geçirilmiştir. Bunlara ilaveten enerji sektöründe, halihazırda işletmede olan 13 İşletme Hakkı Devri (İHD) ve 5 Yap-İşlet modelli KÖİ projesi bulunmaktadır. Ayrıca, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 16 limanın, DHMİ tarafından 5 ve Savunma Sanayii Müsteşarlığı tarafından 1 olmak üzere toplam 6 havaalanının işletme hakları özel sektöre devredilmiştir.

2012 yılı Eylül ayı itibarıyla KÖİ envanterinde, yapım aşamasında olan 7 proje, sözleşmesi imzalanmış olup finansman aşamasında olan 7 proje, ihale süreci tamamlanmış ancak sözleşmesi imzalanmamış 6 proje ve ihale süreci devam eden 16 proje mevcuttur. İnşaatı devam eden projelerin toplam tutarı 351 milyon TL iken sözleşmesi imzalanmış olup finansman arayan projelerin toplam tutarı 17,2 milyar TL'dir.

YİD mevzuatında 2011 yılı içinde kapsamlı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 25/02/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanunla 3996 sayılı Kanunda bir dizi değişiklik yapılmıştır. Söz konusu değişikliklerle, YİD projelerinin hazırlık ve onay sürecinin kolaylaştırılması, nitelikli proje belgelerinin hazırlanmasına imkân sağlanması ve projelerin yatırımcılar için daha cazip hale getirilmesi amaçlanmıştır. 2012 yılında ise 6288 sayılı Kanunla 2023 yılına kadar 3996 ve 3359 sayılı Kanunlar kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan KÖİ projeleri ihale edilirken, projeyi üstlenen firmaların proje kapsamında inşaata yönelik olarak yaptığı mal ve hizmet teslimleri ile sağlık tesislerinin Sağlık Bakanlığına kiralanmasının katma değer vergisinden müstesna olması hususu düzenlenmiştir. Yine aynı Kanunla YİD Modelinde kredi üstlenimi hususu yasal zemine kavuşturulmuştur. Eğitim alanında KÖİ projelerinin uygulanmasının altyapısı 14/09/2011 tarihli ve 652 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle oluşturulmuştur. Yap-Kirala olarak adlandırılan modelin Yönetmeliği 08/09/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Uzun bir uygulama geçmişinin bulunmasına ve gelişen mevzuata rağmen, KÖİ alanında; daha nitelikli yapılabirlik etüdlерinin hazırlanması, diğer kamu yatırımlarına ait yapılabirlik etüdlерinden farklı olarak, geleneksel yöntemler ile KÖİ alternatifinin karşılaştırmalı analizlerinin tam olarak yapılması, gerek yatırımcı kuruluşlarda gerekse sistemdeki diğer kurumlardaki kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, projelerin düzenli takibi ve raporlanmasına yönelik nitelikli bir izleme ve değerlendirme sisteminin kurulması ihtiyacı devam etmektedir.

Artan kamu yatırım ihtiyacını karşılamak ve özel sektörün sermaye birikiminden ve yönetim becerilerinden azami şekilde faydalanılarak, yatırımlara alternatif finansman kaynakları yaratmak amacıyla KÖİ modellerinin uygulanmasına devam edilecektir. Bu kapsamda nitelikli etütlere dayanan ve projelerin bütçeye olan yüklerini de analiz eden çalışmalara dayalı olarak, KÖİ'nin geleneksel yöntemlere göre daha avantajlı olmasına ve

muhtemel yük ile sorumlulukların kamu ve özel kesim arasında dengeli bir şekilde dağılmasına dikkat edilecektir. Ayrıca, bu alanda kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yönelik çalışmalara hız verilecektir.

C. ÖDEMELER DENGESİ

1. Cari İşlemler Hesabı

a) Mevcut Durum

2010 yılında hızla artan iç talep, 2011 yılında da canlılığını korumuş, yurtdışı talep ise zayıf seyrini devam ettirmiştir. İthalatın ihracattan hızlı artışının devam etmesi dış ticaret açığı ve cari açığın yükselmesinde etkili olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, 2010 yılında 46,6 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşen cari işlemler açığı, 2011 yılında 77,1 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Alınan tedbirler neticesinde yavaşlayan iç talep, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde ithalatın hız kesmesine neden olmuş ve net ihracattaki artışın da etkisiyle Ağustos ayında yıllıklandırılmış cari işlemler açığı 59 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

TABLO II: 17- Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticareti Etkileyen Faktörler

	(Yüzde Değişim)			
	2010	2011	2012 (1)	2013 (2)
İhracat (Milyar ABD Doları)	113,9	134,9	149,5	158,0
İthalat (Milyar ABD Doları)	185,5	240,8	239,5	253,0
İhracat	11,5	18,5	10,8	5,7
İthalat	31,7	29,8	-0,6	5,6
İhracat Fiyatları	4,9	11,6	-3,7	2,7
İthalat Fiyatları	9,0	15,8	-1,7	1,5
Reel İhracat	6,3	6,2	15,1	2,9
Reel İthalat	20,8	12,1	1,2	4,0
Mamul Fiyatları	2,7	6,5	-0,5	-0,3
Yakıt Dışı Başlıca Emtia Fiyatları	26,3	17,8	-9,5	-2,9
Ham Petrol Brent Varil Fiyatı (ABD Doları)	80,2	113,4	112,1	110,0
GSYH Büyüme Hızı	9,2	8,5	3,2	4,0
Sanayi Büyümesi	12,8	9,4	3,1	4,0
Yurtiçi Nihai Talep Büyümesi	10,8	9,9	0,6	4,0
Dünya Büyüme Hızı	5,1	3,8	3,3	3,6
Dünya Mal ve Hizmet Ticareti	12,6	5,8	3,2	4,5
Avro Bölgesi Büyüme Hızı	2,0	1,4	-0,4	0,2

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, IMF Dünya Ekonomik Görünümü, Ekim 2012

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

Dış Ticaret Dengesi

2011 yılının Ocak-Ağustos döneminde, ödemeler dengesinde gösterildiği şekliyle 61,3 milyar ABD doları olan dış ticaret açığı, 2012 yılının aynı döneminde 45,2 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Ayrıca, ihracatın ithalatı karşılama oranı aynı dönemde yüzde

55,3'ten yüzde 63,9'a yükselmiştir. Bu gelişmede, iç talepteki yavaşlama ve kıymetli maden ihracındaki yüksek oranlı artış belirleyici olmuştur.

İhracat

İhracat, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,8 oranında artarak 100,1 milyar ABD doları olmuştur. Söz konusu dönemde, toplam ihracatın yüzde 94,2'sini oluşturan imalat sanayii ürünlerindeki yüzde 13,3 oranındaki artış, ihracat performansının temel belirleyicisi olmuştur. Aynı dönemde tarım ve ormancılık sektörü ihracatı yüzde 3,2, madencilik sektörü ihracatı ise yüzde 8,7 oranında artmıştır.

Fasillara göre ihracat rakamlarına bakıldığında 2012 yılının ilk sekiz ayında önceki yılın aynı dönemine göre inciler, kıymetli taş ve metaller faslı, yüzde 428,5 oranında artarak 11,2 milyar ABD dolarına ulaşmış ve en yüksek ihracat kaydedilen fasıl olmuştur. Aynı dönemde, ikinci sırada yer alan kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları faslı yüzde 5,8 oranında azalarak 9,9 milyar ABD dolarına gerilerken; makineler, mekanik cihazlar, kazanlar ve aksam parçaları faslı yüzde 3,3 oranında artarak 7,9 milyar ABD dolarına; demir ve çelik faslı yüzde 4,8 oranında artarak 7,8 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

TABLO II: 18- Ülke ve Fasillara Göre İhracat

	Yıllık		Ocak – Ağustos	
	2010	2011	2011	2012
TOPLAM İHRACAT	113,9	134,9	88,7	100,1
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB-27)	52,7	62,3	42,2	38,2
Diğer	61,2	72,6	46,5	61,9
Seçilmiş Ülke Grupları				
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	14,5	17,8	11,4	11,9
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	7,6	9,3	6,0	12,9
Bağımsız Devletler Topluluğu	10,3	13,4	8,5	9,6
Türk Cumhuriyetleri	3,9	5,0	3,2	3,7
İslam Konferansı Teşkilatı	32,5	37,3	23,9	37,5
En Yüksek İhracat Yapılan Ülkeler (1)				
Almanya	11,5	14,0	9,4	8,7
Irak	6,0	8,3	5,0	6,8
İngiltere	7,2	8,2	5,3	5,4
İtalya	6,5	7,9	5,5	4,1
Fransa	6,1	6,8	4,6	4,0
İran	3,0	3,6	2,3	8,6
En Yüksek İhracat Yapılan Fasıllar (1)				
87. Kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları	13,8	15,8	10,5	9,9
84. Makineler, mekanik cihazlar, kazanlar ve aksam, parçalar	9,4	11,6	7,6	7,9
72. Demir ve çelik	8,7	11,2	7,5	7,8
85. Elektrikli makine ve cihazlar	7,5	8,9	5,5	6,1
61. Örne giyim eşyası	7,7	8,4	5,9	5,5
71. İnciler, kıymetli taş ve metaller	3,7	3,7	2,1	11,2

Kaynak: TÜİK

(1) Sıralama 2011 yılı verilerine göre yapılmıştır.

İhracat pazarlarını çeşitlendirme yönündeki çalışmaların olumlu katkısının yanı sıra AB'deki durgunluğun devam etmesinin etkisiyle AB'nin toplam ihracatımız içindeki payı

2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemdeki yüzde 47,5 oranından yüzde 38,2'ye gerilemiştir.

2012 yılının tamamında ihracatın yüzde 10,8 oranında artarak 149,5 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. İhracat fiyatlarının 2012 yılında yüzde 3,7 oranında azalması ve reel ihracatın yüzde 15,1 oranında artması tahmin edilmektedir.

TABLO II: 19- İhracatın Sektörel Dağılımı (1)

	(Milyar ABD Doları)				(Yüzde Pay)				(Yüzde Değişim)	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2010	2011	2011	2012	2010	2011	2011	2012	11/10	12/11
TOPLAM İHRACAT	113,9	134,9	88,7	100,1	100	100	100	100	18,5	12,8
Tarım ve Orman.	4,9	5,2	3,1	3,2	4,3	3,8	3,4	3,1	4,7	3,2
Balıkçılık	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	19,2	-6,0
Mad. ve Taş Ocak.	2,7	2,8	1,8	2,0	2,4	2,1	2,0	2,0	4,4	8,7
İmalat Sanayi	105,5	126,0	83,2	94,3	92,6	93,4	93,8	94,2	19,4	13,3
Diğer	0,6	0,8	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	23,1	2,2

Kaynak: TÜİK

(1) ISIC Rev. 3'e göre.

İthalat

İthalat, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,4 oranında azalarak 156,6 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, hızlı iç talep yavaşlamasına bağlı olarak tüketim ve yatırım malları ithalatında yüksek oranlı azalışlar kaydedilmiştir. Ancak, ihracat artışına paralel olarak ara malı ithalatı artışı devam etmiştir. Tüketim ve yatırım malları ithalatı sırasıyla yüzde 14,5 ve yüzde 11 oranında azalırken; ara malları ithalatındaki artış yüzde 1,7 ile sınırlı kalmıştır.

TABLO II: 20- İthalatın Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı (1)

	(Milyar ABD Doları)				(Yüzde Pay)				(Yüzde Değ.)	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2010	2011	2011	2012	2010	2011	2011	2012	11/10	12/11
TOPLAM İTHALAT	185,5	240,8	160,5	156,6	100	100	100	100	29,8	-2,4
Sermaye Malları	28,8	37,3	24,9	22,2	15,5	15,5	15,5	14,1	29,3	-11,0
Ara Malları	131,4	173,1	115,0	116,9	70,8	71,9	71,6	74,6	31,7	1,7
Tüketim Malları	24,7	29,7	20,1	17,2	13,3	12,3	12,5	11,0	20,0	-14,5
Diğer	0,5	0,7	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	35,3	-21,4
TOPLAM İTHALAT	185,5	240,8	160,5	156,6	100	100	100	100	29,8	-2,4
Enerji Ürünleri (27. Fası)	38,5	54,1	34,4	39,1	20,7	22,5	21,4	24,9	40,6	13,7
Enerji Hariç	147,0	186,7	126,1	117,6	79,3	77,5	78,6	75,1	27,0	-6,8

Kaynak: TÜİK

(1) BEC'e göre.

2012 yılında ithalatın bir önceki yıla göre yüzde 0,6 oranında azalarak 239,5 milyar ABD doları olması beklenmektedir. 2012 yılında ithalat fiyatlarının yüzde 1,7 oranında azalacağı ve reel ithalat artışının yüzde 1,2 olacağı öngörülmektedir.

2011 yılında, yurtiçi talep, üretim ve enerji fiyatlarındaki hızlı artışla beraber ithalatın hızla artması cari açığı olumsuz etkilemiştir. Nitekim 2010 yılında yüzde 6,4 seviyesinde olan cari açığın GSYH'ya oranı, 2011 yılında yüzde 10'a yükselmiştir. 2012 yılında yurtiçi talebin yavaşlamasıyla yıllıklandırılmış cari açığın GSYH'ya oranı ilk çeyrekte yüzde 9,3'e ikinci çeyrekte ise yüzde 8,3'e gerilemiştir. Enerji fiyatlarının 2002 seviyesinde sabit kaldığı varsayıldığında ise söz konusu oran, 2011 yılında yüzde 5,6'ya, 2012 yılı ikinci çeyreğinde yüzde 3,4'e gerilemektedir.

TABLO II: 21- Enerji Fiyatlarının Yıllıklandırılmış Cari Açık Üzerine Etkisi

(Milyar ABD Doları)

	2010	2011	2012-1.Ç.	2012-2.Ç.
Cari İşlemler Hesabı	-46,6	-77,1	-71,8	-63,2
Net Enerji İthalatı (27. Fasil İhracatı - İthalatı)	-34,0	-47,6	-49,9	-51,4
2002 Fiyatlarıyla Net Enerji İthalatı	-13,2	-13,9	-14,0	-14,3
Enerji Fiyat Etkisinden Arındırılmış Cari İşlemler Açığı (1)	-25,8	-43,5	-35,9	-26,1
Cari İşlemler Açığı / GSYH (%)	-6,4	-10,0	-9,3	-8,3
Enerji Fiyat Etkisinden Arındırılmış Cari İşlemler Açığı / GSYH (%)	-3,5	-5,6	-4,7	-3,4

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK, TCMB

(1) TÜİK tarafından yayımlanan Dış Ticaret İstatistikleri ve Endekslerinden zımnı olarak oluşturulan enerji ürünleri fiyat endeksi kullanılarak ilgili yıllar için 2002 enerji fiyat seviyesinin aynı kalması durumunda cari işlemler açığının seviyesini göstermektedir.

Hizmetler Dengesi, Gelir Dengesi ve Cari Transferler

2011 yılında 23 milyar ABD dolarına ulaşan turizm gelirleri, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemdeki seviyesini koruyarak 14,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Hizmetler dengesinin en önemli kalemi olan turizm gelirlerinin, 2012 yılının tamamında 23,5 milyar ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Turizm gelirlerinde 2011 yılına göre kayda değer bir artışın gerçekleştirilememesinde çevre ülkelerde yaşanan olumsuzluklarla birlikte AB ülkelerindeki durgunluğun devam etmesi etkili olmuştur. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,7 oranında artarak 13,1 milyar ABD doları olan hizmetler dengesi fazlasının, yılın tamamında yaklaşık 20 milyar ABD doları olması beklenmektedir.

TABLO II: 22- Cari İşlemler Dengesi

(Milyar ABD Doları)

	2010	2011	2012(1)	2013(2)
CARİ İŞLEMLER HESABI	-46,6	-77,1	-58,7	-60,7
DIŞ TİCARET DENGESİ	-56,4	-89,1	-73,4	-77,4
İhracat (fob)	117,9	140,7	145,3	164,2
İhracat (fob)	113,9	134,9	149,5	158,0
Bavul Ticareti ve Uyarlama	4,0	5,8	-4,2	6,2
İthalat (fob)	-173,9	-224,9	-223,1	-241,4
İthalat (cif)	-185,5	-240,8	-239,5	-253,0
Navlun ve Sigorta ve Uyarlama	11,6	16,0	16,4	11,6
HİZMETLER DENGESİ	15,5	18,0	19,9	22,6
Gelir	34,7	38,6	40,3	44,0
Gider	-19,3	-20,6	-20,5	-21,5
Turizm	16,0	18,0	19,3	21,0
Gelir	20,8	23,0	23,5	25,4
Gider	-4,8	-5,0	-4,3	-4,4
GELİR DENGESİ	-7,1	-7,8	-6,8	-7,7
Gelir	4,5	4,0	4,8	5,0
Gider	-11,6	-11,7	-11,6	-12,7

Yatırım Geliri Dengesi	-7,0	-7,6	-6,6	-7,5
Doğrudan Yatırımlar	-2,2	-2,8	-2,2	-2,4
Portföy Yatırımları	-0,5	-0,9	-0,4	-0,5
Diğer Yatırımlar	-4,3	-3,9	-4,1	-4,6
Faiz Geliri	1,1	1,2	1,7	1,8
Faiz Gideri	-5,4	-5,1	-5,8	-6,4
Uzun Vade	-5,1	-4,5	-4,8	-5,4
CARİ TRANSFERLER	1,4	1,7	1,6	1,8

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TCMB
(1) Gerçekleşme tahmini, (2) Program

Gelir dengesindeki açık, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,9 oranında azalarak 4,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Söz konusu dönemde kar transferi 1,5 milyar dolara gerilemiş, faiz gideri ise 3,7 milyar dolara yükselmiştir.

b) 2013 Yılı Hedefleri

2013 yılında ihracatın yüzde 5,7 oranında artarak 158 milyar ABD dolarına, ithalatın ise yüzde 5,6 oranında artarak 253 milyar ABD dolarına ulaşacağı ve böylece dış ticaret açığının 95 milyar ABD doları olacağı öngörülmektedir. Ödemeler dengesindeki gösterimiyle dış ticaret dengesinin ise 77,4 milyar ABD doları açık vereceği tahmin edilmektedir.

İhracat fiyatlarının 2013 yılında yüzde 2,7, ithalat fiyatlarının ise yüzde 1,5 oranında artacağı ve böylece ihracat ve ithalatın reel olarak sırasıyla yüzde 2,9 ve yüzde 4 oranında yükseleceği tahmin edilmektedir.

2013 yılında turizm gelirlerinin 25,4 milyar ABD dolarına ulaşacağı, hizmetler dengesinin ise 22,6 milyar ABD doları fazla vereceği tahmin edilmektedir. 2013 yılında gelir dengesinde 7,7 milyar ABD doları açık öngörüldükçe, cari transferler kaleminde 1,8 milyar ABD doları fazla beklenmektedir.

Cari işlemler açığının bu gelişmeler sonucunda 2013 yılında 60,7 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. 2013 yılında cari açığın GSYH'ya oranının, bir önceki yıla göre yüzde 7,3 seviyesinden yüzde 7,1'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2. Sermaye ve Finans Hesapları

Küresel krizden çıkış döneminde hızla artarak 2010 yılında 604,7 milyar ABD dolarına ulaşan gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye girişleri, 2011 yılında 503 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir⁴. Sermaye girişlerindeki söz konusu gerilemeye karşın Türkiye'ye 2010 yılında 56,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşen rezerv hariç sermaye girişi, 2011 yılında 63,9 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler ve yükselen piyasa ekonomilerine yönelik doğrudan yabancı sermaye girişleri, 2010 yılında 392 milyar ABD doları seviyesinden 2011 yılında 462,4 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Söz konusu büyüklüğün 2012 yılında 393,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.⁵ 2011 yılında dünya genelinde doğrudan

⁴ IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Ekim 2012

⁵ IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Ekim 2012

yabancı yatırım akımlarında kaydedilen genişleme, Türkiye'yi de etkilemiş ve 2010 yılında 7,6 milyar ABD doları olan net doğrudan yatırım girişi, 2011 yılında 13,6 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2011 yılında ülkemize giren 16 milyar ABD doları tutarındaki doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık 11 milyar ABD doları tutarındaki kısmının birleşme ve satın alma şeklinde olduğu tahmin edilmektedir.⁶ 2012 yılının ilk sekiz ayında ise net doğrudan yatırım girişi geçen yılın aynı dönemine göre gerileyerek 6,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

Mevcut durumda birleşme ve satın alma şeklinde ve ağırlıklı olarak mali aracılık hizmetleri ve perakendecilik sektörlerine gelen doğrudan yabancı yatırımların yeni teşvik kararıyla birlikte yeni yatırımlara yönelmesi ve imalat sanayii sektörlerinin payının artması öngörülmektedir. Böylece doğrudan yabancı yatırımların istihdam artışına ve teknoloji transferine önemli katkı vermesi beklenmektedir.

2011 yılında finansal piyasalardaki toparlanmaya bağlı olarak, Türkiye'ye yönelik portföy yatırım girişleri 22 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Söz konusu yılda, DİBS yatırımlarında 14,8 milyar ABD doları net giriş olurken, Hazine tarafından ihraç edilen yurt dışı tahviller yoluyla 2,5 milyar ABD doları net borçlanma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bankalar 2011 yılında yurt dışı tahvil ihraçları yoluyla 2,8 milyar ABD doları tutarında kaynak girişi sağlamıştır. 2012 yılının ilk sekiz ayında, Türkiye'ye yönelik net portföy yatırımları 20,3 milyar ABD dolarına ulaşmış ve söz konusu büyüklüğün alt kalemleri olan DİBS'de 10,4 milyar ABD doları, bankaların yurt dışı tahvil ihraçlarında 2,3 milyar ABD doları ve Hazine'nin yurt dışı tahvil ihracında 2,3 milyar ABD doları ve hisse senetlerinde 2,4 milyar ABD doları net giriş kaydedilmiştir. Hazine Müsteşarlığının finansman araçlarını çeşitlendirmesi neticesinde 2012 yılının son aylarında faizsiz DİBS ve EUROBOND ihracıyla 2012 yılının genelinde portföy yatırımlarının ağırlığının artması beklenmektedir.

Diğer yatırımlar kaleminde 2011 yılında bir önceki yıla göre özellikle yurtdışı bankaların mevduatlarındaki azalmanın etkisiyle net giriş 28,4 milyar ABD dolarına gerilemiştir. 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise diğer yatırımlar kaleminde 20,4 milyar ABD doları giriş kaydedilmiştir. Bankaların ve diğer sektörlerin yurt dışından sırasıyla 2,6 ve 3,8 milyar ABD doları tutarındaki net kredi kullanımları ile bankaların mevduatlarındaki 11,1 milyar ABD doları tutarındaki artış diğer yatırımlar kalemindeki gelişmede belirleyici olmuştur.

TABLO II: 23- Sermaye ve Finans Hesabı

	2010	2011	2012(1)	(Milyar ABD Doları)	
				Ocak-Ağustos 2011	2012
Cari İşlemler Dengesi	-46,6	77,1	-59,0	-54,2	-36,1
Türlerine Göre Sermaye Hareketleri (Rezerv Hariç)	56,7	63,9	61,6	49,8	47,6
Doğrudan Yatırımlar (net)	7,6	13,6	11,4	9,0	6,8
Portföy Yatırımları (net)	16,1	22,0	24,8	17,5	20,3
Yabancıların Hisse Senedi Alımları	3,5	-1,0	2,6	-1,2	2,4
Yabancıların DİBS Alımları	10,7	14,8	12,7	12,4	10,4
Diğer Yatırımlar (net)	33,1	28,4	25,4	23,4	20,4
Kullanıcıya Göre Sermaye Hareketleri (2)	49,1	50,3	50,2	40,9	40,7
Kamu Kesimi	15,7	14,5	11,9	12,5	9,9

⁶ Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2011 Yılı Raporu

Özel Kesim	33,5	35,9	38,3	28,4	30,8
Bankalar	40,4	15,8	27,9	11,0	23,2
Banka dışı	-6,9	20,1	10,4	17,4	7,7
Doğrudan Yatırımlar (net)	7,6	13,6	11,4	9,0	6,8
Rezerv Varlıklar (3)	-12,8	1,8	-9,3	-4,7	-15,7
Net Hata Noksan	2,7	11,4	6,6	9,0	4,2

Kaynak: TCMB

(1) Ağustos ayı itibarıyla, yıllıklandırılmış

(2) Doğrudan yatırımlar girişinde kamu özel ayrımı net olarak yapılamadığından ve borç yaratan bir kalem olarak kabul edilmediğinden kullanıcıya göre sermaye hareketleri kısmında hesaplamaya dahil edilmeyip ayrı olarak verilmiştir. Ayrıca sermaye hesabı altında yer alan göçmen transferleri ve üretilmeyen ve finansal olmayan varlıklar kalemleri hesaplamaya dahil edilmemiştir.

(3) (-) İşareti artışı göstermektedir.

Doğrudan yatırımlar hariç sermaye hareketleri 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde yurtdışından sağlanan krediler ile yurtdışı tahvil ihraçları ve DİBS'lere yatırım başta olmak üzere 9,9 milyar ABD dolarının kamu kesimi yoluyla, bankaların yurt dışı uzun ve kısa vadeli kredi kullanımları ve sendikasyon kredileri ile yurt dışı banka ve yerleşiklerin mevduatları başta olmak üzere 30,8 milyar ABD dolarının ise özel kesim yoluyla yurtçiğine getirildiği görülmektedir.

3. Dış Borç Stoku

2011 yılında bir önceki yıl sonuna göre yüzde 5 oranında artarak 306,7 milyar ABD doları olan toplam dış borç stoku, 2012 yılının ikinci çeyreği itibarıyla 323,5 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bu gelişmede söz konusu dönemde kısa vadeli dış borçlarda gerçekleşen artış belirleyici olmuştur.

2011 yılında yüzde 39,6 olarak gerçekleşen dış borç stokunun GSYH'ya oranı, 2012 yılının ikinci çeyreği itibarıyla yüzde 42,3'e yükselmiştir. Diğer taraftan, 2011 yılında yüzde 27,3 olarak gerçekleşen kısa vadeli dış borçların toplam dış borç stoku içindeki payı, 2012 yılı ikinci çeyreği sonunda yüzde 30,6'ya yükselmiştir.

TABLO II: 24- Dış Borç Stokuna Ait Bazı Göstergeler (1)

	(Milyar ABD Doları)					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012(2)
Toplam Dış Borç Stoku	250,4	281,4	269,5	292,2	306,7	323,5
Vadesine Göre						
Kısa Vadeli Dış Borçlar	43,2	52,5	49,0	77,5	83,8	99,0
Kamu	2,2	3,2	3,6	4,3	7,0	12,8
TCMB	2,3	1,9	1,8	1,6	1,3	1,2
Özel	38,7	47,4	43,7	71,6	75,6	85,1
Finansal Kuruluşlar	16,7	24,1	21,9	47,7	48,1	53,8
Finansal Olmayan Kuruluşlar	22,1	23,3	21,8	23,9	27,5	31,3
Uzun Vadeli Dış Borçlar	207,3	228,9	220,5	214,8	222,9	224,5
Kamu	71,4	75,0	79,9	84,8	87,3	89,5
TCMB	13,5	12,2	11,5	10,3	8,4	7,6
Özel	122,4	141,6	129,1	119,7	127,2	127,4
Finansal Kuruluşlar	51,4	50,8	44,3	40,3	46,9	47,5
Finansal Olmayan Kuruluşlar	70,9	90,8	84,8	79,4	80,3	79,9

Borçluya Göre						
Kamu Kesimi Dış Borç Stoku	73,5	78,3	83,5	89,1	94,3	102,3
TCMB Dış Borç Stoku	15,8	14,1	13,3	11,8	9,7	8,7
Özel Sektör Dış Borç Stoku	161,1	189,0	172,8	191,3	202,7	212,5
Yüzde Oranlar						
Kısa V. Dış Borçlar / Top. Dış Borç Stoku	17,2	18,7	18,2	26,5	27,3	30,6
Kamu Dış Borç Stoku / Top. Dış Borç Stoku	29,4	27,8	31,0	30,5	30,7	31,6
TCMB Rezervler (net) / Kısa Vadeli Dış Borçlar	177,1	141,3	152,6	111,0	105,4	96,4
Toplam Dış Borç Stoku / GSYH (3)	38,6	37,9	43,6	39,9	39,6	42,3

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Yuvarlamalar nedeniyle hesaplamalar net sonuçları vermeyebilir.

(2) Haziran sonu itibarıyla

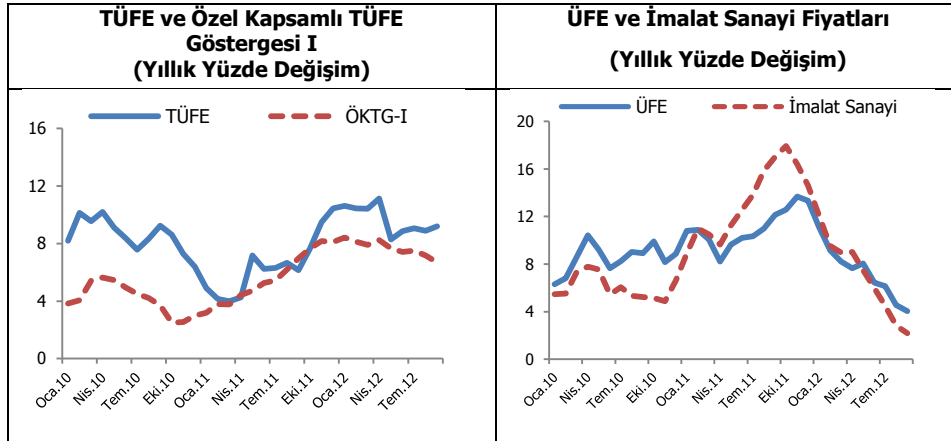
(3) 2012 yılı GSYH verisi Haziran ayı itibarıyla yıllıklandırılmıştır.

Ç. ENFLASYON ve PARA-KUR POLİTİKASI

1. Enflasyon

2011 yılı sonunda TÜFE ve ÜFE yıllık artış hızları sırasıyla yüzde 10,45 ve yüzde 13,33 olarak gerçekleşmiştir. İşlenmemiş gıda fiyatlarındaki olumlu gelişmeler ve baz etkisi nedeniyle 2011 yılı Mart ayı sonu itibarıyla yüzde 3,99 ile oldukça düşük bir düzeye gerileyen TÜFE yıllık artış hızı, Türk Lirasında gözlenen değer kaybının yanı sıra dolar bazında ithalat fiyatlarında kaydedilen artışlar nedeniyle ivmelenmeye başlayarak 2011 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 6,15'e yükselmiştir. Yılın son çeyreğinde Türk Lirasında yaşanan değer kayıplarının belirginleşmesi, yönetilen/yönlendirilen fiyatlarda yapılan ayarlamalar ve işlenmemiş gıda fiyatlarında kaydedilen yüksek artışların etkisiyle 4,3 puan artan TÜFE yıllık artış hızı yüzde 10,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede yıl genelinde yurtdışı talepte kaydedilen güçlü seyrin de etkisi olmuştur.

GRAFİK: 3- Fiyat Gelişmeleri

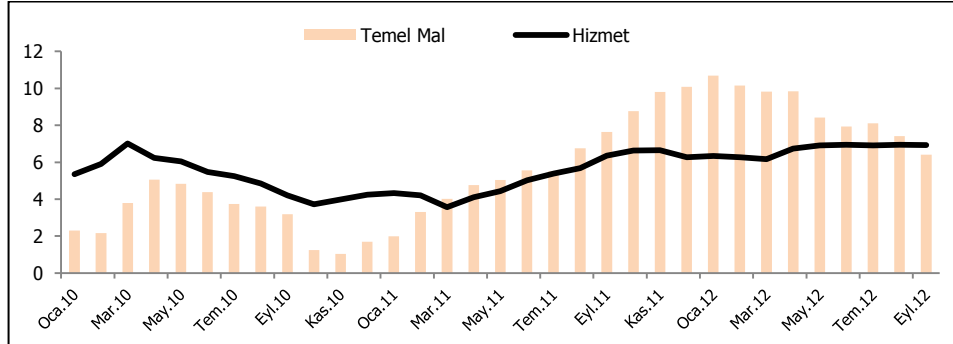
Kaynak: TÜİK

2012 yılının ilk çeyreğinde yatay seyreden TÜFE yıllık artış hızı Nisan ayında giyim ve ayakkabı grubu fiyatlarında yaşanan mevsimsel ortalamaların üzerindeki artış ve elektrik

ile doğal gaz fiyatlarına yapılan ayarlamaların etkisiyle yüzde 11,14'e yükselmiştir. 2012 yılı Mayıs ayında olumlu baz etkisiyle yüzde 8,28 gerileyen TÜFE yıllık artış hızı Ocak-Eylül döneminde ise 2011 yıl sonuna göre 1,26 puan gerileyerek yüzde 9,19 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, yavaşlayan ekonomik faaliyet ile döviz kurunun gecikmeli yansımalarının büyük ölçüde tamamlanmasının yanında yılın ilk yarısında işlenmemiş gıda fiyatlarında kaydedilen olumlu seyir etkili olmuştur. Temel mal grubu fiyatları yıllık artış hızı, Türk Lirasındaki değer kaybının etkilerinin yavaşlamasıyla ivme kaybetmeye başlamış ve 2012 yılı Eylül ayında 2011 yıl sonuna göre 3,7 puan azalarak yüzde 6,41 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet grubu fiyatları yıllık artış hızı ise TÜFE yıllık artış hızının yüksek seyrettiği bu dönemde 0,7 puanlık sınırlı bir artışla 6,93 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, Eylül ayı içinde açıklanan vergi ayarlamaları ile 1 Ekim 2012 tarihinden geçerli olmak üzere doğalgaz ve elektrik tarifelerinde yapılan artış yılın son çeyreğinde enflasyona artırıcı yönde etki yapacaktır.

2010 yılı Ekim ayından itibaren istikrarlı bir şekilde yükselen özel kapsamlı TÜFE göstergelerinden ÖKTG-H ve ÖKTG-I endeksleri yıllık artış oranları 2012 yılında temel mal fiyatlarında yaşanan gelişmelere paralel olarak azalmaya başlamıştır. 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla ÖKTG-H ve ÖKTG-I endeksleri yıllık artış hızları sırasıyla yüzde 7,21 ve yüzde 6,68 olarak gerçekleşmiştir.

GRAFİK: 4- Mal ve Hizmet Fiyatları (Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: Merkez Bankası

2011 yılında temelde uluslararası emtia fiyatları ve döviz kuru gelişmelerine bağlı olarak ivmelenen ÜFE yıllık artış hızı, 2012 yılında söz konusu etkilerin yavaşlamasıyla azalmaya başlamış ve 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 4,03 olarak gerçekleşmiştir. Tarım fiyatları mevsimsel gelişmeler sonucunda dalgalı seyrederken, imalat sanayi fiyatlarının aylık artış eğilimi 2012 yılında oldukça düşük seviyelerde seyretmiştir. Üretici fiyat gelişmeleri tüketici fiyatları üzerindeki maliyet yönlü baskıların zayıf seyrettiğine işaret etmektedir.

2. Para ve Kur Politikası

a) Mevcut Durum

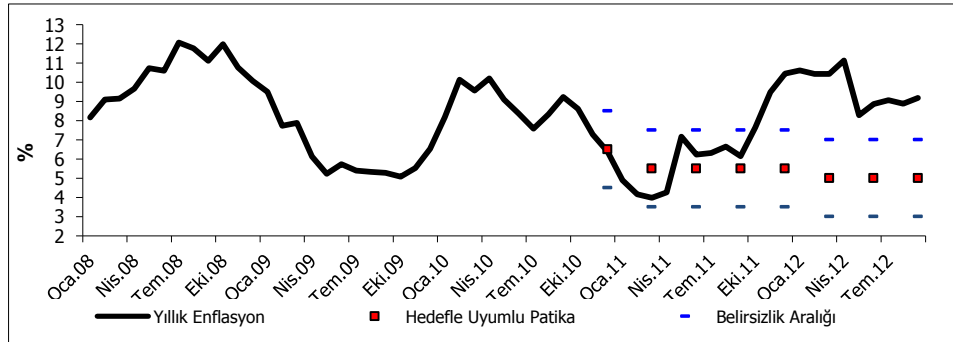
Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek temel amacı doğrultusunda enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde para politikası uygulamalarını sürdürmektedir. 2012 yılı için enflasyon hedefi Hükümetle birlikte yüzde 5 olarak belirlenmiştir. Merkez

Bankasının hesap verme yükümlülüğüne esas teşkil edecek olan belirsizlik aralığı ise ± 2 puan olarak ilan edilmiştir.

Banka, fiyat istikrarı ve finansal istikrarın makroekonomik açıdan iki önemli hedef olması sebebiyle, finansal sistemde istikrarı sağlayıcı tedbirler de almaktadır. Bu bağlamda, temel para politikası aracı olan bir hafta vadeli repo faiziyle birlikte, faiz koridoru (gecelik borç verme ve borçlanma faizi arasındaki fark), zorunlu karşılıklar ve likidite yönetimi gibi alternatif araçları da etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Merkez Bankasının 2011 ve 2012 yılı para politikası uygulamalarında küresel ekonomideki gelişmeler ve süregelen belirsizlikler etkili olmuştur. 2010 yılının son çeyreğinden itibaren başlayan süreçte gelişmiş ülke merkez bankalarının aldığı kararlar Türk Lirasının aşırı değer kazanmasına ve hızlı kredi genişlemesine yol açarak cari işlemler açığının hızla artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler karşısında Banka, makro finansal riskleri kontrol altında tutabilmek amacıyla enflasyon hedeflemesi rejimini geliştirerek bir yandan kısa vadeli faizleri düşük tutarak kısa vadeli sermaye girişlerini caydırmayı, diğer yandan zorunlu karşılık oranlarını artırarak kredi artış hızını yavaşlatmayı hedefleyen yeni bir para politikası stratejisi izlemeye başlamıştır.

GRAFİK: 5- Yıllık Enflasyon ve Hedefle Uyumlu Patika

Kaynak: TCMB, TÜİK

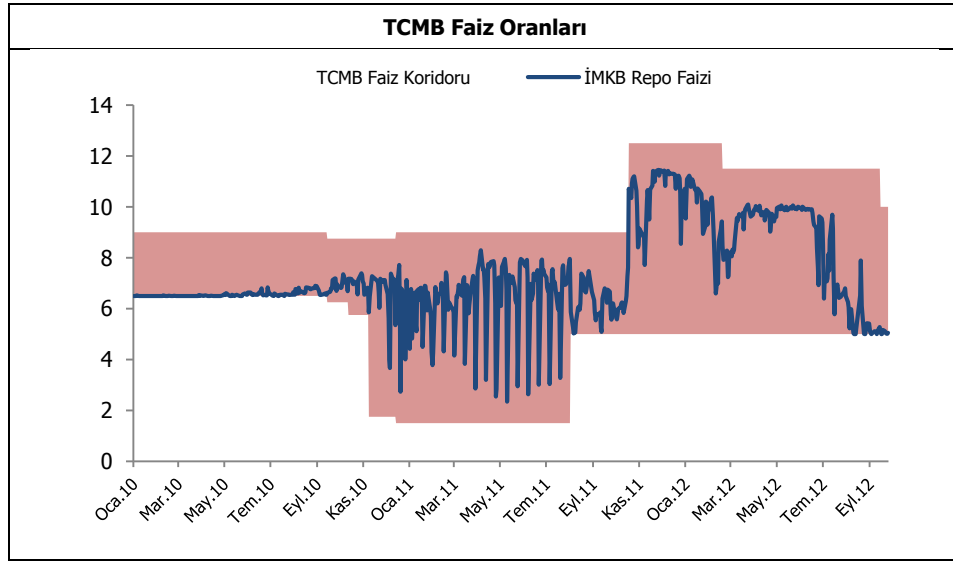
2011 yılının son çeyreğinde enflasyonda öngörülenden daha hızlı bir yükseliş yaşanmıştır. Banka, bu durumun orta vadeli enflasyon beklentilerini ve görünümünü olumsuz etkilemesini engellemek amacıyla, Ekim ayından itibaren güçlü bir parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Bu çerçevede, gecelik borç verme faizleri 350 baz puan artırılarak faiz koridoru yukarı doğru genişletilmiştir. Ayrıca, haftalık repo faiz oranından yapılan bir hafta vadeli fonlama miktarı düşürülerek bankaların fon ihtiyaçlarını, genişletilmiş bant içinde daha yüksek maliyetli kaynaklardan karşılamaları sağlanmıştır. Böylece, Banka tarafından piyasaya sağlanan likiditenin ağırlıklı ortalama maliyeti yükseltilmiştir. Bunun yanında, Banka 29 Aralık 2011 tarihinde ek parasal sıkılaştırmaya giderek politika faizinden yapılan fonlamayı kaldırmış ve geleneksel ihale yöntemiyle gün içi bir hafta vadeli repo fonlaması yapmaya başlamıştır. Bu ihalelerde faizlerin piyasa tarafından belirlenmesi fonlama maliyetini artırmıştır. Ayrıca döviz satım ihaleleri ve doğrudan müdahaleler yoluyla piyasadan çekilen Türk Lirasının daha sonra tekrar piyasaya verilmemesi de ek sıkılaştırmaya katkıda bulunmuştur. Ek parasal sıkılaştırma uygulaması 10 Ocak 2012 tarihinde sonlandırılmıştır. Haftalık repo ihalelerine ilave olarak, 30 Aralık 2011 tarihinden itibaren Merkez Bankası küresel ekonomik gelişmeleri dengelemek ve

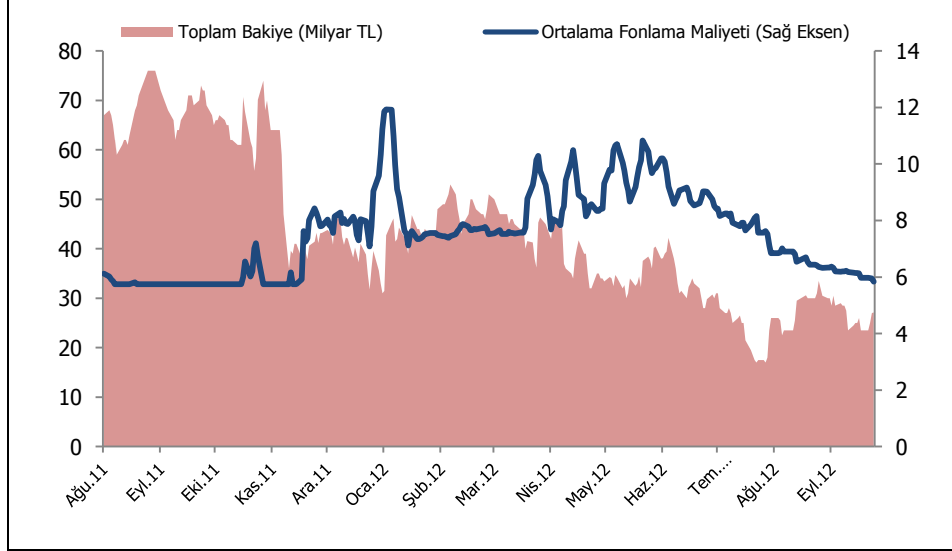
likiditenin daha etkin dağılmasına katkıda bulunmak amaçları ile her hafta Cuma günü bir ay (dört hafta) vadeli repo ihalesi düzenlemeye başlamıştır.

Merkez Bankası, 2012 yılının ilk çeyreğinde küresel risk algılamalarındaki olumlu seyre karşın maliyet unsurlarına dair yukarı yönlü risklerin varlığı nedeniyle temkinli duruşunu sürdürmüştür. Küresel ölçekte alınan parasal genişlemeye ilişkin kararlar göz önüne alınarak Şubat ayında faiz koridorunun üst sınırı 100 baz puan indirilmiştir. Diğer taraftan, petrol fiyatları ve diğer maliyet unsurlarında gözlenen artışların enflasyon beklentilerini bozmasını engellemek amacıyla 22 Mart – 4 Haziran 2012 tarihleri arasında Banka toplam beş kez ek parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Merkez Bankası bu dönemde bankaların likidite yönetimlerini kolaylaştırmak ve toplam fonlama maliyetlerini öngörebilmelerine yardımcı olmak amacıyla bir hafta vadeli repo ihalesiyle sağlamayı planladığı fonlama miktarının alt sınırına ilave olarak, ihalelerin günlük miktarına ilişkin alt ve üst sınırlarını da ilan etmeye başlamıştır. Takip eden dönemde para politikası temkinli duruşunu devam ettirmiş, bununla birlikte risk iştahının artmasına paralel olarak Temmuz ayından itibaren gerek ortalama fonlama maliyetinin gerekse piyasada oluşan gecelik faizin daha düşük seviyelerde oluşması sağlanmıştır. Ayrıca, küresel ölçekte alınan parasal genişlemeye ilişkin kararlar göz önüne alınarak Eylül ve Ekim aylarında faiz koridorunun üst sınırı toplamda 200 baz puan indirilmiştir. Bu dönemde FED ve AMB tarafından alınan parasal genişlemeye yönelik kararlara rağmen küresel ekonomiye dair belirsizliklerin sürmesi nedeniyle Merkez Bankası para politikasındaki esnekliği korumaya devam etmiştir.

GRAFİK: 6- Merkez Bankası Faiz Oranları

TCMB Ortalama Fonlama Faizi

Merkez Bankasının altın rezervlerinin güçlendirilmesi, bankacılık sisteminin maliyet ve likidite kanallarının olumlu etkilenmesi amacıyla Türk Lirası yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların altın olarak tesis edilebilecek kısmı 27 Mart 2012 tarihinde yüzde 10'dan yüzde 20'ye yükseltilmiştir.

2012 yılı Mayıs ayında Merkez Bankası finansal istikrarı desteklemek amacıyla Türk Lirası yükümlülükler için tutulması gereken zorunlu karşılıkların döviz ve altın cinsinden tesis imkânına dair getirdiği esnekliği artırmıştır. İlk aşamada zorunlu karşılıkların yabancı para olarak tutulabilecek oranı yüzde 40'dan yüzde 45'e, altın olarak tutulabilecek oranı ise yüzde 20'den yüzde 25'e yükseltilmiştir. Öte yandan Banka, Türk Lirası zorunlu karşılıkların Türk Lirası, altın veya döviz cinsinden tesis edilmesindeki maliyet farkının azaltılması amacıyla, ilave imkânlar için birim Türk Lirası başına tutulacak altın ve döviz cinsi miktarının rezerv opsiyon katsayısı (ROK) yoluyla artırılmasına karar vermiştir. Banka Mayıs-Eylül döneminde bu imkânın uygulandığı dilimleri kademeli olarak artırmış ve kullanılan imkan arttıkça artan ROK uygulamasını benimsemiştir. Söz konusu mekanizmanın sermaye hareketlerindeki dalgalanmalar karşısında bankacılık sektörünün yabancı para likidite ihtiyacı açısından otomatik bir dengeleyici olarak çalışması beklenmektedir.

Merkez Bankası 22 Temmuz 2011 tarihine kadar olan dönemde düzenlediği döviz alım ihaleleriyle piyasadan 6,5 milyar ABD doları döviz likiditesi çekerken, 5 Ağustos 2011 tarihinden itibaren düzenlediği döviz satım ihaleleriyle ve döviz satım müdahaleleri ile piyasaya toplam 13,6 milyar döviz likiditesi sağlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak 2010 yılı sonu itibarıyla 80,7 milyar ABD doları düzeyinde olan altın hariç brüt döviz rezervleri, 2011 yılı sonunda 78,3 milyar ABD doları düzeyine gerilemiştir. 2011 yılının ikinci yarısından itibaren zorunlu karşılık oranlarına ilişkin alınan kararların etkisiyle altın hariç brüt döviz rezervlerinin seviyesi yükselmeye başlamıştır. 28 Eylül 2012 tarihi itibarıyla söz konusu rezervin seviyesi, 2011 yıl sonuna göre 16,5 milyar ABD doları artışla 94,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Altın rezervlerinin seviyesinin artırılmasına yönelik

tedbirlerle ise altın rezervi 28 Eylül 2012 tarihi itibarıyla 2011 yıl sonuna göre 7,4 milyar ABD doları artışla 17,3 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir.

TABLO II: 25- Merkez Bankası Döviz Müdahale ve İhaleleri

(Milyon ABD Doları)

Yıl	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Toplam Net Döviz Alımları
2004	4 104	-	1 283	9	5 378
2005	7 442	-	14 565	-	22 007
2006	4 296	1 000	5 441	2 105	6 632
2007	9 906	-	-	-	9 906
2008	7 584	100	-	-	7 484
2009	4 314	900	-	-	3 414
2010	14 865	-	-	-	14 865
2011	6 450	11 210	-	2 390	-7 150
2012 (1)(2)	-	1 450	-	1 006	-2 456

Kaynak: TCMB

(1) 15 Ekim 2012 tarihi itibarıyla

(2) En son döviz satım ihalesi 24 Ocak 2012 tarihinde yapılmıştır.

2012 yılı Eylül döneminde 2011 yılı sonuna göre Merkez Bankası net dış varlıklarının ABD doları ve TL değeri artmıştır. Söz konusu dönemde toplam iç varlıklar kalemi 11,9 milyar TL artarak -14,3 milyar TL olmuştur. Bu artışta değerlendirme hesabında yaşanan 5,1 milyar TL tutarında artış etkili olmuştur. Merkez Bankasının temel yükümlülük kalemlerinden olan emisyon hacmi, yüzde 10,4 oranında artarak 60,8 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Merkez Bankası Parası, 2011 yılı sonunda 53,2 milyar TL iken 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla 61 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

M1, M2 ve M3 para arzları, 28/09/2012 tarihi itibarıyla 2011 yılı sonuna göre sırasıyla yüzde 17,1, yüzde 7,5 ve yüzde 7,8 oranlarında artmıştır. M1 para arzındaki artışta, Türk Lirası cinsinden vadesiz mevduatlarda yaşanan artış etkili olmuştur. M2 para arzında kaydedilen artışta ise mevduat bankalarındaki vadeli Türk Lirası mevduatların yükselişi belirleyici olmuştur.

TABLO II: 26- Parasal Büyüklükler ve Merkez Bankası Bilançosu Seçilmiş Kalemleri (1)

	2010	2011	2012		
	Aralık	Aralık	Mart	Haziran	Eylül
(Milyon TL)					
Para Arzları					
M1	133 885	136 237	132 295	142 242	159 530
M2	587 815	655 523	657 482	673 406	704 566
M3	616 201	693 069	696 645	720 377	746 829
(Milyon TL)					
Net Dış Varlıklar	114 572	150 119	144 589	158 177	185 821
Net İç Varlıklar	-7 112	-26 219	-20 985	-13 841	-14 306
DİBS Portföyü	8 023	7 817	7 899	8 110	8 301
Değerleme Hesabı	-7 246	-19 489	-13 749	-14 279	-14 353

Rezerv Para	75 987	84 047	85 528	77 009	73 126
Emisyon	48 938	55 103	53 177	56 868	60 822
Bankalar Serbest Mevduatı	26 806	28 782	32 211	19 545	12 050
Parasal Taban	65 074	44 919	39 329	47 154	46 909
APİ'den Borçlar	-10 913	-39 129	-46 199	-29 854	-26 217
Merkez Bankası Parası	70 617	53 154	46 488	56 543	61 035
Kamu Mevduatı	5 543	8 235	7 159	9 389	14 126
(Milyon ABD Doları)					
Net Döviz Pozisyonu	50 278	44 359	38 084	38 773	42 279
Net Dış Varlıklar	74 109	83 898	81 610	87 135	104 277
Net Rezervler	80 237	82 296	79 692	82 554	94 392
KMDTH ve SDMH (-)	11 345	9 706	9 150	8 161	7 372
İç Döviz Yükümlülükleri	23 831	39 539	43 526	48 362	61 998
Döviz Olarak Takip Edilen Kamu Mevduatı	4 850	4 602	5 841	5 940	4 564
Bankaların Döviz Mevduatı	18 981	34 937	37 685	42 422	57 433

Kaynak: TCMB

(1) Alt kalemlerin tamamı gösterilmediği için toplamlar tutmayabilir. Veriler ayın son Cuma günü itibarıdır.

b) 2013 Yılı Hedefleri

Para politikası, finansal istikrarı da gözeterek şekilde enflasyon hedeflemesi çerçevesinde yürütülecektir. Bu kapsamda, Banka tarafından 2013 yılı için yüzde 5 olarak açıklanan hedef enflasyonun, 2013 Yılı Programında yüzde 5,3 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU MALİYESİNDE GELİŞMELER VE HEDEFLER

I. GENEL DEVLET

1. Mevcut Durum

2010 ve 2011 yıllarında kaydedilen yüksek büyüme performansı kamu kesimi göstergelerini olumlu etkilemiştir. Bu dönemdeki güçlü toparlanma ile iç talep ve dış ticaret hacmindeki artışlar vergi ve sosyal güvenlik prim tahsilatına olumlu yönde yansımış, ayrıca bazı kamu alacaklarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenleme kapsamında ilâve gelirler elde edilmiştir. Böylece, merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeli işletmeler, İşsizlik Sigortası Fonu ve KİT'leri kapsayan kamu sektörünün en önemli göstergesi olan kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ya oranı 2009 yılındaki yüzde 5 seviyesinden, sırasıyla yüzde 2,4 ve yüzde 0,1 düzeyine gerilemiştir.

Aynı dönemde kamu kesimi kapsamından KİT'ler hariç tutularak elde edilen genel devlet dengesi de benzer bir gelişme göstermiştir. 2009 yılında GSYH'ya oranla yüzde 5,5

olarak gerekleŒen genel devlet aı 2010 yılında yüzde 3 düzeyine gerilemiŒ, 2011 yılında yüzde 0,4 seviyesinde gerekleŒmiŒtir.

2012 yılında genel devlet vergi gelirlerinin GSYH'ya oranının önceki yıla göre 0,1 puan azalması beklenmektedir. Bununla birlikte, Merkez Bankasından elde edilen kar payı ile özel kesim ve kamu kesiminden elde edilen sosyal güvenlik prim tahsilatlarındaki artıŒ sonucunda 2012 yılı zelleŒtirme hariç genel devlet gelirlerinin GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,8 puan yükselerek yüzde 36,9 düzeyinde gerekleŒeceėi tahmin edilmektedir.

Genel devlet faiz dıŒı harcamalarının cari giderler ve cari transferlerdeki artıŒlar sonrasında 2012 yılında önceki yıla göre 1,7 puan artarak GSYH'nın yüzde 35,1'i düzeyine yükselmesi, faiz giderlerinin ise 0,2 puan artarak yüzde 3,5 düzeyinde olması beklenmektedir.

Bu erevede, GSYH'ya oran olarak, 2012 yılında bir önceki yıla göre genel devlet aıının 1,2 puan yükselerek yüzde 1,6 olarak gerekleŒmesi; faiz giderleri ve zelleŒtirme gelirleri hariç genel devlet fazlasının ise 0,9 puan azalarak yüzde 1,8 düzeyine gerilemesi öngörülmektedir.

Kamu kesimi borçlanma gereğinin bir önceki yıl seviyesinin 1,6 puan üzerine çıkararak GSYH'ya oranla yüzde 1,7 olması; program tanımlı kamu kesimi faiz dıŒı fazlasının GSYH'ya oranının ise bir önceki yıla göre 1,4 puan azalarak yüzde 0,5 seviyesinde gerekleŒmesi beklenmektedir.

KUTU: 1-Genel Devlet İstatistiklerinin Üretilmesi ve Konsolidasyonu

Ülkemizde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1975 yılında yayımlanmaya başlanan kamu kesimi genel dengesi; merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları ile genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeli işletmeler, İşsizlik Sigortası Fonu ve KİT'leri kapsamaktadır. Kamu kesimi genel dengesi belli bir dönemde kamunun gelir, gider, tasarruf ve yatırımları ile tasarruf-yatırım farkının hangi kaynaktan finanse edildiğini göstermektedir.

DPT tarafından 1999 yılında üretilmeye başlanan genel devlet istatistiklerinde toplam harcama ve gelir büyüklüklerinin elde edilmesi ve kapsam dahilinde yer alan idareler arasındaki mali ilişkilerin netleştirilmesi açısından kamu kesimi genel dengesinden farklı bir yöntem esas alınmıştır. Genel devlet toplam harcama ve gelir büyüklükleri elde edilirken KİT'ler kapsam dışında bırakılmış, uluslararası standartlara paralel olarak gayri safilik ilkesi esas alınmış ve yöntem olarak gelir-gider kalemleri arasında herhangi bir netleştirme işlemi yapılmamıştır.

Genel devlet kapsamında yer alan birimlerin harcama ve gelirlerinin hesaplanması sürecinde; bir kamu geliri, geliri ilk olarak elde eden birimin hesabında gelir, nihai olarak harcayan birimin hesabında da gider olarak yazılmaktadır. Böylece, kapsam dahilindeki birimler arasındaki transfer işlemlerinde, ilgili transfer tutarlarının, transferi yapan kuruluşta harcama olarak; transfer yapılan kuruluşta da gelir olarak gösterilmemesi sağlanmıştır.

Yapılan bu işlem sonucunda kuruluşlar itibarıyla denge rakamları değişmekte, ancak toplam genel devlet dengesi değişmemektedir.

Benimsenen konsolidasyon yaklaşımı çerçevesinde;

- Genel bütçe vergi gelirleri üzerinden mahalli idarelere ve fonlara aktarılan paylar ve diğer transferler, merkezi yönetim bütçe harcamalarından temizlenmekte ve ilgili oldukları mahalli idare ya da fon dengesinde gösterilmekte,

- Merkezi yönetim bütçesinden sosyal güvenlik ve genel sağlık sigortası sistemine aktarılan cari transferler, merkezi yönetim bütçe harcamalarından ve sosyal güvenlik ile genel sağlık sigortası sisteminin gelirlerinden temizlenmekte,

- Döner sermayeli işletmeler, fonlar ve İşsizlik Sigortası Fonundan merkezi yönetim bütçesine aktarılan tutarlar merkezi yönetim bütçe gelirlerinden ve ilgili birimlerin harcamalarından temizlenmekte,

- Genel devlet kapsamı içerisinde yer alan merkezi yönetim bütçe haricindeki diğer alt kurumsal birimler arasındaki mali ilişkiler mükerrerliği önleyecek şekilde düzenlenmektedir.

2. 2013 Yılı Hedefleri

2012 yılında yüzde 19,9 düzeyinde gerçekleşmesi beklenen genel devlet vergi gelirlerinin GSYH'ya oranının, 2013 yılında dolaylı vergilerdeki artışın etkisiyle 0,8 puan artarak yüzde 20,7 düzeyine yükseleceği tahmin edilmektedir. 2013 yılında GSYH içinde pay olarak dolaysız vergilerin yüzde 5,9, dolaylı vergilerin yüzde 14,2, servet vergilerinin ise yüzde 0,7 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2012 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 7,5 düzeyinde gerçekleşmesi beklenen genel devlet vergi dışı normal gelirleri ile faktör gelirleri toplamının 2012 yılında Merkez Bankasından elde edilen kar payının 2013 yılında öngörülmemesi ve örgün-yaygın öğretimden elde edilen üniversite harçlarının kaldırılmasıyla birlikte yüzde 6,9 düzeyine gerilemesi beklenmektedir.

Aktif sigortalı sayısındaki ve ödeme gücü olmayanlar için ödenen genel sağlık sigortası primi ödemelerindeki artışlar sonucunda sosyal fon gelirlerinin GSYH'ya oranının, 2013 yılında bir önceki yıla göre 0,3 puan artarak yüzde 9,7 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2013 yılı özelleştirme gelirlerinin, orman vasfını yitirmiş Hazine arazilerinin satışından elde edilecek gelirlerle birlikte değerlendirildiğinde, bir önceki yıla kıyasla GSYH'ya oranla 0,5 puan artarak yüzde 0,6 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, özelleştirme gelirleri hariç genel devlet gelirlerinin 2013 yılında GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla göre 0,4 puan artarak yüzde 37,3 olması, genel devlet toplam gelirlerinin ise 0,9 puan artarak yüzde 37,9 düzeyine yükselmesi beklenmektedir.

2013 yılında genel devlet cari harcamalarının özellikle mahalli idare harcamalarındaki artışın etkisiyle GSYH'ya oran olarak önceki yıla göre 0,2 puan artarak yüzde 17,7 düzeyine yükselmesi beklenmektedir. Genel devlet transfer harcamalarının ise, sosyal güvenlik harcamalarındaki artışın etkisiyle 0,7 puan artarak yüzde 18,3 düzeyine yükseleceği tahmin edilmektedir. Aynı dönemde, yatırım harcamalarının yüzde 3,4 olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir.

GSYH'ya oran olarak, 2012 yılında yüzde 35,1 olması beklenen genel devlet faiz dışı harcamalarının 2013 yılında yüzde 35,9 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Genel devlet faiz harcamalarının 2012 yılı seviyesini koruyarak yüzde 3,5 olarak gerçekleşmesi, böylece genel devlet toplam harcamalarının yüzde 39,4 seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

Yukarıda ifade edilen gelişmeler sonucunda, genel devlet dengesinin 2013 yılında GSYH'ya oranla yüzde 1,5 düzeyinde açık vermesi beklenmektedir. Genel devlet faiz dışı fazlasının yüzde 2 düzeyinde olacağı, faiz ödemeleri ve özelleştirme gelirleri hariç genel devlet dengesinin ise yüzde 1,4 oranında fazla vereceği tahmin edilmektedir.

Kamu kesimi borçlanma gereğinin 2013 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 1,5 düzeyinde gerçekleşeceği, program tanımlı kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSYH'ya oranının ise önceki yıla göre 0,3 puan artarak yüzde 0,8 seviyesine yükseleceği beklenmektedir.

TABLO III: 1- Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
	2009	2010	2011	2012 (2)	2013 (3)	2009	2010	2011	2012 (2)	2013 (3)
Vergiler	176 141	216 109	260 262	286 117	325 709	18,49	19,67	20,05	19,94	20,73
-Vasitasız	57 293	61 295	76 012	85 530	92 024	6,01	5,58	5,86	5,96	5,86
-Vasitalı	112 790	147 422	175 155	190 891	223 385	11,84	13,42	13,49	13,31	14,22
-Servet	6 058	7 392	9 095	9 696	10 300	0,64	0,67	0,70	0,68	0,66
Vergi Dışı Normal Gelirler	19 195	19 447	23 836	27 449	25 003	2,02	1,77	1,84	1,91	1,59
Faktör Gelirleri	59 414	60 749	65 395	80 430	82 630	6,24	5,53	5,04	5,61	5,26
Sosyal Fonlar	70 823	89 514	118 858	135 332	152 523	7,44	8,15	9,16	9,43	9,71
TOPLAM	325 573	385 819	468 352	529 328	585 865	34,18	35,11	36,08	36,89	37,29
-Özelleştirme Gelirleri	4 370	3 924	4 117	1 359	9 479	0,46	0,36	0,32	0,09	0,60
TOPLAM GELİR	329 943	389 743	472 469	530 687	595 344	34,64	35,47	36,40	36,99	37,89
Cari Harcamalar	168 771	187 871	215 946	251 041	277 686	17,72	17,10	16,64	17,50	17,67
Yatırım Harcamaları	31 405	37 545	43 322	49 848	53 189	3,30	3,42	3,34	3,47	3,39
-Sabit Sermaye	31 442	37 712	43 136	49 672	53 019	3,30	3,43	3,32	3,46	3,37
-Stok Değişmesi	- 37	- 167	187	176	171	0,00	-0,02	0,01	0,01	0,01
Transfer Harcamaları	181 794	197 317	217 801	252 627	288 090	19,08	17,96	16,78	17,61	18,34
-Cari Transferler	172 212	184 540	205 841	241 403	275 549	18,08	16,79	15,86	16,83	17,54
-Sermaye Transferleri	9 582	12 777	11 960	11 224	12 541	1,01	1,16	0,92	0,78	0,80
FAİZ DIŞI HARCAMALAR	327 381	373 009	433 459	503 002	564 333	34,37	33,95	33,39	35,06	35,92
TOPLAM HARCAMA	381 970	422 734	477 070	553 516	618 966	40,10	38,47	36,75	38,58	39,39
BORÇLANMA GEREĞİ	52 026	32 991	4 601	22 829	23 621	5,46	3,00	0,35	1,59	1,50
FAİZ DIŞI BORÇLANMA GEREĞİ	-2 562	-16 734	-39 010	-27 685	-31 011	-0,27	-1,52	-3,01	-1,93	-1,97
FAİZ GİD. VE ÖZEL. GEL. HARİÇ BORÇ. GER.	1 808	-12 810	-34 893	-26 326	-21 533	0,19	-1,17	-2,69	-1,83	-1,37

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Negatif işaret fazlayı göstermektedir.

(1) Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

TABLO III: 2- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)

	2009	2010	2011	2012 (1)	2013 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
Merkezi Yönetim Bütçesi Borçlanma Gereği	52 761	40 081	17 783	33 472	33 893
KİT Borçlanma Gereği	-3 935	-7 041	-2 810	2 002	- 231
İşletmeciler KİT Borçlanma Gereği	-4 213	-8 049	-2 169	890	-1 554
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Borçlanma Gereği	279	1 008	- 641	1 112	1 324
Mahalli İdareler Borçlanma Gereği	4 036	-1 021	-2 525	-1 069	1 231
Döner Sermaye Borçlanma Gereği	- 828	-1 425	-1 514	- 359	- 190
Sosyal Güvenlik Kuruluşları Borçlanma Gereği	- 546	- 346	- 320	0	0
İşsizlik Sigortası Fonu Borçlanma Gereği	-3 743	-3 844	-7 582	-7 980	-10 303
Fonlar Borçlanma Gereği	346	- 456	-1 241	-1 235	-1 010
TOPLAM KKBG	48 091	25 949	1 790	24 831	23 391
Toplam KKBG (Faiz Giderleri Hariç)	-7 268	-24 381	-42 460	-26 105	-31 705
Toplam KKBG (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	52 462	29 873	5 908	26 190	32 870
Toplam KKBG (Faiz Giderleri ve Özelleştirme Gelirleri Hariç)	-2 898	-20 457	-38 343	-24 746	-22 226
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Merkezi Yönetim Bütçesi Borçlanma Gereği	5,54	3,65	1,37	2,33	2,16
KİT Borçlanma Gereği	-0,41	-0,64	-0,22	0,14	-0,01
İşletmeciler KİT Borçlanma Gereği	-0,44	-0,73	-0,17	0,06	-0,10
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Borçlanma Gereği	0,03	0,09	-0,05	0,08	0,08
Mahalli İdareler Borçlanma Gereği	0,42	-0,09	-0,19	-0,07	0,08
Döner Sermaye Borçlanma Gereği	-0,09	-0,13	-0,12	-0,03	-0,01
Sosyal Güvenlik Kuruluşları Borçlanma Gereği	-0,06	-0,03	-0,02	0,00	0,00
İşsizlik Sigortası Fonu Borçlanma Gereği	-0,39	-0,35	-0,58	-0,56	-0,66
Fonlar Borçlanma Gereği	0,04	-0,04	-0,10	-0,09	-0,06
TOPLAM KKBG	5,05	2,36	0,14	1,73	1,49
Toplam KKBG (Faiz Giderleri Hariç)	-0,76	-2,22	-3,27	-1,82	-2,02
Toplam KKBG (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	5,51	2,72	0,46	1,83	2,09
Toplam KKBG (Faiz Giderleri ve Özelleştirme Gelirleri Hariç)	-0,30	-1,86	-2,95	-1,72	-1,41

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Negatif işaret fazlayı göstermektedir.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO III: 3- 2010 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmecisi	Özelleş. Kapsamı	TOPLAM	
1. Vergiler	181 041	23 755	4 074	0	0	- 36	208 834	-2 030	- 55	-2 085	206 749
a. Vasıtasız	50 957	6 412	4 074	0	0	- 36	61 408	-2 030	- 55	-2 085	59 322
b. Vasıtalı	130 084	17 342	0	0	0	0	147 427	0	0	0	147 427
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	20 354	4 244	334	0	0	- 478	24 454	- 829	0	- 829	23 624
3. Faktör Gelirleri	18 855	7 282	- 3	621	1 921	1 964	30 640	9 677	-1 079	8 598	39 238
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	2 046	-28 569	0	-26 523	0	0	0	-26 523
5. Cari Transferler	-130 995	-2 931	-1 604	1 176	27 069	209	-107 075	1 607	0	1 607	-105 468
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	89 255	32 349	2 801	3 844	422	1 660	130 330	8 424	-1 134	7 290	137 620
II. CARİ GİDERLER	-94 104	-23 900	-2 634	0	0	0	-120 638	0	0	0	-120 638
III. KAMU TASARRUFU	-4 849	8 449	167	3 844	422	1 660	9 692	8 424	-1 134	7 290	16 982
IV. YATIRIMLAR	-29 215	-11 312	0	0	- 76	- 315	-40 917	-3 193	- 407	-3 600	-44 517
a. Sabit Sermaye	-29 215	-11 314	0	0	- 76	- 621	-41 226	-5 165	- 612	-5 777	-47 003
b. Stok Değişmesi	0	2	0	0	0	307	309	1 972	206	2 177	2 486
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-34 064	-2 863	167	3 844	346	1 345	-31 225	5 231	-1 541	3 690	-27 535
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-6 018	3 895	289	0	0	211	-1 624	3 358	894	4 251	2 628
1. Servet Vergileri	4 723	2 669	0	0	0	0	7 392	0	0	0	7 392
2. Diğer Transferler	-9 429	234	289	0	0	0	-8 906	3 895	582	4 477	-4 429
3. Kamulaş. ve Sabit Değer. Art.	-1 311	991	0	0	0	211	- 109	- 537	311	- 226	- 335
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	40 081	-1 032	- 456	-3 844	- 346	-1 556	32 849	-8 589	647	-7 941	24 907
1. Kasa-Banka Değişimi	0	- 978	- 310	0	0	211	-1 077	-1 785	219	-1 565	-2 643
2. Dış Borçlanma (net)	7 756	1 240	- 69	0	0	0	8 927	- 919	-1 196	-2 115	6 812
-Dış Borç Ödemesi	-10 680	- 489	- 69	0	0	0	-11 238	-3 841	-1 196	-5 037	-16 276
-Dış Borç Kullanımı	18 436	1 729	0	0	0	0	20 165	2 923	0	2 923	23 088
3. İç Borç/Alacak (net)	32 326	-1 283	- 77	-3 844	- 346	-1 635	25 141	-5 346	1 984	-3 362	21 780
4. Stok Değişim Fonu	0	- 11	0	0	0	- 131	- 142	- 539	- 361	- 900	-1 042
BORÇLANMA GEREĞİ	40 081	-1 021	- 456	-3 844	- 346	-1 425	32 991	-8 049	1 008	-7 041	25 949

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

TABLO III: 4- 2011 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmecisi	Özelleş. Kapsamı	TOPLAM	
1. Vergiler	218 438	27 897	5 018	0	0	- 59	251 294	-1 302	- 78	-1 380	249 914
a. Vasıtasız	63 389	7 787	5 018	0	0	- 59	76 134	-1 302	- 78	-1 380	74 754
b. Vasıtalı	155 049	20 111	0	0	0	0	175 160	0	0	0	175 160
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	20 347	6 044	707	0	0	- 441	26 657	-1 564	0	-1 564	25 093
3. Faktör Gelirleri	18 437	8 911	39	3 938	1 559	2 045	34 930	6 134	52	6 186	41 115
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	2 213	-17 722	0	-15 508	0	0	0	-15 508
5. Cari Transferler	-129 194	-3 048	-1 842	1 431	16 555	616	-115 483	2 541	12	2 552	-112 931
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	128 028	39 804	3 921	7 582	392	2 161	181 889	5 809	- 15	5 795	187 684
II. CARİ GİDERLER	-109 632	-28 126	-2 087	0	0	0	-139 845	0	0	0	-139 845
III. KAMU TASARRUFU	18 396	11 678	1 834	7 582	392	2 161	42 044	5 809	- 15	5 795	47 839
IV. YATIRIMLAR	-33 094	-12 962	0	0	- 72	- 781	-46 909	-6 302	- 128	-6 430	-53 339
a. Sabit Sermaye	-33 094	-12 976	0	0	- 72	- 782	-46 925	-5 791	- 531	-6 322	-53 247
b. Stok Değişmesi	0	14	0	0	0	1	15	- 511	404	- 108	- 92
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-14 699	-1 284	1 834	7 582	320	1 380	-4 865	- 493	- 142	- 635	-5 500
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-3 085	3 825	- 594	0	0	319	466	3 331	1 314	4 645	5 111
1. Servet Vergileri	5 627	3 468	0	0	0	0	9 095	0	0	0	9 095
2. Diğer Transferler	-6 088	238	- 444	0	0	0	-6 294	4 254	1 094	5 348	- 946
3. Kamulaş. ve Sabit Değer. Art.	-2 624	119	- 150	0	0	319	-2 335	- 923	220	- 703	-3 038
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	17 783	-2 541	-1 241	-7 582	- 320	-1 700	4 399	-2 838	-1 172	-4 010	389
1. Kasa-Banka Değişimi	0	-1 649	- 933	0	0	408	-2 174	570	- 71	499	-1 675
2. Dış Borçlanma (net)	2 469	394	- 52	0	0	0	2 811	-2 584	159	-2 425	386
-Dış Borç Ödemesi	-11 522	- 624	- 52	0	0	0	-12 197	-2 198	- 4	-2 202	-14 399
-Dış Borç Kullanımı	13 990	1 018	0	0	0	0	15 009	- 386	162	- 224	14 785
3. İç Borç/Alacak (net)	15 314	-1 270	- 256	-7 582	- 320	-1 922	3 964	- 155	- 729	- 884	3 080
4. Stok Değişim Fonu	0	- 16	0	0	0	- 186	- 202	- 669	- 531	-1 199	-1 401
BORÇLANMA GEREĞİ	17 783	-2 525	-1 241	-7 582	- 320	-1 514	4 601	-2 169	- 641	-2 810	1 790

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

TABLO III: 5- 2012 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								Özelleş. İşletmeci Kapsamı	TOPLAM		
1. Vergiler	238 910	32 235	5 499	0	0	- 88	276 557	-1 050	- 36	-1 086	275 471
a. Vasitasız	71 175	9 075	5 499	0	0	- 88	85 661	-1 050	- 36	-1 086	84 575
b. Vasitalı	167 736	23 160	0	0	0	0	190 896	0	0	0	190 896
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	22 080	6 411	928	0	0	- 440	28 980	-1 821	0	-1 821	27 159
3. Faktör Gelirleri	24 548	10 388	65	4 160	2 107	1 598	42 867	4 439	- 584	3 856	46 723
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	2 271	-22 488	0	-20 218	0	0	0	-20 218
5. Cari Transferler	-146 759	-3 557	-2 707	1 550	20 501	0	-130 971	2 373	6	2 378	-128 593
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	138 780	45 478	3 786	7 980	120	1 071	197 215	3 941	- 614	3 327	200 542
II. CARİ GİDERLER	-131 062	-32 455	-2 525	0	0	0	-166 042	0	0	0	-166 042
III. KAMU TASARRUFU	7 718	13 023	1 261	7 980	120	1 071	31 174	3 941	- 614	3 327	34 501
IV. YATIRIMLAR	-37 182	-15 144	0	0	- 120	-1 485	-53 931	-8 754	- 322	-9 076	-63 007
a. Sabit Sermaye	-37 182	-15 141	0	0	- 120	-1 374	-53 816	-7 260	- 756	-8 016	-61 832
b. Stok Değişmesi	0	- 4	0	0	0	- 111	- 115	-1 495	434	-1 061	-1 175
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-29 463	-2 122	1 261	7 980	0	- 414	-22 757	-4 814	- 936	-5 749	-28 507
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-4 008	3 195	- 26	0	0	830	- 10	3 994	281	4 276	4 266
1. Servet Vergileri	6 251	3 445	0	0	0	0	9 696	0	0	0	9 696
2. Diğer Transferler	-9 266	- 892	- 26	0	0	0	-10 185	5 366	43	5 410	-4 775
3. Kamulaş. ve Sabit Değer Art.	- 993	642	0	0	0	830	478	-1 372	238	-1 134	- 656
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	33 472	-1 073	-1 235	-7 980	0	- 416	22 768	819	654	1 474	24 241
1. Kasa-Banka Değişimi	0	269	-1 151	0	0	- 203	-1 085	- 426	8	- 418	-1 502
2. Dış Borçlanma (net)	2 029	- 235	- 57	0	0	0	1 737	386	106	492	2 229
-Dış Borç Ödemesi	-12 011	- 683	- 57	0	0	0	-12 751	-1 332	0	-1 333	-14 084
-Dış Borç Kullanımı	14 040	448	0	0	0	0	14 488	1 718	106	1 825	16 312
3. İç Borç/Alacak (net)	31 443	-1 103	- 27	-7 980	0	- 156	22 177	930	998	1 928	24 105
4. Stok Değişim Fonu	0	- 5	0	0	0	- 57	- 61	- 71	- 458	- 528	- 590
BORÇLANMA GEREĞİ	33 472	-1 069	-1 235	-7 980	0	- 359	22 829	890	1 112	2 002	24 831

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

(1) Gerçekleşme tahmini

TABLO III: 6- 2013 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi		Mahalli	İşsizlik	Sosyal	Döner	GENEL	KİT			TOPLAM
	Yönetim	Bütçesi						İdareler	Fonlar	DEVLET	
1. Vergiler	271 911	37 808	5 930	0	0	- 97	315 552	-1 148	- 10	-1 158	314 394
a. Vasitasız	75 609	10 720	5 930	0	0	- 97	92 162	-1 148	- 10	-1 158	91 004
b. Vasitalı	196 302	27 089	0	0	0	0	223 390	0	0	0	223 390
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	23 350	6 930	885	0	0	- 476	30 688	-2 094	0	-2 094	28 595
3. Faktör Gelirleri	17 501	11 117	39	5 799	2 285	1 474	38 215	7 940	- 770	7 171	45 385
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	2 704	-26 857	0	-24 153	0	0	0	-24 153
5. Cari Transferler	-169 137	-3 931	-3 034	1 800	24 891	0	-149 412	1 710	4	1 714	-147 698
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	143 625	51 923	3 819	10 303	319	901	210 891	6 408	- 776	5 633	216 524
II. CARİ GİDERLER	-142 955	-38 282	-2 764	0	0	0	-184 001	0	0	0	-184 001
III. KAMU TASARRUFU	670	13 641	1 055	10 303	319	901	26 890	6 408	- 776	5 633	32 523
IV. YATIRIMLAR	-37 496	-18 201	0	0	- 319	-1 564	-57 581	-10 351	- 679	-11 030	-68 611
a. Sabit Sermaye	-37 496	-18 205	0	0	- 319	-1 494	-57 515	-9 997	- 790	-10 787	-68 301
b. Stok Değişmesi	0	4	0	0	0	- 70	- 66	- 355	111	- 244	- 310
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-36 826	-4 559	1 055	10 303	0	- 663	-30 691	-3 943	-1 455	-5 398	-36 088
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	2 933	3 336	- 45	0	0	950	7 174	5 786	303	6 089	13 263
1. Servet Vergileri	6 882	3 418	0	0	0	0	10 300	0	0	0	10 300
2. Diğer Transferler	-7 669	- 203	- 45	0	0	0	-7 917	6 319	66	6 385	-1 532
3. Kamulaş. Ve Sabit Değer Art.	3 719	121	0	0	0	950	4 791	- 533	237	- 296	4 495
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	33 893	1 224	-1 010	-10 303	0	- 288	23 517	-1 843	1 151	- 691	22 825
1. Kasa-Banka Değişimi	0	2 762	- 947	0	0	- 343	1 473	-1 467	- 24	-1 491	- 18
2. Dış Borçlanma (net)	3 923	- 239	- 63	0	0	0	3 621	1 966	68	2 034	5 655
-Dış Borç Ödemesi	-8 827	- 681	- 63	0	0	0	- 9 571	-1 089	0	-1 089	-10 660
-Dış Borç Kullanımı	12 750	442	0	0	0	0	13 192	3 055	68	3 123	16 315
3. İç Borç/Alacak (net)	29 970	-1 292	0	-10 303	0	152	18 528	-2 053	1 280	- 774	17 754
4. Stok Değişim Fonu	0	- 7	0	0	0	- 97	- 104	- 289	- 172	- 461	- 565
BORÇLANMA GEREĞİ	33 893	1 231	-1 010	-10 303	0	- 190	23 621	-1 554	1 324	- 231	23 391

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

(1) Program

A. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ

1. Mevcut Durum

2010 yılındaki yüksek ekonomik büyüme 2011 yılında da devam etmiş ve bu durum gelir performansını olumlu yönde etkilemiştir. Buna ilave olarak, bazı kamu alacaklarına sağlanan ödeme kolaylıkları, bir taraftan bütçe gelirlerini artırırken diğer taraftan ilave gelir elde eden sosyal güvenlik sisteminin finansman ihtiyacını azaltmıştır. Faiz giderlerindeki düşüşün de etkisiyle 2011 yılı merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ya oranı bir önceki yıla göre 2,3 puan azalarak yüzde 1,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Yüksek büyümenin yerini ılımlı bir büyümeye bıraktığı 2012 yılında, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ya oranının 2011 yılındaki yüzde 22,9 seviyesini koruyacağı tahmin edilmektedir. Bununla beraber, 2012 yılında GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla göre, vergi gelirlerinin 0,1 puan azalarak yüzde 19,4'e gerilemesi; vergi dışı diğer gelirlerin ise, kamu bankalarından elde edilen yüksek miktardaki kar payının da katkısıyla, 0,2 puan artarak yüzde 3,5 seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

Merkezi yönetim bütçe harcamalarının, özellikle personel giderleri, sosyal güvenlik açık finansmanı ve faiz giderlerindeki artış nedeniyle 2012 yılında GSYH'ya oranla bir önceki yıla göre 1 puan artarak yüzde 25,3 seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

2012 yılında GSYH'ya oran olarak merkezi yönetim bütçe açığının yüzde 2,3'e yükseleceği tahmin edilmektedir. Merkezi yönetim bütçe dengesindeki bu bozulma, kamu kesimi borçlanma gereğindeki GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla göre 1,6 puanlık artışın temel belirleyicisi olmaktadır.

Cari açığı düşürmeye yönelik alınan önlemlerin de etkisiyle ekonomik büyümede gözlenen yavaşlama ve bazı kamu idarelerinin vergi yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememeleri, katma değer vergisi (KDV) ve özel tüketim vergisi (ÖTV) tahsilatındaki artışın sınırlı kalmasına yol açmıştır.

Öte yandan, 2012 yılında, gelir vergisi ve kurumlar vergisi tahsilatının, bütçe hedefinin sırasıyla 2,9 milyar TL ve 1,4 milyar TL üzerine çıkması beklenmektedir. Gelir vergisi tahsilatındaki artışta kayıtlı istihdamdaki ve ücretlerdeki yüksek oranlı artışların önemli etkisi olmuştur.

22/09/2012 tarihli ve 2012/3735 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla (BKK) 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununa ekli (I), (II) ve (III) sayılı listelerde yer alan bazı malların ÖTV oran ve tutarlarıyla 492 sayılı Harçlar Kanununun (4) sayılı tarifesinde yer alan tapu işlemleri üzerinden alınan harç oranında değişiklik yapılmıştır. Bu kapsamda, alkollü içkiler üzerindeki maktu ÖTV tutarları yüzde 17 oranında, akaryakıt ürünleri üzerindeki maktu ÖTV tutarları 0,3 TL tutarında artırılmış, motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçmeyen otomobiller için uygulanan ÖTV oranı ise yüzde 37'den yüzde 40'a yükseltilmiştir. Bunun yanı sıra, tapu işlemleri üzerinden, binde 16,5 nispetinde alınan tapu harcı oranı binde 20 düzeyine yükseltilmiştir. Yapılan bu artışların 2012 yılı bütçe gelirlerine etkisinin 2,3 milyar TL civarında olması beklenmektedir.

Merkezi yönetim bütçesi vergi gelirleri içinde önemli paya sahip olan ÖTV tahsilatının 2012 yılında, Eylül ayında yapılan vergi artışlarının da katkısıyla bütçe hedefinin 0,7 milyar TL üzerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda, bütçe hedefine göre, alkollü içkiler üzerinden alınan ÖTV tahsilatı ile araç satışlarında görülen aşağı yönlü

eğilimin yılın ikinci yarısından itibaren ortadan kalkmasının etkisiyle motorlu taşıtlar üzerinden alınan ÖTV tahsilatında sırasıyla 0,3 milyar TL ve 1,6 milyar TL artış olacağı tahmin edilmektedir. Bunun yanında, akaryakıt ve doğal gaz ürünleri üzerinden alınan ÖTV tahsilatı ile tütün mamulleri üzerinden alınan ÖTV tahsilatının bütçe hedefinin sırasıyla 0,5 milyar TL ve 0,3 milyar TL altında gerçekleşmesi beklenmektedir.

2012 yılında, bütçe hedefine göre, yurtiçi iktisadi faaliyet hacmindeki beklentinin altındaki büyüme nedeniyle dahilde alınan KDV tahsilatının 1,5 milyar TL; ithalat hacmindeki azalma ve BOTAS'ın vergi yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememesinin de etkisiyle ithalde alınan KDV tahsilatının 3,9 milyar TL düşük gerçekleşmesi beklenmektedir.

Uluslararası piyasalardaki belirsizliklerin devam etmesi özelleştirme sürecini de etkilemiştir. Bu kapsamda, 10,5 milyar TL olarak hedeflenen özelleştirme gelirlerinin yıl sonunda 1,4 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Özelleştirme gelirleri hariç vergi dışı diğer gelirlerin ise, özellikle kamu bankalarından elde edilen yüksek miktardaki kar payının katkısıyla, bütçe hedefinin 7,3 milyar TL üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Ayrıca, 13/02/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanunla bazı kamu alacaklarına ödeme kolaylıkları getiren düzenlemenin 2012 yılı merkezi yönetim bütçe gelirleri üzerindeki etkisinin 2 milyar TL civarında olması öngörülmektedir.

2012 yılı merkezi yönetim bütçesi faiz dışı harcamalarının başlangıç ödeneğinin 13 milyar TL üzerinde, GSYH'ya oranla bir önceki yıla göre 0,9 puan artarak yüzde 21,9 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2011 yılında yüzde 3,3 düzeyinde gerçekleşen ve 2012 yılı için yüzde 3,5 olarak öngörülen faiz ödemelerinin GSYH içindeki payının ise yıl sonunda başlangıç ödeneğinin 1,3 milyar TL altında ve yüzde 3,4 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Böylece, 2012 yılı merkezi yönetim bütçesi toplam harcamalarının, başlangıç ödeneğinin 11,7 milyar TL üzerinde ve GSYH'ya oranla bir önceki yıla göre 1 puan artarak yüzde 25,3 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2012 yılı bütçesinde personel harcamaları için; 81,7 milyar TL'si personel giderleri, 14,3 milyar TL'si sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ve 3,2 milyar TL'si de personel yedek ödeneği olmak üzere toplamda 99,1 milyar TL ödenek tahsis edilmiştir. Kamu Görevlileri Sendikaları Kanununda 6289 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, işçi statüsü dışında çalışan kamu görevlilerinin mali ve sosyal haklarının toplu sözleşme ile belirlenmesi hükme bağlanmış, toplu sözleşme görüşmelerinin sonucunda Ocak ve Temmuz ayları genel maaş artış oranları yüzde 4 ve yüzde 4 olarak belirlenmiştir. Öngörülenin üzerinde gerçekleşen maaş artış oranlarına ilâve olarak, Ocak ayında yüzde 2,68 oranında enflasyon farkı verilmesi, ilâve personel istihdamı ve bazı çalışanların mali ve sosyal haklarında yapılan iyileştirmeler nedeniyle personel giderlerinin 2012 yılında 102,1 milyar TL ile GSYH'ya oranla bir önceki yıla göre 0,5 puan artarak yüzde 7,1 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Mal ve hizmet alım giderlerinin 2012 yılında başlangıç ödeneğinin 4,5 milyar TL üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişmede; ilköğretim öğrencilerine süt yardımı yapılması, kadına şiddetin önlenmesine yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi, yükseköğretim harçlarının kaldırılması ile çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen projeler kapsamında ortaya çıkan ilâve kaynak ihtiyaçları etkili olmuştur. Ayrıca, Karayolları Genel Müdürlüğü bitüm giderlerinde fiyat ve miktar artışlarından ötürü ilave

ödenek ihtiyacı doğmuştur. Öte yandan, yeşil kart sahiplerinin sağlık harcamalarının SGK'ya devredilmesiyle sağlık giderlerinde GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla göre 0,4 puanlık bir düşüş beklenmektedir. Böylece mal ve hizmet alım giderlerinin 0,2 puan azalarak yüzde 2,3 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderlerinin başlangıç ödeneğinin 6,2 milyar TL altında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, asgari ücret artış oranının ve memur maaş zamlarının öngörülenin üzerinde olmasının ve aktif sigortalı sayısındaki artışın etkisi bulunmaktadır. Bu çerçevede, devlet sosyal güvenlik katkısının 1,4 milyar TL artması, sosyal güvenlik açık finansmanının ise 5 milyar TL düşmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, 2022 sayılı Kanun kapsamında yapılan 65 yaş aylığı ödemelerinin SGK'dan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmesinin de etkisiyle faturalı ödemelerde 2,5 milyar TL düşüş beklenmektedir.

Diğer hazine yardımlarının, başlangıç ödeneğinin 109 milyon TL altında gerçekleşmesi beklenmektedir. Siyasi partilere yapılan transferler 129 milyon TL olarak gerçekleşmiş, kâr amacı gütmeyen diğer kuruluşlara yapılan transferlerde ise cami ve derneklere yardım, İzmir EXPO organizasyonu ve diğer ihtiyaçlar için 160 milyon TL ödenek ilâve edileceği öngörülmüştür. Yararlanıcı sayısı ve yardım miktarının öngörülenin üzerinde artması nedeniyle hanehalkına yapılan transferlerde 132 milyon TL ilâve harcama yapılması beklenmektedir.

Tarımsal amaçlı transferlerin, 2012 yılında, tarım sigortası kapsamının genişletilmesi, çay budama tazminatı uygulamasının devam ettirilmesi ile büyükbaş hayvan besi desteğindeki, alan bazlı desteklemelerdeki ve fark ödemelerindeki artışlar nedeniyle başlangıç ödeneğini 659 milyon TL aşarak 7,8 milyar TL düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

2012 yılında, 2022 sayılı Kanun kapsamındaki ödemelerin SGK'dan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmesinin yanı sıra yararlanıcı sayısı ve yardım tutarlarındaki artışa paralel olarak artan sosyal yardımlar nedeniyle sosyal amaçlı transferlerin başlangıç ödeneğinin 3,2 milyar TL üzerine çıkması beklenmektedir.

2012 yılı merkezi yönetim bütçesi vergi gelirleri performansının programlanan seviyeye yakın gerçekleşmesi; özellikle gelir ve kurumlar vergisi gibi gelirden ayrılan payların hesabına konu olan bazı vergi kalemlerinde ise bütçe hedeflerinin üzerinde gelir elde edilmesi beklenmektedir. Bunun sonucunda, mahalli idarelere ve fonlara ayrılan payların başlangıç ödeneğinin 1,2 milyar TL üzerine çıkarak 35,1 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Bu gelişmeler ışığında, 2012 yılında cari transferlerin GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,5 puan artarak yüzde 9 düzeyinde ve 129,3 milyar TL olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2012 yılı merkezi yönetim bütçesinde 27,9 milyar TL ödenek öngörülen sermaye giderlerinin yıl sonunda 5,8 milyar TL artışla 33,7 milyar TL olarak gerçekleşmesi ve GSYH'ya oranının bir önceki yıl seviyesi olan yüzde 2,4 düzeyinde kalması beklenmektedir. Söz konusu gelişme üzerinde, eğitim alanında ortaya çıkan ilave yatırım ihtiyacına ve ulaştırma sektöründe yürütülen proje ve faaliyetlere ayrılan kaynakların artırılması belirleyici olmaktadır.

Sermaye transferlerinin; KÖYDES, SUKAP, TÜBİTAK Ar-Ge ödeneği, kalkınma ajansları ve SODES kalemlerinde başlangıç ödeneği kadar harcama yapılması beklenmektedir. Öte yandan, Van deprem konutlarının inşası ile il özel idareleri ve diğer idarelerin ilave talepleri nedeniyle, sermaye transferlerinin 2012 yılında başlangıç ödeneğinin 1,3 milyar TL üzerinde ve GSYH'ya oran olarak yüzde 0,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Borç verme giderlerinin, 2012 yılında, diğer ülkelere yapılan yardımlardaki artış nedeniyle başlangıç ödeneğinin 1 milyar TL üzerinde, bir önceki yıla göre GSYH'ya oran olarak 0,2 puan artarak yüzde 0,7 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Yukarıda ifade edilen gelişmeler sonucunda, 21,1 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 1,5 seviyesinde programlanan 2012 yılı merkezi yönetim bütçe açığının 33,5 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 2,3 düzeyinde olması beklenmektedir. Bu doğrultuda, merkezi yönetim bütçe dengesinde bir önceki yıla göre 1 puan bozulma meydana geleceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, 2011 yılında yüzde 1,2 olarak gerçekleşen program tanımlı merkezi yönetim bütçe fazlasının 2012 yılında yüzde 0,2 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

Borçlanma politikası, belirlenen stratejik ölçütlere göre, piyasa koşulları ile maliyet unsurları göz önünde tutularak yürütülmüştür. Bu kapsamda, 2012 yılı Ocak-Eylül döneminde gerçekleştirilen iç borçlanmanın yüzde 65,8'i TL cinsi sabit faizli, yüzde 18,8'i TL cinsi TÜFE'ye endeksli, yüzde 14,1'i TL cinsi kuponuz, yüzde 1'i TL cinsi değişken faizli ve yüzde 0,1'i ise TL cinsi gelire endeksli senetlerle gerçekleştirilmiştir.

Yurtiçi tasarrufların artırılması, vadenin uzatılması, yatırımcı tabanının genişletilmesi ve finansman araçlarının çeşitlendirilmesi amacıyla geliştirilen yeni borçlanma uygulamaları 2012 yılında da sürdürülmüştür. Bu kapsamda, 2012 yılı Ekim ayında iç piyasada ilk defa kira sertifikası ihraç edilmiştir. Ayrıca, ilk defa 2009 yılında ihraç edilen, gelire endeksli senetlerin ve 2010 yılında başlatılan 10 yıl vadeli TÜFE'ye endeksli senetlerin ihracına 2012 yılında da devam edilmiştir. Devlet iç borçlanma senetleri piyasasının daha da gelişmesi amacıyla uluslararası uygulamalara paralel olarak 2, 5 ve 10 yıl vadeli TL cinsinden sabit kuponlu senetlerin düzenli olarak ihracına 2012 yılında başlanılmıştır.

Bununla birlikte, 2012 yılı Ocak-Eylül döneminde uluslararası sermaye piyasalarında 10 yıl ve 30 yıl vadeli toplamda 3,5 milyar ABD Doları tutarında tahvil ihracı ile 10 yıl vadeli 90 milyar Yen tutarında tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Eylül ayında 5,5 yıl vadeli 1,5 milyar ABD Doları tutarında kira sertifikası ilk defa uluslararası sermaye piyasalarında ihraç edilmiştir.

2012 yılı Ocak-Eylül döneminde gerçekleştirilen iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama vadesi 60,5 ay, TL cinsi sabit faizli iç borçlanmanın ortalama maliyeti ise yüzde 9,1 olmuştur. 2011 yılında yüzde 84,5 olarak gerçekleşen toplam iç borç çevirme oranı 2012 yılı Ocak-Eylül döneminde yüzde 85,7 olarak gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda, 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla, merkezi yönetim bütçesi borç stoku; 387,7 milyar TL'si iç borç, 142,8 milyar TL'si dış borç olmak üzere 530,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, 2011 yılı sonuna göre iç borçlardaki artış oranı yüzde 5,1 olurken, dış borç stoku yüzde 4,5 oranında azalmıştır.

2011 yılı sonunda 509,4 milyar TL olarak gerçekleşen ve GSYH'ya oranla yüzde 39,2 olan AB tanımlı genel yönetim nominal borç stoku, 2012 yılının ilk yarısı itibarıyla 508,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oranın 2012 yılı sonunda yüzde 36,5 düzeyine gerilemesi beklenmektedir.

TABLO III: 7- Merkezi Yönetim Brüt Borç Stokundaki Gelişmeler

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
	2009	2010	2011	2012 (1)	2009	2010	2011
Brüt Borç Stoku	441 508	473 561	518 350	530 474	46,3	43,1	39,9
İç Borç Stoku	330 005	352 841	368 778	387 675	34,6	32,1	28,4
Tahvil	315 969	343 317	368 778	385 361	33,2	31,2	28,4
Nakit	299 196	340 854	366 322	382 950	31,4	31,0	28,2
Nakit Dışı	16 772	2 463	2 456	2 411	1,8	0,2	0,2
Bono	14 036	9 525	0	2 314	1,5	0,9	0,0
Nakit	14 036	9 525	0	2 314	1,5	0,9	0,0
Nakit Dışı	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Dış Borç Stoku	111 504	120 720	149 572	142 799	11,7	11,0	11,5
Kredi	49 921	52 410	61 686	55 551	5,2	4,8	4,8
Uluslararası Kur.	32 200	32 263	35 527	32 007	3,4	2,9	2,7
Hükümet Kuruluşları	8 517	9 751	12 296	11 271	0,9	0,9	0,9
Diğer	9 204	10 397	13 863	12 273	1,0	0,9	1,1
Tahvil	61 582	68 309	87 885	87 248	6,5	6,2	6,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı
(1) Eylül ayı sonu itibarıdır.

2. 2013 Yılı Hedefleri

Merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYH'ya oranının, 2013 yılında bir önceki yıl seviyesinin 0,6 puan üzerinde yüzde 23,6 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Vergi gelirlerinin ise, GSYH'ya oran olarak 2012 yılındaki yüzde 19,4 seviyesinden yüzde 20,2 seviyesine yükseleceği tahmin edilmektedir.

2012/3735 sayılı BKK ile yapılan gelir artırıcı düzenlemelerin 2013 yılı vergi gelirlerine 9,5 milyar TL katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda, petrol ve doğal gaz ürünleri üzerinden elde edilen ÖTV tahsilatının, GSYH'ya oran olarak 2012 yılındaki yüzde 2,5 seviyesinden 2013 yılında yüzde 2,8 seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Alkollü içkilerden elde edilen ÖTV tahsilatının da yapılan vergi artışı neticesinde, GSYH'ya oran olarak, 2012 yılındaki yüzde 0,3 seviyesinden yüzde 0,4 seviyesine çıkması beklenmektedir. Ayrıca, 2013 yılında genel ekonomik koşullar göz önüne alınarak bazı maktu vergiler güncellenecek, gelir kaybına yol açacak düzenlemelerden kaçınılacaktır.

İthalatta alınan KDV tahsilatının GSYH'ya oranının, BOTAS'ın vergi yükümlülüklerinin önemli bir kısmını yerine getireceği varsayımıyla, 2012 yılı için tahmin edilen yüzde 3,5 seviyesinden yüzde 3,9 seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

15/06/2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı BKK ile uygulamaya giren yeni teşvik sistemiyle, daha önceki teşvik sisteminden farklı olarak, firmalara yatırım aşamasında da indirimli kurumlar vergisinden yararlanma imkânı getirilmiştir. Bu kapsamda, kurumlar vergisi tahsilatının 2013 yılında bir önceki yıla göre, GSYH'ya oran olarak 0,1 puan düşeceği tahmin edilmektedir.

Bazı kamu alacaklarına ödeme kolaylıkları getiren 6111 sayılı Kanunun 2013 yılı bütçe gelirleri üzerindeki net etkisinin 0,7 milyar TL civarında olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, 26/04/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren orman vasfını yitirmiş Hazine arazilerinin satışına ilişkin 6292 sayılı Kanun kapsamında, 2013 yılında, 4,8 milyar TL gelir elde edilmesi beklenmektedir. Özelleştirme uygulamaları kapsamında ise, 4 milyar TL gelir elde edileceği tahmin edilmektedir.

Faiz hariç harcamaların GSYH'ya oran olarak, 2013 yılında bir önceki yıla göre 0,5 puan artarak yüzde 22,3 düzeyine yükselmesi, faiz ödemelerinin ise yüzde 3,4 ile 2012 yılı seviyesinde kalması beklenmektedir. Bu çerçevede, merkezi yönetim bütçe harcamalarının GSYH'ya oranının yüzde 25,7 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2013 yılı personel ödenekleri öngörülürken, toplu sözleşme görüşmeleri neticesinde Ocak ve Temmuz aylarında yüzde 3 ve yüzde 3 olarak belirlenen kamu personeli maaş ve ücret artış oranları dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, 2013 yılı merkezi yönetim bütçesi personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ve personel giderlerini karşılama ödeneği toplamının GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak yüzde 7,3 olması beklenmektedir.

Savunma ve güvenlik giderleri, sağlık giderleri ve devlet borçları genel giderlerinin 2012 yılı seviyesine yakın gerçekleşmesi beklenmektedir. Diğer mal ve hizmet alım giderlerinin ise, ilköğretim öğrencilerine yapılan süt yardımının, kadına şiddetin önlenmesine yönelik hayata geçirilen düzenlemelerin ve yükseköğretim harçlarının kaldırılmasının yukarı yönlü etkisine rağmen bir önceki yıla göre 0,1 puan düşeceği öngörülmektedir. Böylece, 2013 yılında toplam mal ve hizmet alım giderlerinin yüzde 2,1 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2012 yılında asgari ücretin ve aktif sigortalı sayısının öngörülenin üzerinde artmasının 2013 yılı prim gelirleri üzerindeki yukarı yönlü etkisine rağmen, bu gelişmenin devlet sosyal güvenlik katkısını artırması, intibak düzenlemesinin maliyeti ve tedavi giderlerindeki artış beklentisinin etkisiyle sosyal güvenlik transferlerinin bir önceki yıla göre GSYH'ya oranla 0,3 puan artacağı tahmin edilmektedir. 2013 yılında bir önceki yıla göre GSYH'ya oranla, kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferlerin 6292 sayılı Kanun kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılacak ödemeler, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkentliği hazırlıkları, İzmir EXPO organizasyonu, mahalli idare seçim hazırlıkları ve diğer ihtiyaçların etkisiyle 0,1 puan artması beklenmektedir. Yükseköğretim harçlarının kaldırılmasının etkisiyle hanehalkına yapılan transferlerin 2013 yılında GSYH'ya oran olarak 0,1 puan artması beklenmektedir. Ayrıca, 6327 sayılı Kanunla bireysel emeklilik sisteminin yeniden düzenlenmesinin GSYH'ya oranla 0,1 puan maliyet yaratacağı öngörülmektedir. Öte yandan, görev zararları, tarımsal amaçlı transferler, sosyal amaçlı transferler ve yurtdışına yapılan transferlerin GSYH içindeki paylarının bir önceki yıl seviyesinde gerçekleşmesi programlanmaktadır. 2013 yılında, mahalli idarelere ve fonlara ayrılan payların GSYH'ya oranının da, 2012 yılına kıyasla 0,1 puan artarak yüzde 2,6 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Böylece, 2013 yılında cari transferlerin GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak yüzde 9,6 düzeyine yükselmesi beklenmektedir.

2012 yılında 27,9 milyar TL ödenek tahsis edilen sermaye giderlerinin yıl sonunda 33,7 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 2,4 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2013 yılında ise söz konusu kalemin bir önceki yıla göre GSYH'ya oranla 0,2

puan azalarak yüzde 2,1 düzeyinde ve 33,5 milyar TL olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Sermaye transferlerinin GSYH'ya oranının, 2013 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan azalarak yüzde 0,3 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bu kapsamda; KÖYDES için 578 milyon TL, SUKAP için 526 milyon TL, SODES için 210 milyon TL, kalkınma ajansları için 479 milyon TL ve TÜBİTAK Ar-Ge harcamaları için 841 milyon TL kullanılması programlanmaktadır.

TABLO III: 8- Merkezi Yönetim Bütçesi Büyüklükleri

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			(Yüzde Değişim)		(Yüzde Dağılım)			(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
	2011	2012 (1)	2013 (2)	2012 (1)	2013 (2)	2011	2012 (1)	2013 (2)	2011	2012 (1)	2013 (2)
HARCAMALAR	314 607	362 668	403 988	15,3	11,4	100,0	100,0	100,0	24,2	25,3	25,7
01 - Personel Giderleri	72 914	87 145	97 224	19,5	11,6	23,2	24,0	24,1	5,6	6,1	6,2
02 - SGK Devlet Primi Giderleri	12 850	14 955	16 791	16,4	12,3	4,1	4,1	4,2	1,0	1,0	1,1
03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri	32 797	33 396	33 436	1,8	0,1	10,4	9,2	8,3	2,5	2,3	2,1
04 - Faiz Giderleri	42 232	49 000	53 000	16,0	8,2	13,4	13,5	13,1	3,3	3,4	3,4
05 - Cari Transferler	110 499	129 258	151 287	17,0	17,0	35,1	35,6	37,4	8,5	9,0	9,6
06 - Sermaye Giderleri	30 905	33 731	33 489	9,1	-0,7	9,8	9,3	8,3	2,4	2,4	2,1
07 - Sermaye Transferleri	6 739	5 573	5 103	-17,3	-8,4	2,1	1,5	1,3	0,5	0,4	0,3
08 - Borç Verme	5 671	9 611	11 115	69,5	15,6	1,8	2,7	2,8	0,4	0,7	0,7
09 - Yedek Ödenekler	0	0	2 543	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	0,2
GELİRLER	296 824	329 197	370 095	10,9	12,4	100,0	100,0	100,0	22,9	22,9	23,6
1 - Genel Bütçe	286 554	319 098	361 135	11,4	13,2	96,5	96,9	97,6	22,1	22,2	23,0
01 - Vergi Gelirleri	253 809	278 822	317 949	9,9	14,0	85,5	84,7	85,9	19,6	19,4	20,2
02 - Vergi Dışı Gelirler	28 080	35 833	31 853	27,6	-11,1	9,5	10,9	8,6	2,2	2,5	2,0
03 - Sermaye Gelirleri	2 530	1 887	9 287	-25,4	392,3	0,9	0,6	2,5	0,2	0,1	0,6
04 - Alınan Bağış ve Yardımlar	2 135	2 556	2 046	19,7	-20,0	0,7	0,8	0,6	0,2	0,2	0,1
2 - Özel Büt. İda. ve Düz. Den. Kur.	10 270	10 099	8 960	-1,7	-11,3	3,5	3,1	2,4	0,8	0,7	0,6
BÜTÇE AÇIĞI	-17 783	-33 472	-33 893	88,2	1,3				-1,4	-2,3	-2,2
Bilgi İçin:											
Faiz Dışı Harcamalar	272 375	313 668	350 988	15,2	11,9				21,0	21,9	22,3
Faiz Dışı Bütçe Dengesi	24 448	15 528	19 107	-36,5	23,0				1,9	1,1	1,2
Program Tanımlı Faiz Dışı Bütçe Dengesi	16 196	2 557	7 999	-84,2	212,8				1,2	0,2	0,5

Not: Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelir fazlaları genel bütçe vergi dışı gelirlerinden düşülmüştür.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

Başta TCDD olmak üzere KİT'lere yapılan sermaye transferlerinin, 2013 yılında bir önceki yıla göre 1,1 milyar TL artarak, GSYH'ya oranla yüzde 0,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Öte yandan, yükseköğretim harçlarının kaldırılmasının aşağı yönlü etkisi ile yararlanıcı sayısı ve kredi miktarındaki artışın yukarı yönlü etkisi sonucunda öğrenim ve harç kredisi ödemelerinin GSYH'ya oran olarak yüzde 0,2 ile 2012 yılı seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bu gelişmeler ışığında, 2013 yılında borç verme giderlerinin GSYH'ya oranla yüzde 0,7 seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Merkezi yönetim bütçe açığının, yukarıda açıklanan gelir ve gider beklentileri çerçevesinde, 2013 yılında 33,9 milyar TL ve GSYH'ya oran olarak yüzde 2,2 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Program tanımlı merkezi yönetim bütçesi faiz dışı fazlasının, 2013 yılında 8 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 0,5 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Borç yönetimine ilişkin olarak, 2013 yılında da stratejik ölçüt uygulamasına devam edilecektir. Bu kapsamda, borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli araçlarla yapılması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla güçlü rezerv tutulması ve ortalama vadenin piyasa koşulları elverdiği ölçüde uzatılması vasıtasıyla orta ve uzun vadede piyasa risklerinin kontrol altında tutulması hedeflenmektedir.

Devlet iç borçlanma senetleri piyasasının daha da gelişmesi ve likiditenin getiri eğrisi üzerinde tüm vadelerde artırılmasını teminen ölçüt borçlanma stratejisi geliştirilerek sürdürülecektir. Ayrıca, ikincil piyasalarda sağlıklı bir verim eğrisinin oluşturulması ve likiditenin sağlanmasına yönelik olarak senetlerin azalan vadelerde yeniden ihraç edilmesi politikasına devam edilecektir.

Borç servisinin dönemler arası dengeli dağılmasının sağlanması ve ikincil piyasada fiyat etkinliğinin artırılması amaçlarıyla piyasa koşulları çerçevesinde değişim ve geri alım ihaleleri yapılabilecektir. Devlet iç borçlanma senetlerinin yatırımcı tabanının genişletilmesi amacıyla yönelik olarak yeni araçların geliştirilmesine ilişkin çalışmalara devam edilecektir. Piyasa yapıcılığı sisteminin bundan sonraki dönemde de sürdürülmesi planlanmaktadır.

B. MAHALLİ İDARELER

1. Mevcut Durum

Mahalli idareler dengesi; il özel idareleri, belediyeler, büyükşehir belediyelerine bağlı idareler, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve İller Bankası hesaplarını kapsamaktadır.

2011 yılında, ekonomik büyümenin etkisiyle genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan paylarda ve diğer gelir kalemlerinde meydana gelen reel artışlar, 6111 sayılı Kanun kapsamında yapılandırılan kamu alacaklarından yapılan tahsilatlar ve özelleştirme gelirinin etkisiyle mahalli idare gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 21,9 oranında artarak 46,6 milyar TL'ye yükselmiştir.

Mahalli idare harcamaları ise, büyükşehir belediyeleri ve bağlı idarelerinin finansman ihtiyacındaki artışın harcamalar üzerinde yarattığı baskıya paralel olarak yüzde 18,5 oranında artarak 44 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Böylece, 2010 yılında GSYH'nın yüzde 0,1'i seviyesinde fazla veren mahalli idareler dengesi, 2011 yılında yüzde 0,2 düzeyine yükselmiştir.

TABLO III: 9-Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar

	2010	2011	2012(1)	2013(2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
Belediyeler	11 276	13 487	14 917	17 383
Büyükşehir Belediyeleri	7 210	8 514	10 217	12 751
İl Özel İdareleri	2 424	2 899	3 206	3 284
TOPLAM	20 910	24 900	28 340	33 418
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Belediyeler	1,03	1,04	1,04	1,11
Büyükşehir Belediyeleri	0,66	0,66	0,71	0,81
İl Özel İdareleri	0,22	0,22	0,22	0,21
TOPLAM	1,90	1,92	1,98	2,13

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

2012 yılında, mahalli idare gelirlerinin, bir önceki yıla göre yüzde 12,7 oranında artarak 52,5 milyar TL'ye ulaşacağı, GSYH içindeki payının da yüzde 3,7 olacağı tahmin edilmektedir.

Mahalli idare harcamalarının ise, sürekli işçi kadrolarından merkezi idareye yapılan devrin ortaya çıkaracağı tasarrufa rağmen, mal ve hizmet alım gideri ile yatırım harcamalarındaki artışın etkisiyle, yüzde 16,8 oranında artarak 51,4 milyar TL olması ve GSYH içindeki payının da yüzde 3,6 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Bu gelişmeler neticesinde, mahalli idareler fazlasının 2011 yılına göre azalarak GSYH'nın yüzde 0,1'i seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2. 2013 Yılı Hedefleri

2013 yılında, mahalli idare gelirlerinin 59,3 milyar TL, harcamalarının ise 60,5 milyar TL olarak gerçekleşeceği, böylece mahalli idareler dengesinin 1,2 milyar TL açık vereceği tahmin edilmektedir.

2013 yılında, mahalli idareler dengesinin açığa dönüşmesinde, yaklaşan yerel seçimlerin mahalli idare harcamalarını artıracığı beklentisi etkili olmuştur. Bununla birlikte, mali disiplini artırmaya yönelik olarak, mahalli idarelerin genel bütçe vergi gelirleri payından kamuya olan borçlarına mahsuben yapılacak kesinti oranı, yeni borç doğmasını engelleyecek ve borç stokunun azalmasına yardımcı olacak bir düzeyde tespit edilecektir.

TABLO III: 10- Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları (1)

	2010	2011	2012(2)	2013(3)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
GELİRLER	38 183	46 558	52 480	59 273
1.Vergiler	26 424	31 365	35 681	41 226
2.Vergi Dışı Norm. Gelir	4 244	6 044	6 411	6 930
3.Faktör Gelirleri (Net)	7 282	8 911	10 388	11 117
4.Sermaye Transferi (Net)	234	238	0	0
HARCAMALAR	37 162	44 033	51 411	60 504
1.Cari Giderler	23 900	28 126	32 455	38 282
2.Yatırım Harcamaları	11 323	12 978	15 149	18 208
a.Sabit Sermaye	11 314	12 976	15 141	18 205
b.Stok Değişimi	9	2	8	3
3.Cari Transferler	2 931	3 048	3 557	3 931
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-991	-119	-642	-121
5.Sermaye Transferi (Net)	0	0	892	203
GELİR-GİDER FARKI	1 021	2 525	1 069	-1 231
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
GELİRLER	3,48	3,59	3,66	3,77
1.Vergiler	2,40	2,42	2,49	2,62
2.Vergi Dışı Norm. Gelir	0,39	0,47	0,45	0,44
3.Faktör Gelirleri (Net)	0,66	0,69	0,72	0,71
4.Sermaye Transferi (Net)	0,02	0,02	0,00	0,00
HARCAMALAR	3,38	3,39	3,58	3,85
1.Cari Giderler	2,18	2,17	2,26	2,44
2.Yatırım Harcamaları	1,03	1,00	1,06	1,16
a.Sabit Sermaye	1,03	1,00	1,06	1,16
b.Stok Değişimi	0,00	0,00	0,00	0,00
3.Cari Transferler	0,27	0,23	0,25	0,25
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-0,09	-0,01	-0,04	-0,01
5.Sermaye Transferi (Net)	0,00	0,00	0,06	0,01
GELİR-GİDER FARKI	0,09	0,19	0,07	-0,08

(1) İl özel idareleri, belediyeler, İller Bankası, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve büyükşehir belediyelerine bağlı idareleri kapsamaktadır.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

C. DÖNER SERMAYELİ İŞLETMELER

1. Mevcut Durum

Döner sermayeli işletmeler tanımı içinde yer alan kurumlar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren işletmeler yer almaktadır. İkinci grupta ise bu işletmelerin dışında

kalan ve kendi özel bütçeleri olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Milli Piyango İdaresi ve Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü bulunmaktadır.

TABLO III: 11- Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi

	2010	2011	2012(1)	2013(2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
A. Gelirler	27 589	31 695	35 045	39 128
- İşletme Gelirleri	26 998	30 551	34 686	38 768
- Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	382	528	359	359
- Bütçe Transferleri	209	616	0	0
B. Giderler	26 165	30 181	34 686	38 937
- İşletme Giderleri	25 416	29 034	33 447	37 654
- Yatırım Harcamaları	621	782	1 374	1 494
- Stok Artışı	- 175	185	168	167
- Sabit Kıymet Artışı	- 211	- 319	- 830	- 950
- Dolaysız Vergiler	36	59	88	97
- Fonlara Transferler	478	441	440	476
C. Gelir-Gider Farkı	1 425	1 514	359	190
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
A. Gelirler	2,51	2,44	2,44	2,49
- İşletme Gelirleri	2,46	2,35	2,42	2,47
- Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,03	0,04	0,03	0,02
- Bütçe Transferleri	0,02	0,05	0,00	0,00
B. Giderler	2,38	2,33	2,42	2,48
- İşletme Giderleri	2,31	2,24	2,33	2,40
- Yatırım Harcamaları	0,06	0,06	0,10	0,10
- Stok Artışı	-0,02	0,01	0,01	0,01
- Sabit Kıymet Artışı	-0,02	-0,02	-0,06	-0,06
- Dolaysız Vergiler	0,00	0,00	0,01	0,01
- Fonlara Transferler	0,04	0,03	0,03	0,03
C. Gelir-Gider Farkı	0,13	0,12	0,03	0,01
Bilgi İçin: Dönem Karı/GSYH (Yüzde)	0,10	0,08	0,05	0,04

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

01/08/2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6009 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda, mali durumu zayıf olan devlete ait üniversitelerin tıp fakültelerine bağlı sağlık uygulama ve araştırma merkezi birimlerinden Kanunda öngörülen şartları yerine getirenlere 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla 209 milyon TL ve 168 milyon TL bütçe transferi yapılmıştır. 2012 yılında bu kapsamda herhangi bir transfer yapılmamış olup söz konusu birimlerin mali durumlarında istenilen ölçüde bir iyileşme sağlanamamıştır.

25/02/2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6111 sayılı Kanun hükümleri uyarınca, devlete ait üniversitelerin tıp ve dış hekimliği fakültelerine bağlı sağlık uygulama ve araştırma merkezi döner sermaye işletmelerinden verilen hizmetler için öğretim elemanları adına ayrıca ücret talep edilememesi nedeniyle ilgili döner sermaye işletmelerinde ilk uygulama yılı olmasından kaynaklanacak nakit ihtiyacının karşılanması

amacıyla söz konusu işletmelere 2011 yılında 448 milyon TL tutarında bütçe transferi yapılmıştır.

GSYH'ya oran olarak, 2011 yılında yüzde 0,12 düzeyinde olan döner sermayeli işletmelerin gelir-gider farkının sağlık yatırım harcamalarındaki artışın da etkisiyle 2012 yılında yüzde 0,03 düzeyine gerilemesi beklenmektedir. Döner sermayeli işletmelerin dönem karı 2011 yılında GSYH'nın yüzde 0,08'i düzeyinde gerçekleşmiş olup bu oranın 2012 yılında yüzde 0,05 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2. 2013 Yılı Hedefleri

2013 yılında GSYH'ya oran olarak, döner sermayeli işletmelerin gelir-gider farkının yüzde 0,01; dönem karının ise yüzde 0,04 civarında gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Ç. SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI

1. Mevcut Durum

Sosyal güvenlik kuruluşları kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve İşsizlik Sigortası Fonu yer almaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşları gelir-gider dengesine, İŞKUR'un sadece yatırımı dahil edilmekte olup İşsizlik Sigortası Fonu dengesi ayrı bir tabloda gösterilmektedir.

TABLO III: 12- Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi

	2010	2011	2012 (1)	2013 (2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
A. Gelirler	91 965	120 670	135 695	151 459
- Prim Tahsilatları	68 167	90 901	103 385	116 656
B. Giderler	118 689	136 905	156 196	176 349
- Sigorta Ödemeleri	79 646	92 529	106 576	121 981
- Sağlık Giderleri	32 556	36 542	44 428	48 622
- Yatırım Harcamaları (3)	76	72	120	319
C. Gelir-Gider Farkı	-26 724	-16 235	-20 501	-24 891
D. Bütçe Transferleri	27 069	16 555	20 501	24 891
- Bütçe Transferleri (4)	55 039	52 833	62 906	72 881
E. Finansman Açığı	- 346	- 320	0	0
(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
A. Gelirler	8,37	9,30	9,46	9,64
- Prim Tahsilatları	6,20	7,00	7,21	7,42
B. Giderler	10,80	10,55	10,89	11,22
- Sigorta Ödemeleri	7,25	7,13	7,43	7,76
- Sağlık Giderleri	2,96	2,82	3,10	3,09
- Yatırım Harcamaları (3)	0,01	0,01	0,01	0,02
C. Gelir-Gider Farkı	-2,43	-1,25	-1,43	-1,58
D. Bütçe Transferleri	2,46	1,28	1,43	1,58
- Bütçe Transferleri (4)	5,01	4,07	4,38	4,64
E. Finansman Açığı	-0,03	-0,02	0,00	0,00

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

- (3) İŞKUR'un sadece yatırım harcaması dahil olup gelir-gider farkının değişmemesi amacıyla toplam gelire yatırım bedeli kadar ekleme yapılmıştır.
- (4) Faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim teşviki ve özürlü primi teşvikinden kaynaklanan transferler ile 2011 yılından itibaren prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dahil edilmiştir.

2012 yılında cari prim gelirlerinin artması ve faturalı ödemeler kalemi altında izlenen 2022 sayılı Kanun kapsamındaki ödemelerin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmesi SGK dengesini olumlu etkilemiştir. Buna karşın, prim yapılandırma gelirlerinin öngörülenin altında gerçekleşmesi, tedavi harcamalarının artması ve kapsam genişlemesi sonucu prim ödeme gücü olmayanların Genel Sağlık Sigortası (GSS) primleri için yapılan transferlerin artması nedeniyle SGK'ya yapılan bütçe transferlerinin GSYH içindeki oranı yükselmiştir. Bunun sonucunda, 2012 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarına yönelik bütçe transferlerinin GSYH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,3 puan artarak yüzde 4,4 seviyesine ulaşması beklenmektedir.

2012 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim teşviki ve özürlü primi teşvikinden kaynaklanan transferler ile prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dahil olmak üzere 62,9 milyar TL transfer yapılacağı tahmin edilmektedir.

Devredilen SSK ve Devredilen Bağ-Kur emekli aylıkları, 2012 yılı Ocak ayında yüzde 6,79; Temmuz ayında ise yüzde 1,95 oranında artırılmıştır.

Sosyal güvenlik prim gelirlerini etkileyen en temel parametrelerden biri olan asgari ücret, 1 Ocak-30 Haziran 2012 dönemi için yüzde 5,9 oranında artışla brüt 837 TL'den brüt 886,5 TL'ye, 1 Temmuz-31 Aralık 2012 dönemi için ise yüzde 6,1 oranında artışla brüt 940,5 TL'ye yükseltilmiştir.

25/02/2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6111 sayılı Kanunla, 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin SGK prim alacaklarının yeniden yapılandırılması düzenlenmiştir. Yapılandırma kapsamında 2012 yılına ilişkin 2,9 milyar TL gelir elde edilmesi beklenmektedir.

08/03/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6283 sayılı Kanunla, farklı zamanlarda aynı hak kazanma koşulları karşılığında bağlanmış emekli aylıkları arasındaki bazı uyumsuzlukların giderilmesi amacıyla 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda değişiklik yapılarak 2000 yılından önce bağlanan SSK aylıklarının ve 01/04/2002 ila 30/06/2002 tarihleri arasında bağlanan Bağ-Kur aylıklarının yeniden hesaplanmasına ilişkin unsurlar düzenlenmiştir.

19/06/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla sosyal güvenlik sigorta primi işçi ve işveren paylarına ilişkin yeni teşvikleri de içeren yatırım teşvikleri getirilmiştir. Bu düzenlemeyle söz konusu yatırımlarda, yatırıma başlama tarihinden önceki son altı aylık dönemde ortalama işçi sayısına ilave olarak istihdam edilen kişilerin sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının kamu tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Sigorta primi işveren hissesi desteğinin, belirli bir sabit yatırım tutarı oranını geçmemek kaydıyla, yatırımın ve yatırımın yapıldığı bölgenin niteliğine göre 18 aydan 10 yıla kadar değişen sürelerde uygulanması düzenlenmiştir. Ayrıca, söz konusu Kararla altıncı bölgede; büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında gerçekleştirilecek

yatırımlarla sağlanan ilave istihdam için, işveren tarafından SGK'ya ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının on yıl süreyle işveren adına kamu tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır.

Hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim teşviki kapsamında merkezi yönetim bütçesinden SGK'ya 2011 yılında 4,7 milyar TL transfer yapılmış olup 2012 yılında 5,6 milyar TL transfer yapılması beklenmektedir.

09/09/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/3616 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, SSK'ya ait olup Sağlık Bakanlığına devredilen sağlık birimlerinin bedelinin 2012 yılı içinde SGK'ya ödenmesi hükme bağlanmıştır.

2011 yılında SGK ilaç ve tedavi harcamaları, sırasıyla 14,1 ve 21,8 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2012 yılındaysa SGK ilaç ve tedavi harcamalarının sırasıyla 14,6 ve 29,2 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2012 yılı sağlık harcamalarında yaşanan artışta, Yeşil Kart sahiplerinin sağlık harcamalarının SGK'ya devredilmesi ve tedavi harcamalarındaki yüksek artış etkili olmuştur.

İlaç harcamalarını azaltmaya yönelik aşağıda ayrıntılarına yer verilen tedbirlerin etkisiyle 2012 yılı kamu ilaç harcamalarında ciddi tasarruf sağlanmıştır:

05/11/2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğle, orijinal ilaçlara, jenerik ilaçlara ve depocuya satış fiyatı 6,79 TL'nin üzerinde olan 20 yıllık ilaçlara yüzde 7,5 ve yüzde 8,5 oranlarında ilave iskonto getirilmiştir. Aynı Tebliğle, daha önce yüzde 15 olan eşdeğer ilaç bandı yüzde 10'a düşürülmüştür.

10/11/2011 tarihli mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan 2011/2368 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, jeneriği olan orijinal ilaçlar ve jenerik ilaçlar için referans fiyat oranı yüzde 66'dan yüzde 60'a, depocuya satış fiyatı 6,79 TL'nin üzerinde olan 20 yıllık ilaçlar için referans fiyat oranı ise yüzde 100'den yüzde 80'e indirilmiştir.

26/01/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6270 sayılı Kanunla, 3 TL olan reçete katılım payı uygulamasına aile hekimliğinde yazılan reçeteler de dahil edilmiş ve reçetede 3 kutuyu geçen her bir kutu için ilave 1 TL katılım payı alınması uygulaması getirilmiştir.

28/12/2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Gelir Tespiti, Tescil ve İzleme Sürecine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle prim ödeme gücü olmayanlar ile GSS kapsamında bulunmayan diğer kişilere yönelik gelir tespiti işlemlerinin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından, tescil işlemlerinin ise SGK tarafından yapılması hususu düzenlenmiştir. Bu kapsamda Yeşil Kart sahipleri de dahil olmak üzere gelir testi yapılan kişiler, 01/01/2012 tarihi itibarıyla GSS kapsamına alınmaya başlanmıştır.

26/01/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6270 sayılı Kanunla ve 29/02/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğle, gelir tespiti yapılarak ödeme gücü olmadığı belirlenen ve primi devlet tarafından karşılanan sigortalılar ile 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alanların da yer aldığı sigortalıların öncelikle Sağlık Bakanlığı hastanelerinden, istisnai haller ve sevk halinde ise üniversite hastaneleri ile özel hastanelerden yararlanması düzenlenmiştir.

2012 yılında İşsizlik Sigortası Fonunun prim gelirlerinin GSYH'nın yüzde 0,32'si, faiz gelirlerinin GSYH'nın yüzde 0,38'i, Fona yapılan devlet katkısının ise GSYH'nın yüzde 0,11'i oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, toplam gelirlerin GSYH'ya oran olarak yüzde 0,82 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Fonun 2012 yılı toplam giderlerinin 3,7 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 0,26'sına ulaşması beklenmektedir. 2012 yılının ilk dokuz ayında aylık ortalama 189 bin kişi işsizlik ödeneği almış olup 2012 yılı işsizlik ödeneği giderlerinin 970 milyon TL düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, aktif işgücü programları kapsamında 1 milyar TL harcama yapılması beklenmektedir.

TABLO III: 13- İşsizlik Sigortası Fonu Gelir-Gider Dengesi

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)			
	2010	2011	2012(1)	2013(2)	2010	2011	2012(1)	2013(2)
A. Gelirler	8 991	10 185	11 716	12 999	0,82	0,78	0,82	0,83
- Prim Gelirleri	3 529	3 821	4 650	5 400	0,32	0,29	0,32	0,34
- Devlet Katkısı	1 176	1 431	1 550	1 800	0,11	0,11	0,11	0,11
- Faiz Gelirleri	4 128	4 871	5 421	5 715	0,38	0,38	0,38	0,36
- Diğer Gelirler	157	63	94	84	0,01	0,00	0,01	0,01
B. Giderler	5 147	2 603	3 735	2 696	0,47	0,20	0,26	0,17
- Sigorta Giderleri (3)	875	808	978	1 114	0,08	0,06	0,07	0,07
- MYB'ye Transferler (4)	3 664	995	1 356	0	0,33	0,08	0,09	0,00
- Diğer Giderler	608	800	1 401	1 582	0,06	0,06	0,10	0,10
C. Gelir-Gider Farkı	3 844	7 582	7 980	10 303	0,35	0,58	0,56	0,66
D. Toplam Fon Varlığı	45 945	53 527	61 507	71 810	4,18	4,12	4,29	4,57

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) İşsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği ve ücret garanti fonu giderleri dahil edilmiştir.

(4) İşsizlik Sigortası Fonunun GAP kapsamındaki yatırımlar öncelikli olmak üzere ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımlarının finansmanı için merkezi yönetim bütçesine yapılacak transfer rakamı bu kalemdedir.

2009 ve 2010 yıllarında İşsizlik Sigortası Fonu faiz gelirlerinin dörtte üçü ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere merkezi yönetim bütçesine aktarılırken, 2011 ve 2012 yıllarında bu oran dörtte bir olarak uygulanmıştır. Buna göre, merkezi yönetim bütçesine 2011 yılında 1 milyar TL aktarılmış olup 2012 yılında 1,4 milyar TL aktarılması beklenmektedir.

Bu gelişmeler neticesinde, 2012 yılında toplam Fon varlığının 61,5 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 4,29'una ulaşacağı tahmin edilmektedir.

2. 2013 Yılı Hedefleri

Asgari ücretin 2013 yılı Ocak ve Temmuz aylarında yüzde 3 oranında, Devredilen SSK ve Devredilen Bağ-Kur emekli aylıklarının ise önceki altı aylık enflasyon tahminine göre Ocak ve Temmuz aylarında sırasıyla yüzde 5,32 ve yüzde 2,34 oranında artırılması öngörülmüştür.

2013 yılında, yapılandırma kapsamında 1,8 milyar TL gelir elde edilmesi beklenmektedir. Buna karşın, emekli aylıklarına ilişkin intibak düzenlemesinin 2,7 milyar TL tutarında ek yük getireceği öngörülmüştür.

2013 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 151,5 milyar TL, toplam giderlerinin 176,3 milyar TL ve gelir-gider açığının 24,9 milyar TL olması öngörülmüştür. GSYH'ya oran olarak, gelirlerin yüzde 9,64; giderlerin yüzde 11,22 ve açığın yüzde 1,58 olması hedeflenmiştir.

2013 yılında SGK'ya faturalı ödemeler, ek karşılıklar, emeklilere yapılan ek ödeme, devlet katkısı, hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim teşviki ve özürü prim teşvikinden kaynaklanan transferler ile prim ödeme gücü olmayanların GSS primi de dahil olmak üzere toplam 72,9 milyar TL tutarında ve GSYH'nın yüzde 4,64'ü oranında bütçe transferi yapılması öngörülmektedir.

2013 yılında İşsizlik Sigortası Fonunun prim gelirinin GSYH'nın yüzde 0,34'ü, faiz gelirinin GSYH'nın yüzde 0,36'sı, Fona yapılan devlet katkısının ise GSYH'nın yüzde 0,11'i oranında gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Merkezi yönetim bütçesine 2013 yılında transfer yapılması öngörülmemiş olup Fonun toplam giderlerinin GSYH'nın yüzde 0,17'si oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, 2013 yılında toplam Fon varlığının 71,8 milyar TL ile GSYH'nın yüzde 4,57'sine ulaşması hedeflenmektedir.

D. FONLAR

1. Mevcut Durum

Fon dengesi kapsamı, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonundan meydana gelmektedir.

TABLO III: 14- Fon Gelir ve Giderleri (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
	2010	2011	2012(2)	2013(3)
A. Fon Gelirleri	4 697	5 763	6 493	6 853
- Vergi Gelirleri	4 074	5 018	5 499	5 930
- Vergi Dışı Normal Gelirler	334	707	928	885
- Faktör Gelirleri (Net)	0	39	65	39
- Cari Transferler (Net)	0	0	0	0
- Sermaye Transferleri (Net)	289	0	0	0
B. Fon Giderleri	4 241	4 522	5 258	5 843
- Cari Giderler	2 634	2 087	2 525	2 764
- Faktör Giderleri (Net)	3	0	0	0
- Sabit Sermaye Yatırımları	0	0	0	0
- Cari Transferler (Net)	1 604	1 842	2 707	3 034
- Sermaye Transferleri (Net)	0	594	26	45
C. Gelir-Gider Farkı	456	1 241	1 235	1 010
D. Finansman	- 456	- 1 241	- 1 235	- 1 010
- Dış Borç Kullanımı	0	0	0	0
- Dış Borç Ödemesi	-69	-52	-57	-63

- İç Borç - Alacak İlişkisi (Net)	-77	-256	-27	0
- Kasa - Banka Değişimi	-310	-933	-1 151	-947
Bilgi İçin:				
- Özelleştirme Gelirleri	3 470	2 808	1 359	4 000

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

Fonların gelirlerinin 2012 yılında 6,5 milyar TL, giderlerinin ise 5,3 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, fon sistemi finansman fazlasının 1,2 milyar TL olması öngörülmektedir.

2012 yılında özelleştirme uygulamaları sonucunda Özelleştirme Fonuna 1,4 milyar TL nakit girişi beklenmektedir.

2. 2013 Yılı Hedefleri

2013 yılında Özelleştirme Fonunun 4 milyar TL tutarında özelleştirme geliri elde etmesi beklenmektedir.

2013 yılında fonların gelirlerinin 6,9 milyar TL, fon giderlerinin 5,8 milyar TL, böylece fon sistemi finansman fazlasının 1 milyar TL olması hedeflenmiştir.

II. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ

1. Mevcut Durum

Özel sektör öncelikli ekonomi politikaları ve özelleştirmeler neticesinde KİT'lerin sayısı ve ekonomi içerisindeki payı günden güne azalmaktadır. Bunun bir göstergesi olarak KİT'lerin ürettiği katma değer GSYH'ya oranının 2000 yılındaki yüzde 3,5 seviyesinden, 2012 yılında yüzde 1,1 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. Buna paralel olarak 2000 yılı sonunda 435 bin olan KİT'lerde istihdam edilen personel sayısı 2012 yılında 171 bine düşmüştür.

Özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dâhil 2011 yılında GSYH'nın yüzde 0,22'si oranında finansman fazlası oluşturan KİT'lerin, 2012 yılında yüzde 0,25 finansman açığı vermesi programlanmasına rağmen, yıl içindeki gelişmelere bağlı olarak öngörülenden daha iyi bir performans sergilenmesi neticesinde yüzde 0,14 finansman açığı oluşturacağı tahmin edilmektedir.

Özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dâhil KİT'lerin 2012 yılında 2 milyar TL dönem kârı ve 2,1 milyar TL faiz dışı açık oluşturması beklenmektedir. Söz konusu kuruluşlara nakit olarak 5,4 milyar TL sermaye transferi, 2,4 milyar TL görev zararı ödemesi yapılması ve bu kuruluşların yatırım harcamasının 8 milyar TL olması beklenmektedir.

Stratejik yönetim anlayışını yerleştirmeye yönelik başlatılan faaliyetler kapsamında stratejik planları Kalkınma Bakanlığınca uygun bulunan KİT'ler, performans programlarını ve değerlendirme raporlarını oluşturmaktadır. Diğer taraftan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM), Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK), Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

(TEİAŞ) ve Türkiye Elektromekanik Sanayi A.Ş.'de ise yeniden yapılandırma çalışmaları sürdürülmektedir.

2012 yılında dolar kurunun artması ve ham petrol fiyatlarının yüksek seviyelerde seyretmesi sebebiyle artan BOTAŞ'ın doğal gaz alım maliyeti, Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş.'nin (TETAŞ) elektrik alım maliyetini ve Elektrik Üretim A.Ş.'nin (EÜAŞ) yakıt maliyetini de yükseltmiştir. Doğal gaz satış fiyatlarında Ekim ayında yapılan ayarlamaya rağmen; BOTAŞ'ın doğal gaz dağıtım şirketlerine yaptığı satışların ortalama fiyatı, ortalama doğal gaz alım fiyatının altındadır. BOTAŞ'ın önceki yıllarda al ya da öde taahhütleri kapsamında ödemesini yapip kullanmadığı doğal gazın bir kısmı yıl içerisinde tüketilmiştir.

EÜAŞ'ın bünyesinde faaliyet gösteren Seyitömer Termik Santralinin yakıt ihtiyacını karşılayan Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) bünyesindeki Seyitömer Linyitleri İşletme Müdürlüğü'nün EÜAŞ'a bağlanması hususunda Yüksek Planlama Kurulu Kararı alınmıştır. Yapılan düzenlemeyle Seyitömer Termik Santralinin yakıt kaynağıyla birlikte özelleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Eti Maden, ihracı halinde ülke ekonomisine önemli tutarda katma değer sağlaması beklenen nadir toprak elementlerinin üretimi için girişimlere başlamıştır.

İhtiyaç sahiplerine bedelsiz dağıtılmak üzere TKİ ve TTK tarafından 2012 yılında yaklaşık 2,3 milyon ton, 2013 yılında ise yaklaşık 2 milyon ton kömür temin edileceği tahmin edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesinin (TCDD) yatırımlarının ve istihdam giderlerinin finansmanı, bütçeden kuruluşa yapılan sermaye transferleriyle karşılanmaktadır. Kuruluşun 2012 yılı toplam yatırım harcamasının, KİT'lerin toplam yatırım harcamalarının yüzde 41'ine karşılık gelmesi beklenmektedir. Kuruluşa 2011 yılında 3,4 milyar TL sermaye transferi yapılmış olup 2012 yılında 4,4 milyar TL sermaye transferi yapılması beklenmektedir.

Önceki yıllarda sürekli zarar eden Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK), son yıllarda yurtiçinin yanısıra yurt dışından da alınan siparişlerin artması sonucunda elde ettiği dönem kârlarıyla, Hazineye temettü öder hale gelmiştir.

Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün (ÇAYKUR) piyasa şartlarından daha iyi alım fiyatı ve ödeme koşulları sağlaması neticesinde gerekenden daha fazla yaş çay alımı yapması, yüksek miktarda stokla çalışmasına neden olmaktadır. Yüksek stok ve personel maliyetlerinin karşılanabilmesi için ÇAYKUR'a yüksek tutarda sermaye transferi yapılmaya devam edilmektedir.

Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü (EBK), isim hakkı kullanımı verdiği ve satılan ürünleri sağladığı mağazaların sayısını ülke genelinde 56'dan 75'e çıkararak pazar payını artırmıştır. Kuruluşun kombinaları ülke geneline yayılarak 2012 yılında sayısı 11'e çıkmıştır. Kuruluşun mevcut kombinalarında üretim şartlarını iyileştirmeye yönelik modernizasyon çalışmaları sürdürülmektedir. Geniş ürün yelpazesine sahip olan EBK'nın satış fiyatlarının satış maliyetinin altında kalması, kuruluşun uzun yıllardır zarar etmesine sebep olmaktadır. EBK'nın zayıf mali yapısını güçlendirebilmesi için satılan malların birim maliyetlerini düşürücü tedbirler alması gerekmektedir.

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), 2011 yılında başlattığı yüksek oranda protein içeren kaliteli buğdaya daha yüksek fiyat verilmesini öngören müdahale alımlarına 2012/2013 alım sezonunda da devam etmiştir. Bu kapsamda, yüzde 11,5-12 oranında protein içeren Anadolu kırmızı sert buğday fiyatı 665 TL/ton, makarnalık buğday fiyatı 705 TL/ton olarak açıklanmıştır. Buğday ve mısır alımlarında bu yıl ilk defa isteğe bağlı randevulu alım sistemi uygulanmış, Eylül ayında başlayan çeltik alımlarında ise tam randevulu sisteme geçilmiştir.

2011 yılında 1,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşen satış/devir işlemi tamamlanan özelleştirme uygulamaları, 2012 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 493,7 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında Acıpayam Selüloz Sanayii ve Ticaret A.Ş.'deki yüzde 76,8, PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.'deki yüzde 10,3 ve Kayseri ve Cıvırı Elektrik T.A.Ş.'deki yüzde 20 oranlarındaki kamu hissesi ile diğer kuruluşlara ait çeşitli taşınmazlar özelleştirilmiştir.

Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'ye ait elektrik dağıtım şirketlerinden 18 tanesinin özelleştirme ihalesi yapılmış olup bu şirketlerden 10 tanesinin özel sektöre devir işlemleri tamamlanmıştır. Vangölü ve Dicle Elektrik Dağıtım Anonim Şirketlerinin satış onayı alınmış olup satış sözleşmesi imzalanma aşamasındadır. Teklif sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri nedeniyle İstanbul Anadolu Yakası ve Toroslar Elektrik Dağıtım Anonim Şirketlerinin özelleştirme ihaleleri iptal edilmiş olup tekrar ihaleye çıkılması için hazırlıklar yapılmaktadır. İhaleleri iptal edilen Gediz, Akdeniz ve Boğaziçi Elektrik Dağıtım Anonim Şirketlerinin yüzde 100 oranındaki hisselerinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla yeniden ihaleye çıkmıştır. Aras Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirilmesi için yapılan ihale ise Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Karara karşı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından temyiz başvurusu yapılmış olup hukuki süreç devam etmektedir.

EÜAŞ'a ait 4 grup akarsu santralının işletme hakkı devri yöntemiyle satışı Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) tarafından onaylanmış olup devir sözleşmelerinin imzalanmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir. 10 gruba ayrılan 17 akarsu santralının ise işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla ihale ilanları verilmiştir. Ayrıca, EÜAŞ'a ait Hamitabat Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.'nin yüzde 100 oranındaki hisselerinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesine ilişkin ihale ilanı yayımlanmıştır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye ait Portföy-B içerisinde yer alan Malatya, Erzincan, Elazığ ve Elbistan Şeker Fabrikaları ile Portföy-C içerisinde yer alan Kastamonu, Kırşehir, Turhal, Yozgat, Çorum ve Çarşamba Şeker Fabrikalarının özelleştirilmesiyle ilgili ihaleler 09/10/2012 tarihli ve 2012/151 sayılı ÖYK Kararıyla iptal edilmiştir.

Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş.'deki yüzde 9,9, Doğusan Boru Sanayii ve Ticaret A.Ş.'deki yüzde 56,1 ve Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş.'deki yüzde 100 oranlarındaki kamu hissesinin özelleştirilmesi amacıyla ihale ilanı yayımlanmıştır.

Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda olup yapım, bakım, onarım ve işletimini üstlendiği bazı otoyol ve köprülerin işletme haklarının verilmesi yöntemiyle özelleştirilmesi için çıkılan ihalede teklif verme süresi uzatılmıştır.

Daha önce özelleştirme ihalesi iptal edilen TCDD'ye ait İzmir Limanının kruvaziyer ve yük limanı olarak ayrı ayrı özelleştirilmesine karar verilmiştir. İzmir Kruvaziyer Limanının işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla çıkılan ihale sadece bir teklif alınması nedeniyle iptal edilmiştir.

TABLO III: 15- 233 Sayılı KHK'ya Tabi İşletmeciler KİT Finansman Dengesi

	2011	2012(1)	2013(2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
A. GELİRLER	96 713	109 226	114 346
I. İşletme Gelirleri	85 151	97 937	101 870
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	77 218	91 070	97 856
2. Diğer Gelirler	7 933	6 867	4 013
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	4 737	3 536	4 420
1. Amortismanlar	3 326	3 370	4 161
2. Karşılıklar	1 411	166	260
III. Bütçe ve Fonlar	6 825	7 752	8 056
IV. Diğer Gelirler	0	0	0
B. GİDERLER	94 544	110 116	112 791
I. İşletme Giderleri	83 755	97 034	98 350
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	71 902	85 779	90 110
2. Diğer Giderler	11 853	11 256	8 239
II. Yatırım Harcamaları	5 791	7 260	9 997
III. Stok Artışı	1 180	1 565	643
IV. Sabit Kıymet Artışı	923	1 372	533
V. Dolaysız Vergiler	1 463	1 323	1 462
VI. Temettü Ödemeleri	1 402	1 548	1 780
VII. Diğer Giderler	31	13	27
C. GELİR-GİDER FARKI	2 169	- 890	1 554
D. FİNANSMAN	-2 169	890	-1 554
I. Kasa Banka Değişimi	570	- 426	-1 467
II. İç Borçlanma (Net)	- 155	930	-2 053
III. Dış Borçlanma (Net)	-2 584	386	1 966
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
A. GELİRLER	7,45	7,61	7,28
I. İşletme Gelirleri	6,56	6,83	6,48
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	5,95	6,35	6,23
2. Diğer Gelirler	0,61	0,48	0,26
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,36	0,25	0,28
1. Amortismanlar	0,26	0,23	0,26
2. Karşılıklar	0,11	0,01	0,02
III. Bütçe ve Fonlar	0,53	0,54	0,51
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
B. GİDERLER	7,28	7,68	7,18
I. İşletme Giderleri	6,45	6,76	6,26
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	5,54	5,98	5,74
2. Diğer Giderler	0,91	0,78	0,52
II. Yatırım Harcamaları	0,45	0,51	0,64

III. Stok Artışı	0,09	0,11	0,04
IV. Sabit Kıymet Artışı	0,07	0,10	0,03
V. Dolaysız Vergiler	0,11	0,09	0,09
VI. Temettü Ödemeleri	0,11	0,11	0,11
VII. Diğer Giderler	0,00	0,00	0,00
C. GELİR-GİDER FARKI	0,17	-0,06	0,10
D. FİNANSMAN	-0,17	0,06	-0,10
I. Kasa Banka Değişimi	0,04	-0,03	-0,09
II. İç Borçlanma (Net)	-0,01	0,06	-0,13
III. Dış Borçlanma (Net)	-0,20	0,03	0,13

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO III: 16- Özelleştirme Kapsamındaki KİT Finansman Dengesi

	2011	2012(1)	2013(2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
A. GELİRLER	31 646	23 695	25 611
I. İşletme Gelirleri	29 773	22 819	24 674
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	18 078	19 581	21 268
2. Diğer Gelirler	11 695	3 238	3 406
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	767	827	866
1. Amortismanlar	496	504	528
2. Karşılıklar	271	323	338
III. Bütçe ve Fonlar	1 106	49	70
IV. Diğer Gelirler	0	0	0
B. GİDERLER	31 004	24 807	26 935
I. İşletme Giderleri	30 488	24 230	26 310
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	16 690	19 087	20 889
2. Diğer Giderler	13 797	5 143	5 422
II. Yatırım Harcamaları	531	756	790
III. Stok Artışı	127	24	61
IV. Sabit Kıymet Artışı	- 220	- 238	- 237
V. Dolaysız Vergiler	78	36	10
VI. Temettü Ödemeleri	0	0	0
VII. Diğer Giderler	0	0	0
C. GELİR-GİDER FARKI	641	-1 112	-1 324
D. FİNANSMAN	- 641	1 112	1 324
I. Kasa Banka Değişimi	- 71	8	- 24
II. İç Borçlanma (Net)	- 729	998	1 280
III. Dış Borçlanma (Net)	159	106	68
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
A. GELİRLER	2,44	1,65	1,63
I. İşletme Gelirleri	2,29	1,59	1,57
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	1,39	1,36	1,35
2. Diğer Gelirler	0,90	0,23	0,22
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,06	0,06	0,06
1. Amortismanlar	0,04	0,04	0,03
2. Karşılıklar	0,02	0,02	0,02
III. Bütçe ve Fonlar	0,09	0,00	0,00
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
B. GİDERLER	2,39	1,73	1,71
I. İşletme Giderleri	2,35	1,69	1,67
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	1,29	1,33	1,33
2. Diğer Giderler	1,06	0,36	0,35
II. Yatırım Harcamaları	0,04	0,05	0,05

III. Stok Artışı	0,01	0,00	0,00
IV. Sabit Kıymet Artışı	-0,02	-0,02	-0,02
V. Dolaysız Vergiler	0,01	0,00	0,00
VI. Temettü Ödemeleri	0,00	0,00	0,00
VII. Diğer Giderler	0,00	0,00	0,00
C. GELİR-GİDER FARKI	0,05	-0,08	-0,08
D. FİNANSMAN	-0,05	0,08	0,08
I. Kasa Banka Değişimi	-0,01	0,00	0,00
II. İç Borçlanma (Net)	-0,06	0,07	0,08
III. Dış Borçlanma (Net)	0,01	0,01	0,00

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO III: 17- KİT'ler Hakkında Özet Bilgiler

	Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Hariç Toplam			Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Dâhil Toplam		
	2011	2012(1)	2013(2)	2011	2012(1)	2013(2)
Toplam Personel Sayısı	147 038	146 033	143 061	173 945	170 977	167 464
- Memur ve Sözleşmeli Personel	75 616	76 217	75 161	82 103	82 478	81 257
- İşçi	71 422	69 816	67 900	91 842	88 499	86 207
Toplam Personel Harcamaları (3)	7 058	7 677	8 112	8 541	9 171	9 689
- Memur ve Sözleşmeli Personel	3 065	3 511	3 732	3 350	3 828	4 064
- İşçi	3 993	4 166	4 380	5 191	5 343	5 625
Mal ve Hizmet Satış Hasılatı (3)	77 218	91 070	97 856	95 295	110 651	119 124
Görev Zararı Tahakkukları (3)	1 963	2 557	3 127	1 963	2 557	3 127
İşletme Faaliyet Kâr – Zararı (3)	2 747	3 232	6 124	2 076	1 517	4 175
Faiz Ödemeleri (3)	543	318	341	640	422	463
Dönem Kâr – Zararı (3)	3 359	3 460	6 648	2 644	2 050	5 012
Faktör Gelirleri (3)	6 134	4 439	7 940	6 186	3 856	7 171
Temettü Ödemeleri (3)	1 402	1 548	1 780	1 402	1 548	1 780
Sabit Sermaye Yatırımları (3)	5 791	7 260	9 997	6 322	8 016	10 787
Bütçe ve Fon Transferleri (3)	6 825	7 752	8 056	7 931	7 801	8 126
Borçlanma Gereği* (3)	-2 169	890	-1 554	-2 810	2 002	- 231
Borçlanma Gereği* (3) (4)	4 655	8 642	6 501	5 121	9 803	7 895
Borçlanma Gereği* (3) (5)	-2 256	1 069	-1 424	-2 957	2 132	- 180
Borçlanma Gereği*/GSYH (Yüzde)	-0,17	0,06	-0,10	-0,22	0,14	-0,01
Borçlanma Gereği* (4)/GSYH (Yüzde)	0,36	0,60	0,41	0,39	0,68	0,50
Borçlanma Gereği* (5)/GSYH (Yüzde)	-0,17	0,07	-0,09	-0,23	0,15	-0,01
Personel Harcamaları/Hasılat (Yüzde)	9,14	8,43	8,29	8,96	8,29	8,13
Faiz Ödemeleri/Hasılat (Yüzde)	0,70	0,35	0,35	0,67	0,38	0,39

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(*) Eksi işareti finansman fazlasını göstermektedir.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Cari fiyatlarla, Milyon TL

(4) Bütçe ve Özelleştirme Fonu transferleri hariçtir.

(5) Faiz gelir ve gideri hariçtir.

2. 2013 Yılı Hedefleri

2013 yılında özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dâhil KİT sisteminin finansman fazlasının GSYH'ya oranı yüzde 0,01 olarak programlanmıştır. Bu hedefe ulaşılabilmesi; Genel Yatırım ve Finansman Programında öngörülen fiyat politikalarının gerçekleştirilmesi, tarım KİT'lerinde alım miktar ve fiyatlarının öngörülenin üstünde stok artışına yol açmayacak şekilde tespit edilmesi, yatırım harcamalarının belirlenen seviyede kalması ve bütçeden yapılacak transferlerin gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilecektir.

2013 yılında Boğaziçi, Gediz, Trakya, İstanbul Anadolu Yakası, Toroslar, Akdeniz, Aras, Vangölü ve Dicle Elektrik Dağıtım Anonim Şirketleri ile Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirme işlemlerinin tamamlanması ve EÜAŞ'a ait üretim santrallerinden bir kısmının özelleştirme çalışmalarına başlanması öngörülmektedir.

2013 yılında tarım KİT'leri tarafından 2.750 bin ton buğday, 9 milyon ton şeker pancarı ve 620 bin ton yaş çay yaprağı alınması programlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELİŞME EKSENLERİ

I. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

Küreselleşme ve hızlı teknolojik gelişme sürecinde uluslararası piyasalarda uzmanlaşma ve teknoloji geliştirme yetkinliği rekabet gücünün önemli unsurları olmuştur. Rekabet avantajı unsurlarının hızla değiştiği bu süreçte, bilgi ve iletişim teknolojileri iş yapma biçimlerinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Ekonomik gelişmede bilgi yoğun ve yüksek katma değerli mal ve hizmet üretimi ön plana çıkmış, özellikle işgücünün eğitim seviyesi ve gerekli yeteneklere sahip olması önem kazanmıştır.

TABLO IV: 1- Türkiye'nin Rekabet Gücü (Küresel Rekabet Endeksi ve Alt Bileşenleri İtibarıyla Ükeler Arası Sıralamadaki Yeri)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kapsanan Ülke Sayısı	131	134	133	139	142	144
Küresel Rekabet Endeksi	53.	63.	61.	61.	59.	43.
Temel Gereker	63.	72.	69.	68.	64.	57.
Kurumlar	55.	80.	96.	88.	80.	64.
Altyapı	59.	66.	62.	56.	51.	51.
Makroekonomik İstikrar	83.	79.	64.	83.	69.	55.
Sağlık ve Temel Eğitim	77.	78.	74.	72.	75.	63.
Etkinlik Geliştiriciler	51.	59.	54.	55.	52.	42.
Yüksek Öğretim ve Mesleki Eğitim	60.	72.	73.	71.	74.	74.
Mal Piyasaları Etkinliği	43.	55.	56.	59.	47.	38.
İşgücü Piyasası Etkinliği	126.	125.	120.	127.	133.	124.
Mali Piyasaların Gelişmişliği	61.	76.	80.	61.	55.	44.
Teknolojiye Hazırlık Durumu	53.	58.	54.	56.	55.	53.
Piyasa Büyüklüğü	18.	15.	15.	16.	17.	15.
Yenilik ve Gelişkinlik Etkenleri	48.	63.	58.	57.	58.	50.
İş Gelişkinliği	41.	60.	52.	52.	58.	47.
Yenilik	53.	66.	69.	67.	69.	55.

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Rekabet Gücü Raporları

Türkiye, Dünya Ekonomik Forumunun küresel rekabet gücü endeksine göre yapılan sıralamada 2011 yılında 142 ülke arasında 59. sırada iken, 2012 yılında önemli bir ilerleme kaydederek 144 ülke arasında 43. sıraya yükselmiştir.

Söz konusu çalışmaya göre Türkiye, Temel Gereklere, Etkinlik Geliştiriciler ve Yenilik ve Gelişkinlik Etkenleri ana bileşenlerinin hepsinde gelişme kaydetmiş ve böylece verimlilik kaynaklı yenilikçilik kaynaklı gelişmişlik düzeyine geçiş aşamasındaki ülkeler grubuna ilerlemiştir.

Kamu mali yönetim reformunun gerçekleştirilmesi ve bağımsız para politikası uygulamasıyla kronik enflasyon döneminin geride bırakılması sonucunda makroekonomik istikrarın sağlanmasında son yıllarda önemli mesafe alınmıştır. Ayrıca, AB'ye üyelik sürecinde gerçekleştirilen reformlar, üreticiler ve yatırımcılar için istikrar ve güven ortamının sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Küresel rekabet endeksinin makroekonomik istikrar alt bileşeninde Türkiye, 2010 yılında 139 ülke arasında 83. sırada iken, 2011 yılında bu bileşende 142 ülke arasında 69. sıraya, 2012 yılında ise 144 ülke arasında 55. sıraya yükselmiştir. 2012 yılında Türkiye, piyasa büyüklüğünün yanı sıra, mal piyasalarının etkinliği ve mali piyasaların gelişmişliği alt bileşenlerinde diğerlerine göre ön sıralarda yer almaktadır. Bu gelişmeye rağmen limanlar ve elektrik arzına ilişkin altyapı kalitesinin artırılması, daha iyi temel eğitim ve sağlık hizmetleri vasıtasıyla insan kaynaklarının geliştirilmesi, işgücü piyasasındaki verimsizliklerin çözülmesi ve kamu kurumlarının şeffaflık ve etkinliğinin artırılması gibi bazı temel sorunlara eğilimi gereği önemi korumaktadır.

İşletmelerin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen, ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü olan bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede; makroekonomik istikrarda, iş ortamının kalitesinde, finansmana erişimde, enerji ve ulaştırma altyapısında, çevrenin korunması ve kentsel altyapıda, Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesinde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılmasında, kayıtdışılığın azaltılmasında, tarımsal yapının etkinleştirilmesinde ve sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçilmesinde iyileşme sağlanması gerekmektedir.

A. MAKROEKONOMİK İSTİKRARIN KALICI HALE GETİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Küresel krizin dünya ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri alınan önlemlere rağmen devam etmekte olup dünya ticareti ve büyüme tahminleri aşağı yönlü revize edilmiştir. Bu gelişmede, özellikle Avro Bölgesinde yaşanan ekonomik ve siyasi sorunların ticaret ve güven kanallarıyla diğer bölgelere yayılması temel etkenlerden biri olmuştur.

Dünya ekonomisi, 2009 yılında yaşanan daralma sonrasında 2010 yılında toparlanma sürecine girmiş ve yüzde 5,1 oranında büyümüştür. Ancak 2011 yılında bu canlanma süreci sürdürülemez olarak yüzde 3,8 oranında dünya büyümesi kaydedilmiştir. Avro Bölgesinde yaşanan mali çalkantılar ve bunun bankacılık kesimine olan yansımaları ile ekonomi politikasına yönelik karar alma süreçlerinde yaşanan belirsizlikler gelişmiş ülkelerde büyüme performansının beklenenden daha düşük seyretmesine neden olmuştur. Bu durum gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerin büyümelerine de olumsuz yönde yansımaktadır. Yükselen piyasa ekonomileri, yavaşlayan büyüme performansının

yanı sıra kırılğan sermaye akımları, durağan dış talep ve enflasyon riskiyle karşı karşıyadırlar. Bunun yanı sıra enerji, emtia ve gıda fiyatlarında yaşanan dalgalı seyrin yarattığı belirsizlik ortamı küresel büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye ekonomisinde 2010 yılında yaşanan güçlü büyüme süreci 2011 yılında da devam etmiştir. Büyümenin en önemli kaynağını oluşturan özel kesimin talebindeki canlılık ithalat talebini artırmış ve bunun sonucunda cari işlemler açığı hızlı bir biçimde artarak GSYH'ya oranla yüzde 10'a yükselmiştir. Cari açığı hızlı yükselmeye karşı alınan önlemlerle birlikte 2011 yılının son çeyreğinden itibaren iç talebin tedrici olarak gerilemeye başlamıştır. Bu çeyrekte net mal ve hizmet ihracatının GSYH büyümesine pozitif katkı vermeye başlamasıyla yeniden dengeleme sürecine girilmiştir.

2012 yılının ilk yarısında da iç talepteki gerileme sürmüş, Türkiye'nin en önemli ihracat pazarı olan AB ülkelerindeki sorunlara karşın ülke çeşitlendirmesi sayesinde net mal ve hizmet ihracatındaki artış eğilimi korunmuştur. Dolayısıyla bu dönemde büyüme oranı ve cari işlemler açığı tedrici olarak azalmıştır. Küresel risk iştahındaki düzelme ve iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlamaya bağlı olarak iyileşen enflasyon görünümü sonrasında Merkez Bankası Temmuz ayından itibaren fonlama maliyetini düşürerek para politikasındaki sıkılaştırmanın düzeyini azaltmaya başlamıştır.

2012 yılı Temmuz dönemi itibarıyla işsizlik oranı yüzde 8,4'e gerilemiştir. İşsizlik oranındaki azalma eğiliminin korunması için istihdam piyasasında esnekliği artıracak ve işgücü piyasasının nitelikli işgücü talebini karşılamaya yönelik düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

2012 yılında genel devlet gelirlerinin GSYH'ya oranının sosyal güvenlik prim gelirlerindeki artışa paralel olarak bir önceki yılın yüzde 0,6 puan üzerinde, yüzde 37 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Faiz giderlerinin 2011 yılı seviyesine yakın gerçekleşmesi, faiz dışı harcamaların ise özellikle cari giderler ve transferlerdeki artış nedeniyle bir önceki yıla göre yüzde 1,7 puan artması beklenmektedir. Böylece, GSYH'ya oranla yüzde 0,8 olarak hedeflenen genel devlet açığının, 2012 yılı sonunda, yüzde 1,6 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, GSYH'ya oran olarak, yüzde 1,1 olması programlanan kamu kesimi borçlanma gereğinin yüzde 1,7 olması öngörülmektedir. Öte yandan, faiz giderleri ve özelleştirme gelirleri hariç kamu kesimi fazlasının ise programlanan seviye olan yüzde 1,7'de kalması beklenmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak 2011 yılında yüzde 39,2 olarak gerçekleşen AB tanımlı genel devlet borç stokunun GSYH'ya oranının 2012 yılında yüzde 36,5 düzeyinde olması beklenmektedir.

Para politikası uygulamaları fiyat istikrarının sağlanması ve finansal istikrarın güçlendirilmesi amaçları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. 2011 yılında enflasyon hedefin belirgin şekilde üzerinde gerçekleşmiştir. Merkez Bankası bu durumun beklentiler üzerindeki olumsuz etkisini sınırlandırmak için para politikasında sıkılaştırmaya gitmiştir. Para politikası duruşunda gerçekleştirilen bu sıkılaştırmanın etkisiyle 2012 yılında TÜFE yıllık artış hızının 2011 yılına göre gerilemesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra döviz kurundaki oynaklığı sınırlandırmaya, kredi artış hızının sürdürülebilir seviyelerde tutmaya ve rezervleri güçlendirmeye yönelik uygulamalar devam ettirilmiştir.

Merkez Bankası önümüzdeki dönemde de küresel ekonomideki sorunlar nedeniyle para politikasındaki esnekliğin korunması gerektiğini belirtmiştir. Para politikasındaki

esneklik sayesinde ekonomideki gelişmelere paralel olarak gerekli politika tepkilerinin hızlı ve etkin bir şekilde verileceği belirtilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Programda yer alan hedefler, özel kesim sabit sermaye yatırımları kaynaklı bir büyüme sürecinde cari açığı daha da aşağı çeken ve bu süreçte tüketimde sınırlı artışı öngören politikalar çerçevesinde belirlenmiştir. Makroekonomik istikrarın kalıcı hale getirilmesinde, piyasalarda güven ve istikrar ortamının devam etmesi, enflasyonun hedeflenen patikaya uygun seyretmesi, kamu mali dengelerinin iyileşerek sürdürülmesi, işgücüne katılım oranı artarken işsizliğin düşürülmesi, dış pazar çeşitlemesini artırmak suretiyle cari açığın aşağı çekilmesi önem arz etmektedir. Program bu amaçlarla, kısa vadeli tedbirlerle orta vadeli yapısal reformları kapsamaktadır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 1. Kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.			
Tedbir 1. Harcama programlarında verimlilik artışı sağlamak amacıyla çalışma yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Eylül Sonu	Yıl içerisinde ilgili kuruluşların da işbirliğiyle yapılacak düzenli değerlendirme toplantılarıyla harcama programları yeniden ele alınacaktır.
Tedbir 2. Tarım sektörüne yönelik yapılan transferler; mali boyutu ve üretimde etkinliği, verimliliği ve kaliteyi artırma amacı dikkate alınarak gözden geçirilecektir.	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Tarım sektörüne yapılan transferlerde kullanılan kamu kaynağı ile elde edilen çıktıyı birlikte değerlendirmek ve söz konusu transferlerin etkinliğini artırmak üzere çalışma yapılacak, farklı destek programları arasında tamamlayıcılık sağlanmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 3. Kamuda taşıt tedariki ve kullanımı ile harcırah sisteminin yeniden düzenlenmesine ilişkin çalışmalar yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Haziran Sonu	Taşıt Kanunu ve Harcırah Kanununun günün şartlarına uygun olarak yenilenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 4. Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin taşınır kayıt ve işlemleri tek bir sistem üzerinden yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	İlgili kurumların sisteme dâhil edilebilmesi için eğitimler düzenlenecek ve sistemin iyileştirilmesi için gerekli çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 5. Cadde ve sokak aydınlatmaları konusunda mevcut sistemin etkinleştirilmesini teminen	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Hazine Müsteşarlığı, Enerji Piyasası Düzenleme	Aralık Sonu	Cadde ve sokak aydınlatma bedellerinin ilgili kurumlar tarafından ödenmesi ve denetimlerin koordineli ve

gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Kurumu, İçişleri Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı		etkin bir şekilde yapılabilmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 6. Hazine taşınmazlarının ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Genel ve Özel Bütçeli İdareler, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar, Sosyal Güvenlik Kurumları ve Mahalli İdarelere tahsisli olup, tahsis amacıyla kullanılmayan atıl taşınmazların belirlenmesi ve bu taşınmazların diğer yöntemlerle ekonomiye kazandırılmasına ilişkin çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 7. Hazine taşınmazlarıyla ilgili işlemler Milli Emlak Otomasyon Projesi (MEOP) kapsamında güncellenecek ve geliştirilecektir.	Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	MEOP II ve Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) üzerinden bütünlük olarak diğer kurum ve kuruluşlara bilgi sağlanacaktır. MEOP II WEB Tabanlı yeni uygulamalar tamamlanmış olup geçiş süreci başlatılmıştır. 2012 yılı sonuna kadar sistem tamamlanacaktır. CBS'nin temel harita katmanlarının oluşturulmasına devam edilecek olup, ortofoto arşivi büyütülecek ve geliştirilen ara yüzler en kısa sürede hizmete alınacaktır. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ile tam entegrasyon gerçekleştirilecektir.
Tedbir 8. Hazine taşınmazlarının yönetiminde etkinliği artırmaya yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Hazine taşınmazlarının kiralanması sürecinin basitleştirilmesi ve Borçlar Kanunu hükümlerine paralel biçimde düzenlenmesine ilişkin çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 9. Kamu ihale sisteminin etkinliğinin artırılması yönünde düzenlemeler yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Haziran Sonu	4734 ve 4735 sayılı Kanunlarda değişiklik yapılacaktır.
Öncelik 2. Basit, öngörülebilir, adil ve geniş tabanlı bir vergi sisteminin oluşturulması çalışmaları sürdürülecektir.			
Tedbir 10. Gelir vergisi sistemi yeniden düzenlenecektir.	Maliye Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Konseyi, İlgili	Aralık Sonu	Etkili ve verimli bir vergi sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalar kapsamında, serbest piyasa ekonomisiyle uyumlu,

	Kamu Kurum ve Kuruluşları, Meslek Odaları		yatırımları ve istihdamı destekleyen ve vergiye uyumu artırarak kayıt dışılığı azaltan, yeni Gelir Vergisi Kanunu hazırlanması için mevzuatta yapılması öngörülen değişiklikler tamamlanacak, yeni Gelir Vergisi Kanunu hazırlanacaktır.
Tedbir 11. Vergi Usul Kanunu yeniden düzenlenecektir.	Maliye Bakanlığı (S), Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Konseyi, Meslek Odaları, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Vergi cezalarının caydırıcılığının artırılması başta olmak üzere, mükellef hakları, uyumsuzlukların çözümü ve değerlendirme hükümlerinin modern vergi sistemiyle uyumlu hale getirilmesi için mevzuatta yapılması öngörülen değişiklikler gözden geçirilerek tamamlanacaktır.
Tedbir 12. Sektörler itibarıyla mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu artırılabilecektir.	Gelir İdaresi Başkanlığı (S), Sosyal Güvenlik Kurumu, Bankalar, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Ocak Sonu	Mükelleflerin çalışılan yıla ait uyumsuzlukları tespit edilecek, 81 ile ait sektör raporları hazırlanacaktır.
Tedbir 13. Önceden hazırlanmış kira beyanname sistemi geliştirilecektir.	Gelir İdaresi Başkanlığı (S), Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Bankalar, Belediyeler, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü	Mart Sonu	Hedeflenen beyanname sayısına ulaşabilmek için Gelir İdaresi Başkanlığındaki bilgiler ve üçüncü taraf bilgilerinin eşleştirilmesiyle gayrimenkul sermaye iradı elde eden kişilerin tespit edilerek sistem aracılığıyla beyannamelerinin alınması sağlanacaktır.
Tedbir 14. Vergi ve diğer mali yükümlülüklerin tahsilâtında etkinlik sağlanacaktır.	Gelir İdaresi Başkanlığı (S), Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	Aralık Sonu	Tapu sicillerine TAKBİS üzerinden elektronik ortamda erişilebilmesi, sivil hava araçlarına, liman başkanlıkları ile belediye başkanlıklarının gemi sicil ve kütüklerine bağlı gemilere ait bilgilere elektronik ortamda ulaşılabilmesi ve tüm bu mallara haciz uygulanabilmesine yönelik proje çalışmaları yapılacaktır.
Öncelik 3. Kamu idarelerinde mali yönetim, iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik tedbirler alınacaktır.			
Tedbir 15. Mali yönetim ve kontrol sisteminin	Maliye Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve	Aralık Sonu	Mali yönetim ve kontrol sisteminin uygulama

uygulama etkinliğinin ve idari kapasitesinin artırılmasına yönelik mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.	Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları		etkinliğinin ve idari kapasitesinin artırılması amacıyla 5018 sayılı Kanunda değişiklik öngören Kanun Tasarısı çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 16. İç denetim alanında merkezi uyumlaştırma birimi kurulacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, İç Denetim Koordinasyon Kurulu	Aralık Sonu	Maliye Bakanlığına bağlı İç Denetim Koordinasyon Kurulu, kamu iç denetim sistemini geliştirmek ve koordine etmek üzere, İç Denetim Merkezi Uyumlaştırma Birimi işlevini 5018 sayılı Kanunda belirtildiği gibi, bağımsız ve tarafsız bir organ olarak yerine getirecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.
Öncelik 4. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu çerçevesinde etkin ve yaygın bir dış denetimin sağlanması için Sayıştayın uygulama altyapısı güçlendirilecektir.			
Tedbir 17. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu çerçevesinde etkin ve yaygın bir dış denetimin sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Sayıştay Başkanlığı (S)	Aralık Sonu	6085 sayılı Sayıştay Kanunu çerçevesinde, Sayıştayın AB uygulamaları ve uluslararası denetim standartları ile uyumlu bir denetim yapması için gerekli ikincil düzenlemeler tamamlanacak ve yeni dış denetim anlayışına yönelik uygulamalar başlatılacaktır.
Öncelik 5. Dış denetimin, iç kontrol ve iç denetim sisteminin yapısının ve iş süreçlerinin iyileştirilmesine daha fazla katkı vermesi sağlanacaktır.			
Tedbir 18. Kamu kesiminde iç kontrol sistemleri ve iç denetimin sağlıklı bir şekilde işlemesi yönünde Sayıştay tarafından gerekli çalışmalar yürütülecektir.	Sayıştay Başkanlığı (S)	Aralık Sonu	Sayıştayın denetim faaliyetlerinden beklenen verimin sağlanabilmesi için tüm kamuda iç kontrol sistemlerinin uluslararası standartlarda kurulmuş ve iç denetimin de işlerlik kazanmış olması gerekmektedir. Bu çerçevede kamu kesiminde iç kontrol sistemleri ve iç denetimin sağlıklı bir şekilde işlemesi yönünde Sayıştay tarafından gerekli çalışmalar yürütülecektir.
Öncelik 6. KİT'lerde hesap verebilirlik, kârlılık, verimlilik, karar alma süreçlerinde esneklik ve stratejik yönetim anlayışı esas alınacaktır.			
Tedbir 19. Elektrik alım satımına ilişkin gün öncesi piyasası ve orta vadede	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine	Aralık Sonu	Halen TEİAŞ tarafından yürütülen mali uzlaştırma işlemlerinin ve oluşturulacak

oluşacak vadeli işlemler piyasası işleticisinin ayrı bir tüzel kişilik olarak yapılandırılmasına ilişkin hazırlıklar tamamlanacaktır.	Müsteşarlığı, EPDK, SPK, TEİAŞ, İMKB	gün öncesi piyasası ve orta vadede oluşacak vadeli işlemler piyasalarının işletilmesinin, "Piyasa İşleticisi" tarafından sürdürülmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.
---	--------------------------------------	---

B. İŞ ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Türkiye’de son dönemde, başta makroekonomik istikrarın sağlanması olmak üzere, gerçekleştirilen çeşitli düzenlemelerle iş ortamının iyileştirilmesinde önemli mesafe alınmış ve yatırımlarda artış kaydedilmiştir.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulunun (YOİKK) etkinliğinin artırılması amacıyla 2011 yılında özel sektör ve kamu kurumlarının katılımı ile çalışmalar yürütülmüştür. Çalışmalar sonucunda 16/01/2012 tarihli ve 2012/2 sayılı Bakanlar Kurulu Prensipl Kararıyla YOİKK’in yapısı, çalışma usul ve esasları yenilenmiştir. Gerçekleştirilen düzenlemeler sonrası YOİKK kapsamında çalışmalarını yürütmekte olan Teknik Komitelerin eylem planları kamu ve özel sektör işbirliğiyle ele alınmış ve 02/08/2012 tarihinde gerçekleştirilen 18. YOİKK toplantısı sonrası kesinleştirilerek kamuoyuna açıklanmıştır.

YOİKK’in yeniden yapılandırılması çalışmaları çerçevesinde 12 olan Teknik Komite sayısı 10’a indirilmiş, Teknik Komite görev tanımları güncellenmiş, Yönlendirme Komitesine Adalet, Çevre ve Şehircilik, Gümrük ve Ticaret Bakanlıkları ile Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ve TÜBİTAK temsilcileri dahil edilmiştir. Ayrıca, tamamlanan eylemlerin etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla ölçme ve değerlendirme çalışma grupları oluşturulması uygulamasına başlanmıştır.

İş ortamının iyileştirilmesi ile ilgili 2011 ve 2012 yıllarında önemli düzenlemeler yapılmıştır. 2011 yılında yasalaşan yeni Türk Ticaret Kanununda şirketlerin yapıları ile ilgili önemli düzenlemeler yer almakta, şirketlerin işleyişinde elektronik ortamların kullanılmasına imkân sağlanmaktadır. Yine 2011 yılında kabul edilen yeni Borçlar Kanunu ise özel borç-alacak ilişkilerine modern bir hukuki çerçeve kazandırmıştır.

Dış Ticarete Risk Esaslı Kontrol Sistemi (TAREKS) bünyesindeki pilot uygulamalarda ihracat ve ithalat denetimleri için kâğıt ortamında aranan Kontrol Belgesi ya da Uygunluk Belgesi uygulaması kaldırılmış, yerine e-Belgeler oluşturulmasına başlanmıştır. Sistemle e-imza uygulamasına geçilmesi sonrasında daha önce her denetim başvurusunda aranan imza sirküleri, vekâletname ve ticaret sicili gazetesi gibi belgeler ve firmalara ait bazı bilgiler bir defaya mahsus olarak talep edilmeye başlanmıştır. Ayrıca, kâğıtsız işlem ve beyannameye eklenecek belgelerin azaltılmasına yönelik yönetmelik değişikliği 01/01/2012’de yürürlüğe girmiştir.

661 sayılı Avrupa Birliği Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’yla Bazı KHK’larda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK’nın 99. maddesi uyarınca devlet desteklerinin bildirim, izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin yönetmeliklerin yürürlüğe konulması için nihai tarih 30/06/2013’e kadar uzatılmıştır.

Yeni yatırım teşvik sistemine ilişkin 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar 19/06/2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yeni yatırım teşvik sisteminde gelişmişlik seviyesine göre bölge grubu sayısı 4’ten 6’ya çıkarılmış, bölgeler il bazında oluşturulmuştur. Bölgesel teşvik sistemi, genel teşvik sistemi ve büyük ölçekli yatırımların teşviki alanlarına ek olarak, ithalat bağımlılığı yüksek ara malları ve ürünlerin yerli üretiminin desteklenmesi amacıyla stratejik yatırımların teşvikine yönelik yeni bir uygulamayı sisteme eklenmiştir. Destek unsurlarında ise, 6. Bölge’de uygulanmak üzere Sigorta Primi İşçi Payı desteği ve çalışanlar için Gelir Vergisi stopajı desteği ile stratejik yatırımlarda bina ve inşaat harcamaları için KDV iadesi desteği sisteme ilave edilmiştir. Mevcut destek unsurlarından KDV istisnası, Gümrük Vergisi muafiyeti ve yatırım yeri tahsis uygulaması aynı şekilde devam ederken vergi indirimi, Sigorta Primi işveren hissesi desteği, faiz desteği ise çeşitli değişiklikler yapılarak uygulanmaya devam edilmektedir. Kararda 01/01/2012 tarihinden sonra yapılan müracaatlara istinaden düzenlenen teşvik belgelerinin, talep edilmesi halinde Kararın lehte olan hükümlerinden yararlandırılabilmesine imkân sağlanmıştır.

İhracatta devlet yardımları kapsamında, Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ yayımlanmış, Teknik Müşavirlik Şirketlerine Sağlanacak Devlet Yardımları Tebliği ise yenilenmiştir.

İş ortamına ilişkin düzenlemelerin ve bunların uygulamalarının ölçülmesi ve ülkeler arası karşılaştırmaların yapılması amacıyla yıllık olarak hazırlanan Dünya Bankası’nın Doing Business 2012 Raporunda Türkiye, iş yapma kolaylığı baz alınarak yapılan genel sıralamada, revize edilmiş verilere göre, 183 ülke arasında 2010 yılında bulunduğu 73. sıradan 2011 yılında 71. sıraya yükselmiştir.

Ülkemizde yatırıma başlanmasından işletmeye geçiş dönemine kadar, ilgili kuruluşlar tarafından verilen izin, onay ve lisans işlemlerinde yeterince açık olunmaması, mükerrerlik ve bürokrasinin fazlalığı gibi sorunlar çeşitli düzenlemelere rağmen devam etmektedir.

İşletmelerin rekabet gücünün ve yenilik geliştirme kapasitesinin artırılmasına etki eden bir diğer alan ise fikrî haklar sistemidir. Ülkemizde 2012 yılı Ocak-Eylül döneminde başvurusu yapılan toplam patent sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 10,5 artış ile 8.083’e, faydalı model sayısı yüzde 14,1 artış ile 2.864’e, marka sayısı yüzde 4 artış ile 80.171’e, tasarım sayısı ise yüzde 8,8 artış ile 29.419’a ulaşmıştır. Bu başvurular içerisinde yerli başvuruların oranı markalarda yüzde 89,6’ya, tasarımlarda yüzde 97,1’e, faydalı modellerde yüzde 98,6’ya ve patentlerde yüzde 38,4’e ulaşmıştır.

TABLO IV: 2- İş Ortamına İlişkin Seçilmiş Göstergeler

Yıllar	Ülke	İşe Başlama		Mülkiyete Alma		Sözleşmeyi Yürütme		İş Kapatma	Vergi Ödemeleri	
		İşlem Sayısı	Süre (Gün)	İşlem Sayısı	Süre (Gün)	İşlem Sayısı	Süre (Gün)	Süre (Yıl)	Adet	Brüt Kâra Oranı (Yüzde)
2010	Türkiye	6	6	6	6	35	420	3,3	15	44,5
	OECD Ortalaması	5,6	13,8	4,8	32,7	31,2	517,5	1,7	14,2	43

2011	Türkiye	6	6	6	6	36	420	3,3	15	44,1
	OECD Ortalaması	5	13	5	31	31	518	1,7	13	42,7

Kaynak: Dünya Bankası

2008/7 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle kurulan Fikrî ve Sinaî Mülkiyet Hakları Koordinasyon Kurulu kapsamında ulusal fikrî ve sinaî mülkiyet hakları strateji belgesi oluşturma çalışmalarına devam edilmektedir.

TABLO IV: 3- KOSGEB Destek Programları

DESTEK PROGRAMLARI	2011		2012 (1)	
	İşletme Sayısı	Destek Miktarı (TL)	İşletme Sayısı	Destek Miktarı (TL)
KOBİ Proje Destek Programı	630	20 540 659	1 149	29 938 893
Ar-Ge, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı	830	43 294 757	905	36 120 393
İşbirliği-Güçbirliği Destek Programı	46	12 451 150	57	14 299 954
Tematik Proje Destek Programı	8 (2)	197 611	13 (2)	161 971
Girişimcilik Destek Programı	2 416	26 252 955	3 624	32 679 490
Genel Destek Programı	15 387	67 538 532	12 604	50 302 267
Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı	0	0	1	33 000
Toplam	19 317	170 275 664	18 353	163 535 968

Kaynak: KOSGEB, 2012

(1) Eylül ayı itibarıyla gerçekleşen rakamlardır.

(2) Destek alan meslek kuruluşu sayısını ifade etmektedir.

Girişimciliğin geliştirilmesine yönelik çalışmaları bir çatı altında toplayarak stratejiler oluşturulmasını ve uygulamaya geçirilmesini sağlamak amacıyla Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanının başkanlığında 32 kamu ve sivil toplum kuruluşunun katılımıyla Girişimcilik Konseyi kurulmuştur.

2010 yılında KOSGEB tarafından başlatılan yeni destek programları kapsamında 2011 yılında 19.317 işletmeye 170 milyon TL tutarında destek verilirken, 2012 yılı Ocak-Eylül dönemi itibarıyla 18.353 işletmeye 163 milyon TL tutarında destek verilmiştir.

TABLO IV: 4- KOSGEB Kredi Desteği

Yılı	Kredi Sayısı	Kullandırılan Kredi Miktarı (Milyon TL)	Kredi Faiz Desteği (Milyon TL)
2007	33 949	1 363	164
2008	20 972	1 413	162
2009	60 831	2 594	142
2010	43 310	1 912	147

2011	48 218	2 600	170
2012 (1)	5 725	361	80

Kaynak: KOSGEB, 2012

(1) 2012 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla

KOSGEB'in yeni destek programlarının etkin bir şekilde uygulanmasıyla önümüzdeki dönemde kredi faiz desteklerini azaltması ve buna paralel olarak destek programlarına ayrılan kaynakları artırması beklenmektedir. Bu kapsamda KOBİ'lerin kredilere erişimlerinin artırılması amacıyla 2011 yılında yaklaşık 48 bin KOBİ'nin bankalardan kullandığı 2,6 milyar TL'lik kredinin 170 milyon TL'lik faizi KOSGEB tarafından karşılanmıştır.

Halk Bankası tarafından esnaf ve sanatkârlar ile KOBİ'lere kullanılan krediler 2007 yılında 9,89 milyar TL seviyesinden 2012 yılı Haziran ayına kadar geçen süre içerisinde yüzde 118 oranında artış göstererek yaklaşık 21,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde bankacılık sektörü toplam KOBİ kredileri yüzde 126 artarak 76,8 milyar TL'den 173,4 milyar TL'ye ulaşmıştır.

TABLO IV: 5- Halk Bankası KOBİ Kredileri

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012 (1)
Ticari Krediler	2 137	1 184	3 633	3 226	4 177	4 553
Girişimci Kredileri	1 376	6 479	3 290	2 611	2 964	2 890
Esnaf Kredisi	6 377	2 781	5 355	9 772	12 870	14 190
Toplam	9 890	10 444	12 278	15 609	20 011	21 633

Kaynak: Halkbank, 2012

(1) 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla

KOBİ'lerin teminat sorununun çözümü amacıyla kurulmuş olan Kredi Garanti Fonu (KGF) A.Ş.'nin ortaklık yapısına 2009 yılı Ekim ayında 19 banka katılmış ve toplam sermayesi 60 milyon TL'den 240 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Yeni yapılanmada TOBB, KOSGEB ve bankaların tamamı yüzde 33'er, diğer ortaklar ise yüzde 1 paya sahip olmuşlardır. Kuruluşun şube sayısı 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla 26'ya, anlaşmalı banka ve finans kuruluşu sayısı ise ortak bankalarla birlikte 40'a ulaşmıştır. 15/07/2009 tarihli ve 2009/15197 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Hazine Müsteşarlığının kredi garanti kurumlarına 1 milyar TL'ye kadar destek sağlayabilmesine ilişkin yapılan düzenleme çerçevesinde 2010 yılı başı itibarıyla KGF tarafından Hazine destekli kefalet işlemlerine başlanmıştır. 2012 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla toplam 637 milyon TL tutarında 3.422 kefalet verilmiştir. Toplam tutarın 381 milyon TL'lik kısmına karşılık gelen 2.518 kefalet Hazine desteklidir.

TABLO IV: 6- KGF A.Ş. Tarafından Verilen Kefalet ve Yaratılan Kredi Hacmi

(Milyon TL)

Yıllar	Kefalet Sayısı	Kefalet Tutarı	Yaratılan Kredi Hacmi
2006	317	46,9	74,9
2007	305	53,0	75,4
2008	1 138	284,6	402,6
2009	2 605	565,4	790,6

2010	3 090	938,9	1 302,4
2011	3 207	1 123,7	1 622,2
2012(1)	3 422	637,4	880,5

Kaynak: KGF A.Ş.

(1) 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla

İşletmelerin rekabet gücünün artırılmasında başarılı bir yöntem olan kümelenme yaklaşımı son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır. Bu kapsamda Ekonomi Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB ve Kalkınma Ajansları tarafından çeşitli proje ve destek programları yürütülmektedir. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı mevzuatında kümelenmeye ilişkin gerekli değişiklikler yapılarak Kümelenme Destek Programı hazırlanmıştır.

TABLO IV: 7- Yıllar İtibarıyla Faaliyete Geçen ve Faaliyeti Sona Eren Esnaf ve Sanatkâr Sayısı

Yıllar	Faaliyete Geçen Esnaf ve Sanatkâr Sayısı	Faaliyeti Sona Eren Esnaf ve Sanatkâr Sayısı
2006	249 265	105 817
2007	170 754	130 356
2008	167 778	129 004
2009	162 783	101 178
2010	176 978	103 256
2011	189 427	142 843
2012 (1)	132 797	68 477

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012

(1) 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla

KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, 2011-2013 dönemini kapsayacak şekilde yeniden hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Plan, sanayi sektörünün yanı sıra, istihdam ve katma değer oluşturma potansiyeli artan hizmet sektörlerindeki KOBİ'lerin de ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmış olup strateji ve eylemlerin uygulanmasına devam edilmektedir.

2012 yılı Eylül sonu itibarıyla ülkemizde 1.988.966 esnaf ve sanatkâr bulunmaktadır. Toplam işletme sayısı ve istihdam içinde önemli paya sahip olan esnaf ve sanatkârlar, ölçek ve sermaye yapılarının küçük olması, verimlilik, kalite ve teknoloji seviyelerinin düşüklüğü gibi nedenlerden dolayı iş ortamındaki değişikliklerden daha fazla etkilenmektedir.

Türkiye'de 28 ayrı türde yaklaşık 85.000 kooperatif 8 milyon ortağa hizmet sunmaktadır. Kooperatifçiliğin ideal yönde geliştirilmesi hedefi doğrultusunda katılımcı bir anlayışla hazırlanan Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016) Yüksek Planlama Kurulunca kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

İş ortamının rekabetçi bir yapıya kavuşturularak iyileştirilmesi temel amaçtır. Bu doğrultuda, girişim gücü yüksek, verimlilik bilinci olan, modern teknolojiyi içselleştirmiş ve tam olarak faydalanabilen, finansal piyasalara kolay erişen bir işletme yapısına ve altyapı ihtiyaçlarının karşılandığı, girdi maliyetlerinin düşürüldüğü, devlet yardımlarının etkin olduğu, bürokrasinin azaltıldığı, kurumsallaşmanın yaygınlaştığı, fikri hakların korunduğu,

işletmelerin adil koşullarda rekabet ettiği bir iş ortamı yapısına ulaşılması hedeflenmektedir.

KOBİ'lerin, yeni girişimcilerin, esnaf ve sanatkârların rekabet gücünün artırılması amacıyla etkin hizmet ve destekler sağlanacak, küme yapılanmalarına yönelik destek programı başlatılacaktır. Bu kapsamda sağlanan destekler büyümeyi ve yeni yatırımı teşvik eden bir yapıya kavuşturulacaktır.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacıyla bu kesime yönelik etkin strateji ve destekler geliştirilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 7. Bürokrasinin azaltılması, işlemlerin hızlandırılması ve işlem maliyetlerinin düşürülmesi konusundaki çalışmalar sürdürülecektir.			
Tedbir 20. YOİKK çalışmaları kapsamında teknik komitelerce hazırlanan eylem planlarındaki eylemlerin ilgili kurumlar tarafından zamanında sonuçlandırılması takip edilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Yatırım ortamının iyileştirilmesi reform programı çalışmaları kapsamında kurulan YOİKK bünyesindeki teknik komitelerin eylem planlarında yer alan konular, ilgili kurumlar tarafından öngörülen takvim doğrultusunda sonuçlandırılacaktır.
Tedbir 21. Yatırım ortamıyla ilgili işlem maliyetleri azaltılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, TOBB, TİM, TÜSİAD, YASED, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Haziran Sonu	Damga vergisi ve harç uygulamaları gözden geçirilecektir.
Öncelik 8. Yatırımların ve ihracatın artırılmasına, KOBİ'lerin, yeni girişimcilerin, esnaf ve sanatkârların rekabet güçlerinin yükseltilmesine ve kooperatiflerin geliştirilmesine yönelik destek mekanizmaları çeşitlendirilecek ve mevcut desteklerin etkinliği artırılacaktır.			
Tedbir 22. Kooperatifçilik Destek Programı ve İzleme Değerlendirme Sistemi uygulamaya konulacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Aralık Sonu	Kooperatifçiliğin geliştirilmesine ve yeni kooperatiflerin etkin bir şekilde kurulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 23. Esnaf ve sanatkârlara yönelik bir destekleme programı hazırlanacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, KOSGEB, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Esnaf ve sanatkârların kamu tarafından etkin bir şekilde desteklenmesi amacıyla ihtiyaç analizleri yapılacak ve bu kesime yönelik eğitim, danışmanlık, makine ve teçhizat gibi unsurları içeren bir destek modeli oluşturulacaktır.
Öncelik 9. Başta mevcut rekabet gücü yüksek olanlar olmak üzere; yenilik			

kapasitesini, verimliliği, ihracatı artıran ve girişimciliği geliştiren kümelenme oluşumları desteklenecektir.			
Tedbir 24. Rekabetçilik ve yenilik alanlarında ulusal küme destek programı başlatılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, KOSGEB, TOBB	Aralık Sonu	Hazırlıkları tamamlanan küme destek programı uygulamaya konulacaktır. Bu kapsamda; kümelere yönelik yönetim, yenilik ve teknoloji geliştirme, üniversite-sanayi işbirliği, verimlilik ve sosyal sermaye alanlarındaki projelere eş finansman sağlanacaktır.
Tedbir 25. KOBİ birleşmelerine ilişkin vergi teşvikinin yeniden ve süreli olarak hayata geçirilmesi sağlanacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), KOSGEB, TOBB, TİM, TÜSİAD, YASED ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Haziran Sonu	Kümelenmenin gerçekleştirilmesi ve işletmelerin optimal işletme büyüklüğüne ulaştırılması amacıyla işletme sabit kıymetlerinin güncel değerleriyle vergisiz olarak birleştirilmeleri sağlanacaktır.
Öncelik 10. KOBİ'lerin finansmana erişimlerinin artırılması amacıyla; destekler etkinleştirilecek, finansal araçlar çeşitlendirilecek ve KOBİ'lerin muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uyum sağlamaları temin edilecektir.			
Tedbir 26. KGF A.Ş.'nin geliştirilmesi ve uygulamanın yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	KOSGEB (S), TOBB, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	KGF A.Ş.'nin iş süreçlerinin, kurumsal yapısının ve destek performansının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.
Öncelik 11. Gümrük altyapısının geliştirilmesi ve işlemlerin kolaylaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.			
Tedbir 27. Gümrük iş ve işlemleri basitleştirilecek ve kolaylaştırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), İlgili kamu kurum ve kuruluşları ve Meslek Odaları	Aralık Sonu	Gümrük iş ve işlemlerinin basitleştirilmesi ve kolaylaştırılması ile işlemlerin hızlandırılması ve maliyetlerin düşürülmesi amacıyla yetkilendirilmiş yükümlü statüsü hayata geçirilecek ve ihracat sürecinde, eşyanın gümrük idaresine getirilmeden firmanın ya da taşıyıcının tesislerinden sevk edilmesine yönelik uygulama başlatılacaktır. İthalat sürecinde ise, firma ya da taşıyıcı eşyayı doğrudan kendi tesislerine götürüp, gümrükleme işlemini kendi tesislerinden yapacaktır.

Tedbir 28. Komşu ülkelerle başlatılan ortak sınır kapısı çalışmalarının Gürcistan, İran ve Azerbaycan (Nahçıvan) ile gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TOBB, TİM	Aralık Sonu	Gürcistan, İran ve Nahçıvan ile ortak kapı oluşturulması ve gümrük işlemlerinde basitleştirme, uyumlulaştırma, dublikasyonun önlenmesi, bekleme maliyetlerinde azalış öngörülmektedir.
Tedbir 29. Rusya Federasyonu ile Basitleştirilmiş Gümrük Hattı (BGH) Uygulaması yaygınlaştırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Türkiye İhracatçılar Meclisi, TOBB, UİMD.	Aralık Sonu	Türkiye ile Rusya arasında oluşturulan, iki ülke arasındaki ticarete sevk edilen mallara ilişkin bilgilerin iki ülkenin gümrük idareleri arasında elektronik yolla önceden değişimi ile iki ülke arasında ticaretin kolaylaştırılması hedeflenmektedir.
Tedbir 30. İpek Yolu ülkeleri Gümrük İdareleri arasında İşbirliği Anlaşması çerçevesinde tarihi İpek Yolu rotasındaki ülkelerle yasal ticaret kolaylaştırılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, TİKA, TOBB, TİM, UND	Aralık Sonu	Projenin Ocak 2013'te başlatılması planlanan 1. Aşaması kapsamında, Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan sınırlarında gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi, harmonizasyonu, hızlandırılması, fiziki alt yapının iyileştirilmesi, bilgi değişimi ve işbirliğinin geliştirilmesi sağlanacaktır. 2008 yılında ülkemizce başlatılan İpek Yolu ülkeleri Gümrük İdareleri arasında ticaretin kolaylaştırılması çalışmalarının sürdürülmesi ve somutlaştırılması için geliştirilen Kervansaray Projesi hayata geçirilecek ve oluşturulan çalışma grubu marifetiyle yapılan analizler sonucu uluslararası hukuki metinler hazırlanacak ve pilot uygulama için belirlenen alanlarda faaliyete geçilecektir.
Öncelik 12. Fikri mülkiyet sisteminin etkinliğini sağlamak üzere; kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler belirlenecek, kurumsal kapasite, hukuki altyapı ve kurumlar arası işbirliği güçlendirilecek, toplum düzeyinde yaygın ve yerleşik fikri haklar kültürü oluşması yönünde çalışmalar sürdürülecektir.			
Tedbir 31. Sınai mülkiyet haklarıyla ilgili mevzuatta değişiklik	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,	Aralık Sonu	Sınai mülkiyet mevzuatının, uluslararası gelişmelere, AB mevzuatına uyuma ve iç

öngören yasal düzenlemeler tamamlanacaktır.	Adalet Bakanlığı		uygulamalarda ortaya çıkan sorunların giderilmesine yönelik olarak güncellenmesini ve değiştirilmesini amaçlayan kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 32. Sınai mülkiyet haklarının ticarileştirilmesine yönelik teşvik imkanları artırılacaktır.	Maliye Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TPE, TOBB, TİM, TÜSİAD, YASED, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Haziran Sonu	Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünün artırılması amacıyla sınai mülkiyet haklarının ticarileştirilmesine yönelik teşvik tedbirlerine ilişkin mevzuat değişikliği önerileri hazırlanacaktır.
Tedbir 33. 5000 sayılı Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunda değişiklik yapılmasına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Aralık Sonu	Enstitünün daha etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması ve kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla hazırlanan kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 34. Patent Değerlendirme Ajansının kurulmasına ilişkin kanun tasarısı taslağı hazırlanacaktır.	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Aralık Sonu	Patentin ekonomik değerinin tespitinde yardımcı olmak, sanayi kesimi ile buluş sahibini bir araya getirmek, yenilikçilik sürecinde destek sunmak gibi işlevleri üstlenecek olan Patent Değerlendirme Ajansının kurulmasına ilişkin kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 35. Ulusal Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Strateji Belgesi hazırlanacaktır.	Türk Patent Enstitüsü (S), ilgili kurum ve kuruluşlar	Aralık Sonu	Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Koordinasyon Kurulu'nun inisiyatifıyla başlatılan strateji hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 36. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda değişiklik hazırlığı tamamlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı	Aralık Sonu	5846 sayılı Kanunun; AB müktesebatıyla uyumlu olmayan maddeleri ile uygulamada sorun yaratan maddelerinin değiştirilmesine yönelik kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.

C. EKONOMİDE KAYITDIŞILIĞIN AZALTILMASI

1. Mevcut Durum

Ülkemizde ekonomik hayatın önemli bir yapısal sorunu olan kayıt dışılığı ortaya çıkaran etmenler arasında, yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklar, geçmişteki yüksek

enflasyonist ortam, yüksek vergi ve prim oranları ile diğer idari-mali-yasal yükler gibi ekonomik sebeplerin yanı sıra yolsuzluk, çarpık kentleşme, işletmelerin çok büyük bölümünün küçük ölçekli olması, işsizliğin yüksek olması, kamu harcamalarında israf olduğu yönünde toplumda genel bir algının mevcudiyeti, bürokratik formalitelerin fazlalığı, nakit kullanımının yüksekliği, denetim sisteminin yeterince etkin olmaması, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, sıkça çıkarılan afların gerek toplumdaki adalet duygusunu gerek kamuya karşı yükümlülüklerini zamanında yerine getirme duyarlılığını aşındırması ve kayıtdışılıkla mücadelede toplumsal ve siyasi iradenin oluşmaması gibi sosyal ve yapısal faktörler yer almaktadır.

Kayıtdışı faaliyetlerdeki artış, bireyler ve işletmeler arasında haksız rekabetin doğmasına, gelir dağılımının bozulmasına, kayıtlı çalışan mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun ve toplumdaki vergi bilincinin azalmasına yol açmaktadır. Bu durumun yaygınlaşması, kayıtdışılık sorununun toplum nezdinde normalleşmesine, meşruiyet algısının güçlenmesine ve böylece toplumsal değerlerin zedelenmesine neden olmaktadır.

Kayıtdışı ekonomiye yönelik çalışmalar, ülkemizde kayıtdışı ekonominin boyutunun gelişmiş ekonomilere kıyasla oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak, artan kamu finansman ihtiyacının vergi oranlarının yükseltilmesi yoluyla karşılanması, vergiye karşı direnci daha da artırmakta, kayıtdışılığı bir kısır döngü haline getirmektedir.

Ayrıca, kayıtdışı ekonomi, ilk aşamada kayıtdışı çalışan işletmelere rekabet avantajı sağlıyor gibi algılansa da, bu tür şirketlerin kurumsallaşmasını ve ölçek ekonomisinin getirilerinden yararlanmalarını engellemekte, vergilendirilemeyen kayıtdışı ekonomik faaliyetler nedeniyle girdiler üzerinde artan vergi yükü, uluslararası alanda rekabet edebilirlik açısından dezavantaj oluşturmaktadır.

Son yıllarda, ülkemizde, yatırım ortamının iyileştirilmesi kapsamında bürokrasinin azaltılmasına, enflasyon muhasebesi uygulamasına, gümrük, sosyal güvenlik ve vergi işlemlerinde büyük ölçüde otomasyona geçilmesine, kaçakçılıkla mücadeleye, fikri mülkiyet haklarının korunmasına ve az gelişmiş yörelerde istihdamın artırılmasının teşvikine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle, kayıtlı çalışan mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun artırılması amacıyla; gelir vergisi alanında, son on yılda kademeli olarak, tarife dilimi sayısı yediden dörde, en üst tarife diliminde yüzde 55 olan vergi oranı ise yüzde 35 seviyesine indirilmiş, ücretlilerde, vergi iadesi olarak bilinen uygulama kaldırılarak asgari geçim indirimi uygulanmaya başlanmıştır. Kurumlar vergisi oranı da aynı dönemde yüzde 30-33 seviyesinden yüzde 20'ye indirilmiştir. Katma değer vergisi oranlarında da, eğitim, sağlık, tekstil ve turizm başta olmak üzere birçok sektörde son yıllarda önemli indirimler yapılmıştır. Ayrıca, hem istihdamı artırmak hem de kayıtlı istihdamı teşvik etmek amacıyla 5 puan prim indirimi, genç ve kadın istihdamının teşviki, özürülü istihdamının teşviki gibi düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Yapılan bu düzenlemeler, kayıtdışılığı besleyen unsurlarla mücadeleye yönelik altyapının oluşturulması bakımından önem arz etmektedir.

19/06/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla açıklanan yeni yatırım teşvik unsurlarının yerel yatırımları ve istihdamı artırmanın yanı sıra kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı istihdamın azaltılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

İlki 2008-2010 yıllarını kapsayan Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı, 2011-2013 yıllarını kapsayacak şekilde yenilenecek 21/12/2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2011/21 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle yürürlüğe girmiştir.

2010 yılı hesap dönemi üzerinden bilanço esasına tabi tüm gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin risk puanları belirlenmiş olup işgücü planlamasına göre belirlenen mükelleflerin incelemeye sevk edilmesi süreci devam etmektedir. Transfer fiyatlandırmasında, Merkezi Risk Analizi Modeliyle eşgüdümlü çalışacak yeni bir model geliştirilmektedir.

Vergilendirmede mükellef hizmetlerinin etkinleştirilmesi kapsamında 2012 yılının ilk 7 ayında toplam 13 çeşit beyanname, bildirim ve form gözden geçirilmiş, 3.072 mükellef elektronik fatura uygulamasından yararlanmıştır.

Kayıtdışı istihdamın önlenmesi kapsamında vergi dairelerince düzenlenen yoklama fişlerindeki çalışan ve işveren bilgilerinin araştırılması, Alo 170 Kayıtdışı İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bilgi Hattı aracılığıyla elde edilen bilgilerin ve ihbarların değerlendirilmesi, 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanununa istinaden çıkarılan yönetmelik eki formlardaki çalışan ve işveren bilgilerinin kontrol edilmesi, işyerlerinin sosyal güvenlik kontrol memurlarınca denetlenmesi, Sağlık İl Müdürlüklerince düzenlenen portör muayene listelerindeki çalışan ve işveren bilgilerinin araştırılması, diğer kamu kurumlarından ve internet sağlayıcılar ile GSM şirketlerinden alınan mesleki bilgi kayıtlarının değerlendirilmesi uygulamalarına devam edilmektedir. Bu kapsamda 2011 yılında 177 bin çalışan, 14 bin emekli ve 23 bin işyerinin, 2012 yılının ilk yedi ayında ise 98 bin çalışan, 9 bin emekli ve 9 bin işyerinin tescilsiz olarak faaliyette bulunduğu tespit edilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Ekonominin rekabet gücünün artırılmasının yanı sıra kamu finansman kaynaklarının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, kayıtlı ekonomiye geçiş süreciyle ulaşılmak istenen temel amaçlardır.

2011-2013 yıllarını kapsayacak şekilde güncellenen Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı kararlılıkla uygulanmaya devam edilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 13. Hazırlanan Eylem Planı çerçevesinde kayıtdışılıkla etkin bir şekilde mücadele edilecektir.			
Tedbir 37. 2011-2013 yıllarını kapsayan Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı uygulanacaktır.	Gelir İdaresi Başkanlığı (S); Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, BDDK, EPDK,	Aralık Sonu	2011-2013 yıllarını kapsayan Eylem Planı kararlılıkla uygulanacak, üçer aylık dönemler itibarıyla değerlendirme raporları hazırlanacaktır. Eylem Planına ilişkin gerçekleştirmeler izleme ve değerlendirme kurullarında dönemler halinde ele alınacaktır.

	SPK, Sosyal Güvenlik Kurumu, Şeker Kurumu, Türkiye Noterler Birliği		
Öncelik 14. Kayıtdışı ekonomiyle mücadelenin denetim boyutunu güçlendirmeye ve etkinleştirmeye yönelik uygulamalar hayata geçirilecek ve gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.			
Tedbir 38. Vergilendirmede mükellef hizmetleri etkinleştirilecektir.	Gelir İdaresi Başkanlığı (S); Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	Mükelleflerin vergisel işlemlerde kullandığı beyanname, bildirim formların gözden geçirilmesine devam edilecektir. Yürürlüğe giren elektronik fatura uygulamasının kullanımı genişletilecek ve bankacılık ödeme sistemleri ile entegrasyonu sağlanacaktır. Fatura ve diğer belgelerin elektronik ortamda arşivlenmesine imkan tanıyacak teknik ve hukuki altyapı oluşturulacaktır. Standartları, hukuki ve teknik altyapısı oluşturulan e-defter uygulaması yaygınlaştırılacaktır. Taksonomi genişletme çalışmaları sürdürülecektir. Ulaştırma sektöründe e-Bilet uygulaması yaygınlaştırılacak, havayolu taşımacılığı ve etkinlik biletlerine yönelik E-Bilet Projesi kapsamında teknik ve hukuki altyapı oluşturulacaktır.
Tedbir 39. Kaçak işçi çalıştıran işletmelerin kamu ihalelerinden belli bir süreyle men edilmesine yönelik düzenleme yapılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (S); Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Kamu İhale Kurumu	Aralık Sonu	Kamu İhale Kanununda kayıtdışı istihdamla mücadele amacıyla; kayıtdışı işçi çalıştırdığı saptanan işverenin, tüzel kişi olması halinde tüzel kişiliğin ve ortaklarının kamu ihalelerine belirli bir süre giremeyeceklerine dair değişiklik yapılacaktır.
Öncelik 15. Kaçakçılıkla etkili bir şekilde mücadele edilecektir.			
Tedbir 40. Akaryakıt başta olmak üzere; canlı hayvan, et, çay, şeker ve şeker mamülleri ve e-ticaret yoluyla yapılan kaçakçılıkla mücadelenin etkili bir şekilde sürdürülmesi amacıyla Eylem Planları hazırlanarak yürürlüğe	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S); Gelir İdaresi Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı,	Aralık Sonu	Kaçakçılığın yüksek boyutta olduğu tespit edilen söz konusu alanlarda kapsamlı Eylem Planları hazırlanarak yürürlüğe konulacaktır. Bu doğrultuda, kaçakçılıkla mücadelede araç ve yöntemler geliştirilecek, kurumlar arası işbirliği güçlendirilecektir.

konulacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, EPDK ve Şeker Kurumu ile Diğer İlgili Kuruluşlar	
---------------	--	--

Ç. FİNANSAL SİSTEMİN GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2011 yılı sonu itibarıyla finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü, bir önceki yıla göre TL bazında yüzde 19,1 oranında artarak 1,4 trilyon TL; ABD doları bazında yüzde 3,5 azalarak 712 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında yüzde 100,5 olan finans sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ya oranı, 2010 yılında yüzde 103,8'e ve 2011 yılında yüzde 104,6'ya yükselmiştir. Söz konusu dönemde, bankacılık sektörünün finans sektörü içindeki payı 1,4 puan artarak yüzde 89,7'ye ulaşmıştır. Buna karşın, yatırım ortaklıklarının payı 0,6 puan, yatırım fonlarının payı 0,7 puan düşmüştür.

TABLO IV: 8- Finansal Sektör Kuruluşlarına Dair Bazı Göstergeler

	Aktif Büyüklük (Milyar TL)			Aktif Büyüklük (Milyar ABD Doları)			Sektör Payı (Yüzde) ⁽¹⁾		GSYH 'ya Oran (Yüzde) ⁽¹⁾		Kuruluş Sayısı		
	2010	2011	2012 ⁽²⁾	2010	2011	2012 ⁽²⁾	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2012 ⁽²⁾
Bankalar	1 006,7	1 217,7	1 273,7	651,1	638,7	701,7	88,3	89,7	91,6	93,8	49	48	48
Mevduat Bankaları	932,4	1 119,9	1 162,5	603,1	587,4	640,4	81,8	82,5	84,9	86,3	32	31	31
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	31,0	41,6	61,0	20,0	21,8	33,6	2,7	3,1	2,8	3,2	13	13	13
Katılım Bankaları	43,3	56,1	50,2	28,0	29,5	27,6	3,8	4,1	3,9	4,3	4	4	4
Sigorta ve Emeklilik	36,8	42,5	47,3	23,8	22,3	26,1	3,2	3,1	3,3	3,3	63	66	-
Hayat Dışı	14,3	16,3	17,6	9,3	8,5	9,7	1,3	1,2	1,3	1,3	38	39	-
Hayat-Bireysel Emeklilik	20,8	24,6	28,0	13,5	12,9	15,4	1,8	1,8	1,9	1,9	24	25	-
Reasürans	1,6	1,6	1,7	1,0	0,8	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1	1	2	-
Finansal Kiralama													
Şirketleri	15,8	18,6	19,3	10,2	9,8	10,6	1,4	1,4	1,4	1,4	35	33	31
Faktoring Şirketleri	14,5	15,6	16,8	9,4	8,2	9,3	1,3	1,2	1,3	1,2	76	74	75
Tüketici Finansman													
Şirketleri	6,0	8,9	10,0	3,9	4,7	5,5	0,5	0,7	0,6	0,7	11	11	13
Varlık Yönetim Şirketleri	0,7	0,9	1,0	0,4	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	6	8	8
Yetkili Müesseseler	0,6	0,9	-	0,4	0,5	-	0,1	0,1	0,1	0,1	755	749	-
İkrazatçılık⁽³⁾	0,4	0,4	-	0,2	0,2	-	0,0	0,0	0,0	0,0	25	28	-
Aracı Kurumlar	7,5	8,0	9,3	4,8	4,2	5,1	0,7	0,6	0,7	0,6	103	100	101
Yatırım Ortaklıkları⁽⁴⁾	18,2	14,1	-	11,8	7,4	-	1,6	1,0	1,7	1,1	54	53	-
Gayrimenkul Yatırım ⁽⁴⁾													
Ortaklıkları ⁽³⁾	17,2	12,7	-	11,2	6,7	-	1,5	0,9	1,6	1,0	21	23	-
Yatırım Fonları	33,2	30,2	-	21,5	15,9	-	2,9	2,2	3,0	2,3	486	595	-
A tipi	1,5	1,5	-	1,0	0,8	-	0,1	0,1	0,1	0,1	132	138	-
B tipi	31,7	28,7	-	20,5	15,1	-	2,8	2,1	2,9	2,2	354	457	-
Toplam	1 140,3	1 357,7	1 377,5	737,2	711,7	758,8	100,0	100,0	103,8	104,6	883⁽⁵⁾	988⁽⁵⁾	-

Kaynak: BDDK, SPK, Hazine Müsteşarlığı, TSPAKB, Emeklilik Gözetim Merkezi

(1) Bazı sektörlerin 2012 yılı Haziran ayı resmi verisi bulunmadığından söz konusu döneme ait sektör payı ve GSYH'ya oranı verilmemiştir.

(2) 2012 yılı verileri Haziran ayı itibarıdır.

(3) 2010 yılı toplam işlem hacmi verisi kullanılmıştır.

(4) 2011 yılı Eylül ayı itibarıdır.

(5) Yetkili müessese ve ikrazatçılar hariç kuruluş sayısı verilmektedir.

Bankacılık

Türk bankacılık sektörü 2012 yılında büyümesini sürdürmekte ve sektörün sağlamlık göstergeleri istikrarlı gidişatı teyit etmektedir. 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla faaliyet gösteren 48 adet bankanın 31'i mevduat bankası, 13'ü kalkınma ve yatırım bankası ve 4'ü katılım bankasıdır.

2012 yılı Haziran ayı itibarıyla Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü geçen yılın aynı dönemine göre TL bazında yüzde 11,1 oranında artarak 1,3 trilyon TL; ABD doları bazında ise yüzde 0,3 oranında düşerek 709 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Sektör aktif büyüklüğünün GSYH'ya oranı da söz konusu dönemde 2,6 puan azalarak yüzde 93'e gerilemiştir.

TABLO IV: 9- Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri (1)

	2010	2011	Haziran	
			2011	2012
Temel Büyüklükler				
Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)	1 007	1 218	1 146	1 274
Krediler (Milyar TL)	526	683	620	737
Mevduat (Milyar TL)	617	696	659	719
Banka Sayısı	49	48	48	48
Şube Sayısı	10 066	10 517	10 351	10 708
Personel Sayısı (Bin kişi)	191	195	195	198
Performans				
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	22 116	19 844	10 371	11 574
Vergi Öncesi Aktif Kârlılığı (Yüzde)	3,0	2,2	1,2	1,2
Vergi Sonrası Özkaynak Kârlılığı (Yüzde)	20,1	15,5	8,0	7,9
Kredi / Mevduat (Yüzde)	85,2	98,2	94,1	102,6
Kredi / Toplam Aktifler (Yüzde)	52,2	56,1	54,1	57,9
Riskler				
Sermaye Yeterliliği Oranı (Yüzde)	19,0	16,6	17,1	16,5
Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu (Milyon TL)	-21 452	-33 495	-27 388	-55 301
Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (Milyon TL)	81	603	1 834	224
Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA) (Brüt) / Brüt Krediler (Yüzde)	3,7	2,7	2,9	2,7
TGA (Net) / Krediler (Yüzde)	0,6	0,6	0,5	0,6
Menkul Değerler Cüzdanı / Aktifler (Yüzde)	28,6	23,4	24,4	22,3

Kaynak: BDDK

(1) Katılım bankalarını da içeren bankacılık sektörü verileri kullanılmış olup mevduat kalemine katılım bankaları nezdindeki özel cari hesaplar ve katılım hesapları da dâhildir.

2012 yılı Haziran ayı itibarıyla sektördeki bankaların aktif payları, sermaye sahipliği ve fonksiyonları itibarıyla belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Sektörün toplam aktifleri içerisinde kamu bankalarının payı yüzde 30,3, yerli özel sermayeli bankaların payı yüzde 53,4 ve yabancı sermayeli bankaların payı yüzde 16,3 olarak gerçekleşirken; mevduat bankalarının payı yüzde 91,3, katılım bankalarının payı yüzde 4,8, kalkınma ve yatırım bankalarının payı yüzde 3,9 olmuştur.

Bankacılık sektörü kredilerinde önceki iki yılda görülen canlanmanın, 2012 yılında da ılımlı olmakla birlikte devam ettiği görülmektedir. Bu çerçevede, sektördeki kredi hacmi 2011 Haziran – 2012 Haziran döneminde yüzde 18,8 oranında artışla 737,2 milyar TL'ye yükselmiştir. 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla bankacılık sektörü toplam kredileri içinde yabancı para cinsinden kredilerin payı yüzde 26,8 seviyesindedir.

2012 yılı Haziran ayı itibarıyla ağırlıklı olarak kamu borçlanma senetlerinden oluşan menkul kıymetler portföyünün toplam aktifler içindeki payı kamu bankalarında yüzde 30, özel bankalarda yüzde 22,3 ve yabancı sermayeli bankalarda ise yüzde 12,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün pasif yapısına bakıldığında; bankaların en önemli fon kaynağı durumundaki toplam mevduatın pasifler içerisindeki payının, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 57,5'ten yüzde 56,4'e gerilediği görülmektedir. Söz konusu dönemde yabancı para cinsinden mevduatın toplam mevduat içindeki oranı, TL'nin değer kaybının da etkisiyle, 4,7 puan artışla yüzde 34,8'e çıkmıştır.

Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların yurt dışından sağladıkları sendikasyon ve seküritizasyon kredileri 2011 yılı Haziran ayına göre ABD doları bazında yüzde 12,5 oranında azalarak 26,7 milyar ABD dolarından 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla 23,3 milyar ABD dolarına inmiştir. Bu azalışa paralel olarak, söz konusu kredilerin bilanço içerisindeki payı, 2011 Haziran – 2012 Haziran döneminde yüzde 6,3'ten yüzde 3,3'e düşmüştür.

Basel 2 kurallarına göre yüzde 8, BDDK uygulamasına göre yüzde 12 olarak belirlenen sermaye yeterlilik oranları, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla kamu bankalarında yüzde 19,2, özel bankalarda yüzde 15,3 ve yabancı sermayeli bankalarda yüzde 16,3 iken fonksiyonel gruplar itibarıyla mevduat bankalarında yüzde 15,5, kalkınma ve yatırım bankalarında yüzde 47,3 ve katılım bankalarında yüzde 13,7 olarak gerçekleşmiştir. Sermaye yeterlilik oranlarında son iki yılda görülen ılımlı düşüş, bankacılık sektöründeki büyüme iştahıyla birlikte risk ağırlıklı varlıklardaki artışın özkaynaklardaki artıştan daha fazla olmasıyla açıklanmaktadır. Ayrıca, BDDK tarafından sektörün kâr dağıtımının sınırlandırılması ve kârların bünyede bırakılmasının teşvik edilmesi yönünde sürdürülen uygulama sayesinde bankaların bilançolarında önemli bir tutarda yedek akçe oluşumu sağlanmış ve dolayısıyla sektörün güçlü özkaynak yapısı korunmuştur. Öte yandan, BDDK, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren Basel 2 uygulamalarının, sermaye yeterlilik oranlarını Basel 2 öncesi hesaplamalara göre 1,3 puan aşağı çekeceğini öngörmektedir.

Menkul kıymet ihracının bankacılık sektörünün pasifinin vadesinin uzamasına katkı sağlayacağı değerlendirilerek BDDK'nın 30.09.2010 tarihli kararıyla bankaların tahvil ve bono ihraçlarına izin verilmiştir. Bu izin sonrasında, ihraç edilen menkul kıymetlerin, alternatif bir fon kaynağı olarak pasif içerisindeki payının arttığı gözlenmiştir. 2009 yılında 53 milyon TL olarak gerçekleşen bankaların menkul kıymet ihracı stoku 2010 yılında 3,1 milyar TL'ye, 2011 yılında 18,4 milyar TL'ye ve 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla 29,5 milyar TL'ye ulaşmıştır. Böylece, toplam pasifler içerisinde ihraç edilen menkul kıymetlerin payı 2009 yılı sonunda binde 1 olarak yer alırken, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 2,3'e yükselmiştir.

29 Mayıs 2008 tarihinde yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara İlişkin Tebliğle bankaların kıymetli maden depo hesabı açabilmesine izin verilmiştir. Ayrıca, Merkez Bankası piyasada likiditenin artırılmasına yönelik olarak 2011 yılı Ekim ayından itibaren zorunlu karşılıkların altın olarak da tutulabileceğine karar vermiştir. Bu iki karar neticesinde, bankalarda 2010 yılında başlayan altın mevduatı hızla artış göstermiş ve altının ekonomiye kazandırılması sağlanmıştır. Buna göre, 2010 yılından itibaren bankaların pasiflerinde yer almaya başlayan kıymetli maden depo hesapları 2010

yılında 2,4 milyar TL, 2011 yılında 14,3 milyar TL, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla da 16,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

2011 Haziran – 2012 Haziran döneminde finansal istikrarı destekleyici olarak bireysel krediler için ayrılacak genel karşılık oranlarında, bilanço içi ve bilanço dışı pozisyonlardan kaynaklanan faiz oranı riskinin standart şok yöntemiyle ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin usul ve esaslarda ve likidite yeterlilik rasyosunda menkul değerlerin dikkate alınma oranlarında düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, Basel 2 kurallarına uyum amacıyla ilgili AB müktesebatıyla da uyumlu düzenlemeler 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sermaye Piyasası

2012 yılı Haziran ayı itibarıyla, 2011 yılı sonuna göre İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında (İMKB) işlem gören şirket sayısı 12 adet artarak 380'e yükselmiştir. Aynı dönemde, sermaye piyasalarının gelişmişlik göstergesi olarak kullanılan piyasa kapitalizasyonunun GSYH'ya oranı 4,4 puan artarak yüzde 33,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. İMKB'de işlem gören şirketlerin halka açık hisselerinin toplam piyasa değeri, 2011 yılı sonunda 140 milyar TL seviyesine kadar gerilemiş ve 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla 168,8 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu dönemde, İMKB şirketlerinin halka açık hisselerindeki yabancı payı, piyasa değeri bazında yüzde 62,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO IV: 10- Sermaye Piyasalarına İlişkin Göstergeler

	2009	2010	2011	2012 Haziran
Kurul Kaydındaki Şirketler (Adet)	548	566	586	596
İMKB Şirketleri (Adet)	322	344	368	380
Borsa Dışı Kurul Kaydındaki Şirketler (Adet)	226	222	218	216
Piyasa Değeri (Halka Açık Kısım, Milyon TL)	124 320	165 727	139 970	168 843
Yabancı Payı (Halka Açık Kısım, Yüzde)	67,29	66,18	62,08	62,50
Piyasa Kapitalizasyonu (Milyon TL)	350 761	472 553	381 152	461 739
Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH (Yüzde)	36,82	42,81	29,36	33,72
Aracı Kuruluşlar (Adet)	144	144	140	142
Aracı Kurumlar (Adet)	103	103	100	101
Bankalar (Adet)	41	41	40	41
Menkul Kıymet Yatırım Fonları (Adet)	316	486	595	-
Net Aktif Değer (Milyon TL)	29 608	33 220	30 219	-
Bireysel Emeklilik Fonları (Adet)	130	140	165	176
Net Aktif Değer (Milyon TL)	9 097	12 012	14 330	17 215
Yabancı Yatırım Fonları (Adet)	77	69	55	49
Net Aktif Değer (Milyon TL)	58	55	53	53
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları (Adet) (1)	33	31	26	26
Net Aktif Değer (Milyon TL) (1)	712	750	689	713
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (Adet) (2)	14	21	23	-
Net Aktif Değer (Milyon TL) (2)	4 740	17 246	12 717	-
Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (Adet) (2)	2	2	4	-
Net Aktif Değer (Milyon TL) (2)	153	187	653	-
Portföy Yönetim Şirketleri (Adet)	23	28	31	33
Net Aktif Değer (Milyon TL)	39 952	46 889	47 851	50 545
Bağımsız Denetim Şirketleri (Adet)	95	92	92	92
Gayrimenkul Değerleme Şirketleri (Adet)	63	82	113	122

Derecelendirme Kuruluşları (Adet)	9	9	9	10
-----------------------------------	---	---	---	----

Kaynak: SPK, Merkezi Kayıt Kuruluşu, TÜİK, İMKB, Emeklilik Gözetim Merkezi

(1) 2012 yılı verileri, Nisan ayı itibarıyladır.

(2) 2011 yılı verileri, Eylül ayı itibarıyladır.

Fon maliyeti ve fon arzının zamanlamasıyla ilgili getirilen esneklikler neticesinde menkul kıymet yatırım fonu sayısında 2010 yılında görülen önemli artışlar 2011 yılında da devam etmiştir. Nitekim 2009 yılı sonunda 316 olan menkul kıymet yatırım fonu sayısı 2010 yılı sonunda 486 ve 2011 yılı sonunda 595 seviyesine çıkmıştır. Öte yandan, 2011 yılı sonunda bir önceki yılsonuna göre menkul kıymet yatırım fonları net aktif değeri 3 milyar TL azalarak 30,2 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

Bireysel emeklilik fon sayısında önceki iki yılda görülen artış eğilimi sürmüştür ve 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılsonuna göre fon sayısı 11 adet artarak 176'ya yükselmiştir. Bireysel emeklilik fonlarının büyüklüğü, 2012 yılı Haziran ayı sonunda 17,2 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

Sermaye piyasasında faaliyet gösteren diğer kurumlara bakıldığında, 2010 yılı sonunda 82 olan gayrimenkul değerlendirme şirketlerinin sayısı 2011 yılı sonunda 113'e, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla da 122'ye ulaşmıştır.

Bankalarca ihraç edilen menkul kıymetler, mevduata göre düşük vergi avantajı ve kamu borçlanma senetlerine kıyasla daha iyi getiri sağlamaları nedeniyle bireysel ve kurumsal yatırımcılar için alternatif bir yatırım aracı haline gelmiştir. 2010 yılından bu yana bankaların menkul kıymet ihracına izin verilmesiyle 2009 yılı sonunda 516 milyon TL olan hisse senedi hariç özel sektör menkul kıymet stoku, 2010 yılında 2,9 milyar TL'ye, 2011 yılında 14,6 milyar TL'ye, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla da 25,8 milyar TL'ye ulaşmıştır. Böylece, ağırlıklı olarak hisse senedinden oluşan özel sektör menkul kıymetlerinde özellikle 2009 yılından bu yana tahvil, finansman bonusu, varlığa dayalı menkul kıymet, banka bonusu ve varantların da yer almasıyla ürün çeşitliliği artmıştır.

TABLO IV: 11- Sermaye Piyasası Hacmi

(Milyon TL)

	2010	2011	Ağustos	
			2011	2012
Borçlanma Araçları Piyasası				
Kesin Alım-Satım Pazarı İşlem Hacmi	445 837	474 766	360 024	231 768
Repo-Ters Repo Pazarı İşlem Hacmi	3 012 293	2 902 584	1 884 792	2 542 947
Pay Piyasası				
İşlem Hacmi	635 664	695 338	512 495	401 989
Birincil Halka Arz Hasılatı Toplamı	3 110	1 329	1 230	478
Takasbank Borsa Para Piyasası				
İşlem Hacmi	48 272	96 996	56 695	112 605
Ödünç Pay Senedi Piyasası				
İşlem Hacmi	2 927	2 692	2 103	1 790
İstanbul Altın Borsası Altın Piyasası				
TL İşlem Hacmi	251	2 528	1 110	1 074
Dolar İşlem Hacmi (Milyon ABD Doları)	4 357	10 429	5 933	11 395
TL ve Dolar İşlem Hacmi (Ton)	114	227	130	230

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası				
İşlem Hacmi	431 682	439 799	298 696	268 267
İşlem Hacmi (Bin Adet)	63 952	74 288	47 386	44 760
Dönem Sonu Açık Pozisyon (Adet)	181 738	266 101	304 979	265 674

Kaynak: İMKB, İstanbul Altın Borsası, VOB, Takasbank

2012 yılının ilk sekiz ayında 2011 yılının aynı dönemine göre, ağırlıklı olarak Devlet İç Borçlanma Senetlerinin işlem gördüğü ikincil piyasalardan, Borçlanma Araçları Piyasası Kesin Alım-Satım Pazarı işlem hacmi yüzde 35,6 oranında azalırken, Repo-Ters Repo Pazarı işlem hacmi yüzde 34,9 oranında artmış ve sırasıyla 232 milyar TL ve 2,5 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde pay piyasası işlem hacmi yüzde 21,6 oranında azalarak 402 milyar TL'ye gerilemiştir.

Sermaye piyasasının derinliğini artıran birincil halka arzlardaki gelişmelere bakıldığında, 2012 yılının ilk sekiz ayında 478 milyon TL tutarında arz gerçekleştirildiği görülmektedir.

İstanbul Altın Borsası altın piyasasında TL işlem hacminde önemli bir değişiklik görülmezken dolar işlem hacmi 2012 yılı Ağustos ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 92 oranında artışla 11,4 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bu artışla birlikte 2011 yılının ilk sekiz ayında altın işlem hacmi 130 ton seviyesinden 2012 yılının aynı döneminde 230 ton seviyesine yükselmiştir.

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası işlem hacmi 2012 yılının ilk sekiz ayında 2011 yılının aynı dönemine göre yüzde 10,2 oranında azalarak 268,3 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik

2011 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörlerinde toplam 59 şirket aktif olarak faaliyet göstermektedir. Aktif olan şirketlerden 35'i hayat dışı, 8'i hayat, 15'i hayat ve emeklilik ve 1'i de reasürans alanında faaliyet göstermektedir. Bunlara ek olarak sektörde, ruhsat sahibi olmakla birlikte faaliyette bulunmayan veya faaliyeti kamu otoritesi tarafından durdurulmuş 4 hayat dışı, 2 hayat sigorta ve 1 reasürans şirketi bulunmaktadır.

Ekonomide kaydedilen yüksek büyüme oranına paralel olarak, 2011 yılı sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörleri açısından yüksek reel büyümenin yaşandığı bir yıl olmuştur. Sigortacılık sektöründe 2011 yılında, direkt prim üretimi bir önceki yıla göre nominal olarak yüzde 21,5 oranında artarak 16,8 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. 2010 yılında kaydedilen yüzde 7,3 oranındaki artışın ardından, reel bazda direkt prim üretimi, 2011 yılında yüzde 11,8 oranında artmıştır.

Sigorta şirketleri tarafından sigortalılara verilen teminat tutarı, 2010 yılında gerçekleşen 30,7 trilyon TL seviyesinden yüzde 27,7 oranındaki artışla 2011 yılında 39,2 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Böylece, sigortalılara verilen teminat tutarı 2011 yılında GSYH'nin 30,2 katına ulaşmıştır.

Sigortacılık sektörünün gelişme potansiyelinin yüksek olması nedeniyle sektöre yabancı sermayenin ilgisi devam etmektedir. 2011 yılı sonu itibarıyla, sektörde yer alan

şirketlerin 37 adedinde yabancı ortakların payı yüzde 50'nin üzerindedir. 2010 yılı sonuna göre, sektörde toplam ödenmiş sermaye içinde yabancı sermayenin payı yaklaşık yüzde 59 düzeyinde gerçekleşirken söz konusu oran 2011 yılı sonu itibarıyla yüzde 67,2'ye ulaşmıştır.

TABLO IV: 12- Sigortacılık Sektörüne Ait Bazı Büyüklükler

	2009	2010	2011	2012 (1)
Aktif Toplamı (Milyon TL)	33 392	36 786	42 474	47 312
Hayat Dışı Şirketler	14 954	14 321	16 298	17 599
Hayat/Emeklilik	16 866	20 844	24 581	28 011
Reasürans Şirketleri	1 573	1 621	1 595	1 702
Sermayede Yabancı Payı (Yüzde)	55,0	58,8	67,2	66,1
Hayat Dışı Şirketler	55,0	58,2	64,5	63,4
Hayat/Emeklilik Şirketleri	54,8	60,7	72,9	72,1
Direkt Prim Üretimi (Milyon TL)	12 193	13 822	16 791	10 055
Hayat Dışı Şirketler	10 371	11 673	14 154	8 359
Hayat/Emeklilik	1 822	2 148	2 637	1 696
Performans (Milyon TL)				
Net Dönem Kârı	543	179	184	170
Hayat Dışı Şirketler	181	-186	-16	-129
Hayat/Emeklilik Şirketleri	273	301	345	221
Reasürans Şirketleri	89	64	-145	77
Net Kâr/Toplam Aktif (Yüzde)	1,6	0,5	0,4	0,4
Net Kâr/Öz Sermaye (Yüzde)	5,6	2,2	2,1	1,9
Teknik Göstergeler (Yüzde)				
Konservasyon Oranı (2)				
Hayat Dışı Şirketler	75,5	79,9	80,1	71,9
Hayat/Emeklilik Şirketleri	89,4	73,3	73,6	95,4
Teknik Karlılık				
Hayat Dışı Şirketler	1,2	0,0	0,4	-0,8
Hayat/Emeklilik Şirketleri	3,9	5,3	6,3	7,5
Direkt Prim Artış Hızı				
Hayat Dışı Şirketler	3,8	12,6	21,3	17,1
Hayat/Emeklilik Şirketleri	16,5	17,9	22,7	-7,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Haziran ayı itibarıdır.

(2) Bölüşmeli Treteler esas alınarak hesaplanmıştır.

Sigortacılık sektörünün 2011 yılında net dönem kârı, reasürans şirketlerinin 145 milyon TL ve hayat dışı sigorta şirketlerindeki 16 milyon TL tutarındaki zararın etkisiyle, yalnızca 184 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Böylece, sektörün net dönem kârının toplam aktiflere oranında görülen azalma eğilimi 2011 yılında da devam etmiş ve söz konusu oran yüzde 0,4'e gerilemiştir.

TABLO IV: 13- Bireysel Emeklilik Sistemi Göstergeleri

	Katılımcı Sayısı		Katılımcıların Fon Tutarı		Yatırıma Yönelen Tutar		Emekli Sayısı
	Kişi	Yıllık Artış (Yüzde)	Milyon TL	Yıllık Artış (Yüzde)	Milyon TL	Yıllık Artış (Yüzde)	Kişi
2006	1 073 650	-	2 815	-	2 512	-	-

2007	1 457 704	35,8	4 566	62,2	3 787	50,7	-
2008	1 745 354	19,7	6 373	39,6	5 284	39,6	-
2009	1 987 940	13,9	9 097	42,8	6 870	30,0	1 898
2010	2 281 478	14,8	12 012	32,0	9 221	34,2	2 848
2011	2 641 843	15,8	14 330	19,3	12 029	30,4	3 838
2011 (1)	2 493 779	15,9	13 378	29,3	10 645	33,0	3 375
2012 (1)	2 844 479	14,1	17 215	28,7	13 857	30,2	4 855

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi
(1) Haziran ayı itibarıyla.

Bireysel emeklilik sistemi (BES) istikrarlı büyümesini sürdürerek toplam fon büyüklüğü 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 19,3 artışla 14,3 milyar TL'ye, katılımcı sayısı ise yüzde 15,8 artışla 2 milyon 642 bin kişiye ulaşmıştır.

Doğal Afet Sigortaları Kurumunun (DASK) açıkladığı verilere göre, zorunlu deprem sigortası, 2011 yılı sonu itibarıyla toplam 16,4 milyon konutun ancak yüzde 22,8'ine uygulanmış bulunmaktadır. Birinci derece deprem bölgesi olan Marmara Bölgesinde sigortalılık oranı yüzde 29,5 olarak gerçekleşmiştir. Kuruluşundan itibaren DASK, toplam 346 depremde 47,4 milyon TL civarında hasar ödemesi yapmıştır. Bu tutarın yarısından fazlası başta Van depremi olmak üzere 2011 yılında meydana gelen depremlere verilmiştir.

Tarım Sigortaları Havuz İşletmesi (TARSİM) tarafından işlemleri yürütülen tarım sigortasında 2010 yılında 366.410 adet poliçeyle 185 milyon TL prim üretilirken 2011 yılında poliçe ve prim üretimlerinde çok yüksek oranlı artış kaydedilerek, 587.716 poliçeyle 441 milyon TL prim üretilmiştir.

Bireysel emeklilik sistemini yaygınlaştırmak ve istikrarlı bir büyüme yapısı için gerekli olan yurtiçi tasarrufları artırmak amacıyla 29 Haziran 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6327 sayılı Kanunla Bireysel Emeklilik Sisteminde değişiklikler yapılmıştır. Buna göre doğrudan devlet katkısının sisteme dâhil edilmesiyle katılımcı sayısının artırılması amaçlanmıştır. Eski sistemde katılımcıların yüzde 30-35'i vergi matrahı indiriminden yararlanabilirken (genellikle ücretli çalışanlar), yeni sistemle birlikte devlet katkısından katılımcıların tamamı faydalanabilecektir. Bu düzenlemeyle sistemden ayrılacak katılımcılar için stopaj kesintisi sadece getiri üzerinden yapılacaktır.

BDDK Gözetimindeki Banka Dışı Finansal Kuruluşlar

2012 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre finansal kiralama şirketlerinin sayısı 2 adet azalırken faktoring şirketlerinin sayısı 1; tüketici finansman şirketlerinin sayısı 2 adet artmıştır.

TABLO IV: 14- BDDK Gözetimindeki Banka Dışı Finansal Kuruluşların Temel Göstergeleri

	2010	2011	Haziran	
			2011	2012
Finansal Kiralama Şirketleri				
Şirket Sayısı	35	31	33	31
Şube Sayısı	16	17	17	18
Personel Sayısı (Kişi)	1 286	1 217	1 281	1 251
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	15 749	18 604	17 056	19 286
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	466	510	300	231
Faktoring Şirketleri				
Şirket Sayısı	76	75	74	75
Şube Sayısı	28	25	33	32

Personel Sayısı (Kişi)	3 557	3 819	3 763	3 987
Aktif Büyüklük (Milyon TL)	14 463	15 622	15 136	16 827
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	412	493	224	318
Tüketici Finansman Şirketleri				
Şirket Sayısı	11	12	11	13
Şube Sayısı	1	3	2	3
Personel Sayısı (Kişi)	562	595	561	640
Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	6 011	8 869	7 231	10 039
Net Dönem Kârı (Milyon TL)	53	105	54	76

Kaynak: BDDK

Finansal kiralama, faktoring ve tüketici finansman şirketlerinin aktif büyüklüğü 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla yüzde 13,1, yüzde 11,3 ve yüzde 38,8 oranında artmış ve 19,3 milyar TL, 16,8 milyar TL ve 10 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, net dönem kârı, finansal kiralama şirketlerinde yüzde 23 oranında azalırken; faktoring şirketlerinde yüzde 42 ve tüketici finansman şirketlerinde yüzde 40,7 oranında artış göstermiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Yeni piyasa ve ürünlere açık, uluslararası standartlarda düzenleme ve denetimi yapılan, uluslararası alanda rekabet edebilen kaynakları yatırıma yönlendirecek araç çeşitliliğine ve mali derinliğe sahip bir finansal sistem amaçlanmaktadır.

Finansal piyasalarda güven ve istikrarın artırılması amacıyla; finansal piyasalar daha etkin izlenecek, finans sektöründe düzenleyici yapının kapsamı ve etkinliği artırılacak, finansal istikrarın sürdürülmesi ve yurt dışı ilgili mercilerle işbirliğinin artırılması sağlanacaktır.

İstanbul'u uluslararası bir finans merkezi haline getirme amacı doğrultusunda çalışmalar sürdürülecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 16. Yurtiçi tasarrufların artırılmasında finansal piyasa ve araçlar etkin olarak kullanılacaktır.			
Tedbir 41. Sigorta bilinci geliştirilecek; tanıtım faaliyetleri artırılacaktır.	Hazine Müsteşarlığı (S); Türkiye Sigorta Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği (TSREŞB), Milli Eğitim Bakanlığı, Sigortacılık Eğitim Merkezi (SEGEM) ve İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ile meslek örgütleri	Aralık Sonu	Üniversitelere ve okullara yönelik kısa süreli bilinçlendirme programları düzenlenecek; ilköğretimde Hayat Bilgisi dersi içerisinde işlenecek sigorta konusunun içeriği belirlenerek Milli Eğitim Bakanlığı'na iletilecek; sanayicilere, ticaret erbabına ve esnafa yönelik bilinçlendirme programları düzenlenecektir.
Öncelik 17. Yeni piyasa ve ürünler geliştirilecek, mali sistemin kurumsal ve fonksiyonel bazda derinleşmesi sağlanacaktır.			

Tedbir 42. Sermaye piyasasının şeffaf, istikrarlı ve rekabetçi yapısını güçlendirecek düzenlemeler yapılacaktır.	SPK (S); İMKB, İAB, VOB, Takasbank, MKK, TSPAKB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	TBMM İhtisas Komisyonlarında bulunan Sermaye Piyasası Kanunu Tasarısının yasallaşmasını müteakiben Kanuna ilişkin alt düzenlemeler ve mevcut ikincil düzenlemelerde gerekli değişiklikler yapılacaktır.
Öncelik 18. Finansal piyasalarda güven ve istikrarı güçlendirmeye yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.			
Tedbir 43. Finansal tüketicilerin korunmasına yönelik düzenleyici yapı zenginleştirilecektir.	BDDK (S); Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SPK, TCMB, TMSF, İlgili Kuruluş ve Meslek Birlikleri	Aralık Sonu	Finansal tüketicilerin bilinçlendirilmesi programlarına ağırlık verilecek, tüketicilerin finansal hizmetlerden adil bir şekilde yararlanması ve eşit muamele görmesi gözetilecek, müşteri bilgilerinin korunmasında duyarlılık artırılabilecek, ihbar ve şikâyetlerin çözülme süreci iyileştirilecektir.
Tedbir 44. Finansal okuryazarlığa ilişkin ulusal bir strateji belgesi oluşturulacaktır.	SPK (S); Hazine Müsteşarlığı, BDDK, Merkez Bankası, TMSF, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Finansal İstikrar Komitesi çalışmaları çerçevesinde hazırlanan taslak strateji belgesi nihai hale getirilerek yayımlanacaktır.
Öncelik 19. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı yenilenecektir.			
Tedbir 45. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM) Stratejisi ve Eylem Planı ihtiyaçlar doğrultusunda yenilenecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S); İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili Birlikler, Sektör Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Yeni Strateji ve Eylem Planına ilişkin çalışmaların koordinasyonu yürütülecek ve yeni taslağın oluşturulması katılımcı bir anlayışla sağlanacaktır.

D. ENERJİ VE ULAŞTIRMA ALTYAPISININ GELİŞTİRİLMESİ

ENERJİ

1. Mevcut Durum

Son yirmi yıldır, büyüyen ekonomisine paralel biçimde Türkiye'nin enerji talebi hızla artmaktadır. Türkiye'nin yıllık enerji talep artışı 1990'dan günümüze yüzde 4,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu yüksek talep artışının güvenli biçimde karşılanabilmesi, Türkiye'nin enerji politikasının en önemli konularından birisidir. En çok petrol ithal eden 20 ülkeden biri olan Türkiye, doğal gaz ithalatında ise ilk 10 ülke arasında yer almaktadır.

Fosil yakıtlar bakımından linyit hariç zengin rezervlere sahip olmayan Türkiye'de, 2008 yılından bu tarafa birincil enerji tüketiminde en büyük pay doğal gaz kaynağına aittir. Birincil enerji tüketimi içinde 1995 yılında yüzde 9,9, 2000 yılında yüzde 17,1, 2005 yılında yüzde 27,3 paya sahip olan doğal gaz, hem miktar hem de toplam içindeki pay açısından sürekli bir artış göstermektedir. Nitekim 2010 yılı birincil enerji tüketiminde doğal gazın payı yüzde 31,9'a yükselmiştir.

2010 yılında 37,5 milyar metreküp olan Türkiye doğal gaz tüketimi 2011 yılında yaklaşık yüzde 18 artarak 44,1 milyar metreküpe ulaşmıştır. 2011 yılında tüketilen doğal gazın yüzde 48'i elektrik üretiminde, yüzde 26'sı sanayide kullanılmış ve kalan yüzde 26'sı da ısınma amaçlı (konut, ticarethane, resmi daire, tarım-ormancılık, hayvancılık ve benzeri diğer sektörler) olarak değerlendirilmiştir. 2012 yılında doğal gaz kullanımındaki artışın sürdüğü gözlenmekte olup yıl sonunda doğal gaz tüketiminin yaklaşık 46,5 milyar metreküp olacağı tahmin edilmektedir.

Elektrik üretiminde de doğal gazın önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. 2005-2010 döneminde doğal gazın elektrik üretimindeki payı yüzde 45 ile yüzde 50 arasında seyretmiş, 2011 yılında ise bu oran yüzde 45 olarak gerçekleşmiştir.

Doğal gazda yaklaşık yüzde 98 oranında dışa bağımlı olunması, önemli bir arz güvenliği riski oluşturmaktadır. Ülkede tüketilen petrolün de büyük ölçüde ithalata karşılıyor olması, Türkiye'nin birincil enerji kaynakları açısından dışa bağımlılığını artırmaktadır. Arz güvenliği sorununun aşılması için öncelikle petrol ve doğal gaz aramalarına devam edilmesi, eşzamanlı olarak mevcut yerli kaynakların daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan, hem ithal enerji kaynaklarının hem de ithalatın yapıldığı ülkelerin çeşitlendirilmesi arz güvenliğinin bir başka önemli boyutudur.

Doğal gazda tedarik kaynağı ülkelerin çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesine (TANAP) yönelik hükümetler arası anlaşma 26/06/2012 tarihinde Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanmıştır. Aynı tarihte, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Şirketi arasında ev sahibi ülke anlaşması, BOTAŞ ile SOCAR arasında TANAP'a ilişkin mutabakat zaptı imzalanmıştır. Azerbaycan'ın Şah Deniz II sahasından üretilecek doğalgazı Avrupa'ya ulaştıracak olan bu proje kapsamında ilk etapta 16 milyar metreküp gazın hattan taşınacağı öngörülmektedir. 16 milyar metreküplük gazın 6 milyar metreküplük kısmının Türkiye'ye satılması, 10 milyar metreküplük kısmının ise Bulgaristan ve/veya Yunanistan sınırından Avrupa'ya iletilmesi planlanmaktadır.

Doğal gaz iletim altyapısının temel tüketim alanlarını kapsayacak düzeyde genişletilmesi ve doğal gaz kullanımının özellikle konut sektöründe giderek yaygınlaşması bu kaynak açısından arz güvenliği konusunu çok daha önemli hale getirmiştir. Hem arz güvenliği endişeleri hem de mevsimsel talep dalgalanmaları depolama kapasitesinin artırılmasını zorunlu kılmış olup bu yöndeki çalışmalar 2012 yılında da sürdürülmüştür. Bu kapsamda mevcut Kuzey Marmara ve Değirmenköy sahalarındaki depolama tesislerinin kapasite artırma projeleri ile Tuz Gölü Doğal Gaz Yeraltı Depolama Projesine devam edilmiştir. Diğer yandan, Kuzey Marmara sahasındaki depolama tesislerinin BOTAŞ dışındaki doğal gaz ithalat ve/veya toptan satış lisansına sahip olan firmalara kullanılabilmesi için hazırlanan TPAO Silivri Yer Altı Doğal Gaz Depolama Tesisi Temel Kullanım Usul ve Esasları, 06/04/2012 tarihli ve 28256 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış ve BOTAŞ haricindeki diğer tarafların gazı 01/06/2012 tarihinden itibaren depolanmaya başlanmıştır.

Elektrik üretiminde yerli ve yenilenebilir kaynakların payını artırmak ve doğal gazın payını azaltmak, arz güvenliğinin temini açısından önemli görülmektedir. Nitekim 18/05/2009 tarihli ve 2009/11 sayılı YPK Kararı olarak yayımlanan Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Stratejisi Belgesinde, elektrik üretiminde son yıllarda yüzde 50'lere yaklaşan doğal gazın payının yüzde 30'un altına düşürülmesi hedeflenmiştir. Bu

kapsamda, yerli linyitlerin elektrik üretiminde daha fazla değerlendirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının harekete geçirilmesi için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

2012 yılında elektrik santralleri toplam kurulu gücünün bir önceki yıla oranla yüzde 6,8 oranında artarak 56.528 MW'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu artışta en önemli payın hidroelektrik santrallerinden (HES) geleceği öngörülmektedir. 2012 yılı içinde devreye alınacak yeni HES'lerin kurulu gücünün 2.325 MW, yeni doğal gaz santrallerinin kurulu gücünün 694 MW, yeni rüzgâr santrallerinin kurulu gücünün ise 436 MW olması beklenmektedir.

Elektrik üretimindeki kaynak payları önemli ölçüde aynı kalmıştır. 2011 yılında yüzde 45 olan doğal gaz yakıtlı santrallerin üretim payının 2012 yılında yaklaşık aynı mertebede seyredeceği öngörülmektedir. Diğer yandan, Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynaklarından (hidrolik, rüzgâr, jeotermal, biyogaz ve atık) sağladığı elektriğin hem miktar hem de pay olarak artacağı tahmin edilmektedir. 2011 yılında 58,1 milyar kWh olan yenilenebilir kaynaklı elektrik üretiminin 2012 yılında 67,8 milyar kWh'e yükselmesi beklenmektedir. 2011 yılında toplam elektrik üretimi içinde yüzde 25,2 olan yenilenebilir enerji payının 2012 yılında yüzde 27,7'ye yükseleceği tahmin edilmektedir.

Elektrik tüketiminin 2012 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 7 artış göstereceği ve 246,5 milyar kWh olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2011 yılında 3.114 kWh olan kişi başı elektrik tüketiminin, 2012 yılında 3.292 kWh'e yükselmesi beklenmektedir.

TKİ Genel Müdürlüğü uhdesinde bulunan linyit sahalarındaki üretimin artırılması ve bu alanda özel sektörün de yatırım yapması, yerli bir kaynak olan linyitlerimizin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Termik santrallerin ve piyasanın kömür talebinin zamanında karşılanabilmesi, gelecek yıllarda darboğaz yaşanmaması ve yer altı-yer üstü üretim dengesinin sağlanabilmesi için yeni üretim sahalarının geliştirilmesi gerekli görülmekte olup bu amaçla çeşitli bölgelerde proje çalışmaları sürdürülmektedir. Son dönemde termik santral kurma şartıyla bazı kömür sahalarının ihaleleri yapılmıştır. Bu çerçevede, 600 MW gücünde santral kurmaya uygun Adana-Tufanbeyli'deki saha ile 450 MW gücünde santral kurmaya müsait Soma'daki sahaya ilişkin ihaleler 2012 yılı içerisinde tamamlanmıştır. 270 MW gücünde santral kurulabilecek Bursa-Keles'teki saha için ihale süreci devam etmektedir.

Çok büyük bir linyit rezervinin bulunduğu Afşin-Elbistan havzasının değerlendirilebilmesi için de çalışmalar sürmektedir. Afşin-Elbistan havzasındaki mevcut termik santrallerin rehabilitasyonu ve modernizasyonu ile C, D ve E sektörlerine yeni termik santral kurulması alanında işbirliğine yönelik bir Mutabakat Zaptı 06/02/2012 tarihinde EÜAŞ ile Güney Kore şirketleri arasında imzalanmıştır.

Arz güvenliği sorununu hafifletmek üzere, Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar da sürdürülmektedir. 08/01/2011 tarihli ve 6094 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla yenilenebilir enerji için yeni teşvikler getirilmiştir. Bu düzenlemelerin bir sonucu olarak, yenilenebilir kaynakların elektrik üretimi amaçlı değerlendirilmesi artarak sürmektedir. 2012 yılının ilk 8 ayında rüzgâr kurulu gücü yaklaşık yüzde 20 artmış ve 360 MW'lık yeni kapasite sisteme dahil edilmiştir.

Hidroelektrik santrallerin kurulu gücündeki artış ise, aynı dönemde 1.250 MW olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın devam edeceği öngörülmektedir. Gerek daha önce DSİ

tarafından geliştirilen projelerin özel sektöre açılması, gerekse özel sektörün bizzat kendisinin proje geliştirmesinin önündeki engellerin kaldırılması, hidroelektrik yatırımlarının artışıdaki temel sebep olarak değerlendirilmektedir. Keza yenilenebilir enerjiye sağlanan teşvikler ile uluslararası kredi kuruluşlarının sağladığı finansman imkânları da hidroelektrik yatırımlarının hızlanmasında rol oynamaktadır.

Türkiye’de su, rüzgâr, jeotermal ve biyokütle kaynaklarını kullanarak elektrik üretimi yapan santraller bulunmakla birlikte, henüz güneş enerjisinden elektrik üretimine başlanmamıştır. Yukarıda sözü edilen 6094 sayılı Kanunda, 31/12/2013 tarihine kadar iletim sistemine bağlanacak güneş enerjisine dayalı üretim tesislerinin toplam kurulu gücünün 600 MW’tan fazla olamayacağı hükme bağlanmış, 2014’ten sonra sisteme bağlanabilecek miktarı belirleme yetkisi ise Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır.

Güneş enerjisinden elektrik üretmeye yönelik hukukî ve teknik düzenlemeler açısından 2012 yılında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu kapsamda Rüzgâr ve Güneş Enerjisine Dayalı Lisans Başvurularına İlişkin Ölçüm Standardı Tebliği yayımlanmıştır. Bu tebliğle santral yapımı için lisans başvurusunda bulunacak girişimcilere ölçüm zorunluluğu getirilmiştir. Güneş enerjisi piyasasının sağlıklı ve öngörülebilir şekilde gelişimi açısından önem arz eden bu düzenlemeyle güneş enerjisi santral yatırımı yapmak isteyen girişimcilerin yol haritası belli olmuştur. Ayrıca, 19/06/2011 tarihli ve 27969 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Güneş Enerjisine Dayalı Elektrik Üretim Tesisleri Hakkında Yönetmeliğin öngördüğü gerekleri yerine getirmek üzere Güneş Enerjisi İzleme ve Kontrol Sisteminin kurulmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Bu alandaki bir diğer önemli gelişme, Güneş Enerjisine Dayalı Üretim Tesisi Kurmak Üzere Yapılan Lisans Başvurularına İlişkin Yarışma Yönetmeliğinin 29/05/2012 tarihli ve 28307 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmasıdır.

Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Stratejisi Belgesinde, nükleer enerjinin 2020 yılına kadar elektrik üretimi içindeki payının yüzde 5 oranına ulaşması öngörülmüştür. Bu hedefe ulaşmak ve nükleer enerjinin elektrik üretimi amaçlı kullanımına imkân sağlamak üzere 2012 yılında çalışmalara devam edilmiştir. Mersin-Akkuyu’da yapılması planlanan 4.800 MW gücündeki nükleer güç santralının (NGS) 1 ve 2’nci üniteleri için TEİAŞ tarafından şebeke bağlantı görüşleri oluşturulmuştur. Diğer yandan, Akkuyu (NGS) projesinin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporu için başvuru yapılmış olup süreç devam etmektedir.

Mersin-Akkuyu’dan sonra ikinci NGS’nin Sinop’ta kurulması planlanmaktadır. Sinop’ta NGS kurulması öngörülen sahaya ilişkin çalışmaların EÜAŞ tarafından yürütülmesi kararlaştırılmış olup bu amaçla Nükleer Saha Etüdüleri Projesi başlatılmıştır. Diğer taraftan, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Sinop’ta NGS kurulması için işbirliği yapılması muhtemel ülke ve yabancı firmalarla görüş alışverişinde bulunmaya devam etmektedir.

Enerji verimliliği, arz güvenliğini sağlamadaki önemli hususlardan biridir. Enerji üretiminden iletimine, dağıtımından kullanımına kadar olan bütün süreçlerde verimliliğin artırılması, israfın önlenmesi ve enerji yoğunluğunun hem sektörel hem de makro düzeyde azaltılması Türkiye enerji sektörünün en önemli gündem maddeleri arasındadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çeşitli çalışmalara göre, sanayi ve ulaştırma sektörleri ile binalarda yapılacak verimlilik uygulamalarıyla hem genel enerji hem de elektrik tüketimlerinin yüzde 20-25 oranında düşürülmesi mümkün görülmektedir.

2012-2023 Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 25/02/2012 tarihli ve 28215 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Enerji verimliliği alanında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliklerini artırmayı amaçlayan Strateji Belgesi, bütün taraflar için bir yol haritası niteliğindedir.

25/10/2008 tarihli ve 27035 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelikle sanayide yapılacak enerji verimliliği çalışmalarını desteklemek üzere Verimlilik Artırıcı Proje (VAP) ve gönüllü anlaşma modelleri yürürlüğe konulmuştur. VAP kapsamında, sanayi tesislerinin enerji verimliliğine yönelik yatırımları desteklenmektedir. Gönüllü anlaşma desteklerinde ise, 3 yıl içerisinde enerji yoğunluğunu ortalama en az yüzde 10 oranında azaltmayı taahhüt ederek gönüllü anlaşma yapan ve taahhüdünü yerine getiren şirketlere, anlaşmanın yapıldığı yıla ait enerji giderinin yüzde 20’si tutarında ödeme yapılmaktadır. 2012 itibarıyla, VAP kapsamında desteklenmesi kararlaştırılan 32 projeden 25’i tamamlanmıştır. Diğer yandan, gönüllü anlaşma yapılan 22 işletmede yıllık enerji tasarrufu 44.500 ton petrol eşdeğeri (TEP), yıllık parasal tasarruf 32 milyon TL ve ödenmesi öngörülen toplam destek miktarı 2,2 milyon TL’dir.

02/06/2011 tarihinden itibaren Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye arasında, Avrupa Birliği kuralları ve Avrupa İletim Sistemi İşletmecileri Birliği (ENTSO-E) uygulamaları doğrultusunda elektrik alışverişi için sınırlı miktarda kapasite tahsisine izin verilmiştir. Bu izinle birlikte Avrupa’dan Türkiye yönüne ve Türkiye’den Avrupa yönüne belli bir kapasitede elektrik enerjisi ticareti mümkün hale gelmiştir. Deneme senkron-paralel işletme sürecinin bu üçüncü ve son fazının 2013 yılında tamamlanması kararlaştırılmıştır.

Türkiye elektrik sisteminin ENTSO-E sistemine entegrasyonu ile birlikte Batı komşularımız dışındaki ülkelerle senkron-paralel çalışması ancak bu ülkelerin de belirli standartları ve işlemleri yerine getirmesi ve ENTSO-E’nin onayı çerçevesinde mümkün olacaktır. Halen İran, Irak, Suriye, Gürcistan ve Azerbaycan (Nahçıvan) gibi komşularımızda senkron-paralel çalışma şartları mevcut olmayıp bu ülkelerle ünite yönlendirme ya da izole bölge besleme yöntemleriyle elektrik ticareti yapılmaktadır. Söz konusu ülkelerle Türkiye arasındaki elektrik ticareti kapasitesinin büyütülmesi için çeşitli yatırımlara devam edilmektedir.

Türkiye’nin enerji sektöründe elektrik üretim ve dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi çalışmaları devam etmektedir. Ancak 2012 yılında elektrik üretim ve dağıtım tesislerinin özelleştirilmesinde önemli bir ilerleme kaydedilememiştir.

TABLO IV: 15- Elektrik Enerjisinde Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, Üretim Kapasitesi ve Üretim Değerleri

Yakıt Cinsleri	2011			2012 (1)			2013 (2)		
	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim
Taşkömürü	4 351	34 808	27 348	4 382	35 059	29 000	4 571	36 568	31 500
Linyit	8 140	48 838	38 870	8 138	48 829	35 000	8 319	49 914	37 500
Fuel-Oil	1 196	7 176	900	1 196	7 177	2 500	1 196	7 177	2 000
Motorin,LPG,Nafta	31	220	3	31	222	1 200	51	364	800
Doğal Gaz	16 005	120 038	104 048	16 699	125 242	109 500	16 996	127 470	115 000
Çok yakıtlı (3)	4 093	28 651		4 210	29 468		4 210	29 468	
Biyogaz-atık	115	575	469	136	678	500	175	875	700
Termik	33 931	240 306	171 638	34 792	246 674	177 700	35 518	251 835	187 500
Hidrolik	17 137	58 951	52 339	19 462	66 949	61 000	21 461	73 826	67 000
Jeotermal	114	821	694	109	782	600	148	1 066	1 000
Rüzgâr	1 729	5 879	4 724	2 165	7 361	5 700	2 262	7 691	6 000
TOPLAM	52 911	305 956	229 395	56 528	321 766	245 000	59 389	334 417	261 500

(1) Gerçekleşme tahmini, (2) Program, (3) Fıllı üretim yakıt oranlarına göre dağıtılmıştır.

TABLO IV: 16- Elektrik Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

		2000	2005	2010	2011	2012 (1)	2013 (2)
ELEKTRİK ENERJİSİ							
KURULU GÜÇ	MW	27 264	38 843	49 524	52 911	56 528	59 389
Termik (3)	MW	16 070	25 917	32 373	34 045	34 901	35 666
Hidrolik (4)	MW	11 194	12 926	17 151	18 866	21 627	23 723
ÜRETİM							
Termik (3)	GWh	124 922	161 956	211 208	229 395	245 000	261 500
Hidrolik (4)	GWh	94 010	122 336	156 496	172 332	178 300	188 500
İTHALAT	GWh	3 786	636	1 144	4 556	4 400	4 700
İHRACAT	GWh	413	1 798	1 918	3 645	2 900	3 200
TÜKETİM							
Kişi Başına Tüketim	kWh	128 295	160 794	210 434	230 306	246 500	263 000
		1 997	2 345	2 883	3 114	3 292	3 469

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Jeotermal dahil

(4) Rüzgâr dahil

MW: Milyon watt; GWh: Milyon kilowatt-saat

TABLO IV: 17- Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

	Taşkömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğalgaz		Biyogaz-atık ve diğer		TERMİK		HİDROLİK		Jeotermal + Rüzgâr		TOPLAM	
	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%
	1990	621	1,1	19 560	34,0	3 942	6,9	10 192	17,7			34 315	59,6	23 148	40,2	80		57 543
1991	999	1,7	20 563	34,1	3 293	5,5	12 589	20,9	38	0,1	37 482	62,2	22 683	37,7	81		60 246	100,0
1992	1 815	2,7	22 756	33,8	5 273	7,8	10 814	16,1	47	0,1	40 705	60,4	26 568	39,5	69		67 342	100,0
1993	1 796	2,4	21 964	29,8	5 175	7,0	10 788	14,6	56	0,1	39 779	53,9	33 951	46,0	78		73 808	100,0
1994	1 978	2,5	26 257	33,5	5 549	7,1	13 822	17,6	51	0,1	47 657	60,8	30 586	39,1	79		78 322	100,0
1995	2 232	2,6	25 815	29,9	5 772	6,7	16 579	19,2	222	0,3	50 620	58,7	35 541	41,2	86		86 247	100,0
1996	2 574	2,7	27 840	29,3	6 540	6,9	17 174	18,1	175	0,2	54 303	57,2	40 475	42,7	84		94 862	100,0
1997	3 272	3,2	30 587	29,6	7 157	6,9	22 086	21,4	294	0,3	63 397	61,4	39 816	38,5	83		103 296	100,0
1998	2 981	2,7	32 707	29,5	7 923	7,1	24 837	22,4	255	0,2	68 703	61,9	42 229	38,0	90	0,1	111 022	100,0
1999	3 123	2,7	33 908	29,1	8 080	6,9	36 345	31,2	205	0,2	81 661	70,1	34 677	29,8	102	0,1	116 440	100,0
2000	3 819	3,1	34 367	27,5	9 311	7,5	46 217	37,0	220	0,2	93 934	75,2	30 879	24,7	109	0,1	124 922	100,0
2001	4 046	3,3	34 372	28,0	10 366	8,4	49 549	40,4	230	0,2	98 563	80,3	24 010	19,6	152	0,1	122 725	100,0
2002	4 093	3,2	28 056	21,7	10 744	8,3	52 496	40,6	174	0,1	95 563	73,9	33 684	26,0	153	0,1	129 400	100,0
2003	8 663	6,2	23 590	16,8	9 196	6,5	63 536	45,2	116	0,1	105 101	74,8	35 329	25,1	150	0,1	140 580	100,0
2004	11 998	8,0	22 449	14,9	7 670	5,1	62 242	41,3	104	0,1	104 463	69,3	46 084	30,6	151	0,1	150 698	100,0
2005	13 246	8,2	29 946	18,5	5 483	3,4	73 445	45,3	122	0,1	122 242	75,5	39 561	24,4	153	0,1	161 956	100,0
2006	14 217	8,1	32 433	18,4	4 340	2,5	80 691	45,8	154	0,1	131 835	74,8	44 244	25,1	221	0,1	176 300	100,0
2007	15 136	7,9	38 294	20,0	6 537	3,4	95 025	49,6	214	0,1	155 206	81,0	35 851	18,7	511	0,3	191 568	100,0
2008	15 858	8,0	41 858	21,1	7 519	3,8	98 685	49,7	220	0,1	164 139	82,7	33 270	16,8	1 009	0,5	198 418	100,0
2009	16 148	8,3	39 537	20,3	4 804	2,5	96 095	49,3	340	0,2	156 924	80,6	35 958	18,5	1 931	1,0	194 813	100,0
2010	19 104	9,0	35 942	17,0	2 180	1,0	98 144	46,5	458	0,2	155 828	73,8	51 796	24,5	3 584	1,7	211 208	100,0
2011	27 348	11,9	38 870	16,9	903	0,4	104 048	45,4	469	0,2	171 638	74,8	52 339	22,8	5 418	2,4	229 395	100,0
2012 (1)	29 000	11,8	35 000	14,3	3 700	1,5	109 500	44,7	500	0,2	177 700	72,5	61 000	24,9	6 300	2,6	245 000	100,0
2013 (2)	31 500	12,0	37 500	14,3	2 800	1,1	115 000	44,0	700	0,3	187 500	71,7	67 000	25,6	7 000	2,7	261 500	100,0

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

2. Temel Amaç ve Hedefler

Enerji politikasının temel amacı; iktisadi kalkınmanın ve sosyal gelişmenin ihtiyaç duyduğu enerjinin rekabetçi bir serbest piyasa ortamında sürekli, kaliteli, güvenli, çevreye duyarlı ve mümkün olan en düşük maliyetle teminidir.

2012 yılında nükleer enerji alanında hukuki ve kurumsal altyapının güçlendirilmesine devam edilecektir. Elektrik arz kaynaklarının sağlıklı bir şekilde çeşitlendirilmesine katkı sunacak olan nükleer santral yapım çalışmaları sürdürülecektir.

Enerji arz güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi için yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine önem verilecektir. Bu kapsamda, yerli kömür kaynaklarımızın değerlendirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretiminde daha fazla pay sahibi olması için yürütülen çalışmalara devam edilecektir. Enerji üretim, iletim ve tüketiminde verimliliğinin artırılması, talep tarafı yönetiminin gerçekleştirilmesi ve 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanununun öngördüğü mekanizmaların etkin bir şekilde uygulanması öncelikli bir hedef olarak benimsenecektir.

Toplam enerji arzında önemli bir yer tutan doğal gazın arz güvenliğinin ulusal düzeyde artırılması sağlanacak, mevsimsel talep dalgalanmalarına karşı tedbirler alınacaktır. Kuzey Marmara ve Değirmenköy sahalarındaki tesislerin kapasite artırımı çalışmalarına ve Tuz Gölü Doğal Gaz Yeraltı Depolama Tesisi projesinin yapımına devam edilecektir.

Talep yönetimine yönelik tedbirlerle elektrik talep artışının sınırlanması, arz tarafı tedbirleriyle mevcut elektrik arz imkânının verimli kullanılması ve genişletilmesi hedeflenmektedir. Orta ve uzun dönemli arz güvenliği için, inşa halinde olan ve lisans almış santral projelerinin öngörülen tarihlerde devreye alınması büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda, lisans alarak elektrik üretim tesisi yapmayı taahhüt etmiş girişimcilerin projelerini hayata geçirebilmeleri için gerekli tedbirlerin alınmasına devam edilecektir. Enerji yatırımlarının insan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermeyecek bir anlayışla gerçekleştirilmesi için azami özen gösterilecektir.

Elektrik, doğal gaz ve petrol sektörlerinde, rekabetçi serbest piyasaların oluşturulması ve geliştirilmesi çalışmalarına devam edilecektir. Serbest piyasa faaliyetlerinde, fiyat rekabetleri vasıtasıyla tüketicilerin olumlu yönde etkilenmesi, tekelleşme eğilimlerinin engellenmesi, dikey ve yatay bütünleşme girişimlerinin önüne geçilmesi ve yatırımların istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi amaçlanacaktır.

Küresel düzeyde enerji güvenliğine ilişkin kaygıların sürdüğü ve enerji güvenliği konusunun uluslararası gündemin ilk sıralarına yükseldiği günümüzde, Türkiye'nin güvenli bir transit güzergâhı ve terminal ülke olma politikası güçlendirilecektir.

2013 yılında Türkiye toplam elektrik tüketiminin 263 milyar kWh olması ve kişi başı elektrik tüketiminin 3.469 kWh'e yükselmesi beklenmektedir.

2013 yılında elektrik santralleri toplam kurulu gücünün yaklaşık yüzde 5 büyüyerek 59.389 MW'a çıkacağı tahmin edilmektedir.

Doğal gaz yakıtlı santrallerin toplam elektrik üretimindeki payının yüzde 45 seviyesinde kalması beklenmektedir.

Yenilenebilir kaynaklı elektrik üretiminin 2013 yılında 74,7 milyar kWh'e çıkacağı ve toplam elektrik üretimi içindeki payının yüzde 28,6'ya yükseleceği tahmin edilmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 20. Enerji arz güvenliğinin artırılması için izleme ve değerlendirme yapılacak, yerli ve yenilenebilir kaynaklardan daha çok yararlanılması sağlanacaktır.			
Tedbir 46. Elektrik arz güvenliği izlenecek ve gerekli önlemler alınacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, EPDK, İlgili Kuruluşlar	Aralık Sonu	Lisansların yatırıma dönüşmesi ve yatırımların öngörülen tarihlerde devreye girmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Kamu santrallerindeki rehabilitasyon ve verimlilik artırma yatırımlarına devam edilecektir. 5784 sayılı Kanun çerçevesinde elektrik arz güvenliği periyodik olarak değerlendirilecektir. Piyasanın arz güvenliğini sağlamada yetersiz kaldığı durumlarda arz güvenliğinin temini amacıyla kapasite mekanizması oluşturulacaktır.
Tedbir 47. Yenilenebilir enerji kaynak potansiyelini belirleme, uygulamalarını geliştirme ve yaygınlaştırma çalışmaları sürdürülecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TEİAŞ, TEDAŞ, EÜAŞ, MTA, DSİ, DMİ, TÜBİTAK-UZAY, TKGM, Üniversiteler	Aralık Sonu	Tepe enerji talebinin karşılanmasına yönelik pompaj depolamalı HES projesinin fizibilite çalışmaları kapsamında jeolojik ve jeoteknik araştırmalar tamamlanacak, hibrid enerji tesisinin (Pompaj Destekli RES) inşasında ve işletiminde kurum ve kuruluşlar arasındaki görev dağılımı detaylandırılarak proje için gerekli izin, lisans, kamulaştırma ve koordinasyon işleri yapılacaktır. Rüzgar enerjisine dayalı olarak yapılan ve teknik değerlendirme sonuç raporları EPDK'ya gönderilen RES lisans başvurularının olası revizyonları, proje kontrolleri ve inşaat dönemi denetimleri yapılacaktır. TÜBİTAK-UZAY işbirliğiyle yürütülmekte olan Rüzgâr Gücü İzleme ve Tahmin Merkezi (RİTM) projesi kapsamında tahmin yazılımları tamamlanarak, sisteme bağlanan işletmedeki rüzgâr santrallerinin üretim tahminlerinin yapılmasına başlanacaktır.
Tedbir 48. İklim değişikliğiyle mücadele hedefleri dikkate alınarak yerli kömür	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TKİ, EÜAŞ, MTA, İlgili Kuruluşlar	Aralık Sonu	Bilinen linyit ve taşkömürü kaynaklarının tamamının 2023 yılına kadar elektrik üretiminde kullanılması amacıyla, uygun yerli

kaynaklarımızın değerlendirilmesi için yöntemler belirlenecek ve gerekirse mevzuat geliştirilecektir.			linyit ve taşkömürü sahalarının, emisyonları kabul edilebilir sınırlar içinde tutabilen santral projeleriyle değerlendirilmesi uygulamasına devam edilecektir.
Öncelik 21. Doğal gazın elektrik üretimi haricinde kullanımı rekabete dayalı olarak yaygınlaştırılacak, mevsimsel talep değişimleri de dikkate alınarak ulusal düzeyde doğal gaz ve petrol arz güvenliği sağlanacaktır.			
Tedbir 49. Doğal Gaz Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı taslağı hazırlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, EPDK, BOTAŞ	Aralık Sonu	Özel sektör ithalatına ve piyasanın serbestleşmesine yönelik hususların düzenlenmesi ve olağanüstü durumlarda veya kriz durumlarında doğal gaz sektöründe alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla 4646 sayılı Kanun revize edilecektir.
Tedbir 50. LNG ve spot LNG ithalatına ilişkin mevzuat çalışmaları yapılacaktır.	BOTAŞ (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, EPDK	Aralık Sonu	Doğal gazda mevsimsel talep dalgalanmalarından kaynaklanan arz açıklarının karşılanması ve uzun vadeli doğal gaz ithalatı anlaşması yapan firmaların yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri amacıyla sadece uzun vadeli ithalat anlaşması yapan firmalara spot LNG ithalatı izni verilmesine imkân tanıyan mevzuat çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 51. Doğal gaz depolama faaliyetleri ile LNG tesislerinin geri üretim kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, EPDK, BOTAŞ	Aralık Sonu	Değirmenköy Tevsi ve Çevre Doğal Gaz Sahaları Depolama Projesi ve Kuzey Marmara Depolama Tevsi Projesi kapsamında faaliyetlere devam edilecektir. Öncelikle mevcut doğalgaz depolama tesislerinin (Kuzey Marmara ve Değirmenköy-Çevre sahaları) gaz çekim kapasiteleri artırılacaktır. Tuz Gölü Doğalgaz Depolama Tesisi ivedilikle gerçekleştirilecektir.
Tedbir 52. Ulusal petrol stok yükümlülüklerine ilişkin düzenlemeler yapılacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, EPDK, BOTAŞ, PİGM	Aralık Sonu	Petrol piyasasında sürekliliğin sağlanması çerçevesinde; kriz durumlarında veya olağanüstü durumlarda risklerin önlenmesi, uluslararası anlaşmalar gereği ulusal petrol stoku tutulması ve bu stokun etkin şekilde yönetilmesi için Tamamlayıcı Petrol Stoku Kanun Tasarısı çalışmaları tamamlanacaktır. Kanunun uygulanmasına yönelik yönetmelikler çıkarılacaktır.
Öncelik 22. Enerji verimliliğini artırmaya yönelik faaliyetlere hız verilecek ve bu kapsamda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.			

<p>Tedbir 53. Enerji verimliliğine ilişkin ikinci mevzuat çalışmaları tamamlanarak enerji verimliliğini ve tasarrufunu artırmaya yönelik etkili mekanizmalar oluşturulacaktır.</p>	<p>Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Üniversiteler, Meslek Odaları, Enerji Verimliliği Danışmanlık Şirketleri</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik, verimlilik artırıcı proje destekleri yükseltilecek şekilde tadil edilecektir. Enerji Verimliliği Kanunu kapsamında başlatılan enerji verimliliği uygulama projelerinin desteklenmesine ve endüstriyel işletmelerle enerji yoğunluğunu azaltmak üzere gönüllü anlaşmalar yapılmasına devam edilecektir. Sanayide enerji verimliliğini tespit etmeye yönelik etüt ve veritabanı oluşturma çalışmaları yürütülecektir. Endüstriyel işletmelerde ve binalarda görevlendirilmesi gereken enerji yöneticilerinin sertifikalandırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.</p>
<p>Tedbir 54. Binaların enerji kimlik belgesi alması ve enerji verimli hale gelmesi sağlanacaktır.</p>	<p>Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Belediyeler Birliği, Üniversiteler, Meslek Odaları, Enerji Verimliliği Danışmanlık Şirketleri, Yetkilendirilmiş Ölçüm Şirketleri</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>2013 yılı sonuna kadar binaların yüzde 6'sının enerji kimlik belgesi sahibi olması sağlanacaktır. 2013 yılı sonuna kadar yetki belgesi sahibi firma sayısı 25'e çıkarılacaktır.</p>
<p>Öncelik 23. Türkiye'de nükleer güç santralleri kurulabilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.</p>			
<p>Tedbir 55. Nükleer faaliyetlerin düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik yasal altyapı oluşturulacak ve gerekli kurumsal yapılanma tamamlanacaktır.</p>	<p>Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), TAEK</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Nükleer faaliyetlerin düzenlenmesi ve denetlenmesi işlemlerinin bağımsız bir kurum tarafından yürütülmesini ve TAEK görev ve yetkilerinin yeniden düzenlenmesini amaçlayan kanun tasarısı taslağı Başbakanlığa sevk edilecektir.</p>
<p>Tedbir 56. 2014 yılına kadar nükleer santral inşasına başlanabilmesi için, üretim lisansı ve ÇED başvuru süreçlerinin takibiyle gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması ve müzakerelerin sonuçlandırılması</p>	<p>Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, EPDK, TAEK, TEİAŞ, TETAŞ</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) için ilgili kurumlara yapılacak başvurularda ve işlemlerin sonuçlandırılmasında, sürecin sağlıklı işlemesi amacıyla koordinasyon sağlanacaktır. Akkuyu sahasında bir NGS kurulması için işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşlarla görüş alışverişinde bulunularak, gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması</p>

sağlanacaktır.			sağlanacaktır. Sinop NGS ile ilgili müzakerelerin hedeflenen sürede ve sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılması için gerekli koordinasyon sağlanacaktır.
Öncelik 24. Kamu elektrik üretim ve dağıtım tesislerinin rekabetçi bir piyasa oluşturulması hedefine hizmet edecek şekilde özelleştirilmeleri sağlanacaktır.			
Tedbir 57. Elektrik üretim ve dağıtımında özelleştirme çalışmalarına devam edilecektir.	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, EPDK, Rekabet Kurumu, EÜAŞ, TEDAŞ	Aralık Sonu	2010 yılında başlatılan elektrik üretim varlıklarının özelleştirme çalışmaları sürdürülecektir. Özelleştirilecek üretim tesislerinin belirlenmesinde, portföyler halinde gruplandırılmasında ve özelleştirme yöntemlerinin tespit edilmesinde piyasada hakim güç oluşturulmaması ve rekabetin sağlanması temel ölçüt olarak alınacaktır. Elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirme çalışmaları sürdürülecektir.

ULAŞTIRMA

1. Mevcut Durum

Demiryolu ve denizyolu fiziki altyapısının artan ulaşım talebine uygun olarak zamanında gerçekleştirilememesi ve kapıdan kapıya taşımacılık için en uygun ulaştırma türünün karayolu taşımacılığı olması, yük ve yolcu taşımalarının ağırlıklı olarak karayolu ağına yüklenmesine yol açmıştır. Bu durum, fiziki standartlar ve ağ yoğunluğu açısından yetersiz olan karayolu altyapısının, yasal sınırı aşan yüklemeler ve bakım-onarım hizmetleri için zamanında yeterli kaynak ayrılabilmesi gibi nedenlerle daha da yıpranmasına ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına neden olmaktadır.

Artan ulaşım talebi, uzun dönemli planlamalar yapılsa dahi, kısıtlı kaynakların kısa vadeli kaygılarla karayolu iyileştirme ve yapımına tahsis edilmesine sebep olmaktadır. Standartı düşük ve ağırlıklı tek hat olan altyapı üzerinde işletmecilik yapılan demiryollarının rekabet edebilirliği demiryolu ağının ve taşımacılığının özel sektöre açılmasını öngören kanun taslağının yasalaşma sürecinin tamamlanamaması nedeniyle düşük kalmaktadır. Denizyollarında büyük liman altyapılarının inşasını özendirerek finansman modelleri etkin bir şekilde hayata geçirilememiştir. Sonuç olarak, kısıtlı kaynaklar, karayolu ağırlıklı yapı ve sürekli artan talep kendi kendini besleyen olumsuz bir yapı yaratmıştır.

AB Katılım Müzakerelerinde Trans-Avrupa Ağları (TEN) Faslında teknik kapanış kriteri karşılandığı halde politik kriter nedeniyle halen geçici kapanış gerçekleştirilememiştir. Diğer taraftan, Ulaştırma Operasyonel Programı için öngörülen hibe kaynakları ve Türkiye'nin sağladığı eş finansmanla Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi Köseköy-Gebze kesiminin ve Irmak-Karabük-Zonguldak Sinyalizasyon, Telekom Tesis Yapımı ve Altyapı İyileştirme projesinin yapım çalışmaları devam etmektedir.

Hızlı ve plansız kentleşme, kentlerde yaşanan yüksek nüfus artış hızı ve motorlu taşıt sahipliğindeki yükseliş; Türkiye'de kent içi ulaşımında yaşanan fazla yakıt tüketimi, çevre kirliliği, kazalar ve trafik sıkışıklığı sorunlarının artarak devam etmesine sebep olmaktadır. Kent içi ulaşımında bütün belediyeler için bağlayıcı olacak ulusal standart ve kriterlerin

belirlenememiş olması, yüksek maliyetli raylı sistemlerin yapımı konusunda önceliklendirme yapılmasını güçleştirmektedir.

2011 yılı verilerine göre, Türkiye’de şehirlerarası yolcu taşımalarının yüzde 95,1’i, yük taşımalarının ise yüzde 88,5’i karayoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu oran AB-27’de 2010 yılı için yolcu taşımalarında yüzde 83,2, yük taşımalarında ise yüzde 47,3 düzeyindedir.⁷

TABLO IV: 18- Ulaştırma Alt Sektörlerindeki Gelişmeler

Birim	2010 (a)	2011 (b)	2012(7) (c)	2011 (b/a)		2012 (c/b)	
				Yıllık Artış (Yüzde)			
DEMİRYOLU ULAŞIMI							
Yolcu Taşıma (Yurtiçi)	Milyon-Yolcu-Km	3 493	3 922	4 600	12,3	17,3	
Yük Taşıma (Yurtiçi)	Milyon-Ton-Km	10 282	10 311	10 900	0,3	5,7	
Yük Taşıma (Yurt dışı)	Milyon-Ton-Km	1 018	992	780	-2,6	-21,4	
DENİZYOLU ULAŞIMI							
Yük taşıma (Yurtiçi)(1)	Milyon -Ton-Km	12 583	15 978	18 055	27	13	
Yük taşıma (Yurtdışı)(2)	Milyon -Ton-Km	936 200	977 400	1 065 000	4,4	9,0	
Türk Deniz Tic. Filosu Tonajı (300 Grt ve Üstü)	Bin DWT	8 730	9 710	10 200	11,2	5,0	
HAVAYOLU ULAŞIMI							
Yolcu Taşıma (Yurtiçi)(3)	Milyon-Yolcu-Km	8 007	8 584	9 440	7,2	9,98	
Yolcu Taşıma (Yurt dışı)(3)	Milyon-Yolcu-Km	39 943	50 349	55 373	19,9	9,98	
KARAYOLU ULAŞIMI							
Yolcu Taşıma (Yurtiçi) (4)	Milyon-Yolcu-Km	226 913	242 265	255 590	6,8	5,5	
Yük Taşıma (Yurtiçi) (4)	Milyon-Ton-Km	190 365	203 072	215 256	6,7	6,0	
BORU HATTI ULAŞIMI							
Yük taşıma (Yurtiçi) (5)	Milyon-Ton-Km	2 743	2 520	1 766	-8,1	-29,9	
Yük Taşıma (Transit) (5)	Milyon-Ton-Km	56 038	54 242	57 028	-3,2	5,1	
Doğal Gaz (6)	Milyon-Sm ³	35 856	38 037	41 213	6,1	8,3	

(1) Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından hesaplanan taşıma miktarlarıdır.

(2) Denizyoluyla yapılan taşımaların tümünü kapsayan hesaplanmış tahmini taşıma miktarlarıdır.

(3) Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

(4) KGM'nin sorumluluğu altındaki yol ağında yapılan taşımalardır.

(5) Yalnız ham petrol taşımalardır.

(6) Rusya Federasyonu, Nijerya, Cezayir, Azerbaycan ve İran'dan ithalatı yapılan ve spot piyasadan temin edilen toplam doğal gaz taşımalardır.

(7) Gerçekleşme tahminidir.

Eurostat tarafından 2010 yılı için derlenen verilere göre, AB-27’de karasal ulaşımda (karayolu ve demiryolu), yolcu taşımacılığının yaklaşık yüzde 93’ü, yük taşımacılığının ise yaklaşık yüzde 82’si karayoluyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de karasal yolcu taşımacılığının yaklaşık yüzde 98 oranında karayolu ulaşımla sağlanıyor olması, AB-27’de görülen karayolu yoğunluklu yolcu taşımacılığı değerleriyle paralellik arz etmektedir. Ancak, yük taşımalarındaki karayolu payı AB-27 ortalamasına oranla oldukça yüksektir. Bu durum, karayolu yük taşımacılığına olan göreceli yüksek talebin diğer ulaştırma türlerine kaydırılarak daha dengeli bir ulaştırma sistemi sağlanması gerekliliğine işaret etmektedir.

TABLO IV: 19- Ülkelere Göre Ulaştırma Alt Sektörlerinin Karşılaştırılması

Ülkeler	Karayolu Yoğunluğu km/1.000 km ² (2009)(1)	Otoyol Yoğunluğu km/1.000 km ² (2009)	Demiryolu Yoğunluğu km/1.000 km ² (2010)
Çek Cumhuriyeti	706	9	120

⁷ AB Komisyonu, EU Transport in Figures, 2012, s.34.

Fransa	733	21	54
Almanya	647	36	94
Belçika	520	58	117
Avusturya	421	20	60
AB-27	416	16	49
Türkiye	83(2)	3	12

Kaynak: AB Enerji-Ulaştırma İstatistikleri, Karayolları Genel Müdürlüğü

(1) Ülkeler arası tanım farklılıklarının verilerdeki yıllık değişimlere etkisi olmaktadır.

(2) 2012 yılı sonu tahmini değeridir. Yalnızca otoyollar, devlet ve il yolları dikkate alınmıştır.

Mevcut ulaştırma altyapı yoğunluğu incelendiğinde, Türkiye'nin AB-27 ortalamasının oldukça altında karayolu, otoyol ve demiryolu ağına sahip olduğu gözlenmektedir. 2009 yılı itibarıyla AB-27'de 1.000 kilometrekareye düşen ortalama karayolu uzunluğu 416 km, otoyol uzunluğu 16 km iken, ülkemizde sırasıyla 83 km ve 3 km'dir. Asfalt kaplamalı köy yolları değerlendirmeye alınsa dahi, ülkemizin karayolu yoğunluğunun AB-27 ortalamasının yaklaşık yarısı düzeyinde kaldığı görülmektedir.

Karayolu

Ülkemizde özellikle yük taşımacılığının yüzde 88,5 düzeyinde karayoluyla gerçekleştiriliyor olması, karayollarındaki ağır taşıt trafiğini yükseltmekte ve bu durum trafik güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

2012 yılı başı itibarıyla köy yolları hariç toplam 63.118 km uzunluğundaki devlet ve il yolları ağının 3.415 km'si stabilize, toprak ve geçit vermez yol niteliğindedir. 2011 yılı başında 2.225 km olan otoyol uzunluğu 2012 yılı başında 2.236 km'ye ulaşmıştır. Karayollarında ağır taşıt trafiğine uygun bitümlü sıcak karışım (BSK) kaplamalı devlet ve il yolu uzunluğu ise 11.535 km'dir.

TABLO IV: 20- 2012 Yılı Başı İtibarıyla Karayolu Ağının Durumu

(Km)

Yol Sınıfı	BSK	Sathi Kaplama	Parke	Stabilize	Toprak	Geçit Vermez	Toplam
Otoyollar	2 236	-	-	-	-	-	2 236
Devlet Yolları	9 859	21 047	74	114	29	293	31 416
İl Yolları	1 676	26 912	135	974	677	1 328	31 702
Toplam	13 771	47 959	209	1 088	706	1 621	65 354

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

Bölünmüş yol yapım programı kapsamında 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla 488 km bölünmüş yol tamamlanmış ve otoyollar dahil çok şeritli karayolu ağı 21.715 km'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde yaklaşık 636 km de BSK kaplama yapımı tamamlanmıştır.

Otomobil sahiplik oranlarına bakıldığında 2010 yılı verilerine göre, 1.000 kişiye düşen araç sayısı AB-27'de 477, ABD'de 763, Japonya'da 542, Rusya'da 228 ve Çin'de 30'dur. Türkiye'de ise bu sayının 2010 yılında 102, 2011 yılı sonunda 109 olduğu görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerde araç sahiplik oranı yüksek olmasına rağmen karayollarında ölümcül kaza oranı gelişmekte olan ülkelere oranla oldukça düşüktür. Trafik güvenliği açısından 2010 yılı verilerine göre her bir milyon kişide trafik kazası sonucu ölüm sayısı

AB-27'de 62, ABD'de 106, Japonya'da 38, Rusya'da 186, Çin'de 52 iken Türkiye'de ise 60'tır. AB ülkelerinde ölüm sayısı 2009-2010 yılları arasında yüzde 11,4 oranında azalmıştır. Türkiye'de 2010-2011 yılları arasında toplam kaza sayısı yüzde 11 oranında artmış, ölüm sayısı yüzde 5,2 oranında azalırken yaralı sayısı ise yüzde 12,6 oranında artmıştır.

Karayolu trafiğinde güvenliğin sağlanması konusunda, BM tarafından kabul edilen Küresel Karayolu Güvenliği İlke Kararları çerçevesinde dünya genelinde 10 yıllık süreçte (2010-2020) trafik kazalarından kaynaklanan ölümlerin yüzde 50 oranında azaltılması hedefi ulusal hedef olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı 2012/16 sayılı Başbakanlık Genelgesi olarak yayımlanmıştır.

Sürücü belgelerinin AB sürücü belgeleriyle uyumlaştırılması, belirli araçlara hız sınırlayıcı teknik cihaz takılması, sürücülerin çalışma ve dinlenme sürelerinin düzenlenmesi, trafik kazalarına ilişkin AB standartlarıyla uyumlu veri tabanı oluşturulması ve ülkemizde sürücülere verilen eğitimlerle AB üyesi ülkelerdeki sürücü eğitimi arasında denkliğin sağlanması amacıyla gerekli yasal düzenleme çalışmalarına devam edilmektedir.

Demiryolu

Türkiye'deki mevcut demiryolu ağı 2011 yılı itibarıyla 888 km'si hızlı tren hattı, 8.770 km'si konvansiyonel ana hat, 2.342 km'si tali hat ve istasyon yolları olmak üzere toplam 12.000 km'dir. Toplam ağın yüzde 33'ü sinyalli ve yüzde 26'sı elektrikli. Türkiye'de hem demiryolu yoğunluğu hem mevcut demiryolları üzerindeki trafik yoğunluğu yetersizdir. Ayrıca, Türkiye'de yüzde 26 olan elektrikli hat oranı, yüzde 52,3 olan AB-27 ortalamasının oldukça altındadır.

Ankara-Konya Hızlı Tren hattının 23/08/2011 tarihinde işletmeye açılması ve Ankara-Eskişehir Hızlı Tren hattındaki yolcu taşımalarında devam eden artışlarla birlikte, toplam yolcu taşımacılığında 2011 sonunda yüzde 12,3 artış sağlanmıştır. Köseköy-Gebze hızlı tren inşaatı nedeniyle demiryolu hattının kapatılması ve demiryolu şebekesinin belli noktalarında yapılan bakım-onarım çalışmaları nedeniyle 2011 yılında bir önceki yıla göre yük taşımalarında önemli bir gelişme olmamış ve ton-km bazında taşımalar geçen seneye aynı seviyelerde kalmıştır. Yük taşımacılığına olumlu yönde etki edecek yeni demiryolu yatırımları yapılmaktadır. Demiryolu taşımacılığında lojistik taşımacılığa geçiş kapsamında TCDD tarafından 18 lojistik merkez kurulması çalışmalarına devam edilmektedir. Bu lojistik merkezlerden Samsun (Gelemen), İstanbul (Halkalı) ve Uşak lojistik merkezi işletmeye açılmış; Denizli (Kaklık), İzmit (Köseköy), Eskişehir (Hasanbey) ve Kayseri (Boğazköprü) lojistik merkezlerin 1. etap inşaat çalışmaları tamamlanmıştır. Önemli demiryolu güzergâhlarında kapasite artışı sağlayacak elektrifikasyon ve sinyalizasyon projeleri ile ikinci hat yapımı projelerine TCDD'nin Yatırım Programında yer verilmiştir.

Ankara merkez olmak üzere hızlı tren çekirdek ağının oluşturulması kapsamında; Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi İnönü-Köseköy ve Köseköy-Gebze kesimlerinin alt ve üst yapısının, Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi Yerköy-Sivas kesiminin ve Ankara-Afyonkarahisar-İzmir Hızlı Tren Projesinin Ankara-Afyonkarahisar kesiminin altyapısının inşaat çalışmaları devam etmektedir. Bursa ilinin hızlı tren ve konvansiyonel demiryolu ağına bağlantısını içeren Bursa-Yenişehir kesiminde ise yer teslimi yapılarak inşaat işine başlanmıştır.

Gebze-Haydarpaşa, Sirkeci-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçiş İnaatı (Marmaray) Projesinde mühendislik ve müşavirlik hizmetleri ile inaat çalışmaları sürmekte olup bu projede kullanılacak 440 metro aracının temini planlanan şekilde devam etmektedir.

Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasında doğrudan demiryolu bağlantısını sağlayacak olan Kars-Tiflis-Bakü demiryolu projesindeki revizyonlar nedeniyle altyapı inaatındaki gerçekleşme oranı yaklaşık yüzde 40 seviyesinde kalmıştır.

GAP Eylem Planı kapsamında toplam 580 km güney demiryolu hattının tamamı yenilenmiştir.

Denizyolu

Türkiye’de 2011 yılı sonu itibarıyla 6,5 milyon TEU (Twenty Feet Equivalent Unit) konteyner ve 293 milyon ton konteyner harici yük elleçlenmiştir. Küresel krizlere rağmen, 2001-2011 döneminde konteyner artışı yıllık ortalama yüzde 16 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam dünyadaki yüzde 9’luk artış hızının çok üstündedir. Konteyner elleçlemesinin 2012 yılı itibarıyla ise 7,2 milyon TEU olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Büyük ölçekli liman yatırımlarının zamanında gerçekleştirilememesi, artan ticaret talebinin de baskısıyla iskele ve küçük ölçekli liman yapılmasına yol açmaktadır. Küçük ölçekli limanlara yönelmesi ise, yük trafiğinin dağılmasına ve liman başına elleçleme miktarının AB’nin Akdeniz’deki limanlarıyla karşılaştırıldığında düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır.

TABLO IV: 21- Akdeniz Limanlarındaki Konteyner Trafiği (2010)

Limanlar	Konteyner (Bin TEU)
Valensiya-İspanya	4 211
Gioia Tauro-İtalya	3 897
Algeciras-İspanya	2 777
Ambarlı	2 464
Le Havre-Fransa	2 369
Barselona-İspanya	1 928
La Spezia-İtalya	1 181
Marsilya-Fransa	1 031
Cenova-İtalya	1 020
Mersin	1 015
Pire-Yunanistan	850
İzmir	716
Haydarpaşa	205

Kaynak: AB Enerji-Ulaştırma İstatistikleri,
UDH Bakanlığı Deniz Ticareti İstatistikleri-2012 ve TCDD İstatistikleri

Artan ticaretin kesintisiz ve etkin bir şekilde akışını sağlayacak ve Türkiye’nin transit ülke konumuna gelmesini kolaylaştıracak büyük ölçekli ana limanların oluşturulmasına

yönelik Kıyı Yapıları Master Planı ile Filyos ve Mersin Konteyner Limanlarına ilişkin teknik dokümanlar tamamlanmıştır.

Çandarlı Limanının kamu kaynaklarıyla gerçekleştirilen mendirek inşaatı işine 2012 yılında devam edilmiştir. İzmir Alsancak Limanının geliştirilmesi ve yaklaşım kanalının taranmasına dair teknik çalışmalar yürütülmüştür. Türkiye kıyılarında deniz ve çevre emniyetini sağlamak amacıyla önemli körfezlerde Gemi Trafik Hizmetleri Projesi ve Acil Müdahale Merkezleri Projesi devam etmektedir. Yangın müdahalesi amacıyla 4 adet Fi-Fi 1 Klasında Römorkör temin edilmiştir.

Havayolu

Iğdır ve Kocaeli Cengiz Topel Havalimanlarının işletmeye açılmasıyla Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü (DHMİ) tarafından işletilen havalimanı sayısı 44'e ulaşmıştır. Bunun dışında Anadolu Üniversitesi tarafından işletilen Eskişehir Anadolu Havalimanı, Türk Hava Yolları A.O. tarafından işletilen Aydın Çıldır Havalimanı ve özel şirket tarafından işletilen İstanbul Sabiha Gökçen, Zonguldak Çaycuma ve Antalya Gazipaşa Havalimanlarıyla sivil trafiğe açık meydan sayısı 49'dur.

DHMİ bünyesindeki hava meydanlarından Atatürk, Esenboğa ve Antalya Havalimanlarında iç ve dış hat terminalleri, Adnan Menderes ve Dalaman Havalimanlarında ise dış hat terminalleri özel sektör tarafından işletilmektedir. Yine özel sektör tarafından işletilmekte olan Sabiha Gökçen Havalimanı da ilave edildiğinde, Kamu Özel İşbirliği modeliyle işletilen meydanların toplam yolcu trafiği içindeki payı 2011 yılı sonunda iç hatlarda yüzde 68,4 dış hatlarda ise yüzde 97,4 düzeyine erişmiştir.

2011 yılında havalimanı ve hava meydanlarında gerçekleşen yolcu trafiği, bir önceki yıla göre dış hatlarda yüzde 13,7 oranında artarak 59,4 milyon, iç hatlarda yüzde 15,2 oranında artarak 58,3 milyon ve toplamda ise yüzde 14,4 oranında artarak 117,6 milyon yolcu olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında toplam trafiğin yaklaşık 130 milyon yolcu olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Ülkemiz hava meydanlarındaki yolcu trafiğinin yaklaşık yüzde 89,4'ü Atatürk, Antalya, Esenboğa, Adnan Menderes, Dalaman, Bodrum/Milas, Adana, Trabzon ve Sabiha Gökçen havalimanlarında gerçekleşmektedir. Bu meydanların kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımlar ile hizmet standartlarının yükseltilmesi ve hava trafik yönetimiyle ilgili projeler sektör açısından önceliğini korumaktadır.

YİD modeliyle ihale edilen Zafer Havaalanı ile kamu kaynaklarıyla yürütülen Ordu-Giresun, Şırnak, Hakkâri-Yüksekova ve Bingöl Havaalanlarının inşaat çalışmaları devam etmektedir.

Kent İçi Ulaşım

Türkiye'de 2012 yılı Ekim ayı itibarıyla 11 şehirde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Eskişehir, Kayseri, Samsun, Antalya, Konya ve Gaziantep) raylı toplu taşıma sistemi (metro, hafif raylı sistem, tramvay) işletilmektedir. Proje büyüklükleri bazında İstanbul Büyükşehir Belediyesince yürütülen raylı sistem projeleri önem arz etmektedir.

Günümüzde işletilmekte olan raylı sistem projeleri gerek yabancı gerekse yerli finansman kaynakları kullanılarak ilgili Belediyelerce tamamlanmıştır. Ancak başta Ankara olmak üzere bazı şehirlerimizde raylı sistem projelerinin yapımında çeşitli sebeplerden

dolayı gecikmeler meydana gelmiştir. Bu gecikmelerin engellenmesi ve yarım kalan projelerin tamamlanabilmesi amacıyla raylı sistem projelerinin Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca genel bütçe kaynaklarından yaptırılması imkânı getirilmiştir.

Söz konusu düzenlemeye dayanılarak alınan Bakanlar Kurulu Kararlarıyla da Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığınca Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediyelerinin yürütmekte olduğu bazı metro projelerini devralma yetkisi verilmiştir. Bu çerçevede Ankara metro projeleri Ulaştırma Bakanlığının Yatırım Programına dahil edilmiş olup yapım süreci devam etmektedir. Kızılay-Çayyolu ve Batıkent-Sincan metro projelerinin 2013 yılında, Tandoğan-Keçiören metro projesinin ise 2014 yılında tamamlanması beklenmektedir. Ayrıca İstanbul metro projelerinin Ulaştırma Bakanlığınca devriyle ilgili işlemler devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Ulaştırma sektöründeki temel amaç, ülke ekonomisinin ve sosyal hayatın gereksinimlerine uygun, taşıma türleri arasında dengenin sağlandığı, çağdaş teknoloji ve uluslararası kurullarla uyumlu, çevreye duyarlı, ekonomik ve güvenli taşımacılığın yapıldığı bir ulaştırma altyapısının zamanında oluşturulmasıdır. Ulaştırma alt sektörlerinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte çalışması ve kombine taşımacılığın yaygınlaştırılması esastır.

Karayolu sektöründe temel hedef, bölünmüş yol yapım çalışmalarına öncelikte yoğun taşıt trafiğine sahip ana güzergâhlarda devam edilmesi; ağır taşıt trafiği yüksek güzergâhların BSK kaplamalı hale getirilmesi; trafik güvenliği altyapısı ve denetim hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kara noktaların giderilmesi suretiyle yüksek kalite standartlarında hizmet veren, güvenli ve diğer taşıma türleriyle uyumlu bir karayolu ağının oluşturulmasıdır. Bu kapsamda 2013 yılında toplam 1.075 km bölünmüş yol, 1.148 km tek platformlu yol, 4.344 km BSK yapılması öngörülmektedir.

Otoyollarda mevcut altyapının korunmasına önem ve öncelik verilecek, akıllı ulaşım sistemleri kapsamında otomatik geçiş sistemleri yaygınlaştırılacak, sürücü bilgilendirme ve trafik yönetim sistemleri tesis edilecektir.

Karayollarında meydana gelen trafik kaza sayısı ile trafik kazalarından kaynaklanan ölüm ve yaralanmaların sayısının azaltılması amacıyla Emniyet Genel Müdürlüğü'nün koordinatörlüğünde, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde hazırlanan Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı etkin bir şekilde hayata geçirilecektir.

Yük taşımalarının demiryolu ağırlıklı yapılması ulaştırma sektöründe stratejik bir amaçtır. Bu doğrultuda demiryolunda özel sektör tren işletmeciliği geliştirilecektir. Yük taşımacılığı özel sektörün işletmecilik avantajlarından yararlanmak üzere serbestleştirilecek ve TCDD yeniden yapılandırılarak kamu üzerindeki mali yükü sürdürülebilir bir seviyeye getirilecektir. Özel sektörle ortaklıklara gidilerek başta sanayi bölgelerine olmak üzere demiryolu bağlantı hatları yapılacak ve araç yatırımları özel sektöre bırakılacaktır.

Artan trafiğe çözüm üretecek büyük limanların oluşturulması amacı çerçevesinde 2013 yılında, Çandarlı Limanının mendirek inşaatı tamamlanacak, birinci aşamasına ait

diğer altyapı ve üstyapı işlerinin YİD modeliyle ihalesi gerçekleştirilecektir. Türk limanlarının AB deniz otoyolları ana aksları ve uluslararası taşımacılık koridorları üzerinde yer alması yönündeki çalışmalara devam edilecektir. Bu kapsamda, Mersin Konteyner ve Filyos Limanlarının yapımı ile İzmir-Alsancak Limanının geliştirilmesi önemli projelerdir. Deniz emniyeti kapsamında yürütülen projelerin tamamlanmasına öncelik verilecektir.

2013 yılında havalimanı ve havaalanlarındaki toplam trafiğin 143 milyon yolcuya yükselmesi beklenmektedir. Sektörde, sistem planlaması anlayışıyla, ülkemizdeki havaalanları altyapısının mevcut durum analizinin yapılmasının ardından değerlendirme ve önceliklendirme yapılabilmesine imkân verecek ve bunun sonucunda orta ve uzun vadeli yatırımları yönlendirecek Hava Ulaşımı Genel Etüdü çalışması başlatılacaktır. İstanbul 3. Havalimanının yapım çalışmalarına başlanacaktır.

Kentlerimizde en yaygın ve temel toplu taşıma türü olan otobüs sistemlerinin geliştirilmesine öncelik verilecek, raylı sistem yatırımları doruk saatte, tek yönde 15.000 yolcu/saat üzerinde yolculuk talebine sahip koridorlarda gerçekleştirilecektir. Raylı sistem projelerinin yatırım programına alınması aşamasında projelerin ekonomik ve mali yapılabilirliğinin yanı sıra, teklif veren belediyenin mali yapısı da göz önünde bulundurulacaktır. Projelerin finansmanında özkaynak kullanımı esas olacak, dış finansman kaynakları sadece yüksek teknoloji uygulamalarını içeren işlerin yapımında kullanılacaktır. Kent içi raylı sistem projelerinde yerli sanayiden azami ölçüde faydalanılacaktır. Uluslararası rekabet gücünün artırılabilmesi amacıyla, projelerin planlama sürecinden başlayarak finansmanının sağlanmasına kadar bütün aşamalarda, belediyeler yerel sanayi ile işbirliğine yönlendirilecektir. Hazine garantili dış krediyle gerçekleştirilecek raylı sistem projelerinde toplam maliyetin asgari yüzde 25'i belediye özkaynaklarından karşılanacaktır.

Kent içi ulaşımda gerek yerel düzeyde gerekse merkezi idare düzeyinde, proje seçimi ve finansmanı ile yapım ve işletme aşamalarında uygulanacak ulusal standartların oluşturulması çalışmalarına öncelik verilecektir.

2013 yılında Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından devralınan Ankara metrolarında yapım çalışmalarına devam edilecektir. İstanbul metrolarında da protokol imzalanması ve ihale aşamalarının ardından yapım çalışmalarının başlatılması beklenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 25. Ulaştırmanın tüm türlerinde trafik güvenliği ve emniyeti artırılabilecektir.			
Tedbir 58. Karayolu altyapısındaki kara noktalar iyileştirilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, TCDD	Aralık Sonu	2013 yılında trafik güvenliği çalışmaları kapsamında 130 adet kaza kara noktası ile 120 adet sinyalizasyon kavşağının iyileştirilmesi hedeflenmektedir.
Tedbir 59. Ana karayolu güzergâhlarında otokorkuluk, yatay-düşey işaretleme ve trafik levhaları iyileştirilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü (S)	Aralık Sonu	2013 yılında yapımı tamamlanan bölünmüş yollar başta olmak üzere karayollarında 1.800 km otokorkuluk yapım ve onarımının

			gerçekleştirilmesi, 24 milyon m ² yatay işaretleme ve 145.000 m ² düşey işaret levhasında yenileme yapılması hedeflenmektedir.
Tedbir 60. Ağırlık denetimleri etkinleştirilecektir.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı	Aralık Sonu	Kurulumu tamamlanacak 30 yeni yol kenarı denetim istasyonu ile mevcut Ağırlık-Boyut Kontrol denetim istasyon sayısı artırılabilecek ve 2013 yılında 25 milyon aracın denetlenmesi sağlanacaktır.
Tedbir 61. Trafik denetim personelinin uzmanlaşmaları sağlanacaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü(S), İçişleri Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	Aralık Sonu	Trafik denetimlerinde etkinliğin sağlanması yönünde denetim personeli sayısı artan araç ve sürücü sayısı ile mobilite, yol ağı ve yoğunluğun getirdiği taleple orantılı bir şekilde artırılacak ve trafik personelinin uzmanlaşması sağlanacaktır.
Tedbir 62. Trafik denetimlerinde uyuşturucu madde kontrollerine başlanacaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S)	Aralık Sonu	Yol kenarı denetimlerinde uyuşturucu madde denetimlerinin yapılabilmesini teminen denetim personeli gerekli ekipmanla teçhizatlandırılacak ve uzmanlaştırılacaktır.
Tedbir 63. Sürücü Eğitim ve sınavlarının kalitesinde AB standartlarına ulaşılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Sürücü eğitiminde pratik derslere ağırlık verilecek şekilde müfredat yenileme çalışmaları yürütülecek, direksiyon sınavları için sınav yapıcılık kurumsallaştırılacaktır.
Tedbir 64. Şehir içinde ve şehirlerarasında elektronik denetim sistemleri yaygınlaştırılacaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü(S), Ulaştırma, Haberleşme ve Denizcilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Trafik güvenliğinin etkin bir şekilde sağlanarak trafik akışının takibi ve kolaylaştırılması, kurallara uyumda caydırıcılığın sağlanması ve araç takibinde anıncılığın temini amacıyla elektronik denetim sistemleri kurulacaktır.
Tedbir 65. Tehlikeli yüklerin denizyoluyla taşınmasına ilişkin yönetmelik, tehlikeli yüklerin limanlarda iş ve işlemlerine ilişkin yönetmelik ve emniyetli konteynerlerin inşası ve denetimine ilişkin yetkilendirme yönetmeliği hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Tehlikeli yüklerin denizyoluyla taşınmasına ilişkin yönetmelik, tehlikeli yüklerin limanlarda iş ve işlemlerine ilişkin yönetmelik ve emniyetli konteynerlerin inşası ve denetimine ilişkin yetkilendirme yönetmeliği hazırlanacaktır.
Öncelik 26. Bölünmüş yol yapımı ve standartlarının yükseltilmesi ile mevcut karayolu altyapısı iyileştirilecektir.			
Tedbir 66. Bölünmüş yol yapımına devam edilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü (S)	Aralık Sonu	1.075 km bölünmüş yol yapılacaktır.
Tedbir 67. Ağır taşıt trafiği bulunan yolların fiziki standardı	Karayolları Genel	Aralık	Ortalama günlük ağır taşıt trafiği 1.000 aracın üzerinde olan

yükseltilecektir.	Müdürlüğü (S)	Sonu	güzergâhlarda toplam 4.344 km BSK yapımı veya yenilenmesi gerçekleştirilecektir.
Öncelik 27. Akıllı ulaşım sistemlerinin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.			
Tedbir 68. Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, Üniversiteler, Büyükşehir Belediyeleri	Aralık Sonu	Merkezi ve yerel idarelerin karayolu ağında akıllı ulaşım sistemleri uygulamalarında görülen farklılıkların önüne geçmek, ülkenin yatırım önceliklerini belirlemek ve entegre trafik yönetim sistemlerinin kurulmasını temin etmek için ulusal strateji belgesi hazırlanacaktır.
Öncelik 28. Hızlı tren ile yolcu taşımacılığı yaygınlaştırılacaktır.			
Tedbir 69. Ankara merkez olmak üzere hızlı tren çekirdek ağı oluşturulacaktır.	TCDD (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi İnönü-Köseköy-Gebze kesiminin inşaat çalışmalarına devam edilecektir. Ankara-Sivas Demiryolu projesinde Yerköy-Sivas kesiminde çalışmalara devam edilecek, Kayaş-Yerköy arasında inşaat işine başlanacaktır. Ankara-İzmir Hızlı Tren projesinin Ankara-Afyonkarahisar kesiminin yapım çalışmalarına devam edilecektir.
Öncelik 29. Yük taşımacılığında demiryolu ve denizyoluna ağırlık verilecek; iç bölge bağlantıları geliştirilerek limanlar kombine taşımacılık yapabilen lojistik merkezler haline getirilecektir. Uygun liman sahaları tespit edilecek, ana limanlar oluşturulacak ve limanların etkin yönetimi sağlanacaktır.			
Tedbir 70. Liman yönetim modeli oluşturulacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Rekabet Kurumu, ÖİB, TCDD, İlgili Belediyeler, Deniz Tic. Odaları, TÜRKLİM	Aralık Sonu	Liman yönetiminde dağınıklığın giderilmesi ve devlet tarafından belirlenecek politikanın, liman ihtiyaçlarını da gözönüne alacak şekilde uygulanmasını teminen bir liman yönetim modeli oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.
Tedbir 71. Kıyı yapıları master planı mevzuata yansıtılacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, ÖİB, İlgili Belediyeler	Aralık Sonu	Büyük ölçekli ana limanlar oluşturulması kapsamında uygun liman sahalarını belirleyen kıyı yapıları master planının hayata geçirilmesini ve girişimcilerin bu sahalara yönlendirilmesini teminen çalışma sonuçlarının liman yapımı ile ilgili mevzuata yansıtılması sağlanacaktır.
Tedbir 72. Limanların geri sahasında demiryolu aktarım	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme	Aralık	Proje hazırlama ve kamulaştırma çalışmaları tamamlanan lojistik

terminalleri veya karada konteyner terminalleri kurularak, demiryolu taşımacılık anlayışından lojistik taşımacılık anlayışına geçilecek ve organize sanayi bölgelerine, büyük fabrikalara ve limanlara özel sektör katkısı ile bağlantı hatları yapılacaktır.	Bakanlığı (S), TCDD, Kalkınma Bakanlığı	Sonu	merkezlerin yapımına başlanacaktır. Adapazarı-Karasu Limanı Demiryolu Bağlantı Hattı inşaatına devam edilecektir. Ambarlı Limanı demiryolu bağlantısı etüd-proje çalışması başlatılacaktır. İnşaatı devam etmekte olan Çandarlı Limanının demiryolu bağlantısıyla ilgili çalışmalara başlanacaktır. İzmir Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi demiryolu bağlantı hattı inşaatı tamamlanacak ve lojistik merkez yapımına başlanacaktır. Bursa-Yenişehir demiryolunun inşaatına devam edilecek ve bölgedeki OSB'lere ve otomotiv fabrikalarına demiryolu bağlantıları sağlanacaktır.
Tedbir 73. Kombine taşımacılık konusunda strateji ve mevzuat hazırlama çalışmaları başlatılacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, TCDD	Aralık Sonu	Kombine taşımacılık alanında bir strateji belgesi oluşturularak, ihtiyaç duyulan mevzuatın taslak hazırlama çalışmalarına başlanacaktır.
Öncelik 30. Orta ve uzun vadeli havaalanı toplam kapasite ihtiyacının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.			
Tedbir 74. Hava Ulaşımı Genel Etüdü çalışmasına başlanacaktır.	DHMİ (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, SHGM, Üniversiteler, TÖSHİD, Özel Havaalanı İşleticileri	Aralık Sonu	Sistem planlaması anlayışıyla, havaalanlarında mevcut durum analizi ve hava trafik projeksiyonu yapılarak ve yeni yatırım ihtiyaçlarını belirleyerek orta ve uzun vadeli yatırımları yönlendirecek Hava Ulaşımı Genel Etüdü çalışması başlatılacaktır.
Tedbir 75. Havaalanları için Master Planlar hazırlanmasına devam edilecektir.	DHMİ (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, SHGM, Üniversiteler	Aralık Sonu	Master Planı bulunmayan havaalanları için Hava Alanı Master Planı hazırlanacaktır.
Öncelik 31. Kent içi ulaşım altyapı projelerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı ve işletilmesi aşamalarında verimlilik artırılacaktır.			
Tedbir 76. Kent içi raylı sistem projelerinin incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin esasları düzenlemeye yönelik yönetmelik hazırlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, AYGM, Büyükşehir Belediyeleri	Aralık Sonu	655 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereğince kent içi raylı sistem projelerinin incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin esasları düzenlemeye yönelik yönetmelik hazırlanacaktır.

Tedbir 77. Ulaşım Ana Planı hazırlanmasına ilişkin usul esas ve standartlar belirlenecektir.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, AYGM	Aralık Sonu	5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununda belirtilen Ulaşım Ana Planının yapılması ve uygulanmasıyla ilgili hususlarda bütün büyükşehir belediyelerini kapsayan usul esas ve standartlar oluşturulacaktır.
--	---	-------------	--

E. ÇEVRENİN KORUNMASI VE KENTSEL ALTYAPININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Ekonomik büyüme, nüfus artışı, üretim ve tüketim alışkanlıkları çevre üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmaktadır. Çevre yönetiminde uygulama, izleme ve denetim konusundaki yetersizlikler bu baskıyı önemli çevre sorunlarına dönüştürmekte, doğal kaynakların koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi önünde engel teşkil etmektedir. Ayrıca, yerleşim alanlarında düzensiz ve izinsiz yapılaşma, yetersiz teknik altyapı, yüksek afet riski ve güvenlik sorunu gibi hususlar yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'nin kalkınma politikaları, uluslararası gelişmelere paralel olarak ekonomi-çevre-toplum etkileşimleri çerçevesinde, sürdürülebilir kalkınmaya doğru bir gelişim göstermektedir. Bu kapsamda çevrenin korunması, kalitesinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin hayata geçirilmesine yönelik politika ve stratejiler geliştirilmektedir. Uygulamada ise mevzuat ve kurumsal yapılanmanın güçlendirilmesi yönünde proje ve programlar hayata geçirilmektedir.

Çevre alanında, özellikle AB'ye uyum kapsamında güncellenmekte olan mevzuatın etkin şekilde uygulanması için gereken kurumsal ve teknik kapasitenin güçlendirilmesine, izleme ve denetim başta olmak üzere çevre yönetiminde etkinliğin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çevrenin ve doğal kaynakların korunması, sürdürülebilir kullanımı ve geliştirilmesi için çevresel kalite standartlarının iyileştirilmesi ve doğal kaynakların ekonomik değerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

İklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklık, taşkın ve sıra dışı hava olayları orman, su ve toprak kaynakları üzerinde önemli baskılar oluşturmakta, ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, bu konu küresel düzeyde olduğu kadar Türkiye'nin gündeminde de önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizde iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum konusunda birçok çalışma yürütülmektedir.

Zengin bir biyolojik çeşitliliğe ve genetik kaynaklara sahip olan ülkemizde bu kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması amacıyla hazırlanan Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planının uygulanmasında kurumlar arasında eşgüdüm ve kurumsal kapasite konularında sorunlar devam etmektedir. Tür ve ekosistemlerin korunması, geliştirilmesi amacıyla mevcut korunan alan sisteminin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanmasına temel teşkil edecek mevzuat ve planlama çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir. Uygulamada ise farklı kuruluşlar tarafından

yürütülen biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti ve izlenmesine ilişkin projelerin koordinasyonunun güçlendirilmesi ve kuruluşlar arasında işbirliğinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ekonomik krizler, sosyal ve çevresel sorunlar gibi sürdürülebilir kalkınmanın önündeki engellerle mücadeleye ilişkin küresel düzeyde önlemlerin alınmasına devam edilmektedir. Bu kapsamda 20-22 Haziran 2012 tarihlerinde Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20 Zirvesi) gerçekleştirilmiştir. Rio+20 Zirvesi sonucunda sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin önümüzdeki dönemde izlenmesi gereken temel ilke ve politikaları ortaya koyan İstedğimiz Gelecek Belgesi devlet ve hükümet başkanları tarafından onaylanarak kabul edilmiştir.

Türkiye, Rio+20 Zirvesine Kalkınma Bakanlığının koordinasyonunda kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektörün, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin geniş katılımıyla hazırlanmıştır. Bu çerçevede yürütülen çalışmalar kapsamında sürdürülebilir kalkınma alanında 24 en iyi uygulama örneği seçilmiş ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma 2012: Geleceği Sahiplenmek başlıklı ulusal rapor hazırlanarak Rio+20 Zirvesinde dünya kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Rio+20 Zirvesinde insan odaklı kalkınma konusunda, 22-23 Mart 2012 tarihlerinde İstanbul'da üst düzeyli Küresel İnsani Kalkınma Forumu düzenlenmiş ve bu etkinlik sonucunda İstanbul Bildirisi kabul edilmiştir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre, 2011 yılında kentlerde 53,6 milyon kişi yaşamakta olup kentleşme oranı yüzde 71,8 kentleşme hızı ise yüzde 2,5'tir.

TABLO IV: 22- Yıllar İtibarıyla Kent ve Kırsal Nüfusu

Yıllar (1)	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Kent Nüfusu (Bin Kişi) (2)	Kent Nüfus Oranı (Yüzde)	Kırsal Nüfus (Bin Kişi)	Kırsal Nüfus Oranı (Yüzde)	Kentleşme Hızı (Yüzde)
1970	35 605	10 222	28,7	25 384	71,3	5,3
1975	40 348	13 272	32,9	27 076	67,1	5,4
1980	44 737	16 065	35,9	28 672	64,1	3,9
1985	50 664	23 238	45,9	27 426	54,1	7,7
1990	56 473	28 958	51,3	27 515	48,7	4,5
2000	67 804	38 661	57,0	29 143	43,0	2,9
2007	70 586	49 083	69,5	21 503	30,5	3,5
2008	71 517	49 514	69,2	22 003	30,8	0,9
2009	72 561	50 873	70,1	21 688	29,9	2,7
2010	73 722	52 340	71,0	21 382	29,0	2,9
2011	74 724	53 631	71,8	21 093	28,2	2,5

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı

(1) 1970-2000 arasındaki yıllarda yapılan nüfus sayımı sonuçlarıdır. 2007, 2008, 2009, 2010 ve 2011 yılları ADNKS sonuçlarıdır.

(2) Nüfusu 20.000 ve üzeri olan yerleşimler kent olarak kabul edilmiştir.

Daha önce mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile mülga Çevre ve Orman Bakanlığı uhdesinde farklı dönemlerde gerçekleştirilen planlama çalışmaları 2011 yılından itibaren Çevre ve Şehircilik Bakanlığı uhdesinde birleştirilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kurulmasıyla kentleşme münferit bir politika alanı olarak tanımlanmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kentleşme ve imar politikası itibarıyla; mekânsal planlama, imar ve kentsel altyapı, kentsel dönüşüm ile coğrafi bilgi sistemleri alanlarında yeni ve önemli işlevler üstlenmiştir. Bu görevler arasında yer alan kentsel dönüşümle ilgili olarak 31/05/2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunla Bakanlığın bu alandaki görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Kanunla, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Kentlerimizde, kalkınma, yatırım ve mekânsal gelişme politikalarının uyumsuzluğu çeşitli boyutlarda sorunlar doğurmaktadır. İmar mevzuatının fiziki planlama, uygulama ve yapılaşmaya yön verecek stratejik bir yaklaşımla geliştirilmesi önem arz etmektedir. Değişen koşullar ve ihtiyaçlar da göz önüne alınarak kent tanımının yeniden ele alınması gerekmektedir.

2011 yılında yaklaşık 407 bin olan konut ihtiyacına karşılık, yapı kullanma izni alan konut sayısı 550 bin olmuştur. 2012 yılında 416 bin olan ihtiyaca karşılık, yapı kullanma izni alan konut sayısının 400 bin civarında olacağı tahmin edilmektedir.

Planlı kent ve konut çevreleri oluşturarak konut ihtiyacını karşılamak üzere sosyal ve teknik altyapıları tamamlanmış arsa üretimine öncelik verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle alt gelir gruplarının konut sorununu çözmek amacıyla uygun yapım ve finansman yöntemlerinin geliştirilmesi önemini korumaktadır. Bu kapsamda mülk konut politikalarının yanı sıra kiralık konut politikalarının da uygulanması gerekli görülmektedir.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca (TOKİ) Ocak 2003-Temmuz 2012 döneminde yapımına başlanan 553.172 konuttan 418.000'i sosyal ve teknik donatılarıyla birlikte tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Artan talep, kuraklık ve su toplama havzalarındaki kirlenme sonucu mevcut içme suyu miktarı yetersiz hale gelmektedir. Bunun sonucunda gelecekte Türkiye'nin, su sıkıntısı yaşayabilecek ülkeler arasında yer alması muhtemeldir. Planlama, izleme, değerlendirme ve yaptırım noksanlığı, sorumlu tek bir otoritenin olmaması, ortak veri tabanı ve bilgi akışı yetersizliği, kuruluşlar arası eşgüdüm sağlanamaması ve yeterli düzeyde Ar-Ge yapılamaması gibi hususlar, su kaynakları yönetiminde karşılaşılan ana sorunlardır.

2010 yılı itibarıyla toplam belediye nüfusunun yüzde 99'u içme ve kullanma suyu şebekesinden, yüzde 88'i ise kanalizasyon şebekesinden yararlanmaktadır. İçme suyu ve kanalizasyon şebekesi ihtiyacı ağırlıklı olarak yerleşime yeni açılan ve mevcut şebekelerin yenileme ve bakım çalışmalarının devam ettiği alanlarda bulunmaktadır.

Kaynak ve akarsulardan çekilen su miktarı oranı 2008 yılında yüzde 27 iken 2010 yılında yüzde 24'e gerilemiştir. Baraj, göl ve göletlerden çekilen su miktarı 2008'de yüzde 45 iken 2010'da yüzde 49'a yükselmiştir. Bu kaynaklardan sağlanan suyun arıtılmadan kullanılmaması, kuyu ve kaynak sularının da giderek kirlenmesi, içme suyu arıtma tesisi

ihtiyacını artırmıştır. Arıtılmış içme ve kullanma suyu miktarı 2008 yılında 2,1 milyar m³ iken 2010 yılında ise 2,5 milyar m³'e çıkmıştır.

5491 sayılı Çevre Kanunuyla nüfusu 2 binin üzerindeki belediyelerin atık su arıtma tesislerini belirli bir sürede tamamlamaları, aksi takdirde cezai müeyyidelerle karşı karşıya kalabilecekleri hüküm altına alınmıştır. Kanunun yürürlüğe girdiği 2006 yılında yüzde 35 olan atıksu arıtma tesisiyle hizmet verilen nüfus 2008 yılında yüzde 56'ya, 2010 yılında yüzde 62'ye ulaşmıştır.

2011 yılında belediyelerin acil nitelikli olan ancak finansmanında zorluk yaşanan içme suyu ve kanalizasyon projelerine kaynak sağlanması amacıyla başlatılan SUKAP uygulamasına 2012 yılında da devam edilmiştir. Programa 2012 yılında 363 proje daha ilave edilerek toplam proje sayısı 2.470'e ulaşmıştır. Bu programa 2011 ve 2012 yıllarında toplam 900 milyon TL ödenek tahsis edilmiştir. Program kapsamında 210'u içme suyu, 279'u kanalizasyon projesi olmak üzere toplam 489 projenin ihalesi yapılmıştır.

İçme suyu kayıpları konusunda sağlıklı verilere ulaşılamamakla birlikte, faturalandırılmayan (kayıp/kaçak dâhil) su miktarının yüzde 55 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Su temin sistemindeki kayıp ve kaçaklar azaltılarak, su kaynaklarının etkin kullanılması önemini korumaktadır.

Su havzalarının koruma alanlarındaki evsel, endüstriyel ve tarımsal kirlilik, içme suyu teminini güçleştirmektedir. Bu nedenle, su kaynaklarının her türlü kullanım amacıyla korunması, kirlenmesinin önlenmesi, kirlenmiş olan su kaynaklarının kalitesinin iyileştirilmesi için uzun vadeli koruma program ve tedbirlerini içeren havza koruma planları hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir.

Rio+20 Zirvesinde suyun sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde olduğu vurgulanmıştır. Bütüncül su kaynakları yönetiminin ve verimli su kullanım planlarının oluşturulması, su kirliliğini önemli ölçüde azaltıp su kalitesinin artırılması, atık su arıtımını ve verimli su kullanımının yaygınlaştırıp su kayıplarının azaltılmasına yönelik önlemlerin önem arz ettiği vurgulanmıştır.

Günlük yaşamın önemli bir parçası olan şişelenmiş suların denetimi konusunda hem mevzuat hem de uygulama yönünden sıkıntılar bulunmaktadır.

Çevre üzerinde büyük bir baskı oluşturan ve gün geçtikçe artan atık sorununun çözümü için atık yönetiminin tüm unsurları bir bütün olarak değerlendirilerek hem çevresel hem de ekonomik açıdan sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla Entegre Atık Yönetimi anlayışı benimsenmiştir.

Rio+20 Zirvesinde kaynak yeterliliği ve çevresel açıdan etkili atık yönetimi için politika geliştirme ve uygulamanın önemi vurgulanarak atıkları daha fazla azaltma, yeniden kullanma ve geri dönüştürme hususlarının önemi belirtilmiş; kapsamlı ulusal ve yerel atık yönetim politikaları, stratejileri, yasa ve mevzuatlarının gelişim ve uygulamasının önemine dikkat çekilmiştir.

TÜİK verilerine göre 2010 yılında toplanan yaklaşık 25,3 milyon ton evsel nitelikli katı atığın yüzde 56,9'unun düzenli depolama sahalarında, yüzde 1'inin ise kompost tesislerinde bertaraf edildiği tahmin edilmektedir. 2012 yılı itibarıyla işletmede olan düzenli depolama tesisi sayısı 68 olup bu tesislerle 879 belediyede 44 milyon nüfusa hizmet verilmektedir. 33 adet düzenli depolama tesisi ise inşaat ve ihale aşamasındadır. 2010

yılında toplam kapasitesi 556 bin ton/yıl olan 5 kompost tesisinde yaklaşık 38 bin ton kompost üretilmiştir.

Katı atık üretiminde öncelikle, üretilen çöp miktarının azaltılması gerekmektedir. Ayrıca atığın kaynaktan ayrıştırılarak toplamaya hazır hale getirilmesi için hane halklarının bilinçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Belediyeler, katı atık yönetiminde toplama ve taşıma konularındaki görevlerini büyük ölçüde yerine getirirken, bertaraf konusunda gereken etkinliği ve hassasiyeti göstermemektedir. Özellikle düzensiz depolama, depo sahalarının yer seçiminde yapılan hatalar ile işletme koşullarındaki olumsuzluklar giderek büyüyen sorunlara sebep olmaktadır.

2010 yılında 17 ilde tıbbi atık sterilizasyon ünitesi bulunmakta ve bu tesislerden 54 il yararlanmaktayken 2012 yılı itibarıyla tesis sayısı 34'e, yararlanan il sayısı ise 77'ye yükselmiştir.

Ülkemizde üçü yakma ve üçü düzenli depolama olmak üzere altı adet tehlikeli atık bertaraf tesisi bulunmaktadır. 2009 yılında oluşturulan Atık Beyan Sistemi çerçevesinde 20.136 atık üreten tesisten, maden atıkları hariç olmak üzere, 2009 yılında 15.664 tesiste toplam 629.030 ton tehlikeli atık kayıt altına alınırken, 2010 yılında 18.453 tesiste toplam 786.418 ton tehlikeli atık kayıt altına alınmıştır. Bu atığın 2009 yılında yüzde 69'u geri kazanılırken, 2010 yılında bu oran yüzde 77'ye ulaşmıştır.

Ambalaj atıklarının oluşumunun önlenmesi, tekrar kullanımı, geri dönüşümü ve geri kazanım yoluyla bertaraf edilecek miktarın azaltılması, belirli bir yönetim sistemiyle kaynağında ayrı toplanması, taşınması ve ayrıştırılması önemini korumaktadır. 2009 yılı itibarıyla üretilen yaklaşık 2,9 milyon ton ambalaj atığının 2,5 milyon tonu geri kazanılmıştır.

Atık yağlar, atık pil ve akümülatörler, ömrünü tamamlamış lastikler, elektrikli ve elektronik eşya atıkları, hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atığı, ömrünü tamamlamış araçlar gibi özel atıkların toplanması, taşınması, geri kazanımı ve bertarafına yönelik çeşitli yönetmelikler çerçevesinde çalışmalar devam etmektedir.

Elektrikli ve elektronik eşyaların üretiminden nihai bertarafına kadar çevre ve insan sağlığının korunması amacıyla bazı zararlı maddelerin kullanımının sınırlandırılması, ithalatının kontrol altına alınması ile bertaraf edilecek atık miktarının azaltılması için yeniden kullanım, geri dönüşüm, geri kazanım yöntem ve hedeflerine ilişkin esasları düzenlemek üzere Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliğı 22/05/2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda, insan sağlığını, doğal kaynakları ve estetik değerleri korumak suretiyle yeterli çevresel koruma düzeyine erişilmesi ve kentlerin temiz, güvenli ve yaşam kalitesi yüksek yerler haline getirilmesi temel amaçtır.

Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi çerçevesinde iklim değişikliğiyle mücadele ve uyuma yönelik başta enerji verimliliğı, yenilenebilir enerji, çevre dostu ulaşım yöntemleri, ormancılık, mera koruma projeleri yürütülecek, kuraklıkla mücadele edilecektir.

Doğa koruma alanlarının yönetiminde kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon sağlanarak, korunan alanlar sistemi güçlendirilecektir.

Arazi kullanım kararlarına yön verecek bir mekansal planlama sisteminin kurulması, arazi kullanım ilke ve standartlarının belirlenmesi ve bu doğrultuda yerel yönetimlerin yönlendirilmesine ilişkin çalışmalara öncelik verilecektir.

Kentsel dönüşüm çalışmalarına 2013 yılında Bursa, İstanbul ve İzmir illerine öncelik verilerek devam edilecektir.

5491 sayılı Çevre Kanunu çerçevesinde nüfusu 2 binin üzerindeki belediyelerin evsel nitelikli katı atık bertaraf tesislerini nüfus büyüklüğü kriterine göre 2017 yılına kadar tamamlamaları hedeflenmektedir. Ayrıca, atık su arıtma tesisiyle hizmet verilen nüfusun 2017 yılına kadar kademeli olarak yaklaşık yüzde 81'e yükseltilmesi hedeflenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 32. Çevre mevzuatının uygulanmasına yönelik yönetim, denetim ve uygulama kapasitesi geliştirilecektir.			
Tedbir 78. Çevre mevzuatının etkin uygulanması için ölçüm, izleme, denetim, kontrol ve raporlama altyapısı etkinleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Çevre mevzuatının etkili bir şekilde uygulanması için başta su, hava, toprak olmak üzere doğa korumaya ve kirliliği önlemeye yönelik kapasite geliştirme çalışmalarına devam edilecektir. Bu kapsamdaki ölçme, izleme ve denetim altyapısı günün teknolojisine uygun yöntem ve araçlarla geliştirilecektir.
Öncelik 33. Başta biyolojik çeşitlilik olmak üzere doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve ekonomik anlamda değer kazanmasına yönelik çalışmalar yapılarak sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.			
Tedbir 79. Tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İlgili Diğer Kamu Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Mevzuat, kurumsal düzenleme çalışmaları tamamlanacak, biyolojik çeşitliliğin tespiti ve izlenmesine ilişkin projeler yürütülecektir. Koruma ve sürdürülebilir kullanıma yönelik bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.
Öncelik 34. Kalkınma ve mekânsal gelişme politikaları arasında uyum artırılabilecek; fiziki planlama, uygulama ve yapılaşmaya yön verecek stratejik bir planlama yapısı oluşturulacaktır.			
Tedbir 80. KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı etkili bir şekilde yürütülecek ve sonuçları izlenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi	Aralık Sonu	KENTGES, içerdiği orta ve uzun vadeli eylemler önceliklendirilerek etkili bir şekilde yürütülecek, sonuçları izlenecek ve kamuoyuyla paylaşılacaktır.

	Başkanlığı, yerel yönetimler		
Tedbir 81. Çevre düzeni planlarının ve mekânsal strateji planlarının yapılmasına ilişkin yeni bir yönetim yapısını da içeren usul ve esaslar belirlenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	1/100.000 ölçekli olarak hali hazırda hizmet alımı yoluyla yaptırılan çevre düzeni planları, mekânsal strateji planlarıyla bütünlük bir yapıda hazırlanacaktır. Kentlerin uzun vadede nasıl bir yapı, yerleşim ve yaşam kalitesini barındıracağına dair vizyon ve hedeflerin ortaya konulacağı, yeni bir plan kademesi olan Mekânsal Strateji Planlarının değerlendirileceği ve yeni bir yönetim yapısını içerecek olan usul ve esaslar belirlenecektir.
Öncelik 35. Kentlerin yaşam standartları yükseltilerek yaşanabilirlik düzeyleri artırılmış mekânlar oluşturulacak, sürdürülebilir kentsel gelişme sağlanacaktır.			
Tedbir 82. Kentleşme ve imar konularında hukuki ve idari çerçeveye güçlendirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, TOKİ, yerel yönetimler	Aralık Sonu	Arazi kullanımı, fiziki planlama, uygulama ve yapılaşma konularında temel ilkeleri, standartları ve denetim mekanizmasını da içerecek şekilde imar ve şehircilik mevzuatı yenilenecektir. Bölgesel gelişme ve mekânsal gelişme planlaması ilişkisi güçlendirilecek, mekânsal planlama hiyerarşisi sadelik ve yerindenlik ilkeleriyle geliştirilecektir. Cazibe merkezlerine, ticaret ve sanayi için önem arz eden alanlara, gelişmekte olan kırsal merkezi yerleşim yerlerine, yapılaşma baskısı altındaki turizm yörelerine, koruma alanlarına ve afet riski yüksek yörelere planlamada öncelik verilecektir.
Öncelik 36. Afet riskli alanların dönüşümü ve riskli yapıların yıkımı sağlanarak ülke genelinde güvenli ve yaşanılabilir alanlar oluşturulacaktır.			
Tedbir 83. 1.ve 2. derece deprem bölgelerinde riskli bina tespit çalışmaları yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), TOKİ, yerel yönetimler	Aralık Sonu	1.ve 2. derece deprem bölgelerinde riskli bina tespit çalışmaları ivedilikle başlatılacaktır.
Tedbir 84. Dönüşüm sürecinde ihtiyaç duyulacak rezerv alanların tespiti yapılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), TOKİ, yerel yönetimler	Aralık Sonu	Dönüşüm sürecinde geçici iskân sağlanması amacıyla rezerv alan tespit çalışmaları sürdürülecektir.
Tedbir 85. Afet riski altındaki alanların dönüşümü için sağlanacak destekler	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı,	Aralık Sonu	Afet riski altındaki alanlar ve bu alanlar dışındaki alanlarda bulunan riskli yapıların dönüşümü için bankalar tarafından kullanılan

etkinleştirilecek, yeni finansal araçlar geliştirilecektir.	Banka ve Finans Kuruluşları		kredilere faiz desteği sağlanacaktır. Afet riski altındaki alanların dönüşümü için kaynakların artırılması, finansal araçların çeşitlendirilmesi ve kamu –özel ortaklığı modelinin geliştirilmesi sağlanacaktır.
Öncelik 37. Su kaynaklarının etkin bir şekilde yönetimi amacıyla idari, yasal ve finansal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.			
Tedbir 86. Su kaynaklarının etkin kullanımı ve korunması için bütüncül su kaynakları yönetimi modeli geliştirilecektir.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu Üyeleri	Aralık Sonu	Bütüncül su kaynakları yönetimi amacıyla 2012 yılında oluşturulan Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu'nun eşgüdümünde yer üstü ve yer altı su kaynaklarını kapsayan hukuki, kurumsal ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır. Su kaynaklarının havza bazında yönetiminin sağlanması için strateji ve plan hazırlanacaktır.
Tedbir 87. Şişelenmiş suların denetimi konusunda hem mevzuat hem de uygulama yönünden çalışmalar yapılacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İl Özel İdareleri, Belediyeler	Aralık Sonu	Şişelenmiş suların denetimi konusundaki mevzuat günün şart ve ihtiyaçlarına göre güncellenecektir.
Öncelik 38. Katı atık yönetiminde kaynaktan ayrıştırma, toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf safhaları teknik ve mali yönden bir bütün olarak değerlendirilecektir.			
Tedbir 88. Katı atık yönetimi etkinleştirilecek ve evsel nitelikli katı atıkların mahalli idare birlikleri aracılığıyla düzenli depolama tesislerinde bertaraf edilmesi sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İİbank A.Ş., Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Ulusal ve bölgesel düzeyde atık yönetim plan çalışmaları tamamlanacaktır. Katı atıkların kaynaktan ayrıştırılarak, tekrar kullanım değerine sahip olanların ekonomiye kazandırılmasına yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve halkın bilinçlendirilmesine ilişkin çalışmalar sürdürülecektir. Katı atık yönetiminde mahalli idare birliklerinin etkin çalışmasına yönelik usul ve esaslar belirlenecektir.
Tedbir 89. Belediye atıkları için Biyobozunur Atık Azaltımı Stratejisi ve Yönetim Planı hazırlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Söz konusu Strateji ve Yönetim Planıyla belediye atıklarının ön işleminde geri kazanım, kompostlaştırma, biyogaz üretimi veya enerji/madde geri kazanımı gibi yöntemler kullanılarak geri kazanıma ilişkin tedbirler belirlenecektir.
Öncelik 39. Alt ve orta gelir gruplarının konut ihtiyacının karşılanmasına öncelik verilecek, sağlıklı ve sürdürülebilir yaşam alanlarının oluşturulmasına devam			

edilecektir.			
Tedbir 90. Toplu konut uygulamalarının kapsamının genişletilmesi ve yapı kooperatifçiliğinin desteklenmesi suretiyle öncelikli nüfus artışının hızlı ve konut fiyatlarının yüksek olduğu şehirlerde alt ve orta gelir gruplarına yönelik sosyal konut üretimi sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), TOKİ	Aralık Sonu	Mevcut konut finansman sistemi alt ve orta gelir gruplarının ödeme güçleri dikkate alınarak, yapı kooperatifçiliği ve kiralık konut üretimine fırsat sağlayacak şekilde gözden geçirilecektir. Maliyetlerin azaltıldığı, yapı güvenliğinin artırıldığı, alanın ve enerjinin rasyonel kullanıldığı yapım yöntemleri araştırılacaktır.

F. AR-GE VE YENİLİĞİN GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Günümüzde bilim, teknoloji ve yenilik yeteneği, rekabet üstünlüğünün ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmenin belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir.

2010 yılı itibarıyla Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı Türkiye’de yüzde 0,84 iken, AB-27’de yüzde 1,9, Japonya’da (2009 yılı) yüzde 3,36, Güney Kore’de yüzde 3,74 ve ABD’de (2009 yılı) yüzde 2,9’dur. Özel sektör tarafından gerçekleştirilen Ar-Ge harcamalarının toplam Ar-Ge harcamalarına oranı 2005 yılında yüzde 33,8 iken bu oran 2010 yılında yüzde 42,5’e yükselmiştir. Ancak, bu oran 2010 yılı AB-27 ortalaması olan yüzde 63,9’un gerisinde olup ülkemizde özel sektörün, özellikle de KOBİ’lerin Ar-Ge kapasitesi ve Ar-Ge’ye olan talebinin artırılması ihtiyacı sürmektedir.

Ar-Ge insan kaynağı bir ülkenin Ar-Ge ve yeniliğe olan arz ve talebini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. 2010 yılında ülkemizde Tam Zaman Eşdeğer (TZE) cinsinden toplam 81.792 Ar-Ge personeli ve 64.341 araştırmacı yer alırken, bir önceki yıla göre TZE cinsinden Ar-Ge personeli sayısındaki artış yüzde 11,3 olarak gerçekleşmiştir. Ar-Ge insan kaynağının sektörler itibarıyla dağılımına bakıldığında ise TZE cinsinden toplam Ar-Ge personelinin 2010 yılında yüzde 45,9’u özel sektörde, yüzde 40,2’si yükseköğretim sektöründe ve yüzde 13,9’u kamu sektöründe istihdam edilmiştir. Ar-Ge insan kaynağının gerek nitelik gerekse de nicelik olarak iyileştirilmeye ihtiyacı vardır.

Ar-Ge çalışmalarının ürüne dönüşmesi ve rekabet gücüne katkısının artırılmasında özel sektör önemli rol üstlenmektedir. Son yıllarda sağlanan teşviklerle Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin rekabet açısından gerekliliği konusunda farkındalık düzeyinin arttığı ve buna bağlı olarak özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerinde artış olduğu görülmektedir. 2010 yılında Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge harcamalarının yüzde 46’sı yükseköğretim, yüzde 42,5’i özel sektör ve yüzde 11,4’ü kamu kurumları tarafından gerçekleştirilirken, bir önceki yıl yüzde 47,4’ü yükseköğretim, yüzde 40’i özel sektör ve yüzde 12,6’sı kamu kurumları tarafından gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında AB-27 ortalamasında ise bu oranlar yüzde 52 özel sektör, yüzde 33,2 yükseköğretim ve yüzde 14,8 kamu sektörü olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılında yürürlüğe giren 5746 sayılı Araştırma Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamında 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla, 129 işletmeye Ar-Ge Merkezi Belgesi verilmiştir. Ar-Ge Merkezi Belgesi alan işletmelerin 2012 yılında 2,5 milyar TL Ar-Ge harcaması yapmaları ve 15.000 Ar-Ge personeli çalıştırmaları beklenmektedir. Belge alan şirketlerin çalışma alanları itibarıyla otomotiv, otomotiv yan sanayi, bilgi ve iletişim teknolojileri, dayanıklı tüketim malları, savunma sanayi ve elektrik-elektronik sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

TÜİK'in 2008-2010 yıllarını kapsayan yenilik araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de 10 ve daha fazla çalışanı olan işletmelerin yüzde 51,4'ünün teknolojik yenilik faaliyetinde bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışma yenilik faaliyetlerinin işletmelerin büyüklükleriyle orantılı olarak arttığını göstermektedir. 10-49 çalışanı olan işletmelerin yüzde 49,4'ü, 50-249 çalışanı olan işletmelerin yüzde 58,9'u, 250 ve daha fazla çalışanı olan işletmelerin yüzde 69,7'si yenilik faaliyetinde bulunmuştur.

Ar-Ge'ye dayalı üretim yeteneğini güçlendirmek amacıyla Kalkınma Planında öncelikli olarak belirtilen biyoteknoloji, yeni nesil enerji teknolojileri, sanayi politikasının öncelik verdiği sektörlerdeki araştırmalar, yerli kaynakların katma değere dönüşmesini amaçlayan Ar-Ge faaliyetleri, sağlık araştırmaları, bilgi ve iletişim teknolojileri, savunma ve uzay teknolojileri ile Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu kararlarında yer alan öncelikli alanlarda büyük ölçekli araştırma merkezlerinin kurulmasına, gelişmekte olan üniversitelerde merkezi araştırma laboratuvarlarının oluşturulmasına, temel ve uygulamalı araştırma projelerinin desteklenmesine ve araştırmacı insan gücü yetiştirilmesine yönelik programlar sürdürülmektedir.

TABLO IV: 23- Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Alanındaki Temel Göstergeleri

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ar-Ge Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (Yüzde)	0,67	0,79	0,76	0,71	0,73	0,85	0,84
Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması (Milyon TL - Cari Fiyatlarla)	3 578	4 786	5 103	6 873	7 093	8 492	9 805
Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamalarını Gerçekleştirenler (Yüzde)							
Yükseköğretim	67,9	54,6	53,2	48,2	44,2	47,4	46,0
Özel Sektör	24,2	33,8	35,6	41,3	43,8	40,0	42,5
Kamu	8	11,6	11,2	10,6	12,0	12,6	11,4
TZE (1) Cinsinden Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı	39 960	49 252	54 444	63 777	67 000	74 000	81 792
TZE (1) Cinsinden Ar-Ge Personelinin Sektörlere Göre Dağılımı (Yüzde)							
Yükseköğretim	61,9	51,6	49,1	46,6	44,5	42,2	40,2
Özel Sektör	22,1	30,4	33,1	38,3	40,8	42,8	45,9

Kamu	16	17,9	17,8	15,1	14,7	15,0	13,9
TZE Cinsinden 10 Bin Kişiyi Düşen Ar-Ge Personeli Sayısı	20	25	27	31	32	35	36
Türkiye Kaynaklı Bilimsel Yayın Sayısı	16 300	17 438	20 092	24 093	24 846	27 786	28 194
Bilimsel Yayın Sayısına Göre Uluslararası Sıralamada Türkiye'nin Yeri	21	19	19	18	18	17	18

Kaynak: TÜİK, TÜBİTAK
(1) Tam Zaman Eşdeğeri

Teknoloji geliştirme bölgeleri (TGB) ile teknoloji geliştirme merkezleri (TEKMER) ve duvarsız teknoloji kuluçka merkezleri faaliyetlerinin desteklenmesine devam edilmektedir. 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla 32'si aktif 45 adet TGB ve 30 adet TEKMER kurulmuş bulunmaktadır. Aynı tarih itibarıyla TGB'lerde toplam 1.936 firma yer almakta olup bu firmalar tarafından 14.813'ü Ar-Ge personeli olmak üzere 17.863 kişiye istihdam imkânı sağlanmaktadır.

Ar-Ge harcamalarının etkin kullanımını ve sonuçlarının uygulamaya geçirilmesini kolaylaştırmak amacıyla özellikle dışa bağımlılığın yüksek olduğu savunma, sağlık ve enerji gibi sektörlerde yerli teknolojiye dayalı ürün ve teknolojilerin geliştirilmesine yönelik programların desteklenmesine devam edilmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bilim, teknoloji ve yenilik alanında yürütülen faaliyetlerin temel amacı, başta özel sektörde olmak üzere yenilik yeteneğini artırmak, bilim ve teknolojide yetkinleşmek ve bu yetkinliği ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürmektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 40. Ulusal yenilik sistemindeki aktörler arasında işbirliği geliştirilecek, özel kesimin sistem içerisindeki etkinliği artırılacak ve bu alanda uluslararası işbirliği geliştirilecektir.			
Tedbir 91. Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi Eylem Planı güncellenecektir.	TÜBİTAK (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, STK'lar, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Ulusal yenilik sistemindeki aktörler arasında işbirliğinin güçlendirilmesi, özel kesimin sistem içerisindeki etkinliğinin artırılması ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi amaçlarını da kapsayan Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisinin 2013 yılı eylem planı ilgili tarafların katılımıyla hazırlanacaktır.

Tedbir 92. Bilim, araştırma, teknoloji ve yenilik alanlarında toplumsal farkındalık artırılacaktır.	TÜBİTAK (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Üniversiteler, TÜBA, Yerel Yönetimler, STK'lar, Medya	Aralık Sonu	Bilim Merkezleri ve müzeleri kurulması çalışmaları devam ettirilecek, yazılı ve görsel basın aracılığıyla toplumsal farkındalık artırılacak, yarışma, burs ve bilim şenlikleriyle gençler ve çocuklar teşvik edilecektir. Ayrıca eğitim müfredatlarında yenilik kültürü ve farkındalığını artırıcı programlara yer verilecektir.
Öncelik 41. Başta KOBİ'ler olmak üzere, özel kesimin Ar-Ge kapasitesi ve Ar-Ge'ye olan talebinin artırılması sağlanacak, yenilik tabanlı girişimcilik desteklenecektir.			
Tedbir 93. Özel sektöre yönelik olanlar başta olmak üzere, kamu kurumları tarafından verilen Ar-Ge desteklerinin etki analizi çalışması yapılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TOBB, KOSGEB, Üniversiteler, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Kamu kurumları tarafından verilen Ar-Ge desteklerinin yenilik kültürünün oluşmasına ve faydaya dönüşmesine yönelik etki analizi çalışması yapılacaktır.
Tedbir 94. KOBİ'lere sağlanan Ar-Ge destekleri etkinleştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.	KOSGEB (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TPE, Üniversiteler, Sanayi ve Ticaret Odaları, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	KOBİ'lerin Ar-Ge finansmanına destek olmak üzere başlangıç ve risk sermayesi uygulamaları etkinleştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır. Özel sektör ile üniversiteler arasında Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik işbirliğinin yaygınlaştırılması sağlanacak, KOBİ'ler ve girişimcilerin Ar-Ge, yenilik ve endüstriyel uygulamaya yönelik projeleri desteklenecektir.
Tedbir 95. Yenilik tabanlı girişimcilik geliştirilerek bütünsellik sağlayacak bir koordinasyon, izleme ve değerlendirme mekanizması kurulacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Üniversiteler, TÜBİTAK, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yönetici Şirketleri	Aralık Sonu	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından verilen yenilik tabanlı girişimcilik destekleri bütünsellik sağlayacak şekilde geliştirilecek ve bu alanda koordinasyon, izleme ve değerlendirme mekanizması kurulacaktır.
Öncelik 42. Özel sektör ile üniversiteler ve araştırma kurumları arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik programlar ve rekabet öncesi Ar-Ge işbirlikleri ile yenilik tabanlı rekabetçi kümelenme çalışmaları desteklenecektir.			
Tedbir 96. Bilim ve teknoloji alanında işbirliği ağları ve platformları yaygınlaştırılacaktır.	TÜBİTAK (S), YÖK, Üniversiteler, Özel Sektör	Aralık Sonu	İlgili kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarında bilim ve teknoloji alanında işbirliği ağları ve platformlarıyla ilgili olarak mevcut

			programlar yaygınlaştırılacak ve yeni programların başlatılması sağlanacaktır.
Tedbir 97. TGB'lerde daha fazla katma değer üretilmesi amacıyla yönelik olarak Ar-Ge firması, personeli ve faaliyetleri artırılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TÜBİTAK, TOBB	Aralık Sonu	TGB'lerde Ar-Ge firması, personeli ve faaliyetleri artırılarak daha fazla katma değer üretilmesi sağlanacaktır. Bu amaçla performans izleme ve değerlendirme sistemi kurulacaktır.
Tedbir 98. Araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesi sağlanacak ve teknoloji transferi uygulamaları etkinleştirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler, TÜBİTAK, TPE, TOBB	Aralık Sonu	Araştırma sonuçlarının fikri mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilecektir. Ülkemiz için uygun Teknoloji Transfer Ofisi modeli tamamlanarak pilot ölçekte uygulaması başlatılacaktır. Kuluçka merkezleri desteklenecektir. Girişimci ve yenilikçi üniversite endekslerinin oluşturulması ve akademik terfi ölçütlerinin girişimcilik ve yenilikçiliği teşvik edecek şekilde yeniden tasarımı sağlanacaktır.
Tedbir 99. Dışa bağımlılığın yüksek olduğu sektörlerde yerli ürün ve teknolojiler geliştirilmesine yönelik araştırma programları öncelikli olarak desteklenecek ve etkinleştirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Savunma Sanayi Müsteşarlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Dışa bağımlılığın yüksek olduğu savunma, sağlık ve enerji gibi sektörlerden sorumlu kamu kuruluşlarında Ar-Ge destek programları geliştirilecektir. TÜBİTAK tarafından yürütülen TARAL Programı kapsamındaki projelerde ve araştırma altyapısı desteklerinde öncelik bu alanlara verilecektir.
Tedbir 100. İleri teknoloji içeren ve yurtdışında rekabet üstünlüğü yaratabilecek güvenlik sistemleri geliştirilecektir.	TÜBİTAK (S), Milli Savunma Bakanlığı, Savunma Sanayi Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Güvenlik teknolojileri içeren projeler için destek mekanizmalarında çeşitlilik ve pazar yaratma konusunda destek sağlanacaktır.
Öncelik 43. Araştırmacı insan gücü, özel sektörün ihtiyaçları da dikkate alınarak nitelik ve nicelik yönünden geliştirilecektir.			
Tedbir 101. Araştırmacı insan gücü yetiştirme programları yaygınlaştırılacaktır.	TÜBİTAK (S), Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, YÖK, Devlet Personel Başkanlığı	Aralık Sonu	Öncelikli alanlar başta olmak üzere özel sektör- üniversite işbirliğini geliştirmeye yönelik araştırmacı insan gücü programları desteklenecek, mevcut araştırma kapasitesinin nitelik ve nicelik yönünden artırılabilmesi amacıyla yeni programlar geliştirilecek ve

			mevcut burslar artırılacaktır.
Tedbir 102. Yurt dışındaki yerli ve yabancı, nitelikli araştırmacıların ölkemizde çalışması özendirilecektir.	TÜBİTAK (S), Maliye Bakanlığı, MEB, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, YÖK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Yurt dışındaki yerli ve yabancı, nitelikli araştırmacılar için ölkemizi daha cazip kılmak üzere gerekli mali, hukuki ve idari düzenlemeler sürdürülecektir. Düzenli faaliyetlerle yurt dışındaki yerli akademisyenler bir araya getirilecektir.
Öncelik 44. Araştırma alt yapıları geliştirilecek, etkin kullanımı ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır.			
Tedbir 103. Ölkemizdeki araştırma altyapılarını etkinleştirmek için yol haritası çalışmaları yapılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, YÖK, TÜBİTAK, Üniversiteler, Sanayi ve Ticaret Odaları, KOSGEB	Aralık Sonu	Kaynakların etkin kullanımı ve araştırmacıların birlikte çalışmasını sağlamak üzere kamu kurumlarında, özel kesimde ve üniversitelerde kurulan ve kurulacak araştırma merkezlerinin öncelikli alanlarda ve belli yerlerde oluşturulmasını sağlayacak Türkiye Ar-Ge altyapı yol haritası çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 104. Araştırma merkezlerinin etkin çalışmasına yönelik mevzuat düzenlemeleri tamamlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, YÖK, TÜBİTAK, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Araştırma merkezlerinin daha etkin kullanımını ve sürdürülebilirliğini sağlamak üzere, merkezlerin özel sektör ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği kurmaları, yönetimi, sürdürülebilir finansmanı, personel istihdamı, tüm araştırmacılara 7 gün 24 saat hizmet verebilecek şekilde açık olması, performanslarının izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi konularda idari ve yasal düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 105. Uzun teknolojilerinde ölkemizin yetkinliğinin artırılması için fiziki ve beşeri altyapı geliştirilecektir.	TÜBİTAK (S), Kalkınma Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı	Aralık Sonu	Ölkemizin ihtiyaç duyduğu uydu sistemlerini üretebilir bir yeteneğe erişmesi ve fırlatma konusunda gerekli kabiliyetleri kazanması için altyapı, insan kaynağı ve bilgi birikimi geliştirilecektir. Bu kapsamda uydu verilerinden etkin bir şekilde yararlanılması sağlanacaktır.

G. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI

1. Mevcut Durum

Elektronik Haberleşme

Elektronik haberleşme sektörü, iletişim hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması yoluyla bilgi toplumuna dönüşümün hızlandırılması ve böylece ülkenin rekabet gücünün artırılması açısından kritik öneme sahiptir.

2008 yılında yayımlanan ve sektöre ilişkin düzenleyici çerçeveyi belirleyen 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu çerçevesinde 2012 yılında Elektronik Haberleşme Sektöründe Acil Yardım Çağrı Hizmetlerine İlişkin Yönetmelik ile Elektronik Haberleşme Sektöründe Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Gizliliğinin Korunması Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır.

Ağustos 2012 itibarıyla Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 384 işletmeci için yapılan 608 adet yetkilendirmenin 187'si sabit telefon hizmetleri alanındadır. Sabit telefonlarda numara taşınabilirliği düzenlemesi Eylül 2009'da yürürlüğe girmiş ve Ağustos 2012 itibarıyla yaklaşık 254 bin sabit telefon abonesi numarasını taşımıştır. 2012 yılı ilk yarısında alternatif işletmecilerin sabit telefon hizmetleri pazarında yüzde 13 olarak gerçekleşen payı bir önceki yıla göre yaklaşık iki kat artmış olup bu durum, söz konusu pazarda rekabetin oluşmaya başladığına işaret etmektedir.

Altyapıya dayalı rekabetin tesisini sağlamak üzere, altyapı işletmeciliği alanında Ağustos 2012 itibarıyla 76 alternatif işletmeci yetkilendirilmiştir. Bu işletmeciler kendi altyapılarını kurmak üzere önemli ölçüde yatırım yapmaktadır. Söz konusu işletmecilerin sahip olduğu fiber optik kabloların toplam uzunluğu 2008 yılı sonunda 9.216 km iken Ağustos 2012 itibarıyla 40.591 km'ye ulaşmıştır. Aynı dönem itibarıyla yerleşik işletmecinin ise 158.660 km fiber optik kablo altyapısı mevcuttur.

Alternatif işletmeciler yerel ağa erişim, veri akış erişimi veya yeniden satış yöntemleriyle yerleşik işletmecinin erişim altyapısı üzerinden sabit genişbant erişim hizmetleri sunabilmektedir. Diğer taraftan, kendilerine ait fiber optik erişim altyapısı kurmaya başlayan bazı alternatif işletmeciler bu altyapı üzerinden müşterilerine genişbant erişim hizmetleri sunmaktadır. Sabit genişbant erişim pazarı dikkate alındığında, Haziran 2012 itibarıyla, abone sayısı bazında, DSL hizmeti sunan alternatif internet servis sağlayıcılarının pazar payı yüzde 10,2; kablo internet hizmeti sunan işletmecilerin pazar payı yüzde 6,3 ve fiber internet hizmetinin pazar payı yüzde 6,1'dir. Söz konusu değerlerin 2011 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla sırasıyla yüzde 8,7; yüzde 5,5 ve yüzde 3 olduğu göz önünde bulundurulduğunda son dönemde sabit genişbant erişim pazarındaki rekabetin artmakta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, AB ülkeleriyle kıyaslandığında, Türkiye'de sabit genişbant erişim pazarındaki rekabet düzeyinin oldukça düşük kaldığı ve bu alandaki düzenlemelerin daha etkin şekilde uygulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ağustos 2009'dan itibaren kullanıma sunulan üçüncü nesil (3G) mobil haberleşme hizmetlerinin kullanımı hızlı bir biçimde artmaktadır. Haziran 2011 itibarıyla 24,8 milyon olan 3G abone sayısı Haziran 2012'de 37,7 milyona; 3,6 milyon olan mobil genişbant erişim hizmetlerini kullanan abone sayısı ise 10,6 milyona yükselmiştir.

Sabit telefon abone sayısında, son yıllarda gözlenen düşüş devam etmektedir. Numara taşınabilirliği ve her yöne tarifelerin etkisiyle ikinci hatların bir kısmının iptal edilmesi sonucunda 2009 ve 2010 yıllarında düşüş gösteren mobil telefon abone sayısı ise son iki yılda bir miktar artış kaydetmiştir.

Bir önceki yılın aynı döneminde 11 milyon seviyesinde olan toplam genişbant abone sayısı, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla 18,3 milyonu geçmiştir. Bu hızlı değişimin önemli bir kısmı son bir yılda mobil genişbant teknolojisi kullanan abonelerin sayısının yaklaşık 3 kat artmasından kaynaklanmıştır. Bu durumun önümüzdeki dönemde de sürmesi ve mobil genişbant erişim hizmetlerinin genişbant pazarındaki payının daha da artması beklenmektedir. Söz konusu dönemde DSL teknolojisi kullanan internet abonelerinin sayısı hemen hemen sabit kalmıştır. Alternatif sabit genişbant erişim teknolojilerinden olan kablo internet ve fiber optik bağlantılarının abone sayıları ise sırasıyla yaklaşık yüzde 32 ve yüzde 148 artmıştır.

BTK, 03/10/2011 tarihli Kurul Kararıyla, Türkiye’de fiber genişbant erişim altyapılarının yaygınlaştırılmasına ilişkin kritik bir adım atmış ve 5 yıl boyunca veya fiber genişbant erişim abonelerinin, sabit genişbant erişim aboneleri içindeki payı yüzde 25’e ulaşana kadar, toptan seviyedeki fiber erişim hizmetlerini pazar analizi süreci dışında bırakmıştır.

2012 yılı Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 16-74 yaş grubundaki bireyler arasında bilgisayar ve internet kullananların oranları sırasıyla yüzde 48,7 ve yüzde 47,4’e ulaşmıştır. 2012 yılında hanelerde internet erişim oranı ise yüzde 47,2 olup internet erişimine sahip hanelerin yüzde 91,5’inde genişbant erişim bulunmaktadır. 2011 yılı Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre bilgisayar kullanılan girişimlerin oranı yüzde 94, internet erişimine sahip girişimlerin oranı ise yüzde 92,4’tür. Son yıllarda, orta ve büyük ölçekli girişimlere ait internet erişim oranları yüzde 95’in üstünde yatay bir seyir izlemiştir. Öte yandan, küçük ölçekli girişimlerin internet kullanım oranı 2005 yılındaki yüzde 78 seviyesinden 2011 yılındaki yüzde 91,4 seviyesine ulaşarak ciddi bir artış göstermiştir.

Genişbant hizmetlerinin kullanımındaki artışa paralel olarak, çeşitli işletmeciler tarafından hem sabit hem de mobil genişbant bağlantılar üzerinden sunulan telefon, yayın, elektronik içerik vb. yakınsama hizmetlerinin sayısının da arttığı gözlenmektedir. Bu sürecin önümüzdeki dönemde daha da hızlanması beklenmektedir.

Türkiye’nin küresel uydu haberleşme pazarındaki ağırlığını artırma politikasına paralel olarak hem televizyon yayıncılığı hem de veri haberleşmesi için kullanılmak üzere, 2014 yılına kadar uzaya iki yeni uydu gönderilmesi yönündeki çalışmalar Türksat A.Ş. bünyesinde devam etmektedir. Ayrıca, 2015 yılında uzaya gönderilmesi planlanan bir başka uydunun yerli üretimine yönelik çalışmalar da sürmektedir.

Son yıllarda Türkiye’de elektronik haberleşme alanında faaliyet gösteren işletmecilerin, gerek satın almalar gerekse diğer ülke işletmecileriyle işbirliği yaparak yurt dışı pazarlarda daha yoğun şekilde faaliyet göstermeye başladıkları gözlenmektedir.

08/12/2010 tarihli ve 2010/25 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle kamu kurum ve kuruluşları için yeni nesil internet protokolü IPv6’ya geçişe ilişkin usul ve esaslar

belirlenmiştir. Genelge uyarınca, kamu kurum ve kuruluşları internet üzerinden sundukları kamuya açık tüm hizmetleri 31/08/2013 tarihine kadar IPv6'ya destekleyecek hale getireceklerdir.

Bilgi Teknolojileri

Bilgi teknolojileri sektörü, GSYH'ya sağlayabileceği doğrudan katkının yanı sıra, ekonominin genelinde getirdiği verimlilik artışı ve istihdam yaratma potansiyeliyle ülkemizin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde kritik bir öneme sahiptir. Özellikle bu sektör içerisinde yer alan yazılım ve hizmetler alanı, yenilikçi ve katma değeri yüksek yapısı, düşük sabit sermaye yatırımı ve ara malı ihtiyacıyla stratejik bir önem arz etmektedir.

Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkındaki Tebliğ, 25/06/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Tebliğle bilişim sektöründe faaliyet gösteren yararlanıcılara yönelik destekler bir araya toplanmış ve verilen desteklerin miktar ve kapsamı genişletilmiştir. Pazara giriş, yurt dışı tanıtım, yurt dışı birim, belgelendirme, ticaret heyeti, alım heyeti ve danışmanlık başlıkları altında ortaya konan desteklerden; bilişim sektöründe faaliyet gösteren bilişim şirketleri, işbirliği kuruluşları ve teknoloji geliştirme bölgeleri (TGB) yararlanabilmektedir.

Yeni ve özgün yazılım faaliyetlerinin desteklenmesini de içeren 5746 sayılı Ar-Ge Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun ile 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu sektörü etkileyen başlıca düzenlemeler arasındadır. Mart 2011'de yürürlüğe giren 6170 sayılı Kanunla, 4691 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerini desteklemeye yönelik kuluçka programları, teknoloji transfer ofisi hizmetleri ve teknoloji işbirliği programları destek kapsamına alınmıştır. Söz konusu düzenlemeler, Temmuz 2012 itibarıyla TGB'lerde yer alan 2037 firmanın yüzde 54'ünü oluşturan yazılım ve bilişim firmalarını doğrudan etkilemektedir. Aynı dönem itibarıyla Ar-Ge Merkezi Belgesi alan 129 işletmeden 13'ü BİT sektöründe yer almaktadır. 12'si İstanbul'da, biri Ankara'da faaliyet gösteren merkezlerde, 1589'u araştırmacı olmak üzere toplam 1784 personel çalışmaktadır.

Bilişim Vadisine ilişkin fizibilite raporu 2010 yılı Ağustos ayında tamamlanmıştır. Bunu takiben, Bilişim Vadisinin İstanbul-Kocaeli öbeğinde kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmış ancak geçen süre zarfında somut bir ilerleme sağlanamamıştır. Öte yandan, İstanbul Teknik Üniversitesi ve TÜBİSAD işbirliğiyle yürütülen Dijital Türkiye Üssü Projesi ve Ankara Kalkınma Ajansı tarafından yürütülen Ankara Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin Potansiyelinin Tespit Edilmesi, Tanıtılması ve Harekete Geçirilmesi Projesi (TechAnkara) gibi projeler aracılığıyla, bölgesel bilişim öbeklerinin oluşturulmasına yönelik girişimler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlık çalışmaları sürdürülen Ulusal İstihdam Stratejisinde, kendi içinde ve ekonominin genelinde istihdam yaratma potansiyeli göz önünde bulundurularak BİT sektörü stratejik bir sektör olarak ele alınmaktadır. Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planında yer alan 89 numaralı Nitelikli İnsan Gücü Yetiştirme eylemi doğrultusunda, bilişim sektöründeki işgücü açığını azaltmak amacıyla İş-Kur tarafından 2008 yılında başlatılan Nitelikli Bilişim Çalışanları Programı kapsamında düzenlenen eğitimler çeşitli illerde devam etmektedir.

Mesleki Yeterlilik Kurumu ve İstanbul Ticaret Odası arasında imzalanan Meslek Standardı Hazırlama İşbirliği Protokolü dâhilinde, bilgi teknolojilerini de içerecek şekilde 48 ulusal meslek standardının hazırlık çalışması yürütülmektedir. Yapılmakta olan çalışma, BİT sektörünün meslek tanımları ve seviyelerinin resmi olarak sınıflandırılmasını ve bu meslek tanımlarının gerektirdiği eğitim ve sertifikasyon seviyelerinin belirlenmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda, ağ teknolojileri elemanı ve bilgisayar donanım elemanına yönelik standartların da yer aldığı Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ, 27/04/2012 tarihli Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Kamu alımları özellikle bilgi teknolojileri hizmetleri pazarının gelişiminde ve bu pazardaki sektörel yapının şekillenmesinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu etkiyle iç pazarda deneyim kazanan yerli şirketlerin dış pazarlara açılması kolaylaşmaktadır. Bu itibarla, kamu kurumlarının bilgi teknolojisi hizmetlerine ilişkin ihtiyaçların karşılanmasında kamu-özel sektör işbirliğinin yaygınlaştırılması ve ihale mevzuatında ilgili hizmetlerin alımına özgü düzenlemelerin yapılması ihtiyacı devam etmektedir. Diğer taraftan, bazı kuruluşlara mevzuat yoluyla tanınan imtiyazların kamu alımlarında rekabeti bozduğu ve entegratör niteliğindeki firmaların ciddi sıkıntılar yaşadığı yönünde eleştiriler gündemdeki yerini korumaktadır.

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve teknolojik altyapının iyileştirilmesi amacıyla uygulamaya konulan FATİH Projesi gerek ölçeği gerekse kapsamı bakımından ülkemizin bilgi toplumu olma sürecinde önemli ölçüde etkili olacaktır. Proje kapsamında tüm öğretmenlere ve orta öğretimdeki tüm öğrencilere tablet bilgisayar dağıtılması, tüm dersliklere etkileşimli tahta, yazıcı ve doküman kamera temin edilmesi, dersliklerin internet erişim altyapılarının tesis edilmesi ile eğitim müfredatının bilgi teknolojileri destekli eğitime uyumlaştırılması hedeflenmiştir. Proje, yazılım, hizmetler, elektronik içerik ve mobil uygulama pazarının büyümesine ve donanımın azami düzeyde yerli katkıyla üretilmesine yönelik önemli katkılar sağlayacak ve ilgili sektörlerin gelişimi için bir kaldıraç görevi üstlenecektir. Bu hedeflere de hizmet edecek FATİH Projesine ilişkin ihale yönetmeliği, 07/07/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ortak ihtiyaçlara yönelik T.C. Kimlik Kartı Projesi ve kamu kurumları arasında elektronik belge değişimini sağlamayı amaçlayan e-Yazışma Projesi gibi kurumsal bilgi teknolojisi yatırımlarını tetikleyecek e-Devlet proje ve uygulamaları, sektörün gelişimine katkıda bulunmaktadır. Geçmiş yıllarda hayata geçirilen ve belirli bir olgunluk seviyesine ulaşan çeşitli kamu bilgi sistemlerinin birlikte çalışır hale gelmesiyle birlikte, önümüzdeki dönemde sektörde yeni uygulama alanlarının açılacağı öngörülmektedir. Kayıtlı Elektronik Posta hizmetlerine ilişkin mevzuat altyapısı 2011 yılı içerisinde tamamlanmış, bu kapsamda 10/09/2012 tarihinde PTT ilk Kayıtlı Elektronik Posta Hizmet Sağlayıcısı olarak BTK tarafından yetkilendirilmiştir.

BİT hizmetlerinin ortak kullanılan kaynaklar üzerinde, ölçeklenebilir bir yapı içerisinde sunumunu ifade eden bulut bilişim; veri depolama ve işleme için gerekli sermaye harcamaları ve istihdam ihtiyacında tasarruf imkânı yaratmaktadır. Özellikle genişbant internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, ülkemizdeki ticari bulut hizmetleri son yıllarda artış göstermektedir. Benzer şekilde, BİT'in çevresel sorunlarla mücadelede önemli bir araç olarak ortaya çıktığı ve yeşil bilişim konusundaki çalışmaların dünyada ve ülkemizde arttığı gözlenmektedir.

TABLO IV: 24- Bilgi ve İletişim Teknolojilerine İlişkin Temel Göstergeler

	2010	2011	2012(1)
Sabit Telefon Abone Sayısı (Bin)	16 200	15 210	14 000
Sabit Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	22,3	20,6	19
Mobil Telefon Abone Sayısı (Bin)	61 800	65 300	67 000
Mobil Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	85,1	88,6	89
Genişbant Abone Sayısı (Bin)	8 562	14 046	22 000
Genişbant Abone Yoğunluğu (Yüzde)	11,6	19	30
Kablo Tv Abone Sayısı (Bin)	1 439	1 261	1 275
Bilgisayar Kullanan Bireylerin Oranı (Yüzde)(2)	43,2	46,4	48,7
İnternet Kullanan Bireylerin Oranı (Yüzde)(2)	41,6	45	47,4
İnternet Erişimine Sahip Hane Oranı (Yüzde)	41,6	42,9	47,2
Bilgisayar Kullanılan Girişimlerin Oranı (Yüzde)(3)	92,3	94	--
İnternet Erişimine Sahip Girişimlerin Oranı (Yüzde)(3)	90,9	92,4	--
BİT Pazar Büyüklüğü (Milyar ABD doları)	25,8	25,4	27,5
- Telekomünikasyon	17,8	16,5	17
- Bilgi Teknolojileri	8,0	8,9	10,5

Kaynak: BTK, TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, IDC

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) 16-74 yaş arası nüfus bazındadır.

(3) Seçilmiş sektörlerde 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimler bazındadır.

2011 yılı itibarıyla BİT pazarının yüzde 65'i telekomünikasyon sektöründen, geri kalan yüzde 35'i ise bilgi teknolojileri sektöründen oluşmaktadır. Donanım, paket yazılım ve hizmetler alt kırılımlarından oluşan bilgi teknolojileri pazarı içerisinde en büyük payı 7,07 milyar ABD dolarlık donanım pazarı alırken, yazılım pazarının büyüklüğü 703 milyon ABD doları, hizmetler pazarının büyüklüğü ise 1,13 milyar ABD doları seviyesindedir. Bilgi teknolojileri pazarının toplam BİT pazarı içerisindeki payının gelişmiş ülkelerde yaklaşık olarak yüzde 50 olduğu düşünüldüğünde, ülkemizde gerçekleşen yüzde 35 oranı düşük seviyede kalmaktadır. Ülkemiz yazılım ve hizmetler sektörünün bilgi teknolojileri içerisindeki yüzde 21'lik payı ise, dünya ortalaması olan yüzde 70'le karşılaştırıldığında dikkat çekecek kadar düşük bir orandır. Bilgi teknolojileri hizmetleri pazarının gelişmesi; diğer sektörlerde BİT kullanımının yaygınlaşması ve bu teknolojilerin beraberinde getireceği imkânlardan yararlanılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. BİT pazarı yıllar itibarıyla belirli bir büyüme sergilemesine rağmen, sektörün ekonomiye sağladığı katkı istenilen düzeyde gelişim göstermemektedir. TÜBİSAD tarafından 2012 yılında yayımlanan bir rapora göre, 2003-2008 döneminde BİT'in toplam özel sektör katma değeri içerisindeki payı ancak yüzde 5,54'ten yüzde 5,65'e yükselebilmiştir. BİT'in özel sektör istihdamı içerisindeki payı ise aynı dönemde yaklaşık yüzde 25 küçülmüştür.

Posta ve Yayıncılık

Posta sektöründe politika belirleme, düzenleme ve işletme birimlerinin ayrılması; posta hizmetleri piyasasının serbestleştirilerek etkin rekabet ortamının sağlanması ve PTT Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılmasına yönelik hazırlanan kanun tasarısı taslağı Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından Başbakanlığa sunulmuştur.

Karasal vericiler üzerinden sayısal yayıncılığa geçiş politikası kapsamında, yayınların ortak altyapı üzerinden gerçekleştirilmesi amacıyla TRT ve özel yayıncılar tarafından Anten Teknik Hizmetler ve Verici Tesis İşletme A.Ş. adında bir şirket kurulmuştur. Sayısal karasal yayıncılık için sıralama ihalesinin gerçekleştirilmesine yönelik hukuki ve teknik düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması ve etkin kullanılmasıyla bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin hızlandırılması ve bu yolla ülkemizin rekabet gücünün ve refah düzeyinin artırılmasına katkı sağlanması temel amaçtır.

Ülkemizin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde, önümüzdeki dönemde hayata geçirilecek politika, strateji ve uygulamaların belirleneceği yeni Bilgi Toplumu Stratejisi hazırlanacaktır.

Elektronik haberleşme sektörünün hizmet yeteneğinin rekabetçi bir ortamda küresel düzeyde geliştirilmesi hedefi doğrultusunda; devletin düzenleyici rolü etkinleştirilecek, yapılan düzenlemeler etkin şekilde uygulanacak, alternatif altyapı ve hizmetlerin devreye girmesi sağlanacak, pazarın potansiyel gelişimi ve bilgi toplumu hizmetlerinin yaygınlaşmasını etkileyen sorunlara çözümler geliştirilecektir.

Kullanıcılara yüksek hızlarda genişbant erişim hizmeti sunulmasına imkân veren fiber optik şebeke altyapılarının yaygınlaştırılması ve kurulumunun kolaylaştırılmasına yönelik tedbirler hayata geçirilecektir.

Bilgi teknolojileri sektöründe yazılım ve hizmetler pazarının aldığı payın artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir. Kamu alımları, sektörün gelişimini destekleyecek ve yerli katma değeri artıracak bir politika aracı olarak kullanılacaktır.

FATİH Projesi kapsamında, gerek kullanılacak donanımların azami düzeyde yerli katkıyla üretilmesi gerekse iletişim ve yazılım hizmetleri ile içerik sektörünün gelişmesi için çalışmalar yürütülecektir.

Karasal vericiler üzerinden sayısal yayıncılığa geçiş amacıyla sıralama ihalesinin 2013 yılı başında gerçekleştirilmesi ve sayısal yayın lisanslarının verilmesi planlanmaktadır. Analog ve sayısal karasal yayınlar paralel olarak sürdürülecek ve analog karasal yayınlar en geç 2015 yılında sonlandırılacaktır.

18/12/2008 tarihinde müzakereye açılmış olan Bilgi Toplumu ve Medya Faslı çerçevesinde AB Müktesebatı uyumuna yönelik düzenleme çalışmalarına devam edilecektir.

2013 yılında elektronik haberleşme pazarının 2012 yılına göre yüzde 6 oranında büyüyerek 18 milyar ABD dolarına ulaşması, aynı yıl içerisinde bilgi teknolojileri pazarının da yüzde 10 oranında büyüyerek 11,6 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. 2013 yılında mobil telefon abone yoğunluğunun yüzde 90, genişbant abone yoğunluğunun ise yüzde 45 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 45. Bilgi toplumu politika ve stratejileri yenilenecek, bunların etkin bir şekilde koordinasyonu, uygulanması ve sonuçlarının izlenmesi sağlanacaktır.			
Tedbir 106. Yeni bir bilgi toplumu stratejisi hazırlanacak ve uygulamaya konulacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S); İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	2010 yılı sonunda tamamlanan Bilgi Toplumu Stratejisi uygulama sonuçları değerlendirilerek yeni bir bilgi toplumu stratejisi hazırlanacak ve uygulamaya konulacaktır.
Öncelik 46. Elektronik haberleşme sektörüne ilişkin düzenlemeler değişen teknoloji ve pazar yapısının ortaya çıkardığı ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenecek, düzenlemelerin zamanında ve etkin şekilde uygulanması sağlanacaktır.			
Tedbir 107. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü için ulusal piyasa gözetimi ve denetimi sisteminin geliştirilmesi ve e-piyasa gözetimi ve denetimi sistemi oluşturma çalışmalarına devam edilecektir.	BTK (S); İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü için ulusal piyasa gözetimi ve denetimi sisteminin geliştirilmesi ve e-piyasa gözetimi ve denetimi sisteminin uygulanmasına yönelik AB projesi kapsamında yapılacak ihaleyle gerekli donanım ve yazılımlar temin edilecektir.
Öncelik 47. Fiber optik şebeke altyapısının geliştirilmesi amacıyla yerel yönetimler ile şebeke altyapısı kuran ve işleten kuruluşların desteklenmesi yönünde çalışmalar yürütülecektir.			
Tedbir 108. Fiber optik şebeke altyapılarının kurulmasını kolaylaştırmak amacıyla, yerel yönetimleri ve şebeke endüstrilerinde faaliyet gösteren kamu kuruluşlarını bu yönde teşvik edecek mekanizmalar tasarlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S); Kalkınma Bakanlığı, BTK, İlgili Kamu Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Fiber optik şebeke altyapılarının kurulmasını kolaylaştırmak ve maliyetini azaltmak üzere, yerel yönetimler ve şebeke altyapısı kuran işleten kamu kuruluşlarını fiber optik kablo altyapısı oluşturma ve/veya bu altyapıların kurulmasını kolaylaştırma yönünde teşvik edecek finansal ve idari tedbirler konusunda öneriler geliştirilecektir.
Öncelik 48. Bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısındaki bölgesel farklılıklar azaltılarak, toplumun tüm kesimlerinin genişbant teknolojileri başta olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerine uygun maliyetlerle erişimi artırılacaktır.			
Tedbir 109. Elektronik Haberleşme Altyapısı Olmayan Köy, Mezra ve Benzeri Yerleşim Yerlerine Telefon ve İnternet Altyapısının Kurulması ve İşletilmesi Projesi kapsamında, 2013 yılı içerisinde 900 civarında yerleşim yerine telefon ve internet altyapısının kurulması sağlanacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S); BTK	Aralık Sonu	2015 yılına kadar, büyük kısmı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde olmak üzere, yaklaşık 2.500 yerleşim yerinde telefon ve internet altyapısının faaliyete geçmesi sağlanacaktır. 2013 yılı içerisinde 900 civarında yerleşim yerine telefon ve internet altyapısı kurulacaktır.

Öncelik 49. Posta sektörü kalite, güvenilirlik ve erişilebilirlik esasları çerçevesinde ve rekabetçi bir anlayışla yeniden yapılandırılacak ve sektörde etkin düzenleme ve denetim sağlanacaktır.			
Tedbir 110. Posta hizmetleri piyasasının AB düzenlemeleri paralelinde serbestleştirilerek piyasada etkin rekabet ortamının sağlanması ve PTT Genel Müdürlüğü'nün sektörde oluşacak rekabet ortamına hazır hale getirilmesi amacıyla yasal düzenleme yapılacaktır.	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S); Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, PTT	Eylül Sonu	Posta sektörünü evrensel hizmetin kapsamı ve finansmanı, düzenleyici birim, yetkilendirme, tarifeler ve muhasebe ayrımı, erişim hususlarını da kapsayacak şekilde bütünüyle düzenleyen ve PTT Genel Müdürlüğü'nü yeniden yapılandıran kanun tasarısı taslağı TBMM'ye sevk edilecektir.
Öncelik 50. Yayınılık sektörü uluslararası yükümlülükler de dikkate alınarak geliştirilecektir.			
Tedbir 111. Karasal sayısal yayınılık için gerekli mevzuat tamamlanacak ve teknik altyapı çalışmalarına devam edilecektir.	RTÜK (S); BTK, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TRT	Aralık Sonu	Karasal sayısal televizyon yayınlarına yönelik sıralama ihalesi gerçekleştirilecek ve sayısal yayın lisansları verilecektir.

Ğ. TARIMSAL YAPININ ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Son üç yıldır sürekli büyümeyi sürdüren tarım sektörünün 2009-2011 yılları arası ortalama büyüme hızı yüzde 3,7 olarak kaydedilmiştir. 2011 yılında yüzde 5,6 büyüyen tarım sektörünün GSYH içindeki payı ise yüzde 8,1 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan, 2011 yılında tarımsal istihdam, yarısı ücretsiz aile işçisi olmak üzere yaklaşık 460 bin kişi artarak 6,1 milyon kişi seviyesine ulaşmıştır. Sektörün toplam istihdam içindeki payı ise, 2009-2011 yılları arası dönemde düzenli bir şekilde artarak yüzde 24,6'dan yüzde 25,5'e yükselmiştir. 2012 yılının ilk yarısında, bir önceki yılın aynı dönemine göre tarımsal büyüme hızı yüzde 4,2 olurken, sektörde istihdam düzeyi aynı kalmıştır. Dış ticaret verileri incelendiğinde ise, ithalatın aynı dönemde çok hızlı bir şekilde artarak tarım sektöründe önemli bir dış ticaret açığına yol açtığı gözlenmektedir. Söz konusu açık, bitkisel üretim ve hayvancılık ithalatındaki artışlardan kaynaklanmaktadır.

2007 yılında ülkemizdeki iklim koşullarına bağlı olarak görülen tarımsal ürün arzındaki gerilemenin yanı sıra, dünyada yaşanan gıda fiyat artışlarına bağlı gıda krizinin kısmen ülkemize yansması sonrasında kırsal alanda gelirin azalması ve yoksulluğun artış eğilimine girmesi, hem tarımsal üretimin istikrarlı şekilde devamının önemini hem de gıda güvenliği üzerindeki tehditlerin ciddiyetini ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre, 2009-2010 döneminde düşüş gösteren dünya gıda fiyatları endeksi, 2011 yılında yeniden yükselişe geçmiştir. 2012 yılının ilk yarısında yeniden bir miktar düşüş gösteren gıda fiyatları endeksinin, yılın sonraki döneminde bazı temel tarımsal ürünlerin küresel düzeydeki üretiminde iklim koşullarına bağlı düşüş nedeniyle, tekrar artış eğilimine girmesi, önümüzdeki dönemde, istikrarsız seyreden gıda

fiyatları için ülkemizde ilave tedbir alınmasını gerektirecek risklerin ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir.

TABLO IV: 25- Tarım Sektöründe Dış Ticaret Göstergeleri (ISIC, Rev. 3)

	Yıllar					Yüzde Değişim		
	2009	2010	2011	2011 (8 Aylık)	2012 (8 Aylık)	2010	2011	2011- 2012 (8 Aylık)
İTHALAT (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	4 386	5 890	7 579	5 677	4 270	34,3	28,7	-24,8
Hayvancılık	62	371	1 090	650	642	493,9	193,8	-1,2
Ormancılık ve Tomrukçuluk	146	195	226	164	150	34,0	15,6	-8,5
Balıkçılık	31	33	49	34	41	6,7	46,2	20,6
TOPLAM	4 625	6 490	8 944	6 525	5 103	40,3	37,8	-21,8
İHRACAT (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	4 177	4 750	4 847	2 872	2 917	13,7	2,0	1,6
Hayvancılık	159	175	301	170	221	9,6	72,4	30,0
Ormancılık ve Tomrukçuluk	11	15	19	12	13	44,7	20,1	8,3
Balıkçılık	189	150	186	120	113	-20,6	24,0	-5,8
TOPLAM	4 537	5 090	5 353	3 174	3 264	12,2	5,2	2,8

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

Arazi parçalılığı, işletme ölçeklerinin küçük olması ve örgütlenme yetersizliği gibi yapısal sorunların çözümüne yönelik politika geliştirilmesi ve uygulanmasının yanı sıra, özellikle arazi kullanımı ile piyasa gelişmeleri konularında kamunun izleme ve değerlendirme kapasitesinin geliştirilmesi ihtiyacı sürmektedir.

İşletmelerin çok parçalılığını gidermeye yönelik olarak miras yoluyla bölünmelerinin önlenmesi amacıyla Türk Medeni Kanunu ile 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin çalışmaların sonuçlandırılması önem arz etmektedir.

Tarımsal politikaların belirlenmesinde büyük öneme sahip olan güvenilir tarım istatistiklerinin oluşturulması için hem veri toplama ve işlemede hem de Çiftlik Muhasebe Veri Ağı, Çiftçi Kayıt Sistemi, Çiftlik Kayıt Sistemi ve Tarımsal İzleme ve Bilgi Sistemi gibi sistemlerin işletilmesinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve TÜİK'in merkez ve taşra teşkilatlarının kapasitelerinin birbirini tamamlayıcı şekilde geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Toprak ve Su Kaynakları

TÜİK verilerine göre, 2000 yılında 26,4 milyon hektar olan toplam tarım arazisi varlığı yüzde 10,5 oranında azalarak 2011 yılında 23,6 milyon hektara gerilemiştir. Bu miktarın 15,7 milyon hektarını ekilen, 4 milyon hektarını nadasa bırakılan, 0,8 milyon hektarını sebze yetiştirilen ve 3,1 milyon hektarını ise meyve, zeytin ağaçları ve bağcılık

için ayrılan alanlar oluşturmaktadır. Hızlı şehirleşme ile turizm ve sanayi sektörlerindeki gelişmenin ortaya çıkardığı arazi ihtiyacı, tekrar üretilmesi mümkün olmayan bir üretim faktörü durumundaki tarım topraklarının varlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, yanlış tarımsal faaliyetler ve arazinin kabiliyeti dışında kullanımı sonucu toprak yapısının bozulması da tarım arazilerinin tarım dışına çıkmasına neden olmaktadır. Tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve gıda güvenliği açısından tarım arazilerinin niteliklerinin bozulmasının önlenmesi, korunması ve geliştirilmesi için planlı kullanımın sağlanması önem arz etmektedir.

2011 yılında, Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğünce büyük su işi projeleri kapsamında inşa edilen 9 adet sulama amaçlı baraj, 20 adet sulama tesisi bitirilmiş, 11 adet sulama barajı ile 31 adet sulama tesisi ise ihale edilmiştir. Ayrıca yine 2011 yılında küçük su işleri kapsamında, 35 adet gölet ve/veya gölet sulaması tamamlanırken, 71 adet gölet ve/veya gölet sulaması ihale edilmiştir. Böylece, 2011 yılı sonu itibarıyla DSİ tarafından 2.210 sulama tesisi tamamlanarak 2.090.192 hektar büyük su işi, 672.775 hektar küçük su işi projeleri kapsamında olmak üzere toplam 2.762.967 hektar net sulama alanı işletmeye açılmıştır. Bu alanın 2.209.436 hektarını oluşturan 740 adet sulama tesisi çeşitli kuruluşlara devredilmiş bulunmaktadır. Bu tesislerden, toplam sahanın 1.964.883 hektarını devralan 373 sulama birliği ile 109.419 hektarını devralan 124 kooperatife, işlevlerine uygun bir hukuki çerçeve kazandırmak amacıyla hazırlanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren 6172 sayılı Sulama Birlikleri Kanununda yer alan Sulama Birliklerinin kuruluş ve işleyişini düzenleyen Çerçeve Ana Statü'ye yönelik çalışmalar 2012 yılında tamamlanmıştır.

2008-2012 dönemini kapsayan GAP Eylem Planı çerçevesinde sulama altyapısına yönelik olarak öncelikle depolama ve sulama ana kanallarına yönelik yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yer alan projelerle yapılması öngörülen toplam 1.232 km uzunluğundaki ana kanalların 639 km'sinin ihale süreçleri tamamlanarak inşaatlarına başlanmıştır. Silvan Projesi kapsamında yer alan Silvan Barajında 2011 yılında işe başlanmış olup, inşaatı devam etmektedir. Silvan Tüneli inşaatında Mart 2012'de, Babakaya Tüneli inşaatında Temmuz 2012'de sözleşme imzalanarak işe başlanmıştır. Pamukçay Barajının 2012'de tamamlanması beklenmektedir. Adıyaman-Göksu-Araban Projesi kapsamındaki Çetintepe Barajının Ağustos 2012 itibarıyla ihale süreci başlamıştır. 71 km'lik Aşağı Mardin Ana Kanalı 1. ve 2. Kısım İnşaatı işleri 2012 yılında tamamlanmıştır. Aşağı Mardin Ana Kanalı 3. Kısım İnşaatı işi de 2013 yılında tamamlanacaktır. 37.353 hektarlık Batman II. Merhale ve 10.164 hektarlık Belkıs-Nizip Pompaj Sulaması Projelerinin 2013 yılında bitirilmesi programlanmıştır. GAP'ın önemli bileşenlerinden biri olan Koçali Barajında planlama revizyon çalışmaları tamamlanmış olup, Barajın 2013 yılında ihale edilmesi planlanmaktadır. Diğer yandan, GAP Eylem Planının revizyon çalışmaları başlatılmış olup, 2013-2017 dönemini kapsaması öngörülen yeni dönemde önceki beş yıllık dönemde başlanan projelerin sulama şebekelerinin ihale edilerek tamamlanması ve tarımsal üretim artışıyla birlikte bölgedeki ekonomik ve sosyal faaliyetlerin gelişmesi beklenmektedir.

2007-2011 dönemindeki son beş yılda her yıl ortalama 69 bin hektarlık bir sahada su kaynağı yetersizliği nedeniyle sulama yapılamaması, su tüketiminde etkinliğin artırılması gereğini öne çıkarmaktadır. Diğer yandan, iklim değişikliğinin etkileri de dikkate alındığında, sulama projelerinde planlamaların su kaynaklarının yetersizliği yönüyle gözden geçirilme ihtiyacı bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülen arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine, GAP Eylem Planının uygulamaya başlanmasıyla önemli bir ivme kazandırılmıştır. Bu kapsamda GAP illerinde toplam 2,1 milyon hektar alanda toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri programlanmış olup 2012 yılı itibarıyla 1,8 milyon hektar alandaki çalışmalar tamamlanmıştır. Benzer şekilde, Konya Ovası Projesi (KOP) kapsamındaki illerde toplam 505 bin hektar alanın toplulaştırılması için Yatırım Programında proje yer almaktadır. Bu çerçevede, söz konusu Bölge illerinde 51 bin hektar alanın toplulaştırması tamamlanmış olup 228 bin hektar alanda çalışmalara devam edilmektedir. DAP illerinde ise 40 bin hektar arazinin toplulaştırması tamamlanmış olup 254 bin hektar alanda çalışmalara devam edilmektedir.

Toplulaştırmaya ilişkin son yıllarda yaşanan gelişmelere paralel olarak, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2012 yılında 1,12 milyon hektar alanda toplulaştırmanın tamamlanması ve toplulaştırılan kümülatif alanın yılsonu itibarıyla 2,78 milyon hektar olarak gerçekleşmesi beklenmekte olup bu rakamın 2013 yılı sonunda 3,7 milyon hektara ulaşması öngörülmektedir. Bu kapsamda, Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemi sonunda ulaşılması hedeflenen 1,27 milyon hektar kümülatif toplulaştırılmış alan hedefinin oldukça üzerine çıkmıştır.

Diğer taraftan, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunuyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının yanı sıra diğer bakanlıklara, kamu kurum ve kuruluşlarına, yerel idarelere ve üretici örgütlerine arazi toplulaştırma yapma yetkisi verilmiş olup Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı haricindeki kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen toplulaştırma çalışmalarına ilişkin verilerin izlenmesi gerekli görülmektedir.

Bitkisel Üretim

TÜİK'in verilerine göre, 2011 yılı üretim miktarlarıyla kıyaslandığında 2012 yılı tahıl üretiminde yüzde 5,2 oranında azalış, sebzelerde yüzde 1,4 ve meyvelerde yüzde 6,4 oranında artış beklenmektedir. Tahıl üretimindeki azalışın yağış rejimindeki dalgalanmalardan kaynaklandığı tahmin edilmekte olup uzun dönem ortalamaları dikkate alındığında üretim seviyesinin fazla değişmediği görülmektedir.

Son 10 yıllık dönemde tarımsal üretimde kullanılan alanların azalmasına karşılık, tarım sektöründeki büyüme ve tarımsal üretim değeri artışının en önemli nedeni birim alanlardan elde edilen verimlerin artmasıdır. Bu artışta en önemli unsurların, sertifikalı tohum kullanımı, daha bilinçli tarımsal üretim metotlarının kullanılması, arazi toplulaştırma çalışmaları ve sulama olduğu değerlendirilmektedir. 2000'li yılların başında dekara verimi 210-220 kg düzeyinde olan buğday ve arpa gibi hububatların ortalama verim düzeyi 2011 yılında 270 kg düzeyine çıkmıştır. Benzer şekilde, 2000'li yılların başı ile 2011 yılı dekar başına verimleri karşılaştırıldığında; ortalama 350 kg olan kütlü pamuk verimi yaklaşık 470 kg'a, 150 kg düzeyinde olan ayçiçeği verimi 210 kg'a ve 4,2 ton olan şekerpancarı verimi 5,4 tona yükselmiştir. Mısır ve çeltikte de son on yıllık dönemde önemli verim artışları gözlenmektedir.

Bitkisel üretimde verimlilik ve kaliteyi daha da artırmak amacıyla, genetik potansiyeli yüksek ve üstün vasıflı bitki çeşitlerine ait her türlü çoğaltım materyalinin standartlara uygun, zamanında, uygun fiyatlarla ve yurtiçi üretimle karşılanması ve kullanımının yaygınlaştırılması hususu önemini korumaktadır.

Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerden kaynaklanabilecek risklerin önlenmesi ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu ve ilgili yönetmeliklerce tanımlanan biyogüvenlik sistemi çerçevesinde söz konusu ürünlerle ilgili izlenebilirliğin sağlanması ile kontrol ve denetim sisteminin etkin şekilde yürütülmesi hususları önem arz etmektedir.

Organik tarımsal üretimin ve pazarlamanın düzenlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin zaman içinde duyulan iyileştirme ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanan Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 14/08/2012 tarihli ve 28384 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte, başta kontrol ve denetime yönelik hizmetlerin artırılması olmak üzere, istatistiki altyapı da dâhil izlenebilirliğin iyileştirilmesi, eğitim ve yayım hizmetleri ile kurumsal kapasitenin geliştirilmesi hususları önemini korumaktadır. Bu kapsamda ulusal düzeyde organik tarımın geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına yönelik bir strateji ve eylem planı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanmış olup eylemleri uygulamaya yönelik çalışmaların 2013 yılı itibarıyla başlatılması beklenmektedir.

Bitki sağlığı alanında ithalat da dâhil koruma ürünlerinin ruhsatlandırılması ve izlenmesine ilişkin altyapının geliştirilmesi, bir referans laboratuvarının kurulması ve üreticilerde farkındalığın oluşturulmasına yönelik yayım hizmetlerinin yürütülmesi hususları önemini korumaktadır.

Ticarete konu sebze ve meyveler ile arz ve talep derinliğine göre belirlenecek diğer gıda maddeleri ile kesme çiçek ve süs bitkilerinin ticaretinin düzenlenmesi hakkındaki 5957 sayılı Kanun uyarınca 2012 yılı ortalarında Sebze ve Meyve Ticareti ve Toptancı Halleri Hakkında Yönetmelik ile Meyve ve Sebze Üretici Örgütleri Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Söz konusu ikincil mevzuatla, bitkisel ürünlerde pazarlama standardının olmaması, etkin ürün izleme sisteminin bulunmaması gibi başlıca sorunların çözümü ile çok çeşitli konularda faaliyet göstermesi öngörülen ve yüksek sayıdaki üretici örgütlerinin ürün pazarlamadaki etkinliklerini geliştirmesi beklenmektedir.

Ürün borsalarının kurumsal ve finansal kapasitelerinin yeterince gelişmemiş olmasından dolayı tarımsal ürünlerde istikrarlı fiyatlar oluşmamaktadır. Bu nedenle, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında (VOB), fiyatı baz alınabilecek ürün çeşidi az sayıda kalmakta ve baz alınan fiyata dayalı vadeli işlem sözleşmeleri de kısıtlı hacimde işlem görebilmektedir. 2011 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ortaklığında buğday üzerinde faaliyet yürütmek üzere TMO-TOBB Lisanslı Depoculuk Anonim Şirketi (LİDAŞ) kurulmuştur. 2012 yılında Ankara'nın Polatlı ve Gölbaşı ilçeleri ile Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesinde toplam 90 bin ton depo için ruhsat alan LİDAŞ, yıl içerisinde toplam 30 bin ton alım gerçekleştirmiş olup bu rakamın önümüzdeki yıllarda artması öngörülmektedir. İzmir'de pamuk üzerine lisanslı depolar kurulması yönünde somut gelişmeler olmakla birlikte henüz aktif uygulama aşamasına geçilememiştir.

Biyoyakıtlara ilişkin 2011 yılında yapılan düzenlemelerle yerli tarım ürünlerinden üretilmiş biyoetanol ile piyasaya akaryakıt olarak arz edilen benzin türlerinin 01/01/2013 tarihinden itibaren en az yüzde 2 ve yerli tarım ürünlerinden üretilmiş biyodizelin piyasaya akaryakıt olarak arz edilen motorin türleriyle 01/01/2014 tarihi itibarıyla en az yüzde 1 oranında harmanlanması zorunlu hale getirilmiştir. Zorunlu harmanlama oranı uygulamasının, bazı tarımsal ürünlerin üretiminde artış ile bunların tarıma dayalı sanayide

işlenerek değerlendirilmesi yanında, çiftçi gelirlerinin arttırılmasına olumlu katkı sağlaması mümkün olmakla birlikte, başta arz açığı bulunan yağlı tohumlu bitkiler olmak üzere, diğer ürünlerin ekim alanlarını etkileyebileceği ve dolayısıyla ithalatı tetikleyeceği değerlendirilmektedir.

Hayvancılık

Ülkemizde birim hayvan başına elde edilen verim düzeyleri, hayvancılığın gelişmiş olduğu ülkelere göre düşük seviyelerde olup TÜİK'in 2011 yılı verilerine göre sığır karkas ağırlığı ortalama 251 kg iken inek başına süt verimi yaklaşık 2.900 kg/laktasyon düzeyindedir. Gelişmiş ülkelerde ise bu miktarlar sırasıyla 270-280 kg karkas ve 5.000-6.000 kg/laktasyon civarındadır.

Ülkemizdeki 2011 yılı itibarıyla toplam 12,5 milyon baş olan sığır mevcudunun yüzde 41'i kültür melezi sığırlarından, yüzde 39'u ise saf kültür ırkı sığırlarından oluşmaktadır. Toplam 24 milyon baş olan koyun varlığının ise, yüzde 95,1'ini verimi görece düşük olan yerli koyunlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, hayvan ıslahı ve nitelikli damızlık sığır elde edilebilmesi amacıyla, 2012 yılında suni tohumlama metoduyla yaklaşık 3,5 milyon baş sığır tohumlanması programlanmış olup 2012 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla suni tohumlama sayısı yaklaşık 1,8 milyon adet olarak gerçekleşmiştir. Yıl sonuna kadar bu sayının 2,5 milyon düzeyine çıkması ve gerçekleşmenin programlanan düzeyin altında kalması beklenmektedir. Geçmiş yıllardaki ithalat seviyesine yakın bir şekilde 2010 yılında 25.301 baş olan damızlık gebe düve ithalatı 2011 yılında 78.565 başa ulaşmış ve bu miktar 2012 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla 32.759 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun, yurtiçi damızlık hayvan ihtiyacının karşılanması, büyük ölçekli işletmelerin sayısal olarak artırılması ve etçi ırk hayvan yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılmasıyla et üretimine katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Suni tohumlama uygulamalarındaki olumlu gelişmeler ve damızlık hayvan ithalatının sürdürülmesi Türkiye'nin sütçü ırk sığır varlığı kompozisyonunda da iyileştirmeyi beraberinde getirmekte olup, toplam sığır varlığı içerisindeki kültür ve kültür melezi hayvan oranı yüzde 80 seviyesine çıkmıştır. Bu durum özellikle süt üretiminde önemli artışlara neden olmaktadır. Nitekim, 2007 yılında 12,3 milyon ton olan süt üretimi 2011 yılında 15,1 milyon ton düzeyine çıkmıştır. Bu gelişmenin, et ve süt hayvancılığının bağlantılı yapısı da dikkate alındığında, mevcut süt piyasasındaki dönemsel fiyat dalgalanmalarını artırabileceği değerlendirilmektedir.

2009 yılı ikinci yarısından itibaren sürekli bir artış eğilimine giren kırmızı et fiyatlarının düşürülmesi için 2010 yılında başlatılan kasaplık canlı hayvan ve et ithalatı sürdürülmekte olup 2011 yılı ile 2012 yılı ilk 8 ayını kapsayan dönemde yaklaşık 500 bin büyükbaş kasaplık canlı hayvan ile 1,7 milyon küçükbaş canlı hayvan ve 132 bin ton kırmızı et ithal edilmiştir. Kırmızı et üretimi amacıyla başta koyunculuk olmak üzere hayvan sayısının artırılması ve besiciliğin yaygınlaştırılması önemini korumaktadır. Ayrıca, diğer et üretim amaçlı hayvan yetiştiriciliğinin özendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, kırmızı ete olan talep baskısının azaltılması amacıyla, talebin tavuk, hindi ve balık gibi et türlerine yönlendirilmesi önemli bir seçenek olarak görülmektedir.

2011 yılında, ihracat avantajı da bulunan kanatlı hayvan eti üretimi, bir önceki yıla göre yüzde 11,7 oranında artarak 1,61 milyon ton olmuştur. Tavuk yumurtası üretimi ise 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 9,4 oranında artarak yaklaşık 13 milyar adet olarak gerçekleşmiştir.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde kârlılığı etkileyen en önemli unsur olan kaliteli kaba yem arzında destekleme politikalarıyla önemli miktarda artış sağlanmış olup hayvan sayılarındaki artışa paralel şekilde, yem bitkilerinin kalite ve çeşit bakımından geliştirilmesi ve üretimlerinin artırılması sektör açısından daha da önemli hale gelmiştir. Nitekim, 2011-2012 üretim sezonunda görülen yağış dengesizlikleri yem bitkisi, ot ve saman arzında sorunlar yaratmıştır.

Hayvancılık için en önemli kaba yem kaynağı olan mera, yaylak ve kışlakların verimli ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak üzere, 4342 sayılı Mera Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı TBMM'ye sevk edilmiş olup, söz konusu düzenleme ile amaç dışı kullanım suretiyle vasıfları bozulan mera, yaylak ve kışlakların ıslahı için kaynak yaratılması, mera olarak kullanılacak alanların belirlenecek kriterlere dayalı olarak hayvancılık yatırımlarında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Hayvan hastalıkları ve zararlılarının olumsuz etkilerinin azaltılması yönündeki çalışmalarda, hayvancılık işletmeleri bazında koruyucu önlemlerin alınmasıyla ülke şartlarına uygun aşı, ilaç ve serum üretimlerinin miktar ve kalitesinin iyileştirilmesi ihtiyaçları devam etmektedir. Bunun yanı sıra, hayvan hastalıklarıyla mücadele amacıyla bir politika belgesinin hazırlanarak önümüzdeki dönemde uygulamalara yansıtılmasına yönelik çalışma başlatılmıştır.

Su Ürünleri

Su ürünleri üretimi, 2011 yılında yüzde 7,7 oranında artarak 703,5 bin tona ulaşmıştır. 2003 yılından bu yana tarımsal destekleme kapsamında yer alan yetiştiricilik üretiminin toplam üretim içindeki payı yüzde 26,8'e, üretim miktarı ise 189 bin tona ulaşmıştır.

Avcılıkta etkin kaynak yönetim sisteminin kurulması önceliğini korumaktadır. Bu doğrultuda, karaya çıkış noktalarında kontrollerin yapılabilmesi amacıyla 41 balıkçı barınağında ofisler kurulmuş, balıkçı gemilerinin izlenmesinde uzaktan algılama sistemlerinin kullanımına yönelik altyapı çalışmaları yapılmıştır. Buna ilave olarak, 2012 yılında yayımlanan 2012/51 no'lu Balıkçı Gemisini Avcılıktan Çıkaranlara Yapılacak Destekleme Tebliği kapsamında, su ürünleri kaynaklarının korunması, sürdürülebilir işletilmesi ve stoklar üzerindeki av baskısının azaltılması amacıyla, su ürünleri ruhsat teskeresine sahip on iki metre ve üzerindeki balıkçı gemisi sahiplerine gönüllülük esasına göre, gemilerinin avcılıktan çıkarılması karşılığında, gemi boyu temelinde ödeme yapılması yönünde bir program başlatılmıştır. Ayrıca, 2012-2016 dönemini kapsayan Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ yayımlanmış olup söz konusu Tebliğ'de korumacı yaklaşımın ve sürdürülebilirlik ilkesinin ön plana çıktığı önemli düzenlemeler getirilmiştir.

Sürdürülebilir balıkçılığın teminine yönelik düzenlemelerin yapılması ve AB Müktesebatına uyum gerekliliklerinin yerine getirilmesi amacıyla, 1971 yılında yürürlüğe girmiş olan Su Ürünleri Kanununda değişiklik ihtiyacı devam etmektedir.

Balıkçılık sektörünün en önemli altyapı ihtiyacı olan balıkçı barınaklarına yönelik onarım çalışmaları ile yeni barınak inşaatı projelerine devam edilmektedir. Bu kapsamda, 2007-2012 döneminde küçük ölçekli onarım projelerinin yanı sıra yeni inşaat, ikmal inşaatı ve tevsi içerikli 24 adet proje tamamlanmıştır. Önümüzdeki dönemde söz konusu yapıların imar planlarının hazırlanması ile idame-yenileme yatırımlarına öncelik verilmesi gerekmektedir.

Ormancılık

Ülkemizde ormanlar 21,5 milyon hektarlık bir alanı kaplamaktadır. 2011 yılında yapılan 65 bin hektarlık ilaveyle birlikte Planlı dönemin başı olan 1963 yılından itibaren yeşil kuşak, endüstriyel ve toprak muhafaza amaçlı toplam 2,94 milyon hektar alanda ağaçlandırma gerçekleştirilmiştir. Erozyon kontrolü faaliyetleri kapsamında 2011 yılında gerçekleşen 65 bin hektarlık çalışmayla 1963 yılından itibaren toplam 932.830 hektar alanda erozyon kontrolü çalışması yapılmıştır. Diğer taraftan, 2011 yılında yanan 3.612 hektar alanla birlikte, 1963 yılından itibaren 591.999 hektar orman alanı yangınlarla tahrip olmuştur.

Ormanlarımızın korunması, ekosistem bütünlüğü içerisinde işletilmesi ve geliştirilmesi ile ağaçlandırma ve erozyon kontrol çalışmalarına yönelik faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla kurumsal kapasite güçlendirme çalışmalarına devam edilmektedir. Ağaçlandırma sahalarında ve özellikle yangına hassas alanlarda olmak üzere, doğal ormanlarda bakım çalışmalarının gereğince yapılamaması, ağaçlandırmaların biyolojik çeşitliliği sağlayacak şekilde çeşitli türde fidanlarla gerçekleştirilememesi ve ormancılık faaliyetlerinde eğitim ve uzmanlaşmaya yeterince ağırlık verilmemesi ağaçlandırma ve yangınla mücadele faaliyetlerinin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, son yıllarda daha şiddetli görülmeye başlanan sel olaylarına istinaden sel kontrol çalışmalarının hızlandırılması, çölleşmeyle mücadele ile kara yolu ağaçlandırma çalışmalarına ağırlık verilmesi hususları önemini korumaktadır.

Tarım Destekleri

Tarım destekleri, 2006 yılından itibaren 5488 sayılı Tarım Kanunu'nda öngörüldüğü üzere uygulanmaktadır. Ayrıca, 2004 yılı sonrasında çeşitli dönemlerde uygulamaya konulan organik tarım, iyi tarım uygulamaları, toprak analizi, Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması (ÇATAK), sertifikalı tohum ve fidan kullanımı gibi şartlı alan bazlı ödemeler ile mazot ve gübre ödemeleri gibi şartsız alan bazlı ödemeler, üretimi yönlendirme amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Alan bazlı ödemelerin destekleme bütçesi içerisindeki payı, 2007 yılında yüzde 49,3 iken 2012 yılında yüzde 31,7 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise, destekleme ödemelerinde alan bazlı ödemelerin payının yüzde 28,9 olacağı tahmin edilmektedir.

Ürün bazlı olarak uygulanmakta olan ve prim olarak da adlandırılan fark ödemesi desteklemeleri, yağlı tohumlar, çay, hububat ve bakliyat için yapılmaktadır. 2007 yılında destekleme bütçesinin yüzde 34'ünü oluşturan fark ödemesi desteklemelerinin, 2012 yılındaki payının yüzde 31,3 ve 2013 yılındaki payının ise yüzde 34,7 olacağı tahmin edilmektedir. 2010/159 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla prim ödemelerinin 30 adet tarım havzası temelinde farklılaştırılarak ürün bazlı uygulanması kararlaştırılmıştır. Ancak, halihazırda desteklemelerin havza bazında farklılaştırılarak uygulanmasına başlanmamıştır.

2000 yılından başlayarak beşer yıllık dönemler itibarıyla uygulanan hayvancılık desteklemeleri, 2008 yılından itibaren yıllık olarak uygulanmaktadır. Bu desteklerin toplam destekleme bütçesi içerisinde 2007 yılında yüzde 14 olan payının, 2012 yılında yüzde 28,5 ve 2013 yılında yüzde 27,5 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO IV: 26- Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012(2)	2013(3)
Alan Bazlı Tarımsal Dest. Ödemeleri	2 607	2 124	1 247	2 056	2 189	2 430	2 591
DGD	1 640	1 140	0	0	0	0	0
Alan Bazlı Ek Ödeme (Organik Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi) (4)	10	0	13	81	150	172	205
Mazot	480	492	469	512	508	581	630
Gübre	345	352	596	622	621	695	760
Sertifikalı Tohum ve Fidan Kullanımı	50	56	85	90	86	130	115
Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması (ÇATAK) (5)	3	5	6	9	17	34	40
Fındık	0	0	0	652	709	710	720
Alternatif Ürün Ödemeleri	0	0	4	9	8	8	0
Tütün	0	0	4	8	7	0	0
Fındık	0	0	0	1	1	8	0
Telafi Edici Ödemeler	79	79	74	81	90	100	121
Patates Siğili Desteği	23	23	11	8	8	0	13
Çay Budama Tazminatı ve Masrafları	56	56	63	73	82	100	108
Fark Ödemesi Destekleme Hiz. (6)	1 797	1 848	2 007	2 056	2 504	2 400	3 117
Arz Açığı Olan Ürünlere Ödemeler (7)	1 273	1 135	826	923	1 292	1 510	1 620
Hububat	435	610	1 008	996	1 039	707	1 270
Çay	89	103	113	115	149	148	170
Bakliy. (Kuru Fasulye, Nohut, Mercimek)	0	0	60	22	23	35	57
Hayvancılık Destek Ödemeleri	741	1 095	908	1 158	1 728	2 183	2 464
Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Destekleme (8)	80	109	247	304	249	309	399
Tarım Sigortası Destekleme Hizmetleri	40	47	61	80	239	290	316
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	23	39	175	30	42	45	88
TOPLAM	5 288	5 262	4 645	5 684	6 951	7 657	8 975
Afetten Zarar Gören Çiftçi. Yard. Ödemeleri	355	577	29	137	0	0	0
GAP Eylem Planı Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Desteği (9)	0	25	75	126	114	120	127
GENEL TOPLAM	5 643	5 864	4 749	5 947	7 085	7 786	9 102

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

(1) 2007-2011 arası ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

(4) 2007 ve 2008 yıllarındaki alan bazlı ödemelerde iyi tarım uygulamaları bulunmamaktadır.

(5) 2007 ve 2008 yıllarında Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında yürütülmüştür.

(6) Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(7) 2009 yılı ürün destekleme alımı ödemesi KİT Görev Zararı Ödeneğinden yapılmıştır.

(8) Bütçe tutarının 2011 yılında 52,3 milyon TL'si, 2012 yılında 159 milyon TL'si ve 2013 yılında 129 milyon TL'si TKDK hibe karşılığıdır.

(9) 2010 yılı tutarının 96,6 milyon TL'si GAP EP-Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Projeleri; 29 milyon TL'si DAP Hayvancılık Desteği içindir. 2011 tutarının 92,7 milyon TL'si GAP EP-Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Projeleri; 21,2 milyon TL'si DAP Hayvancılık Desteği içindir. 2012 tutarının ise 66,6 milyon TL'si GAP EP-Kırsal Kalkınma Projeleri, 31 milyon TL'si GAP EP-Hayvancılık Projeleri ve 22,4 milyon TL'si DAP Hayvancılık Desteği içindir. 2013 tutarının ise 68,7 milyon TL'si GAP EP- Kırsal Kalkınma Projeleri, 34 milyon TL'si GAP EP-Hayvancılık Projeleri ve 24,9 milyon TL'si DAP Hayvancılık Desteği için öngörülmektedir.

Bununla beraber, GAP Eylem Planı kapsamında, bölgede sulama altyapısının iyileştirilmesine paralel şekilde hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla büyük süt hayvancılığı

işletmelerinin desteklenmesine ilişkin program 2009 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle süt ve et piyasalarında görülen dengesizlik ve istikrarsızlığı azaltmaya yönelik 2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesinde başlatılan ve etçi ırk hayvan yetiştiriciliği yapan büyük işletmelerin kurulmasının desteklenmesine ilişkin programa ise, 2012 yılında devam edilmiştir. Ayrıca, 01/08/2010 tarihinde, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Kararda değişiklik yapılarak süt ve damızlık etçi sığır yetiştiriciliği yatırımlarına yönelik yatırım kredileri ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik işletme kredileri, yüzde 100 faiz desteği uygulanacak şekilde yürürlüğe konmuş olup aynı uygulama 2012 yılında da sürdürülmüştür.

Bunlara ek olarak, süt piyasasındaki olası fiyat dalgalanmaları ile bunların hayvancılık sektörü üzerindeki potansiyel etkileri göz önüne alınarak süt piyasasında arz-talep dengesinin sağlanması amacıyla daha önce başlatılan destekleme programlarına okul sütü programı da eklenmiştir.

TABLO IV: 27- Bazı Tarımsal Ürünlerin Başlangıç Alım Fiyatları

	Fiyatlar (TL/Ton)			Değişim (Yüzde)		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
1. Buğday (Ekmeklik) (1)	500	550	605	0,0	10,0	10,0
2. Arpa (Beyaz) (1)	375	415	455	0,0	10,7	9,6
3. Mısır (1)	450	490	540	4,7	8,9	10,2
4. Şeker Pancarı	115	118	125	6,5	2,6	5,9
5. Haşhaş Kapsülü	2 600	2 800	2 800	18,2	7,7	-
6. Çay	790	885	980	7,2	12,0	10,7

Kaynak: TMO, ÇAYKUR, TŞFAŞ

Not: Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri avans fiyat uygulamasına geçtiklerinden birliklerin aldıkları ürünler tabloda yer almamaktadır.

(1) Destekleme primleri hariçtir.

Tarım ürünlerinin işlenmesi, değerlendirilmesi ve pazarlanması konularındaki tarımsal yatırımlar ile yeni alet ve ekipman alımlarının desteklenmesine ilişkin Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının toplam destekleme bütçesindeki payı 2007 yılında yüzde 1,4 iken bu oranın 2012 yılında AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülecek olan kırsal kalkınma destekleri için katkı payı da dahil olmak üzere yüzde 4 olması beklenmektedir. Söz konusu Programın, AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülmesine başlanan Kırsal Kalkınma Programı gözetilerek, bölgesel özellikleri dikkate alacak şekilde farklılaştırılması ihtiyacı bulunmakta, faiz indirimli tarımsal krediler ile tarımsal amaçlı kooperatiflere kullanılan kredi uygulamaları ve benzer nitelikli diğer proje bazlı destekler arasında tamamlayıcılığının sağlanması önem arz etmektedir.

TABLO IV: 28- Alım Yapılan Tarımsal Ürün Fiyatlarındaki Gelişmeler

Ürünler	Ortalama Alım Fiyatları (TL/Ton)			(Yüzde Değişim)		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
1. Buğday	459	506	554	-1,1	10,1	9,6
2. Arpa	370	408	451	-	10,2	10,5
3. Çavdar	359	391	394	-	8,9	0,6
4. Mısır	436	488	529	6,5	12,1	8,4
5. Yulaf	370	403	0	-	8,8	0,0
6. Pamuk (1)	1 100	2 011	1 472	17,1	82,8	-26,8
7. Şeker Pancarı	124	115	131	9,2	-8,0	14,2
8. Ayçiçeği	750	919	1 184	-9,4	22,6	28,8
9. Fındık	4 500	-	5 560	6,4	-	-
10. Kuru İncir	3 000	2 671	3 117	-23,7	-11,0	16,7
11. Çekirdeksiz Kr. Üzüm	2 820	3 074	3 709	67,3	9,0	20,6
12. Zeytinyağı	4 110	4 706	5 298	3,6	14,5	12,6
13. Tiftik (1)	5 000	5 343	5 343	3,9	6,9	-
14. Antep Fıstığı (2)	7 170	4 370	12 116	5,0	-62,0	177,2
15. Soya Fasulyesi	700	715	865	15,2	2,1	21,0
16. Haşhaş Kapsülü	2 438	2 647	2 684	11,6	8,6	1,4
17. Çeltik	-	-	996	-	-	-
18. Yaş Koza (1) (3)	4 000	3 493	3 593	-20,0	-12,7	2,9
19. Zeytin	2 620	3 512	2 014	-0,9	34,0	-42,7
20. Gülçiçeği	1 600	2 625	2 259	-6,6	64,1	-14,0
21. Kırmızı Mercimek	2 000	-	1 200	-	-	-
22. Çay	789	884	953	7,1	12,0	7,7
Genel Ortalama Değişim				7,1	7,6	9,4

Kaynak: TMO, ÇAYKUR, TŞFAŞ, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

(1) Destekleme primleri hariçtir.

(2) Antep fıstığı fiyat verisi olarak kırmızı kabuklu yaş Antep fıstığı fiyat verisi sunulmakta olup, önceki yıllara ait verilerde güncelleme yapılmıştır.

(3) Ağırlıklı olarak alımı gerçekleştirildiğinden 1. sınıf Yaş Kozaya ait fiyat verileri sunulmuş olup, önceki yıllara ait verilerde güncelleme yapılmıştır.

5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu uyarınca, 2012 yılı sonu itibarıyla toplam 730 bin poliçe kesileceği ve 290 milyon TL devlet desteği sağlanacağı tahmin edilmektedir. Kesilen sigorta poliçesi sayısının 2013 yılı sonunda 850 bine ulaşması beklenmektedir. Sistemin sürdürülebilirliği için AB ülkelerinde olduğu gibi bu desteklerin aşamalı olarak azaltılması önem arz etmektedir.

İhracatta rekabet gücünün artırılması amacıyla ihracat sübvansiyonlarının dış ticarete konu, katma değeri yüksek, markalı ve nihai tüketiciye yönelik ürünlere yönlendirilmesi ve sınırlı kamu kaynaklarının etkin kullanılması ihtiyacı devam etmektedir.

AB'ye katılım süreci, piyasalarda rekabetin tesisi ve sektörde sürdürülebilirliğin sağlanması konuları göz önüne alındığında, tarım desteklerinin alan ve ürün temelinde farklılaştırılarak desteklerin idare ve kontrolünün alan bazlı yapılması, çeşitli kurumlar

tarafından uygulanan farklı destek programları arasında tamamlayıcılığın sağlanması ve bütçenin programlanmasında işletmelerin gelir seviyesinin de dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır.

TABLO IV: 29- Alım Miktarları ve Üreticilere Yapılan Ödemeler

Ürünler	Alım Miktarı (Bin Ton)			Üreticilere Yapılan Ödemeler (Cari Fiyatlarla, Bin TL)		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
1. Buğday	3 789	980	824	1 739 494	495 435	456 655
2. Arpa	1 293	917	167	478 415	373 929	75 263
3. Çavdar	48	16	2	17 381	6 257	787
4. Mısır	183	83	48	79 909	40 522	25 398
5. Yulaf	4	0,4	0	1 527	161	-
6. Pamuk	48	85,5	72	52 975	171 944	106 008
7. Şeker Pancarı (1)	9 522	10 132	8 950	1 185 238	1 160 874	1 170 694
8. Ayçiçeği	380	350	270	284 938	321 705	319 656
9. Fındık	0,7	0,04	0,05	3 150	1 654	278
10. Kuru İncir	4,1	3,7	2,2	12 432	9 881	6 858
11. Çekirdeksiz Kr. Üzüm	33,9	29,2	21,2	95 615	89 768	78 631
12. Zeytinyağı	8,0	6,1	7,9	33 065	28 706	41 852
13. Tiftik	0,14	0,14	0,14	720	748	748
14. Antep Fıstığı (2)	0,26	0,44	0,25	1 738	1 923	3 029
15. Soya Fasulyesi	4,4	0,8	1,2	3 105	572	1 038
16. Haşhaş Kapsülü	30,8	40,9	41	75 031	108 264	110 050
17. Çeltik	0	0	13	0	0	12 440
18. Yaş Koza (3)	0,14	0,14	0,15	556	489	539
19. Zeytin	32,6	30,3	46	85 286	106 412	92 637
20. Gülçiçeği	1,93	1,11	1,14	3 094	2 914	2 575
21. Kırmızı Mercimek	0,07	0	0,03	140	0	36
22. Çay	594	591	653	468 893	522 484	622 016
TOPLAM				4 622 702	3 444 642	3 127 188

Kaynak: TMO, ÇAYKUR, TŞFAŞ, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

(1) Alım bedelini göstermektedir. Bu tutarın yaklaşık yüzde 40'ı cari yılda, yüzde 60'ı bir sonraki yılda ödenmektedir.

(2) Taze kırmızı kabuklu Antep fıstığı (yaş ben fıstığı) alım miktarı yüzde 75 randıman oranıyla kırmızı kabuklu yaş Antep fıstığı alım miktarı rakamlarına dahil edilmiştir.

(3) Yaş koza alım miktarı rakamlarında güncelleme yapılmış olup, sadece 1. sınıf yaş koza alım miktarı verileri sunulmuştur.

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ve ilgili KİT'lerin faaliyetlerine konu tarımsal ürünlerin alım fiyatlarında, 2010 yılında ortalama yüzde 7,6 ve 2011 yılında ise ortalama yüzde 9,4 oranında artış kaydedilmiştir.

Gıda

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kapsamında önemli sayıda ikincil düzenleme yürürlüğe girmiş, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının gıda güvenilirliğine ilişkin işlevlerini yerine getirecek olan birimlerin yeniden yapılandırılması ve görev dağılımı tamamlanmıştır.

AB'ye katılım sürecinde 2010 yılında açılan Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Fasının kapanış kriterlerine uygun olarak hayvansal ürün işleme tesislerinin hijyenik koşullarının AB standartlarına uyumu için bir ulusal program hazırlanması, programın desteklenmesi ve izlenmesi ile tüm resmi kontrollerde AB'ye uyumlu bir sistemin uygulanması gerekli görülmektedir. Bu bağlamda, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan mevzuatla birlikte hayvansal ürün işleme tesislerinin hijyenik koşullarının 31/12/2012 tarihine kadar ilgili mevzuatta belirtilen hükümlere uygun hale getirilerek onay belgesi almaları, bu tarihe kadar uyum sağlayamayacak işletmelerin ise modernizasyon planlarını Bakanlığa sunmaları zorunlu tutulmuştur. Söz konusu planın Bakanlığa sunulması halinde uyum süresinin 31/12/2013 tarihine kadar uzatılabileceği belirtilmiştir. Diğer gıda işletmelerinde de 31/12/2013 tarihine kadar mevzuatta belirtilen hijyen şartlarının sağlanması ve kayıt belgesi alınması gerekmektedir. İşletmelerin modernizasyon gereksinimlerinin belirli programlar çerçevesinde karşılanmasını teminen sektöre yönelik çeşitli mali kaynakların kullanılabilmesi konusunda politika belirlenmesi öncelikli görülmektedir.

TABLO IV: 30- Tarım Sektöründe Seçilmiş Göstergeler

	2009	2010	2011	2012(1)	2013(2)	2013(3)
DSİ Tarafından İnşa Edilerek İşletmeye Açılan Sulama Alanı (Net Kümülatif, Milyon ha)	2,69	2,73	2,76	2,86	2,98	3,0
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Gn.Md. Arazi Toplulaştırma Faaliyeti (Kümülatif, Milyon ha)	0,66	0,86	1,66	2,78	3,70	1,27
Sertifikalı Hububat (Buğday-Arpa) Tohumu Kullanım Oranı (Yüzde)	33,5	39,7	54,4	59,5	61,6	50,0
Organik Tarım Olarak Yetiştiricilik Yapılan Kültür Alanları (Bin ha)(4)(5)	326	384	443	490	540	800
Melez ve Kültür İrki Sığır Varlığının Toplam Sığır Varlığına Oranı (Yüzde)	75,8	78,3	80,4	82,5	84,5	77,0
Endüstriyel ve Toprak Muhafaza Ağaçlandırmaları (Kümülatif, Milyon ha)	2,80	2,88	2,96	3,06	3,21	3,30
Devlet Destekli Tarım Sigortaları Poliçe Sayısı (Bin adet)	307	375	588	730	850	-

Kaynak: GTHB, OSİB, Kalkınma Bakanlığı, DSİ

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) 9.Kalkınma Planı hedefidir.

(4) Geçiş süreci kültür alanı dahildir.

(5) 9. Plan Hedefi, tarımsal alan eşdeğerine dönüştürülmüştür.

Öte yandan, yenilenen gıda güvenilirliği mevzuatı sonrasında, gıda kontrol sisteminin bir parçası olan denetim altyapısının iyileştirilmesine yönelik yatırımlar ile risk analiz sistemi oluşturulması ve gıda güvenilirliği bilgi ağının geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Hayvan ve bitki sağlığı ile gıda kontrolüne yönelik çalışmakta olan laboratuvarların yeniden yapılandırılması ve akreditasyonu için gerekli programlamanın yapılarak ihtiyaçların karşılanması önem arz etmektedir.

Kamu şeker fabrikalarının amaçlandığı gibi 2014 yılı sonuna kadar özelleştirilmesi tamamlandığı takdirde, şeker sektöründe gerekli görülen yeni bir kota denetimi ve izleme sisteminin kurulması için mevzuat çalışmalarının bitirilmesi önemli görülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Tarım sektöründe, gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması ile doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı gözetilerek, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir yapının oluşturulması temel amaçtır.

AB'ye katılım sürecinde, Türkiye'nin üyelik sonrasında Birlik içerisinde rekabet edebilirliğini artıracak şekilde, kurumsal ve idari yapılarda gerekli dönüşüme öncelik verilecektir. Ayrıca, tarımsal destekleme politikaları, AB'ye katılım sürecinin gerekleri de göz önüne alınarak, üretimde etkinliği, verimliliği ve kaliteyi artırmaya yönelik olarak düzenlenecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 51. Sektörde rekabet edebilirliğin artırılması amacıyla tarımsal ürün piyasaları güçlendirilecektir.			
Tedbir 112. Besi ve süt hayvancılığının istikrarlı bir şekilde gelişmesi sağlanacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Üretici Örgütleri	Aralık Sonu	Hayvancılıkta verimlilik ve kalite artışının sağlanması, olası süt arz-talep dengesizliğinin önüne geçilmesi ve et üretiminin düzenli bir şekilde artırılarak ette arz güvenliğinin sağlanması amacıyla, özellikle bölgesel programlar yoluyla, besi hayvancılığı, etçi ve kombine ırk sığır yetiştiriciliği ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilmesi desteklenecektir.
Tedbir 113. Tarımsal ürün piyasalarında istikrar sağlanmasına yardımcı olacak şekilde piyasayı güçlendirici altyapılar oluşturulacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Üretici Örgütleri	Aralık Sonu	Fiyat dalgalanmalarının azaltılması ile ürün arzı ve çiftçi gelirlerinde istikrarın sağlanması amacıyla, AB üye ülke uygulamalarını gözeterek, pazarlama standartlarının oluşturulması, fiyat izleme sisteminin kurulması, üretici örgütlerine ilişkin mevzuatın yeniden düzenlenmesi ile piyasayı düzenleyici niteliği olan kurum ve kuruluşların idari ve teknik kapasitesinin güçlendirilmesine ilişkin bir yol haritası hazırlanarak gerekli çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 114. Şeker sektöründe kurumsal düzenleme tamamlanacak, kota yönetimi ve denetimi etkinleştirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Şeker Kurumu	Haziran Sonu	Şeker Kanununda, AB politikalarındaki değişimleri gözeterek ve özelleştirme sürecine paralel değişiklikleri içeren kanun tasarısı taslağı Başbakanlığa sevk edilecektir.

Tedbir 115. Biyoyakıtlara ilişkin düzenlemelerin tarım sektörüne yönelik etkileri analiz edilecektir.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, EPDK, TAPDK, Üretici Örgütleri, STK'lar, Üniversiteler	Haziran Sonu	Zorunlu harmanlama oranı uygulamasının tarım sektörüne etkisinin, özellikle arazi kullanımı, gıda güvenliği, üretici gelirleri ile fiyatlar temelinde incelenmesini içeren bir etki analizi çalışması yapılacaktır.
Öncelik 52. Tarım sektöründe kurumsal ve idari yapılarda gerekli dönüşüme öncelik verilecektir.			
Tedbir 116. 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkındaki Kanunda değişiklik çalışmaları tamamlanacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Birliklerin sürdürülebilir mali ve idari yapılara sahip olması ve rasyonel bir finansman modeli oluşturulması yönünde düzenlemelerin yapılması ve 4572 sayılı Kanunda yeniden yapılandırma dönemine ilişkin geçici maddelerin kaldırılması amacıyla bu kanunda gerekli düzenlemeleri içeren kanun tasarısı taslağı Başbakanlığa sevk edilecektir.
Tedbir 117. Sebze ve meyvelerin ticaretine ilişkin altyapı geliştirilecektir.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Rekabet Kurumu, TOBB, TESK, TÜSEMKOM, STK'lar	Aralık Sonu	Sebze ve meyveler ile arz ve talep derinliğine göre belirlenecek diğer malların ticaretini düzenleyen 5957 sayılı Kanunun gerektirdiği ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacak ve Hal Kayıt Sistemi kurulacaktır.
Tedbir 118. Tarımsal istatistik verilerine dair nitelik ve nicelik sorunları giderilecek, tarım politikalarının yürütülmesine ilişkin bilgi altyapısı ile idari yapı geliştirilecektir.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, TÜİK, İTÜ	Aralık Sonu	AB gerekleri göz önüne alınarak, Çiftçi Kayıt Sistemi başta olmak üzere, tüm bilgi sistemleri Çiftlik Kayıt Sistemi temelinde bütünleştirilecek ve birbirini tamamlayıcı şekilde işletilecek, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile TÜİK'in merkez ve taşra teşkilatının kapasitesi geliştirilecektir.
Öncelik 53. Kamu kurumlarının, bitki ve hayvan sağlığı ile gıda güvenilirliği hizmetlerine ilişkin kapasitesi geliştirilecektir.			
Tedbir 119. Gıda, yem, gıda hijyeni ve veteriner hizmetleri ile bitki sağlığına ilişkin idari ve kurumsal altyapı güçlendirilecek, özel sektörün uyum maliyetleri desteklenecektir.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, TAPDK, STK'lar	Aralık Sonu	5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa ilişkin ikincil mevzuat tamamlanacak, kamuda yeniden düzenlenen idari yapı ile özellikle hayvan hastalıklarıyla mücadele ile denetim ve kontrole ilişkin kurumsal yapı geliştirilecek,

			öncelikle hayvansal ürün işleme tesislerinin modernizasyon ihtiyaçlarının desteklenmesine ilişkin çalışmalar tamamlanarak mevcut destekler bu kapsamda yeniden düzenlenecektir.
Öncelik 54. Toprak ve su kaynakları etkin kullanılacaktır.			
Tedbir 120. Tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasının önlenmesine yönelik olarak ilgili mevzuatta değişiklik çalışmaları yapılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Türk Medeni Kanunundaki tarımsal işletmelere ilişkin miras hükümleri ile Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunundaki tarımsal işletmelerin asgari büyüklüklerinin belirlenmesi konularında değişiklik yapan kanun tasarısı hazırlıkları yürütülecektir.
Tedbir 121. Tarımsal amaçlı arazi kullanım planının hazırlanması için gerekli altyapı hazırlanacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, DSİ	Aralık Sonu	Tarım arazilerinin sürdürülebilir kullanımını sağlamak üzere, farklı sektörlerin arazi ihtiyaçlarını rasyonelleştirecek, toprakların kabiliyetleri çerçevesinde kullanımına temel teşkil edecek tarımsal arazi kullanım planının, farklı ölçekteki diğer mekânsal planlar da dikkate alınarak, hazırlanmasına yönelik çalışmalara başlanacaktır.
Tedbir 122. Havza bazında taşkın risk yönetim planlarının hazırlanmasına başlanacaktır.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, DSİ, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	AB Taşkın Direktifi doğrultusunda taşkın tehlike ve risklerine karşı risk yönetim planları hazırlanmasına yönelik çalışmalar başlatılacaktır.
Öncelik 55. Su ürünleri sektöründe sürdürülebilir ve rekabetçi bir üretim yapısı geliştirilecektir.			
Tedbir 123. 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda değişiklik çalışmaları yapılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Avrupa Birliği Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	Aralık Sonu	Su Ürünleri Kanununda, sürdürülebilir balıkçılığın sağlanması amacıyla kaynakların korunması, kontrol hizmetlerinin etkinleştirilmesi ile kaliteli ürün temini gibi konularda düzenlemeler yapacak kanun tasarısı taslağı Başbakanlığa sevk edilecektir.
Öncelik 56. Ormancılık faaliyetlerinde, özellikle ekosistemin etkin korunması gözetilirken; yangınla mücadele ve ağaçlandırma çalışmaları sürdürülecektir.			
Tedbir 124. Ormanlarımızın yangınlar, zararlı böcek ve hastalıklar ile her türlü yasa dışı müdahalelere karşı korunmasında etkinlik artırılabilecek, ağaçlandırma ve erozyonla mücadele	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Yerel	Aralık Sonu	Yangınlarla daha etkin mücadele amacıyla gerekli makine-teçhizat alımının yanı sıra orman yangınlarına hassas alanlardan başlamak üzere orman bakım çalışmaları yoğunlaştırılacak, yangına dirençli orman kurma ve

faaliyetleri sürdürülecektir.	Yönetimler, Kooperatifler, Üniversiteler, STK'lar		yangın emniyet şeridi dâhil koruma faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır. Ağaçlandırma, erozyon kontrol çalışmaları ve konuyla ilgili araştırmalar, değişen iklim koşulları gözetilerek planlanacak ve sürdürülecektir.
Tedbir 125. Çölleşme ve erozyonla mücadeleyle ilişkin bilgi altyapısı geliştirilecektir.	Orman ve Su İşleri Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Çölleşme ve erozyonla mücadelede etkinliği artırmak amacıyla Ulusal Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Stratejisi hazırlanacak, izleme sistemi geliştirilecek, uygulama projeleri hazırlanacaktır.

H. SANAYİ VE HİZMETLERDE YÜKSEK KATMA DEĞERLİ ÜRETİM YAPISINA GEÇİŞİN SAĞLANMASI

SANAYİ

1. Mevcut Durum

İmalat Sanayii

İmalat sanayiinde, 2009 yılında başlayan küresel kriz sonrasında 2010 ve 2011 yıllarında belirgin bir iyileşme yaşanmıştır. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde, ihracatta önemli bir artış hızına erişilmiş olmakla birlikte üretim ve istihdamda artış hızı yavaşlamış, yeni kurulan işletme sayısı, kapasite kullanım oranı ve ithalat gerilemiştir.

2011 yılında yurtiçi talep ve ihracatta gözlenen yükselişin etkisiyle imalat sanayii üretimi yüzde 9,2 oranında artmıştır. Kauçuk ve plastik, bilgisayar, elektronik ve optik ürünler, elektrikli teçhizat, makine ve otomotiv üretimi imalat sanayii ortalamasından daha yüksek artış gösteren sektörler olmuştur. Öte yandan, tekstil üretiminde değişim gözlenmezken, tütün ürünleri ve giyim sektörlerinin üretiminde azalma olmuştur. 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde imalat sanayii üretimi, bir önceki yılın aynı dönemine göre, ortalama yüzde 1,9 oranında artmıştır. Bu dönemde gıda, tekstil, ilaç, ana metal, makine ile bilgisayar, elektronik ve optik ürünler en fazla üretim artışı kaydedilen sektörler olurken, en yüksek oranlı düşüş petrol ürünleri, taş ve toprağa dayalı sektörler, plastik ve otomotiv sektörlerinde olmuştur.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası verilerine göre, imalat sanayii kapasite kullanım oranı 2011 yılında yüzde 75,4 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı ilk sekiz ayında ise, imalat sanayii kapasite kullanım oranı ortalama yüzde 74,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kapasite kullanım oranında halen 2008 yılı ve öncesi dönemdeki seviyelere ulaşılamamıştır.

Kalkınma Bakanlığı verilerine göre imalat sanayii özel sektör sabit sermaye yatırımları 2010 yılında yüzde 32, 2011 yılında ise yüzde 25 oranında artmıştır. 2012 yılında ise söz konusu yatırımların yüzde 5,2 oranında azalması beklenmektedir. İşletmelerin yatırım eğiliminin bir göstergesi olan imalat sanayiinde verilen teşvik belgesi

sayısı 2011 yılında yüzde 5,6 oranında artmıştır. 2011 yılında teşvik belgelerinde öngörülen yatırım tutarının yüzde 37,4 oranında azaldığı görülmesine rağmen, 2010 yılında bir rafineri yatırımına ilişkin olarak alınan teşvik belgesindeki yüksek yatırım tutarı öngörüsü hariç yüzde 1,3 oranında artış kaydedilmiştir. 2012 yılı ilk sekiz ayında ise, düzenlenen yatırım teşvik belgeleri bir önceki yılın aynı dönemine göre, belge sayısı itibarıyla yüzde 10,7, öngörülen yatırım tutarı itibarıyla ise yüzde 37,7 oranında azalmıştır. Ancak, yeni yatırım teşvik sistemine ilişkin uygulamanın 2012 yılı Haziran ayında başlaması sonrasında Temmuz ve Ağustos aylarında verilen teşvik belgesinde bir önceki yılın aynı dönemine göre artış gözlenmektedir.

TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, 2011 yılında bir önceki yıla göre imalat sanayii istihdamı yüzde 3,6, toplam istihdam ise yüzde 6,7 oranında artmıştır. 2012 yılı ilk altı ayında da imalat sanayi istihdamı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,6 oranında artmıştır.

TABLO IV: 31- İmalat Sanayii ile İlgili Temel Göstergeler

(Yüzde)

	2010	2011	2012(2)	AB-27(5) 2011
GSYH İçindeki Payı (Cari Fiyatlarla)	15,7	16,2	17,1(3)	15,6
Üretim Artışı (Sabit Fiyatlarla)(1)	14,4	9,2	1,9	4,6
İhracat Artışı (Cari Fiyatlarla)	10,5	19,4	13,3	13,8(6)
Toplam İhracat İçindeki Payı	92,6	93,4	94,2	87,4(6)
İthalat Artışı (Cari Fiyatlarla)	30,9	26,5	-5,4	11,6(6)
Toplam İthalat İçindeki Payı	78,3	76,4	74,7	86,5(6)
Özel S. Sabit Sermaye Yatırımı Artışı (Sabit Fiyatlarla)	32,0	25,0	-5,2(4)	-
Özel Sektör S.S.Y. İçindeki Payı (Cari Fiy.)	41,4	42,2	40,4(4)	-
İmalat Sanayii İstihdam Artışı	8,9	3,6	0,6(3)	0,7
Kurulan İşletme Sayısı (Adet)	14 629	16 171	9 988	-
Kapanan İşletme Sayısı (Adet)	5 061	6 364	3 755	-
Kapasite Kullanım Oranı	72,6	75,4	74,2	79,9

Kaynak: TÜİK, TCMB, TOBB, EUROSTAT.

(1) NACE Rev.2'e göre 2005=100 Serisi, (2) Ocak-Ağustos dönemi, (3) Ocak-Haziran dönemi, (4) Kalkınma Bakanlığı-Yıllık Tahmin, (5) EUROSTAT, (6) SITC (3, 5-8)

Toplam ihracat, 2011 yılında yüzde 18,5 oranında artarak 134,9 milyar ABD doları, imalat sanayii ihracatı ise yüzde 19,4 oranında artarak 125,9 milyar ABD doları olmuştur. İmalat sanayii ihracatının toplam ihracat içindeki payı 2010 yılında yüzde 92,6 iken 2011 yılında yüzde 93,4'e yükselmiştir. 2011 yılında gıda, petrol ürünleri, kauçuk ve plastik, makine ve elektrikli makine sektörleri ihracatı imalat sanayi ortalamasından daha yüksek artış gösteren sektörler olmuştur. 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde toplam ihracat 2011 yılının aynı dönemine göre yüzde 12,8 oranında artarak 100,1 milyar ABD doları, imalat sanayii ihracatı ise yüzde 13,3 artışla 94,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde tütün, deri, kâğıt, ana metal, elektronik ve tıbbi alet sektörleri imalat sanayi ortalamasının üstünde ihracat artışı gösteren sektörler olmuştur.

Toplam ithalat, 2011 yılında yüzde 29,8 oranında artarak 240,8 milyar ABD dolarına yükselmiş; imalat sanayii ithalatı yüzde 26,5 oranında artarak 183,9 milyar ABD doları olmuştur. 2011 yılında ithalat artış oranının imalat sanayi ortalamasının üstünde olduğu

sektörler gıda, deri, petrol ürünleri, kauçuk ve plastik, ana metal ve makine olmuştur. Toplam ithalat 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,4 oranında azalarak 156,6 milyar ABD doları, imalat sanayii ithalatı ise yüzde 5,4 oranında azalarak 117 milyar ABD doları olmuştur. Gıda, tütün, petrol ürünleri ve ana metal sektörlerinde ithalat artmış, tekstil, giyim ve otomotiv sektörlerinde ise yüksek oranlı düşüşler meydana gelmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda, imalat sanayiinde 2011 yılının Ocak-Ağustos döneminde 40,5 milyar ABD doları olan dış ticaret açığı 2012 yılının aynı döneminde azalış göstererek 22,7 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

TABLO IV: 32- İmalat Sanayii Üretim ve İhracatının Yapısı

(Yüzde Pay)

Teknoloji Yoğunluğu(1)	TÜRKİYE						AB İhracat (2)
	Üretim			İhracat			
	2002	2007	2011(3)	2002	2007	2011	2011
Yüksek	5,1	4,2	3,5	6,2	4,5	2,8	19,8
Ortanın Üstü	18,2	24,3	29,2	24,3	32,5	24,0	41,1
Ortanın Altı	26,7	32,4	30,3	22,8	30,3	36,3	20,5
Düşük	50,0	39,1	37,0	46,8	32,7	36,8	18,6
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, OECD STAN Veritabanı

(1) OECD Science, Technology and Industry Scoreboard sınıflandırması esas alınmıştır.

(2) OECD üyesi AB ülkeleri.

(3) 2009 yılı fiyatlarıyla Kalkınma Bakanlığı tahminidir (OECD tanımlaması Eurostat tarafından NACE Rev.2'ye uyarlanmıştır).

İmalat sanayiinin üretim yapısında orta teknoloji sektörlerine doğru dönüşüm devam etmektedir. 2011 yılında bir önceki yıla göre yapılan üretim reel olarak yüksek teknoloji sektörlerinde yüzde 11,5, ortanın üstü teknoloji sektörlerinde ise yüzde 17,5 oranında artmıştır. Özellikle otomotiv ve elektrikli makine sektörleri üretiminde 2009 yılından bu yana kaydedilen önemli artış, ortanın üstü teknoloji sektörlerinin toplam üretim içerisindeki payının artmasında etkili olmuştur. Öte yandan bu durum yüksek teknoloji sektörlerinin, üretimi artmış olmasına rağmen, toplam üretim içerisindeki payının düşmesine neden olmuştur. 2011 yılında ise bu sektörlerin ihracatında azalma, ortanın altı ve düşük teknoloji sektörlerinin ihracatında ise artış yaşanmıştır. AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında yüksek ve ortanın üstü teknoloji sektörlerinin ihracattaki payı halen düşük kalmaktadır.

Sanayinin, kredi maliyetlerinin yüksekliği, kayıt dışı ekonomi ve düşük fiyatlı ithalattan kaynaklanan haksız rekabet, bürokrasinin fazlalığı, kamunun sağladığı bazı girdilerin fiyatlarının uluslararası fiyatlara göre yüksekliği, vergi oranlarındaki yükseklik gibi temel sorunları devam etmektedir. Ayrıca, teknoloji üretiminde yetersizlik, ileri teknoloji kullanımının hızlı yaygınlaşmaması, nitelikli işgücü eksikliği, yüksek katma değerli ürünlerde sınırlı üretim kabiliyeti, tesislerin üretim ve yönetim yapılarında

modernizasyon ihtiyacı, sanayinin kapasitesi ve potansiyeli konusunda yatırımcıların bilgiye erişimindeki zorluklar gibi genellikle yapısal nitelikteki sorunların çözülmesi gerekmektedir.

Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesinin (2011-2014) uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla oluşturulan İzleme ve Yönlendirme Komitesi, temel politika alanları itibarıyla izleme çalışmalarına devam etmektedir. Ayrıca sanayi sektörlerinin rekabet gücünü artırmaya katkı sağlayacak sektörel stratejilerin hazırlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Kimya, Demir-Çelik ve Demirdışı Metaller, Elektrik-Elektronik ve Seramik sektörlerinde strateji belgeleri Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanmıştır. Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri ile İlaç sektörlerinde strateji belgesi hazırlıkları devam etmektedir.

2023 yılında Türkiye'nin ihracatını 500 milyar ABD dolarına çıkarmak hedefine ulaşmak için hazırlanan 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı 13/06/2012 tarihli ve 28322 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Ayrıca, girdi tedarikinde, ülke ve bölge tabanlı bağımlılığın azaltılması, kaynaklardaki belirsizliklerin ve dalgalanmaların oluşturacağı risklerin giderilmesi, ihracatın korunması ve gelecekte önem kazanacak ürünlerin üretilmesi için hazırlanan Girdi Tedarik Stratejisi ve Eylem Planı Belgesi onay aşamasındadır.

Ülkemizde akreditasyon ve piyasa gözetim sistemlerinin etkinleştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Güncel AB mevzuatına uyum sağlamak amacıyla 2013 yılında Ürün Güvenliği Kanun Taslağı hazırlanacaktır.

İmalat sanayiinde ithalatta haksız rekabetin önlenmesi konusunda, 2012 yılı Ağustos ayı itibarıyla; 52 ürün grubunda çeşitli ülkelerin dumping uygulamalarına karşı kesin önlem, 6 ürün grubunda önlemlerin etkisiz kılınmasına karşı kesin önlem, bir ürün grubunda sübvansiyona karşı telafi edici önlem, dört ürün grubunda dumping soruşturması, beş ürün grubunda nihai gözden geçirme soruşturması halen devam etmektedir. Çin başta olmak üzere, genellikle Uzakdoğu ülkelerinden kaynaklanan ithalatta fiyata dayalı haksız rekabetin önlenmesi için alınan tedbirler, tekstil, kimya, orman ürünleri, lastik ve metal eşya sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Ayrıca, İran menşeli naylon iplik, cam eşya, çerçevesiz cam ayna ve AYPE olmak üzere toplam 4 ürün grubunun ithalatında korunma önlemi uygulanmaktadır. Yine İran menşeli ambalaj film ithalatında korunma önlemi soruşturması yürütülmektedir.

Öte yandan 15/09/2011 tarihinde yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla 54 ürün grubunu kapsayacak şekilde bazı tekstil ve hazır giyim ürünleri ithalatında ilave gümrük vergisi uygulaması başlatılmıştır.

İthalatın yakından takip edilmesi amacıyla, İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Mevzuat çerçevesinde 128 ürün/ürün grubu ithalatında gözetim uygulanmaktadır.

Planlı sanayileşmenin ve düzenli kentleşmenin sağlanması, sanayinin çevresel etkilerinin azaltılması ve KOBİ'lere daha iyi üretim koşulları sağlanarak rekabet güçlerinin artırılması amacıyla Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) ve Küçük Sanayi Sitelerinin (KSS) yapımına devam edilmektedir. 2011 sonu itibarıyla tamamlanmış olan 147 OSB ve 445 KSS bulunmakta olup tamamlanan OSB'lerin doluluk oranları incelendiğinde, OSB

parsellerinin yüzde 92'sinin tahsis edilmesine rağmen bu parsellerin sadece yüzde 70'inde üretime geçildiği görülmektedir. İl bazında bakıldığında ise gelişmiş iller dışındaki illerde OSB doluluk oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Bu kapsamda OSB'lerin doluluk oranlarının artırılmasına ve buralarda verilecek etkin hizmet ve desteklere ihtiyaç devam etmektedir.

TABLO IV: 33- OSB ve KSS Proje ve Kredi Bilgileri

Yıllar	Organize Sanayi Bölgeleri		Küçük Sanayi Siteleri		
	Kullandırılan Kredi Miktarı(1) (Milyon TL)	Faaliyete Geçen OSB Sayısı	Kullandırılan Kredi Miktarı(1) (Milyon TL)	Faaliyete Geçen KSS Sayısı	Faaliyete Geçen İşyeri Sayısı
2003	71	7	47	14	1 516
2004	73	5	45	14	2 353
2005	122	10	66	9	679
2006	95	7	56	11	680
2007	90	15	49	13	1 847
2008	133	15	45	13	1 271
2009	118	13	29	8	780
2010	83	13	29	2	141
2011	87	7	30	5	290

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012

(1) 2012 yılı fiyatlarıyla

KOBİ'lerin markalaşma, kalite, çevre standartları konularında farkındalıklarının ve uyulama kapasitelerinin düşüklüğü, teknoloji kullanımlarının yetersizliği, düşük kalite ve verimde üretim yapmaları, düşük katma değer yaratmaları, Ar-Ge ve yenilik çalışmalarının ve yatırımlarının yetersiz olması uluslararası pazarlardaki rekabet edebilirliklerinin önündeki başlıca engellerdir.

Üniversiteler ve büyük ölçekli firmaların bilgi kapasitesinden yararlanmak amacıyla, KOBİ'lerin, üniversiteler ve büyük ölçekli işletmelerle işbirliğinin geliştirilmesiyle ana ve yan sanayii ilişkilerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Özellikle tekstil, hazır giyim, deri gibi geleneksel sektörler başta olmak üzere tüm alanlarda yüksek katma değerli ürünlerin geliştirilmesini sağlamak amacıyla markalaşmanın desteklenmesi faaliyetlerine ve Turquality sisteminin uygulanmasına devam edilmektedir. Ayrıca, tasarım stratejilerinin ve politikalarının belirlenmesine, katma değeri yüksek tasarımların yaratılmasına, uluslararası alanda Türk tasarımlarının tercih edilip konuma getirilmesine yönelik çalışmalar yapmak üzere, 2009/15355 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuş olan Türk Tasarım Danışma Konseyi, Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı Taslağını hazırlamıştır. Konsey bünyesinde oluşturulan alt komitelerde, tasarım yarışmalarında dereceye giren tasarımların, Türk Tasarımı imajına sağlayacakları katkı açısından değerlendirilerek ödüllendirilmelerine ve ayrıca, kamuya yarar sağlayacak tasarım yarışmalarına katılan ve başarı sağlayan tasarımların tescil maliyetlerinin azaltılmasına ilişkin çalışmalar yürütülmektedir.

TABLO IV: 34- Sanayi Tüketimi için Elektrik ve Doğal Gaz Fiyatları

		2007	2008	2009	2010	2011
Elektrik	Türkiye	13,2	13,9	13,8	15,1	13,9

(Cent/Kwh)	OECD Üyesi AB Ülkeleri Ortalaması (1)	13,2	14,0	13,4	12,6	13,7
Doğal Gaz (Dolar/10 ⁷ Kcal)	Türkiye	513,6	572,9	467,6	407,3	393,1
	OECD Üyesi AB Ülkeleri Ortalaması (1)	517,1	586,0	498,4	473,6	572,5

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)

(1) AB üyesi OECD ülkelerine Norveç ve İsviçre dahil edilmiştir.

TABLO IV: 35- Sanayide Kullanılan Elektrik ve Doğal Gazdaki Fiyat Artışları

(Yılsonu fiyatlarındaki yüzde değişim)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012(3)
Elektrik(1)	-2,9	51,7	9,3	11,2	10,0	14,7
Doğal Gaz(2)	0,0	84,7	-39,3	0	15,0	32,4
ÜFE	5,9	8,1	5,9	8,9	13,3	10,7

Kaynak: TEDAŞ, BOTAŞ, TÜİK

(1) Dağıtım şirketlerinin tek terimli alçak gerilim sanayi tarifesi dikkate alınmıştır.

(2) BOTAŞ serbest tüketici doğalgaz satış fiyatları dikkate alınmıştır.

(3) Ocak-Ekim dönemi.

Tablo IV:34 değerlendirildiğinde, sanayinin en temel girdilerinden olan enerjide fiyatların özellikle 2010-2011 yıllarında dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Tablo IV:35'te görüleceği üzere, ülkemizde 2008 yılından itibaren elektrik fiyatlarında artışlar yaşanmıştır. Bu artışta, 2008 yılından itibaren devreye giren elektrikte maliyet bazlı fiyatlandırma mekanizmasıyla satış fiyatlarının maliyetlere bağlı olarak belirlenmesi önemli rol oynamıştır.

Doğal gazdaki fiyat dinamikleri elektrik fiyatlarına göre farklılık arz etmektedir. Hem elektrik üretiminde girdi olarak artan oranda kullanılması hem de sanayide doğrudan kullanılıyor olması, bütün dünyayla birlikte ülkemizde de, sanayi üretimini doğal gaz tedarik ve fiyatlarına daha da duyarlı hale getirmektedir. OECD ortalamaları ile Türkiye arasındaki fiyat farklılıkları doğal gazda daha belirgindir. Türkiye, AB üyesi OECD ülkelerinden daha ucuz doğal gaz kullanmaktadır.

TABLO IV: 36- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibarıyla Üretimdeki Değişimler

(Yüzde)

Sektörler	Üretim(1)	
	2011	2012(2)
İmalat Sanayii Toplamı	9,2	1,9
Gıda	6,2	2,4
Tekstil	0,0	4,4
Giyim	-0,6	-2,6
Deri	7,6	-2,4
Kok ve Petrol ürünleri	6,8	-7,1
Kimyasal ürünler	5,6	0,9
İlaç	8,7	12,7
Kauçuk ve plastik	11,6	-4,8
Taş ve toprağa dayalı sanayiler	6,8	-4,5

Ana metal	6,8	8,1
Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	14,1	13,4
Elektrikli teçhizat	17,7	1,6
Makine	22,1	4,9
Otomotiv	16,0	-7,3

Kaynak: TÜİK

(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2005=100)

(2) Ocak-Ağustos dönemi

TABLO IV: 37- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibarıyla Dış Ticaretteki Değişmeler

Sektörler	(Yüzde)			
	İhracat(1)		İthalat(1)	
	2011	2012(2)	2011	2012(2)
İmalat Sanayii Toplamı	19,4	13,3	26,5	-5,4
Gıda ve içecek	32,5	9,2	43,0	0,2
Tekstil	18,2	-2,8	13,6	-27,3
Giyim	9,6	-1,4	17,6	-27,3
Deri	17,8	15,5	31,0	-3,8
Kok ve Petrol ürünleri	47,4	8,9	32,7	6,9
Kimya	18,2	4,9	23,0	-5,1
Kauçuk ve plastik	27,7	2,3	28,5	-3,3
Taş ve toprağa dayalı sanayiler	1,3	0,1	19,5	-10,1
Ana metal	18,3	80,3	39,7	8,4
Makine	22,8	6,8	37,1	-6,8
Elektrikli makineler	20,6	0,5	14,2	-6,3
Elektronik	8,2	54,0	15,0	-1,9
Otomotiv	14,7	-6,4	26,1	-19,4

Kaynak: TÜİK

(1) ISIC Rev. 3 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) dış ticaret

(2) Ocak-Ağustos dönemi

2011 yılında sigara sanayiinde toplam 112,1 milyar adet sigara üretilmiştir. 2011 yılında sigara üretim ve iç piyasaya satış miktarlarında 2010 yılına oranla sırasıyla yüzde 2,7 ve yüzde 2,3 oranlarında düşüş gözlenmiştir. Söz konusu düşüşte tütün kullanımına yönelik kısıtlama ve önlemlerle beraber artan sigara fiyatları sonucunda oluşan talep daralmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber tütün, tütün mamulleri ve alkollü içecekler sektöründe, uygulanan bandrollü izleme sistemi ve diğer tedbirlere rağmen kayıt dışı üretim ve yasadışı ticaretin olumsuz etkileri devam etmektedir.

2011 yılında tekstil sanayiinde üretim bir önceki yıla göre aynı seviyede kalırken hazır giyim sanayiinde yüzde 0,6 oranında azalmıştır. 2011 yılındaki ihracat artışında reel döviz kurundaki düşüşün de olumlu etkisi görülmüştür. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise tekstil sanayiinde üretim artarken hazır giyim sanayiinde azalmıştır. Aynı dönemde AB dışı pazarlarda ihracat artışı sağlanmış olmakla birlikte AB pazarındaki daralmanın devam etmesi sonucunda toplam ihracat azalmıştır. Bu gelişmelerde, küresel krizin en büyük

pazarımız olan AB'deki süregelen olumsuz etkileri, alınan korunma önlemleri ve Rusya, Ortadoğu ülkeleri gibi pazarlardaki gelişmeler etkili olmuştur. Ayrıca 2012 yılı ilk yarısında yurtiçi özel nihai ayakkabı ve giyim tüketiminin sabit fiyatlarla yüzde 9,1 oranında düşmesi de hazır giyim sanayii üretimindeki azalmada etkili olmuştur. Alınan korunma önlemleri ve iç pazardaki daralmanın etkisiyle 2012 yılı aynı döneminde ithalatta azalma yaşanmıştır.

Deri ve deri ürünleri sektöründe 2011 yılında sektörde iyileşme devam etmiş, üretim ve ihracat artmıştır. Sektör ithalatında ise 2011 yılında hızlı bir artış görülmüştür. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde sektör üretimi ihracattaki yüksek oranlı artışa rağmen iç pazardaki daralmaya bağlı olarak azalmıştır. Sektör ithalatı ise iç pazardaki talep düşüşünün etkisiyle azalma eğilimine girmiştir. Sektör ithalatında yüzde 47 ile Çin'in payı aynı kalırken Vietnam ve Hindistan'ın payında kayda değer bir artış yaşanmıştır.

Tekstil, hazır giyim ve deri sektörlerinde maliyet avantajına dayalı rekabet giderek güçleşmektedir. Ucuz işgücü avantajına sahip Çin ve diğer Uzak Doğu ülkeleriyle rekabet edebilmek; yüksek katma değerli, çevre ve sosyal sorumluluk standartlarını gözeten; kaliteli, moda uygun, markalı üretim ve değişen taleplere hızlı cevap verebilmekle mümkün olacaktır. Ayrıca, ürün çeşitlendirme ve ileri teknolojiler içeren teknik tekstillerin ve çok fonksiyonlu ürünlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Son yıllarda firmaların bir kısmında bu yönde çabalar gözlenmektedir.

İlaç hariç kimya sanayiinde üretim 2011 yılında yüzde 5,6 oranında artmıştır. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise üretim artış hızı yavaşlayarak bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,9 oranında gerçekleşmiştir. Talep genel olarak kullanılmayan kapasitelerin kullanılması ve küçük çaplı tevsii niteliğindeki yatırımlar yoluyla karşılanmıştır. Kimya sanayiinde (ilaç hariç), 2011 yılında ihracat yüzde 20,1 oranında artarak 6,2 milyar ABD doları, ithalat ise yüzde 26,4 oranında artarak 28,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılının Ocak-Ağustos dönemi itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 5,7 artmış, ithalat ise yüzde 3,4 azalmıştır. Sektörde büyük yatırımların uzun yıllardır yapılamıyor oluşu ülkeyi sektör ürünlerinde giderek daha fazla ithalata bağımlı hale getirmektedir. Kimya sanayii ithalatı, imalat sanayii ithalatı içerisinde en büyük paya sahiptir. İhtisas organize sanayi bölgelerinin yatırıma açılması ve sektörel kümelenme modelinin desteklenmesi, rekabetçi şartlarda yatırım yeri sağlanması ve çevre sorununun çözülmesi konularında sektöre avantaj sağlayacaktır.

2011 yılı itibarıyla dünya ilaç pazarının büyüklüğü 878 milyar ABD dolarıdır. İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası verilerine göre 2011 yılında, Türkiye reçeteli ilaç pazarı değer olarak yüzde 1,4 oranında büyüyerek 8,3 milyar ABD dolarına, miktar olarak yüzde 9,1 oranında artışla 1,56 milyar kutuya ulaşmıştır. 2011 yılında kişi başı ilaç tüketimi 121 ABD doları olmuştur. İlaç sanayii üretimi 2011 yılında yüzde 8,6, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,7 artmıştır. TÜİK verilerine göre 2011 yılında ithalat 5,4 milyar ABD doları, ihracat ise 0,6 milyar ABD doları olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2011'de yüzde 12,1 olmuştur. İthalat 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 15, ihracat ise yüzde 2 azalmıştır. Türkiye ilaç pazarının hızla gelişmesi nedeniyle, son yıllarda birçok ulusal sermayeli firma yabancı firmalarca satın alınmıştır. Yeni yatırım teşvik sisteminde ilaç sanayiinde 50 milyon TL'nin üzerindeki yatırımlar Büyük Proje Yatırımlarının teşviki kapsamında desteklenmekte, biyoteknolojik ilaç, onkoloji ilaçları ve kan ürünleri üretimine yönelik yatırımlar öncelikli yatırım alanları arasında yer almaktadır. İlaça erişimi

kolaylaştıran uygulamaların kamuya getirdiği maliyetin azaltılmasına yönelik tasarruf tedbirleri çerçevesinde, ilaç fiyatlandırma sistemine yeni düzenlemeler getirilmiştir. Sektörde, fiyat ve geri ödeme sistemleri çerçevesinde 2004'ten bu yana önemli değişiklikler yaşanmaktadır.

Kauçuk ve plastik ürünleri üretimi 2011 yılında, bir önceki yıla göre, yüzde 11,6 oranında artmış, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,8 oranında azalmıştır. Sektörün ihracatı 2011 yılında yüzde 27,6 oranında artarak 6,3 milyar ABD doları, ithalatı ise yüzde 28,4 oranında artarak 4,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. AB ülkeleri içerisinde plastik mamul kapasitesi olarak Almanya ve İtalya'nın ardından büyüklük bakımından üçüncü olan sektörün hammadde ihtiyacının yalnızca yüzde 15'i yurtiçi üretimle karşılanmaktadır. Kauçuk ürünler imalatı sektörü ise tamamen ithalata bağımlı durumdadır. Sektörün hammadde ihtiyacının daha yüksek oranlarda yurtdışından karşılanabilmesi için yeni petrokimya yatırımlarıyla hem üretim kapasitesi hem de ürün çeşitliliği artırılmalıdır.

Taş ve toprağa dayalı ürünlerin üretimi, 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 6,8 oranında artmış, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,5 oranında azalmıştır. Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği verilerine göre 2012 yılının ilk yarısında çimento üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,4 oranında azalmıştır. 2011 yılında sektörün ihracatı küresel ekonomik krizin devam eden etkilerine rağmen yüzde 1,3 oranında artarak 4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Sektör 2,7 milyar ABD doları ihracat gerçekleştirerek, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat seviyesini korumuştur. 2011 yılında en fazla çimento ihracatı yapılan ülkeler sırasıyla Irak, Suriye, Rusya, Mısır ve Nijerya olmuştur.

Dünya ham çelik üretiminde 2009 yılında kriz sonrası başlayan artış 2011 yılında da devam etmiş ve üretim 1,5 milyar ton olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında dünya ham çelik üretimi yüzde 6,8 oranında, Türkiye üretimi ise yüzde 17,0 oranında artmıştır. Bu dönemde Türkiye dünyanın en büyük 30 çelik üreticisi arasında, çelik üretimini en çok artıran ülke olmuştur. Türkiye 2011 yılında 34,1 milyon ton ham çelik üretimiyle dünyada onuncu sıradaki yerini korumuştur. 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde dünya ham çelik üretimi yüzde 0,8 oranında artış gösterirken, Türkiye ham çelik üretimi Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi önemli pazarlarımızda yaşanan iç karışıklıkların devam etmesine rağmen, yüksek iç talebin de etkisiyle yüzde 9,3 oranında artmış ve 21,1 milyon ton seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye'nin demir çelik nihai mamul tüketimi 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 14,1 oranında artarak 26,9 milyon ton olmuştur. Bu yüksek oranlı artışta kriz sonrası artan iç talep ve uzun ürün talebi etkilidir. Yassı ürün tüketiminde yüzde 10,6 oranında, uzun ürün tüketiminde ise yüzde 17,7 oranında artış yaşanmıştır. 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde yassı ürün tüketimi yüzde 6,7, uzun ürün tüketimi yüzde 8,8, toplam nihai mamul tüketimi ise yüzde 7,8 oranında artmıştır. Bu dönemdeki toplam 18,6 milyon tonluk iç tüketimin yüzde 51,9'u uzun ürünlerden, yüzde 48,1'i ise yassı ürünlerden oluşmaktadır.

2011 yılında bir önceki yıla göre, yarı ürünler dâhil uzun ve yassı ürünlerin ihracatı, miktar olarak yüzde 5,5, değer olarak yüzde 28,9 oranında artarak 15,3 milyon ton ve 10,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat miktar bazında yüzde 10, değer bazında yüzde

5,2 oranında artış göstermiştir. Demir çelik ürünleri ithalatı ise 2011 yılında yurtiçi üretimde artan ürün çeşitliliğine bağlı olarak miktar bazında yüzde 4,7 oranında azalarak 9,9 milyon ton, değer bazında yüzde 15,7 oranında artarak 9,4 milyar ABD doları olmuştur. İthalat 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde de miktar bazında yüzde 6,4 oranında artarken, azalan ürün fiyatlarına paralel olarak değer bazında yüzde 5,4 oranında azalmıştır.

Makine imalat sanayiinde talep genellikle sabit sermaye yatırımlarına bağlı olarak artmaktadır. 2011 yılında ihracat yüzde 22,8, ithalat yüzde 37,1, beyaz eşya hariç üretim yüzde 22,1 oranında artmıştır. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde beyaz eşya hariç makine imalat sanayiinde üretim önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,9 oranında artmıştır. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,8 artarken ithalat yüzde 6,8 oranında azalmıştır. Sanayi tipi fırın, ocak ve ateşleyici, diğer pompa ve kompresör imalatı, metal işleme hariç diğer takım tezgâhları imalatı, diğer özel amaçlı makineler ile inşaat ve maden makineleri üretiminde yüksek oranlı artışlar görülmüştür.

2011 yılında elektronik sanayiinde ihracat yüzde 8,2, beyaz eşya, bilgisayar ve optik ürünler dâhil üretim ise yüzde 14 oranında artarak 2010 yılından bu yana gözlenen büyüme devam etmiştir. 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde, üretim bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,4 oranında artarken, ihracat yüzde 48,4 oranında artmış, ithalat ise yüzde 4,2'lik düşüş göstermiştir. Sektörde en önemli üretim kalemi olan televizyon üretim ve ihracatı 2005 yılından 2008 yılı ortalarına kadar düşüş eğiliminde olmuş, 2008-2010 döneminde ise durağan bir seyir izlemiştir. Türk Elektronik Sanayicileri Derneği (TESİD) verilerine göre televizyon üretimi ve ihracatı, 2011 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 17 ve 18 oranlarında artarak 10,9 milyon adet ve 9,1 milyon adet olarak gerçekleşmiştir.

Beyaz eşya sanayiinde 2011 yılında ihracat 3,9 milyar ABD doları, ithalat 1,3 milyar ABD doları olmuştur. 2012 yılı Ocak- Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 7,7 oranında artarak 2,6 milyar ABD dolarına, ithalat yüzde 10,4 oranında azalarak 792 milyon ABD dolarına düşmüştür. Beyaz eşya sanayii üretimi büyük oranda ihracata yönelmiş olup buzdolabı, çamaşır makinesi ve fırın üretiminin yüzde 70'ten, bulaşık makinesi üretiminin yüzde 50'den fazlası ihraç edilmektedir. 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre miktar bazında üretim yüzde 7,5, ihracat yüzde 13,4 artarken, yurtiçi satışlar yüzde 1 azalmış ithalat sabit kalmıştır.

Otomotiv sanayiinde, geçmiş yıllarda yerli ve yabancı ortaklar arasında gerçekleştirilen işbirliği ve uluslararası firmaların Türkiye'de üretim kararları sonucunda ihracatta önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu gelişmeler neticesinde Türkiye'nin otomotiv sanayiinde bir üretim merkezi olması yolunda önemli mesafeler kaydedilmiştir. 2011 yılında üretimde bir önceki yıla göre yüzde 9 oranında artış sağlanarak 1.189.131 adetle rekor elde edilmiştir. Otomotiv sanayii kapasite kullanım oranı 2010 yılında yüzde 72 iken, bu oran 2011 yılı sonu itibarıyla yüzde 76 seviyesine yükselmiştir. Otomotiv sanayii toplam yurtiçi pazarı, özellikle 2011 yılının ilk yarısında yaşanan iç talepteki canlılık ve genişleyen kredi piyasalarının olumlu etkisine bağlı olarak, geçmiş yılların en yüksek seviyesine çıkarak 910.867 adet olarak gerçekleşmiştir. Ancak, ihracatta 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5 oranında artış olmasına rağmen, AB pazarında yaşanan daralma

sebebiyle 790.966 adetle ihracatta en iyi yıl olan 2008 yılı seviyesinin altında kalmıştır. Böylelikle 2010 yılında otomotiv sanayii üretiminde ihracatın payı yüzde 69 iken bu pay 2011 yılında yüzde 67 seviyesine gerilemiştir.

2012 yılı Ocak-Eylül döneminde otomotiv sanayii üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10,2, ihracatı yüzde 9,6 ve ithalatı yüzde 7,6 oranında düşüş göstermiştir. Bu gelişmelerde, AB pazarlarında yaşanan daralmanın yanı sıra iç pazardaki talep kaybı da etkili olmuştur. Otomotiv sanayii yurtiçi pazarı bu dönemde yüzde 12,2 oranında azalarak 558.893 adet olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 2011 yılının ikinci yarısından itibaren başlayan yurtiçi otomobil talebindeki düşüş 2012 yılı Ocak-Eylül döneminde de artarak devam etmiştir. Bu dönemde yurtiçi otomobil talebindeki düşüş bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,9 oranında olmuştur. Öte yandan 2011 yılı Ocak-Eylül döneminde otomotiv sanayii yurtiçi pazarında ithalatın payı yüzde 59 iken bu oran 2012 yılının aynı döneminde yüzde 62'ye yükselmiştir. Otomobil ithalatının pazar payı ise 2012 yılı Ocak-Eylül döneminde yüzde 73 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleşmiştir.

Otomotiv sanayii dış ticaretine değer olarak bakıldığında ise, 2012 yılı Ocak-Ağustos döneminde 9 milyar ABD doları ithalata karşılık, 9,9 milyar ABD doları ihracatın gerçekleştiği gözlenmektedir. Otomotiv sanayii ürünlerinde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 6, ithalat ise yüzde 20 oranında azalmıştır. Bu durum, sektörün 2011 yılı Ocak-Ağustos döneminde 0,8 milyar ABD doları açık veren dış ticaret dengesinin 2012 yılının aynı döneminde 0,9 milyar ABD doları fazla vermesiyle sonuçlanmıştır. Sektörde ölçek ekonomisinde üretim yapılabilmesi, ihracata dayalı büyümenin ve sürdürülebilir rekabet gücünün sağlanabilmesi amacıyla tedarik zinciri ve ana sanayii bütünleşmesi de dâhil firma işbirliklerinin devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

Savunma sanayii üretimi yıllık ortalama yüzde 12,8 oranında artışla 2003 yılında 1,3 milyar ABD dolarından 2011 yılında 3,4 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bu dönemde ihracat yıllık ortalama yüzde 12 oranında artışla 331 milyon ABD dolarından 2011 yılında 817 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Aynı dönemde öz kaynaktan Ar-Ge harcamaları yıllık ortalama yüzde 18,2 oranında artışla 58 milyon ABD dolarından 2011 yılında 221 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. Sözleşmesi imzalanmış projelerin toplam bedeli yıllık ortalama yüzde 17,7 oranında artışla 2003 yılında 7,4 milyar ABD dolarından 2011 yılında 27,3 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Savunma Sanayii Müsteşarlığının, 2009 yılında yayımlanan 2009-2016 Savunma Sanayii Sektörel Stratejisi uygulanmaya devam edilmektedir. Bu kapsamda, Savunma sanayii ürünlerinin tasarımdan, üretim, modernizasyon ve lojistik desteğe uzanan yaşam döngüsünün tamamında etkin rol alınabilmesi için çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca, uydu montaj, entegrasyon ve test merkezinin kurulması öngörülmektedir. 2003-2012 döneminde yurtiçi üretimi ve tasarım yeteneğini geliştirmek amacıyla yürütülen başlıca faaliyetler; savaş gemisi, helikopter, tank ve görüntüleme amaçlı uydu tasarımı ve üretimi projeleri olmuştur.

Savunma sanayii sektörünün en önemli etkinlik göstergesi olan Türk Silahlı Kuvvetleri ihtiyaçlarının yurt içinden karşılanma oranı 2003 yılında yüzde 25 iken 2011 yılında yüzde 54'e yükselmiştir. Gelişmiş ülkelerde savunma ihtiyaçlarının yüzde 85-95'i yerli kaynaklardan sağlanmaktadır. Ülkemizde ise savunma alımlarında büyük oranda dışa bağımlılık devam etmektedir.

Madencilik

Madencilik sektöründe 2011 yılında da artış eğilimleri devam etmiş, 2012 yılının Ocak-Ağustos döneminde ihracatta yüzde 8,7, ithalatta yüzde 17,4, üretimde ise yüzde 2,24 oranında artış görülmüştür. İhracatta görülen artışlar ağırlıklı olarak demir dışı metaller (bakır, çinko, krom) ile feldspat, bor ve mermer kalemlerinden kaynaklanmıştır. İthalat kalemleri içinde ham petrol, doğal gaz, taşkömürü ve demir cevheri ağırlığını korumuştur.

Türkiye'nin ham petrol üretimi ise bir önceki yıla göre yüzde 4 oranında düşüşle 2,4 milyon tona gerilemiştir. Ham petrol ithalatı 2011 yılında yüzde 7 oranında artarak 18 milyon ton olmuştur. Türkiye'nin 2011 yılı doğal gaz üretimi 0,8 milyar Sm³, ithalatı 43,9 milyar Sm³, tüketimi ise 44,1 milyar Sm³ olmuştur. Bu çerçevede, bir önceki yıla göre ithalatta yüzde 15,5 ve tüketimde yüzde 17,9 oranında artış gerçekleşmiştir.

TABLO IV: 38- Madencilik ile İlgili Temel Göstergeler

	2009	2010	2011	2012	
GSYH İçindeki Payı (Yüzde)	1,5	1,4	1,5	1,2(1)	
Üretim Artışı (Yüzde) (2005=100)	-0,8	2,1	2,97	2,24(2)	
İhracat (Milyon ABD doları) (Cari Fiyatlarla)	1 683	2 687	2 806	1 975(2)	
İhracat Artışı (Yüzde)	-21,9	59,7	4	8,7(2)	
Toplam İhracat İçindeki Payı (Yüzde)	1,6	2,4	2,08	2,0(2)	
İthalat (Milyon ABD doları) (Cari Fiyatlarla)	20 625	25 932	37 331	27 263(2)	
İthalat Artışı (Yüzde)	-42,1	25,7	44	16,6(2)	
Toplam İthalat İçindeki Payı (Yüzde)	14,6	14,0	15,5	17,4(2)	
Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payı (Yüzde)	1,7	1,5	1,6	1,8(3)	
Kamu Yatırımları (Milyon TL)	823	879	1 247	1 542(3)	
Özel Sektör Yatırımları (Milyon TL)	1 899	2 386	3 438	4 212(3)	
Kurulan İşletme Sayısı	842	963	1025	475(2)	
Kapanan İşletme Sayısı	150	161	195	128(2)	
Ruhsat Müracaatı Sayısı	10 377	9 461	4 342	3 845(2)	
Verilen Ruhsat Sayısı	Arama	3 816	4 740	2 049	1 968(2)
	İşletme	1 107	2 054	1 405	1 211(2)
	Toplam	4 923	6 794	3 454	3 179(2)

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, TOBB, MİGEM

(1) Ocak-Haziran dönemi

(2) Ocak-Ağustos dönemi

(3) Gerçekleşme Tahmini

Petrol ve doğal gazda halen son derece yetersiz olan yerli üretimin ülke talebini karşılama oranını yükseltmek amacıyla, TPAO'nun arama ve üretim yatırımlarına ağırlık vermesi yönündeki politika, özellikle denizlerimizdeki çalışmalarla sürdürülmüştür. Halen TPAO, hem yabancı firmalarla ortak hem de tek başına projeler yürütmektedir. Bu

kapsamda sürdürülen büyük ölçekli yatırımlar 2011 ve 2012 yıllarında da devam etmiştir. Önümüzdeki dönemde de bu politika ve yüksek düzeyli yatırımlar devam ettirilecektir.

TPAO'nun petrol ve doğal gaz arama çalışmalarına 2012-2013 yıllarında Karadeniz ve ağırlıklı olarak Akdeniz'deki derin deniz sondajları ile devam etmesi planlanmıştır. Bu kapsamda, 2013 yılında Akdeniz'de, TPAO tarafından iki adet derin deniz sondajı yapılması programlanmıştır. Ayrıca, TPAO tarafından denizlerdeki petrol ve doğal gaz aramalarında kullanılmak üzere bir sismik geminin satın alınması işlemleri yürütülmekte olup, 2013 yılında kullanıma geçmesi beklenmektedir.

Doğal gaz arz güvenliğini sağlamak ve talepteki mevsimsel değişiklikleri karşılamak amacıyla 2007 yılının Nisan ayında devreye alınan Trakya'daki Silivri doğal gaz depolama tesislerinin depolama, enjeksiyon ve geri üretim kapasitelerinin artırılması amacıyla 3 faz halinde programlanan Kuzey Marmara ve Değirmenköy Sahaları Yeraltı Doğal Gaz Depolama Tesisleri Kapasite Artırımı Projesi devam etmektedir. Bu projelerin tamamlanması sonucunda, mevcut depolama kapasitesinin 1,6 milyar Sm³'ten 2,83 milyar Sm³'e, enjeksiyon kapasitesinin 10 milyon Sm³/gün'den 24 milyon Sm³/gün'e ve geri üretim kapasitesinin 14 milyon Sm³/gün'den 50 milyon Sm³/gün'e çıkarılması hedeflenmektedir.

2011 yılında MTA bünyesinde Tabiat Tarihi ve Madencilik Müzesi hizmete açılmış, Türkiye diri fay haritasının oluşturulmasına yönelik proje tamamlanmıştır. Ayrıca, deniz alanlarımızda faaliyet gösterecek tam donanımlı bir sismik araştırma gemisi için Savunma Sanayi Müsteşarlığıyla yapılan işbirliği çerçevesinde gemi yapım çalışmalarına 2012 yılında başlanmıştır. Araştırma gemisinin 2015 yılı itibarıyla faaliyete geçmesi planlanmaktadır. MTA'ya maden ve jeotermal kaynak arama yatırımları için ayrılan kaynak son yıllarda önemli oranda artırılmış olup başlatılmış olan arama faaliyetleri 2013 yılında da sürdürülecektir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

İmalat sanayiinde rekabet gücünü artırmak ve dünya ihracatından daha fazla pay almak üzere yüksek katma değerli mal üretimini artırarak, yapısal dönüşümün hızlandırılması temel amaçtır.

Madencilikte hammadde arz güvenliğini sağlanması, madenlerin yurt içinde işlenerek katma değerinin artırılması yoluyla ülke ekonomisine katkının geliştirilmesi temel amaçtır. Bu kapsamda, enerji sektörünün petrol, doğal gaz ve jeotermal kaynak ile sanayinin hammadde ihtiyacını karşılamak üzere yurtiçi ve yurt dışındaki arama çalışmalarına devam edilecektir. Ayrıca, mevcut rezervlerin en etkin şekilde değerlendirilmesi amacıyla kamu elindeki sahaların özel sektör işletmeciliğine sunulması ve ihtiyaç duyulan kurumsal yapılanma çalışmaları sürdürülecektir.

OSB yatırımlarının etkinliğini artırmak amacıyla, öncelikle devam eden OSB projeleri tamamlanacak ve mevcutların doluluk oranlarının artırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.

2013 yılında sanayi sektörünün yüzde 4 oranında büyümesi beklenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
------------------	---------------------	------	-----------------------------

Yapılacak Kuruluşlar			
Öncelik 57. Türkiye'nin orta ve yüksek teknolojili ürünlerde üretim merkezi olmasına yönelik yapısal dönüşüme katkı sağlayacak Sanayi Stratejisi ve sektörel stratejilerin hazırlanması ve uygulanmasına devam edilecektir.			
Tedbir 126. Sanayide rekabet gücünün artırılması amacıyla sektörel stratejiler ve eylem planları hazırlanacak, uygulamalar izlenecek ve değerlendirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	Hazırlanmış olan sanayi stratejisi ile sektörel stratejilerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi sağlanacak, ayrıca sektörel stratejileri tamamlanamayan diğer sektörler için de strateji belgeleri hazırlanacaktır. Bu kapsamda gerekli kurumsal kapasitenin artırılması amaçlanmaktadır.
Tedbir 127. Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) ve Eylem Planı (2013-2015) uygulamaya geçirilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	GİTES kapsamında yer alan yatay ve sektörel eylem planları uygulamaya geçirilecek ve oluşturulacak izleme ve değerlendirme sistemiyle eylemlerin izlenmesine başlanacaktır.
Öncelik 58. Dışa bağımlılığı yüksek olan sektörlerde geri dönüşüm yatırımlarına özel önem verilecek, Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi oluşturulacaktır.			
Tedbir 128. Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi oluşturulacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	Geri dönüşüm tüm sektörlerde gerek mevzuat gerekse farkındalık açısından özel önem verilmesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi oluşturulması için gerekli çalışmalar Koordinasyon içinde yürütülecektir.
Öncelik 59. Yüksek katma değerli mal üretimi için ürün kalitesini geliştirmek amacıyla laboratuvarların kurulması desteklenecek ve piyasada güvenli ürünlerin yer almasını sağlamak amacıyla mevzuat hazırlıkları tamamlanacak, uygunluk değerlendirme ve piyasa gözetim sistemleri etkinleştirilecektir.			
Tedbir 129. Ürün Güvenliği Kanunu Taslağı hazırlanacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	AB'nin 2010'da yürürlüğe koyduğu üç yatay mevzuat (764/2008/EC ve 765/2008/EC sayılı Tüzükler ile 768/2008/EC sayılı Karar) göz önüne alınarak hazırlık çalışmaları başlamıştır. AB'nin 2012 yılı sonuna kadar bitirmeyi planladığı Genel Ürün Güvenliği Direktifi revizyonu paralelinde kanun tasarısı taslağı hazırlanacaktır. Ayrıca Genel Ürün Güvenliği Yönetmeliği ve Piyasa Gözetimi ve Denetimi Yönetmeliği güncellenecektir.
Tedbir 130. Ulusal Piyasa Gözetimi ve Denetimi Strateji Belgesinin (2012-2014) uygulama, izleme ve değerlendirme	Ekonomi Bakanlığı (S), ilgili kurum ve kuruluşlar	Aralık Sonu	Görev dağılımının netleştirilmesi ve tüketici örgütlerinin PGD'ye veri sunabilecek yapıya kavuşturulması için desteklenmesi hedefleri tamamlanacaktır.

çalışmaları yürütülecektir.			
Tedbir 131. Sanayi ürünlerinin güvenli ve mevzuatına uygun şekilde piyasaya arzını sağlamak amacıyla piyasa gözetim ve denetim faaliyetleri etkinleştirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumluluğunda bulunan sanayi ürünlerinin Yıllık Sektörel Denetim Programı hazırlanarak ilgili kuruluşa sunulacaktır. Yıllık PGD rehberi ve denetim programları hazırlanacak ve uygulanması sağlanacaktır. Risk analizi sistemi oluşturulacaktır. Piyasa gözetimi ve denetimleri kapsamında test ve muayene laboratuvarlarının teknik kapasitesinin geliştirilmesine ve gereksinim görülen alanlarda yeni laboratuvarların kurulmasına destek olunacaktır. Kitle iletişim araçlarından yararlanarak kamuoyu aydınlatılacaktır.
Tedbir 132. Piyasa gözetim ve denetim faaliyetleri kapsamında belirlenecek illerde, akaryakıt ve LPG istasyonlarında ulusal marker, sayaç ve hazır ambalajlı mamullerin denetimi etkinleştirilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	30 ilde akaryakıt ve LPG istasyonu, 8 büyükşehir belediyesinde hazır ambalajlı mamullere yönelik çapraz denetimler yapılacaktır.
Tedbir 133. Ulusal Metroloji Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, TÜBİTAK, TÜRKAK, TSE	Aralık Sonu	Hazırlanacak strateji belgesinin uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin faaliyetler yürütülecektir.
Öncelik 60. Yenilikçi fikirlere ve Ar-Ge'ye dayalı katma değeri yüksek ürün ve hizmetlerin ticarileştirilmesi ve pazarlanma süreçleri desteklenecektir.			
Tedbir 134. Hezarfen Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Projesi yaygınlaştırılacaktır.	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, OSB'ler, Sanayi ve Ticaret Odaları	Aralık Sonu	KOBİ'lerin yenilik geliştirme kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik olan Hezarfen Teknoloji ve Tasarım Geliştirme Projesinin Ankara'da medikal cihaz ve alet üretimi alanında başlatılan altıncı aşama uygulaması tamamlanacak, 2013 yılı içinde yeni bir bölgede uygulamasına başlanacaktır.
Öncelik 61. Tekstil, hazır giyim, deri, seramik, cam, mobilya, kuyumculuk gibi geleneksel sektörler başta olmak üzere özgün tasarım faaliyetleri özendirilecek, ulusal ve uluslararası marka oluşturulması desteklenecektir.			
Tedbir 135. Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı	Türk Patent Enstitüsü (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,	Aralık Sonu	Türk Tasarım Danışma Konseyinin inisiyatifıyla hazırlanmış olan Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı

tamamlanacaktır.	İlgili kurum ve kuruluşlar		tamamlanacak ve uygulamaya geçirilecektir.
Öncelik 62. KOBİ'lerin büyüme ve birleşmeleri özendirilecek; verimliliklerini artırmaya, iş kurma ve geliştirmeye yönelik faaliyetleri ile bilgi ve iletişim teknolojileri altyapıları desteklenecektir.			
Tedbir 136. KOBİ'lerin ortak iş yapma kültürü geliştirilecektir.	KOSGEB (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	KOBİ'lerin işbirliği-güçbirliği anlayışıyla bir araya gelerek ortak tedarik, tasarım, pazarlama, laboratuvar, makine-teçhizat kullanımı ve benzeri konularda hazırlayacakları projeler desteklenecektir.
Tedbir 137. İş geliştirme ve kuluçka merkezlerinin sayısı ve etkinliği artırılacaktır.	KOSGEB (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	İşletmelerin özellikle kuruluş dönemlerinde önemli katkılar sağlayan İŞGEM ve TEKMER benzeri yapıların oluşturulması ve etkinleştirilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 138. Organize Sanayi Bölgelerinin etkinliği artırılacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Organize sanayi bölgeleri politika ve uygulamalarını geliştirmek amacıyla etki analizi yapılacak ve OSB Müdürlüklerinin kapasiteleri geliştirilerek bir izleme ve değerlendirme sistemi kurulacaktır.
Tedbir 139. Türkiye Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017) Belgesi hazırlanacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Haziran Sonu	Türkiye Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017) Belgesi hazırlıkları 2013 yılı Haziran ayında tamamlanacaktır.
Tedbir 140. Ulusal Temiz Üretim/Eko-Verimlilik Programı hazırlanacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Ulusal Temiz Üretim/Eko-Verimlilik Programlarının geliştirilmesi yönünde gerekli yasal düzenlemeler için öneri ve tasarımlar oluşturulacaktır. Temiz üretim/eko-verimlilik alanında kullanılan finansman modelleri incelenecek ve ulusal ölçekte uygun alternatifler geliştirilecektir.
Tedbir 141. Sanayide temiz üretim/eko-verimlilik çalışmalarının uygulanmasını sağlamak amacıyla bir Temiz Üretim/Eko-Verimlilik Merkezi kurulacaktır.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Temiz Üretim/Eko-Verimlilik Merkezinin yapısına ilişkin hukuki ve mali altyapı çalışmaları tamamlanacaktır. Diğer ülkelerdeki benzer merkezlerin yapısı incelenerek ülkemiz açısından uygun olan yapının tasarlanması çalışmaları gerçekleştirilecektir.
Tedbir 142. Verimlilik ve temiz üretim/eko-verimlilik konusunda bilimsel kapasitenin güçlendirilmesi için bilimsel etkinlikler düzenlenecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	2013 Ekim ayında 4. Ulusal Verimlilik Kongresi gerçekleştirilecektir. 2013 yılı sonuna kadar en az 3 tane kongre, ulusal, uluslararası, bölgesel ve sektörel düzeyde çalıştay, konferans, panel vb. bilimsel etkinlikler düzenlenecektir.
Tedbir 143. Uluslararası standartlara uygun üçer aylık ve yıllık	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Üçer aylık ve yıllık olmak üzere ulusal verimlilik istatistikleri gerekli analizler kullanılarak hesaplanıp

ulusal verimlilik gösterge ve istatistikleri oluşturulacaktır.			yayımlanacaktır.
Öncelik 63. Savunma sanayiinde; yurtiçi teknoloji, tasarım ve üretim yetenekleri geliştirilecektir.			
Tedbir 144. Teknolojik üstünlük kazandıracak platform ve sistemlerin yurtiçinde geliştirilmesine yönelik projeler hayata geçirilecektir.	Savunma Sanayii Müsteşarlığı (S), Genelkurmay Başkanlığı, MSB, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	ALTAY Projesi, ANKA Projesi, ATAK Projesi ve HÜRKUŞ Projesi kapsamındaki çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 145. Performans bazlı ve sanayinin sorumluluk alacağı lojistik destek uygulamaları başlatılacaktır.	Savunma Sanayii Müsteşarlığı (S), Genelkurmay Başkanlığı, MSB	Aralık Sonu	SSM Lojistik Yol Haritasının oluşturulması, lojistik destek standart sözleşmelerinin hazırlanması ve en az 3 başlangıç projesinin sözleşmeye bağlanması sağlanacaktır.
Tedbir 146. İhracat ve tanıtım faaliyetlerinin koordinasyonu için beş bölgede (Orta Doğu, Uzak Doğu, ABD, Kafkasya-Orta Asya, AB-NATO) irtibat ofisleri kurulacaktır.	Savunma Sanayii Müsteşarlığı (S), Genelkurmay Başkanlığı, Ekonomi Bakanlığı	Aralık Sonu	Bakü ve Abu Dabi'de açılacak ofisler ile ilgili çalışmalar yapılacaktır. 2013 yılı başında Endonezya'da bir ofis açılması yönünde çalışmalar gerçekleştirilecektir.
Tedbir 147. Türkiye'nin tüm uydu projelerine hizmet edecek Uydu Montaj, Entegrasyon ve Test Merkezi (UMET) faaliyete geçirilecektir.	Savunma Sanayii Müsteşarlığı (S), TAİ	Aralık Sonu	2013 sonuna kadar UMET faaliyete geçecektir. GÖKTÜRK-1 Uydusu Türkiye'ye getirilerek, UMET Merkezinde uydunun testleri başlayacaktır.
Öncelik 64. Madencilik sektöründe; maden ve jeotermal kaynak arama faaliyetleri ile yurtiçinde ve yurtdışında petrol ve doğal gaz arama-üretim çalışmaları hızlandırılacak, madenlerin katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesine önem verilecektir.			
Tedbir 148. MTA Genel Müdürlüğünün günümüz ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmasını sağlamak üzere kuruluş kanunu gözden geçirilecektir.	MTA (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Aralık Sonu	İlgili kurumlarla işbirliği yapılarak dünyadaki benzer örnekler dikkate alınmak suretiyle bir rapor hazırlanacaktır. Rapor esas alınarak hazırlanacak Kanun tasarısı taslağı Başbakanlığa sevk edilecektir.
Tedbir 149. TTK'nın yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak eylem planı hazırlanacaktır.	Hazine Müsteşarlığı (S), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TTK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	TTK'nın zarar eden bir yapıdan çıkarılması amacıyla eylem planı hazırlanacak ve kurum yeniden yapılandırılacaktır.
Tedbir 150. Türk Petrol Kanunu tasarısı hazırlıkları tamamlanacaktır.	ETKB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Türk Petrol Kanunu tasarısı hazırlıkları tamamlanacaktır.

HİZMETLER

1. Mevcut Durum

Günümüzde hizmetler sektörünün gelişmesiyle birlikte üretim ve ticaretin artması küresel ekonomideki değişimin önemli bir unsuru olmuştur. Küresel düzeyde hizmetler sektörünü etkileyen eğilimler, teknoloji kullanımının yaygınlaşması, yeni hizmet alanları ve mesleklerin ortaya çıkması, bilgi teknolojileriyle birlikte hizmet sunumunun yaygınlaşması, üretim ve hizmet alanlarının giderek bütünleşmesi ve dış kaynaklardan edinmenin önem kazanmasıdır.

Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler hizmet sektörlerini etkilemekte ve bu sektörlerin değer yaratma potansiyelini önemli ölçüde değiştirmektedir. Tarım ve sanayi sektörleri dışında kalan bütün faaliyetler olarak tanımlanan hizmetler sektöründe, yeni faaliyet alanlarının ortaya çıkması ve mevcut faaliyet alanlarının etkinliğinin artması sektörün yarattığı katma değeri ve istihdamı önemli ölçüde artırmaktadır.

Dünya ekonomisinde yaratılan katma değer önemli bir bölümü hizmetler sektöründen sağlanmaktadır. OECD ülkelerinde hizmetler sektörünün katma değer içindeki payı artış göstermektedir. Bu ülkelerde 2000 yılında katma değer yüzde 75,7'si hizmet sektörlerinden sağlanırken bu oran 2010 yılında yüzde 77,6'ya yükselmiştir.⁸

Türkiye'de de hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığı değişmektedir. 2000 yılında yüzde 64,6 olan bu pay 2009 yılında yüzde 69,8 seviyesine yükselmiştir. 2012 yılında ise bu payın yüzde 68,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Hizmetler sektörünün dış gelirler içerisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. 2010 yılında 34,7 milyar ABD doları olan hizmet dış ticaret geliri, 2011 yılında 38,6 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Hizmet dış ticaret gelirinin mal ihracatına oranı ise 2010 yılında yüzde 28,7 iken 2011 yılında yüzde 26,9 olmuştur. Hizmet dış ticaret geliri içerisinde turizm, taşımacılık ve inşaat sektörlerinin ağırlığı bulunmaktadır. Hizmetler sektörünün istihdam içindeki payı ise son yıllarda yüzde 55 civarında gerçekleşmiştir.

TABLO IV: 39- Hizmetler İle İlgili Temel Göstergeler

(Yüzde)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GSYH İçindeki Payı(1)(2)	69,1	69,6	69,8	68,8	68,5	68,4(3)
Hizmetler Sektöründe Büyüme (4)	6,3	1,2	-3,2	8,6	8,9	3,2(3)
Hizmet Dış Ticaret Geliri (milyon ABD doları)	28 930	35 564	33 922	34 743	38 575	26 302(5)
Hizmet Dış Ticaret Geliri/Mal İhracatı	25,1	25,3	30,9	28,7	26,9	24,7 (5)
Hizmetlerin İstihdam İçindeki Payı (2)	55,7	55,4	56,2	55,0	55,0	55,2(6)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK, TCMB

Not: Dolaylı ölçülen mali araçlık hizmetleri ve vergi-sübvansiyon kalemleri sektörel ağırlıklara göre dağıtılarak GSYH içindeki payları elde edilmiştir.

(1) Cari fiyatlarla

(2) İnşaat sektörü dahil edilmiştir.

(3) Gerçekleşme tahmini

(4) Sabit fiyatlarla yüzde değişme

(5) Ocak-Ağustos

(6) Temmuz 2012

⁸ OECD Factbook 2011-2012 "Economic, Environmental and Social Statistics".

Son yıllarda hizmetlerde yaratılan toplam katma değerın hizmet sektörlerine dağılımı incelendiğinde, ulaştırma, depolama ve haberleşme, toptan ve perakende ticaret, konut sahipliği sektörlerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2007-2011 yılları arasında gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri, kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik ve eğitim sektörlerinin toplam hizmetler katma değeri içindeki paylarında artış gözlenmektedir.

TABLO IV: 40- Hizmetler Sektörünün Katma Değer Dağılımı

(Yüzde)

	2007	2010	2011	2012(1)
HİZMETLER	100	100	100	100
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	22,5	21,4	22,3	22,0
Toptan ve perakende ticaret	19,8	17,9	19,8	20,0
Konut Sahipliği	17,5	18,2	16,4	15,9
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	6,6	7,8	7,7	8,4
İnşaat	7,9	6,8	7,3	7,3
Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	6,3	6,8	6,6	7,1
Eğitim	4,7	5,5	5,4	6,1
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	5,3	6,0	5,2	5,0
Oteller ve Lokantalar	3,7	3,8	3,7	2,8
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri	2,8	2,8	2,7	2,7
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	2,7	2,7	2,5	2,5
Eviçi personel çalıştıran hanehalkları	0,3	0,3	0,3	0,3

Kaynak: TÜİK, Milli Gelir İstatistikleri

(1) Ocak-Haziran

Toplam istihdamın yaklaşık yarısını sağlayan hizmetler sektöründe istihdamın hizmet sektörlerine dağılımı incelendiğinde, toptan ve perakende ticaret, inşaat ile kamu yönetimi ve savunma alanlarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2007-2011 yılları arasında inşaat, eğitim, idari ve destek hizmet faaliyetleri, sağlık ve sosyal hizmet faaliyetleri, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler, bilgi ve iletişim ile gayrimenkul faaliyetlerinin hizmetler istihdamı içindeki paylarında artış gözlenmektedir.

TABLO IV: 41- Hizmetler Sektörünün İstihdam Dağılımı

(Yüzde)

	2007	2010	2011	2012(1)
HİZMETLER TOPLAMI	100	100	100	100
Toptan ve perakende ticaret	29,8	26,8	26,2	24,6
İnşaat	10,7	11,5	12,6	13,4
Kamu yönetimi ve savunma	10,9	10,4	10,1	10,2
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	8,6	8,7	8,6	9,2
Eğitim	7,5	8,2	8,3	7,8
Ulaştırma ve depolama	8,8	8,1	7,9	7,8

İdari ve destek hizmet faaliyetleri	3,3	6,2	5,9	6,7
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	4,8	4,8	5,2	5,6
Diğer hizmet faaliyetleri	7,3	6,7	6,3	5,1
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	3,1	3,5	3,2	3,8
Finans ve sigorta faaliyetleri	2,2	2,2	2,1	2,0
Bilgi ve iletişim	1,5	1,6	1,6	1,8
Gayrimenkul faaliyetleri	0,4	0,5	1,2	1,3
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	1,1	0,8	0,8	0,7

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri
(1) Temmuz 2012

Hizmetler sektörünün katma değer oranında yıllar itibarıyla değişiklikler gözlenmektedir. Hizmetler sektörünün geneli için, katma değer oranı 2003-2008 döneminde kademeli olarak 0,47'den 0,38'e düşmüş, 2009 yılında ise 0,41'e yükselmiştir.

TABLO IV: 42- Hizmetler Sektöründe Katma Değer Oranı (1)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009(2)
Katma Değer Oranı	0,47	0,44	0,41	0,39	0,38	0,38	0,41

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri ve Mali Aracı Kuruluş İstatistikleri kullanılmıştır.
(1) NACE Rev.1.1
(2) NACE Rev.2

Hizmetler sektörü bilgi yoğunluğu bakımından incelendiğinde; Türkiye'de bilgi yoğun hizmet sektörlerinin toplam hizmetler katma değeri içindeki payının, 2003-2009 yılları arasında, yüzde 40'dan yüzde 54,3'e yükseldiği görülmektedir.

TABLO IV: 43- Hizmet Sektörlerinin Bilgi Yoğunluğu (1)

	Katma Değer Payı						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009(2)
Bilgi yoğun (3)	39,9	40,9	41,4	46,1	45,4	49,1	54,3
Daha az bilgi yoğun (4)	60,1	59,1	58,6	53,9	54,6	50,9	45,7
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri ve Mali Aracı Kuruluş İstatistikleri kullanılmıştır.
(1) EUROSTAT, Bilgi Yoğun Hizmetler Sınıflandırması
(2) NACE Rev.2
(3) Finansal hizmet sektörleri, telekomünikasyon, diğer iş faaliyetleri ile bilgisayar ve ilgili faaliyetler gibi sıralanmaktadır.
(4) Toptan ve perakende ticaret, kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı ve oteller ve lokantalar gibi sıralanmaktadır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Hizmetler sektöründe ülkemizin rekabet gücünün geliştirilmesi, katma değeri yüksek alanların payının ve istihdamının yükseltilmesi, hizmet ihracatının artırılması ve

çeşitlendirilmesi temel amaçtır. Bunun için mevcut hizmet sektörlerinde büyümenin yanında yeni hizmet alanlarının geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

TURİZM

1. Mevcut Durum

Uluslararası turizm talebi 2001-2011 döneminde yüzde 46,9 oranında artış göstermiş, aynı dönemde turizm gelirleri yüzde 118,2 oranında artmıştır. 2011 yılında uluslararası turist sayısı bir önceki yıla göre yüzde 5 oranında artarak 990 milyon, turizm gelirleri ise yüzde 11,1 oranında artarak 1.030 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Toplam turizm ve yolcu taşımacılığı gelirlerinin yüzde 16'sı olarak tahmin edilen uluslararası yolcu taşımacılığının, 2011 yılında 196 milyar ABD doları tutarında bir büyüklüğe ulaştığı tahmin edilmektedir. 2012 yılında, dünyadaki turist sayısının yüzde 4,6 oranında artarak 1.035 milyon kişi, turizm harcamalarının ise yüzde 4,4 oranında artarak 1.075 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO IV: 44- Uluslararası Turizm Hareketleri ve Turizm Gelirleri

	2000	2001	2005	2009	2010	2011	2012(1)
Turist sayısı (Milyon Kişi)	674	684	800	885	943	990	1 035
Yıllık değişim (Yüzde)	-	-0,4	4,0	-3,8	6,6	5,0	4,6
Turizm geliri (Milyar ABD Doları) (2)	475	472	679	853	927	1 030	1 075
Yıllık değişim (Yüzde)	-	-0,6	7,3	-9,4	8,7	11,1	4,4

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Eylül 2012

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Bu sayıya uluslararası yolcu taşımacılığı dahil değildir.

Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan Turizm 2020 Yılı Vizyonu çalışmasında, 2020 yılında dünyadaki turist sayısının 1,6 milyar kişi, toplam turizm gelirlerinin ise 2 trilyon ABD doları olacağı tahmin edilmektedir. 717 milyon kişi ile Avrupa'nın en çok turist çeken bölge olmayı sürdüreceği, ancak dünya turizminden 2000 yılında ortalama yüzde 57 pay alan Avrupa turizminin 2012 yılında yüzde 50, 2020 yılında ise yüzde 46 pay alacağı tahmin edilmektedir.

2011 yılında dünya turizm hareketleri içinde Avrupa'ya gelen turist sayısı, bir önceki yıla göre yüzde 6,2 oranında artarak 504 milyon kişiye; turizm gelirleri ise yüzde 5,2 oranında artarak 463,4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Turist girişlerinde Avrupa'da en çok turist çeken ülkelerin başında 79,5 milyon kişiyle Fransa, 56,7 milyon kişiyle İspanya ve 46,1 milyon kişiyle İtalya gelmektedir.

2011 yılı itibarıyla ülkemiz, dünyada turist girişleri açısından yüzde 3,2, turizm gelirleri açısından ise yüzde 2,2 payla en büyük 20 turizm varış noktası içinde turist girişleri açısından altıncı, turizm gelirleri açısından on ikinci sıradadır. Türkiye, Avrupa turizm pazarında turist girişlerinde yüzde 6,2, turizm gelirlerinde ise yüzde 5 paya sahiptir.

Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 54,4'ü OECD, yüzde 21,3'ü Rusya Federasyonu'nun dahil olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerindedir. 2011 yılında ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 15,3 ile

birinci, Rusya Federasyonu yüzde 11 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 8,2 ile üçüncü sırada bulunmaktadır.

2011 yılında ülkemize gelen turist sayısı 31,5 milyon kişi, turizm gelirleri ise 23 milyar ABD doları olmuş, Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli yatak sayısı 2.816 tesiste 680 bin, belediye belgeli yatak sayısı ise 8.893 tesiste 505 bin olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, sektörde 2011 yılı sonu itibarıyla 6.399 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir.

2012 yılında ülkemize gelen turist sayısının 31,8 milyon kişi, turizm gelirlerinin ise 23,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli yatak sayısının 710 bin, belediye belgeli yatak sayısının ise 503 bin olacağı, yatırım aşamasındaki 271 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,5 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Ülkemizde son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen teknik altyapı konusunda bazı eksiklikler yaşanmaktadır. Fiziksel çevrenin kirlenmesi ve turizm merkezlerinin kentleşmesi Türkiye turizmini etkileyen sorunlar arasındadır. Yatırıma açılması uygun görülen alanlarda öncelikle fiziksel planlama çalışmalarının tamamlanması ve yatırımların bu planlara uygun olarak gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Turizmin yoğunlaştığı Ege ve Akdeniz kıyılarında çevre bozulmasının önlenmesi ve turizm altyapılarının tamamlanması amacıyla başlatılan Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesinin gerçekleşmesinde gecikmeler yaşanmakta, yerel yönetimlerin organizasyon ve dış kredi kullanımı açısından eksiklikleri bulunmaktadır.

İklimsel, coğrafi ve morfolojik özellikleri nedeniyle, turizm aktivitelerinin yoğunlaştığı alanlar olarak beliren kıyı alanlarında, insan kaynaklı kullanımların etkileri, küresel iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz koşullarla birleşerek sürekli bir baskı yaratmaktadır. İklim değişikliğinden olumsuz etkilenecek olan turizm sektörünün modelinde, ürünlerinde ve coğrafi mekân kullanımında ne gibi değişikliklere yönelmek gerektiği belirlenerek yeni bir bütünlük kıyı alanları yönetimi modeli oluşturulması gerekmektedir.

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri dikkate alınarak yeni turizm gelişim alanları yaratmak üzere, varış noktası yönetimine ağırlık verilerek golf, termal, kongre, kış, kruvaziyer, sağlık turizmi ve eko-turizmle ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülmektedir.

2012 yılında açıklanan yeni teşvik paketiyle, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde yapılacak turizm yatırımlarından bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımlarının 5'inci bölgede uygulanan bölgesel desteklerden faydalanabilmesi sağlanmıştır.

2012/4 sayılı Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ kapsamında; sağlık turizmi alanında hizmet veren turizm şirketlerine pazara giriş, yurtdışı tanıtım, yurtdışı birim, belgelendirme, danışmanlık, ticaret heyeti ve alım heyeti desteklerinden faydalanma imkanı sağlanmıştır.

Turizm eğitiminde belgelendirme (sertifikasyon); mesleki eğitimde standardizasyonu, değerlendirmenin devlet ve sektör kuruluşları tarafından ortaklaşa yapılmasını, uluslararası ölçütlere göre verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli olan beceri düzeyinin belirlenmesini sağlamaktadır. Turizm sektöründe

başlatılan belgelendirme sistemiyle ilgili uygulamaların sektörün tüm iş kollarında çalışanları kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Artan turist sayısına karşın turist başına harcama istenilen düzeyde değildir. Yatay ve dikey entegrasyonlarla aşırı ölçüde büyüyen bazı yabancı tur operatörlerinin fiyat ve koşulları tek taraflı belirlemelerine sektörde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu sorun ülkemiz turizm gelirleri açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Turizm sektöründe rekabet avantajımız düşük fiyata dayalı olarak sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ürün ve hizmet kalitesinde üstünlük sağlanarak turizm ürünü planlaması ve pazarlamasında yaratıcı uygulamalar ön plana çıkarılmalıdır.

Dünya Turizm Örgütü, ülkelerin büyük bir bölümünde dış turizmin tanıtılması amacıyla kamu ve özel sektörün bir araya gelerek ulusal turizm örgütleri kurduğunu belirtmektedir. Ülkemizde de dış tanıtım ve pazarlama konusundaki bu tür örgütlenmelere duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

Ulusal ekonomilerde turizmin etkisini ölçmek üzere Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Sisteminin (SNA 1993) özü ve anlayışı ile uyumlu bir turizm uydu hesapları sistemi belirlenmesi konusunda, OECD'nin yanı sıra Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından da çalışmalar sürdürülmektedir. Turizmin ekonomik yansımalarının somut, anlaşılabilir ve uluslararası standart bilgi temeline dayandırılması amacını güden, ülkemiz turizm gelirlerinin gerçek boyutlarını ortaya koyacak olan ve TÜİK tarafından UNWTO ve Eurostat uzmanlarıyla birlikte yürütülen Turizm Uydu Hesapları-Türkiye çalışmasının hızlandırılması gerekmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Turizm sektöründe, küreselleşmenin ortaya koyduğu dinamikleri barındıran, ülkeye daha çok turist gelmesinin yanı sıra hizmet kalitesini artırmaya çalışan, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan, doğal sermayeyi koruyan ve sürdürülebilir kılan, ülkemiz turizminin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun olarak, golf, termal, kongre, kruvaziyer, sağlık turizmini ve eko-turizmi ön plana çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaçtır.

2013 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli yatak sayısının 725 bin, belediye belgeli yatak sayısının ise 500 bin olarak gerçekleşeceği, ülkemize gelen turist sayısının 33 milyon kişi, turizm gelirinin ise 25,4 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO IV: 45- Turizm Sektöründeki Gelişmeler

	2011	2012 (1)	2013 (2)	Yıllık Ortalama Artış (yüzde)	
				2012/11	2013/12
Yurda Gelen Yabancı Sayısı (bin kişi) (3)	31 456	31 800	33 000	1,1	3,8
Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı (bin kişi) (3)	6 282	6 160	6 400	-2,0	3,9
Turizm Geliri (Milyon ABD doları) (4)	23 020	23 500	25 400	2,1	8,1
Turizm Gideri (Milyon ABD doları) (4)	4 976	4 250	4 400	-14,6	3,5

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri

(4) Merkez Bankası verileri

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 65. Turizm yatırımları yeşil büyüme yaklaşımı çerçevesinde doğal, tarihi, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir anlayışla ele alınacaktır.			
Tedbir 151. Varış Noktası Yönetimi kapsamındaki projeler desteklenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İl Özel İdareleri, Belediyeler, Üniversiteler, Sivil Toplum ve Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Varış noktalarında çevrenin, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi sağlanacak, turistik ürün geliştirme ve pazarlama konuları desteklenecektir. Bu kapsamda öncelikle Likya Yolu, Frigya Termal Turizm Gelişim Bölgesi ve İpek Yolu Koridorları ele alınacaktır.
Tedbir 152. Doğal ve tarihi çevrenin korunmasında hız ve etkinlik sağlanacak, Kültür ve Turizm Gelişim Bölgelerinde katı ve sıvı atıklar arındırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	Atık su arıtma tesisleri, katı atık düzenli depolama tesis ve inşaatlarının yapımı, uygulama projesi hazır olanlar öncelendirilerek ödenekler ölçüsünde gerçekleştirilecektir. Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) kapsamında yapımı programlanan atık su arıtma, terfi ve derin deşarj tesisleri, katı atık düzenli depolama ve kompost tesisleri, kanalizasyon kolektör hattı ve şebeke yapımı tamamlanacaktır.
Tedbir 153. Konaklama tesislerinde Yeşil Yıldız belgelendirme sisteminin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sektör Organizasyonları (TUROB,TÜROFED,TYD)	Aralık Sonu	Ülkemiz turizm sektörünün uzun erimli çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlamak üzere AB ölçütlerini dikkate alan ve 2008/3 sayılı Tebliğ kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli konaklama tesislerinde uygulanmaya başlanan çevreye duyarlı konaklama tesisi belgesi Yeşil Yıldız eko-etiketleme uygulamasının özendirilerek yaygınlaştırılması konusunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 154. Turizm sektörü hizmetlerinde niteliğin yükseltilmesi sağlanacaktır.	Mesleki Yeterlilik Kurumu (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler, AKTOB, TUROB	Aralık Sonu	Mesleki Yeterlilik Kurumu koordinasyonunda turizm personelinin belgelendirilmesi (sertifikasyon) uygulamaları hızlandırılarak sürdürülecektir.
Öncelik 66. Turizm yatırımları, gelişmiş ve yoğun kullanıma konu olan yörelerden			

diğer alanlara kaydırılarak çeşitlendirilecek ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması sağlanacaktır.			
Tedbir 155. Turizme hizmet veren planlama, yatırım ve danışmanlık firmaları belgelendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Kültür ve Turizm Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ve Turizmi Teşvik Kanununda gerekli düzenlemelere ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.
Tedbir 156. Turizm ürünleri özel turizm pazarlarına uygun şekilde çeşitlendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Sektör Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Dünyada hızlı bir gelişme trendi gösteren kongre ve iş turizmi, sağlık turizmi, ödül turizmi, termal, yat, kruvaziyer ve üçüncü yaş turizmine dış tanıtımda daha fazla önem verilecek, eko-turizm ve aktif turizme doğru gelişen eğilimlere koşut olarak golf, rafting, dağ ve kayak turizmi ve ilgili özel turizm pazarlarında talebin artırılması sağlanacaktır.
Öncelik 67. Uluslararası turizm pazarından alınan payın artırılabilmesi için seçilmiş pazarlar başta olmak üzere tanıtıma ve uluslararası örgütler nezdinde turizm alanında işbirliğine ağırlık verilecektir.			
Tedbir 157. Turizmde dış tanıtım için yeni bir yapılanmaya gidilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi, uygulamanın izlenmesi, denetimi ve finansmanına turizm işletmelerinin de katılımını sağlayacak yeni bir yapılanma konusunda mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
Tedbir 158. Talepteki değişim sürekli izlenerek, değişen koşullara uygun tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Tanıtım Stratejisi doğrultusunda hareket edilecek, turizm portalı geliştirilerek turizm tesislerinin tanıtımı, çevrimiçi rezervasyon ve sektörde ilgili aktörler arasında bilgi paylaşımına uygun ortam sağlanacaktır.
Tedbir 159. Turizmin milli ekonomiye etkisini ölçmek üzere turizm uydu hesapları sistemi geliştirilecektir.	Türkiye İstatistik Kurumu (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Merkez Bankası, Sektör Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Sistemi (SNA 1993) ile uyumlu olarak yürütülmekte olan Turizm Uydu Hesapları-Türkiye çalışması kapsamında, metodoloji belirleme ve ulusal hesaplarla uyum konusundaki çalışmalar hızlandırılacaktır.
Öncelik 68. İstanbul başta olmak üzere gelişme potansiyeli yüksek turizm bölgelerinin kültürel, sosyal ve doğal zenginlikleri sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla değerlendirilecek, ulaşım ve teknik altyapı eksiklikleri hızla giderilecektir.			
Tedbir 160. İstanbul'un marka kent olarak dünya turizmine	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir	Aralık Sonu	Dinamik, profesyonel ve mali yönden güçlü bir tanıtım yapılabilmesini sağlamak üzere

sunulması sağlanacaktır.	Belediyesi, İstanbul Kalkınma Ajansı		bu faaliyetlerin finansmanına turizmden doğrudan gelir elde eden kesimin ve ticaret erbabının da katılımı sağlanacaktır.
Tedbir 161. Marka kentlerde turizm potansiyeli geliştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İl Valilikleri, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Kent turizmi ve kültür turizmiyle de öne çıkan 15 kent markalaştırılarak dünya turizmine sunulacaktır. Bu amaçla uluslararası standartlarda şehir müzeleri, ulaşım sistemi, fiziksel ve sosyal altyapıyla ilgili düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

İNŞAAT, MÜHENDİSLİK-MİMARLIK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK VE MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ

1. Mevcut Durum

İnşaat sektörü, yarattığı katma değer, yüksek istihdam potansiyeli, ulusal sermaye ağırlığı, etkileşim içerisinde bulunduğu sektörlerin çeşitliliği ve yurt dışı müteahhitlik hizmetleri aracılığıyla yarattığı katkılar dolayısıyla ekonomide önemli bir yere sahiptir. Sektörün GSYH içindeki payı 2010 yılında yüzde 5,6 iken 2011 yılında yüzde 5,8'e yükselmiş, 2012 yılının ilk altı ayında ise yine yüzde 5,8 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO IV: 46- İnşaat Sektöründeki Gelişmeler

(1998 Sabit Fiyatlarıyla, Yüzde)

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012 (1)
İnşaat Sektörü GSYH Payı	5,9	5,2	5,6	5,8	5,8
İnşaat Sektörü Büyüme Hızı	8,1	-16,1	17,1	11,3	1,5
GSYH Büyüme Hızı	0,7	-4,8	9,0	8,5	3,2

Kaynak: TÜİK

(1)2012 yılı Ocak-Haziran dönemi

İnşaat sektörü kriz dönemlerinde ekonominin geneline göre daha ciddi oranda küçülen, büyüme dönemlerinde ise ekonominin itici güçlerinden birisi haline gelen bir yapıya sahiptir. Nitekim sektör, yaşanan küresel krizden ekonominin geneline oranla daha fazla etkilenmiş, 2010 yılı ortalarından itibaren genel ekonomik büyümeye oranla daha hızlı bir büyüme göstermiştir. 2012 yılının ilk altı ayında ise ekonomide ve inşaat sektöründe belirgin bir büyüme yavaşlaması gözlenmiş, ekonomi yüzde 3,2 oranında büyürken inşaat sektöründeki büyüme oranı yüzde 1,5 olmuştur.

Yaşanan küresel krizin de etkisiyle 2009 yılında yüzde 3 oranında azalan metrekare bazında yapı inşa izinleri, 2010 yılından itibaren sektörün toparlanmaya başlamasıyla aynı yıl yüzde 77,5'e varan bir artış göstermiştir. Yapı inşa izinleri 2011 yılında yüzde 30,8 oranında azalırken 2012 yılının ilk yarısında yüzde 37 oranında artmıştır. Diğer yandan, inşaat sektörünün üretim süreciyle tutarlı bir biçimde, yapı inşa izinlerinde görülen artış veya azalışlar 1-2 yıl gecikmeli olarak yapı kullanım izinlerine yansımaktadır. Buna bağlı

olarak, küresel kriz döneminde yaşanan talep daralmasının etkileri yapı kullanım izinlerinde 2010 yılında kendisini göstermiş, yapı kullanım izinlerinde bir önceki yıla göre yüzde 9,7 oranında bir azalma gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, 2010 yılında yapı inşa izinlerinde görülen ciddi artışın yansımaları, 2011 yılında yapı kullanım izinlerinde yaşanan yüzde 23,4 oranındaki artışı ortaya çıkarmıştır. Yapı inşa izinlerinde 2011 yılında yaşanan yüzde 30,8 oranındaki azalmanın yapı kullanım izinlerine yansımaları ise 2012 yılının ilk altı aylık döneminde yapı kullanım izinlerindeki yüzde 5,1'lik düşüşle hissedilmektedir.

TABLO IV: 47- Yapı İnşa ve Yapı Kullanım İzinleri ile Değişim Oranları

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012(1)
Yapı İnşa İzni (Bin m ²)	103 846	100 727	178 777	123 640	72 176
Yüzde Değişim	-17,0	-3,0	77,5	-30,8	37,0
Yapı Kullanım İzni (Bin m ²)	70 957	94 568	85 439	105 403	46 225
Yüzde Değişim	11,9	33,3	-9,7	23,4	-5,1

Kaynak: TÜİK

(1) 2012 yılı Ocak-Haziran dönemi

Sektörde 2010 ve 2011 yıllarında yaşanan yüksek orandaki büyümenin sektör istihdamına yansımaları da belirgin şekilde gözlenmektedir. 2009 yılının ikinci yarısından itibaren bir önceki yılın aynı dönemine göre yükselme eğilimine giren sektör istihdamı, 2009 yılında ortalama 1.306 bin kişi iken, 2010 yılında ortalama 1.431 bin kişi, 2011 yılında ise ortalama 1.676 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılının Haziran ayında 1.863 bin kişi olan sektör istihdamı, 2012 yılının Haziran ayında 1.921 bin kişiye yükselmiştir.

Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri taahhüt tutarı 2003 yılından itibaren yükseliş göstermiş, 2007 yılında yaklaşık 24,7 milyar ABD dolarıyla en yüksek seviyesine ulaşmış, ancak küresel krizin de etkisiyle yaşanan talep daralmasına paralel biçimde 2008 yılında 24 milyar ABD dolarına, 2009 ve 2010 yıllarında 22,3 milyar ABD dolarına gerilemiş, 2011 yılında ise 18,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

2011 yılı başından itibaren Kuzey Afrika ülkelerinde baş gösteren ve çevre ülkelere de sirayet eden siyasi istikrarsızlık, bu bölgelerde taahhütler üstlenmiş olan müteahhitlerimizin faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle, üstlenilen taahhütler bakımından önemli bir noktada yer alan Libya'da ciddi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Bu sorunların giderilebilmesi için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katkısıyla çeşitli önlemler alınmış olup bölgede yaşanan belirsizliğin ortadan kalkmasıyla, yeniden yapılanma çalışmalarında Türk yurt dışı müteahhitlik sektörüne önemli görevler düşmektedir.

Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde, uluslararası pazarlarda önemli bir konum elde edilmiş olmakla birlikte, özellikle gelişmiş ülke pazarlarında daha fazla istihdam sağlayacak ustalık belgelendirmesi uygulamasında yetersizlikler sürmektedir. Diğer yandan, sektörde finansmana erişim, risk yönetimi ve akreditasyon sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Yapı denetim sisteminin iyileştirilmesi doğrultusunda, mevzuatın ve gerekli beşeri ve teknik kapasitenin geliştirilmesi çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca, 16/12/2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Yapı Müteahhitlerinin Kayıtları ile Şantiye Şefleri ve Yetki Belgeli Ustalar Hakkında Yönetmelik kapsamında, yapı müteahhitleri ile inşaat ve tesisat işlerinde çalışacak ustalara yetki belgesi verilerek kayıtlarının tutulması ve şantiye şeflerinin faaliyetlerinin takibi çalışmaları devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kaliteye dayalı rekabet ve talep üzerine kurulu, beşeri ve fiziki sermayesi gelişmiş, ileri teknoloji kullanan, çevreye duyarlı ve yüksek hizmet kalitesiyle uluslararası piyasalarda markalaşmış bir sektör yapısı oluşturmak temel amaçtır.

Bu çerçevede, tüm paydaşların işbirliği ve katılımıyla, üretim ve hizmet kalitesi bakımından sektörün, rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturularak, ülkemizin rekabet gücünün artırılması ve kalkınmasındaki kritik rolünün güçlendirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 69. Uluslararası standartlarda, fen, sanat ve sağlık kurallarına uygun yapı inşasını teminen denetim etkinleştirilecektir.			
Tedbir 162. Yapı denetimi sistemi güçlendirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Bakanlıklar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Üniversiteler, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası	Aralık Sonu	Etkin yapı denetimine yönelik kapasite geliştirme çalışmalarına devam edilecek, bu kapsamda, Ulusal Yapı Denetim Sistemi geliştirilerek e-devlet uygulamalarıyla bütünleşmesi sağlanacaktır.
Öncelik 70. İşgücü belgelendirme ve denetleme faaliyetleri etkinleştirilerek sektörde işgücünün niteliği geliştirilecektir.			
Tedbir 163. İnşaat sektöründe ara işgücünün ustalık seviyesinin belgelendirilmesi için bir sistem oluşturulacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, TSE, Üniversiteler, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar	Aralık Sonu	16/12/2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Yapı Müteahhitlerinin Kayıtları ile Şantiye Şefleri ve Yetki Belgeli Ustalar Hakkında Yönetmelik kapsamında, inşaat ve tesisat işlerinde çalışacak ustalar için yetki belgesi verilmesi çalışmaları ile eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

	Birliği, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu		
Tedbir 164. Yapı müteahhitliği hizmetlerinin yeterli yetkinliğe sahip kişiler tarafından verilmesi sağlanacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Bakanlıklar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	Aralık Sonu	16/12/2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Yapı Müteahhitlerinin Kayıtları ile Şantiye Şefleri ve Yetki Belgeli Ustalar Hakkında Yönetmelik kapsamında, yetkin bulunan kişilere yapı müteahhitliği yetki belgesi verilerek kayıtları tutulacaktır.
Tedbir 165. Şantiye şeflerinin faaliyetleri denetlenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İlgili Bakanlıklar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	Aralık Sonu	Şantiye şeflerinin faaliyetleri, mevcut Yapı Müteahhitliği Bilişim Sistemine eklenecek modülle, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgelerinin tanzimi aşamasında İçişleri Bakanlığı Adres Kayıt Sistemi ve Yapı Belgeleri Sistemiyle entegre olarak denetlenecektir.
Öncelik 71. Yurt dışındaki iş hacminin yükseltilmesi amacıyla, finansmana erişim ve politik risk sigortası destekleriyle yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin uluslararası rekabet gücü artırılacaktır.			
Tedbir 166. Yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlik firmalarına finansmana erişim ve ülkelerarası işbirliği konularında destek verilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türk Eximbank, İlgili Diğer Kurum, Kuruluş ve STK'lar.	Aralık Sonu	Yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlik firmalarının teminat mektubu sorununun çözümüne yönelik çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca, müteahhitlik firmalarının hâlihazırda faaliyet gösterdikleri pazarlarda etkinliklerinin artırılması ve yeni pazarlara giriş yapabilmelerini teminen, ülkeler arası işbirliği protokollerinin imzalanması yönünde girişimlere devam edilecek, finansman modelleri geliştirilerek firmalarımızın yurt dışında yatırımcı olarak da faaliyet göstermeleri sağlanacaktır.
Tedbir 167. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri Politik Risk Sigortası	Türk Eximbank (S), Hazine Müsteşarlığı, Ekonomi Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik	Aralık Sonu	Özellikle riski yüksek olan ülkelerde faaliyet gösteren müteahhitlik firmalarının politik riskler nedeniyle uğrayabilecekleri zararların teminat

Programının uygulanmasına başlanacaktır.	Bakanlığı, İlgili Diğer Kurum, Kuruluş ve STK'lar.		altına alınması amacıyla bir Program başlatılacaktır.
Öncelik 72. Teknik müşavirlik hizmetlerine olan talebin niteliği yükseltilerek bu hizmetlerin etkin bir şekilde kullanılması sağlanacak, sektörde tasarım kabiliyetleri geliştirilerek uluslararası rekabet gücü artırılabacaktır.			
Tedbir 168. Teknik müşavirlik firmalarının uluslararası pazarlarda güçlenmesi ve konumlanmasına yönelik destek verilecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türk Eximbank, İlgili Diğer Kurum, Kuruluş ve STK'lar.	Aralık Sonu	2012/3 sayılı Tebliğ kapsamında, teknik müşavirlik firmalarının yurt dışında ofis açması, reklam, tanıtım, pazarlama faaliyetleri, fuar, seminer/konferanslara katılımı, yurtiçi ve yurt dışı eğitim faaliyetleri, pazar araştırması, sektörel araştırmalar, heyet programları, sözleşme, fizibilite ve master plan çalışmaları desteklenecektir.
Öncelik 73. Yapı malzemesi üretiminde kalite temin edilecek, yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin yapı malzemesi ve makine-ekipman ihraç potansiyeli yükseltilecektir.			
Tedbir 169. Yapılarda kullanılan malzemelerin kalite denetimleri etkinleştirilecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, TSE, Üniversiteler, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği	Aralık Sonu	Piyasaya kaliteli ve güvenli yapı malzemesi arzının temini doğrultusunda piyasa gözetim ve denetim sistemleri ile laboratuvar hizmetleri güçlendirilerek denetim faaliyetleri etkinleştirilecektir.
Tedbir 170. Yapı malzemesi ihracını artıran faaliyetler ve yurt dışında üstlenilen müteahhitlik ihaleleriyle teknik müşavirlik faaliyetlerinde Türk malı makine-ekipman kullanımı desteklenecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	Aralık Sonu	Yapı malzemesi ihracının artırılması doğrultusunda yürütülen yurt dışı fuar, pazar araştırması, birim, marka ve tanıtım faaliyetleri desteklenecektir. Ayrıca, yurt dışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik hizmetleri kapsamında yapılacak ihracat işlemlerine ilişkin süreçler etkinleştirilecek, yurt dışında üstlenilen inşaat taahhütlerinde ve teknik müşavirlik hizmetlerinde Türk malı makine-ekipman kullanımının teşvik edilmesine devam edilecektir.

TİCARET HİZMETLERİ

1. Mevcut Durum

Ticaret hizmetleri sektörü yapısı itibarıyla bağlantılı olduğu diğer sektörlerdeki gelişmelerden ve piyasalardaki dalgalanmalardan öncelikle ve büyük ölçüde etkilenmektedir. 2011 yılında GSYH yüzde 8,5, hizmetler yüzde 8,9, toptan ve perakende ticaret sektörü ise yüzde 11,1 oranında büyümüştür. 2012 yılının ilk altı aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre GSYH yüzde 3,1 oranında büyürken, toptan ve perakende ticaret yüzde 0,9 oranında büyümüştür.

2011 yılı itibarıyla toptan ve perakende ticaretin GSYH içindeki payı yüzde 12'dir. Ekonominin ve nüfusun dinamik yapısına, iç pazardaki potansiyele, ticareti destekleyen fuar alanları, kongre merkezleri, kültür, turizm ve konaklama yatırımlarına bağlı olarak önümüzdeki yıllarda sektörün milli gelir içindeki payının artması beklenmektedir. Yurt dışında açılan alışveriş merkezleri ve mağazalarda yerli markaların yurt dışına taşınmasıyla birlikte, sektörün uluslararası piyasalarda da gelişmesi beklenmektedir.

Sektördeki rekabet ve verimlilik baskısı, teknoloji kullanımıyla modern tedarik zinciri yönetimi ve kombine taşımacılık sistemlerinin önemini artırmaktadır. Ayrıca, ticaret potansiyelinin kullanılabilmesi için fiziki altyapının iyileştirilmesi önem arz etmektedir.

Bilgisayar kullanımının ve online işlemlere güvenin giderek artmasıyla birlikte son yıllarda elektronik ticaret hacminde artış görülmektedir. Elektronik ticaretin yaygınlaşması ticaret hizmetlerinin gelişmesinde ilave bir katkı sağlayacaktır.

2011 yılında Türk Ticaret Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu büyük ölçüde yenilenmiştir. 2012 yılında ise Türk Ticaret Kanununun, ticari hayatı olumsuz yönde etkileyeceği, uygulanmasında sorunlar yaşanabileceği öngörülen bazı hükümleri değiştirilmiştir. Bu kapsamda başlıca, suç ve cezalarda orantı sağlamaya yönelik düzenlemelere gidilmiş, muğlak görünen ibareler netleştirilmiş, işletmeye ve muhasebeye yönelik işlemler sadeleştirilmiş, işlem maliyetleri nispeten azaltılmaya çalışılmıştır. Şirket ortak ve yöneticilerinin acil kaynak ihtiyaçlarını karşılamalarını teminen, makul bir vadede şirketi zarara uğratmadan, şirket varlıklarından borçlanabilmeleri imkanı getirilmiştir. Kanunun denetimle ilgili hükümlerinde ve buna bağlı olarak diğer maddelerinde değişikliklere gidilmiş, denetime tabi olacak şirketlerin kapsamının Bakanlar Kurulunca belirleneceği hükmü getirilmiştir. İnternet sitesi oluşturulmasıyla ilgili maddeler yeniden düzenlenmiş ve bu hükümlerin denetime tabi olmayan sermaye şirketlerine uygulanmayacağı hükmü getirilmiştir. Temel kanunlarla ilgili ikincil düzenleme çalışmaları sürdürülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Ticaret faaliyetlerinde yüksek katma değerli hizmet üretiminin ve verimlilik artışının sağlanması, iş hacminin artırılması, teknoloji kullanımı ve yeniliğin özendirilmesi temel amaçtır.

Ticaret hizmetlerinde kurumsal yapılanmalar ve mevzuat düzenlemeleriyle piyasa işleyişindeki aksaklıkların giderilmesi ve iş hacminin büyütülmesi hedeflenmektedir. Yapılacak düzenlemelerde, sektörün bağlantılı diğer sektörler ve tüketiciler üzerindeki etkilerinin çok yönlü olarak analiz edilmesi önem arz etmektedir. Elektronik ortamda

yapılan alışverişlerde tüketici güveninin artırılmasına ve elektronik ticaretin yaygınlaştırılmasına yönelik düzenlemelere gidilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 74. Toptan ve perakende ticaret hizmetleri sektöründe; rekabeti ve tüketiciyi koruyan, kayıt dışılığı önleyen, verimlilik ve kaliteyi artıran, hijyen kurallarına uyumu gözetilen ve sektör içi kesimler arasında dengeli gelişmeyi sağlayan bir ortam tesis edilecektir.			
Tedbir 171. Türk Ticaret Kanununun uygulanmasına yönelik ikincil mevzuat çıkarılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TOBB, Üniversiteler, TÜRMOB, TMSK, SPK, BDDK, Bankalar Birliği, Gelir İdaresi Başkanlığı, İlgili Diğer Kamu ve Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Büyük bölümü 01/07/2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 172. Perakende ticaret sektörünün düzenlenmesine yönelik mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kuruluşları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Perakende ticareti düzenleyen bir kanun tasarısı taslağı geniş katılımla hazırlanarak Başbakanlığa sevk edilecektir.
Öncelik 75. Elektronik ticaretin güvenli bir biçimde yapılmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik hukuki ve teknik düzenlemeler yapılacak, girişimcilerin elektronik ticaret yoluyla iç ve dış pazarlara açılması teşvik edilecektir.			
Tedbir 173. Elektronik ticaretin güvenli bir biçimde yapılmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik hukuki ve teknik düzenlemeler yapılacaktır.	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (S), İlgili Kamu Kuruluşları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Elektronik ticaretin güvenli bir biçimde yapılmasına ve yaygınlaştırılmasına, tüketici güveninin artırılmasına yönelik hukuki ve teknik düzenlemeler yapılacaktır. Girişimcilerin elektronik ticaret yoluyla iç ve dış pazarlara açılması özendirilecektir.

II. İSTİHDAMIN ARTIRILMASI

A. İŞGÜCÜ PİYASASININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2011 yılı sonu itibarıyla 74,7 milyon kişi olan Türkiye nüfusunun 55,8 milyonu çalışma çağında yer almaktadır. ADNKS sonuçlarına dayanarak yapılan tahminlere göre yıl ortası çalışma çağı nüfusunun 2012 yılında 56 milyon, 2013 yılında ise 56,9 milyona ulaşması beklenmektedir.

Ülkemizde istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılmasına yönelik çabaların ve GSYH'daki hızlı artışların da etkisiyle işgücü piyasasında 2010 yılında başlayan hızlı iyileşme 2011 yılında da devam etmiştir. Hanehalkı İşgücü Anketi verilerine göre 2011 yılında bir önceki yıla göre işgücüne katılma oranı yüzde 48,8'den yüzde 49,9'a yükselerek 2002 yılından bu yana en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2011 yılında işgücü yüzde 4,2 artarken, istihdam yüzde 6,7'lik bir artış göstermiştir. 2011 yılında GSYH büyüme hızının yüzde 8,5 olduğu ve işgücüne katılımdaki önemli yükseliş göz önüne alındığında istihdamdaki artış hızının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

2008 yılı sonunda kendini gösteren ekonomik krizin etkisiyle yüzde 14 seviyesine kadar yükselen işsizlik oranı 2011 yılında yüzde 9,8'e, 2012 yılı Temmuz dönemi itibarıyla da yüzde 8,4'e gerileyerek 2002 yılındaki seviyenin altında gerçekleşmiştir. Türkiye OECD ülkeleri arasında Almanya, Lüksemburg ve İsrail'le birlikte 2008 yılına göre 2011 yılında işsizlik oranını düşüren 4 ülkeden biri olup küresel ekonomik krizin doruğa ulaştığı 2009 yılına göre ise işsizliğin en fazla azaldığı ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Aynı dönemde AB-27 ülkelerinde ise işsizlik oranının yüzde 11'ler seviyesinde olduğu görülmektedir. Söz konusu olumlu tablo tarım dışı ve genç işsizliği oranlarına da yansımıştır. 2010 yılında yüzde 14,8 olan tarım dışı işsizlik oranı 2011 yılında yüzde 12,4'e, genç işsizliği oranı da aynı dönemde yüzde 21,7'den yüzde 18,4'e düşmüştür. 2012 yılı Temmuz dönemi itibarıyla bu oranlar sırasıyla yüzde 10,7 ve yüzde 16,3 olmuştur.

İşgücüne dâhil olmayan nüfus 2011 yılında bir önceki yıla göre azalış göstermiş, iş aramayıp, çalışmaya hazır olanların sayısı da düşmeye devam etmiştir.

AB ortalamasına göre düşük seviyede olmakla birlikte artış eğiliminde olan toplam işgücüne katılma ve istihdam oranlarının erkeklerde AB ortalamasına yakın, kadınlarda ise AB ortalamasının oldukça altında kaldığı görülmektedir. 2011 yılında bir önceki yıla göre kadın işgücüne katılma oranı AB'de yüzde 62,4'ten yüzde 63,3'e yükselirken ülkemizde yüzde 27,6'dan yüzde 28,8'e yükselmiştir. Kadınlarda istihdam oranı ise AB'de aynı dönemde 0,7 puan ve ülkemizde 1,6 puan artmıştır.

TABLO IV: 48- Temel İstihdam ve İşgücü Göstergeleri

(15 + Yaş, Yüzde)

	Türkiye			AB-27		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
İşgücüne Katılma Oranı (İKO)	47,9	48,8	49,9	69,0	68,8	69,0
İKO (Kadın)	26,0	27,6	28,8	62,0	62,4	63,3
İKO (Erkek)	70,5	70,8	71,7	76,3	75,4	75,1
İstihdam Oranı	41,2	43,0	45,0	61,1	60,7	60,9
İstihdam Oranı (Kadın)	22,3	24,0	25,6	54,7	54,7	55,4
İstihdam Oranı (Erkek)	60,7	62,7	65,1	67,7	66,9	66,8
İşsizlik Oranı	14,0	11,9	9,8	11,5	11,9	11,7
İşsizlik Oranı (Kadın)	14,3	13,0	11,3	11,7	12,5	12,5
İşsizlik Oranı (Erkek)	13,9	11,4	9,2	11,3	11,4	11,1
İşsizlik Oranı (Kır)	8,9	7,3	5,8	-	-	-
İşsizlik Oranı (Kent)	16,6	14,2	11,9	-	-	-
Genç İşsizliği Oranı (15-24)	25,3	21,7	18,4	20,6	20,6	22,3
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	17,4	14,8	12,4	-	-	-

Kaynak: TÜİK, Eurostat

Sektörel ayırmda istihdam incelendiğinde tarım dışı sektörlerde nispeten en fazla iş yaratan sektörün inşaat olduğu göze çarpmaktadır. 2011 yılında sektörel ekonomik büyüme hızları inşaatla yüzde 11,3, sanayide yüzde 9,4, hizmetlerde yüzde 8,9 ve tarımda yüzde 5,6 olarak gerçekleşirken, bu sektörlerdeki istihdam artış hızı sırasıyla, yüzde 17,1, yüzde 4,6, yüzde 5,5 ve yüzde 8,1 olarak kaydedilmiştir. 2007 yılından bu yana artış gösteren tarım istihdamının payı 2011 yılında da artmaya devam etmiştir.

TABLO IV: 49- İstihdamın Sektörel Dağılımı

	(Yüzde)		
	2009	2010	2011
Tarım	24,7	25,2	25,5
Sanayi	19,2	19,9	19,5
Hizmetler	50,0	48,6	48,0
İnşaat	6,1	6,3	7,0

Kaynak: TÜİK, NACE Rev. 2

İşgücü piyasasında meydana gelen olumlu gelişmelerin başlıca nedenleri, kriz sonrası ekonomideki hızlı toparlanma, uygulamaya konulan istihdam paketleri, 6111 sayılı Kanununda yer alan istihdam tedbirleri ve uygulanan projelerin yansması olarak sıralanabilir.

Ülke genelinde işgücü piyasasında önemli gelişmeler yaşanmakla birlikte, genç işsizliği seviyesinin yüksekliği, kadınlarda düşük işgücüne katılma ve istihdam oranları, işgücünün eğitim seviyesinin ve niteliğinin düşüklüğü ve eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin zayıflığı gibi sorunlar önemini korumaktadır.

Ülkemizde işgücü verimliliği, son dönemde artış göstermekle beraber, özellikle mesleki eğitim kalitesinin düşüklüğü, hizmet içi eğitim ve yaşam boyu eğitim faaliyetlerinin yetersizliği, sermaye birikimi ve teknolojik yenilenme süreçlerindeki eksiklikler gibi nedenlerle, AB ülkelerine göre daha düşüktür. ILO verilerinde, çalışılan saat başına satın alma gücü paritesine göre GSYH olarak hesaplanan işgücü verimliliği, ülkemizde, 2002-2011 yılları arasında, 10 ABD dolarından 23,9 ABD dolarına yükselmiştir. Ancak bu rakam, 2011 yılı için, Fransa'da 55, İspanya'da 48,9, İtalya'da 47,2, İngiltere'de 43,5 ve Almanya'da 45 ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

2012 yılında nominal olarak ortalama net memur maaşları yüzde 13,7, ortalama kamu işçi ücretleri ise yüzde 7,3 oranlarında artmıştır. Reel olarak ise, memur maaşlarının yüzde 4,5 artacağı, kamu işçi ücretlerinin ise yüzde 1,4 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. 2012 yılında ortalama özel kesim net işçi ücretlerinde nominal olarak yüzde 11,6, reel olarak ise 4,8 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2012 yılında ortalama aylık brüt asgari ücret 16 yaşından büyük işçiler için 913,50 TL, 16 yaşından küçük işçiler için ise 783 TL olmuştur. 2012 yılında 16 yaş ve üstü ortalama aylık net asgari ücret nominal olarak yüzde 11,8 oranında artmış olup reel olarak yüzde 2,7 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

İşgücü piyasasının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve nitelikli istihdamın artırılması amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) koordinasyonunda ilgili tarafların katılımıyla yürütülmekte olan Ulusal İstihdam Stratejisi çalışmalarının 2012 yılı sonunda tamamlanması beklenmektedir.

AB ve ILO norm ve standartları ile 5982 sayılı Kanunun Anayasa'da toplu iş hukukuna yönelik yaptığı değişiklikler doğrultusunda, çalışma hayatına ilişkin mevzuatın yeniden düzenlenmesi çalışmaları kapsamında 2821 ve 2822 sayılı Kanunların yerine hazırlanan Toplu İş İlişkileri Kanunu 19/10/2012 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. Ayrıca, 04/04/2012 tarihli ve 6289 sayılı Kanunla memurlar ve diğer kamu görevlilerine tanınan toplu sözleşme hakkına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Bunların dışında Anayasa'da yapılan değişiklikle anayasal güvence altına alınan Ekonomik ve Sosyal Konseyin (ESK) işlevinde etkinliğin artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

TABLO IV: 50- İşgücü Maliyetlerinde ve Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012(6)
İŞGÜCÜ MALİYETİ (1)									
Reel İşgücü Maliyeti Endeksi (1994=100)									
İşçi (3)									
Kamu	105,4	107,4	104,4	111,9	105,2	111,9	110,3	105,7	106,9
Özel	111,1	114,9	114,0	118,3	113,1	120,8	119,3	119,8	-
Memur	127,8	134,5	140,2	148,4	147,0	164,7	162,4	163,7	174,8
Asgari Ücret (4)	170,8	181,8	180,7	183,6	177,1	190,6	192,5	190,0	192,4
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yüzde Değişim									
İşçi (3)									
Kamu	3,1	1,9	-2,8	7,2	-6,0	6,4	-1,5	-4,2	1,2
Özel	4,5	3,4	-0,8	3,8	-4,4	6,8	-1,2	0,5	-
Memur	4,3	5,2	4,2	5,8	-0,9	12,0	-1,4	0,8	6,8
Asgari Ücret (4)	11,0	6,4	-0,6	1,6	-3,6	7,6	1,0	-1,3	1,3
NET ELE GEÇEN ÜCRETLER (2)									
Reel Net Ele Geçen Ücret Endeksi (1994=100)									
İşçi (3)									
Kamu	88,3	90,7	88,3	91,1	89,3	88,8	85,6	87,1	85,8
Özel	97,1	97,7	97,0	99,4	96,9	99,1	99,4	104,2	-
Memur	112,7	115,7	122,9	127,7	136,0	147,2	145,1	154,3	161,1
Asgari Ücret (5)	158,6	165,3	163,9	162,8	176,6	181,2	182,9	188,1	193,2
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yüzde Değişim									
İşçi (3)									
Kamu	1,7	2,7	-2,7	3,1	-1,9	-0,5	-3,6	1,7	-1,4
Özel	3,5	0,5	-0,7	2,5	-2,5	2,3	0,3	4,8	-
Memur	2,6	2,6	6,2	3,9	6,5	8,2	-1,4	6,3	4,5
Asgari Ücret (5)	24,3	4,2	-0,9	-0,7	8,5	2,6	0,9	2,9	2,7

Kaynak: Maliye Bakanlığı, ÇSGB, Kalkınma Bakanlığı, TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları

(1) Reel hesaplamalarda 1994-2004 yılları arasında TEFE (1994=100), 2005 yılından sonra ise ÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır. ÜFE 2012 yılı için tahmini yüzde 5,91 alınmıştır.

(2) Reel hesaplamalarda 1994-2004 yılları arasında TÜFE (1994=100), 2005 yılından sonra ise TÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır. TÜFE 2012 yılı için tahmini yüzde 8,89 alınmıştır.

(3) TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları verilerinden hesaplanmıştır. 2011 yılı özel kesim işçi ücretleri tahmindir.

(4) 16 ve üstü yaş asgari ücretin işgücü maliyetinin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

(5) 16 ve üstü yaş net asgari ücretin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

(6) Gerçekleşme Tahmini

Not: 2008 yılından itibaren net ele geçen ücretlere bekar çalışan için asgari geçim indirimi dahildir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesine yönelik hazırlanan eylem planı kapsamında ÇSGB tarafından yürütülen faaliyetlere devam edilmektedir. Bu kapsamda 2010-2012 yılları arasında yürütülen projenin de sonuna gelinmiş olup söz konusu projenin etkileri değerlendirilerek 2013 yılında da sürdürülmesi planlanmaktadır. Ülkemiz tarımının özelliklerini dikkate alan, tarım ve orman işlerini kapsayan Tarım İş Kanunu çıkarılması ihtiyacı sürmektedir.

İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemesi amacıyla 20/06/2012 tarihli ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu yürürlüğe girmiş olup ikincil mevzuat çalışmaları sürdürülmektedir.

İş Kanununda yer alan Kıdem Tazminatı Fonu oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. İş hukuku mevzuatında yer alan alt işverenlik uygulaması, çalışanlar açısından sosyal ve ekonomik hak kayıpları yaratması sebebiyle sorun olarak önemi korumaktadır.

Özürülerin istihdamı konusunda uygulanan zorunlu kota sisteminin özel sektörde ve özellikle de kamu sektöründe daha etkin bir şekilde hayata geçirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Zorunlu özürlü istihdamı kapsamında Hazine Müsteşarlığı tarafından sosyal sigorta primi işveren payı karşılanan özürlü sigortalı sayısı 2012 yılı Temmuz ayı itibarıyla 46.334 kişi olup ödenen tutar ise 5,5 milyon TL'dir. 2011 yılı Ağustos ayı itibarıyla kamuda özürülere ayrılan ancak açık bulunan özürlü memur kadrosu sayısı 29.693'tür. Bununla birlikte, özürülerin merkezi sınavla devlet memurluğuna alınması amacıyla 2012 yılında ilk defa Özürlü Memur Seçme Sınavı yapılmış olup sınav ve kura sonuçlarına göre yerleştirmeler yapılmaktadır.

Son dönemde kaydedilen ekonomik gelişmeler ve yürütülen dış açılma politikaları ülkemizin göç alan ve veren ülke konumunu güçlendirmektedir. Bu çerçevede hazırlanan Göç Yönetimi Genel Müdürlüğü kurulmasını öngören kanun tasarısı TBMM gündeminde bulunmaktadır. 2011 yılında 52.491 kişi çalışmak için yurt dışına gönderilirken, 16.890 yabancıya ülkemizde çalışma izni verilmiştir. Yurt dışında sürekli ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayısı ise 5 milyona ulaşmıştır. Bu çerçevede, yurtdışında çalışan veya sürekli ikamet eden vatandaşlarımıza yönelik hizmetlere ilişkin bir strateji oluşturma ihtiyacı bulunmaktadır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

İstihdam odaklı sürdürülebilir büyüme çerçevesinde, rekabetçi bir ekonomi ve bilgi toplumunun gerektirdiği nitelikli insan kaynaklarının yetiştirilmesi, işgücü piyasasının etkinleştirilerek istihdam imkânlarının geliştirilmesi ve işsizliğin azaltılması temel amaçtır.

Esneklik ile güvence arasındaki dengenin sağlandığı, verimliliği esas alan ücret sisteminin oluşturulduğu, teknolojik gelişme ve değişime uyum sağlayabilecek istihdam olanaklarıyla herkese, başta cinsiyete dayalı hak eşitliği olmak üzere, eşit hak ve fırsatların sunulduğu etkin bir işgücü piyasası oluşturulacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
------------------	--	------	-----------------------------

Öncelik 76. Kayıtdışı istihdamı önlemeye ve ilave istihdamı teşvik etmeye yönelik tedbirler alınacaktır.			
Tedbir 174. İşsizlikle mücadele kapsamında Ulusal İstihdam Stratejisi uygulamaya konulacaktır.	ÇSGB (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, MEB, Hazine Müsteşarlığı, SGK, MYK, KOSGEB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılmasına yönelik, değişen piyasa koşullarını göz önüne alan bütüncül bir istihdam stratejisi YPK onayına sunulmuş olup 2012 yılı sonuna kadar yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Bu kapsamda hazırlanan Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planı uygulamaya konulacaktır.
Tedbir 175. İstihdamı teşvik düzenlemeleri sade ve etkin bir yapıya kavuşturulacaktır.	ÇSGB (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SGK	Aralık Sonu	Çeşitli düzenlemelerle farklı süre ve oranlarda uygulanan istihdam teşviklerinin, daha anlaşılır ve bütüncül bir biçimde uygulanmasına ve bu teşviklerden yararlanmanın kolaylaştırılmasına olanak sağlayacak basit, anlaşılır tek bir düzenleme yapılacaktır. Ayrıca, işletmelerin bu alandaki farkındalığı artırılarak teşviklerden yaygın bir biçimde faydalanmaları için bilgilendirme faaliyetleri yürütülecektir.
Öncelik 77. İşgücü piyasasındaki katılıkları azaltmak amacıyla sosyal taraflarla istişare içinde gerekli düzenlemeler yapılacaktır.			
Tedbir 176. İşgücü piyasasındaki katılıklar giderilecek ve esnek çalışma uygulamaları yaygınlaştırılarak hayata geçirilecektir.	ÇSGB (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, MEB	Aralık Sonu	Evde çalışma, uzaktan çalışma, iş paylaşımı ve esnek zaman modeli gibi esnek çalışma yöntemlerine de imkan sağlayacak düzenlemeler yapılacak, bu çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılarak hayata geçirilmesi sağlanacaktır.
Öncelik 78. Sosyal diyalog, toplu iş hukuku ve alt işverenlik alanlarında gerekli düzenlemeler yapılacak ve yürürlüğe giren İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu etkin bir şekilde uygulamaya konulacaktır.			
Tedbir 177. Ülkemizdeki mevcut sosyal diyalog mekanizmalarının etkinliğini artırmaya yönelik olarak ESK yeniden yapılandırılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları,	Aralık Sonu	Anayasadaki değişiklikler doğrultusunda, ESK'nın yasal ve fonksiyonel altyapısını güçlendirecek düzenlemeler yapılacaktır.

	STK'lar		
Tedbir 178. İş sağlığı ve güvenliği kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik ikincil mevzuat çalışmaları sonuçlandırılacaktır.	ÇSGB (S), Kalkınma Bakanlığı, Bilim, Teknoloji Sanayi Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, KOSGEB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun uygulanmasına yönelik ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacak, toplumda iş sağlığı ve güvenliği kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri ve çeşitli projeler yürütülecek ve ilgili denetim çalışmaları güçlendirilecektir.
Tedbir 179. Alt işverenlikle ilgili mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar giderilecektir.	ÇSGB (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Kamu İhale Kurumu, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Asıl işveren-alt işveren ilişkisinde işveren ve işçi kesimlerinin yaşadığı sorunların çözümüne ve işçilerin uğramış oldukları sosyal ve ekonomik hak kayıplarının giderilmesine yönelik iş hukuku mevzuatında değişiklik yapılacak ve bu alandaki denetimler etkinleştirilecektir.
Tedbir 180. Çalışma hayatında etkin ve verimli bir teftiş sisteminin oluşturulması için önleyici teftiş yaklaşımı yaygınlaştırılacaktır.	ÇSGB (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Kamu İhale Kurumu, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	İlgili tüm sosyal tarafları kapsayan, eğitim ve bilgilendirmeye ağırlık veren, çözüm odaklı, risk esaslı, işkolu/ sektör ve alan esaslı teftişler yapılması suretiyle başlatılmış olan programlı teftişler yaygınlaştırılacaktır.
Öncelik 79. Gençler, kadınlar ve özürllüer başta olmak üzere işgücü piyasasında dezavantajlı gruplara yönelik destekleyici politikalar ilave tedbirler alınarak sürdürülecektir.			
Tedbir 181. Kadınların işgücüne ve istihdama katılımları artırılabacaktır.	ÇSGB (S), Maliye Bakanlığı, İŞKUR, MEB, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Devlet Personel Başkanlığı, SGK, KOSGEB, Yerel Yönetimler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları,	Aralık Sonu	İşgücü piyasasına girişlerinin kolaylaştırılması amacıyla kadınlar için esnek çalışma biçimleri yaygınlaştırılacaktır. Kadınlara iş kurma alanında verilen mesleki bilgi, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir. Kadınların çalışma hayatına katılımını artırmak amacıyla evde bakım, bakımevleri ve kreş hizmetlerinin erişilebilirliği

	Meslek Kuruluşları		artırılacaktır. İşe alımlarda cinsiyet ayrımcılığını azaltmaya yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir.
Tedbir 182. Genç işsizliği azaltılacaktır.	İŞKUR (S), ÇSGB, MEB, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, SGK, YÖK, KOSGEB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Başta staj ve iş başı eğitim programları olmak üzere gençlerin işgücü piyasasında deneyim kazanmalarını sağlayıcı programlar yaygınlaştırılarak bu programların etkinliği artırılacaktır. Genç işsizlere sunulan iş kurma konusunda mesleki eğitim, bilgi, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir. Üniversiteler ve meslek kuruluşları ile işbirliği içinde gençler için iş kurma ve geliştirme merkezleri kurulacaktır.
Tedbir 183. Özürlülere yönelik iş imkânları geliştirilecek, eğitim ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, İŞKUR	Aralık Sonu	Özürlüler için çalışma ortamının özel olarak düzenlendiği korumalı işyerlerine ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlanarak korumalı işyerlerinin işlevselleştirilmesi sağlanacak ve özürlülere kolay erişilebilir mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulacaktır.
Tedbir 184. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik bir strateji belgesi hazırlanacaktır.	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (S), ÇSGB, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Aralık Sonu	Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik hizmet alanlarını ve öncelikleri belirleyen, sorunlarına çözüm önerileri getiren, kısa ve orta vadede yapılacak işlere yönelik amaç ve hedefleri içeren bir strateji belgesi hazırlanacak ve uygulamaya konulacaktır.

B. EĞİTİMİN İŞGÜCÜ TALEBİNE DUYARLILIĞININ ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

Türkiye'nin demografik yapısı itibarıyla çalışma çağı nüfusundaki artışa paralel olarak istihdam yaratabilmesi ve bilgi toplumuna dönüşebilmesi için önünde önemli fırsatlar bulunmaktadır. Kısa ve orta vadede değişen ekonomik yapıya uygun işgücü ihtiyacını karşılayacak gençlerin, mesleki becerilerinin geliştirilmesi ve özellikle yüksek katma değer sağlayacak olan bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanması, hem insan kaynağının geliştirilmesini sağlayacak hem de bilgi toplumuna dönüşümü hızlandıracaktır.

İstihdam ve eğitim arasındaki bağın yeterince kurulamaması ve mesleki eğitimin işgücü piyasası ihtiyaçları doğrultusunda istenilen ölçüde verilememesi, insan gücü niteliği ile işgücü piyasasının talebi arasında dengesizliklere yol açmakta ve eş zamanlı olarak hem işsizliğe hem de boş iş pozisyonlarına neden olmaktadır. Bu çerçevede eğitim sisteminde yer alanların ve sistem dışına çıkmış olanların bilgi ve becerilerinin iş piyasasına uygun olarak geliştirilmesi önem arz etmektedir.

2010 yılı itibarıyla ülkemizde 15-29 yaş grubu genç nüfus içerisinde istihdamda ve eğitimde yer almayanların oranı yüzde 36,6 iken OECD ortalaması yüzde 15,8'dir. Diğer yandan söz konusu oran Türkiye'de kadınlar için daha yüksek olup kadınlarda eğitim ve istihdamın dışında olma durumunun erkeklere göre daha kalıcı olduğu görülmektedir.

2010 yılı itibarıyla yetişkin nüfusta (25-64 yaş) ortaöğretim ve daha üst seviyede eğitim düzeyine sahip olanların oranı Türkiye'de yüzde 31 iken bu oran OECD ortalamasında yüzde 74'tür. Türkiye'de yetişkin nüfusun bilgi, beceri ve yeterliliklerinin düşük kalması, bu kişilerin sosyal ve ekonomik hayata etkin olarak katılımını da zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesinin etkin olarak uygulanması büyük önem taşımaktadır.

2011 yılında işgücünün yüzde 63,2'si, istihdamın yüzde 63,8'i ve işsizlerin yüzde 57,8'i lise altı eğitim seviyesindekilerden ve okur-yazar olmayanlardan oluşmaktadır. Mevcut işgücünün niteliği ve verimliliğinin düşük olması nedeniyle işgücü arz ve talebi arasında yaşanan uyumsuzluk işgücü piyasasının etkinliğini azaltan önemli bir faktördür.

TABLO IV: 51- 2011 Yılında İşgücünün Eğitim Düzeyi

	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
Okur-yazar Olmayanlar	4,5	4,8	2,1	20,5	19,6	4,6
Lisealtı Eğitimli	58,7	59,0	55,7	47,8	43,3	9,3
Lise	10,4	10,0	13,4	52,1	45,5	12,6
Mesleki ve Teknik Lise	9,7	10,0	10,9	65,5	58,3	11,0
Yükseköğretim	16,7	16,2	17,9	79,3	71,0	10,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	49,9	45,0	9,8

Kaynak: TÜİK

Eğitim seviyeleri itibarıyla bakıldığında, eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne ve istihdama katılma eğilimi artmaktadır. İşgücüne katılma oranının artması da işsizlik oranlarına olumsuz etki yapabilmektedir.

Eğitimle birlikte özellikle yabancı dil, iletişim, problem çözme, ekip çalışmasına yatkınlık, eleştirel ve analitik düşünme, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanabilme gibi temel beceriler istihdam şansını önemli ölçüde artırmaktadır.

Türkiye, 2013 yılında OECD tarafından yürütülen ve ikincisi yapılacak olan 15-65 yaş grubu yetişkinlerin eğitim durumları, eğitimlerinden edinmiş oldukları birikimi, bu birikimin iş hayatına geçişte ne şekilde kullanıldığı ve eğitim sisteminin sosyo-ekonomik hayatın gereklerine ne şekilde yanıt verdiği hususlarında istatistikî bilgi toplanması ve karşılaştırmalı değerlendirmelerde bulunulmasını amaçlayan PIAAC Programı'na (Uluslararası Yetişkin Becerilerinin Değerlendirilmesi Programı) katılacaktır.

İşgücü piyasası ihtiyaç analizleri, kamu ve özel sektörün beceri talebinin karşılanmasında çok önemli bir işlev görmesine karşın bu alandaki çalışmalar istenilen

düzyeyde değildir. Bu kapsamda mevcut ve geleceğe ilişkin meslek alanları, istihdam eğilimleri, ulusal ve yerel düzeydeki işgücü piyasası gereksinimlerini belirleme ve mesleki ve teknik eğitim ile yükseköğretim mezunlarını izleme çalışmalarının sistematik ve bilişim temelli olarak yapılması gerekmektedir. Bu alandaki çalışmalar mesleki ve teknik eğitimde ve yükseköğretimde açılacak programların kurum ve bölge düzeyinde belirlenmesinde bilimsel ve objektif bir yapının oluşturulmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

MEB bünyesinde yer alan ortaöğretim düzeyindeki mesleki ve teknik eğitim kurumlarının yeni teşkilat yasasıyla beraber Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü altında birleştirilmesi, bu kurumların etkinliğinin artırılması açısından önemli bir gelişmedir. Bu gelişmenin ardından farklı okul türleri yerine gerçek anlamda program türünü esas alan bir yapının oluşması yönünde beklentiler artmıştır. Bu yapının oluşturulmasında öğrencilerin sistemin dışına çıkmasını azaltacak şekilde farklı eğitim kademeleri arasındaki geçişlerin kolaylaştırıldığı ve başarısızlıkların telafi edilebildiği bir sistem ihtiyacı önemini korumaktadır. Söz konusu yaklaşım çerçevesinde mesleki ve teknik eğitimin bir bütünlük içinde ele alınması ve yürütülebilmesi amacıyla Mesleki Eğitim ve Öğretim Strateji Belgesi hazırlanması çalışmalarına devam edilmektedir.

Mesleki ve teknik eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilmesi, eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi, hayat boyu öğrenme anlayışı içinde aktif işgücü piyasası politikalarının etkin olarak uygulanması, mesleksizlik sorununun giderilerek işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması amacıyla ÇSGB koordinasyonunda ilgili tüm paydaşların katılımıyla hazırlanan İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı yürürlüğe konulmuştur. Bu çerçevede, etkin bir izleme değerlendirme kurulu oluşturulmuş, mevzuat düzenlemeleri yapılmış, mezunların izlenmesine yönelik veri tabanlarının entegrasyonu çalışmalarına başlanmıştır.

Eğitimle istihdam arasında doğru ilişkinin kurulması, mesleki ve teknik eğitim programlarının işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesinin sağlanması ve bireylerin sahip oldukları bilgi, beceri ve yetkinliklerin uluslararası açıdan kıyaslanabilir düzeyde tanınması çerçevesinde Ulusal Yeterlilik Sisteminin oluşturulmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Bu sistemin önemli bir parçası olan Mesleki Yeterlilik Kurumu, işgücü piyasasının ihtiyaçlarını göz önüne alarak meslek standartlarını geliştirme ve öğrencileri değerlendirerek sertifikalandırma çalışmalarına başlamıştır. Yayınlanan ulusal meslek standartlarının sayısındaki hızlı artışa paralel olarak sınav, akreditasyon ve belgelendirme faaliyetlerine de hız verilmesi gerekmektedir.

Eğitim sisteminin genelinde olduğu kadar mesleki ve teknik eğitimde de öğrenci ve öğretmen niteliğinden makine ve teçhizat eksikliğine kadar uzanan birçok sorun mevcuttur. Bu çerçevede, özellikle mesleki ve teknik eğitim kurumları ile özel sektör arasında stajların, Ar-Ge faaliyetlerinin, eğiticilerin, donanımların ve ortak projelerin kapsandığı işbirliği sayısının ve niteliğinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, 5580 sayılı Özel Öğretim Kanununda yapılan değişiklik neticesinde organize sanayi bölgelerinde açılan mesleki ve teknik eğitim okullarında öğrenim gören her bir öğrenci için, resmî okullarda öğrenim gören bir öğrencinin okul türüne göre devlete maliyetinin bir buçuk katını geçmemek üzere eğitim yardımı yapılabilmesi imkânının sağlanması, kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması ve işgücü piyasasında talep edilen nitelik ve nicelikte insan gücünün yetiştirilmesi temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 80. İş dünyasının talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum, hayat boyu öğrenme perspektifinde girişimcilik kültürünün benimsenmesi ile temel beceri ve yetkinliklerin kazandırılması yoluyla güçlendirilecektir.			
Tedbir 185. Hayat Boyu Öğrenme perspektifinde kolay erişilebilir öğrenme ortamları oluşturulacaktır.	MEB (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, AB Bakanlığı, YÖK, KOSGEB, İŞKUR, MYK, STK'lar, İşçi İşveren Örgütleri ve Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Bireylere eğitimde yatay ve dikey hareketlilik fırsatları sağlanacak ve zorunlu eğitim sonrasındaki öğrenme fırsatları çeşitlendirilecektir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılarak uzaktan eğitim uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. Hayat boyu öğrenme portalı kurulacak, bu çerçevede kamu ve özel kesim ile STK'lar tarafından gerçekleştirilen tüm eğitimlere ilişkin bilgiler bu portalda toplanacaktır.
Tedbir 186. Bireylere girişimcilik kültürü ve temel beceriler kazandıracak programlar hazırlanacaktır.	MEB (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, YÖK, KOSGEB, İŞKUR, MYK, STK'lar, İşçi İşveren Örgütleri ve Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Başta mesleki ve teknik eğitim programlarında olmak üzere eğitimin tüm kademelerinde temel beceri ve yetkinlikler ile girişimcilik kültürüne yönelik konulara müfredatta yer verilecektir. Örgün eğitim dışına çıkmış olanlara yönelik olarak İŞKUR ve KOSGEB koordinasyonunda girişimcilik ve temel beceri eğitimleri verilecektir. TEKMER ve İŞGEM'lerden söz konusu faaliyetlerde etkin bir şekilde yararlanılacaktır.
Öncelik 81. Ulusal Yeterlilik Çerçevesi oluşturularak eğitim ve öğretim programları ulusal meslek standartlarına göre güncellenecek ve uyumlaştırılacaktır.			
Tedbir 187. Ulusal Yeterlilik Çerçevesi yükseköğretim ve yaygın eğitim sürecini de içine alacak şekilde genişletilecektir.	Mesleki Yeterlilik Kurumu (S), AB Bakanlığı, BSTB, MEB, YÖK, İŞKUR, STK'lar, İşçi İşveren Örgütleri ve Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	AB tarafından benimsenen yeterlilik esaslarıyla uyumlu olacak şekilde tasarlanan ve ilk, orta ve yükseköğretim ile özel öğretim dâhil, tüm teknik ve mesleki eğitim/öğretim

			programları ile örgün, yaygın ve ilgili kurumların iznine dayalı programlarla kazandırılan yeterlilik esaslarını içeren Ulusal Yeterlilik Çerçevesi hazırlanacaktır.
Tedbir 188. İşgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu meslek standartları ve yeterlilikler hazırlanacak ve hayata geçirilecektir.	Mesleki Yeterlilik Kurumu (S), MEB, YÖK, TÜRKAK, STK'lar	Aralık Sonu	Destek vermeye gönüllü kurum/kuruluşlarla protokoller imzalanarak öncelikli sektörlerde Ulusal Meslek Standardı ve Yeterliliklerin hazırlanması sağlanacaktır. Belgelendirme kuruluşları yetkilendirilecektir. Eğitim ve öğretim kuruluşlarının akreditasyonuna başlanacaktır.
Öncelik 82. Mesleki eğitimin payı ve kalitesi artırılacak, özel sektör ve meslek örgütlerinin mesleki eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılımının sağlanması için düzenlemeler yapılacaktır.			
Tedbir 189. Mesleki Eğitim ve Öğretim Stratejisi tamamlanacaktır.	MEB (S), ÇSGB, Kalkınma Bakanlığı, İŞKUR, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Mesleki eğitim ve öğretimde işgücü talebine uyumun güçlendirilmesine, kalitenin artırılmasına, statünün geliştirilmesine, mali kaynakların çeşitlendirilmesine ve iş dünyasının yönetimde rol almasına odaklanan bir strateji ve eylem planı hazırlıkları sonuçlandırılacaktır. Mesleki, Bilgi, Rehberlik ve Danışmanlık Sisteminin oluşturulması kapsamında etkin bir hayat boyu mesleki yönlendirme mekanizması geliştirilecektir.
Tedbir 190. Ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerindeki mesleki ve teknik eğitimde açılacak eğitim kurumları ve uygulanacak programlar işgücü piyasası ihtiyaç analizleri dikkate alınarak belirlenecektir.	MEB (S), ÇSGB, YÖK, İŞKUR, MYK, Üniversiteler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Mesleki ve teknik eğitim bölüm ve programları işgücü piyasası ihtiyaç analiz sonuçlarına uygun olarak açılacak ve il istihdam ve mesleki eğitim kurumlarına raporlanacaktır. İl istihdam ve mesleki eğitim kurumlarının ve işgücü piyasası ihtiyaç analizlerinin etkinliğinin artırılması yönünde alan araştırması yapılacaktır.
Tedbir 191. Meslek yüksekokullarının etkin bir yapı ve işleyişe kavuşturulmasına yönelik olarak yeniden yapılandırılmasını içeren bir	YÖK (S), MEB, Kalkınma Bakanlığı, TOBB, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Ülke genelindeki tüm meslek yüksekokullarını kapsayan bir etkinlik analizi yapılacak ve gerekli görüldüğü yerlerde kurumların kapatılması, toplulaştırılması veya meslek

rapor hazırlanacaktır.			liselerine dönüştürülmesi yönünde strateji ortaya koyan bir rapor hazırlanacak ve buna uygun yapılandırılacaktır.
Tedbir 192. Mesleki ve teknik eğitim ve yükseköğretim mezunlarının işgücü piyasasındaki durumunun sistematik ve güncellenebilir bir model çerçevesinde izlenmesi sağlanacaktır.	MEB (S), Kalkınma Bakanlığı, İŞKUR, YÖK Kalkınma Ajansları, TOBB, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Eğitim bölümleri ve programlarının kalitesinin değerlendirilmesi ve yeniden yapılandırılmasıyla öğrencilerin kariyer tercihlerine ışık tutulması, eğitimle kazandırılan yeterliliklerin iş hayatıyla uyumunun değerlendirilmesi, sistemin güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesi için, veri temin etmek ve kanıta dayalı politika oluşturmak amacıyla araştırmalar yapılacaktır. Kurumlar arasında veri paylaşımı ve entegrasyonu ile nitel ve nicel çalışmalarla veri üretimi amaçlanmaktadır.

C. AKTİF İŞGÜCÜ POLİTİKALARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Nitelik düzeyi düşük ve işgücü piyasasına girişte zorluk yaşayan bireylerin niteliklerinin artırılmasını, iş yaratmayı, kamu istihdam hizmetlerini ve işgücünün eğitimini içeren aktif işgücü politikalarına ayrılan kaynaklar son yıllarda önemli ölçüde artırılmaktadır. İŞKUR'un aktif işgücü programları kapsamında yaptığı harcamalar, 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 4 artmıştır. 2012 yılı Ağustos ayı itibarıyla ise söz konusu harcamalar 607,9 milyon TL'ye ulaşmıştır.

TABLO IV: 52– İŞKUR Tarafından Düzenlenen Aktif İşgücü Programlarına Yapılan Harcama ve Yararlanan Kişi Sayısı

Yıllar	Kurs (Kişi)	Toplum Yararına Çalışma Programları (Kişi)	Staj (Kişi)	Toplam (Kişi)	Harcama (Bin TL)
2006	17 106	-	-	17 106	27 974
2007	22 834	-	-	22 834	29 672
2008	31 788	139	-	31 927	35 511
2009	166 713	45 467	1 285	213 852	306 366
2010	162 340 (1)	42 066	4 671	211 627	392 644
2011	169 538 (1)	64 085	16 393	250 016	408 597
2012 (2)	160 924	107 660	15 514	284 098	607 903

Kaynak: İŞKUR

(1) 2010-2011 ve 2012 Yıllarına ait Çalışanların Mesleki Eğitimi ve Girişimcilik Eğitim Programları kursiyer sayıları dahil edilmiştir.

(2) 30 Ağustos 2012 itibarıyla

Aktif işgücü programlarının öncelikli yürütücüsü olan İŞKUR'un bu hizmetleri daha etkin ve verimli olarak yürütebilmesine yönelik olarak iş ve meslek danışmanı alımına ilişkin süreç başlatılmış olup 2.799 sözleşmeli iş ve meslek danışmanı il müdürlüklerinde istihdam edilmiştir. 2012 yılında ise 1.201 ilave iş ve meslek danışmanının istihdamı öngörülmektedir. Buna karşın, İŞKUR'un nitelikli eleman sayısının artırılmasının yanı sıra iş ve meslek danışmanlarının fiziki koşullarının iyileştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Ülkemizde, aktif işgücü programları altında aracılık hizmetleri özel istihdam büroları tarafından da verilmektedir. 2004 yılında İŞKUR tarafından izin verilen büroların sayısı 23 iken, bu sayı 2011 yılı sonu itibarıyla 568'e yükselmiştir. Bürolara geçici iş ilişkisi kurma yetkisi verilmesine yönelik yasal düzenleme ihtiyacı önemini korumaktadır.

Aktif işgücü programları altında, kendi işini kurmak isteyenlere yönelik olarak 2011 yılında 23.314, 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla 48.529 kişiye girişimcilik eğitimi verilmiştir. Ayrıca en az lise düzeyindeki eğitim kurumlarından mezun olan işsizlere yönelik olarak 2011 yılında 6.393, 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla ise 15.514 kişiye iş başı eğitimi verilmiştir.

2007 yılından itibaren İŞKUR tarafından yapılan işgücü piyasası ihtiyaç analizlerinin aktif işgücü programlarının, piyasanın ihtiyaçlarına göre tasarlanmasına ve uygulanmasına ulusal ve yerel düzeyde katkı sağlamak üzere gözden geçirilerek geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı çerçevesinde, 2008-2013 döneminde İŞKUR tarafından toplam bütçesi 68 milyon avro olan, Genç İşsizliğin Azaltılması, Kamu İstihdam Hizmetlerinin Kalitesinin Artırılması ve Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonları yürütülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Aktif işgücü politikalarının işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve bu kapsamda sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 83. Aktif işgücü programları, işgücü piyasası üzerindeki etkileri değerlendirilerek, ulusal, bölgesel ve sektörel düzeyde işgücü piyasası ihtiyaç analizleri doğrultusunda yaygınlaştırılacaktır.			
Tedbir 193. Başta işgücü piyasasına girişte zorlukla karşılaşanlar olmak üzere bireylerin aktif işgücü programlarına erişimleri artırılabilecektir.	İŞKUR (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, ÇSGB, MEB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SGK, YÖK, KOSGEB, Valilikler, Yerel Yönetimler, Kalkınma	Aralık Sonu	Bireylere niteliklerine uygun becerilerin kazandırılması, iş bulmalarının ve iş kurmalarının kolaylaştırılması amacıyla bu kesimlere iş arama ve mesleki yönlendirme hizmetleri ile teorik ve işbaşı eğitimlerinin bir arada verildiği aktif işgücü programları yaygınlaştırılacaktır. Bu kapsamda, iş ve meslek

	Ajansları, İşçi ve İşveren Sendikaları, Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar		danışmanlığına, istihdam garantili kurslara, girişimcilik eğitimlerine ve dezavantajlı gruplara yönelik programlara öncelik verilecektir. Ayrıca, İŞKUR'un üniversite, meslek yüksekokulu ve lise son sınıf öğrencilerine yönelik tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilecektir.
Tedbir 194. İşgücü piyasası ihtiyaç analizleri ulusal ve yerel düzeyde periyodik olarak ve etkin bir biçimde yapılacaktır.	İŞKUR (S), TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, ÇSGB, MEB, Hazine Müsteşarlığı, MYK, KOSGEB, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	İŞKUR tarafından söz konusu analizler ulusal düzeyde yılda en az iki kez ve yerel düzeyde ise İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları aracılığıyla yılda en az bir kez yapılacaktır. Söz konusu ihtiyaç analizlerine göre hangi aktif işgücü programlarının açılacağına karar verilecektir.
Tedbir 195. Aktif işgücü programları izleme ve değerlendirme sistemi oluşturulacaktır.	İŞKUR (S), Kalkınma Bakanlığı, ÇSGB, MEB, Hazine Müsteşarlığı, MYK, KOSGEB, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Aktif işgücü programlarının amaçlarına ulaşıp ulaşmadığını ve bu programlara yapılan harcamaların etkin olup olmadığını düzenli bir şekilde, program türü ve il bazında izlemeye imkân veren çalışmalar tamamlanacaktır. Uygulanacak olan aktif işgücü programları söz konusu izleme ve değerlendirme çalışmalarının sonuçları dikkate alınarak tasarlanacaktır.
Öncelik 84. Aktif işgücü programlarının etkin uygulanması amacıyla, İŞKUR'un kurumsal kapasitesi geliştirme çalışmalarına devam edilecek, özel sektör ve ilgili meslek kuruluşlarıyla işbirliği artırılacaktır			
Tedbir 196. İŞKUR'un kurumsal kapasitesi güçlendirilecektir.	İŞKUR (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, ÇSGB, Hazine Müsteşarlığı, Devlet Personel Başkanlığı	Aralık Sonu	İŞKUR İl Müdürlüklerinin fiziki ortam ve nitelikli personel ihtiyaçları karşılanacaktır. Ayrıca, İŞKUR tarafından verilen iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri yaygınlaştırılacak ve etkin hale getirilecektir. Bu kapsamda iş ve meslek danışmanı sayısı artırılmaya devam edilecektir.
Tedbir 197. İŞKUR'un uyguladığı işgücü eğitimlerinde özel sektör, meslek kuruluşları ile işçi ve işveren kuruluşlarının payı artırılacaktır.	İŞKUR (S), Maliye Bakanlığı, ÇSGB, MEB, Hazine Müsteşarlığı, MYK, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	İŞKUR'un işgücü yetiştirme programlarındaki özel sektör, meslek kuruluşu ve işçi ve işveren kuruluşlarının paylarının artırılması özendirilecektir. Bu kapsamda İŞKUR tarafından, başta KOBİ'ler olmak üzere, söz konusu

			kuruluşlara yönelik bilgilendirme faaliyetleri yaygınlaştırılacak ve işbirlikleri etkin hale getirilecektir.
Tedbir 198. Özel istihdam bürolarının işe yerleştirme sürecindeki etkinlikleri artırılabilecektir.	ÇSGB (S), İŞKUR, MYK, Özel İstihdam Büroları, İşçi ve İşveren Sendikaları, Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Özel istihdam bürolarının faaliyetleri çeşitlendirilecektir. Bu kapsamda, Büroların geçici iş ilişkisi kurmasına yönelik gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

III. BEŞERİ GELİŞME VE SOSYAL DAYANIŞMANIN GÜÇLENDİRİLMESİ

A. EĞİTİM SİSTEMİNİN GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Eğitime erişim ve eğitimin kalitesi, eğitim sisteminin temel sorun alanlarıdır. Erişim sorunu kapsamında okullaşma oranları, bölgeler, cinsiyetler arası fırsat eşitsizlikleri; kalite sorunu kapsamında ise fiziki altyapı yetersizlikleri, müfredatın güncellenmesi, öğretmen niteliklerinin geliştirilmesi ve eğitim materyallerinin müfredatla uyumu gibi hususlar öne çıkmaktadır.

2011 yılı itibarıyla okuma yazma bilmeyenler, nüfusun yüzde 5,9'unu oluşturmaktadır olup kadınlarda bu oranın daha yüksek olduğu görülmektedir.

TABLO IV: 53- Cinsiyete Göre Okuma Yazma Oranı (15 +yaş)

	Toplam (Bin)	Yüzde	Erkek (Bin)	Yüzde	Kadın (Bin)	Yüzde
Okuma yazma bilmeyen	3 163	5,9	552	2,1	2 612	9,7
Okuma yazma bilen	50 509	94,1	26 168	97,9	24 340	90,3

Not: ADNKS 2011 Nüfus Sayımına göre hesaplanmış olup okuma yazma durumu bilinmeyenler kapsamamıştır.

Okul öncesi eğitimde, okullaşma oranı yüzde 46,4'e ulaşmış olmakla birlikte, bu oran AB-27 ortalaması olan yüzde 92,4'ün (2010 yılı 4 yaş nüfusuna göre) altındadır. Ailelerin sosyoekonomik koşullarından kaynaklanan eşitsizliğin giderilmesinde önemli katkısı olan ve eğitimin ileri kademelerindeki başarıya olumlu etkisinin olduğu bilinen okul öncesi eğitimde farkındalığın artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır. Okul öncesi eğitime erişimde bölgeler arası farklılıklar halen belirgin düzeydedir. Bu yaş grubundaki net okullaşma oranının en düşük olduğu il yüzde 20,9'la Hakkari iken en yüksek olduğu il yüzde 89,3'le Hatay'dır.

İlköğretime geç kayıtlar, bitirmeden ayrılanlar ile başta kızlar olmak üzere kırsal kesimdeki çocukların eğitime erişimindeki sorunlar, okullaşma oranının istenilen düzeyde artmasını engelleyen başlıca faktörlerdir. 2010-2011 öğretim dönemi sonunda ilköğretimden mezun olanların içinde kızların oranı Türkiye genelinde yüzde 47,5 iken bu oranın en düşük olduğu il yüzde 39,8'le Şanlıurfa'dır.

Ortaöğretimdeki brüt okullaşma oranı son on yılda yüzde 80,8'den yüzde 92,6'ya ulaşmakla beraber, bölgesel farklılıklar önemini korumaya devam etmektedir. 2011-2012

öğretim yılı verilerine göre okullaşma oranının en düşük olduğu il yüzde 47,4'le Van'dır. Türkiye genelinde yüzde 84,7 olan ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranı, Van ilinde yüzde 54,7'yle en düşük düzeydedir. Ortaöğretime geçiş oranları erkeklerde yüzde 85,6 iken kızlarda bu oran yüzde 83,7'dir. İlköğretimden mezun olan ve ortaöğretime geçiş yapan kızların oranının düşük olması ortaöğretimde okullaşma oranlarında cinsiyetler arası fark yaratmaktadır. Bununla beraber zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılması sonucunda ilköğretimden ortaöğretime geçişlerde ve dolayısıyla ortaöğretim okullaşma oranında artış beklenmektedir.

TABLO IV: 54- Eğitim Kademeleri İtibarıyla Okullaşma Oranları

	2009-2010		2010-2011		2011-2012	
	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okullaşma Oranı (yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okullaşma Oranı (yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okullaşma Oranı (yüzde)
Okul Öncesi Eğitim (1)	981	40,7	1 116	45,3	1 170	46,4
İlköğretim (2)	10 917	106,5	10 981	107,6	10 979	108,4
Ortaöğretim (2)	4 240	84,2	4 749	89,7	4 756	92,6
a) Genel Lise	2 421	48,1	2 676	50,6	2 666	51,9
b) Mesleki ve Teknik Eğitim	1 819	36,1	2 072	39,1	2 090	40,7
Yükseköğretim Toplam (3)	3 322	67,0	3 627	72,5	4 113	81,6
Örgün	1 765	35,6	1 913	38,2	2 161	42,9
Yaygın Eğitim (4)	7 062	-	7 786	-	8 524	-

Kaynak: MEB, ÖSYM

(1) 4-5 yaş çağı nüfusuna göre hesaplanmıştır.

(2) Açık ilköğretim ve açık lise öğrencileri dahildir.

(3) Üniversiteler ve diğer eğitim kurumları dahil, lisansüstü öğrenciler hariçtir. 17-20 yaş grubu için hesaplanmıştır.

(4) Yaygın Eğitim Kurumlarına ait öğrenci sayısı bilgileri bir önceki öğretim yılı sonu itibarıyla verilmiştir.

2010 yılı OECD verilerine göre, eğitimde kalma beklentisi OECD'de yüzde 17,4, AB-21'de yüzde 17,7 iken Türkiye'de yüzde 15,2'dir. Ancak zorunlu eğitim çağının ortaöğretim seviyesini de kapsayacak biçimde 12 yıla genişletilmesi eğitimde kalma beklentisinde artış sağlayacaktır.

Mesleki ve teknik ortaöğretimdeki fiziki altyapı, donanım ve laboratuvar gibi olanakların verimli kullanılabilmesi açısından açılacak yeni mesleki ve teknik liselerin kampüs şeklinde pansiyonlu olarak yapılandırılmasına yönelik planlama ihtiyacı bulunmaktadır.

Eğitimin temel kademelerinde sağlanan gelişmelere paralel olarak yükseköğretim kademesinde de önemli gelişmeler yaşanmış ve iki önemli adım atılmıştır. Bunlardan ilki, 2006 yılından itibaren 50 yeni devlet üniversitesi ve 41 yeni vakıf üniversitesinin kurulmasıdır. Böylelikle, ülkemizde üniversiteler bütün illere yaygınlaştırılmış olup 103'ü devlet ve 65'i vakıf olmak üzere toplam üniversite sayısı 168'e ulaşmıştır.

İkinci önemli adım ise 2006-2011 yılları arasında örgün yükseköğretim kontenjanlarının yüzde 63,3 oranında artırılmasıdır. Ancak, yükseköğretimdeki bazı program ve alanlarda kontenjan doluluk oranlarının düşük kalması nedeniyle, bu programların kontenjanları 2011 yılında bir önceki yıla göre 9.500 kişi azaltılmıştır.

2012 yılında üniversite giriş sınavına 1,9 milyon aday başvurmuştur. Başvuran adayların sadece yüzde 41,1'i (781 bin kişi) ortaöğretim son sınıf öğrencilerinden, geri kalan kısmı ise önceki yıllarda yerleşememiş, bir yükseköğretim programına yerleşmiş ya da bir programdan mezun olmuş kişilerden oluşmaktadır.

Ortaöğretim mezun sayısı ile örgün yükseköğretim kontenjanı karşılaştırıldığında yükseköğretim arzının ortaöğretimden yükseköğretime geçiş için yeterli olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, örgün yükseköğretim programına yerleşen kişilerin sadece yüzde 53'ü (343 bin kişi) ortaöğretim son sınıf düzeyinde bulunmaktadır.

Önceki yıllarda herhangi bir programa yerleştirildiği halde tekrar sınava girenler ile yerleşmemiş olanların üniversite giriş sınavına başvuran adaylar içindeki yoğunluğu, yükseköğretime giriş sisteminin etkinliği ile ortaöğretim kademesindeki yönlendirme ve mesleki rehberlik hizmetlerinin kalitesine ilişkin sorunları gündeme getirmektedir. Ortaöğretimden yükseköğretime geçiş sisteminin bütüncül bir bakış açısıyla yeniden ele alınması gerekmektedir.

Eğitime erişimdeki sorunların yanı sıra, eğitimin kalitesine ilişkin sorunlar da önemini korumaktadır. Eğitimin kalitesinin artırılması açısından, müfredatın güncelleştirilmesi, ihtiyaç duyulan alanlarda yeterli sayıda ve nitelikte öğretmen istihdam edilmesi ve hizmet içi eğitim yoluyla niteliklerinin artırılması, derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, ilköğretimde ikili eğitimden tam gün eğitime geçilmesi, etkin bir rehberlik ve danışmanlık sisteminin kurulması, mesleki eğitimin işgücü piyasasıyla uyumunun sağlanması, okullarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanılması alanlarında sorunlar bulunmaktadır. Bu kapsamda kaliteli eğitim imkanlarına erişim sağlanması açısından bireyler, okullar ve bölgeler arasındaki fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi önem taşımaktadır.

Kaydedilen iyileşmelere rağmen eğitimde fiziki altyapı sorunu önemini korumaktadır. Son yıllarda derslik sayısında artış sağlanmasına rağmen, yapılan dersliklerin bir bölümünün bilgi teknolojisi (BT) sınıfı, laboratuvar, kütüphane gibi eğitimin kalitesini artıran diğer eğitim birimleri için kullanılması, derslik başına düşen öğrenci sayısının istenilen oranda azaltılmamasına neden olmaktadır. Türkiye genelinde ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 30'a düşmekle birlikte, özellikle göç alan büyük şehirler ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerde bu sayının yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu sorun bu illerin kent merkezlerinde daha belirgindir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı 48 öğrenciyle en yüksek Şanlıurfa'dadır. Ayrıca mesleki ve teknik eğitime olan talebin artmasıyla bu kademedeki derslik ihtiyacı da artmaktadır. Türkiye genelinde mesleki ve teknik eğitimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 35 olup bu sayının en yüksek olduğu il 54'le Batman'dır.

TABLO IV: 55- Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci/Derslik ve Öğrenci/Öğretmen Sayıları

		2009-2010	2010-2011	2011-2012
İlköğretim	Öğrenci/Derslik Sayısı	32	31	30
	Şehir	37	36	35
	Köy	21	21	20
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	22	21	20
Ortaöğretim	Öğrenci/Derslik Sayısı	33	34	31
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	18	18	16
Genel Lise	Öğrenci/Derslik Sayısı	31	31	28

	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	18	18	16
Mesleki ve Teknik	Öğrenci/Derslik Sayısı	36	38	35
Lise	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	17	18	16

Kaynak: MEB

İlköğretimde tam gün eğitime geçme yönündeki çalışmalara devam edilmesine rağmen, 2011-2012 öğretim dönemi itibarıyla tam gün eğitimde okuyan öğrencilerin oranı yüzde 49,7 düzeyinde kalmıştır. Şanlıurfa'da ise halen öğrencilerin yüzde 84,3'ü ikili eğitim yapmaktadır. Ayrıca, birleştirilmiş sınıflarda öğrenim gören öğrenci sayısında azalma görülmekle birlikte, bu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin oranı ülke genelinde yüzde 2,9 iken bu oran Ardahan'da yüzde 17,4'tür. Öte yandan, 2010-2011 öğretim döneminde ülke genelinde ilköğretimdeki öğrencilerin yüzde 2,2'si sınıf tekrarı yaparken bu oran Ağrı'da yüzde 9,8'dir.

Son yıllarda öğretmen sayısındaki artış oranı öğrenci sayısındaki artış oranına göre daha fazla olmakla birlikte öğretmen başına düşen öğrenci sayısı eğitimin tüm kademelerinde OECD ve AB ülke ortalamalarına göre yüksektir. Ayrıca öğretmenlerin ülke geneline dağılımında bölgeler arası farklılıklar önemini korumaktadır. Ülke genelinde ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 20 iken bu sayı Şanlıurfa'da 32'dir.

Öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimin süresi ve niteliğinin yetersizliği ve performanslarının yeterince değerlendirilmemesi eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Eğitimin temel kademelerinde sağlanan nicel artışlara rağmen bölgeler arasındaki ve kır/kent ayrımındaki öğrencilerin sahip olduğu eğitim imkanları açısından farklılıklar önemini korumaktadır. Bilişim okur yazarlığı, yabancı dil hakimiyeti, eleştirel düşünme becerileri ve demokratik katılımın özellikle eğitimin temel kademelerinde geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kapsamda eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak ve okullardaki bilişim teknolojisini iyileştirmek amacıyla uygulamaya geçirilen Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesinin ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmaları devam etmektedir.

Ülkemizde son yıllarda eğitime ayrılan kamu kaynaklarında artış olmakla beraber, özellikle yükseköğretim öncesi eğitim kademelerindeki çağ nüfusunun yüksek olduğu göz önüne alındığında, bu kademelerdeki kamu harcamalarının AB ve OECD ortalamalarının altında kaldığı görülmektedir.

Bununla beraber son dönemde yaşanan gelişmeler ışığında 30/03/2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanunla eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler kapsamında mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş olarak belirlenmiş, ilköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ve imam-hatip ortaokulları, ortaöğretim kurumları ise dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları olarak yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu değişikliklerle başta ortaöğretim kademesinde olmak üzere okullaşan öğrenci sayısında artış yaşanması beklenmektedir. Bununla beraber öğrenci sayısındaki artış daha fazla fiziki altyapı, donanım ve öğretmen ihtiyacına neden olacaktır.

YÖK başta olmak üzere yükseköğretim yönetim sisteminin yeniden yapılandırılmaması ve buna bağlı olarak üniversitelerin idari ve mali özerkliklerinin tam anlamıyla sağlanamaması kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, kalite

değerlendirme ve hesap verebilirlik sisteminin işlerlik kazanamaması, üniversitelerin gelir yaratma kapasitelerinin düşük olması, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayılarının yüksek olması ve fiziki altyapı yetersizlikleri kaliteyi etkileyen diğer önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

YÖK'ün, uzmanlık esasına dayalı planlama ve eşgüdümünden sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılması, üniversitelerin idari yönetiminde profesyonel yöneticilik anlayışına geçilmesi ve üniversitelerin performansa dayalı olarak esnek harcama yapabilmelerine imkan verecek torba bütçe benzeri modellerin uygulanması ihtiyacı önemini korumaktadır.

TABLO IV: 56- Yükseköğretimde Öğretim Elemanı ve Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2010-2011

	Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı
Önlisans	372,0	51,6
Lisans	30,5	14,9
Toplam	43,1	19,2

Kaynak: ÖSYM

Son dönemde yükseköğretim kontenjanlarının artması, öğrenci affı gibi nedenlerle öğrenci sayısının hızla artmış olması sonucunda zaten OECD ortalamasının üstünde olan öğretim üyesi başına öğrenci sayısı bir miktar daha yükselmiştir. Bu nedenle Öğretim Üyesi Yetiştirme Programının etkin olarak sürdürülmesi önem taşımaktadır.

Öğretim üye ve elemanlarının üniversiteler ve bölgeler arasında dengesiz dağılımı da yükseköğretimin bir diğer sorunudur. 2011-2012 eğitim döneminde örgün öğretimdeki öğrencilerin yüzde 9,6'sı vakıf üniversitelerinde öğrenim görmekte iken öğretim elemanlarının yüzde 12,5'i, öğretim üyelerinin ise yüzde 12,9'u bu üniversitelerde görev yapmaktadır. Lisans ve önlisans programlarına kayıtlı örgün eğitimdeki öğrencilerin yüzde 28,9'unun, öğretim üyelerinin de yüzde 45'inin üç büyük ilde yoğunlaşması sonucunda, bu illerde öğretim üyesi başına 27,7 öğrenci düşmektedir.

TABLO IV: 57- Yükseköğretimde Örgün Öğrenci, Öğretim Üyesi ve Elemanlarının Dağılımı, 2010-2011 Eğitim Dönemi

	Öğrenciler		Öğretim Üyeleri		Öğretim Elemanları	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Ankara	180 289	8,3	8 301	16,5	19 404	17,2
İstanbul	334 322	15,4	10 661	21,2	23 190	20,6
İzmir	114 175	5,2	3 691	7,3	8 183	7,2
Ara Toplam	628 786	28,9	22 653	45	50 777	45
Diğer İller	1 532 407	71,1	27 488	55	61 477	55
Genel Toplam	2 161 193	100	50 141	100	112 254	100

Kaynak: ÖSYM

Not: Diğer eğitim kurumları ve lisansüstü öğrenciler hariçtir.

Yeni kurulan üniversitelerle birlikte fiziki ihtiyaçlarda artış meydana gelmiştir. Yükseköğretim kurumlarında ilave kapalı alanlar yaratılması gereği bulunmakla birlikte mevcut kapalı alanların da daha etkin şekilde kullanılması önem arz etmektedir.

Artan üniversite sayısı ve örgün yükseköğretim kontenjanlarına paralel olarak yurt ihtiyacı da artmaktadır. 2012-2013 eğitim öğretim döneminde yükseköğretim düzeyindeki yurt kapasitesi yaklaşık 561.529'dur. Bu kapasitenin yaklaşık 291.050'si YURT-KUR yurtlarından, 61.596'sı üniversite yurtlarından, 208.883'ü de özel yurtlardan oluşmaktadır. YURT-KUR yurtlarında başvuru yapılabilecek boş yatak kapasitesi 108.063 iken başvuran sayısı 338.129 olmuş ve karşılama oranı yüzde 31,9 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, YURT-KUR yurtlarının özellikle maliyet ve güvenlik açısından öncelikli olarak tercih edilmesi, son yıllarda yeni açılan yurtların kalite standartlarının yüksek olması ve eski yurtların yapılan iyileştirme çalışmaları neticesinde kalite standartlarının yükseltilmesi yurtların yaklaşık tam kapasiteyle hizmet vermesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Önümüzdeki dönemde yükseköğretimdeki genişlemeyle beraber öğrencilerin barınma ve burs/kredi ihtiyaçlarının artacağı göz önünde bulundurulduğunda finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve buna bağlı olarak YURT-KUR'un kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Küreselleşme sürecinde bireylerin farklı ülkelerde yaşama, çalışma ve öğrenim fırsatlarını elde etmesi ve bilgi ekonomisi sürecinde küresel bilgi paylaşımının önem kazanmasıyla birlikte uluslararasılaşma, yükseköğretimde önemli bir eğilim haline gelmiştir. Bu eğilime paralel olarak 2009 yılında dünyadaki toplam uluslararası öğrenci sayısı yaklaşık 3,7 milyona ulaşmış olup Türkiye'nin bu öğrencilerden aldığı pay yüzde 1'in altındadır. Yükseköğretimde uluslararasılaşma boyutu konusunda farkındalığın artırılması, Türkiye'nin bu alandaki ulusal politika eksikliğinin giderilmesi ve dünyadaki uluslararası öğrencilerden daha fazla pay alarak öğrenci çeken bir ülke konumuna gelmesi amacıyla yönelik olarak Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı koordinasyonunda Yabancı Öğrenci Strateji Belgesi hazırlanmıştır. Bu belgede ortaya konulan hedeflerin hayata geçirilebilmesi açısından ilgili tüm kurumlar arasında etkin bir işbirliğinin sağlanması ihtiyacı önemini korumaktadır. Diğer yandan, bu kapsamda yapılan çalışmalar sonucunda yabancı öğrencilere yönelik verilen muhtelif burs programları Türkiye Bursları adı altında birleştirilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, özgüven ve sorumluluk duygusuna sahip, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen, paylaşma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, bilgi toplumu gereklerini haiz bireyler yetiştirmek temel amaçtır.

Eğitim sisteminde kaliteyi yükselten bir dönüşüm programı uygulanacaktır. Eğitim yönetimi, öğretmen yetiştirme süreçleri, müfredat, eğitim ortam ve araçları bu dönüşüm sürecini destekleyecek şekilde güçlendirilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 85. Okul türlerinin azaltıldığı, programlar arası esnek geçişlerin olduğu, etkin bir rehberlik ve yönlendirme hizmeti sunan ve öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri			

ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktiviteleri daha fazla içeren ve sınav odaklı olmayan bir müfredat dönüşüm programı uygulanacaktır.			
Tedbir 199. Ortaöğretimde okullar arasındaki başarı farklılığını asgari düzeye indirmek amacıyla okul türleri azaltılacaktır.	MEB (S), Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Genel ortaöğretim ve mesleki ve teknik ortaöğretim, okul türü yerine program çeşitliliğine göre yeniden yapılandırılacaktır. Bu yapılandırmada öğrencilerin sistemin dışına çıkmasını azaltacak şekilde farklı eğitim kademeleri arasındaki geçişlerin kolaylaştırıldığı, başarısızlıkların telafi edilebildiği, anlaşılır ve özendirici bir sistem yaklaşımı benimsenecektir.
Tedbir 200. İlk ve ortaöğretimdeki öğrenciler için yönlendirme faaliyetleri ve sosyal aktiviteler artırılacak, etkinleştirilecektir.	MEB (S), İŞKUR, TOBB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları	Aralık Sonu	Öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktivitelere katılımı artırılacaktır. Ayrıca mesleklerin tanıtımı amacıyla iş yeri gezileri, kendi alanında uzman kişilerin okullarda öğrencileri bilgilendirmesi ve kariyer günleri etkinlikleri geliştirilecektir. Okul binaları kolay erişilebilir, yeterli oyun, spor ve kültürel alanlara sahip fonksiyonel mekânlar olarak inşa edilecektir.
Tedbir 201. İçerik ve işlevselliğin ön plana alındığı, çağın şartlarıyla uyumlu müfredatların hazırlanması ve güncellemelerin yapılması sağlanacaktır.	MEB (S), TÜBİTAK, YÖK, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Yenilikçiliği ve araştırmacılığı esas alan müfredat programları geliştirilecek ve ülke geneline yaygınlaştırılacaktır. Mevcut öğretim ve rehberlik programlarının içerikleri yenilenecek ve yeni derslerin öğretim programları hazırlanacaktır. İlk ve ortaöğretimdeki derslerin öğretim programlarını değerlendirme çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 202. Eğitim sistemi bireyin yeterliliklerini, farklı öğrenme yetisini merkeze alan, ölçme ve değerlendirmeye dayalı etkin bir rehberlik ve yönlendirme hizmeti sunan bir yapıya dönüştürülecektir.	MEB (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, MYK, İŞKUR, DPB, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Rehberlik ve araştırma merkezlerinde eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetlerinin niteliğini artırmak amacıyla ölçme ve değerlendirme araçları güncellenecektir. Psikolojik ölçme araçlarını kullanacak uzmanların niteliğini artırmak amacıyla hizmetçi eğitim faaliyetleri gerçekleştirilecektir. Engellilere yönelik mesleki eğitim programları hazırlanacaktır. Üstün yetenekli bireylerin eğitimlerine yönelik farklı eğitim modelleri geliştirilecek ve uygulamaya konulacaktır.

Tedbir 203. Başta şiddet olmak üzere eğitim kurumlarında disiplin sorunlarının giderilmesine yönelik tedbirler artırılacaktır.	MEB (S), İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Okullarda öğrenciler kültür, sanat ve spor faaliyetlerine yönlendirilecek ve seçtikleri sosyal etkinlikleri yürütmek üzere eğitim materyalleriyle donatılmış çalışma alanları oluşturulacaktır. Eğitim kurumları yönetici ve öğretmenleri şiddet ve şiddete kaynaklık eden hususlarda hizmet içi eğitimlerden geçirilecektir. Eğitim alanlarında güvenlik önlemleri artırılacaktır.
Öncelik 86. Öğretmen yetiştirme ve geliştirme sistemi, öğretmen ve öğrenci yeterliliklerini esas alan bir performans sistemini de içerecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.			
Tedbir 204. Öğretmen istihdamına ilişkin strateji ve politika belgesi hazırlanacak ve uygulanmaya başlanacaktır.	MEB (S), Maliye Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, YÖK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Öğretmen istihdamına ilişkin strateji ve politika belgesi hazırlanacaktır. Eğitim fakültelerinin kontenjanları ülkenin gelecekte ihtiyaç duyacağı branşlara ve öğretmen sayısına göre belirlenecektir. Öğretmenlerin atamalarında bölgeler itibarıyla öğretmen ihtiyacının dikkate alındığı teşvik edici bir yaklaşım benimsenecektir.
Tedbir 205. Öğretmenlere ve okul yöneticilerine yönelik hizmet içi eğitimlerin sayısı ve etkinliği artırılacaktır.	MEB (S), Maliye Bakanlığı, Üniversiteler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları	Aralık Sonu	Yenilenen müfredatlara uygun olacak şekilde yönetici, öğretmen ve diğer personelin yeterlik alanlarını esas alan ve sorumluluğuna verilecek görevleri en uygun şekliyle yapmasını sağlayacak bilgi ve beceriyi kazandıran etkin bir hizmetiçi eğitim sistemi kurulacak ve düzenlenen seminer ve kursların niteliği artırılacaktır. Bu modelin tasarımında eğitim ihtiyacının belirlenmesi, eğitim ve öğretim dönemi dışındaki zamanların etkin kullanımı, eğitimlere ait etki analizlerinin yapılması, öğretmen ve öğrenci yeterliliklerinin değerlendirilmesi temel ilkeler olacaktır.
Öncelik 87. Eğitimde kalite, rekabet ve verimliliği artırmaya yönelik olarak okulları merkeze alan bir idari yapılanma ve bütçe sistemine geçilecektir.			
Tedbir 206. Eğitim hizmetlerinin sunumunda Bakanlık bünyesindeki il, ilçe ve okul yönetimlerinin yetki ve sorumlulukları artırılacaktır.	MEB (S), Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Bakanlık bünyesindeki il, ilçe ve okul yönetimlerinin mali ve idari konularda yetki ve sorumlulukları artırılarak verimlilik ilkeleri çerçevesinde, önceden belirlenmiş performans göstergeleriyle ölçülebilir bir yapı oluşturulacaktır. Gereklidenetim ve kontrol mekanizmaları

			tasarlanarak rekabetçi bir ortam sağlanacaktır.
Tedbir 207. Temel eğitim kademelerinde kalite güvence sistemi kurulacaktır.	MEB (S), YÖK, Üniversiteler, MYK, TÜRKAK, STK'lar	Aralık Sonu	Eğitim sisteminde kalite güvence sisteminin temel kriterleri ve göstergeleri belirlenecek ve konuya ilişkin teknolojik altyapı geliştirilecektir. Sonuç ve performans odaklı, öğretmen, yönetici, müfettiş yeterlilikleri tanımlanacak, yeterlilikler artırılacaktır. Sistem konusunda merkez ve taşra teşkilatından belirlenecek personele eğitim verilecektir. Kalite Güvence Sisteminde belli puanı geçen okul/kurumlara Kalite Beratı verilecektir.
Tedbir 208. Okullara ve eğitim kurumlarına yönelik rehberlik ve denetim faaliyetleri yaygınlaştırılacak, okul ve kurumların performansları izlenecektir.	MEB (S), Maliye Bakanlığı, TÜBİTAK	Aralık Sonu	Rehberlik ve denetim faaliyetleri çoklu veri kaynaklarının algılanmalarına dayalı ve e-denetim destekli yürütülecektir. Eğitimin kalitesinin artırılması amacıyla okul ve eğitim kurumlarının hizmet standartları belirlenecek, Performans Yönetim Sistemi kurulacaktır.
Tedbir 209. Türkiye'de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sisteminin (TEFBİS) etkin şekilde kullanımı sağlanacaktır.	MEB (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜİK	Aralık Sonu	TEFBİS projesiyle ulusal ve uluslararası platformlarda kullanılacak eğitim kurumlarına yapılan eğitim harcamaları, öğrenci maliyetleri, eğitim kurumlarına ve öğrencilere yapılan yardımlar gibi ihtiyaç duyulan istatistikî bilgiler ile hanehalkı eğitim harcamaları sistematik olarak tespit edilecek ve yayınlanacaktır. Okullar arasındaki imkân farklılıklarının azaltılması için okulların toplam bütçelerinin öğrenci sayısı ve merkezi yönetim bütçesi dışındaki gelirler de dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır.
Öncelik 88. Eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranları artırılacak, donanım ve fiziki altyapı geliştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojileri etkin bir şekilde kullanılacak, eğitime erişim bölgeler ve cinsiyet itibarıyla daha dengeli bir yapıya kavuşturulacaktır.			
Tedbir 210. Okul öncesi eğitim kurumları yaygınlaştırılacaktır.	MEB (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	36-60 aylık çocuklar ile ilkokula kayıt olmamış 60-72 aylık çocukların okul öncesi eğitime kazandırılması amacıyla bölgeler arasındaki farklar da dikkate alınarak gerekli fiziki altyapı sağlanacaktır.
Tedbir 211. Zorunlu eğitime devam etmeyen	MEB (S), Maliye Bakanlığı, İçişleri	Aralık Sonu	Aşamalı Devamsızlık Yönetimi Sistemi (ADEY) ortaöğretim

çocuklar eğitime kazandırılacak, kademeler arası geçiş oranları artırılabacaktır.	Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TÜİK, Yerel Yönetimler, STK'lar		kurumlarını da kapsayacak şekilde genişletilecek, bu doğrultuda okul yönetimlerinin kapasiteleri güçlendirilecektir. Devam ve erişim konusunda il durum raporları hazırlanarak analiz edilecektir. Ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısının yüksek ve okullaşma oranlarının düşük olduğu illerde derslik yapımı için ayrılan kaynak artırılabacaktır. Özellikle kız çocukları için pansiyon yapımına ağırlık verilerek kademeler arası geçiş oranları artırılabacaktır.
Tedbir 212. Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde yerleşim yerleri itibarıyla fiziki altyapı ve donanım dağılımının dengeli olmasına yönelik orta vadeli bir yatırım planı hazırlanacaktır.	MEB (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Derslik başına düşen öğrenci sayısı ve okullaşma oranları açısından Türkiye ortalamasının gerisinde olan illerin, Türkiye ortalamasına yaklaştırılması amacıyla kaynak kullanımına yön verecek beş yıllık orta vadeli yatırım planı hazırlanacaktır. Bu plan kapsamında yatırım ödeneklerinin dağılımında iller arasında önceliklendirme yapılacaktır.
Tedbir 213. FATİH projesi ülke geneline kademeli olarak yaygınlaştırılacaktır.	MEB (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK	Aralık Sonu	BT destekli öğretimin gerçekleştirilmesi çerçevesinde donanım ve yazılım altyapısının iyileştirilmesi, eğitime yönelik e- içeriğin sağlanması ve yönetilmesi, öğretim programlarında etkin BT kullanımı, öğretmenlerin hizmet içi eğitimi, bilinçli ve güvenli BT kullanımı ülke geneline yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 214. Yurt ihtiyacının karşılanması ve kredi-burs imkânlarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	YURTKUR (S), Maliye Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, YÖK, TOKİ	Aralık Sonu	YURTKUR'un kurumsal kapasitesi güçlendirilerek; yurt yapım ve yönetiminde kamu-özel ortaklığı modelinin uygulanabilirliğine ve öğrencilere sağlanan kredi-burs imkânlarının finans sektörüyle yapılacak işbirliği çerçevesinde çeşitlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.
Öncelik 89. Eğitimin her kademesinde alternatif finansman modelleri geliştirilecek, özel sektörün eğitim yatırımları kalite odaklı bir anlayışla teşvik edilecektir.			
Tedbir 215. Eğitimin yaygınlaştırılmasında merkezi idarenin yanı sıra mahalli idarelerin, gönüllü	MEB (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, YÖK,	Aralık Sonu	Özel okulların eğitim hizmetleri sunumundaki payı artırılabacaktır. Özel okullarda öğrenim gören öğrencilere devlet tarafından

kuruluşların ve özel sektörün katkısı artırılacaktır.	SPK, YURTKUR, BDDK, Türkiye Bankalar Birliği, Finans Kuruluşları		sağlanacak öğrenci başına eğitim-öğretim desteğine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Öncelik 90. Orta ve yükseköğretimde öğrenci ve öğretim elemanı değişimi ve hareketliliğini yaygınlaştırıp artırmaya yönelik uluslararası programlar ile yabancı öğrenci ve bilim insanlarının ülkemizdeki eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılımını artırmaya yönelik gerekli düzenlemeler yapılacaktır.			
Tedbir 216. Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Başkanlığının (Ulusal Ajans) görev ve yetkileri yeniden düzenlenecektir.	Avrupa Birliği Bakanlığı (S), MEB, Dışişleri Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Ulusal Ajansın idari yapısının yeniden düzenlenerek AB ülkeleri haricindeki ülkelerle halen yürütülmekte olan eğitim ve gençlik programlarının benzerlerinin yürütmesine imkan tanıyan kanun tasarsının yasalaşmasına yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.
Öncelik 91. YÖK, üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan ve kalite standartları belirleyerek denetleyen bir kurum haline dönüştürülecek, üniversitelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerklikleri artırılmak suretiyle yükseköğretim sisteminin rekabetçi bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.			
Tedbir 217. Yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.	YÖK (S), MEB, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, DPB, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	YÖK'ün düzenleme, yönlendirme, koordinasyon, planlama ve denetimden sorumlu bir yapıya dönüştürülmesine ve kurumsal kapasitesinin uzmanlığı esas alacak şekilde geliştirilmesine, üniversitelerin idari ve mali açıdan özerk ve hesap verebilir hale getirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 218. Üniversitelerin uzmanlaşacakları alanları belirlemeye yönelik bir strateji hazırlanacaktır.	YÖK (S), MEB, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Hazırlanacak araştırma altyapısı ve öğretim üyesi envanterine dayanarak üniversitelerin buldukları yörelerin potansiyellerine de uygun şekilde uzmanlaşmaları gözetilecektir. Bu çerçevede, akademik personel ve harcama politikası etkili şekilde kullanılacaktır.
Tedbir 219. Öğretim elemanı açığı giderilecek ve yurt geneline daha dengeli dağılımı sağlanacaktır.	YÖK (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) etkin bir şekilde uygulanacaktır. Yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyesi açığının yarattığı olumsuzlukları gidermek amacıyla uzaktan eğitim imkanları da kullanılarak gelişmiş üniversitelerin öğretim elemanı ve altyapısından yararlanılacaktır. Öğretim görevlisi, okutman ve uzman sayısını artırmak suretiyle

			yeni üniversitelerdeki öğretim elemanı açığı azaltılacaktır. Kısmi zamanlı ders verme özendirilecektir. Araştırma görevlilerinin özlük hakları iyileştirilecek ve özellikle yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyeliğini teşvik edici düzenlemeler yapılacaktır.
--	--	--	--

B. SAĞLIK SİSTEMİNİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Sağlık alanında son yıllarda yürütülen çalışmaların ve Sağlıkta Dönüşüm Programının etkisiyle hizmet sunumu, hizmete erişim, temel sağlık göstergeleri ve sağlık hizmetlerinden duyulan memnuniyet düzeyinde olumlu gelişmeler gerçekleşmiştir. Ancak, fiziki altyapı ve sağlık personelinin kent-kır ve bölgeler arası dağılımındaki farklılıklar ile sağlık hizmetlerinin finansmanın sürdürülebilirliğine ilişkin sorunlar önemini korumaktadır.

TABLO IV: 58- Nüfusa İlişkin Temel Sağlık Göstergeleri

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	OECD (3)	AB-27 (4)
Nüfus Artış Hızı (Binde)(1)	11,8	11,5	11,3	11,0	10,8	12,5	-	-
Toplam Doğurganlık Hızı(1)	2,15	2,14	2,12	2,11	2,09	2,08	1,74	1,56
Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)(1)	73,6	73,8	74,0	74,3	74,5	74,6	79,5	80,0
Anne Ölüm Oranı (100.000 canlı Doğum)(2)	-	19,4	18,4	16,4	-	-	-	6,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)

1) TNSA ve ADNKS sonuçlarına göre yapılmış TÜİK tahminidir.

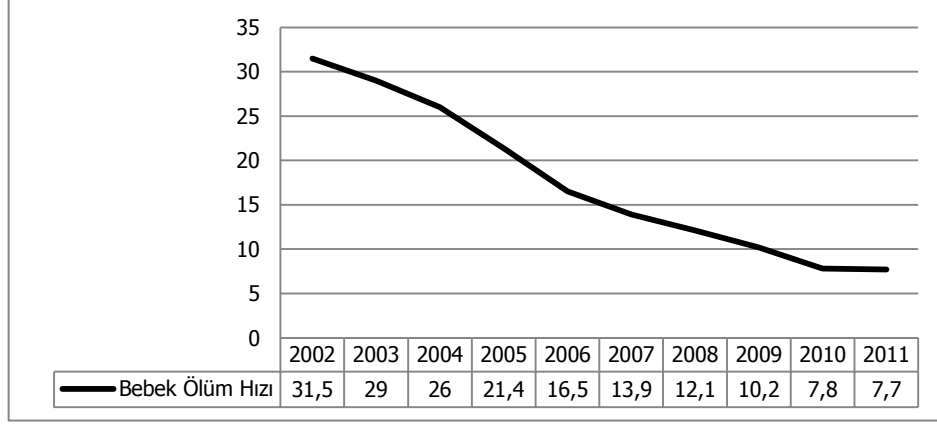
2) 2008 yılı TNSA-2008, diğer yıllar Sağlık Bakanlığı verisidir.

3) 2009 yılı verileridir (OECD Factbook 2011).

4) Health for All Database, 2010 yılı verileridir.

Bebek ölüm oranı, yıllar itibarıyla ciddi düşüş göstererek 2011 yılında bin canlı doğumda 7,7'ye gerilemiştir. Bu oran, 2009 yılında OECD'de binde 4,4, AB-27'de ise binde 4,2'dir. Bebek ölüm oranı, gelir seviyesi ve annenin eğitim düzeyiyle orantılı olarak azalmaktadır. Kırsaldaki ölüm oranları kentsele göre, doğu ve güney bölgelerdeki ölüm oranları ise diğer bölgelere göre daha yüksektir.

GRAFİK: 7- Bebek Ölüm Hızları (1.000 Canlı Doğumda)

Kaynak: 2011 yılı verisi İstanbul, Marmara ve Yıldırım Beyazıt Üniversitelerinin ortak çalışması olan Bebek ve Beş Yaş Altı Ölüm Araştırması 2012'den, diğer yıllara ait veriler Türkiye Halk Sağlığı Kurumundan temin edilmiştir.

Anne ve bebek sağlığı açısından önemli olan doğum öncesi bakım alma ve doğumun bir sağlık kuruluşunda yapılma oranlarında, yürütülen çalışmaların da etkisiyle iyileşmeler görülmektedir. 2003 ve 2011 yılları arasında doğum öncesi bakım alma oranı yüzde 81'den yüzde 95'e, doğumun sağlık kuruluşunda yapılma oranı ise yüzde 78'den yüzde 94'e yükselmiştir.

Aşılamaya ilişkin en önemli göstergelerden olan KKK ve BCG aşılarının yapılma oranı sırasıyla 2003 yılında yüzde 75 ve yüzde 76 iken 2011 yılında yüzde 98 ve yüzde 95'e yükselmiş olup bağışıklık kazandırmaya yönelik yürütülen çeşitli programların da etkisiyle son 5 yılda aşılama ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütüne göre bulaşıcı olmayan hastalıklar en önemli ölüm sebebi olup bu hastalıklardan kaynaklanan ölümlerin toplam ölümler içindeki oranı 2008 yılında dünyada yüzde 63 iken Türkiye'de yüzde 85 düzeyindedir. Kalp-damar hastalıkları ve kanser başta olmak üzere bulaşıcı olmayan hastalıklara neden olan temel faktörler tütün kullanımı, fiziksel aktivite eksikliği, aşırı alkol kullanımı ve düzensiz beslenmedir. Ülkemizde yaşlı nüfus oranının giderek artacağı da dikkate alındığında bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin çeşitlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı tarafından kronik hastalıklara bağlı olarak sağlığın bozulmasını ve erken ölümleri önlemek için sağlığın teşviki ve sağlıklı hayat programlarıyla entegre bir biçimde Türkiye Kalp ve Damar Hastalıklarını Önleme ve Kontrol Programı, Türkiye Diyabet Önleme ve Kontrol Programı, Türkiye Kronik Hava Yolu Hastalıklarını (Astım-KOAH) Önleme ve Kontrol Programı, Türkiye Obezite ile Mücadele Programı ve Ulusal Eylem Planı, Tütünle Mücadele, Ulusal Kanser Kontrol Programı ve Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı gibi programlar uygulamaya konulmuştur.

2010-2014 yıllarını kapsayan Türkiye Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Programı kapsamında, çocuklarda dengesiz beslenmenin ve obezitenin engellenmesi amacıyla, okul kantinlerinde ve yatılı pansiyonların yemekhanelerinde enerji yoğunluğu yüksek ancak besin değeri düşük yiyecek ve içeceklerin bulundurulması yasaklanmıştır. Bunun yerine,

süt, ayran, yoğurt, meyve suyu, taze sıkılmış meyve suyu ve tane ile satılabilecek meyvelerin bulundurulması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca 2012 yılının Mart ayından itibaren anasınıfı dâhil beşinci sınıfa kadar olan sınıflar için her gün ortalama 7 milyon öğrenciye süt dağıtılmaya başlanmıştır.

Sağlık hizmet altyapısında son yıllarda özellikle yatak kapasitesi açısından iyileşmeler görülmektedir. 2006-2011 döneminde yatak kapasitesinde yüzde 17,7 oranında artış olmuştur. 2011 yılında yoğun bakım yatakları hariç yatak kapasitesinin yüzde 57,6'sı Sağlık Bakanlığına, yüzde 16,5'i üniversitelere, yüzde 15'i özel sektöre ve yüzde 10,8'i MSB'ye ve diğer kamu kurumlarına aittir. Tüm hastanelerdeki hasta odalarının içerisinde banyosu ve tuvaleti bulunan en fazla ikişer kişilik odalara dönüştürülmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Bu dönüşüm neticesinde nitelikli yatak sayısı 2002-2011 yılları arasında Sağlık Bakanlığına ait hastanelerde 6.839'dan 38.272'ye, üniversitelerde 6.402'den 14.292'ye ve özel sektörde ise 5.693'ten 23.542'ye yükselmiştir.

TABLO IV: 59- Yıllar İtibarıyla Toplam Hasta Yatağı Sayısı ve Doluluk Oranları

	2006	2007	2008	2009(2)	2010(3)	2011(4)	OECD (5)	AB-27 (6)
Yatak Sayısı (1) (Bin)	196,6	200,8	204,1	211,6	218,9	231,4	-	-
10.000 kişiye Düşen Yatak Sayısı	28,3	28,6	28,7	29,2	29,9	31,3	49	54,5
Yatak Doluluk Oranı (Yüzde)	64,4	61,7	63,8	62,9	63,9	65,6	76	75,6

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, DSÖ

(1) Yoğun bakım ve Milli Savunma Bakanlığı yatakları dahildir.

(2) Sağlık Bakanlığı İstatistik Yıllığı 2009

(3) Sağlık Bakanlığı, Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Genel Bilgi Kitapçığı, Mart 2011 ve Sağlık Bakanlığı İstatistik Yıllığı 2010.

(4) Sağlık Bakanlığı İstatistik Yıllığı 2011

(5) OECD Health Data 2012

(6) DSÖ, Health for All Database, 2010

Sağlık Bakanlığının düzenleme, denetleme ve planlama rollerini kuvvetlendirmek amacıyla, 02/11/2011 tarihli ve 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameyle Sağlık Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu kararnameyle Sağlık Bakanlığının bağlı kuruluşları olarak, Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerini, Bulaşıcı Hastalıklarla ve Bulaşıcı Olmayan Hastalıklarla Mücadele ve Kontrol Programlarını, Tüketici ve Çalışan Güvenliğine ilişkin çalışmaları yapmak amacıyla Türkiye Halk Sağlığı Kurumu; ilaç, biyolojik ürünler, tıbbi cihazlar ve kozmetik ürünler alanına ilişkin ruhsatlandırma, düzenleme ve denetleme işlerini yapmak, strateji ve proje geliştirmek amacıyla Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu; hastane, ağız ve diş sağlığı merkezi ve benzeri kuruluşların açılması, işletilmesi, birleştirilmesi ayrılması gibi işleri yürütmek, kurum bünyesinde kurulacak olan kamu hastane birliklerinin kurulmasını ve işletilmesini sağlamak, kendisine bağlı kuruluşların insangücü, yatırım ve mali planlamasını yapmak amacıyla ise Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu ihdas edilmiştir.

Sağlık hizmetlerine olan talep her yıl artmakta olup 2006-2011 döneminde hastanelere yapılan toplam müracaat sayısı yüzde 55,3 artarken, özel sektörde bu artış yüzde 280,4 olarak gerçekleşmiştir. Özel sektörün toplam müracaat içerisindeki payı 2002 yılında yüzde 4,6 iken 2011 yılında yüzde 17,5'e yükselmiştir. Toplam müracaat sayısının

artışında sağlık altyapısının iyileştirilmesi ve hizmete erişimin kolaylaştırılması etkili olmuştur.

TABLO IV: 60- Yıllara ve Sektörlere Göre Toplam Hastane Müracaat Sayısı ve Dağılımı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	(Bin)									
Sağlık Bakanlığı	109 737	113 935	135 169	164 758	189 422	209 630	216 724	228 279	235 173	254 343
Üniversite	8 891	9 638	10 685	11 494	12 589	15 025	18 291	19 365	20 099	24 437
Özel	5 681	6 161	6 997	11 048	15 529	24 486	38 688	47 618	47 455	59 069
Toplam	124 309	129 733	152 851	187 300	217 540	249 141	273 703	295 262	302 984	337 850
Toplam İçindeki Pay										
	(Yüzde)									
Sağlık Bakanlığı	88,3	87,8	88,4	88,0	87,1	84,1	79,2	77,3	77,6	75,3
Üniversite	7,2	7,4	7,0	6,1	5,8	6,0	6,7	6,6	6,6	7,2
Özel	4,6	4,7	4,6	5,9	7,1	9,8	14,1	16,1	15,7	17,5

Not: MSB Hastaneleri dahil değildir.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı İstatistik Yıllığı, 2011

TABLO IV: 61- Sağlık Kuruluşlarının Durumu ve Hizmet Değerlendirmeleri, 2011

Kurum	Yatak Sayısı (Bin)	Müracaat Sayısı (Bin)	Yatan Hasta Sayısı (Bin)	Ameliyat Sayısı (Bin)(1)	Ameliyat Sayısının Müracaat Sayısına Oranı (Yüzde)	Ameliyat Sayısının Yatak Sayısına Oranı	Yatak Doluluk Oranı (Yüzde)	Hastanın Ortalama Kalış Günü	Yatak Devir Hızı (Hasta)
Sağlık Bakanlığı	121	254 343	6 775	2 209	0,9	18,3	66,4	4,3	55,9
Üniversiteler	35	24 437	1 607	617	2,5	17,6	73,6	5,8	46,2
Özel Hastaneler	32	59 069	3 054	1 374	2,3	42,9	53,6	2,0	95,6

Kaynak: Sağlık Bakanlığı İstatistik Yıllığı, 2011

Not: MSB Hastaneleri dahil değildir.

(1) Ameliyat sınıflandırmalarında, 2011 yılı itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü'nün Uluslararası Sağlık Müdahalesi Sınıflamasının baz alınması ve söz konusu sınıflandırmaya göre teşhis amaçlı ve küçük cerrahi müdahalelerin ameliyat sayısı içerisinde yer almaması nedeniyle geçmiş yıllara göre ameliyat sayılarında belirgin bir düşüş gözlenmektedir.

2011 yılında toplam yatak kapasitesinin yüzde 16,3'üne, uzman hekim sayısının yüzde 23,6'sına sahip olan özel sektör, tüm ameliyatların yüzde 32,7'sini gerçekleştirirken, toplam yatak kapasitesinin yüzde 17,9'una ve uzman hekim sayısının (asistan hekimler dâhil) yüzde 30,2'sine sahip olan üniversite hastaneleri yapılan ameliyatların sadece yüzde 14,7'sini gerçekleştirmişlerdir. Özel sektördeki devir hızının yüksek olması da yapılan ameliyat sayıları ile bağlantılıdır. Hem müracaat sayılarının hem de hasta devir hızlarının üniversitelerde daha düşük olduğu görülmektedir. Kronik hastaların uzun süreli yatışları bunda etkili olabilmektedir. Ancak, üniversite hastanelerinin son yıllarda finansal açıdan sıkıntılarının arttığı ve birçok üniversite hastanesi döner sermaye işletmesinin zarar ettiği ve borçlarının giderek artan bir seyir izlediği gözlenmektedir. Bu nedenle, 2008-2011 döneminde yapılan düzenlemeler ve ek kaynak aktarımları ile üniversite hastanelerinin finansal zorlukları aşmaya çalışılmakla beraber yapısal çözümlere yönelik ihtiyaç sürmektedir.

Yatak kapasitesindeki iyileşmelere rağmen ülke genelindeki dağılım sorunları devam etmektedir. 2012 yılı verilerine göre 29 sağlık bölgesi incelendiğinde, on bin kişiye düşen yatak sayısı, en gelişmiş bölge olan Ankara Etlik Bölgesinde 39 iken en az gelişmiş bölge

olan Urfa Bölgesinde ise 15'tir. Yatakların bölgeler arasında dengesiz dağılımı, sağlık personelinin de dengesiz dağılımına yol açan faktörlerden biridir.

2011 yılında toplam hekim sayısı 126.029, diş hekimi sayısı 21.099 ve hemşire sayısı ise 124.982'dir. Yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 171 ve hemşire sayısı 170 iken AB-27'de bu sayılar sırasıyla 333 ve 834, OECD'de ise 310 ve 840'tır. Sağlık personeli ülke ortalaması, AB ve DSÖ ortalamasının gerisinde olup özellikle hemşire açığı daha belirgindir.

Hekim açığını azaltmak amacıyla 2007-2008 döneminde 4.751 olan tıp fakültesi kontenjanı (GATA hariç) yüzde 92 oranında artırılarak 2012 yılında 9.100'e yükseltilmiştir. Aynı dönemde hemşire kontenjanı ise yüzde 101 artırılarak 5.674'ten 11.429'a çıkartılmıştır. Hemşireler temel olarak halk sağlığında ve klinik hizmetlerde görev alabildiklerinden, hemşire sayısının artırılması uzun vadede sağlık hizmetlerinde kaliteyi artırıcı ve maliyetleri düşürücü etkiye sahip olacaktır. AB-27'de 2,50, OECD'de ise 2,71 olan doktor başına hemşire oranı ülkemizde henüz 0,99 olup bu oranın artırılması için hemşire kontenjanlarının yükseltilmesi önem arz etmektedir.

Acil sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülmekte olup bu kapsamda kar paletli ambulans, hasta kabinli kar aracı, özel donanımlı ambulans ve hava ambulans sistemi yaygınlaştırılarak kullanılmaktadır.

Aile Hekimliği Bilgi Sistemi 81 ilin tamamında kullanılabilir hale gelmiş olup, bu sistem ile hastanelerden toplanan verilerin entegrasyonu büyük ölçüde tamamlanmıştır. Merkezi Hastane Randevu Sistemi (MHRS) tüm yurda yaygınlaştırılmıştır. Mevcut durumda günde ortalama 200.000 hasta MHRS aracılığıyla randevu almakta olup bu sayı tüm muayene randevularının yaklaşık yüzde 24'üne tekabül etmektedir.

Evde Sağlık Hizmetleri uygulaması kapsamında şu ana kadar 124.085 hastaya ulaşılmış olup halen 80.388 hastanın aktif takibi yapılmaktadır. Bu uygulama kapsamında 150.000 hastaya ulaşılması beklenmektedir.

Kamu sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı 2001 yılında yüzde 3,2 iken 2011 yılında yüzde 4,5 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oran AB-27'de yüzde 8,5, OECD'de yüzde 6,4'tür.

Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının sonuçlarına göre; 2011 yılında hastalanma durumunda tedavi masraflarının karşılanma yollarına bakıldığında, masrafların yüzde 76,4'ünün bir sosyal güvenlik kurumundan, yüzde 11,1'inin kişinin kendisi tarafından, yüzde 10,1'inin yeşil karttan, yüzde 0,8'inin ise özel sigortadan karşılandığı görülmektedir. 2004 yılında yüzde 28,2 olan tedavi masraflarını kendi karşılama oranı yeşil kart ve sağlık sigortası alanındaki gelişmelerin de etkisiyle 2011 yılında yüzde 11,1'e gerilemiştir. Aynı araştırmaya göre, son yıllarda sağlık alanında gerçekleştirilen iyileşmeler sonucunda genel olarak sağlık hizmetlerinden memnun olan kişilerin oranı 2003-2011 döneminde yüzde 39,5'ten yüzde 75,8'e yükselmiştir.

2002 yılında 699 milyon olan tüketilen ilaç kutu sayısı yüzde 146 oranında artarak 2011 yılında 1,7 milyar kutuya çıkmış olup aynı dönemde kamu ilaç harcaması 2011 yılı fiyatlarıyla 13,4 milyar TL'den 15,9 milyar TL'ye yükselerek yüzde 18 oranında artış

göstermiştir. 2010 yılında, karekod kullanımıyla ilacın her aşamasının izlenebildiği dünyadaki ilk yaygın uygulama olan İlaç Takip Sistemi (İTS) geliştirilmiştir. İTS'nin zorunlu olarak üreticilerden üretim bildirimini, eczanelerden ise tüketim bildirimini içeren birinci fazı 01/01/2012 tarihi itibarıyla tamamlanmış, tüm paydaşların ürünlere ait üretim, ithalat, satış, sarf, satış iadesi, deaktivasyon, alım onayı, ihracat ve satış iptal bildirimlerini yapmalarının zorunlu olduğu ikinci fazına geçilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Vatandaşların ekonomik ve sosyal hayata sağlıklı bireyler olarak katılımını sağlamak ve yaşam kalitelerini yükseltmeye katkıda bulunmak sağlık politikasının temel amacıdır.

Bu amaca ulaşmak için öncelikle koruyucu sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, birinci basamak sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi, altyapı ve sağlık personeli ihtiyacının karşılanması ve ülke genelindeki dağılımlarının dengelenerek bölgeler ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki farklılıkların azaltılması, sağlık hizmetlerinin eşitlik ve hakkaniyet ilkesiyle, hasta haklarına saygılı, erişilebilir, etkin ve kaliteli bir yapıya kavuşturulması, akılcı ilaç kullanım mekanizmalarının oluşturulması hedeflenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 92. Sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği, kalitesi ve etkinliği artırılmaya devam edilecektir.			
Tedbir 220. Sağlık personeli sayısının artırılmasına ve yurt genelinde dengeli dağılımına ilişkin çalışmalara devam edilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), MEB, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, YÖK, DPB, Üniversiteler	Aralık Sonu	Öncelikle hemşireler olmak üzere personel açığı bulunan alanlarda sağlık personeli yetiştiren eğitim kurumlarının kontenjanları artırılabilecektir. Sağlık kuruluşlarının hedef nüfus, hizmet bölgesi, fiziki yapı ve hizmet sunum özelliklerini esas alan ve somut hedefleri içeren personel dağılım planı çalışması güncellenecek ve Sağlık İnsan Kaynakları Stratejik Planı hazırlanacaktır.
Tedbir 221. Sağlık tesislerinde teşhise dayalı fiyatlandırma yaygınlaştırılacaktır.	SGK (S), Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Üniversiteler, Özel Sağlık Kuruluşları	Aralık Sonu	Tüm sağlık kuruluşlarının geri ödeme işlemlerinin Teşhis İlişkili Gruplara (TİG) dayalı olarak gerçekleştirilmesine ilişkin çalışmalar yapılacaktır. Türkiye'ye özgü TİG maliyetleri tespiti yapılacaktır.
Tedbir 222. Ulusal Sağlık Bilgi Sistemi güçlendirilmeye devam edilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, SGK, Üniversiteler, YÖK, İlgili Bakanlıklar, Özel Sağlık Kuruluşları	Aralık Sonu	Sağlık kayıtlarının tek veri tabanında toplanması ve sağlık kurumları arasında paylaşımına açık hale gelmesi sağlanacaktır.

Tedbir 223. Evde sağlık hizmetleri güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı. SGK,	Aralık Sonu	Evde sağlık hizmetlerinde hizmet sunumunun niceliği ve niteliği artırılarak sürdürülecektir.
Tedbir 224. Klinik Kalite Programı geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), SGK, Üniversiteler, YÖK, Özel Sağlık Kuruluşları	Aralık Sonu	Klinik kalite göstergeleri geliştirilecek ve pilot olarak uygulamaya konacaktır. Bilgi yönetim sisteminde bu göstergelerle ilgili gerekli alt yapının oluşturulması için çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 225. Merkez ve taşradaki tüm yönetici kademeleri için performans dayalı değerlendirme sistemi oluşturulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Yöneticileri değerlendirme kriterleri belirlenecek ve bu kriterlere göre yöneticiler belirli periyotlarda değerlendirilecektir.
Öncelik 93. Koruyucu sağlık hizmetleri güçlendirilerek yaygınlaştırılacaktır.			
Tedbir 226. Koruyucu Sağlık Stratejisi ve Eylem Planı hazırlık çalışmaları sonuçlandırılarak hayata geçirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), MEB, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar, SGK, TAPDK	Aralık Sonu	Vatandaşların bedenen ve ruhen tam iyilik halinde olması için sosyal, biyolojik ve fiziki çevreye yönelik eylemlerin bütüncül bir yaklaşımla planlanması ve uygulanması amacıyla Koruyucu Sağlık Stratejisi ve Eylem Planı tamamlanacaktır.
Tedbir 227. Bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik mevcut programlar sürdürülecek ve yeni programlar geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), MEB, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar, SGK, TAPDK	Aralık Sonu	Sağlığın geliştirilmesi ve teşviki kapsamında vatandaşın farkındalığı artırılacak, bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik koruyucu sağlık programlarının geliştirilmesine ve uygulanmasına devam edilecektir.
Tedbir 228. Bulaşıcı olmayan hastalıklar sürveyans sistemi geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Üniversiteler ve Özel Sağlık Kuruluşları	Aralık Sonu	Sağlık bilgi sistemlerinde kronik hastalıklarla ilgili mevcut raporlama sistemleri güncellenecektir.
Tedbir 229. Bulaşıcı hastalıkların kontrolünü sağlamak amacıyla tanı koyma, bildirim ve izleme faaliyetleri güçlendirilecek; ihbar ve bildirim sistemi ile standart tanı ve sürveyans sisteminin güçlendirilmesi sağlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Üniversiteler, Özel Sağlık Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Bulaşıcı hastalıkların tanısının geliştirilmesi için ülke genelinde laboratuvar altyapısı iyileştirilecektir. Standart vaka tanımları rehberleri güncellenecektir. Uluslararası sürveyans ağına katılım sağlanacaktır. Sürveyans sisteminin idari kapasitesi sistemin gerekliliklerini karşılar hale getirilerek antimikrobiyal

			direnç sürveyansı için bir sistem oluşturulacaktır. Hastane enfeksiyonları sürveyans sistemi geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır. Bulaşıcı hastalıkların ihbarı ve bildirim sistemi rehberi güncellenecek, elektronik takibe yönelik sistem geliştirilecektir.
Tedbir 230. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde izleme ve değerlendirme sistemleri oluşturulacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S)		Aile Hekimliği Bilgi Sistemi ile Sağlık-NET'in entegrasyonu tamamlanacaktır. Toplum Sağlığı Bilgi Sistemi güncellenecektir.
Öncelik 94. İlaçların etkin ve bilinçli kullanımını sağlamak amacıyla sağlık hizmet sunucularına ve vatandaşlara yönelik bilgilendirme faaliyetleri ve gerekli denetimler artırılacaktır.			
Tedbir 231. Gereksiz ilaç tüketimini önlemek üzere doktor, eczane ve hastalara yönelik etkin denetimler ve yaptırımlar hayata geçirilecektir.	SGK (S), Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Üniversiteler, Özel Sağlık Kuruluşları	Aralık Sonu	Gereksiz ilaç tüketimini önlemek üzere veri madenciliğini de içeren istatistiksel yöntemlerle hizmet sunucularının geçmiş davranışları dikkate alınarak doktor, eczane ve hastalara yönelik denetimler yapılacak ve yaptırımlar hayata geçirilecektir.
Tedbir 232. Akılcı ilaç kullanımı geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, YÖK, SGK, Üniversiteler, Özel Sağlık Kuruluşları	Aralık Sonu	Kanıtı dayalı tıp uygulamalarına ait süreç başlatılacaktır. Başta hekimler olmak üzere sağlık çalışanlarının ve vatandaşların farkındalığını artırmaya yönelik çalışmalar yapılacaktır. Sağlık eğitimi müfredatlarına akılcı ilaç kullanımı eğitimlerinin dahil edilmesi yönünde çalışmalar yapılacak, SGK veri bankası da kullanılarak akılcı ilaç kullanımı davranışlarını teşvik etme ve izleme-değerlendirmeye yönelik bir sistem geliştirilecektir. e-Reçete'nin yaygınlaşmasıyla beraber izleme, değerlendirme ve geri bildirim sisteminin tüm hekimleri kapsamına yönelik çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 233. Yerli ilaç	Sağlık Bakanlığı (S),	Aralık	İyi Klinik Uygulamaları ile ilgili

geliştirilmesi amacıyla bilimsel çalışmalar desteklenecek ve bu kapsamda ilaç sanayii teşvik edilecektir.	Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler, Sağlık Kuruluşları, Özel Sektör ve Meslek Kuruluşları	Sonu	araştırma merkezleri kurulması desteklenecektir. Klinik Araştırmaların uluslararası standartlarda yürütülmesi amacıyla mevzuat değişikliği yapılacaktır. Yerli ilaç üretiminin teşvik edilmesi amacıyla ilgili mevzuat gözden geçirilerek ilave düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 234. Tıbbi Cihaz Üretim Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK	Aralık Sonu	Mevcut durumda ithal edilen tıbbî cihazların yurt içinde üretiminin önündeki sorunlar tespit edilecek, teşvik ve vergi mevzuatı incelenecek, Tıbbi Cihaz Üretim Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır.

C. GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ, SOSYAL İÇERME VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

1. Mevcut Durum

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, bazı kesimlerin gelirden daha az pay almalarının bir sonucu olup bu durum yoksulluğun görülme sıklığını da artırabilmektedir. Ancak, yoksulluğun parasal olduğu kadar parasal olmayan boyutları da önem taşımaktadır. Yoksulluğun parasal olmayan boyutları; temel insani faaliyetleri sürdürmek için gerekli olan başta sağlık ve eğitim olmak üzere temel hizmetlerden ve kültürel olanaklardan yararlanma, üretim etkinlikleri içinde yer alma ve karar alma süreçlerine katılma bakımından yaşanan yoksunluklar olup buna maruz kalan kesimler sosyal dışlanmayla da karşı karşıya kalabilmektedir. Gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun azaltılması sosyal içermeyi güçlendirmekte ve toplumda sosyal adalet ve dayanışma kültürünü geliştirmektedir.

TABLO IV: 62- Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar ve Gini Katsayısı, 2006-2011

Yüzde 20'lik Dilimler	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Birinci Yüzde 20 (En yoksul)	5,8	6,4	6,4	6,2	6,5	6,5
İkinci Yüzde 20	10,5	10,9	10,9	10,7	11,1	11,0
Üçüncü Yüzde 20	15,2	15,4	15,4	15,3	15,6	15,5
Dördüncü Yüzde 20	22,1	21,8	22,0	21,9	21,9	21,9
Beşinci Yüzde 20 (En zengin)	46,5	45,5	45,3	46,0	44,9	45,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gini Katsayısı	0,40	0,39	0,39	0,39	0,38	0,38

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları.

Ülkemizin gelir dağılımına ilişkin göstergelerinde 2006 yılından bu yana önemli iyileşmeler görülmektedir. Gini katsayısı 2006 yılında 0,40 iken 2010 ve 2011 yıllarında 0,38'e gerilemiştir. Gelir paylaşımının daha adil hale gelmesi ve ekonomik büyüme, yoksul kesimin ortaya çıkan refah artışından daha fazla yararlanmasını sağlamaktadır.

TABLO IV: 63- Çeşitli Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

	(Yüzde)									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010(1)	2011(2)	
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	1,3	1,3	0,9	0,7	0,5	0,5	0,5	-	-	
Yoksulluk (Gıda ve Gıda Dışı)	28,1	25,6	20,5	17,8	17,8	17,1	18,1	-	-	
Görelî Yoksulluk (3)	-	-	-	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	
Kişi başı günl. 2.15 doların altı	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	-	
Kişi başı günl. 4.30 doların altı	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	-	

Kaynak: TÜİK

(1) TÜİK 2010 yoksulluk çalışmasında gıda yoksulluğu ile gıda ve gıda dışı yoksulluk rakamları verilmemiştir.

(2) 2011 yılı için yalnızca görelî yoksulluk rakamları açıklanmıştır.

(3) 2006-2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kullanılmıştır. Görelî yoksulluk hesaplanırken eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri medyan değerinin yüzde 60'ı yoksulluk sınırı olarak alınmıştır.

2003-2010 döneminde uluslararası karşılaştırılabilir yoksulluk sınırlarına göre fert yoksulluk oranlarının düşmekte olduğu görülmektedir. Kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 2,15 ABD dolarının altında kalan fert oranı 2003 yılında yüzde 2,4 iken, bu oran 2010 yılında yüzde 0,2 olarak gerçekleşmiştir. 4,3 ABD doları sınırına göre ise 2003 yılında yüzde 23,8 olan yoksulluk oranı 2010 yılında yüzde 3,7'ye düşmüştür.

Yoksulluk oranları 2003 yılındaki oranlarla karşılaştırıldığında önemli bir düşüş gözlenmekle birlikte, halen AB ortalamasının üzerindedir. Ayrıca, sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkisi AB ortalamasına göre daha sınırlıdır. 2010 yılında transfer öncesi görelî yoksulluk oranı yüzde 29,3, transfer sonrası görelî yoksulluk oranı yüzde 23,8 iken, AB-27 için aynı oranlar sırasıyla yüzde 25,7 ve yüzde 16,4'tür. Bu durum, sosyal transferlerin büyük bir bölümünün primli sistem kapsamındaki transferlerden oluşmasından, yoksul kesimin primsiz transferlerden yeterli düzeyde veya hiç yararlanamamasından kaynaklanmaktadır.

Yoksulluk, özellikle eğitim seviyesi düşük olanlar, yevmiyeliler, ücretsiz aile işçileri, tarım sektöründe çalışanlar ile geniş aileler arasında yaygındır. Eğitim durumu, yoksulluğu en iyi açıklayan değişkenlerden biridir. 2009 yılında okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyen fertlerde yoksulluk oranı yüzde 29,8 iken yüksekokul, fakülte ve üstü eğitimlilerde bu oran yüzde 0,7'ye düşmektedir. Eğitimde okullaşma oranları yıllar itibarıyla artmakla birlikte, kız çocuklarının okullaşma oranı erkek çocuklarının gerisindedir. Bu durum, kadınların yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya kalmasına zemin hazırlayan etkenlerden biridir.

Kırsal alanda yaşayanların yoksulluk riski kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha yüksek düzeydedir. 2009 yılında kırdaki yoksulluk oranı yüzde 38,7'dir. 2003-2009 döneminde yoksulluk oranındaki azalma büyük ölçüde kent yoksulluğundaki düşüşten kaynaklanmıştır. Kırsal alandaki işsizlik oranı genel işsizlik oranının gerisinde olmasına rağmen, kırsal alanda istihdamın çoğunlukla kişi başı katma değeri düşük olan tarım sektöründe olması ve kırdaki tarım dışı faaliyetlerin kısıtlılığı kırsal alanda yoksulluğun yüksek olmasında etkilidir. Nitekim 2011 yılında istihdamın yüzde 25,5'i tarım sektöründe iken bu sektörün GSYH'daki payı sadece yüzde 9'dur. Tarım sektöründe çalışanlar arasındaki yoksulluk oranı da yüzde 33'e genel yoksulluk oranınının 15 puan üzerindedir.

TABLO IV: 64- Çeşitli Kriterlere Göre Gıda ve Gıda-Dışı Harcamalar Bakımından En Yoksul Kesimler

(Yüzde)

Kesimler	Yoksulluk Oranı						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kırda Yaşayan	37,1	40,0	33,0	32,0	34,8	34,6	38,7
Okur-yazar Olmayan veya Bir Okul Bitirmeyen	38,0	37,5	31,5	28,1	29,0	30,5	29,8
Ataerkil veya Geniş Aile	32,7	32,0	27,3	20,2	23,9	21,8	24,5
Tarım Sektöründe Çalışanlar	39,9	40,9	37,2	33,9	32,1	38,0	33,0
Ücretsiz Aile İşçileri ve Yevmiyeliler (1)	43,1	38,7	34,5	32,0	28,6	32,0	29,6
Genel Yoksulluk Oranı (Gıda ve Gıda-Dışı Yoksulluk)	28,1	25,6	20,5	17,8	17,8	17,1	18,1

Kaynak: TÜİK

(1) 2003 yılına ait veriler yevmiyelilere, 2004-2009 yıllarına ait veriler ise ücretsiz aile işçilerine aittir.

İstihdam edilen kadınların yüzde 41,6'sı ile önemli bir bölümü tarım sektöründe ve genellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu kadınlar çoğunlukla sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilmektedir. Kentteki kadınların büyük bir çoğunluğu ise niteliklerinin kentsel alanlardaki işlere göre yetersiz kalması, ailedeki çocuk, yaşlı ve özürli bakımının sorun olması gibi nedenlerden dolayı işgücü piyasası dışında kalmaktadır. Kadınlarda işgücüne katılma oranı genel olarak erkeklerin gerisinde olmasına rağmen bu fark kentte daha belirgindir. 2011 yılında kadınlar arasında işgücüne katılma oranı kırdaki yüzde 37,5 iken, kentte yüzde 24,8'dir. Aynı oranlar erkekler için sırasıyla yüzde 71 ve yüzde 73,3'tür.

Yoksul kesimdeki çalışanlar, gerek vasıf düzeylerinin düşük olması gerekse yoğunlukla çalıştıkları tarım sektörü ile kentlerdeki marjinal sektörlerin özellikleri itibarıyla, düşük ücretler elde etmekte, genellikle geçici ve güvencesiz olarak çalışmaktadır. 2009 yılında ücretsiz aile işçileri ile yevmiyeliler arasındaki yoksulluk oranları genel yoksulluk oranlarınının sırasıyla 11,5 ve 8,9 puan üzerindedir. Söz konusu kesim çoğunlukla sosyal yardımlarla desteklenmektedir.

Göç, kentleşme, aile yapısında meydana gelen değişim, nüfus artışı ve işsizlik gibi nedenlerle sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyaç devam etmektedir. Bu kapsamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, MEB, SGK, Vakıflar Genel Müdürlüğü, YURTKUR ve belediyeler gibi kuruluşlar tarafından 2011 yılında yapılan kamu sosyal yardım harcamaları bir önceki yıla göre yüzde 17,8 oranında artmış ve GSYH'ya oranı yüzde 1,18 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO IV: 65- Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kuruluşların Sosyal Yardım Harcamaları

Kurum	Yardım Türü	2008		2009		2010		2011	
		Kişi Sayısı	Gider (Bin TL)	Kişi Sayısı	Gider (Bin TL)	Kişi Sayısı	Gider (Bin TL)	Kişi Sayısı	Gider (Bin TL)
SGK	Yaşlı ve Özürlü Aylığı	1 266 174	2 018 629	1 321 373	2 366 527	1 363 670	2 562 228	1 337 989	2 795 433
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Muhtaç Aylığı (Çocukları Muhtaç Aileler)	30 909	59 300	35 756	78 266	35 298	94 842	41 778	140 736
	Evde Bakım	113 000	399 899	204 652	959 303	284 595	1 567 245	352 859	2 271 343
	SYDV'ler (Fon) Tarafından Verilen Tüm Sosyal Yardımlar (1)	-	1 797 080	3 084 062	2 379 375	2 394 088	2 032 537	3 722 018	2 622 412
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Muhtaç Aylığı (yetim ve özürlüler)	4 433	13 728	3 629	13 425	3 662	13 362	3 520	14 681
	İmarat Hizmetleri	149 530	98 005	137 100	88 909	21 746	17 074	20 215	20 716
	Vakıf Gureba Hastanesi Fakir Hasta Tedavileri (2)	4 935	726	6 975	1 068	7 414	1 087	-	-
	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	10 000	4 555	10 000	3 756	10 000	2 709	15 000	2 930
Sağlık Bakanlığı	Yeşil Kart Uygulaması (3)	9 225 745	4 031 000	9 647 131	5 506 000	9 451 583	4 951 034	8 928 943	5 164 328
MEB	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	172 940	113 137	184 295	151 596	211 911	188 637	234 188	266 186
YURTKUR	Burs (yüksek öğretimdeki muhtaç öğrenciler) (4)	181 490	320 823	198 707	375 601	234 130	535 108	320 912	804 125
TKİ	Kömür Yardımı	-	433 283	-	594 500	-	557 798	-	654 306
TTK	Kömür Yardımı	-	5 318	-	15 425	-	20 650	-	12 836
Belediyeler	Tüm Sosyal Yardımlar (5)	-	519 034	-	484 860	-	452 813	-	543 685
TOPLAM		-	9 814 517	-	13 018 611	-	12 997 124	-	15 313 717
TOPLAM/GSYH (Yüzde)		-	1,03	-	1,37	-	1,18	-	1,18

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, MEB, Kalkınma Bakanlığı, SGK, Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, YURTKUR

(1) 2009 ve 2010 yıllarında kullanılan Yardım Bilgi Bankasının kullanımdan kalkıp Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesinin kullanıma geçildiği yıl olan 2011 yılında sosyal yardım alan kişi sayısı hakkında sağlıklı bilgi bulunmadığından, 2012 yılı ilk 9 aylık bölümü fayda sahibi kişilerin (3.787.462 kişi) 12 aya tamamlanarak 2010 yılı ile ortalaması alınması yoluyla 2011 yılı tahmin edilmiştir.

(2) Vakıf Gureba Hastanesi tüm eklentileriyle birlikte 25 Ekim 2010 tarihinde Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine devredildiği için 2011 yılı rakamlarına yer verilmemiştir.

(3) Kişi sayısı, Yeşil Kartı aktif olan kişi sayısını göstermektedir.

(4) Üniversitelerin kendi bütçelerinden öğrencilerine verdikleri yardımlar bu rakama dahil değildir.

(5) Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan Belediyelerin Bütçe Giderlerinin EKod 4'e göre tasnifindeki Hanehalkına Yapılan Transferler kalemindeki rakamlar alınmıştır. Yararlanan kişi sayısına ilişkin bilgi mevcut değildir.

Kamu sosyal yardım harcamalarındaki önemli artışa paralel olarak sosyal yardım sisteminde etkinliğin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Sosyal yardım sisteminde gerçek ihtiyaç sahiplerine etkin ve yeterli hizmet sunulması hedefi doğrultusunda, sistemde nesnel ölçütlerin oluşturulmasına yönelik Puanlama Formülü Projesi ile sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında iletişim ve işbirliğinin artırılmasına yönelik Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından devam ettirilmektedir. Puanlama Formülü Projesi kapsamında 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ana alan anket çalışması tamamlanmış olup 2012 yılı sonunda puanlama formülünün kullanılabilir hale getirilmesi planlanmaktadır. Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesiyle hane yaklaşımına geçilerek yoksulluk envanteri oluşturulmuş, hane bazlı olarak kişilerin tüm sosyo-ekonomik verileri elektronik ortamda tutulmaya ve tüm süreç bu ortamda yürütülmeye başlanmış, kamu sosyal yardımlarında mükerrer yardımlar büyük ölçüde engellenmiştir. Söz konusu proje, sosyal yardım yapan belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının sisteme entegrasyonunun yapılmasıyla 2013 yılı Haziran ayı itibarıyla tamamlanacaktır. Ayrıca 2012 yılı Ocak ayı itibarıyla Genel Sağlık Sigortası gelir testi işlemleri söz konusu sistem üzerinden yürütülmeye başlanmış olup 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla yaklaşık 12,5 milyon kişi, gelir testi sonucu sistem üzerinden çevrimiçi olarak SGK'ya iletilmiş ve söz konusu kişilerin sağlık hizmeti alması sağlanmıştır.

Sosyal yardım sisteminde yardımların genellikle sosyal güvenlik kaydı olmayanlara yapılmasının bireyleri kayıtlı çalışma yerine sosyal yardımlara bağımlı olarak yaşamlarını sürdürmeye teşvik eden bir yönü de bulunmaktadır. Bu durumun önüne geçmek ve çalışan yoksulluğunu gidermek için, 12/07/2012 tarihli ve 6353 sayılı Kanunla; 3294 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle hane içindeki kişi başına düşen geliri aylık net asgari ücretin 1/3'ünden az olması durumunda sosyal güvenlik kaydı bulunan kişilerin de sosyal yardımlardan yararlanabilmesi sağlanmıştır. Diğer taraftan yoksulluğun geçici bir durum olarak kabul edilmesi için sosyal yardım alan kesimin düzenli bir gelir elde edebilecekleri işlerde istihdam edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda sosyal yardım alan çalışabilir durumdaki yoksul kesimin yoksulluktan kalıcı bir şekilde kurtulabilmesi için işgücü piyasası ile bağlantılarının kurulması ve güçlendirilmesi amacıyla 2010 yılında Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı hazırlanıp uygulamaya konulmuştur. Söz konusu eylem planıyla çalışabilir durumdaki sosyal yardım başvurusunda bulunan yoksul kesimin İŞKUR kayıtları Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerinden otomatik olarak yapılmaya başlanmıştır. Eylem planının yürürlüğe girdiği tarihten 2012 yılı Ağustos ayına kadar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvuran ve sistem üzerinden İŞKUR'a yönlendirilen kişilerden yaklaşık 826 bin kişi İŞKUR hedef kitlesine girmiş olup bu kişilerden 313 binine randevu verilmiş ve 22 biniyle bireysel görüşme yapılmıştır. 54 bin kişi iş başvurusuna yönlendirilmiş, 10 bin kişi işe yerleştirilmiş, 35 bin kişi işgücü yetiştirme kurslarına başvurmuş ve başvuranlardan 9.500 kişi kursa katılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal yardım ve hizmet alanında ailenin ihtiyaçlarına bütüncül olarak yaklaşan, aile ve bireylere arz odaklı hizmet sunan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) modelini oluşturmak üzere çalışmalarına devam

etmektedir. ASDEP, sosyal yardım ve hizmetlere ihtiyacı olan aile ve bireylerin nesnel ölçütlere göre tespiti, bilgilendirilmesi, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlandırılması, diğer kamu hizmetlerinden yararlanmalarının sağlanması ve bu suretle yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve refah seviyelerinin yükseltilmesini amaçlayan ve bu sürecin tüm aşamalarında kendilerine rehberlik edilmesini öngören bir programdır. ASDEP'in pilot uygulamaları Kırıkkale ve Karabük illerinde gerçekleştirilmiştir.

Sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyacın artmasına paralel olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı sosyal hizmet sunan birimlerin sayılarında da artış görülmektedir. 2012 yılı Ağustos ayı itibarıyla Bakanlığa bağlı kuruluşların genelinde toplam kapasite doluluk oranı yüzde 76 düzeyindedir.

TABL IV: 66- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Sosyal Hizmet Kuruluş Sayıları ve Kapasiteleri

Kuruluş Türleri	2009		2010 (4)		2011		2012 (5)	
	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite
Çocuk Yuvası (0-12 Yaş) (1)	96	8 445	96	7 776	96	7 998	107	14 923
Çocuk Evi (0-18 Yaş) (2)	160	955	324	1 968	413	2 456	524	3 057
Yetiştirme Yurdu (13-18 Yaş) (3)	117	7 646	111	6 922	114	6 868	115	8 490
Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	18	395	23	490	27	628	30	490
Koruma ve Bakım Rehabilitasyon Merkezi	6	200	7	237	9	277	10	115
Huzurevi	81	8 126	97	9 260	99	9 608	105	11 682
Özürlü Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi	72	4 758	79	5 468	90	5 807	92	5 881
Toplum Merkezi	86		85		96		94	
Aile Danışma Merkezi	45		48		48		51	
Kadın Konuk Evi	29	680	43	943	51	1 125	69	1 676
ŞÖNİM (6)							4	

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

(1) 0-12 yaşlarındaki çocuklara yönelik sevgi evleri bu rakama dahildir.

(2) Çocuk evleri ayrı bir kuruluş statüsünde olmayıp müstakil apartman dairelerinden ibarettir.

(3) 13-18 yaşlarındaki çocuklara yönelik sevgi evleri bu rakama dahildir.

(4) 2010 yılı kuruluş sayıları ve kapasite yeniden düzenlenmiştir.

(5) Ağustos 2012 itibarıyla

(6) 6284 sayılı Kanun gereğince kurulan, şiddet önleme merkezleri şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği merkezlerdir.

Toplumda dışlanmaya maruz kalan ve sosyal hizmet ve yardımlara ihtiyaç duyanlar özellikle kadınlar, çocuklar, özürlüler ve yaşlılardır. Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması amacıyla 2008 yılında 9 GAP ilinde Kalkınma Bakanlığınca uygulanmaya başlanmış olan Sosyal Destek Programı (SODES); söz konusu nüfus kesimlerinin istihdam edilebilirliğini artırmayı, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarını sağlamayı; kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocukların, gençlerin ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı vermeyi hedeflemektedir. Sosyal içerme, kültür-sanat-spor ve istihdam

alanındaki projeleri destekleyen Program; 2010 yılında 16 DAP ilini, 2011 yılında ise pilot uygulama olarak Adana, Mersin, Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş illerini içerecek şekilde 30 ile yaygınlaştırılmıştır. 2008-2012 döneminde valiliklerin koordinasyonunda yerel düzeyde hazırlanan ve uygulanan 5.792 SODES projesine toplam 674 milyon TL kaynak tahsis edilmiştir.

Kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi ve eşit fırsatlardan yararlanmaları için ekonomik, sosyal ve kültürel etkinlik alanlarının genişletilmesine, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımlarının sağlanmasına ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesine dair çalışmalara devam edilmektedir. Bu kapsamda, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 20/03/2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede, Kadın Konukları Yönetmeliği, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Yönetmeliği ile Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulama Yönetmeliği hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

Kültürel değişimin hızlanması, aile kavramının önemini daha da artırmaktadır. Ekonomik gelişmenin sosyal kalkınmayla tamamlanabilmesi için aile kurumunun güçlendirilmesi, statüsünün geliştirilmesi ve aile üyelerinin yaşam standartlarının yükseltilmesini amaçlayan politikalar, temel öncelikler haline gelmiştir. Ailenin bütünlüğünün korunmasına, güçlendirilmesine ve sosyal refahın artırılmasına yönelik aile eğitimi programları çalışmaları yaygınlaştırılarak devam ettirilmektedir. Aile danışma merkezlerinde sunulan hizmetlerle, aile bireylerinin ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının artırılması amaçlanmaktadır. Aile destek hizmeti sunan aile danışma merkezi gibi kurum ve kuruluşların etkinliğinin artırılması ve koordinasyonunun sağlanmasına yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

Yoksulluk, göç, yetişkin aile bireylerinin işsizliği, ailelerin bilinç seviyeleri ve kültürel tutumları, aile içi sorunlar gibi nedenlerle zor koşullar altında yaşayan ve risk grubuna giren çocukların sayısı giderek artmaktadır. Yoksulluk geniş aileler ile tek ebeveynli aileler arasında daha yaygın olup ailenin yoksulluğu çocuğun birçok sosyal olanağın yoksun olarak yetişmesine; eğitim hayatından uzaklaşma, şiddete yönelme, çalışma ve sokakta yaşama gibi birçok riske maruz kalmasına yol açabilmektedir. Yoksulluk oranı çocuklarda yetişkinlere göre yüksektir. 2009 yılında 0-15 yaş nüfusu için bu oran yüzde 25,8 olup Türkiye, OECD ülkeleri arasında çocuk yoksulluğunun en yüksek olduğu ülkedir. 2011 yılında 0-18 yaş nüfusun yüzde 10,9'u Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımı Programlarından yararlanmıştır. 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kuruluşlarında yatılı ve gündüzlü hizmetlerden yararlanan çocuk sayısı 23.209'dur. 2012 yılı Temmuz ayı itibarıyla 41.778 çocuğa sosyal ve ekonomik destek verilmektedir. 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla tutuklu ve hükümlü olarak ceza infaz kurumlarında ve eğitim evlerinde bulunan toplam çocuk sayısı ise 1.878'dir.

Çocuk ve gençlerin kişisel ve sosyal gelişmelerinin sağlanmasını, toplumsal açıdan korunmalarına ilişkin tedbirlerin yaşama geçirilmesini, kente göçle gelmiş, uyum sağlayamamış veya diğer dezavantajlı durumdaki çocuk ve gençlerin şehir yaşamına dâhil edilmesini ve yoksunluklarının azaltılmasını amaçlayan ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Güvenli Hayat ve Güvenli Gelecek için Çocuk ve Gençler Sosyal Koruma ve Destek Programı (ÇOGEP) 2012 yılında 17 ilde başlatılmış olup bu programın 2013 yılında 37 ile yaygınlaştırılması planlanmaktadır.

Çocuk Koruma Sisteminin çocuk mağdur olmadan riski tespit ederek ihtiyaç duyulan destek hizmetlerine ulaşmasını sağlayan, koruyucu ve önleyici müdahaleleri içeren bir yapıya kavuşturulması önemini korumaktadır. Ayrıca bu alanda hizmet sunan kuruluşların kapasitelerinin artırılması, aralarındaki işbirliği ve eşgüdümün güçlendirilmesi ve mevzuattan kaynaklanan boşlukların giderilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Uygulanan politikaların ve yürütülen projelerin katkısıyla önemli gelişmeler sağlanmasına rağmen çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak tanımlanan; sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, gezici ve geçici tarım işlerinde çocukların çalıştırılmasının önlenmesine yönelik faaliyetlerde program bazlı bir yaklaşım yerine proje bazlı bir yaklaşımın benimsenmesi bu faaliyetlerde sürekliliğin sağlanmasını engellemektedir. Sanatsal ve kültürel faaliyetlerde çalışan çocuklara yönelik yasal düzenleme bulunmaması ve çocukların yaygın olarak istihdam edildikleri küçük işletmeler, tarım ve sokakta yürütülen işlerle ev hizmetlerinin İş Kanunu kapsamı dışında olması, iş yerlerinin etkin olarak denetlenememesi ile cezai müeyyidelerin yetersizliği nedeniyle bu alanlarda çalışan çocuklar yeterince korunamamaktadır. Çocuk işgücüne ilişkin mevcut durumu gösteren güncel bilgilere ve istatistiklere ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer yandan bizzat çalışmayan ancak mevsimlik tarım işleri nedeniyle aileleriyle birlikte göç eden çocukların eğitim, sağlık ve barınma koşullarının iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerin geliştirilerek yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Kanunla ihtilaf halindeki çocukların yargılanma ve rehabilitasyon süreçlerinin iyileştirilmesine ilişkin ihtiyaçlar ise devam etmektedir.

04/04/2012 tarihli ve 2012/9 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile çocuk hakları konusunda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyondan sorumlu olan Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kuruluna etkinlik ve süreklilik sağlamaya yönelik düzenleme yapılmıştır. Diğer yandan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme uygulamalarının izlenmesine ilişkin verilerin standart olmaması ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği uygulamaların izlenmesine ilişkin güçlüklerle yol açmaktadır.

Çocuk haklarını koruma ve geliştirmeye ve çocukların yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik tüm politika ve hizmetleri bütünsel bir yaklaşımla ele almak üzere ilgili paydaşlar ve çocuk temsilcilerinin katılımıyla Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlıkları devam etmektedir.

Çocuk istismarının önlenmesi, istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi ve çocukların ikincil örselenmesinin önlenmesi amacıyla Çocuk İzlem Merkezlerinin kurulmasına ilişkin 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi 04/10/2012 tarihli ve 28431 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2012 yılında, Ağustos ayı itibarıyla, özel eğitim hizmeti alan yaklaşık 246 bin özürsüz çocuk için 840 milyon TL ödeme yapılmıştır. Muhtaç özürsüzlere sunulan bakım hizmetleri kapsamında 2012 yılında, Ağustos ayı itibarıyla, yaklaşık 8 bin kişi özel bakım merkezlerinden, 383 bin kişi de evde bakım hizmetinden yararlanmıştır. Bu hizmetlerin karşılığı olarak 2012 yılında, Ağustos ayı itibarıyla, özel bakım merkezlerine 72,1 milyon TL, özürsüzlere bakım hizmeti veren kişilere de 1,6 milyar TL tutarında ödeme yapılmıştır. 2012 yılı Temmuz ayına kadar fiziki mekânların özürsüzlere erişebilirliğine uygun duruma getirilmesini düzenleyen 5378 sayılı Kanunda, 12/07/2012 tarihli ve 6353 sayılı Kanunla değişiklik yapılarak, söz konusu sürenin 1 yıl ertelenmesi ve bu sürenin gerektiğinde iki yılı geçmemek üzere uzatılabileceği hüküm altına alınmıştır. Kurum ve kuruluşlara ulaşılabilirliğin sağlanması hususunda ek süre verilmesi, idari para cezası uygulaması gibi

hususları düzenleyen yönetmeliğin anılan kanun gereğince 12/07/2013 tarihine kadar çıkarılması gerekmektedir. Toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına ve özürllülüğün önlenmesine katkıda bulunmayı amaçlayan Özürlüler Destek Programının (ÖDES) uygulanmasına 2011 yılından bu yana devam edilmektedir.

65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı son yıllarda artmaktadır. 65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfusa oranı 2000 yılında yüzde 6,8 iken, 2012 yılında bu oran yüzde 7'dir. Söz konusu oranın artış eğilimini sürdürerek 2025 yılında yüzde 9,9'a yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu durum, yaşlı nüfusun ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetlerin de yaygınlaştırılmasını gerektirmektedir. Nitekim yaşlılara yönelik hizmetlerin sunulduğu kuruluşların sayısı, bu hizmetlerden faydalanan kişi sayısı ve bu kapsamda yapılan harcamalar giderek artmaktadır.

TABLO IV: 67- Sosyal Hizmet Sunan Kamu Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Harcamaları

(Bin TL)

Harcama Yapılan Kesim	Kuruluş	2009	2010	2011	2012 (1)	
Çocuk-Genç	ASPB	321 517	391 316	429 983	340 907	
Yaşlı (1)	ASPB	125 148	154 299	188 653	183 304	
Özürlü	Kurum Bakımı	ASPB	152 134	168 991	197 393	157 718
	Özel Kuruluşta Bakım	ASPB	16 872	40 455	79 082	91 153
	Özel Eğitim	MEB	862 664	906 720	1 122 236	840 073
Toplum-Aile-Kadın	ASPB	17 408	38 104	740 703	903 521	
Toplam		1 495 743	1 699 885	2 758 050	2 516 676	

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), MEB

(1) SGK'ya ait 4 adet huzurevi 02/11/2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmiş olup harcama rakamının içinde bu huzurevlerinin harcamaları da yer almaktadır. 2012 yılı verileri Eylül ayı itibarıyla.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesi ve toplumla bütünleşmelerinin sağlanması temel amaçtır.

Sosyal koruma ağı sosyo-ekonomik ve yerel şartlar dikkate alınarak, nüfusun tümünü kapsayan, etkin, dezavantajlı kesimleri topluma entegre eden, toplumun her kesimine sorumluluk vererek sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini en aza indiren bir yapıya kavuşturulacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 95. Gelir dağılımı, sektörel politikalar ve transferler aracılığıyla iyileştirilecektir.			

Tedbir 235. Gelir dağılımını iyileştirmeyi ve yoksulluğu azaltmayı hedefleyen sosyal transferlerin etkinliği artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), MEB, Kalkınma Bakanlığı, SGK, TÜİK, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İŞKUR, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Sosyal transferlerin hedef kitleye ulaşması sağlanacak ve yoksulluk sınırının altındaki bireyin geliri yoksulluk sınırına yükseltilecektir. Söz konusu hususlara sosyal yardımlara ilişkin yapılacak yasal düzenlemede yer verilecektir.
Öncelik 96. Dezavantajlı kesimler için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişilebilirlik artırılacak ve özürliülerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilmeye devam edilecektir.			
Tedbir 236. Özürliülere yönelik okul öncesi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri geliştirilecek ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri etkin bir biçimde denetlenecektir.	MEB (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Aralık Sonu	Özürliülerin okula başlamadan önce almaları gereken eğitim konusunda verilen rehberlik ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir. Özürliülere hizmet veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin denetimine ağırlık verilecektir.
Tedbir 237. Özürliülerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Fiziki çevre şartlarının özürliülere uygun hale getirilmesi hususunda 5378 sayılı Kanunda öngörülen yedi yıllık süre, 6353 sayılı Kanunla sekiz yıla çıkarılmış olmakla birlikte söz konusu sürenin 2013 yılında sona erecek olması nedeniyle bu konudaki çalışmalara hız verilmesi ve oluşturulan Ulaşılabilirlik Eylem Planı kapsamındaki eylemlerin bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.
Tedbir 238. Kırsal alanda yaşayan yoksul kesimin ekonomik kaynaklarının çeşitlendirilmesi için yerel düzeyde gelir getirici projeler desteklenecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, SGK, İŞKUR, Yerel Yönetimler, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Tarımdaki yapısal dönüşüm sonucu ortaya çıkan vasıfsız ve yoksul işgücüne yönelik tarım dışı iş kollarında istihdam imkânlarını artıran programlar uygulanacaktır. Ayrıca, Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı kapsamında bu kesimin mesleki eğitim için İŞKUR'a yönlendirilmesine devam edilecektir. Kendi işini kurmak isteyen yoksul kişilere SYDV'ler aracılığıyla verilen proje destekleri sürdürülecektir. Bu kapsamda hedef kitlede proje destek programlarının bilinirliğini artırmaya yönelik

			çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 239. Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinden yararlanma imkânları geliştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, MEB, Kalkınma Bakanlığı, Yerel Yönetimler, STK'lar, Özel Sektör	Aralık Sonu	Çocukların erken çocukluk döneminde ihtiyaç duydukları gelişim fırsatlarına erişim imkânlarının ve kadınların işgücüne katılımının artmasına katkıda bulunmak üzere gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinden yararlanmalarına yönelik model geliştirilecektir.
Öncelik 97. Çalışabilecek durumda olan yoksullara yönelik sosyal yardımlar, yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretken duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olacak; çalışmayacak durumda olan yoksullar ise düzenli sosyal yardımlarla desteklenecektir.			
Tedbir 240. Çalışabilir durumdaki yoksul kişilerin işgücüne katılımını artırmaya yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	İŞKUR (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, SGK, KOSGEB, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı kapsamında sosyal yardım başvurusunda bulunan veya sosyal yardım alan çalışabilir durumdaki kişilerin İŞKUR'a kayıtlarının yapılmasına devam edilecektir. İŞKUR, kaydı yapılan sosyal yardım yararlanıcıları ile en kısa zamanda temasa geçecek ve bu kesime bunların özelliklerini de dikkate alarak, mesleki eğitim, işe yerleştirme, rehberlik-danışmanlık, toplum yararına çalışma gibi programları sunacaktır. Sosyal yardımlara ilişkin yapılacak yeni yasal düzenlemede çalışabilir durumdaki kişilerin sosyal yardımlardan yararlanabilmesi için İŞKUR'a kayıtları zorunlu hale getirilecektir.
Öncelik 98. Aile eğitim programları ve destek hizmetleri yaygınlaştırılacak, kadınlar ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda güçlendirilecek, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddete karşı daha yoğun mücadele edilecek, dezavantajlı durumdaki çocuklara yönelik önleyici, koruyucu ve rehabilite edici hizmetlerin kalitesi artırılacaktır. Sosyal yardım ve hizmet alanında ailenin ihtiyaçlarına bütünsel olarak yaklaşan bir sistem kurulacaktır.			
Tedbir 241. Kadınların, toplumsal yaşamdaki olanaklara erişimlerinin sağlanması için gerekli tedbirler alınacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Kadınların ekonomik ve sosyal yaşamdaki fırsatlardan eşit olarak yararlanabilmesi amacıyla, politika yapıcılara, karar vericilere, hizmet sunanlara ve topluma yönelik

			olarak eğitim programları ile eğitim materyalleri geliştirilecektir. İlgili materyaller kullanılarak seminerler düzenlenecek ve kamu politikalarına temel oluşturacak çalışmalar sürdürülecektir.
Tedbir 242. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla kadının ve aile bireylerinin şiddetten korunmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda duyarlılığı artırmak amacıyla hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planının güncellenmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planının (2012-2015) etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik olarak bilinçlendirme çalışmaları yapılacak, ilgili kuruluşların kapasiteleri güçlendirilecek ve hizmet sunum modelleri yaygınlaştırılacaktır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kadınlara yönelik aile içi şiddetin sebep ve sonuçları hakkında yapılan alan araştırmasından elde edilen sonuçların ilgili kurumların plan ve programlarına yansıtılmasına yönelik çalışmalar yapacaktır. Ayrıca, bu alandaki ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 243. Ailenin bütünlüğünün korunması, bilinçlendirilmesi ve desteklenmesine yönelik olarak hazırlanan aile destek hizmetleri ve aile eğitimi çalışmalarının etkinliği artırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı	Aralık Sonu	Aile kurumunun güçlendirilmesi amacıyla, aile eğitimi müfredatı geliştirilmiş olup, alana yönelik eğitim çalışmalarına öncelik verilecektir. Halihazırda bu eğitimi veren kurumların akreditasyonuna yönelik çalışmalar yapılacaktır. Aile bireylerinin korunması ve bilinçlendirilmesi amacıyla aile destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılması sağlanacaktır.
Tedbir 244. Evlilik öncesi eğitim, aile danışmanlığı ve aile eğitimi hizmet standartları oluşturulacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı	Aralık Sonu	Ülkemizdeki mevcut evlilik öncesi eğitim, aile danışmanlığı ve aile eğitimi hizmetlerinin belirli standartlara ulaştırılması için temel kriterler ve çalışma esasları belirlenecek ve bu

			esaslara uyulması sağlanacaktır. Geliştirilen modüllerin yaygınlaştırılması çalışmaları sürdürülecektir.
Tedbir 245. Çocuk koruma sistemi daha etkin hale getirilecek ve bu alandaki kurumsal kapasite artırılabilecektir.	Adalet Bakanlığı (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, MEB, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, STK'lar, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Merkezi Koordinasyon Kurulu ve İl Koordinasyon Kurullarının etkili çalışmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır. Çocuk mahkemelerinin sayısı ve personeli artırılabilecek; çocuk koruma alanında çalışan personelin bilgi ve duyarlılıkları geliştirilecek, mahkemelerde verilen tedbir kararlarının uygulanmasına yönelik kuruluşların kapasitesi güçlendirilecektir. Suç mağduru ve suça sürüklenen çocuklara yönelik kuruluşlardaki hizmetlerin ayrıştırılarak modellenmesi ve ihtisaslaştırılması sağlanacaktır.
Tedbir 246. Çocuk erken tanı ve uyarı modeli geliştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Aralık Sonu	Ülkemizde risk grubundaki çocukların korunmaya muhtaç hale gelmeden tespit edilerek, koruyucu ve önleyici tedbirlerle desteklenmesi için çocuk erken tanı uyarı sistemi oluşturmaya yönelik araştırma yapılacaktır.
Tedbir 247. Çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarına devam edilecektir.	ÇSGB (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, MEB, TÜİK, STK'lar	Aralık Sonu	Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesinin etkin olarak uygulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik faaliyetler devam ettirilecektir. Çocuk işçiliğine ilişkin mevcut durumu tespit etmek üzere Çocuk İşgücü Anketi yapılacaktır.
Tedbir 248. Çocuklara yönelik veriler TÜİK tarafından tek bir sistemde toplanacaktır.	TÜİK (S), ilgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Farklı kurumlar tarafından çocuklara yönelik derlenen bilgiler ve istatistikler, araştırma, izleme ve değerlendirme metodolojileri karşılaştırılabilir hale getirilecek ve ortak bir veri tabanı oluşturulacaktır.
Tedbir 249. Çocuk ve gençlerin şiddete yönelmelerinin ve her türlü çocuk istismarının	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), MEB, RTÜK, GSB, Reklam Özdenetim Kurulu, Televizyon İzleme	Aralık Sonu	Çocuk ve gençlerin kitle iletişim araçlarının zararlı etkilerinden korunmasına, ailelerin medya okuryazarlığı ve internetin

önlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Araştırma Kurulu, Medya Kuruluşları, STK'lar		doğru kullanımına, çocukların ve gençlerin spora ve sanatsal aktivitelere yönlendirilmesine, çocuk hakları ve çocuklara yönelik risklere ilişkin bilinç ve farkındalık artırıcı çalışmalara STK'lar ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde devam edilecektir.
Tedbir 250. Sosyal yardım ve hizmet alanında ihtiyaca en uygun destek ve hizmetin verileceği ASDEP modeli çerçevesinde aile odaklı bir sistem oluşturulacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, MEB, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	ASDEP ile halen farklı kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilmekte olan sosyal yardım, sosyal hizmet vb. kapsamındaki sosyal destek hizmetlerinin ailelerin ya da bireylerin başvuru yapmalarına gerek olmadan arz odaklı bir yaklaşımla sunulması, bu alanlardaki boşluk ve dağınıklığın giderilerek ailelere danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunulan bir sistem kurulması ve ailelerin refahının artırılması sağlanacaktır.
Öncelik 99. Sosyal hizmet sunumunda etkinliğin sağlanması amacıyla nitelikli personel ve ara eleman ihtiyacı giderilecek ve vatandaşların gönüllü katılımının artırılmasına yönelik mekanizmalar oluşturulacaktır.			
Tedbir 251. Sosyal hizmetler alanında nitelikli personel ve ara eleman yetiştirilmesi çalışmaları hızlandırılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), MEB, YÖK, İŞKUR, Üniversiteler, Maliye Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı	Aralık Sonu	Sosyal hizmetlerin sunumunda bakım elemanı ve meslek elemanı ihtiyacı bulunmakta olup bu eksiklik hizmet kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Sosyal hizmet alanında ihtiyaç duyulan nitelikli bakım elemanı yetiştirilmesi hususunda mesleki eğitimlere ağırlık verilmesi, sosyal çalışmacı yetiştirilmesi hususunda ise üniversitelerde açılan yeni bölümlerin öğretim görevlisi ve fiziki mekân ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 252. Bireylerin sosyal hizmetlere gönüllü katılımının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), RTÜK, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Ülkemizde sosyal hizmetler alanında kamu kurumlarının sunmakta oldukları hizmetlere toplumun katılımının artırılmasına yönelik olarak gönüllülüğün geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak, başta koruyucu aile hizmetleri olmak

			üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sunulan sosyal hizmetlerin tanıtımı yapılacak ve bu hizmetlerin geliştirilmesinde gönüllülüğün önemini vurgulayan bilgilendirici ve tanıtıcı faaliyetler yürütülecektir.
Tedbir 253. Korunmaya muhtaç çocuklar için alternatif bakım modelleri desteklenecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kamu Kurum ve Kuruluşları, İl Özel İdareleri, Belediyeler	Aralık Sonu	Çocuklara yönelik verilen hizmetlerin, aile yanında bakım, koruyucu aile, çocuk evi ve sevgi evi modelleri şeklinde verilmesine yönelik çalışmaların yaygınlaştırılmasına devam edilecektir.
Öncelik 100. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler çeşitlendirilecek ve geliştirilecektir.			
Tedbir 254. Yaşlanma konusuna bütünsel olarak yaklaşan bir politika belgesi oluşturulacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, MEB, SGK, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	2007 yılında hazırlanan Yaşlanma Ulusal Eylem Planı bir uygulama programına dönüştürülecek ve program kapsamındaki eylemlerin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 255. Yaşlılara yönelik kurumsal ve alternatif bakım hizmetleri geliştirilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Yaşlılara yönelik yatılı ve gündüzlü bakım hizmetlerinin sunulduğu kuruluşların sayısı ve niteliği artırılabilecektir. Ayrıca yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki rolleri artırılabilecektir.

Ç. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

2011 yılı sonu itibarıyla sosyal sigorta programlarının kapsadığı nüfusun oranı, kayıt dışı istihdamla mücadele çalışmalarının da etkisiyle, bir önceki yıla göre 2,4 puan artışla yüzde 85,4'e yükselmiştir.

Sosyal sigorta sisteminin gelirleri giderlerini karşılayamamakta ve sistem açık vermeye devam etmektedir. Sistemde yaşanan finansman sorununun en önemli nedenleri; geçmişte uygulanan erken emeklilik, yüksek aylık bağlama oranları, sağlık harcamalarının giderek artması ve bilgi teknolojilerinin etkin kullanılamamasıdır. Finansman açığını kapatmak için sisteme bütçeden yapılan transfer tutarının GSYH'ya oranı 2010 yılında yüzde 2,46 iken, 2011 yılında yüzde 1,28'e gerilemiştir.⁹ Söz konusu düşüşte 6111 sayılı Kanunla prim borçlarının yeniden yapılandırılması etkili olmuştur. 2011

⁹ Sosyal sigorta primlerine devlet katkısı, ek ödemeler, faturalı ödemeler, ek karşılıklar ve sosyal sigorta primleriyle ilgili teşvik tutarları hariçtir.

sonu itibarıyla yaklaşık 2,4 milyon kişi yapılandırmaya başvurmuş, 37,8 milyar TL tutarındaki Kurum alacağı yeniden yapılandırılmış ve yaklaşık 8,2 milyar TL tutarında tahsilat gerçekleştirilmiştir.

Sosyal sigorta sisteminin finansal sürdürülebilirliğinin önemli göstergelerinden biri olan aktif/pasif oranı 2011 yılı sonu itibarıyla 1,70 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında yüzde 43,3 olan kayıtdışı istihdam oranı 2011 yılında azalarak yüzde 42'ye düşmekle birlikte, söz konusu sorun sosyal sigorta sistemi gelirlerini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Diğer taraftan sistem, gelirlerinin olması gereken düzeyin altında gerçekleşmesine neden olan asgari düzeyde prim yatırılması gibi suistimallerle de karşı karşıya kalmaktadır. 2012 yılı itibarıyla yüzde 7,1 olan 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranının 2025 yılında yüzde 9,9'a yükseleceği tahmin edilmektedir. Tüm bu faktörlerin yanı sıra, doğurganlık oranlarının azalması ile doğumda beklenen yaşam süresinin giderek artmasının da sistem üzerindeki mali yükü artırması beklenmektedir.

Kayıtlı istihdam düzeyinin ve işgücüne katılım oranının düşük olması sebebiyle çalışan ve çalışabilir nüfusun bir bölümü sosyal yardım programlarından yararlanmaktadır. SGK tarafından kayıtdışı istihdamla mücadele konusunda 2008 yılında başlatılan çalışmalarda veri paylaşımı, yapılan denetimler, gelen ihbar-şikayetler sonucunda 2008-2012 Temmuz döneminde 1 milyon 201 bin kişi ile 80.701 işyerinin tescilsiz olduğu tespit edilmiş olup konuya ilişkin çalışmalara devam edilmektedir. Kayıtdışı istihdam, prim gelirlerinde düşüklüğe, kişilerin emeklilik dönemlerinde emeklilik güvencesinden yoksun kalmalarına ve ekonomide öngörülebilirliğin kısıtlanmasına sebep olması gibi nedenlerle üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle söz konusu alanda denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

TABLO IV: 68- Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus

	2009	2010	2011
I. Kamu Çalışanlarının Sigortalı Sayıları	9 028 211	9 191 803	9 998 872
1. Aktif Sigortalılar ¹	2 241 418	2 282 511	2 554 200
2. Aylık Alanlar (kişi)	1 795 334	1 822 730	1 856 273
3. Bağımlılar ²	4 991 459	5 086 562	5 588 399
4. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1)/(2)	1,25	1,25	1,38
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,03	3,03	2,91
II. Hizmet Akdi İle Çalışanların Sigortalı Sayıları	34 204 574	36 466 213	38 050 678
1. Aktif Sigortalılar ³	9 066 132	10 056 588	11 063 806
2. Kısmi Süreli Çalışan Sigortalılar	52 116	16 964	60 237
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	178 541	152 802	124 911
4. Aylık Alanlar (kişi)	5 290 270	5 535 411	5 777 300
5. Bağımlılar	19 617 515	20 704 448	21 024 424
6. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1+2+3)/(4)	1,76	1,85	1,95
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	2,68	2,57	2,38
III. Bağımsız Çalışanların Sigortalı Sayıları	14 705 935	15 177 791	15 390 199
1. Aktif Sigortalılar ⁴	1 832 133	1 862 192	1 880 740
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	389 791	374 535	270 780
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	1 014 948	1 101 131	1 121 777
4. Aylık Alanlar (kişi)	2 088 146	2 160 507	2 381 409
5. Bağımlılar ²	9 380 917	9 679 426	9 735 493
6. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1+2+3)/(4)	1,55	1,54	1,37
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,54	3,55	3,70
IV. Özel Sandıklar Toplamı	331 205	341 103	350 890
1. Aktif Sigortalılar	109 668	114 600	119 682

2. Aylık Alanlar	82 459	83 581	84 890
3. Bağımlılar ²	139 078	142 922	146 318
4. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1)/(2)	1,33	1,37	1,41
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	2,02	1,98	1,93
V. Genel Toplam	58 217 809	61 176 910	63 790 639
1. Aktif Sigortalılar	13 249 351	14 315 891	15 618 428
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	389 791	374 535	270 780
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	1 193 489	1 253 933	1 246 688
4. Kısmi Süreli Çalışan Sigortalılar	52 116	16 964	60 237
5. Aylık Alanlar	9 256 209	9 602 229	10 099 872
6. Bağımlılar ²	34 128 969	35 613 358	36 494 634
7. Aktif Sigortalı/Pasif Sigortalı (1+2+3+4)/(5)	1,61	1,66	1,70
8. Bağımlılık Oranı (5+6)/(1+2+3+4)	2,91	2,83	2,71
VI. Genel Nüfus Toplamı	72 561 312	73 722 988	74 724 269
VIII. Sigortalı Nüfus Oranı (Yüzde)	80,2	83,0	85,4

Kaynak: SGK

¹ Aktif sigortalı sayıları Nisan 2009 tarihinden itibaren kesenekleri Kuruma bildirilen kişi sayıları olarak verilmeye başlanmıştır. Nisan 2009 tarihinden önce ise aktif sigortalı sayıları katsayı sistemine göre verildiğinden, kesenekleri Kuruma bildirilen kişi sayıları 2009 yılı Aralık ayına göre geçmişe yönelik olarak revize edilmiştir.

² Bağımlıların hesaplanmasında yeni katsayılar dikkate alınarak veriler geçmişe yönelik olarak revize edilmiştir.

³ Zorunlu sigorta ve yurt dışı topluluk sigortasını kapsamaktadır.

⁴ Muhtarlık ve zorunlu sigortayı kapsamaktadır.

2012 yılı içerisinde 6283 sayılı Kanunla Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda bazı değişiklikler gerçekleştirilmiş, 2000 öncesi SSK emeklileri ile 2002 Nisan-Haziran döneminde emekli olan Bağ-Kurluların aylıklarında intibak gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece 2000 yılı sonrası gösterge esaslı sistemden, gelişme hızından pay alınan bir sisteme geçilmesiyle gelişme hızından pay alamayan yaklaşık 1,9 milyon emeklinin intibakı düzenlenmiştir.

Aynı Kanunla sağlık hizmetleri için yapılan usulsüz ve yersiz ödemelerin önlenmesi amacıyla biyometrik yöntemlerle kimlik doğrulaması yapılmasına imkân tanınmıştır. Yıl içerisinde Konya ilinde yürütülen pilot uygulamanın ardından yıl sonu itibarıyla Türkiye genelinde üniversite ve özel hastanelerde uygulamaya geçilmesi planlanmaktadır.

2012 yılı içerisinde çıkan 6353 sayılı Kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununda bazı değişiklikler yapılmış, sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı kişiler de Kanun kapsamına alınmıştır. Bu düzenlemeyle kişilerin sosyal yardımlardan yararlanabilmek için sosyal sigorta sistemi dışına çıkmalarının önlenmesi ve dolayısıyla kişilerin kayıtdışı çalışmalarının önüne geçilmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır.

2012 yılı başında yeşil kart sahipleri gelir testi sonuçlarına göre Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamına alınmaya başlanmıştır. Ayrıca, 2012 yılı Haziran ayı itibarıyla GSS kapsamında 11,2 milyon kişinin gelir testi sonuçlanmıştır. Buna göre, bunlardan aylık gelirleri brüt asgari ücretin üçte birinin altında olan yaklaşık 7,7 milyon kişinin primleri devlet tarafından ödenecektir.

Sigorta sisteminde finansal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla 5510 sayılı Kanunla aylık bağlama oranları düşürülmüştür. Bu nedenle, bireylerin emeklilik döneminde de hayat standartlarının korunabilmesi için bireysel tasarrufların artırılması ve tamamlayıcı emeklilik ve sağlık sigortası modellerinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Tüm sigorta işlemlerinin otomasyonla yapılması konusunda SGK tarafından başlatılan çalışmalar devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Sosyal güvenlik sisteminin; nüfusun tümünü kapsayan, toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılayabilen, mali sürdürülebilirliğe ve etkin denetim mekanizmasına sahip, kaliteli hizmet sunan bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 101. Sosyal sigorta sisteminde bilgi işlem altyapısı güçlendirilecek, sistem etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir hizmet sunan bir yapıya kavuşturulacaktır.			
Tedbir 256. Sosyal sigorta sisteminin bilgi işlem altyapısında kademeli olarak tam otomasyona geçilecektir.	SGK (S), ÇSGB, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, İŞKUR	Aralık Sonu	Sosyal sigorta sisteminin bilgi işlem altyapısında kademeli olarak tam otomasyona geçilerek etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir hizmet sunan bir yapı oluşturulacaktır.
Tedbir 257. Kurum alacaklarının takibi kapsamında bankalarla protokol yapılarak, Kurum alacaklarının e-haciz ile takip ve tahsil edilmesi sağlanacaktır.	SGK (S), Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği	Aralık Sonu	Bankalarla gerçekleştirilen protokoller çerçevesinde borçlunun banka mevduat hesabına elektronik ortamda haciz konulabilmesine yönelik bilgi işlem altyapısı oluşturulacaktır.
Öncelik 102. Sosyal yardım ve istihdam bağlantısı geliştirilerek sosyal güvenlik sisteminin finansal sürdürülebilirliği iyileştirilecektir.			
Tedbir 258. SGK denetim mekanizmaları güçlendirilerek, sosyal sigorta sistemi gelirlerindeki kaçaklar asgari düzeye indirilecektir.	SGK (S), ÇSGB, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, İŞKUR	Aralık Sonu	Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı çerçevesinde yürütülen çalışmalar kapsamındaki gelişmeler yakından izlenecek, sosyal yardım programlarından yararlanan çalışabilir durumdaki kişilerin istihdam içerisindeki payları artırılabilecektir. Kayıtdışı çalışma ve asgari düzeyde prim yatırılması gibi kötüye kullanımların önlenmesi için SGK'nın fiili denetim kapasitesini güçlendirecek çalışmalar yapılacak, denetim mekanizmasının iyileştirilmesi için kurumlar arası veri paylaşımı artırılarak veri

			kontrolleri doğrultusunda elde edilecek sonuçlar denetim faaliyetlerinde kullanılacaktır.
Öncelik 103. Tamamlayıcı emeklilik ve sağlık sigortası modelleri geliştirilecektir.			
Tedbir 259. Tamamlayıcı emeklilik ve sağlık sigortası konularına ilişkin model çalışmaları yürütülecektir.	Hazine Müsteşarlığı (S), ÇSGB, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, SGK	Aralık Sonu	Sigorta şirketleri ile birlikte, verilecek sigorta korumasının kapsamı ve somut olarak verilecek sigorta ürünlerinin belirlenmesi sağlanacaktır. İrad modelinin ana çerçevesini oluşturan parametrelerin yayımı 2012 yılı içinde gerçekleştirilecek ve yayımı müteakip, sigorta/emeklilik şirketlerinin bu hizmeti vermelerine izin verilecektir.

D. KÜLTÜRÜN KORUNMASI, GELİŞTİRİLMESİ VE TOPLUMSAL DİYALOĞUN GÜÇLENDİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Kültürel altyapının güçlendirilmesi, kültürel etkinliklerin yaygınlaştırılması, dünya ülkeleri ve özellikle Türk Cumhuriyetleri, soydaş ve akraba toplulukları ile kültürel ilişkilerimizin geliştirilmesi, yurtiçi ve yurt dışında bulunan kültür varlıklarımızın tespiti, araştırılması, bakım-onarım ve restorasyonu sektörel öncelikler olarak önemini korumaktadır.

Türk kültür, sanat ve edebiyatının yurt dışında tanıtılması ve Türkçenin yazı dili birikiminin dünya dillerine kazandırılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2005 yılından bu yana yürütülen Türk Edebiyatının Dışa Açılımı (TEDA) projesi kapsamında çeviri ve yayın destek çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede desteklenen eser sayısı 2012 yılı itibarıyla 1.202'ye ulaşmış ve bunlardan 822'si çeşitli dillere çevrilerek yayımlanmıştır.

Kültürel hayatın canlandırılması ve kültürel faaliyetlerin ülkenin bütününe yaygınlaştırılması amacıyla, yerel nitelikteki kültür hizmetlerinin yerel yönetimlere devredilmesi ve kültür alanında kamu-özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kültür alanında kamu-özel sektör işbirliği adına önemli bir açılım sağlamış olmakla birlikte, bu alanda sponsorluk uygulaması, henüz istenen seviyeye ulaşamamıştır. Bununla birlikte 2012 yılı içinde sponsorluk alanında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile çeşitli özel sektör kuruluşları arasında imzalanan protokollere göre 2 adet müze yapımı ve İstanbul AKM onarımının önemli bir kısmının özel sektör kuruluşlarınca karşılanması yönünde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu ve benzeri gelişmeler, kültür-sanat faaliyetleri alanındaki sponsorluğun önümüzdeki yıllarda artarak devam etmesine yönelik güçlü bir beklenti oluşturmaktadır. Bunu sağlamak adına kültür ve sanata sponsor olmayı özendirici, tanıtıcı ve kolaylaştırıcı çalışmaların önümüzdeki dönemde de devam etmesi önem arz etmektedir. Kültür ve

Turizm Bakanlığı tarafından kullanıcılarla etkileşime imkan veren Türkiye Kültür Portalı oluşturulması çalışmalarına devam edilmekte olup portal 2012 yılı içerisinde test yayınına başlamıştır. Ancak kültür portalı kapsamında yürütülen faaliyetlerin hızlandırılmasına, portalın içeriğinin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplumsal diyalogu, dayanışmayı, uzlaşi ve hoşgörü kültürünü öne çıkartacak, toplumsal bağlarımızı güçlendirecek tedbirlerin tespit edilmesi amacıyla ilgili tüm kamu kurumlarının, STK'ların, akademisyen ve aydınların katılımlarının sağlanacağı bir Kültür Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanması için çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

Yoğun göç ve çarpık kentleşmenin oluşturduğu sorunlar, toplumsal bütünlüğü ve uyumu zedeleyici ortamlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, yerel yönetimler ve STK'ların toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve bir arada yaşama kültürünü geliştirecek faaliyetlere ağırlık vermeleri gerekmektedir. Diğer taraftan, kültürümüzde önemli yer teşkil eden vakıflar, geçmişte toplumsal kalkınmanın temininde aktif rol üstlenmişken günümüzde bu anlamda oldukça geri planda kalmıştır. Genel anlamıyla STK'ların, özelde ise vakıfların özellikle kültürel ve sosyal politikalar alanında katma değer oluşturma potansiyelleri oldukça yüksektir. Bu bağlamda vakıfların toplumsal kalkınmaya daha fazla katkı vermelerini sağlayacak önlemler alınması gerekmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Toplumsal değişim sürecinde kültürel zenginliğimizin korunması ve geliştirilmesi, gelecek kuşaklara aktarılması, ortak kültürel değerlerimiz etrafında farklılıklara saygı çerçevesinde tüm bireylerin hoşgörü ve dayanışma içerisinde yaşaması temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 104. Yurtiçi ve yurt dışı kültür mirasımızın envanterinin çıkarılarak dijital ortama aktarılması sağlanacak, bu mirasın korunmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.			
Tedbir 260. Kültürel mirasımızın korunması, tanıtılması ve bu konuda kamuoyu bilincinin artırılması sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), MEB, TİKA, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yunus Emre Vakfı, Devlet Arş. Gn.Md., Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Yurt içindeki ve dışındaki tarihi eserlerimiz ve kültürel mirasımızın aslına uygun olarak korunması sağlanacak, yurt dışında restorasyonuna başlanan tarihi eserlerimiz öncelikli olarak tamamlanacaktır. Yazma eserlerin restorasyonu yapılarak, tıpkıbasımı ve günümüz Türkçesine çevirisi yapılacaktır. Yurt içindeki ve dışındaki yazma eserlerin

			tespiti yapılarak envanteri çıkarılacak, şahıs elinde bulunan önemli yazma eserler satın alınacaktır. Süleymaniye ve Beyazıt Devlet Kütüphanelerindeki yazma eser koleksiyonlarının dijital ortama aktarılması tamamlanacaktır. Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi (TUES) projesi hayata geçirilecektir.
Tedbir 261. Yeni Müzelerin kurulması sağlanacak, müzelerin ziyaretçi sayısının artmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Vakıflar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Müzeleşimde Algılama Teknikleri (MAT) projesinin tamamlanmasıyla oluşturulacak interaktif uygulamalarla müzeleşimde sunum teknikleri geliştirilecek ve bu suretle ziyaretçi sayısında artış sağlanacaktır. Başta tematik müzeler olmak üzere yeni müzeler kurulacak ve Müzeler Ulusal Envanter Sistemi (MUES) projesi hayata geçirilecektir. Ulusal Film Arşivi ve Müzesinin uygulama projeleri hazırlanacak ve yapımına başlanacaktır.
Tedbir 262. Soydaş ve akraba topluluklarla ortak kültürel değerler temelinde ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir strateji belgesi hazırlanacaktır	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, TİKA	Aralık Sonu	5978 sayılı Kanun uyarınca oluşturulan Kültürel ve Sosyal Eşgüdüm Değerlendirme Kurulu aracılığıyla soydaş ve akraba topluluklara yönelik ortak kültürel değerler temelinde, sosyal ve ekonomik ilişkileri geliştirmeye dönük bir strateji belgesi oluşturulacak ve uygulamaya konulacaktır.
Öncelik 105. Türkçenin dil birikimini ortaya çıkaracak; Türk tarihinin, kültür, sanat ve edebiyatının bütün dünyada tanınmasını ve yaygınlaşmasını sağlayacak çalışmalar desteklenecektir.			
Tedbir 263. Türkçenin geliştirilmesi, doğru ve etkin kullanımı sağlanacaktır.	Türk Dil Kurumu (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yunus Emre Vakfı, MEB, YÖK, TRT, TÜBİTAK, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Anadolu Ajansı	Aralık Sonu	Bilim, eğitim, öğretim, yayın kuruluşlarında Türkçenin doğru ve etkin kullanımı sağlanacaktır. Yazılı ve görsel basında ve ticari alanda yabancı kelimeler yerine Türkçe kelimelerin kullanımının özendirilmesine çalışılacak, işyeri adlarındaki yabancılaşmaya karşı yasal düzenlemeler yapılacaktır.

			Etimolojik sözlük hazırlanmasına ve yabancılara uzaktan Türkçe öğretimine yönelik çalışmalara başlanacaktır. Türk işaret dilinin oluşturulması, sözlüğünün ve dil bilgisinin hazırlanması sağlanacaktır. TDK'nın ikincil mevzuatının hazırlanmasına yönelik çalışmalara başlanacaktır.
Tedbir 264. Türkçenin dil birikimine ve gelişimine katkıda bulunmuş tarihi şahsiyetler hakkında belgesel, film ve çizgi film gibi görsel içerikler hazırlanacaktır.	Türk Dil Kurumu (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yunus Emre Vakfı, MEB, YÖK, TRT, TÜBİTAK, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Anadolu Ajansı	Aralık Sonu	Evlıya Çelebi Belgeselinin yapımı tamamlanacaktır. Diğer belgesel ve film yapımlarına ilişkin 3 yıllık bir planlama yapılacak ve bu plan dahilinde 2013 yılı içerisinde en az bir isim hakkında görsel içerik hazırlanacaktır. TRT-TDK işbirliğiyle hazırlanan Türkçeyle Yarışıyoruz programının yeni bölümleri yayınlanacaktır.
Öncelik 106. Toplumda dayanışma, uzlaşa ve hoşgörü kültürünü besleyen toplumsal kurum ve kaynakların tespiti ile bu kültürü zayıflatan etkenlerin ortaya çıkarılmasına yönelik sosyal araştırmalara öncelik verilecektir.			
Tedbir 265. Toplumda dayanışma, uzlaşa ve hoşgörü kültürünü besleyen toplumsal kurum ve kaynakların tespitine yönelik sosyal araştırmalar yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), TÜİK, Vakıflar Genel Müdürlüğü, STK'lar, Diyanet İşleri Başkanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Toplumdaki dayanışma, uzlaşa ve hoşgörü sorunlarının tespitinde ve çözümünde taraf olabilecek kurum ve kuruluşlar ile oluşturulacak bir platform marifetiyle araştırmanın içeriğine dair çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 266. Görsel içeriklerde ailenin bütünlüğü ve öneminin vurgulanması teşvik edilecektir.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kültür ve Turizm Bakanlığı, TRT, RTÜK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Aile içi ilişkileri güçlendiren, çocuk ve gençlerin aileleri ve toplumla sağlıklı ilişkiler kurmalarını sağlayan ve ortak değerlerimizi yücelten dizi, belgesel, çizgi film gibi yayınların yazılı ve görsel basında daha fazla yer alması teşvik edilecektir.
Öncelik 107. Kültür turizminin geliştirilmesi ve sinema, belgesel film gibi kültür ürünleri üretiminin teşvik edilmesi suretiyle kültür sektörünün ekonomik boyutu güçlendirilecektir.			
Tedbir 267. Kültür turizmi için elverişli bölgelerin tanıtımına ve bu bölgelerdeki tarihi korumacılık çalışmalarına ağırlık	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, TRT, Özel Sektör, Meslek Odaları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Kültürel mekânlarımıza yönelik yapılan tanıtımların çeşitlendirilerek artırılması sağlanacaktır. Kültür turizmi açısından gelişme potansiyeli taşıyan bölgelere yönelik

verilecektir.			eylem planları oluşturulacak ve bu bölgelerdeki tarihi dokunun tüm unsurlarıyla korunmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 268. Yerli film sektörüne yapılan destekler artırılabacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Ekonomi Bakanlığı, TRT, Özel Sektör, Meslek Odaları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Kültür ve Turizm Bakanlığınca sağlanan sinema desteğinin artırılması ve çeşitli ödüllerle desteklenmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 269. Kültürel tesis ve faaliyetler kademeli olarak yerel yönetimlere devredilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Kütüphane ve kültür merkezi gibi yapıların, yerel yönetimler ile üniversitelere devredilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 270. Kültürel hizmet ve faaliyetlerin toplumun tüm kesimlerine ulaşması sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, TÜİK, Yerel Yönetimler, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Sahne sanatları için uygun ortamlar oluşturulması sağlanacak ve bu alanlardaki özel girişimcilik desteklenecektir. Kültürel hizmetlerin verimliliğini ve etkinliğini tespit etmek amacıyla çalışmalar yapılacaktır.

E. GENÇLİK HİZMETLERİNİN VE SPOR FAALİYETLERİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Türkiye'de 15-24 yaş grubundaki genç nüfus, 2011 yılı sonunda 12.542 bin olup toplam nüfusun yüzde 16,8'ini; 15-29 yaş grubunda ise 18.848 bin olup toplam nüfusun yüzde 25,2'sini oluşturmaktadır. Ülkemiz, Avrupa'da genç nüfusun toplam nüfusa oranının en yüksek olduğu ülkedir. Genç nüfus yapısı, ülkemize değerlendirilmesi gereken bir demografik fırsat penceresi sunmaktadır.

2010 yılı OECD verilerine göre ülkemizdeki 15-29 yaş grubundaki gençlerin yüzde 31,4'ü eğitimde, yüzde 47,1'i işgücü piyasasında yer almakta ve bir şekilde toplumsal ve ekonomik hayata katılmakta iken gençlerimizin yüzde 28,1'i ne istihdamda ne de eğitimdedir. Türkiye bu durumdaki gençler bakımından OECD ülkeleri arasında en yüksek orana sahiptir. Bu oran OECD'de yüzde 9,1; AB-21'de yüzde 7,2'dir. Bu durum genç kadınlar açısından daha da olumsuz bir görünüm sergilemekte olup ülkemizdeki 15-29 yaş grubundaki kadınların yüzde 52'si ne istihdamda ne de eğitimde yer almaktadır. Bu durumdaki gençler ağırlıklı olarak ümidini kaybetmiş ve iş aramayanlar ile ev kadınlarından oluşmakta olup bu gruplara yönelik özel politika ve hizmetlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Hareketlilik, gençlerin sosyal ve kültürel gelişimleri, bilgi ve becerilerini artırmaları ve vizyon kazanmaları açısından önemli bir araçtır. Bu çerçevede, gençlerin hareketliliğini sağlayan programlar çeşitlendirilmeli, kapsam olarak genişletilmeli ve başta özel politika geliştirilmesi gereken gençler için olmak üzere daha erişilebilir hale getirilmelidir. Bu

kapsamda Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Başkanlığına başta gençler olmak üzere vatandaşların hareketliliğini Avrupa çapında geliştirmeye yönelik olarak yürütülen Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programları önemli bir işlev görmektedir. 2012 yılı Temmuz ayı itibarıyla bu iki programdan yararlanan kişi sayısı 23.761'dir. Ayrıca yurtiçi hareketlilik kapsamında YÖK tarafından yürütülen Farabi Programı kapsamında 12.540 öğrenci ve öğretim üyesi üniversiteler arası değişim olanaklarından yararlanmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığının (GSB) gençlik kamplarının yanı sıra, 2012 yılında başlatılan Gençlik Treni, Seyyah ve Lider Gençlik Kampları projeleri ile toplam 104 bin gencin kültürel, sosyal ve eğitim amaçlı hareketliliği sağlanmıştır.

2011 yılı Hanehalkı İşgücü Anketine göre, genç nüfusta işsizlik oranı bir önceki yıla göre 3,3 puan azalarak yüzde 18,4'e gerilemesine rağmen genel işsizlik oranının yaklaşık iki katıdır. Toplam kayıt dışı istihdam oranı ise yüzde 42 iken gençlerde bu oran yüzde 56'dır. İşsizlik, işgücüne katılım, istihdam gibi konular gençlerin ekonomik hayata katılımları ile yakından ilgili olup gençler işgücü piyasasına girişte ve insana yakışır iş olanaklarına erişimde sorunlar yaşamaktadır.

Toplumsal alanda yaşanan toplumsal aidiyet ve dayanışma duygusunun zayıflaması, ailelerin çözülmesi, kimlik çatışmaları gibi sorunlar en çok gençleri etkilemektedir. Sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklar, şiddet eğilimi ve bilinçsiz internet kullanımı gençler için risk faktörü olmaya devam etmektedir.

Gençliğe yönelik hizmetlerin, gençlerin toplumsal hayata aktif katılımlarını ve sağlıklı bireyler olarak yetişmelerini sağlayacak, özgüven ve toplumsal aidiyet duygularını güçlendirecek şekilde sunulması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla politika ve hizmetlerin geliştirilmesi, yürütülmesi ve ilgili kurumlar arası eşgüdümün artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Gençlere yönelik politika oluşturma ve uygulama süreçlerinde gençlerin taleplerini ve katılımını dikkate alan ve gençlik STK'larıyla ortak çalışmaları ön plana çıkaran bir yaklaşımın geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda GSB tarafından; gençliğin kişisel ve sosyal gelişimini desteklemeyi, gençlerin potansiyellerini gerçekleştirebilmelerine imkân sağlamayı, karar alma ve uygulama süreçleri ile sosyal hayatın her alanına etkin katılımlarını artırmayı ve yenilikçi fikirlerini hayata geçirmeyi hedefleyen projeleri desteklemek amacıyla 2012 yılında Gençlik Projeleri Destek Programı uygulanmış ve 120 proje desteklenmiştir. Ayrıca GSB'nin STK'larla ilişkilerini yasal temellere dayandırma konusunda mevzuat hazırlama çalışmaları devam etmektedir.

Gençler ile kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve gençlikle ilgili kişi ve kuruluşların katılımıyla 14-18 Mayıs 2012 tarihleri arasında Ankara'da Gençlik Şûrası düzenlenmiştir. Şûrada gençlikle ilgili konulara ilişkin durum tespiti yapılmış, orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirilerek uygulamadan kaynaklanan sorunlar ve buna ilişkin çözüm önerileri tartışılmıştır.

Gençlik ve spor politikalarının eğitim, sağlık, barınma, istihdam, sosyal güvenlik, tanıtım gibi pek çok alanı ilgilendirdiği dikkate alındığında ilgili kurum ve kuruluşların etkin katılımıyla gençlik ve spor alanlarında bir strateji belgesinin hazırlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, 2012 yılında GSB'nin koordinasyonunda Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi hazırlık çalışmaları yürütülmüştür.

Türkiye’de 2010 yılında 2.763.619 olan lisanslı sporcu sayısı (SGM, TFF, MEB toplamı) 2011 yılında 2.901.095’e, 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla 3.360.422’ye ulaşmıştır. Spor kulübü sayısı 2010 yılında 10.498 iken 2011 yılında 11.071’e, 2012 yılı Eylül ayı sonunda 11.424’e yükselmiştir. Son 2 yılda antrenör sayılarında da hızlı artış gerçekleşmiştir. 2010 yılında 103.651 olan antrenör sayısı 2011 yılında 135.821’e, 2012 yılı Ağustos ayı sonunda ise 137.124’e yükselmiştir. Özet olarak son iki yılda lisanslı sporcu sayısında yüzde 21,6, spor kulübü sayısında yüzde 8,8 ve antrenör sayısında yüzde 32,4’lük artış kaydedilmiştir.

2012 Londra Olimpiyat Oyunları’na 114 sporcuyla katılan ülkemiz, oyunlarda 2 altın, 2 gümüş ve 1 bronz olmak üzere toplam 5 madalya elde etmiş ve 85 ülke içerisinde 32’inci olmuştur. Londra 2012 Paralimpik Oyunları’na ise 69 sporcu katılmış ve ülkemiz bu oyunlarda bireysel dallarda 8, takım oyunlarında ise 2 madalya kazanmıştır.

Bu gelişmelere rağmen ülkemizde spor politikalarının hazırlık, uygulama ve takip süreçlerinin iyileştirilmesi, spor alanında hem fiziki hem de insan gücü altyapısının güçlendirilmesi, uluslararası müsabakalarda başarılı olacak daha fazla sayıda sporcu yetiştirilmesi ve sporun bir yaşam tarzı olarak halka benimsetilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Spor tesislerinin bölgeler ve branşlar bazındaki dağılımında dengesizlikler bulunmakta, tesislerin rasyonel ve ortaklaşa kullanımları sağlanamamaktadır.

Halkın spora olan ilgisini artıracak ve spor yapmaya teşvik edecek proje ve kampanyalar gerektiği ölçüde hayata geçirilememekte, yazılı ve görsel medyada futbol ve basketbol gibi popüler spor branşları dışındaki branşlara yeterince yer verilmemektedir.

Uluslararası düzeyde başarılı sporcular yetiştirmek için uygun fiziksel altyapının oluşturulması, yeterli donanıma sahip antrenörlerin yetiştirilmesi ve başarılı sporcuları teşvik edecek burs ve teşvik sistemlerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Gençlerin ekonomik ve sosyal hayat ile karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarını sağlamak ve gençlere yönelik kaliteli hizmetler sunmak, bireylerin spora aktif katılımlarını teşvik etmek, sporu bir yaşam tarzı olarak benimsetmek ve uluslararası müsabakalarda daha fazla başarılı sporcular yetiştirmek için gerekli altyapı ve üstyapı imkanlarını sağlamak temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 108. Gençlerin talep ve ihtiyaçları dikkate alınarak gençliğe yönelik hizmetlerin kapsamı genişletilecek ve niteliği artırılacaktır.			
Tedbir 271. Gençliğe yönelik hizmetler daha etkin ve koordineli	GSB (S), Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, MEB, Sağlık Bakanlığı,	Aralık Sonu	Gençliğe yönelik faaliyet ve hizmetlerin gerçekleştirilmesinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile STK’lar arasında koordinasyon sağlanacak,

sunulacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yerel Yönetimler ve STK'lar		yerel yönetim ve merkezi idare işbirliği artırılabilecektir.
Tedbir 272. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlere yönelik hizmetler geliştirilecektir.	GSB (S), Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları, STK'lar, Sendikalar, Özel Sektör, Medya Kuruluşları	Aralık Sonu	Özellikle eğitimde ve istihdamda olmayan gençlere yönelik yaygın eğitim ve rehberlik başta olmak üzere nitelik artırmayı amaçlayan hizmetler güçlendirilecektir.
Tedbir 273. Gençlik ve kültür merkezleri yeniden yapılandırılarak, sayıları ile faaliyet çeşitleri artırılacak ve desteklenecektir.	GSB (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Yerel Yönetimler, TOKİ, STK'lar	Aralık Sonu	Gençlik merkezlerinin etkinliğine yönelik bir araştırma projesi yapılarak, geliştirilebilecek alanlar tespit edilecek, gençlik merkezleri yeniden yapılandırılıp, merkez ve personel sayıları artırılacak, faaliyetlerinde çeşitliliğe gidilecektir.
Tedbir 274. Gençliğe yönelik faaliyet gösteren STK'lar güçlendirilecektir.	GSB (S), Kalkınma Bakanlığı, STK'lar	Aralık Sonu	Gençlere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının projeleri bir hibe programıyla desteklenecektir.
Tedbir 275. Gençlerin toplumsal hayata aktif katılımlarının sağlanmasına, şiddete ve zararlı alışkanlıklara yönelmelerinin önlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	GSB (S), Kalkınma Bakanlığı, MEB, Yerel Yönetimler ve STK'lar	Aralık Sonu	Gençlerin yaygınlaşan şiddet ve zararlı alışkanlıklardan uzak durmalarını temin etmek amacıyla spor ve sanata yönlendirilmeleri sağlanacaktır. Bu bağlamda gençliği spora ve sanatsal aktivitelere yönlentecek programlar yaygınlaştırılacak, amatör spor branşlarının altyapısı güçlendirilecek, gençlerin, gençlik ve izcilik faaliyetlerine katılmaları özendirilecektir. Bu çerçevede gençlik ve izcilik kampları yeniden yapılandırılarak sayıları artırılacaktır.
Öncelik 109. Spor tesislerinin erişilebilirliği, hizmet çeşitliliği ve sayısı artırılabilecektir.			
Tedbir 276. İllerdeki spor tesisleri envanteri uzaktan erişime açılacaktır.	GSB (S), Kalkınma Bakanlığı, MEB, Üniversiteler, TÜİK, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Farklı kamu kurum ve kuruluşlarına, yerel yönetimlere ve özel sektöre ait spor tesislerinin envanteri ve kullanım imkanları, halkın rahatça erişebileceği ve kullanabileceği şekilde ortak bir veri tabanı aracılığıyla uzaktan erişime açılacaktır.

Tedbir 277. Mevcut spor tesislerinin etkin kullanımı sağlanacaktır.	GSB (S), MEB, Üniversiteler, Spor Tesisi Olan Kamu Kurum ve Kuruluşları, TÜİK, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	GSB'ye, MEB'e, üniversitelere, kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan spor tesislerinin başta sporcular ve spor kulüpleri olmak üzere bütün vatandaşlar tarafından kullanılabilmesine ilişkin düzenlemeler ve tedbirler hayata geçirilecektir.
Tedbir 278. Spor alt yapısını geliştirmek üzere, özel teşebbüsün bu alandaki katkısının artırılması sağlanacaktır.	GSB (S), Maliye Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı	Aralık Sonu	Spor alt yapısının geliştirilmesi amacıyla merkezi ve yerel yönetimlerin dışında, özel sektörün bu alandaki yatırımlarının artırılmasını teşvik edecek gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
Öncelik 110. Aktif spor yapan kişi sayısının artması, farklı spor dallarının yaygınlaştırılması teşvik edilecek ve spor müsabakalarında ülkemizin daha fazla derece elde etmesine yönelik tedbirler alınacaktır.			
Tedbir 279. İlk ve orta öğretimdeki spor eğitimi okul öncesinden başlanarak iyileştirilecektir.	MEB (S), GSB, Federasyonlar, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Spor eğitimi okul öncesinden başlanarak eğitimin tüm kademelerinde yaygınlaştırılacak, çocukların farklı spor branşlarıyla uğraşması sağlanacaktır. Okullara antrenör desteği verilecek ve mevcut spor liselerinin branşlaşması sağlanacaktır.
Tedbir 280. Halkın spora olan ilgisini artıracak proje ve kampanyalar hayata geçirilecektir.	GSB (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TRT, Basın Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Federasyonlar, STK'lar	Aralık Sonu	Halkın spora ilgisini artıracak projeler desteklenecek, spor tesislerine erişim imkanları iyileştirilecek, kişilerin aktif olarak spor yapmasını teşvik edecek kampanyalar düzenlenecektir. Medyada, popüler spor branşları dışındaki spor branşlarına daha fazla yer verilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 281. Spor alanında yetenekli bireylerin erken yaşta tespit edilmesine yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir.	GSB (S), MEB, Federasyonlar, Üniversiteler	Aralık Sonu	Çocuklar, okul öncesinden başlayarak yetenek taramasından geçirecek, yetenekli olanlar uygun spor dallarına yönlendirilecek ve yeterli düzeyde spor eğitimi almaları sağlanacaktır.
Tedbir 282. Dezavantajlı kesimlerin sportif faaliyetlere katılımlarını teşvik edecek özel projeler	GSB (S), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Dezavantajlı kesimlerin sosyal yönden gelişimlerini ve sportif katılımlarını artırmak amacıyla spor tesislerine erişimleri sağlanacak ve bu tesislerde uzman antrenör

geliştirilecektir.			istihdamı gerçekleştirilecektir.
Tedbir 283. Başarılı sporculara sağlanan imkânlar artırılacaktır.	GSB (S), MEB, YÖK, Üniversiteler, Maliye Bakanlığı, Federasyonlar	Aralık Sonu	Başarılı sporculara sağlanan burslar artırılabilecek, kendilerine uygun antrenman ortamlarının ve kalifiye antrenörlerin tahsis edilmesi sağlanacak, üniversiteye yerleşme süreçlerinde iyileştirmeler yapılacaktır. Sporcu Eğitim Merkezleri altyapı ve eğitimci açısından desteklenecek, yeterli sayı ve kalitede olimpiyat hazırlık merkezi oluşturulacaktır. Spor eğitimcilerinin eğitimi bir sistem dâhilinde yeniden düzenlenecektir.
Tedbir 284. Türkiye'nin uluslararası spor müsabakalarına daha fazla ev sahipliği yapması sağlanacaktır.	GSB (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, Federasyonlar	Aralık Sonu	Ülkemizin dünya çapında tanınırlığını ve prestijini artıracak, olimpiyatlar başta olmak üzere, önemli uluslararası yarışmalara ev sahipliği yapabilmesi için çalışmalara devam edilecektir.

F. SOSYAL HARCAMALARDA ETKİNLİK VE KALİTENİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

Eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarını içeren sosyal harcamaların GSYH içindeki oranının 2011 yılındaki yüzde 16,7 seviyesinden 2012 yılında yüzde 17,2 seviyesine yükselmesi beklenmektedir. Son dönemde eğitim harcamalarının GSYH'ya oranında artışlar yaşanmasına rağmen okullaşma oranının düşüklüğü ve bölgeler arası farklılıklar gibi erişim sorunlarını, fiziki altyapı yetersizliklerini, müfredatın güncellenmesini, öğretmen niteliklerinin geliştirilmesini ve eğitim materyallerinin müfredatla uyumunu içeren kalite sorunları önemini korumaktadır.

Son yıllarda özellikle emekli aylığı ödemelerinin artmasıyla beraber sosyal korumaya ilişkin harcamalarda önemli artışlar yaşanmıştır. Emekli aylığı ödemelerindeki artışta, aylıklara yapılan seyyanen artışlar ve yüksek gerçekleşen TÜFE değişim oranlarının emekli aylıklarına yansıtılması etkili olmuştur. 2013 yılında da emekli sayısındaki artışın ve emekli aylıklarında yapılacak intibakın etkisiyle emekli aylık ödemelerinin GSYH içindeki oranının artması beklenmektedir. 2012 ve 2013 yıllarında gerek merkezi yönetim bütçesinden karşılanan özellikle özürülülere yönelik harcamaların artması, gerekse Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan karşılanan sosyal yardım harcamalarının artması sonucu sosyal yardım ve primsiz ödemelerin GSYH içindeki oranının yükselmesi beklenmektedir. Her ne kadar sosyal koruma harcamalarında artışlar yaşansa da sosyal dışlanma, yoksulluk ve gelir dağılımı dengesizliği gibi sorunlar bu alanda öne çıkmaktadır.

TABLO IV: 69- Sosyal Harcamaların Gelişimi

(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012(1)	2013(2)
------	------	------	------	------	------	---------	---------

EĞİTİM (3)	3,1	3,2	3,4	3,9	4,0	4,0	4,1	4,3
SAĞLIK (3)	4,1	4,0	4,3	5,0	4,6	4,5	4,4	4,4
SOSYAL KORUMA	7,1	7,4	7,2	8,2	8,3	8,2	8,7	9,2
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar (4)	6,4	6,7	6,6	7,6	7,6	7,5	7,8	8,2
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler (5)	0,4	0,4	0,4	0,6	0,5	0,6	0,7	0,9
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	0,4	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1
TOPLAM	14,3	14,6	14,8	17,2	16,9	16,7	17,2	17,8

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Merkezi yönetim kapsamındaki kuruluşlar, bütçe dışı fonlar, KİT'ler, sosyal güvenlik kuruluşları, döner sermayeli kuruluşlar ve mahalli idarelerin harcamalarını içermektedir. Ayrıca, sosyal yardım mahiyetinde olan yeşil kart harcamaları sağlık harcamaları kapsamında değerlendirilmiştir. 2007 yılından itibaren, Sağlık Harcamaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu tarafından oluşturulan yeni kamu sağlık harcaması tanımı kullanılmıştır.

(4) Sosyal güvenlik kuruluşlarıca ödenen emekli aylıklarının (ek ödeme hariç) yanı sıra, bu kuruluşların diğer giderlerini ve İşsizlik Sigortası Fonunun GAP kapsamındaki yatırımlar öncelikli olmak üzere ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere merkezi yönetim bütçesine aktardığı tutarlar dışındaki giderlerini içermektedir. İşsizlik Sigortası Fonu'na yapılan devlet katkısını içermemektedir.

(5) Merkezi yönetim kapsamındaki kuruluşların harcamaları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun sağlık ve eğitim dışı harcamaları ile merkezi yönetim bütçesinin faturalı ödemeler kaleminde yer alan primsiz ödemeler kapsamındaki harcamaları içermektedir. Prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dahil edilmemiştir.

Geçmiş yıllarda daha fazla kişinin kapsam altına alınması ile erişimin kolaylaşmasına bağlı olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma talebinin giderek artması ve sağlık teminat paketinin genişlemesi gibi nedenlerle artan sağlık harcamalarının milli gelir içindeki oranının, son yıllarda hayata geçirilen global bütçe uygulaması neticesinde 2012 yılında yüzde 4,4 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. Sağlık hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacından ödün verilmeksizin sağlık harcamalarındaki gereksiz kullanımı önlemek üzere alınan tedbirlerle beraber 2013 yılında da sağlık harcamalarının GSYH içindeki oranını koruması beklenmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Önümüzdeki dönemde eğitim, sağlık ve sosyal koruma sisteminde maliyet etkin bir yönetim izlenerek erişim, etkinlik ve kalitenin artırılması amaçlanmaktadır.

Sosyal koruma harcamalarındaki artışa bağlı olarak, 2013 yılında toplam sosyal harcamaların GSYH'nın yüzde 17,8'i düzeyine yükseltilmesi hedeflenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 111. Sosyal amaçlı programlara yönelik transferlerin amaçlanan faydayı sağlayıp sağlamadıklarını değerlendirmek üzere çalışma yapılacaktır.			

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Tedbir 285. Sosyal amaçlı programların amaçlanan faydayı sağlayıp sağlamadıklarını değerlendirmek üzere çalışma yapılacaktır.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu	Eylül Sonu	Her bir programın yararlanıcı havuzunu, aktif yararlanıcı sayısını ve programın başlatılma amacına göre uygulama sonuçlarının değerlendirilmesini içeren çeşitli programlar arasında koordinasyon sağlanarak amaçlarla uyumlu bütünlüklü bir program yapısının tesis edilmesini hedefleyen kapsamlı bir envanter çalışması yapılacak ve rapor hazırlanacaktır.

IV. BÖLGESEL GELİŞMENİN SAĞLANMASI

A. BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKASININ MERKEZİ DÜZEYDE ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Bölgesel gelişme politikaları kapsamında bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak, kırsal alanda asgari yaşam standartlarını geliştirmek ve rekabet edebilirliklerini artırmak suretiyle bölgelerin ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkılarını azami seviyeye çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Görece geri kalmış yörelerde; gelir seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel potansiyeli harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Bölgesel gelişmenin hızlandırılabilmesi için ülke bütününe kapsayan, kalkınma ve yatırım dinamiklerini yönlendiren bölge planları, operasyonel nitelikli programlar hazırlama ve bu kapsamda finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik merkezi ve yerel düzeyde yönetişimi ve kurumsal kapasiteyi güçlendirme çalışmaları devam etmektedir.

GAP Eylem Planı kapsamında 2008-2012 döneminde 20 milyar TL tutarında yatırım ödeneği tahsis edilmiştir. Bu dönem içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan eylemler önemli ölçüde tamamlanmasına rağmen, bitiremeyen eylemlere yönelik olarak Planın 2013-2017 dönemini içerecek şekilde revize edilmesi çalışmaları devam etmektedir.

TABLO IV: 70- Düzey 2 İstatistik Bölge Birimleri (İBB) Bazında Çeşitli Göstergeler

Bölgeler	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası (2011)	Nüfusun Payı (2011) (Yüzde)	2010-2011 Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüzde)	Şehirleşme Oranı (2011) (Yüzde) (1)	Bölgelerin GSKD'ye Katkısı (2008) (Yüzde)	Kişi Başına GSKD (2008) (Endeks TR=100)	İşsizlik Oranı (2011) (Yüzde)	İstihdamın Sektörel Yapısı (2011)			Üniversite Sayısı (2012)	Bütçe Gelirinin Giderlerini Karşılama Oranı (2011)
								Tarım Sektörü Payı (Yüzde)	Sanayi Sektörü Payı (Yüzde)	Hizmetler Sektörü Payı (Yüzde)		
TR10 (İstanbul)	1	18,2	2,7	99,0	27,7	155	11,8	0,5	39,8	59,7	45	7,8
TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ)	8	2,1	3,1	68,4	2,7	130	8,8	19,5	38,6	41,9	3	1,5
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	10	2,2	-0,1	59,1	2,2	96	5,3	39,7	18,6	41,7	2	0,7
TR31 (İzmir)	3	5,3	0,4	91,4	6,5	123	14,7	12,6	30,7	56,7	9	4,0
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	7	3,7	1,5	58,2	3,6	97	8,5	36,8	19,7	43,6	3	0,8
TR33 (Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak)	12	3,9	-2,1	63,0	3,6	88	4,7	44,7	21,9	33,4	4	0,7
TR41 (Bilecik, Bursa, Eskişehir)	4	4,9	1,2	88,3	6,6	138	7,6	12,1	43,3	44,5	6	1,4
TR42 (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova)	6	4,4	2,1	80,9	6,2	141	11,9	21,6	34,2	44,3	7	6,7
TR51 (Ankara)	2	6,5	2,5	97,4	8,5	134	9,4	5,0	22,8	72,2	16	1,3
TR52 (Karaman, Konya)	11	3,0	1,2	74,4	2,4	77	6,8	34,6	24,1	41,2	5	0,6
TR61 (Antalya, Burdur, Isparta)	5	3,6	0,7	69,5	3,9	110	9,3	33,6	12,1	54,3	5	1,0
TR62 (Adana, Mersin)	9	5,1	1,2	83,9	4	78	10,7	30,2	19,5	50,3	5	1,4
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	21	4,0	0,3	57,9	2,6	63	12,0	34,3	23,6	42,1	3	1,0
TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde)	18	2,0	0,0	63,6	1,5	72	8,0	35,9	17,9	46,2	5	0,7
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	14	3,1	-0,2	76,0	2,3	73	10,7	40,1	25,8	34,1	6	0,5
TR81 (Bartın, Karabük, Zonguldak)	13	1,4	-1,5	51,2	1,3	93	7,6	43,2	21,6	35,5	3	1,2
TR82 (Çankırı, Kastamonu, Sinop)	19	1,0	-0,4	56,9	0,7	71	5,7	53,7	13,3	33,0	3	0,3
TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	15	3,6	-0,8	64,7	2,8	74	5,3	45,5	17,6	36,9	5	0,5
TR90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize, Trabzon, Ordu)	17	3,4	-0,1	57,2	2,6	75	6,4	53,6	14,8	31,8	6	0,5
TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum)	22	1,4	0,4	62,5	0,9	59	6,3	48,5	12,6	38,7	4	0,3
TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)	25	1,5	2,1	48,1	0,6	38	10,2	55,8	13,7	30,5	4	0,2
TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)	20	2,2	2,4	66,9	1,3	59	10,2	37,2	19,7	43,4	4	0,3
TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş, Van)	26	2,7	1,2	49,4	1	36	12,3	42,3	16,9	40,6	4	0,1
TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis)	16	3,3	2,3	80,9	1,6	49	14,4	22,2	35,1	42,7	5	0,6
TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa)	23	4,4	2,9	63,4	1,7	40	8,4	28,1	18,6	53,3	2	0,3
TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak)	24	2,8	3,5	63,9	1,1	41	12,7	17,0	22,5	60,5	4	0,2
Türkiye		100	1,3	76,3	100	100	9,8	25,5	26,5	48,1	168	0,9

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK, Maliye Bakanlığı;

(1) Şehir nüfusu il ve ilçe merkezleri nüfusunu kapsamaktadır.

Ulusal düzeyde bölgesel gelişme politikalarının oluşturulmasında ve etkilerinin analiz edilmesinde Onuncu Kalkınma Planı ile bölge planlarının makroekonomik katmanda sektör-bölge ilişkisinin kurulmasında önemli bir altlık olacak bölgesel girdi-çıkıtlar tablolarının 26 Düzey 2 bölgesi için oluşturulması öngörülmektedir.

19/06/2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararla yürürlüğe giren teşvik sistemiyle, 2011 Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) göre belirlenen altı bölgede desteklenecek sektörler ayrı ayrı tespit edilmiş ve kademeli olarak artan teşvikler tanımlanmıştır. Bölgesel ve sektörel uygulama yanında, büyük ölçekli yatırımlar için daha fazla avantaj getiren ek destekler sunulmaktadır.

TABLO IV: 71- Teşvik Sistemi Kapsamında Düzenlenen Devlet Yardımlarının Bölgesel Dağılımı

(Cari fiyatlarla)

Teşvik Bölgesi	Düzenlenen Belge Sayısı				Sabit Yatırım (Milyar TL)				İstihdam (Kişi)			
	2009	2010	2011	2012 (1)	2009	2010	2011	2012 (1)	2009	2010	2011	2012 (1)
1	954	1.238	1.497	957	13,9	26,6	22,4	10,2	41 933	55 803	51 918	33 520
2	494	818	926	499	7,0	24,1	10,7	6,2	16 328	34 955	26 535	12 719
3	407	736	704	454	6,1	6,2	7,5	4,0	16 203	21 823	17 112	9 350
4	332	635	610	324	3,2	6,2	6,8	3,5	11 306	19 769	15 252	10 187
5	218	548	463	213	2,5	5,4	5,1	3,1	7 874	15 940	12 722	8 372
6	237	528	405	277	0,9	2,0	3,0	1,8	7 553	13 062	9 243	11 546
Muhtelif Bölgeler	5	2	13	4	1,7	0,1	2,8	1,2	17	300	168	87
Toplam	2 647	4 505	4 618	2 728	35,4	70,6	58,2	30,0	101 214	161 652	132 950	85 781

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2012

(1) 2012 yılı Ocak-Ağustos aylarını kapsamaktadır

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bölgesel gelişme politikalarıyla, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek yoluyla ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkı sağlamaya, diğer taraftan da bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya hizmet edilecek; iç göç hareketlerinin sosyal, ekonomik ve kentsel gelişme bakımından uyumlu ve istikrarlı bir yapıya kavuşması ve refahın yurt sathına dengeli dağılması gözetilecektir.

Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi, merkezi politikalar ile bölgesel gelişme politikaları arasında planlama, uygulama ve izleme bakımından bağdaşıklığı ve koordinasyonu sağlayarak yönetimi geliştirecektir. Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu tarım, sanayi, turizm, ulaştırma, mekânsal gelişme, kırsal kalkınma, girişimcilik, yenilik, küçük ve orta ölçekli işletmeler gibi ana politika alanlarıyla bölgesel

gelişme politikalarının bütünlüğünü ve koordinasyonunu sağlayacak üst düzey kararlar alacaktır. Bölgesel Gelişme Komitesi ise Yüksek Kurulun kararlarına arka plan oluşturacak, kümelenme ve bölgesel yenilik gibi bölgesel nitelikli işletme politikalarının ulusal koordinasyonunu gerçekleştirecek, mekânsal gelişme stratejileriyle kalkınma politikaları arasında bütünlük sağlamaya yönelik çalışmaları yönlendirecektir.

Bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik açısından ulusal düzeyde koordinasyonu sağlamak, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasında uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli (bölge ve il) plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) hazırlanarak Kurul onayını müteakip uygulamaya geçirilecektir.

Ulusal düzeyde mekânsal gelişmenin yasal ve teknik çerçevesi geliştirilecek, bölgesel gelişme stratejileri mahallinde hazırlanacak, alt ölçekli plan ve stratejilerin kapsamı, ilke ve standartları belirlenecektir. Onuncu Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına da katkı sağlayacak şekilde Düzey 2 Bölgelerine ilişkin bölge planlarının güncellenmesi çalışmaları yürütülecektir.

Bölgelerde yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirliğin ve bölge içi ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak, kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekânsal önceliklendirme ve odaklanma sağlanacaktır. Başta potansiyeli yüksek kentler olmak üzere sosyal ve fiziki altyapı güçlendirilecektir.

1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayımlanan Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması, yerleşme merkezlerinin ticaret, ekonomik ve sosyal faaliyetler ile haberleşme akım ve ilişkilerini ortaya koyarak bunlar arasındaki etkileşimi ve kademelenmeyi analiz etmektedir. Ancak, geçen 30 yıllık dönemde söz konusu yapının, bu akım ve ilişkilerin geçirdiği değişikliklerin ve yeni durumun tespiti önem arz etmektedir. Ülkemizin yerleşme merkezleri sisteminin günümüzdeki kademeli yapısının ve sosyal ve ekonomik ilişkilerin ortaya çıkarılması amacıyla mezkûr çalışma yenilenecektir.

İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumlarını karşılaştırmalı olarak tespit etmek amacıyla 2004 yılında yayımlanan İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması yenilenecektir.

Devlet yardımları, girişim sermayesi ve kredi garanti fonları gibi yatırımı, üretimi ve istihdamı artırıcı araçlar seçici ve mekânsal odaklı olarak geliştirilecektir.

Yerindenlik ilkesi doğrultusunda kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali destekler arasında tamamlayıcılık ve koordinasyon gözetilecektir. Bu bağlamda Kalkınma Bakanlığı ve kalkınma ajansları ile ortak faaliyet alanlarına sahip diğer kurum ve kuruluşlarla protokollerin imzalanması öngörülmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 112. Ulusal düzeyde mekânsal ve bölgesel gelişme politika çerçevesi oluşturulacaktır.			
Tedbir 286. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi hazırlıkları tamamlanarak uygulamaya geçirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler	Haziran Sonu	Bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik açısından ulusal düzeyde koordinasyonu sağlamak, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasında uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi hazırlanacak ve uygulamaya geçirilecektir.

B. YEREL DİNAMİKLERE VE İÇSEL POTANSİYELLERE DAYALI GELİŞMENİN SAĞLANMASI

1. Mevcut Durum

Merkezden tasarlanan ve uygulanan bölgesel gelişme ve yerel kalkınma politikalarının yanı sıra, son yıllarda, yerel dinamiklere ve potansiyele dayanan kalkınma girişimlerinin desteklenmesi önem kazanmıştır. Bu doğrultuda proje ve faaliyetlerin, katılımcı bir yaklaşımla, bölgesel gelişme öncelikleri kapsamında uygulanması yoluna gidilmiştir.

Yerel kalkınma girişimlerini desteklemek, bölgelerinde kurumsal kapasiteyi artırmak, yerel kesimler arasında işbirliği ağlarını güçlendirmek ve kuruldukları bölgelerin rekabet güçlerini artırarak sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak üzere, 26 Düzey 2 bölgesinin tamamında kalkınma ajansları faaliyetlerini sürdürmektedir.

2008-2011 yıllarında kalkınma ajanslarına merkezi bütçeden aktarılan kaynak tutarı toplam 753,2 milyon TL'dir. Aynı dönemde kalkınma ajanslarına yerel pay olarak toplam 354 milyon TL ödenmiştir. 2012 yılı için merkezi bütçe payı 450 milyon TL olarak belirlenmiş olup yerel payların 154,8 milyon TL olması beklenmektedir.

Kalkınma ajanslarınca 2008-2011 döneminde toplam 134 alanda mali destek programı uygulanmıştır. 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla 8 öncelik alanında proje teklif çağrısı ilan edilmiştir. Mali destek programları kapsamında 2008-2011 döneminde 758,8 milyon TL kaynak tahsis edilmiştir. 2012 yılı Eylül ayına kadar ilan edilen proje teklif çağrılarının toplam bütçesi 118,6 milyon TL'dir. 2008 yılından 2012 yılı Ekim ayına kadar kalkınma ajanslarına toplam 19.941 proje başvurusu yapılmış, 4.022 proje desteklenmiş ve 877,4 milyon TL kaynak tahsis edilmiştir. Diğer taraftan 2009 yılından bu yana yürütülen doğrudan faaliyet destekleri kapsamında ajanslara 2.202 proje başvurusu yapılmış; bunlardan uygun görülen 598'ine 36,9 milyon TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir.

Teknik destek kapsamında ise 2.784 proje başvurusu yapılmış, bu projelerden 1.589'u desteklenmiş ve bunlara 15,9 milyon TL tutarında kaynak tahsis edilmiştir.

TABLO IV: 72- Kalkınma Ajanslarına İlişkin Bilgiler

(Milyon TL)

Mali Destek Programları				
Uygulama Yılı	Teklif Çağrısı Sayısı	Destek Miktarı (1)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
2008	6	42,2	1 129	240
2009	9	83,3	2 576	398
2010	55	344,2	9 471	1 666
2011	64	289,1	6 048	1 639
2012 (2)	8	118,6	717	79
Toplam	142	877,4	19 941	4 022
Doğrudan Faaliyet Desteği Programları				
Uygulama Yılı	Program Sayısı	Destek Miktarı (1)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
2009	1	0,3	11	6
2010	8	4,4	560	109
2011	23	18	1 302	394
2012 (2)	17	14,2	329	89
Toplam	49	36,9	2 202	598
Teknik Destek Programları				
Uygulama Yılı	Program Sayısı	Destek Miktarı (1)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
2010	8	3,4	783	513
2011	17	6,4	1 500	880
2012 (2)	17	6,1	501	196
Toplam	42	15,9	2 784	1 589

(1) 2008-2011 yılları için gerçekleşen, 2012 yılı için duyurulan tutardır.

(2) Süreç devam etmektedir.

TABLO IV: 73- Kalkınma Ajansı Gelirlerinin Merkezi - Yerel Dağılımı

(Milyon TL)

Yıl	Merkezi Paylar	Yerel Paylar	Toplam
2008 (1)	39,6	2,8	42,4
2009	171,0	38,6	209,6
2010	442,6	110,6	553,2
2011	100,0	202,0	302,0
2012 (2)	450,0	154,8	604,8
Toplam	1 203,2	508,8	1 712

(1) Yalnızca Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları faaliyette bulunmaktadır.

(2) Öngörülen tutarlardır.

2007 Yılı Programında Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında belirlenen 12 cazibe merkezinden (Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Kayseri, Konya,

Malatya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van) 4 ile (Diyarbakır, Erzurum, Şanlıurfa ve Van) 2011 yılında 79 milyon TL, 2012 yılında ise 80 milyon TL tutarında ödenek ayrılmıştır.

TABLO IV: 74- Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Kapsamında İllere Aktarılan Ödenek

(Milyon TL)

Uygulama Yılı	Diyarbakır	Şanlıurfa	Van	Erzurum
2008	15,0	-	-	-
2009	18,2	-	-	-
2010	17,7	28,2	14,9	16,7
2011	17,8	17,8	23,8	19,8
2012 (1)	20,0	20,0	20,0	20,0
Toplam	88,7	66,0	58,7	56,5

(1) Tahsisi öngörülen ödenek dağılımını göstermektedir.

Kalkınma ajanslarının kümelenme konusunda analiz ve destek kapasitelerini geliştirmeye yönelik çalışmalar Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Ajansların bölgelerindeki kümeleri tanımlamasına, rekabetçilik ve sürdürülebilirlikleri açısından analiz etmesine imkan verecek ve böylece ne tür desteklere ihtiyaçları olduğunu belirleyerek ajanslar veya diğer kurumlar tarafından sağlanacak kümelenme desteklerine girdi oluşturacak bir kümelenme analizi metodolojisi rehberi oluşturulmuştur. Kümelenme konusunda yapılacak çalışmalarda ortak bir dil oluşturmak amacıyla hazırlanan bu rehberle ilişkin geniş kapsamlı eğitimler verilmektedir.

Girişim sermayesi sisteminin ülke çapında yaygınlaşmasını teminen Kalkınma Bakanlığı, kalkınma ajansları ve Kalkınma Bankası ortak faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda mevcut durumu tespit etmek amacıyla anket çalışmaları yürütülmüş, ülke örnekleri incelenmiş ve analiz çalışmaları yapılarak bir rapor oluşturulmuştur. Bu finansman aracının etkili bir şekilde kullanılması için gerekli teşvik unsurlarını da içeren modelin uygulanmasına yönelik gerekli mevzuat çalışmaları yürütülmektedir.

Kalkınma ajansları kendi bölgelerine yönelik olarak yenilik sistemlerinin geliştirilmesi ve yenilikçi uygulamalara mali ve teknik desteklerin verilmesi konusunda çalışmaları sürdürmektedir. Bu çerçevede, amacı İzmir'in yenilik potansiyelini belirleyerek elde edilen sonuçlara göre bu potansiyelin geliştirilmesine yönelik somut bir eylem planı hazırlamak olan İzmir Bölgesel Yenilik Stratejisinin Oluşturulması Projesi, İzmir Kalkınma Ajansı, Ege Üniversitesi Bilim Teknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi ve TÜİK ile birlikte yürütülmüştür. Benzer şekilde Doğu Marmara Kalkınma Ajansı da TR42 bölgesinin yenilik stratejisini geliştirmek amacıyla çalışmalara başlamıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bölgesel gelişme politikalarının ve uygulama araçlarının geliştirilmesinde yerel dinamikler ve potansiyel esas alınacak, geliştirilen politikalar görece az gelişmiş bölgeler ve gelişme potansiyeli yüksek merkezler özelinde farklılaştırılacak, yenilikçi, çok boyutlu ve çeşitlendirilmiş araçlarla desteklenecektir. Uygulama araçları; Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda, kalkınma ajanslarıyla işbirliği kurularak geliştirilecek ve yeterli finansmanla desteklenecektir.

İstihdam, devlet yardımları, kümelenme, yatırım destek ve tanıtım, girişimcilik gibi temel rekabet ve kalkınma politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında kalkınma ajanslarının rol ve işlevleri daha belirgin kılınacaktır. Özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar geliştirilecek, girişimcilik yaygınlaştırılacak, yerel istihdamı artırıcı tedbirler alınacaktır. Yörelere özgü ve yenilikçi politikalar yerel düzeydeki kuruluşlarla işbirliği kurularak belirlenip desteklenecektir. Özellikle potansiyeli yüksek bölgelerde bölgesel kalkınma finansmanı araçları geliştirilecektir. İşletmeler ve üniversitelerin birlikte çalışmalarını sağlayacak ortam oluşturulacaktır. Bölgesel potansiyeli ve yerel işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan ve yerel düzeyde ekonomik dönüşümü destekleyen girişimcilik ve işletme modelleri oluşturulacak; bunun için kalkınma ajanslarının yerel düzeyde ihtiyaç duyulan koordinasyon ilişkilerini kurması ve uzmanlık kuruluşlarıyla işbirliği mekanizmaları oluşturması sağlanacaktır.

Kümelenme politikasına ilişkin olarak; ülkemizdeki kümelerin tespiti, kümelenme potansiyeli olan yoğunlaşmaların yönlendirilmesi amacıyla müstakil projeler uygulanmış ve halen uygulanmakta olan söz konusu faaliyetlerin ülke bütününde ve sürekli olarak gerçekleştirilmesini sağlayacak, bölge planları, sanayi ve ihracat stratejileriyle uyumlu bir gelişmeyi izleyecek ve yönlendirecek daimi ve yerel bir kapasite geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Kümelere ve kümelenmeye yönelik destek sağlayacak kurum ve kuruluşların uygulamalarına temel teşkil etmek üzere, kalkınma ajanslarında bölgelerindeki kümeleri tespit edecek ve yönlendirecek bir kapasite oluşturulacaktır. Bu kapsamda, ajansların desteğiyle kümeler tarafından hazırlanacak ve güncellenecek yol haritalarıyla kümelerin kamu ile diyalogu sürekli hale getirilecek, yol haritalarına dayanan ve kümelere ilişkin tüm bilgileri ilgili kurum ve kuruluşların kullanımına açan bir küme veri tabanı oluşturulacak, kümelere yönelik desteklerde koordinasyon sağlanacaktır. Söz konusu çalışmaların gerçekleştirilmesinde mevcut diğer çalışmalarla eşgüdüm sağlanarak mükerrerlikler önlenecektir.

Ar-Ge faaliyetlerinin önemini kavramış, Ar-Ge sürecini yönetebilen, ticarileştirebilen, yenilikçi bir üretim/hizmet kapasitesi oluşturmak için bölge ölçeğinde uzun vadeli ve program düzeyinde müdahaleleri tasarlayabilecek, uygulayabilecek Bölgesel Yenilik Sistemi Modeli hazırlanacaktır. Bu Modelde kalkınma ajanslarını temel aktör olarak kabul eden bir yaklaşım benimsenecektir.

Bölgesel gelişmede yönetişimin geliştirilmesi hedefine hizmet etmek üzere kalkınma ajanslarında ve merkezde katılımcı karar alma yöntemlerine dair kapasite geliştirilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 113. Kredi garanti sistemi, girişim sermayesi gibi mali araçların yerel düzeyde yaygınlaştırılması sağlanacaktır.			
Tedbir 287. Kredi garanti sistemi ve girişim sermayesi gibi finansman araçlarının bölgesel ve	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı,	Haziran Sonu	Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, Kalkınma Bankası ve Kredi Garanti Fonu tarafından ortaklaşa yürütülen

yerel düzeyde yaygınlaştırılması için gerekli mevzuat çalışmaları yapılacaktır.	Hazine Müsteşarlığı, TOBB, BDDK, SPK, Kalkınma Ajansları, Kalkınma Bankası		analiz çalışmalarına dayalı olarak oluşturulan ve kredi garanti sistemi ile girişim sermayesi gibi finansman araçlarının geliştirildiği modelin uygulanması için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
Öncelik 114. KOBİ ağırlıklı bölgesel kümelenmeler desteklenerek Ar-Ge ve yenilik kültürü tabana yayılacak, yenilikçi girişimciler ve işletmeler için yerel düzeyde işlev görecek destek modelleri tesis edilecektir.			
Tedbir 288. Kümelenme uygulamaları için genel politika çerçevesi oluşturulacak, kümelenme yönetim ve destekleme mekanizması kurulacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Kümelenme bir üretim organizasyonu ve bir politika aracı olarak geliştirilecektir. Rekabetçi sektörler odaklanan ve yerel girişimleri öne çıkaran kümelenme politikaları için bir çerçeve geliştirilecektir. Kümelenme uygulamaları ve yerel/merkezi düzeyde destekler bu genel çerçeveye ve modelin ilkelerine uygun olarak ilgili kuruluşlar tarafından gerçekleştirilecektir. Bölgesel Gelişme Komitesinde Küme Yönlendirme Komisyonu oluşturulacaktır.
Öncelik 115. Bölgesel yenilik sistemlerine yönelik model çalışması gerçekleştirilecektir.			
Tedbir 289. Bölgesel yenilik sistemlerine yönelik bir model geliştirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Yeniliği yerel ve bölgesel düzeyde ele alarak ilişkili olduğu unsurlarla birlikte bir bağlama oturtan bölgesel yenilik sistemleri geliştirilecektir. Bölgesel özellikler ve öncelikler çerçevesinde uygulama esnekliği olan, yeniliği destekleyen ve tüm kesimlerce benimsenmesini sağlayacak bir yönetim modeli geliştirilecektir. Bir Düzey 2 bölgesinde pilot uygulama yapılacaktır.

C. YEREL DÜZEYDE KURUMSAL KAPASİTENİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

Kalkınma ajansları 2012 yılı Ekim ayı itibarıyla 23 genel sekreter, 749 uzman ve iç denetçi, 149 destek personeli olmak üzere toplam 921 personelle 26 Düzey 2 bölgesinde hizmet vermektedir. Ajanslarda, kurumsal kapasitesinin gelişimine katkı sağlamak üzere Kalkınma Bakanlığınca bölgesel gelişme politika ve araçları ile mevzuat konularında eğitimler düzenlenmiştir.

İl düzeyindeki yatırımların sistemli ve düzenli olarak izlenebilmesi, sorunların belirlenmesi, çözüm önerilerinin geliştirilerek uygulanabilirliğinin sağlanması amacıyla başlatılan İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi (İKİS) uygulamaya geçmiştir. Sistem geliştirme faaliyetleri TÜBİTAK Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı çerçevesinde yürütülen proje kapsamında tamamlanmıştır. İKİS Projesinin ve genel olarak il düzeyindeki planlama ve koordinasyon faaliyetlerinin etkili olarak yürütülebilmesi için il planlama ve koordinasyon müdürlüklerinin beşeri kaynak ve teknik kapasitelerinin artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur. Tasarıyla nüfusu 750.000'in üzerinde olan 13 yeni ilde büyükşehir belediyesi kurulması planlanmaktadır. Böylece büyükşehirlerin sayısının 16'dan 29'a çıkması sağlanacaktır. Ayrıca bu Tasarı ile büyükşehir olan illerde kurumsal yapının değiştirilmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyelerinin görev alanının mülki sınırlar ile birleştirilmesi ve il özel idareleri ile köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılması düşünülmektedir. Bunun yanı sıra yerelde kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli sürdürülebilmesi amacıyla illerde Valilik bünyesinde Yatırım İzleme ve Koordinasyon birimlerinin kurulması planlanmaktadır.

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren yatırım destek ofislerinin; görev tanımlarının netleştirilmesi, yatırım destek ve tanıtım alanında faaliyet gösteren diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve işbölümü esaslarının belirlenmesi, nicelik ve nitelik olarak beşeri kaynak ihtiyacının tanımlanması ve bugüne kadar yürütülen faaliyetlerden edinilen tecrübenin değerlendirilmesi amacıyla farklı platformlarda çalışmalar yürütülmektedir.

Dünya Bankası tarafından yatırım destek ofislerini odak noktaya alan ve Türkiye'de yatırım destek ve tanıtım hizmeti sağlayan yapıların ve kurumların görevleri ve yapılanmaları konularında analiz ve değerlendirmeleri ihtiva eden Yatırım Destek Hizmetleri Raporu hazırlanmıştır. Kalkınma Bakanlığı tarafından, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve kalkınma ajansları ile sürdürülen işbirliklerinin daha sistemli ve takip edilebilir hale getirilebilmesi için sistem tasarımı süreci başlatılmıştır. Ayrıca yatırım destek ofislerinin görevlerinin netleştirilmesi ve sorunlarının giderilmesi için mevzuat değişikliği hazırlıklarına başlanmıştır.

Kalkınma Bakanlığının ajanslara ilişkin genel koordinasyon görevinin etkili olarak yürütülmesine de katkı sağlayacak olan Kalkınma Ajansları Yönetim Sisteminin (KAYS) kurulmuş çalışmalarına devam edilmekte olup proje ve faaliyet destekleme modülü 2012 yılında devreye alınmıştır.

Kalkınma Bakanlığına bağlı ve tüzel kişiliğe sahip olarak kurulan Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi, Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) Bölge Kalkınma İdaresi ve Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresinin kurumsallaşma ve eylem planı hazırlık çalışmaları yürütülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bölgesel gelişme politikalarının oluşturulmasında ve hayata geçirilmesinde, başta kalkınma ajansları ve yerel yönetimler olmak üzere yerel düzeyde bölgesel gelişmede rolü olan kuruluşların uzmanlaşma düzeyi, proje hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve koordinasyon kapasitesi artırılacak ve beşeri kaynakları geliştirilecektir.

Kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki yerel işbirliği ve ortaklıklar, kalkınma ajansları aracılığıyla desteklenecek; işbirliği ağlarının oluşturulması ve bu ağlar vasıtasıyla iyi uygulama örnekleri başta olmak üzere bilgi alışverişi ve tecrübe özendirilecektir.

KAYS çalışmaları kapsamında mali yönetim, izleme, performans ve insan kaynakları modüllerinin yazılım geliştirme süreci tamamlanacaktır. Merkezi ve yerel kurumlar arasında planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme aşamalarında bilgi akışı ve işbirliği etkili kılınacaktır. Diğer yandan, kamu yatırımlarının ve yerel düzeydeki sosyo-ekonomik kalkınma girişimlerinin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde yerel kuruluşların koordinasyonu ve etkinliği güçlendirilecektir.

Kalkınma Ajansları Entegre Coğrafi Bilgi Sistemi Projesiyle (KA eCBS Projesi), Kalkınma Bakanlığında internet tabanlı, üst ve orta ölçekte analizler yapılmasına, ajanslarda alt ve orta düzeyde faaliyetlerin gerçekleştirilmesine imkan verecek şekilde entegre bir sistem kurulacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 116. Merkezi ve yerel düzeyde izleme, politika geliştirme ve uygulama kapasitesi gelişimi desteklenecek, merkezi ve yerel kurumlar arasındaki işbirliği geliştirilecektir.			
Tedbir 290. DAP, DOKAP, KOP Bölge Kalkınma İdarelerinin kurumsallaşma çalışmaları tamamlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), DAP, DOKAP, KOP Bölge Kalkınma İdareleri	Aralık Sonu	Bölge Kalkınma İdareleri faaliyete geçirilecek ve bu bölgelerde eylem planları hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.
Tedbir 291. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin (İPKM) yetki ve kapasiteleri artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	İl koordinasyon ve izleme sisteminin geliştirilmesi kapsamında İPKM'lerin teknik ve analitik kapasiteleri yükseltilecek; niteliği ve niceliği artırılan personelin özlük hakları iyileştirilecektir.
Tedbir 292. İl Koordinasyon ve	Kalkınma Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı,	Aralık Sonu	İKİS projesinin geliştirilmesi ve koordinasyonuna devam

İzleme Sistemi (İKİS) geliştirilecektir.	TÜBİTAK, Valilikler, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler		edilecek; merkezi kurumlarla veri entegrasyonu sağlanacaktır.
Tedbir 293. Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması yenilenecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), TÜİK, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Türkiye yerleşme merkezleri sisteminin günümüzdeki kademeli yapısıyla sosyal ve ekonomik ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması çalışması yapılacaktır.
Tedbir 294. İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması güncellenecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), TÜİK	Aralık Sonu	İlçelerin durum tespiti ve bölgesel gelişme odaklı politikalara katkı sağlamak amacıyla İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması güncellenecektir.
Tedbir 295. Düzey 2 bölgeleri itibarıyla girdi-çıkıtı tablolarının hazırlanmasına yönelik çalışma yürütülecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, TÜİK, Yerel Yönetimler, SGK, KOSGEB	Aralık Sonu	Kalkınma ajanslarının merkezi ve yerel düzeydeki kamu kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde girdi-çıkıtı tabloları hazırlanacaktır.
Tedbir 296. Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) geliştirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Kalkınma Ajanslarıncı yürütülen faaliyetler ile sağlanan mali desteklerin etkin koordinasyonunu sağlamak üzere KAYS Projesi kapsamında mali yönetim, izleme, performans ve insan kaynakları modülleri geliştirilecektir.
Tedbir 297. Kalkınma ajanslarının planlama, koordinasyon, mali destek faaliyetleri ve buna ilişkin izleme, değerlendirme ve analiz görevleri ile yatırım destek faaliyetlerinde kullanılmak üzere coğrafi bilgi sistemleri kurulacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TÜİK	Aralık Sonu	Kalkınma Bakanlığında internet tabanlı, üst ve orta ölçekte analizler yapmaya imkan verecek bir merkezi sistem ile ajanslarda alt ve orta düzeyde faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak bir entegre Coğrafi Bilgi Sistemi kurulması amacıyla pilot ajanslarda teknik çalışma başlatılacaktır.

Ç. KIRSAL KESİMDE KALKINMANIN SAĞLANMASI

1. Mevcut Durum

Kırsal Kalkınma Planının uygulama, koordinasyon, izleme ve değerlendirme yapısının kurumlar arası işbirliği temelinde tesis edilmesi ve yönetilmesi amacına hizmet edecek mevzuat taslağı, Plan hazırlıklarında görev alan kurumların katkısıyla hazırlanmaktadır.

Tarım sektörünün kırsal istihdam içindeki payı 2011 yılında oransal olarak düşüş gösterse de mutlak olarak artmıştır. Kırsal kesimde tarımsal istihdam 2010 yılında yüzde 62,9 iken 2011 yılında yüzde 62,3'e gerilemiştir. Bu dönemdeki mutlak artış ise yaklaşık 380 bin kişidir. Tarımın kırsal istihdam içindeki payının 2008 yılından itibaren tekrar artmaya başlamasında, kırsal kesimde tarım dışı istihdam olanaklarının yetersiz kalmasının payı bulunmaktadır. 2011 yılı itibarıyla kırsal kesimde yaklaşık halen 5,4 milyon kişinin istihdam edildiği tarım sektöründeki olası çözümlenin kırsal ve kentsel işgücü piyasaları üzerinde oluşturacağı işsizlik tehdidine karşı kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde özel tedbirler alınması ihtiyacı devam etmektedir. Tarımdaki işgücü fazlasının kırsal kesimde tarım dışı sektörlere geçişini teşvik edecek desteklerin artırılması gerekmektedir.

Ülkemizde kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına katkı sağlayan projelerden; Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi, Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi, Diyarbakır-Batman-Siirt Kalkınma Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesinde Küçük Ölçekli Çiftçilerin Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi, Çoruh Nehri Havza Rehabilitasyon Projesi, Ardahan-Kars-Artvin Kalkınma Projesi, GAP Entegre Kırsal Kalkınma Projesi ile Kırsal Alanlarda Yöresel Doku ve Mimari Özelliklerin Belirlenmesi ve Yaygınlaştırılması Projesi gibi projelerin uygulamaları devam etmektedir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), IPARD Programı destekleri ve kalkınma ajansları başta olmak üzere tarım ve kırsal kalkınma mali destek programları sürdürülmektedir.

Kır ve kent ayrımına esas teşkil eden 20 bin nüfus eşiği baz alındığında ADNKS sonuçlarına göre nüfusun 2010 yılında yüzde 29'u, 2011 yılında ise yüzde 28,2'si kırsal alanda yaşamaktadır. Şehir nüfusunun il ve ilçe merkezleri nüfusunu kapsadığı durumda ise nüfusun 2010 yılında yüzde 23,7'si, 2011 yılında ise yüzde 23,2'si kırsal alanda yaşamaktadır.

İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla 34.386 köy, 47.215 köy başlısı ve 1.975 köy belediyesi (belde) statüsünde yerleşim yeri bulunmaktadır.

2005 yılında, İstanbul ve Kocaeli illeri hariç olmak üzere 79 ilde uygulamasına başlanan KÖYDES Projesine 2011 ve 2012 yıllarında 550'şer milyon TL tahsis edilmiştir. Bu kapsamda ülke genelinde köy yolu, köy içme suyu, küçük ölçekli sulama işleri ve atık su konularında alt yapı yatırımlarına destek sağlanmıştır.

Geçmiş yıllarda terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı illerde güvenlik kaygısıyla yaşadıkları yerleşim yerlerinden ayrılan ailelerden geri dönmek isteyenlerin geri dönüşlerinin sağlanmasına, dönülen yerleşim yerlerine sosyal ve ekonomik altyapı tesislerinin yapılmasına, dönmek istemeyenlerin ise halen yaşadıkları yerlerde geçimlerini sürdürebilmesine yönelik Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) kapsamındaki

çalışmalar çerçevesinde ilgili valiliklerce teklif edilip İçişleri Bakanlığınca uygun bulunan 38 proje 2012 yılında programa alınmıştır.

Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) kapsamında Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar, Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar, Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesini kapsayan birinci faz (2007-2009) tedbirlerinin uygulamasına 2011 yılının son çeyreği itibarıyla başlanmıştır. Bu tedbirler kurumsal yapılanmasını tamamlayıp AB'den yetki devri alabilen ilk 20 ilde (Afyon, Isparta, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat, Konya, Sivas, Yozgat, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Malatya, Şanlıurfa, Hatay, Balıkesir, Kars, Trabzon, Erzurum, Ordu, Van) uygulanmıştır. 2012 yılının son çeyreği itibarıyla toplam 7 proje başvuru çağrısına çıkılmış ve bu çağrılardan 5 tanesi sonuçlanmıştır. İlk 5 çağrıda 646 proje başvurusu alınmış olup yatırımı uygun bulunan 252 başvuru sahibi ile toplam destek miktarı yaklaşık 186 milyon TL olan hibe sözleşmesi imzalanmıştır. 6. başvuru çağrı ilanı kapsamında yapılan proje başvuruları inceleme aşamasında olup 7. başvuru çağrı ilanı süreci devam etmektedir.

IPARD Programı kapsamında ikinci fazda (2010-2013) faaliyet gösterecek 22 il (Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir ve Uşak) için fiziki alt yapı ve personel istihdamı süreci tamamlanmıştır. İkinci fazda ağırlıklı olarak tarım-çevre tedbirleri desteklenecektir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kırsal kalkınmada temel amaç yerel potansiyelin değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.

Bu kapsamda, kırsal kalkınma politikaları; tarım sektöründeki yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkan işsizlik ve yoksulluk başta olmak üzere, göçten kaynaklanan sosyo-ekonomik olumsuzlukların azaltılması amacıyla tarım politikalarını tamamlayıcı bir şekilde uygulanacaktır.

Kırsal nüfusun gelirlerinin çeşitlendirilmesi, istikrara kavuşturulması ve artırılmasına yönelik olarak; tarımsal işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması, üretici örgütlenmelerinin güçlendirilmesi, toprak ve su kaynaklarının etkin kullanılması, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ile yerel yönetimler ve birliklerin kırsal kalkınmadaki etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

Kırsal kalkınma destekleme programlarının istihdam odaklı ve yerel yönetimi güçlendirecek şekilde tasarlanması sağlanacak, destekleme programları arasında uyum ve tamamlayıcılık gözetilecek ve tarım havzalarına yönelik çalışmalar da dâhil olmak üzere uygulama ölçekleri bölgesel gelişme politikalarıyla uyumlu olarak belirlenecektir.

IPARD Programının uygulanacağı illerde kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali desteklerin koordinasyonu gözetilecektir.

Göçer aileler ile yerleri kamulaştırılan ailelerin iskânının sağlanmasına devam edilecektir. Toplu iskânda, hak sahipleriyle işbirliği yapılarak, yeni finansman modelleri aracılığıyla iskân hizmeti etkinleştirilecektir.

Zorunlu nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılan vatandaşlara yönelik olarak yürütülmekte olan KDRP kapsamındaki hak sahiplerinin kendi istekleri doğrultusunda eski veya yeni yerleşim yerlerinde refah seviyelerinin iyileştirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 117. Kırsal kalkınmaya yönelik uygulamaların Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013) ile uyumlu olması sağlanacak ve tahsis edilecek kamu kaynaklarının etkinliğini artırmak amacıyla gerekli yasal ve kurumsal altyapı kırsal kesimde yaşanan dönüşüme ve ihtiyaçlara uygun olarak belirlenecektir.			
Tedbir 298. Kırsal Kalkınma Planının uygulanması, koordinasyonu, izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yapılar oluşturulacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, TÜİK, Kalkınma Ajansları, STK'lar, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Kırsal Kalkınma Planında belirtilen temel çerçeve ile uyumlu olarak Planın izleme ve değerlendirme yapısının esas ve usullerini düzenlemek üzere hazırlanan taslak rehber ilgili kurumların işbirliğiyle sonuçlandırılacaktır. Rehber çerçevesinde derlenecek Plan izleme göstergelerinin Resmi İstatistik Programına uyumu ve entegrasyonu sağlanacaktır.
Tedbir 299. Köy Kanununun yenilenmesine yönelik tasarı hazırlanarak TBMM'ye sevk edilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Köylerin yönetimi ve statüsü ile ilgili gelişmeler ışığında ilgili kesimlerin de katkısıyla Köy Kanununun yenilenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.
Öncelik 118. IPARD Programının (2007-2013) programlama ve uygulama süreçlerinin etkinliği artırılacaktır.			
Tedbir 300. IPARD Programı çerçevesinde merkez, belirlenen il koordinatörlükleri ve tedbirlerde ulusal akreditasyon ve yetki devri alınacak ve sürekliliği sağlanacaktır.	TKDK (S), Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Denetim faaliyetleri, eğitim faaliyetleri ve kurumsal sürecin tamamlanması için gerekli çalışmalar devam edecektir.
Öncelik 119. Kırsal alanda yerleşme ve yapılaşmaya ilişkin mevzuat çalışmaları			

tamamlanacak ve uygulama projeleri hayata geçirilecektir.			
Tedbir 301. Kırsal alanlarda yöresel doku ve mimari özelliklere uygun yapılaşma çalışmaları yaygınlaştırılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Üniversiteler, İl Özel İdareleri, Belediyeler, STK'lar	Aralık Sonu	Yöresel doku ve mimari özelliklere uygun yapılaşma, pilot olarak yürütülen çalışmalardan edinilen tecrübelerle ilgili olarak deprem kuşağında yer alan ve yapılaşma baskısının yoğun olduğu illere öncelik verilerek yurt sathına yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 302. Kırsal alanda imarlı yapılaşmayı desteklemek üzere gerekli usul ve esaslar belirlenecektir.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İl Özel İdareleri, Belediyeler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Kırsal alan planlama çerçeve mevzuatı oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Kırsal nitelikli alanlarda yerleşme ve yapılaşmayı düzenleyen yeni bir kırsal alan yönetmeliği de hazırlanacaktır.
Öncelik 120. Zorunlu nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılan vatandaşlara yönelik, kendi istekleri doğrultusunda, eski veya yeni yerleşim yerlerinde sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulması için gerekli tedbirler alınacaktır.			
Tedbir 303. Baraj inşaatları nedeniyle mülkleri kamulaştırılan ailelerin iskân süreci hızlandırılacaktır.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, DSİ	Aralık Sonu	Arazi temininin zor olduğu ve mülkleri kamulaştırılan ailelerin toplu iskânının sağlanamadığı durumlarda hak sahipleriyle işbirliği yapılarak kredi usulüyle hizmetin daha etkin olarak gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

V. KAMU HİZMETLERİNDE KALİTE VE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

A. KURUMLAR ARASI YETKİ VE SORUMLULUKLARIN RASYONELLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Son yıllarda devletin kurumsal yapısının iyileştirilmesi yönünde önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, Başbakanlığın yüklenmiş olduğu icrai fonksiyonlarının azaltılarak asli görevine döndürülmesi ve örgütsel yapısının küçültülmesi amacıyla Başbakanlığa bağlı olan ve Başbakanlıkla ilgili bulunan kurum ve kuruluşların sayısı azaltılmıştır.

Ancak, bazı sektörel ve tematik alanlarda kamu kurum ve kuruluşları arasında görev ve yetki karmaşası bulunmaktadır. Bağımsız düzenleyici kurumlar kurulurken, bu kurumlara verilen görevleri daha önce yerine getiren bakanlıkların ilgili birim ve görevlerinde gerekli değişiklikler yapılamamış, birden fazla kurum ve kuruluşun faaliyet gösterdiği sektörlerde koordinasyon sorunu giderilememiştir.

2011 yılı itibarıyla, 81 il özel idaresi, 2.950 belediye, 34.395 köy bulunmaktadır. 2011 yılı ADNKS sonuçlarına göre belediyelerde 62.678.751 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun toplam nüfusa oranı ise yüzde 83,9'dur.

Merkezi idare ile mahalli idareler arasında görev, yetki, kaynak paylaşımı ve hizmet ilişkilerinin esaslarına yönelik yasal düzenlemeler çerçevesinde ülke düzeyinde belirli hizmet seviyesine ulaşmak için merkezi idarece gerekli standartların belirlenmesi ve bunlara uyumun sağlanmasına ilişkin denetim ihtiyacı devam etmektedir.

Mahalli idarelerde yeni yasal düzenlemelerle artan görev ve sorumlulukları yerine getirecek idari, mali ve teknik kapasitenin oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Mahalli idarelerin hizmet önceliklerini ve finansman imkânlarını belirleyememeleri, bu idareleri teknoloji transferi ve büyük finansman gerektiren yatırım projelerinin yanı sıra diğer projeleri için de borçlanmaya yöneltmektedir.

2. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 121. Yerel yönetimlerin hizmet kapasitesi geliştirilecek, sundukları hizmetler için ülke çapında asgari hizmet standartları belirlenecek, standartlara uygunluk denetimi merkezi idare tarafından yapılacaktır.			
Tedbir 304. Yerel yönetimlerin asgari hizmet standartlarını belirlemeye yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Yerel Yönetimler, Meslek Odaları	Aralık Sonu	Ülke genelinde hizmet kalite ve standartlarının sağlanabilmesi amacıyla gerekli ilke ve kriterlerin ilgili bakanlıklarca belirlenmesi ve yerel yönetimlerin bu standartlara uygun hizmet vermesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

B. POLİTİKA OLUŞTURMA VE UYGULAMA KAPASİTESİNİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte belirlenen geçiş programı kapsamında kamu idareleri, beşi hariç olmak üzere, ilk stratejik planlarını hazırlamıştır. Bu idarelerde performans programı çalışmaları da sürdürülmektedir. Yeni kurulan kamu idarelerinde de stratejik plan hazırlanması çalışmaları devam etmektedir.

KİT'lerin stratejik plan hazırlamaları 2008 ve 2009 yıllarına ait Genel Yatırım ve Finansman Programlarında Bakanlar Kurulu kararlarıyla hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda, 2012 yılı Ekim ayı itibarıyla 19 KİT'ten 15'i stratejik planlarını tamamlamış olup 4'ü ise çalışmalarını sürdürmektedir.

Stratejik planlamanın daha işlevsel hale getirilmesi için gerek stratejik plan yapmakla yükümlü kamu idareleri gerek Kalkınma Bakanlığınca elde edilen deneyimler ışığında Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin güncellenmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Stratejik yönetimin etkili biçimde uygulanabilmesi ve katılımcılığın güçlendirilmesi amacıyla başlatılan Stratejik Planlama ve Politika Geliştirmede Katılımcılık Projesi tamamlanmıştır.

Merkezi kamu kurumlarının stratejik planlama süreçlerini daha etkin ve etkili hale getirmeyi amaçlayan Stratejik Yönetimde Kapasite Geliştirme Projesi uygulamaları 2012 yılı sonuna doğru başlayacaktır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kamu idarelerinde stratejik yönetimin gerektirdiği dönüşümün sürdürülmesi, yönetsel kararların stratejik planlara dayanan, orta ve uzun vadeli bakış açısıyla şekillendirilmesi, uygulanacak politikaların maliyeti, etkilediği kesimler ve fırsat maliyeti de göz önüne alınarak, bütçenin, kamu idarelerinin performansını gösterecek bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır. Kamu idarelerinde mevcut idari ve beşeri kapasite, nitelik ve nicelik olarak stratejik yönetim anlayışı doğrultusunda geliştirilecek, yönetim kültürünün yeni yapıya uyarlanmasına yönelik programlar düzenlenecektir. Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin yayımlanmasından sonra kurulan ve stratejik plan yapmakla yükümlü olan kamu idareleri de sisteme dâhil edilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu /İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 122. Kamu idarelerinde daha verimli, etkili ve uygulanabilir stratejik planların hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapılacak, katılımcılık mekanizmaları güçlendirilecektir.			
Tedbir 305. Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu yenilenerek yayımlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Mart Sonu	Bugüne kadar yapılan çalışmalar ve elde edilen deneyimler ışığında Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu gözden geçirilerek sistemin daha etkili çalışması için gerekli değişiklikler yapılacaktır.
Tedbir 306. Merkezi kamu kurumlarının stratejik planlama süreçlerinin daha etkin ve etkili hale getirilmesi için gerekli mevzuat değişikliği yapılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu	Mart Sonu	Türk kamu yönetiminde stratejik yönetim uygulamasının mevcut durum değerlendirmesi yapıp politika önerileri geliştirilecek, bu öneriler sonucunda yapılması gerekli görülen değişiklikler Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe yansıtılacaktır.
Öncelik 123. Kamu idarelerinde mevcut idari ve beşeri kapasite, nitelik ve nicelik olarak stratejik yönetim anlayışı doğrultusunda geliştirilecek, yönetim kültürünün yeni yapıya			

uyarlanmasına dönük programlar düzenlenecektir.			
Tedbir 307. Kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin idari kapasiteyi geliştirmeye yönelik modelin tanıtımı yapılacak ve uygulanması sağlanacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, TODAİE, Devlet Personel Başkanlığı, TÜSSİDE, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	Kalkınma Bakanlığı tarafından oluşturulan kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin idari kapasitenin geliştirilmesi modelinin paydaşlara tanıtımı yapılarak model doğrultusunda kamu yöneticilerine yönelik eğitim programlarının uygulanması sağlanacaktır.

C. KAMU KESİMİNDE İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Kamu kesiminde etkili bir insan kaynağı geliştirme politikası uygulanması ve kamu personel sisteminde şeffaf, anlaşılır ve yeknesak kurallara dayanan mesleki yeterliliği, performansı ve hizmetin gereklerini esas alan bir düzenlemeye gidilmesi, kamuda etkinlik ve verimliliği önemli ölçüde artıracaktır. Bu çerçevede, kamu hizmetleri ile personel sayı ve yapısının analiz edilmesi, mevcut insan kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması ve niteliğinin artırılması ile hizmet-personel-ücret ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Kamu personelinin yeterli hizmet içi eğitime tabi tutulamaması, işlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütecek bilgi ve beceriye kavuşmalarını engellemektedir. Sayısı ve içeriği yetersiz olan hizmet içi eğitim programları, belirli bir insan kaynağı geliştirme politikası çerçevesinde yürütülememektedir. Kamuda verimlilik kültürünü geliştirmek için hizmet içi eğitim programlarının yeni bir anlayış doğrultusunda ele alınma ihtiyacı bulunmaktadır.

Personel değerlendirme sisteminin gözden geçirilerek, personelin performansının ölçülmesinde nesnel ve açık standartların geliştirilmesi önem arz etmektedir. Sicil sistemini kaldırarak yerine personel bilgi sistemini getiren 6111 sayılı Kanun, kurumlara personelin başarı ve verimliliğini ölçebilmeleri için değerlendirme ölçütleri belirleme imkanı getirmiştir. Devlet Personel Başkanlığı bu amaçla kurumlara rehberlik etmek üzere Performans Değerlendirme Kılavuzu hazırlanması çalışmalarını yürütmektedir.

Görevde yükselme konusunun mevzuatta açık ve yeterli bir şekilde tanımlanmamış olması, kamu personelinin kurum ve kuruluşlar arasında dengesiz dağılımı, personel ve ücret düzeyinin hizmet gerekleri ile uyumsuzluğu kamu personel sisteminde göze çarpan diğer sorunlardır.

Devletin genel kurumsal yapısının gözden geçirilmesi ve kamu yönetiminin temel ilkeleri ve yeniden yapılandırılması çalışmaları ile uyumlu personel rejimi reformu hazırlıkları Devlet Personel Başkanlığınca sürdürülmektedir.

6111 sayılı Kanun ile kamu sektöründe esnek çalışmaya imkan tanıyan bazı düzenlemeler yapılmış, söz konusu düzenlemelerin uygulamaya aktarılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Kamu personeli kayıt sisteminin tek bir veri tabanında toplanması amacına yönelik PER-NET projesinin altyapı çalışmaları Devlet Personel Başkanlığınca tamamlanmış olup uygulama veri girişine henüz açılmamıştır. Ancak kamuda çalışanlara ilişkin kadro bilgileri, yurtdışı eğitime gönderilenlere ilişkin bilgiler, özürü istihdamına dair veriler gibi projeye bağlı uygulamalar farklı sistemler üzerinden kullanıma açılmıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kamu kurum ve kuruluşlarında etkili bir insan kaynakları planlamasının yapılması, hizmet gereklerine uygun sayı ve nitelikte personel istihdamı, kamu görevlilerinin yönetsel karar alma süreçlerine katılım düzeylerinin artırılması ve kamu personel sisteminin iyileştirilmesi temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 124. Kamu personeli bilgi sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.			
Tedbir 308. Kamu personeli bilgi sistemi tamamlanacaktır.	Devlet Personel Başkanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, ÇSGB, TODAİE, Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu kurum ve kuruluşlarında etkili bir insan kaynakları planlaması yapabilmek ve kamu personeline ilişkin ihtiyaç duyulan izlemeleri, değerlendirmeleri ve görevlendirmeleri sağlıklı bir şekilde yürütebilmek amacıyla Devlet Personel Başkanlığı bünyesinde oluşturulmakta olan kamu personeli bilgi sistemi tamamlanacaktır.
Öncelik 125. Kamuda insan kaynakları yönetiminin etkinleştirilmesi, performans sisteminin oluşturulması ve hizmet içi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla düzenlemeler yapılacaktır.			

<p>Tedbir 309. Kamu personel sisteminin kurumsal yönetim yapısı gözden geçirilecektir.</p>	<p>Devlet Personel Başkanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı,</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Tüm kamu kurum ve kuruluşlarında personel sistemi, işe alımdan emeklilik sonrasına kadarki süreçleri kapsayan bir insan kaynakları yönetimi anlayışıyla ele alınarak düzenlenecektir. Merkezi kamu personeli yerleştirme sistemi gözden geçirilerek daha etkin bir hale getirilecektir.</p>
<p>Tedbir 310. Kamu personelinin, sürekli ve etkin bir hizmet içi eğitim programına tabi tutulması sağlanacaktır.</p>	<p>Devlet Personel Başkanlığı (S), TODAİE</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Kamu çalışanlarının verimliliğini artırmak ve insan kaynaklarında verimlilik kültürü oluşturmak amacıyla personel, yönetici ve hizmet açısından verimliliğe etki eden faktörlerin tespitine ilişkin araştırmalar yapılacak ve yapılan çalışma sonucunda gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılacaktır. TODAİE'nin de katkısıyla yönetici ve diğer personelin hizmet içi eğitim programları aracılığıyla niteliklerinin artırılmasına katkıda bulunulacaktır.</p>
<p>Tedbir 311. Kamu kurum ve kuruluşlarında tüm çalışanların performansını objektif ve saydam biçimde ölçen standartlar geliştirilecek, başarılı çalışanlar desteklenecek, ücretlendirmede performans da esas alınacaktır.</p>	<p>Devlet Personel Başkanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Kaldırılan sicil sisteminin yerine etkinlik ve verimlilik analizini de içeren yeni bir sistem oluşturulacak, kamuda performansı da dikkate alan bir değerlendirme sistemi teşkil etmek amacıyla Performans Değerlendirme Kılavuzu hazırlanacak ve uygulamaya örnek teşkil etmesi açısından pilot uygulama gerçekleştirilecektir.</p>
<p>Tedbir 312. Kamu personel sisteminde esnek çalışma yöntemleri modeli geliştirilecek ve pilot olarak uygulanacaktır.</p>	<p>Devlet Personel Başkanlığı (S), Başbakanlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Konuya ilişkin usul ve esaslar hazırlanarak Bakanlar Kuruluna sunulacak ve seçilen kamu kurumlarında pilot uygulamalar yapılarak elde edilecek sonuçlar değerlendirilecek ve diğer kamu kuruluşlarında yaygınlaştırılmasına yönelik planlama yapılacaktır.</p>

Ç. e-DEVLET UYGULAMALARININ YAYGINLAŞTIRILMASI VE ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

e-Devlet, kamu hizmet sunumunda kalite ve etkinliğin artırılmasına yönelik çalışmaların odağında yer almaktadır. Ülkemizde e-devlet çalışmalarıyla kullanıcıların elektronik ortamda sunulacak kamu hizmetlerine farklı platformlardan, güvenilir şekilde ve tek noktadan erişebilecekleri, vatandaş ve iş dünyasının ihtiyaçlarına odaklanmış, birlikte işler ve bütünlük hizmetlerin sunulacağı, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir devlet yapısının oluşturulması amaçlanmıştır.

2012 yılında, kamu kurumlarının sunmuş oldukları hizmetlerden; yeni şirket kaydı ve ticaret sicili işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine imkân tanıyacak Merkezi Sicil Kayıt Sistemi Projesinin yaygınlaştırma çalışmalarına devam edilmiştir. Metin tabanlı Ulusal Adres Veri Tabanının coğrafi bilgi sistemleri teknolojisi kullanılarak mekânsal bir veri tabanına dönüştürülmesini amaçlayan Mekânsal Adres Kayıt Sistemi ve Çevrimiçi Emlak ve İnşaat İzinleri Projesine ilişkin çalışmalar sürdürülmüştür. Devlet tarafından verilen tüm sosyal yardımların tek çatı altında toplanmasını amaçlayan Bütünlük Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi bir modülü hariç tamamlanmıştır. T.C. Kimlik Kartı Projesini yaygınlaştırmaya yönelik çalışmalar gerekli hukuki altyapının oluşturulması çalışmalarını da içerecek şekilde sürdürülmüş, kart dağıtımının 2013 yılında başlatılması aşamasına gelinmiştir. Kamu kurumları arasındaki resmi yazışmaların elektronik ortamda yürütülmesini amaçlayan e-Yazışma Projesinin, kayıtlı elektronik posta altyapısıyla entegrasyonuna ve hukuki altyapısına ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. Tüm tapu kayıtlarının TAKBİS merkezi veritabanına aktarımı tamamlanmış; taşınmaz alım ve satımı ile ipotek işlemleri taşınmazın bağlı bulunduğu tapu sicil müdürlüğü dışında da yapılabilir hale gelmiştir. Öte yandan, ulusal coğrafi bilgi sistemi altyapısı, kamu güvenli ağı, ortak çağrı merkezi ve bilgi sistemleri olağanüstü durum yönetim merkezi gibi alanlarda sınırlı düzeyde aşama kaydedilebilmiştir.

2008 yılı Aralık ayından bu yana hizmet veren e-Devlet Kapısına yeni hizmetlerin entegre edilmesine devam edilmiştir. 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla 43 kamu kurumunun 364 hizmeti e-Devlet Kapısına entegre edilmiştir. 2011 yılı Ekim ayı itibarıyla 10 milyon civarında bulunan kayıtlı kullanıcı sayısı, 2012 yılı Eylül ayı sonunda 13,5 milyona ulaşmıştır. Ülkemizde, 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla kamu kurumlarına ait 25.599 adet internet sitesi bulunmaktadır.

TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2012 yılı sonuçlarına göre; 16-74 yaş arası toplam nüfusun yüzde 20,3'ünün, internet kullanan bireylerin ise yüzde 45,1'inin e-devlet hizmetlerini kullandıkları görülmektedir. TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2011 yılı sonuçlarına göre; 2010 yılında 10 ve daha fazla çalışanı bulunan tüm girişimlerin yüzde 76,8'i, internet kullanan girişimlerin ise yüzde 83'ü e-devlet hizmetlerini kullanmaktadır. Hem bireylerde hem de işletmelerde e-devlet hizmetlerinin kullanımı artmaktadır. Diğer taraftan, iş dünyasına yönelik e-devlet hizmetlerinin bireylere yönelik e-devlet uygulamalarına nazaran daha fazla kullanıldığı dikkat çekmektedir. TÜİK tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması sonuçlarına göre elektronik ortamda sunulan kamu hizmetlerinden memnuniyet oranı 2011 yılında geçmiş yıllardaki düzeyini koruyarak yüzde 97,1 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, bu hizmetlerden memnun olanların kendi içindeki dağılımında farklılık ortaya çıkmış; çok

memnun ve memnun olanların düzeyinde azalma olurken, orta düzeyde memnuniyette artış görülmüştür.

2012 yılı Yatırım Programında kamu kurumlarının 212 adet BİT yatırım projesi için yaklaşık 2,5 milyar TL ödenek ayrılmıştır. 2012 yılı BİT yatırım ödeneklerinden en fazla payı eğitim sektörü almıştır. Eğitim sektörünün toplam BİT yatırımları içerisindeki payı 2011 yılında yüzde 43 iken, 2012 yılında yüzde 46'ya yükselmiştir. Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesini yürüten Milli Eğitim Bakanlığı 2012 yılında en fazla BİT yatırım ödeneği tahsis edilen kamu kurumudur. İçişleri Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu ve Emniyet Genel Müdürlüğü yüksek miktarda BİT yatırımı yapan diğer kurumlar olarak ön plana çıkmaktadır.

TABLO IV: 75- Kamu BİT Yatırım Ödenekleri Sektörel Dağılımı, 2010-2012

(2012 Yılı Fiyatlarıyla)

Sektör	2010		2011		2012	
	Milyon TL	Yüzde	Milyon TL	Yüzde	Milyon TL	Yüzde
Eğitim	300	23,2	946,5	42,9	1152,5	46,4
Diğer Kamu Hizmetleri	555,2	42,9	895,7	40,6	981,7	39,5
Ulaştırma ve Haberleşme	163,8	12,7	195,1	8,8	139,5	5,6
Tarım	27,4	2,1	36,8	1,7	63,5	2,6
Enerji	73,8	5,7	26,9	1,2	61,4	2,5
Sağlık	120,2	9,3	55,6	2,5	43,3	1,7
Madencilik	27,8	2,1	25,7	1,2	26,6	1,1
İmalat	22,5	1,7	22,3	1,0	15	0,6
Turizm	2,8	0,2	0,9	0,1	0,9	0,1
Toplam	1 293,4	100	2 205,4	100	2 484,4	100

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

e-Devlet proje ve uygulamalarının yaygınlaşması ve olgunlaşmasıyla BİT yatırım projeleri çoğunlukla mevcut bilgi sistemlerini idameye yönelik yazılım ve donanım teminini kapsar hale gelmiştir. Bu doğrultuda, yıllar itibarıyla BİT yatırım proje sayısında önemli bir değişiklik olmamasına rağmen, yeni proje ve uygulamaların sayısında azalma gözlenmektedir. Bununla birlikte, BİT alanında son dönemde gözlenen gelişmelere bağlı olarak kamuda sanallaştırma uygulamaları yaygınlaşmakta, bulut bilişim ve yeşil bilişime yönelik ilgi artmakta ve mobil uygulamaların geliştirilmesine devam edilmektedir.

Kamu kurumları, Türksat A.Ş.'den doğrudan yapacakları e-devletle ilgili hizmet alımlarında Kamu İhale Kanunundan muaf tutulmaları sonrasında, büyük oranda Türksat A.Ş.'ye yönelmiştir. Bu durum, Türksat A.Ş.'nin e-Devlet Kapısı ve e-devlete ilişkin ortak hizmet ve altyapılardaki yükümlülüklerini yerine getirmesinde ilave zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Benzer şekilde, kamu kurumlarının ihale mevzuatından muaf olarak hizmet alımı gerçekleştirmeleri, kurumsal ihtiyaçların tanımlanmasında ve proje yönetiminde etkinliğin sağlanamamasına yol açmaktadır.

Kişisel verilerin korunması ve mahremiyete yönelik hukuki ve teknik altyapı ihtiyacı devam etmekte olup buna ilişkin kanun tasarısının 2012 yılı sonuna kadar TBMM'ye sevk edilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Söz konusu yasal düzenleme, kamu kurumlarına

ait bilgi sistemlerinin ve e-devlet uygulamalarının da gözden geçirilmesi ihtiyacını gündeme getirecektir. Diğer yandan, ulusal bilgi güvenliğinin sağlanmasına ilişkin mevzuat çalışmaları, ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla yürütülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Vatandaşların ve iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda, çeşitli kanallardan bütünleşik hizmet sunumunun sağlanacağı bir e-devlet yapısının oluşturulması ve e-devlet hizmetlerinin kullanımının artırılması temel amaçtır.

Bu kapsamda, e-devlete ilişkin politika ve stratejiler, yenilenecek bilgi toplumu politika ve stratejileri çerçevesinde yeniden ele alınacaktır.

e-Devlet proje ve uygulamaları bütünsel bir yaklaşımla ele alınacak, kamuya ait BİT yatırım projeleri kurumlararası koordinasyon ve güvenli elektronik ortamlarda bilgi paylaşımını esas alan bir anlayışla; sanallaştırma, bulut bilişim, yeşil bilişim ve mobil uygulama eğilimleri dikkate alınarak yürütülecektir.

e-Devlet proje ve uygulamalarında hizmet verimliliğinin artırılması esas olacak, ortak altyapı ve hizmetler ile temel bilgi sistemlerinden henüz tamamlanamayanlara öncelik verilecek, mükerrrliklerin giderilmesi ve birlikte çalışabilirliğin sağlanması yönünde çalışmalara devam edilecektir.

Kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunumunda; vatandaş ve iş dünyasının ihtiyaçları temel alınacak, kamu iş süreçleri bu anlayış çerçevesinde basitleştirilecek ve iyileştirilecek, kamuda karar alma süreçleri BİT aracılığıyla etkinleştirilecektir.

e-Devlet uygulamaları ile kamu hizmetlerinde vatandaş beyanı esas olacak, mükerrr bilgi talep edilmeyecek, kullanıcı odaklılık, kullanıcı memnuniyeti, kişisel bilgi mahremiyeti, bilgi güvenliği, katılımcılık ve şeffaflık gözetilecektir.

Kamu kaynağı kullanılarak üretilen kamu bilgisinin kamu kuruluşları, işletmeler ve vatandaşlar tarafından ticari veya ticari amaç dışında katma değer sağlayacak şekilde tekrar kullanılmasına yönelik politikalar geliştirilecektir.

e-Devlet uygulamalarında etkinliğin sağlanması için gerekli mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilecektir. Ayrıca, kamu kurumlarının BİT projelerine ilişkin hizmet alımlarının çerçevesi gözden geçirilecek, tespit edilen aksaklıklar ve ihtiyaçlar çerçevesinde gerekli tedbirler alınacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 126. e-Devlet politika ve stratejileri, yenilenecek Bilgi Toplumu Stratejisi çerçevesinde şekillendirilecektir.			
Tedbir 313. Bilgi toplumu stratejileri çerçevesinde; e-devlet hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (S), Başbakanlık, Kalkınma Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve	Aralık Sonu	Yenilenecek bilgi toplumu politika, hedef ve stratejileri çerçevesinde; e-devlet hizmetlerinin kapsamı ve yürütülmesine ilişkin usul ve

usul ve esaslar belirlenecektir.	Kuruluşları		esaslar belirlenecek, bu hizmetlere ilişkin eylem planları hazırlanacak ve gerekli koordinasyon faaliyetleri yürütülecektir.
Öncelik 127. e-Devlet proje ve uygulamaları bütünsel ve bilgi paylaşımını esas alan bir anlayışla koordine edilecektir.			
Tedbir 314. e-Yazışma Projesi hayata geçirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Başbakanlık, TÜBİTAK, PTT, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu kurumları arasındaki resmi yazışmaların elektronik ortamda yürütülmesini amaçlayan e-Yazışma Projesi tamamlanacaktır.
Öncelik 128. e-Devlet uygulamalarının hayata geçirilmesi için gerekli temel bilgi sistemleri ile ortak altyapı ve hizmetler geliştirilecektir.			
Tedbir 315. e-Devlet Kapısı üzerinden sunulan hizmet sayısı artırılabilecektir.	TÜRKSAT (S), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Yerel yönetim hizmetleri de dahil, kamu hizmetlerinin e-Devlet Kapısına entegrasyonuna devam edilecektir.
Tedbir 316. T.C. Kimlik Kartı Projesinin yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilecek, 2013 yılı sonuna kadar yaklaşık 10 milyon vatandaşa T.C. Kimlik Kartı dağıtılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu hizmetlerine erişimde kimlik doğrulama amacıyla kullanılacak, temel kimlik bilgilerini ve biyometrik unsurları da içeren elektronik kimlik kartının yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.
Tedbir 317. Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) tamamlanacaktır.	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	TAKBİS kapsamında, kadastro bileşeni tamamlanacak ve yaygınlaştırılacak, tapu ve kadastro kayıtlarının diğer bilgi sistemleriyle entegrasyonu sağlanacaktır.
Tedbir 318. Çerçeve anlaşmalar yoluyla yapılan kamu alımlarının Elektronik Kamu Alımları Platformu üzerinden gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.	Kamu İhale Kurumu (S), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Çerçeve anlaşmalar yoluyla yapılan kamu alımlarının münferit alım süreçleri, tekliflerin gönderilmesi ve değerlendirilmesi de dahil olmak üzere, tamamen Elektronik Kamu Alımları Platformu üzerinden gerçekleştirilecektir.
Öncelik 129. e-Devlet uygulamalarında kullanıcı odaklılık, kullanıcı memnuniyeti, kişisel bilgi mahremiyeti, bilgi güvenliği, katılımçılık ve şeffaflık gözetilecektir.			
Tedbir 319. Ulusal bilgi güvenliğinin	Adalet Bakanlığı (S), Milli Savunma Bakanlığı,	Aralık	Ulusal bilgi güvenliğinin sağlanması ve korunması

sağlanmasına ilişkin yasal düzenleme yapılacaktır.	İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, TÜBİTAK, BTK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Sonu	amacına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.
Tedbir 320. Kişisel verilerin korunmasına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S); İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Anayasada kişisel verilerin korunmasına ilişkin getirilen düzenleme çerçevesinde, kişilerin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı ile temel hak ve özgürlüklerinin korunması temin edilerek, elektronik sistemler aracılığıyla veya diğer yollarla işlenen kişisel verilerin korunmasına yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.
Tedbir 321. Avrupa Konseyinin 185 sayılı Siber Suç Sözleşmesi ile kişisel verilerin korunmasına ilişkin 108 ve 181 sayılı sözleşmelerinin onaylanması çalışmaları başlatılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	2010 yılında taraf olunan siber suçla etkili mücadelede uluslararası işbirliğini sağlamaya yönelik olarak Avrupa Konseyinin 185 sayılı Siber Suç Sözleşmesi ile kişisel verilerin korunmasına yönelik yasal düzenleme yapılmasını müteakip, bu verilerin otomatik işleme tabi tutulması durumunda kişilerin korunmasına ilişkin 108 ve 181 sayılı sözleşmelerin onay çalışmaları başlatılacaktır.
Öncelik 130. Kamu bilgisinin paylaşımı ve yeniden kullanımına ilişkin politikalar geliştirilecektir.			
Tedbir 322. Yenilenecek Bilgi Toplumu Stratejisi kapsamında, kamu bilgisinin paylaşımı ve yeniden kullanımına ilişkin yeni politikalar geliştirilecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Başbakanlık, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu bilgisinin kamu kurumları, işletmeler ve vatandaşlar tarafından ticari veya ticari amaç dışında katma değer sağlayacak şekilde paylaşılmasına ve tekrar kullanılmasına yönelik stratejiler belirlenecektir.

D. ADALET SİSTEMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2012 yılı Haziran ayında, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu çıkarılarak yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinin yolu açılmıştır. Ayrıca, idari yargıda uyuşmazlıkların alternatif

çözüm yollarından olan kamu denetçiliği (ombudsmanlık) konusunda Anayasal düzenlemeye paralel olarak yasal düzenleme yapılarak Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu çıkartılmış, böylelikle vatandaşlarla idare arasındaki uyuşmazlıkların yargı yoluna başvurmadan çözülmesi yöntemi getirilmiştir. Yine 2012 yılı Haziran ayında Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu çıkarılarak Kurumun insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapması esası benimsenmiştir.

Türkiye’de 2012 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla hâkim ve cumhuriyet savcısı sayısı 12.050, mahkemelerde çalışan adalet personeli sayısı ise 40.449’dur. Cumhuriyet savcısı sayısı AB ülkeleri seviyesinde iken hâkim sayısı ile diğer adalet personeli sayısı genel olarak AB üyesi ülkelerin altında kalmaktadır.

TABLO IV: 76- 100.000 Kişiyeye Düşen Hâkim ve Savcı Sayısı ile Mahkemede Çalışan Adalet Personeli Yüzdesi (2010)

Ülkeler	Hâkim	Savcı	Mahkemede Çalışan Adalet Personeli
Almanya	24,3	6,4	65,6
Fransa	10,7	3,0	32,5
Hollanda	15,2	4,7	40,1
İsviçre	11,5	5,5	55,5
Portekiz	18,4	13,9	62,3
İtalya	11,0	3,3	40,7
Türkiye	10,6	5,8	30,3

Kaynak: Avrupa Etkin Yargı Komisyonunun (CEPEJ) 2012 yılında yayımladığı Avrupa Yargı Sistemleri Raporu.

Ülkemizde adli yardıma kamu bütçesinden kişi başına ayrılan pay AB ülkelerine kıyasla çok düşük kalmaktadır.

TABLO IV: 77- Adli Yardıma Kişi Başına Kamu Bütçesinden Ayrılan Pay (2010)

Ülkeler	Kişi Başına Ayrılan Ortalama Miktar (Avro)
İngiltere	45,7
Fransa	5,6
Hollanda	21,6
İspanya	5,2
Portekiz	4,9
İtalya	2,1
Türkiye	1,1

Kaynak: Avrupa Etkin Yargı Komisyonunun (CEPEJ) 2012 yılında yayımladığı Avrupa Yargı Sistemleri Raporu.

Öte yandan, son dönemde ceza infaz kurumları ile tutukevlerinin sayısında ve kapasitesinde iyileştirmeler sağlanmıştır. Küçük ve etkin kullanılmayan ceza infaz kurumları ve tutukevleri kapatılmış, buna karşılık modern ve kapasite olarak daha geniş ceza infaz kurumları ve tutukevleri inşa edilerek kapasite yükseltilmiştir. 2012 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin toplamı 374, toplam kapasitesi

140.931 kişi olmuş, bu kurum ve tutukevlerinde 123.497 hükümlü ve tutuklu kalmıştır. 2012 yılı Nisan ayında kabul edilen 6291 sayılı Kanun ve 2012 yılı Temmuz ayında kabul edilen 6352 sayılı Kanunla yaklaşık 30.000 hükümlü ve tutuklu denetimli serbestlik hükümlerinden yararlanarak ceza ve tutukevlerinden salıverilmiştir.

Adalet hizmetlerinin çağdaş, etkili ve verimli olarak sunulabilmesi için modern adliye binalarının yapılması ve yenilenmesi çalışmalarına devam edilmiştir. 2003 yılı başından 2012 yılı Eylül sonuna kadar İstanbul Avrupa Yakası ve Anadolu Yakası Adalet Binalarının da olduğu toplam 157 adalet hizmet binası inşaatı tamamlanmıştır. Yatırım Programında yer alan adalet binası işlerinden 39'unun inşaatı devam etmektedir.

Bu gelişmelere rağmen, yargılama sürecinin etkin ve hızlı işlememesi, yargıya erişimde sorunlar yaşanması, adil yargılanma hakkının tam olarak yaşama geçirilememesi, hukuk kurallarının oluşturulmasında çağdaş gelişmelerin yeterince takip edilememesi, hukuk eğitimi ve öğretiminin öğrencilere yeterli metodolojik ve analitik düşünme yeteneğini kazandıramaması, yargının insan kaynaklarına ilişkin nicelik ve nitelik sorunları ile fiziki ve teknik altyapı eksikliklerinin giderilememesi, yargının etkili ve hakkaniyete uygun işlemlerini aksatmaktadır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkeleri çerçevesinde adalet hizmetlerinin daha adil, hızlı, etkin, güvenli ve isabetli şekilde sunulması, yargılamanın işleyişinde ve temel unsurlarında hizmet kalitesini artırıcı çabaların sürdürülmesi, ekonomik ve sosyal düzenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde hukuk kurallarının araç olarak kullanılması temel amaçtır. Bu çerçevede; hâkim, savcı ve yardımcı adalet personeli sayısının artırılması, yargı mensuplarının mesleki ahlak ve davranış kurallarının uluslararası ölçütlere göre belirlenmesi, mağdur haklarının çağdaş ölçütler çerçevesinde korunması, adli yardımın yaygınlaştırılması, idari yargıda alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ve birikmişliği iyileştirici yeni bir sistemin getirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 131. Adalet hizmetlerinin daha hızlı, adil, güvenli ve isabetli şekilde sunulmasını sağlamak üzere, AB uygulamaları da dikkate alınarak, hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacak, beşeri ve fiziki altyapı güçlendirilecektir.			
Tedbir 323. Yargı mensuplarının mesleki ahlak ve davranış kuralları, uluslararası ölçütlere göre belirlenecektir.	Adalet Bakanlığı (S), HSYK, Türkiye Adalet Akademisi	Aralık Sonu	Hâkim ve cumhuriyet savcılarının uymaları gereken etik ve davranış kurallarını belirleyen yasal düzenleme HSYK ve Türkiye Adalet Akademisi ile işbirliği içinde tamamlanacaktır.
Tedbir 324. Adli süreç ile hizmetlerin elektronik ortama taşınması ve yargı organları arasında kurulan bilgi ağının	Adalet Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	Adli süreç ve hizmetleri elektronik ortama taşıyacak ve öncelikle yargı organları arasında bilgi ağını sağlayacak olan e-adalet sisteminin kurulması için Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve donanım

geliştirilmesi için altyapı ve yasal çalışmalar tamamlanacaktır.			altyapısı önemli ölçüde bitirilmiş olan Ulusal Yargı Ağı Projesinin (UYAP) donanım altyapısı yenilenecek, projenin e-devlet uygulamaları ve yargılama makamlarının sıklıkla yazışma gereği duyduğu kurumlarla entegrasyon çalışmaları sürdürülecek ve bu sistemin işleyişi için ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeni yasal düzenlemeler yapılacaktır. Hükümlülerin topluma kazandırılması ve sosyal hayata katılımını sağlamak, yeniden suç işlemesini önlemek amacıyla elektronik kelepçe uygulaması yaygınlaştırılarak etkinleştirilecektir.
Tedbir 325. Hâkim, Cumhuriyet Savcısı ve yardımcı adalet personelinin sayısı artırılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı	Aralık Sonu	Hâkim, cumhuriyet savcısı ve yardımcı adalet personeli sayısı, Avrupa ülkelerindeki standartlara göre yargı organlarının iş yükü gözetilerek artırılacaktır.
Tedbir 326. Hukuk yargılamasında adli yardım müessesesinin daha etkin bir şekilde uygulanması sağlanacak ve adli yardıma ulaşım kolaylaştırılacaktır.	Adalet Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Türkiye Barolar Birliği	Aralık Sonu	Hukuk yargılamasında adli yardım etkinleştirilmesi için; adli yardım usulünü tanıtan açık, anlaşılır ve yol gösterici dokümanlar hazırlanacak ve yararlanıcıların erişimine sunulacaktır. Adalet Bakanlığı ve adliyelerin internet sitelerine adli yardım usulünü anlatan pratik bilgilerin konulması sağlanacaktır. Adli yardım sisteminin sadeleştirilerek etkinleştirilmesi amacıyla gerekli mevzuat değişiklikleri tamamlanacaktır.
Tedbir 327. Adli Tıp Kurumunun kapasitesi güçlendirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Adli Tıp Kurumunun uluslararası kalite standartlarına uygun laboratuvarlarının sayısı artırılacak, ihtiyaç duyulan il merkezleri ve diğer ağır ceza merkezlerinde adli tıp birimlerinin faaliyete geçirilmesi sağlanacaktır. Kurumun insan kaynakları ve teknolojik kapasitesi geliştirilecek, adli bilimler alanında üniversitelerle yapılan işbirliği çalışmaları artırılacaktır.
Tedbir 328. Bilirkişilik konusunda mevcut aksaklıkları giderecek yeni bir sistem getirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Bilirkişilik mekanizması gözden geçirilerek ve çağdaş ülkelerdeki örnekler dikkate alınarak etkin işleyen bir sistemin getirilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Tedbir 329. Adliyelerin fiziki kapasitelerinin iyileştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Adalet Bakanlığınca belirlenen ilkeler ve yatırım programı çerçevesinde adalet teşkilatının fiziki kapasitesi geliştirilmeye devam edilecektir. Adalet erişim ilkesi doğrultusunda yeni hizmet binaları yapılacaktır. Hizmet binalarında avukatlık hizmetlerinin daha rahat yerine getirilmesi için yeterli fiziki imkânlar sağlanacaktır.
Tedbir 330. Ceza infaz kurumlarının kapasiteleri geliştirilecektir.	Adalet Bakanlığı (S)	Aralık Sonu	Ceza infaz kurumlarının kapasitelerinin geliştirilmesi için yeni kurum inşaatları ve ek bina inşası yapılacak, yetersiz kurumlar kapatılacaktır.
Öncelik 132. Yargı Reformu Stratejisi ve Eylem Planı güncellenecek, bu çerçevede gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler hayata geçirilecektir.			
Tedbir 331. Yargı Reformu Stratejisi güncellenecektir.	Adalet Bakanlığı (S), Yüksek Yargı Organları, Türkiye Barolar Birliği	Aralık Sonu	2009 yılında Bakanlar Kuruluna sunulan Yargı Reformu Stratejisi günümüz gerekliliklerine uygun şekilde güncellenecek ve bu doğrultuda yeni bir Eylem Planı hazırlanacaktır.

E. GÜVENLİK HİZMETLERİNİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2012 yılında güvenlik konusunda yapılan uluslararası antlaşmalara katılım konusunda önemli adımlar atılmıştır. Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi Bakanlar Kurulunca onaylanarak sözleşme metni 13/01/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme ise Bakanlar Kurulunca onaylanarak 08/05/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2012 yılı Temmuz ayında çıkartılan bir kanunla, 30/10/2007 tarihinde Brüksel'de imzalanan Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezinin Çalışmalarına Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılımı ile İlgili Olarak Avrupa Topluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Yapılan Anlaşmanın onaylanması uygun bulunmuştur.

Uluslararası terörizmle mücadelede önemli rol oynayacak olan Terörün Finansmanının Önlenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur. Terör örgütlerinin finans kaynaklarıyla mücadele amacıyla Terörün Finansmanıyla Mücadele Eylem Planı 23/03/2012 tarihli Başbakanlık Oluruyla yürürlüğe girmiştir.

Suç işlenmesinin önlenmesi ve işlenen suçların faillerinin yakalanması konusunda büyük yararları olan MOBESE sistemi Ekim 2012 itibarıyla 80 il merkezinde faaliyete geçmiş olup Kocaeli ilinde kurulum aşamasındadır. Sistem 64 ilçede kurulmuş olup 46 ilçede kurulumu devam etmekte, 14 ilçede ise sözleşme aşamasındadır.

Birden fazla olan acil çağrı numaralarının, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tek numara (112) altında toplanması için İçişleri Bakanlığının koordinatörlüğünde yürütülen Acil Çağrı

Merkezleri Projesinde önemli mesafeler alınmıştır. Ekim 2012 itibarıyla bu proje, pilot iller olan Antalya ve Isparta'da tamamlanmıştır. 10 il (Afyonkarahisar, Aksaray, Burdur, Denizli, Karaman, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Mersin ve Niğde) için teknik altyapı kurulum işi 2012 yılı Temmuz ayında başlatılmış olup 2013 yılı Mayıs ayına kadar faaliyete geçirilmesi planlanmaktadır.

Toplumun huzurunu bozan, korku ve endişeye neden olan suçların başında gelen asayiş suçlarıyla mücadele için 81 ilde Güven Timleri ve Yıldırım Ekipleri kurulmuş olup kapkaç suçu toplumun gündeminden çıkartılmıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Demokratik değerleri ve insan haklarını koruyucu, özgürlük için güvenlik yaklaşımıyla toplumun desteğini ve katılımını sağlayan bir güvenlik hizmetinin sunulması temel amaçtır. Bu kapsamda; başta terör ve terörizmin finansmanı olmak üzere, yasa dışı göç hareketleri, organize ve mali suçlar, bilişim suçları, uyuşturucu kullanımı ve ticaretiyle etkin bir şekilde mücadele edilmesine ve sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu/ İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 133. Koruyucu ve önleyici kolluk hizmetleri ile istihbarat faaliyetleri güçlendirilecek, güvenlik amaçlı haberleşme imkânları ve kriminal altyapı geliştirilecek ve güvenlik güçleri arasında koordinasyon etkin bir şekilde sağlanacaktır.			
Tedbir 332. Toplum destekli asayiş hizmeti sunumu için ihtiyaç duyulan hukuki ve kurumsal altyapının oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, İlgili İl Özel İdareleri	Aralık Sonu	Kentlerde kurulumu tamamlanan MOBESE sisteminin turizm potansiyeline sahip ilçelerle terör olaylarının yaşandığı ilçelere öncelik verilmek üzere ülke geneline yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalara, valilikler ve il özel idareleriyle koordineli olarak devam edilecektir. Kadın, çocuk, engelli ve yaşlıların güvenlik sistemine erişiminin kolaylaştırılmasına devam edilecektir. Toplum Destekli Güvenlik Hizmeti kapsamında, İl Jandarma Komutanlıkları Çocuk ve Kadın Kısım Amirlikleri tarafından, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve çocukların suçtan korunması amacıyla, belde, köy ve mahallelerde bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarına devam edilecektir. 2013 yılında, 10 ile ilaveten, Acil Çağrı Sisteminin (112) 15 ilde daha hizmete alınması için gerekli olan teknolojik ve kurumsal altyapı çalışmalarına devam edilecektir. Bu alanda gerekli hukuki

			altyapı oluşturulacaktır.
Tedbir 333. Önleyici kolluk güçlerinin teknolojik altyapısının güçlendirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), MİT Müsteşarlığı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı	Aralık Sonu	İstihbarat birimlerinin teknolojik altyapısının güçlendirilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan sistemlerin tedarikine devam edilecektir.
Tedbir 334. Kriminal altyapının modernleştirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı (S), Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı	Aralık Sonu	Olay Yeri İnceleme Timleri ve Kriminal Laboratuvarlar için ihtiyaç duyulan malzeme, cihaz ve donanımların öncelikle karşılanmasına devam edilecek ve her türlü teknolojik olanağa sahip yeni modern laboratuvarlar oluşturulacaktır.
Öncelik 134. Başta terör ve terörizmin finansmanı olmak üzere, yasa dışı göç hareketleri, organize ve mali suçlar, bilişim suçları, uyuşturucu kullanımı ve ticaretiyle etkin bir şekilde mücadele edilmesine ve sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edilecektir.			
Tedbir 335. Yasadışı göç hareketleriyle mücadele kapsamında ihtiyaç duyulan kurumsal ve hukuki altyapının oluşturulması çalışmaları tamamlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, MİT Müsteşarlığı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Kızılay	Aralık Sonu	İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurlarının Korunması Hakkında Kanun Tasarısı hazırlanacaktır. Yasadışı göç ile mücadelede önemli araçlardan olan geri gönderme merkezlerinin yapım çalışmaları hızlandırılacaktır.
Tedbir 336. Uyuşturucu kullanımı ve ticaretiyle mücadelede Ulusal Uyuşturucu Strateji Belgesi (2013-2018) ve Ulusal Uyuşturucu Eylem Planı (2013-2015) hazırlanacaktır.	Emniyet Genel Müdürlüğü (S), İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, MEB, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, RTÜK, TRT, TAPDK	Aralık Sonu	Uyuşturucuyla mücadele alanında çalışan ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla Ulusal Uyuşturucu Strateji Belgesi (2013-2018) ve Ulusal Uyuşturucu Eylem Planı (2013-2015) hazırlanacaktır.

Tedbir 337. Entegre Sınır Güvenlik Sistemi kurularak, kara sınırlarındaki güvenlik artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı (S), Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Valilikler	Aralık Sonu	Entegre Sınır Güvenlik Sisteminin kurulması konusunda ilgili kuruluşlarla hazırlık çalışmaları sürdürülecektir.
--	---	-------------	---

F. AFETLER

1. Mevcut Durum

İklim ve çevre koşullarındaki bozulmanın etkisiyle dünyada ve ülkemizde doğal afetlerin şiddeti ve sıklığı artmıştır. Arazi kullanım kararlarındaki ve yapılaşmadaki hatalar afetlerin olumsuz etkilerini ağırlaştırmıştır. Yaşanan afetler bütüncül bir risk yönetiminin gerekliliğini göstermiştir. Afetlerde can ve mal kaybının en aza indirilebilmesi için risk azaltma faaliyetleri, risk yönetiminin önemli bir bileşeni haline gelmiştir.

23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van'da meydana gelen depremlerde toplam 644 kişi hayatını kaybetmiş, 1.966 kişi yaralanmış, 252 kişi enkazdan sağ olarak kurtarılmıştır. Deprem sebebiyle yaklaşık 31.000 konut hasar görmüş olup mağdur olan yaklaşık 175.000 kişinin geçici barınması için 29.500 konteyner, 76.802 çadır ve 11 seyyar hastane kurulmuştur. 2012 yılı sonu itibarıyla Van ve çevresinde yaklaşık 18.000 kalıcı konutun tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmesi planlanmıştır. Deprem bölgesinde hayatın normale dönmesi için yapılan yardım ve harcamalar Ekim 2012 itibarıyla yaklaşık 3,4 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Afet yönetimi ile ilgili merkez-yerel ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik düzenleme ihtiyacı önemini korumaktadır.

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun risk yönetimini de içerecek şekilde yeniden ele alınması gerekmektedir.

6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu 18/05/2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunda yer alan zorunlu deprem sigortası kapsamında binalarda depremin doğrudan neden olduğu maddi zararlar ile deprem nedeniyle ortaya çıkan yangın, infilak, dev dalga (tsunami) ve yer kayması sonucu oluşan maddi zararlar teminat altına alınmış olup tapu işlemlerinin yanı sıra elektrik ve su abonelik işlemlerinde de sigorta kontrolünün zorunlu tutulması nedeniyle sigortalı konut sayısında artış sağlanmıştır. Nitekim 2011 yılı Ekim ayında 3,5 milyon olan sigortalı konut sayısı 2012 yılı Ekim ayı itibarıyla 4,2 milyona ulaşmıştır. Bu rakam ülke genelinde yaklaşık yüzde 26'lık bir sigortalılık oranına karşılık gelmektedir.

Afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirleyen 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun 31/05/2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun çerçevesinde dönüşüme tabi tutulacak yerleşim yerlerinin afet risklerine göre önceliklendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizdeki yerleşim yerlerini etkileyebilecek tüm tehlikeleri birlikte ele alan bütünleşik afet tehlike ve risk haritaları ile buna yönelik standart ve kılavuzların geliştirilmesine ilişkin çalışmalara başlanmıştır.

Yeniden yapım ve iyileştirme planlarının hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesini sağlayacak gösterge ve yöntemlerin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Afet durumunda kurum ve kuruluşlar arasında hızlı, etkin ve güvenli bir bilgi iletişim ve koordinasyon sisteminin kurulması ihtiyacı devam etmektedir.

Tehlike haritalarına dayanan afet risklerini doğru bir şekilde tespit etmek, değerlendirmek ve devamında risk azaltma planlarını rasyonel bir şekilde hazırlayabilmek için yapı stoku kalitesi, zemin karakteristiği ve afet senaryolarına ilişkin analizlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Afet risklerinin azaltılması yönündeki faaliyetlerin etkinliğinin artırılması için halkın bütün süreçlere katılımının sağlanmasına, tehlike ve risk azaltma konusunda bilinçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Toplumun afetler karşısında zarar görebilirliğinin azaltılmasında ve afetlerin olumsuz etkilerinin önlenmesinde can ve mal kaybının en aza indirilmesi temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 135. Ulusal afet yönetimi ile ilgili kurumsal ve yasal çalışmalar yapılacaktır.			
Tedbir 338. Afetlerle ilgili mevzuat tüm yönleriyle yeniden ele alınacaktır.	AFAD (S), İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Başta 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ve ilgili yönetmelikleri olmak üzere afetlerle ilgili mevzuat risk yönetimine ağırlık verilerek ve imar mevzuatıyla bağlantısı kurularak yeniden ele alınacaktır.
Tedbir 339. Ulusal Afet Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı tamamlanacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), İçişleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yerel Yönetimler, İlgili STK'lar	Haziran Sonu	Risk azaltma, hazırlık, müdahale ve yeniden yapım süreçlerinde gerçekleştirilecek faaliyetler, sorumlu kuruluş-faaliyet-bütçe ilişkisi içinde değerlendirilerek afet yönetiminin etkinliğinin artması sağlanacaktır. Ulusal Afet Yönetim Stratejisinin Ulusal Deprem Stratejisiyle bütünlüğü kurulacaktır.
Tedbir 340. Ulusal Afet ve Acil Durum Bilgi Yönetim Sistemi	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), Yerel Yönetimler, İl Afet	Aralık Sonu	Afetlerle ilgili coğrafi, sosyal, beşeri özellikler ile donanım, makine-teçhizat ve insan

kurulacaktır.	Acil Durum Müdürlükleri		kaynağı gibi bilgilerin yer alacağı ve altlık afet bilgilerini içeren mevcut Afet Bilgi Sistemi ile entegre çalışacak olan Ulusal Afet ve Acil Durum Bilgi Yönetim Sistemi, afet ve acil durum yönetiminde yer alan diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mevcut uygulamalarının da entegrasyonu sağlanmış şekilde tasarlanacaktır.
Öncelik 136. Ülke genelinde doğal afet riski taşıyan yerleşim yerleri afet risk düzeyine göre önceliklendirilecek, riskin planlı bir şekilde azaltılmasına yönelik teknik ve mali çalışmalar sonuçlandırılacak, halkın bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler yürütülecektir.			
Tedbir 341. Bütünleşik afet tehlike haritalarının hazırlanma esasları belirlenecektir.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), Yerel Yönetimler	Haziran Sonu	Bütünleşik afet tehlike haritalarının hazırlanmasına yönelik standartlar belirlenecek ve kılavuzlar hazırlanacaktır.
Tedbir 342. Ülke genelinde doğal afet riski taşıyan yerleşim yerleri afet risk düzeyine göre önceliklendirilecektir	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (S), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Yerleşim yerlerinin afet risk düzeylerine göre önceliklendirilmesine yönelik bir envanter hazırlanacak ve bu doğrultuda, başta bina stoku ve sismik riskin değerlendirilmesi olmak üzere yöntem ve standartlar geliştirilecek ve risklerle ilgili bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir.
Öncelik 137. Merkezi ve yerel düzeyde gerçekleştirilecek afet riski azaltma çalışmaları bir bütünlük içinde yürütülecektir.			
Tedbir 343. Afetlere karşı dayanıklı yerleşim yerlerini oluşturmak üzere mikrobölgeleme çalışmalarına başlanacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (S), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Mikrobölgeleme usul ve esaslarının belirlenmesine yönelik ikincil mevzuat hazırlanarak yerel yönetimlerin mikrobölgeleme çalışmalarına başlamaları sağlanacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

I. ÇOK TARAFLI EKONOMİK İLİŞKİLER

A. TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1. Mevcut Durum

2007-2013 döneminde AB'nin aday ve potansiyel aday ülkelere sağlayacağı mali yardımlar, Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı (IPA) çerçevesinde; Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma, Sınır Ötesi İşbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ile Kırsal Kalkınma bileşenleri altında kullanılmaktadır. Bu kapsamda, 2013 yılı içinde aktarılması öngörülen 903 milyon Avro ile birlikte 2007-2013 döneminde Türkiye'ye tahsis edilen toplam kaynak tutarı yaklaşık olarak 4,8 milyar Avroya ulaşacaktır.

IPA'nın Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma bileşeni kapsamında, 2012 yılı programlama çalışmaları tamamlanarak, proje paketi Avrupa Komisyonuna gönderilmiştir. Proje paketinde bulunan 14 projeye yaklaşık 226 milyon Avro AB kaynağı tahsis edilecektir.

IPA'nın Sınır Ötesi İşbirliği bileşeni altında yer alan Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği ve Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programları kapsamında ikinci teklif çağrıları 2012 yılında yayınlanmış olup proje değerlendirme süreci devam etmektedir. 2010 yılında ilan edilen birinci teklif çağrıları çerçevesinde onaylanan toplam 10,2 milyon Avro bütçeli 56 projenin uygulama süreci devam etmektedir.

Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri altında yer alan Operasyonel Programlar kapsamında proje geliştirme çalışmaları yürütülmüş, Avrupa Komisyonuyla üzerinde mutabakata varılan ve programlama çalışmaları tamamlanmış projelerin uygulaması sürdürülmüştür. Ayrıca Eylül 2012 tarihi itibarıyla Ulaştırma Operasyonel Programından sorumlu Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı haricindeki Program Otoritesi Bakanlıkların, ilgili Operasyonel Programlar kapsamındaki ihale ve finans işlevlerine ilişkin akreditasyonları Avrupa Komisyonunun Kararıyla tamamlanmıştır.

2012-2013 yıllarına ilişkin olarak, Bölgesel Kalkınma bileşeni altında yer alan Bölgesel Rekabet Edebilirlik, Çevre ve Ulaştırma Operasyonel Programları ile İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşeni altında yer alan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programının revizyonlarına ilişkin resmi talep Avrupa Komisyonuna iletilmiştir.

Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri altında uygulanan Operasyonel Programlar kapsamında finanse edilen projelerin izlenmesine yönelik oluşturulan Ortak İzleme Bilgi Sistemi (IMIS) işler hale getirilmiş olup projelere ilişkin bilgiler sisteme girilmektedir. Diğer taraftan, çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda bakım, iyileştirme ve eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

Kırsal Kalkınma bileşeni altında sağlanacak mali yardımların kullandırılması çerçevesinde, 5648 sayılı Kanunla kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu 2012 yılı başında 20 ilde yapılanmasını tamamlamış ve faaliyete geçmiştir. Eylül 2012 itibarıyla, IPARD Programı kapsamında 20 ilde yürütülmekte olan birinci faz uygulamaları çerçevesinde toplam 7 kez proje teklif çağrısına çıkmıştır. Programın ikinci fazı toplam 42 ilde uygulanacak olup kalan 22 il koordinatörlüğünün örgütlenme ve akreditasyon çalışmaları devam etmektedir.

AB bölgesel gelişme politikalarına uyum kapsamında, üyelik sonrası yapısal fonlar ve uyum fonu kullanımına imkân sağlayacak Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslına ilişkin hazırlık çalışmaları Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda devam etmektedir. Gerek bu hazırlıklara katkı sağlamak gerekse IPA sisteminin etkin, verimli, şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde işlemlerini sağlamak amacıyla IPA'nın Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma bileşeni kapsamında finanse edilen ve Kalkınma Bakanlığının faydalanıcısı olduğu Ekonomik ve Sosyal Uyum Politikasında Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi kapsamındaki faaliyetler devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda, Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerine uyum düzeyinin yükseltilmesi ve 35 fasıl altında toplanan AB Müktesebatına uyum sağlanması yönündeki çalışmalar sürdürülecektir. AB'ye uyum süreci, 2008 Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde ve ülkemizin öncelikleri dikkate alınarak yürütülecektir.

AB'den sağlanacak mali yardımların Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine azami katkı sağlaması temel hedeftir. Bu doğrultuda, aday ülkelerin üyelik sonrasında kullanılacak yapısal fonlara hazırlanmasını amaçlayan Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri kapsamında tahsis edilen kaynaklar, oluşturulan koordinasyon ve izleme mekanizmasıyla etkili bir şekilde yönetilecektir. Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri kapsamındaki faaliyetlerin koordinasyonu Kalkınma Bakanlığınca sağlanacaktır. Bu amaçla oluşturulan Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Komitesi, Stratejik Koordinatör başkanlığında çalışmalarını sürdürecektir.

İMİS'e yönelik bakım, iyileştirme ve eğitim faaliyetlerine devam edilecektir.

Müzakere sürecinin ilerlemesine bağlı olarak, Kalkınma Bakanlığının koordinasyonunda AB bölgesel gelişme politikalarına uyum ve yapısal fonların kullanımına hazırlık için stratejik bir çerçeve oluşturulacaktır. Ayrıca, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslına ilişkin hazırlık çalışmaları kapsamında üyelik sonrası fonların etkili kullanımını sağlamak ve kurumsal kapasiteyi geliştirmek üzere IPA kapsamında finanse edilen Ekonomik ve Sosyal Uyum Politikasında Kapasitenin Geliştirilmesi Projesinin uygulaması sürdürülecektir.

Ayrıca, kalkınma ajanslarının AB ile mali işbirliği kapsamında sağlanacak fonların kullanımındaki etkinliği artırılacak, bu doğrultuda, ajansların kurumsal kapasiteleri geliştirilecek ve bölgelerinde AB fonlarının kullanımında aracı kurum rolü üstlenmelerine yönelik hazırlık çalışmaları yürütülecektir.

B. İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI EKONOMİK VE TİCARİ İŞBİRLİĞİ DAİMİ KOMİTESİ

1. Mevcut Durum

Ülkemiz, İslam ülkeleriyle ekonomik işbirliğini geliştirmek için İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) platformunu etkin bir şekilde kullanmaya devam etmektedir. İSEDAK'ın gündeminde yer alan, üye ülkeler arasında ticaretin artırılması, tarım, turizm ve ulaştırma alanlarında işbirliğinin canlandırılması, mali işbirliği, fakirlikle mücadele ve özel sektörle ilişkilerin geliştirilmesi konularında çeşitli faaliyetler yürütülmektedir.

2011 yılında Türkiye'nin İİT üyesi ülkelere ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 14 oranında artarak 37,3 milyar ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. Bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 27,7'dir. 2012 yılının ilk sekiz ayında İİT ülkelerine yapılan ihracat 31,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

2011 yılında Türkiye'nin İİT üyesi ülkelere ithalatı 2010 yılına göre yüzde 12 oranında artarak 31,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılının ilk sekiz ayında İİT ülkelerinden yapılan ithalat 19,5 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

İİT üyesi ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi temel hedefi doğrultusunda, İSEDAK'ın görevlerinden biri olan İİT içi ticaretin artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmiş, İİT içi ticaret oransal olarak 2010 yılında yüzde 17, 2011 yılında ise yüzde 17,7 olarak gerçekleşmiştir.

İİT Üyesi Ülkeler Arasında Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC), İSEDAK'ın ticaret alanında en önemli projesidir. Hukuki zemini Ağustos 2011 tarihi itibarıyla tamamlanan TPS-OIC'in fiili olarak işlerlik kazanmasına ilişkin hazırlıklar sürdürülmektedir. Ayrıca, İİT içi ticaretin artırılmasına dönük İSEDAK'ın bir diğer önemli projesi olan ve İstanbul'da yerleşik İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) kurumsallaşmasını tamamlayarak, faaliyetlerini sürdürmektedir.

İSEDAK'ın öncelikli sektörleri olan tarım, turizm ve ulaştırma alanlarında üye ülkeler arasında işbirliğinin canlandırılmasına yönelik çalışmalar ivme kazanmıştır. Tarım ve gıda güvenliği alanında bir işbirliği çerçevesi oluşturulması amacıyla oluşturulan İSEDAK Görev Gücü çalışmalarını tamamlamıştır. Turizm alanında, Türkiye'nin öncülüğünde bir İİT/İSEDAK Özel Sektör Turizm Forumu oluşturulmuştur. Forumun ilk toplantısı 7-8 Aralık 2012 tarihlerinde İzmir'de gerçekleştirilecektir. Ulaştırma alanında 27. İSEDAK'ta kabul edilen İİT Üyesi Ülkeler Arasında Ulaştırma İşbirliği Çerçevesi (İzmir Belgesi) kapsamında oluşturulması öngörülen ulaştırma çalışma grubunun işleyiş kurallarına ilişkin çalışma İSEDAK Koordinasyon Ofisi tarafından sürdürülmektedir.

Dünya ekonomisinde son yıllarda yaşanan dalgalanmalar nedeniyle İSEDAK bünyesinde mali işbirliği önem kazanmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası öncülüğünde yürütülen İİT Menkul Kıymet Borsaları Forumu çalışmaları kapsamında S&P İİT-İSEDAK Endeksine ilişkin çalışmalar tamamlanmış ve endeksin resmi lansmanı 28. İSEDAK Toplantısında yapılmıştır. İSEDAK kapsamında Merkez Bankaları arasında işbirliği çalışmaları üye ülkelerin kurumsal ve beşeri kapasitelerinin artırılmasına odaklanmıştır. Ayrıca, 25. İSEDAK Toplantısının ilgili kararı doğrultusunda 2011 yılı Eylül ayında kurulan

İSEDAK Sermaye Piyasaları Düzenleyicileri Forumunun ilk toplantısı 26-27 Eylül 2012 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Üye ülkelerde fakirliğin önlenmesine yönelik çalışmalar, bu amaçla geliştirilmiş programlarla yürütülmektedir. İİT Pamuk Programı ve Mesleki ve Teknik Eğitim Programı ile İslam Kalkınma Bankası bünyesinde oluşturulmuş olan fon ve programlar aracılığıyla bu yönde çalışmalara devam edilmektedir.

İİT'nin Orta Asya ile İşbirliği Eylem Planı kapsamında, üye ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesinde uygulanabilecek teknik işbirliği programları konusunda 22-23 Şubat 2012 tarihlerinde Ankara'da Orta Asya'ya Dönük Ülke Ortaklık Deneyimleri konulu bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştay sırasında Orta Asya ülkelerindeki teknik işbirliğinin mevcut durumu, iyi örnekler ve gelecek dönemde uygulanabilecek potansiyel ortaklıklar konularında görüş alışverişinde bulunulmuştur.

Ayrıca, İSEDAK Ekonomi Zirvesi ile 25. ve 26. İSEDAK Toplantıları kararları ışığında, İSEDAK'ın mevcut eylem planının eksikliklerini dikkate alan, önümüzdeki dönemde İSEDAK çalışmalarına yön verecek, daha kapsamlı, güncel ve etkin bir uygulama mekanizmasına sahip bir Strateji Belgesi hazırlanmıştır. Söz konusu Strateji 14-15 Ağustos 2012 tarihlerinde Mekke'de gerçekleştirilen 4. Olağanüstü İslam Zirvesinde kabul edilmiştir. Yeni İSEDAK Stratejisi kapsamında uygulamaya dönük olarak oluşturulacak çalışma grupları ve proje döngüsü yönetimi sistemine ilişkin hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir.

İSEDAK İzleme Komitesi'nin 28. Toplantısı 9-10 Mayıs 2012 tarihlerinde Ankara'da, İSEDAK'ın 28. Toplantısı ise 8-11 Ekim 2012 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

2. Temel Amaçlar ve Hedefler

İİT üyesi ülkelerle ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmeye yönelik mevcut proje ve programların başarılı bir biçimde uygulanması için çalışmalara devam edilecektir. Bu doğrultuda üye ülkeler, İİT'nin ilgili kuruluşları ve Türkiye'deki ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin koordinasyon sürdürülecektir.

İİT Üyesi Ülkelerle Tercihli Ticaret Sisteminin yürürlüğe konulması için ilgili ülkeler tarafından taviz listelerinin Ticaret Müzakereleri Komitesine iletilmesi ve uygulamaya dönük gerekli hazırlıkların tamamlanmasına ilişkin çalışmalar sürdürülecektir.

İSEDAK'ın öncelikli sektörleri olan tarım, turizm ve ulaştırma alanlarında işbirliğinin aktif şekilde sürdürülebilmesi için Türkiye'nin birikimleri etkin bir şekilde kullanılacak, diğer ülkelerin de işbirliği çabalarına katılımı hususunda gerekli girişimlerde bulunulacaktır.

İİT üyesi ülkelerde standartların geliştirilmesi konusunda, SMIIC'in çalışmalarına destek verilecektir. Türkiye'nin İİT üyesi ülkelerde fakirlikle mücadele programlarına desteği sürecektir, bu çerçevede İSEDAK gündeminde yer alan pamuk programı desteklenecektir. Bunun yanı sıra, mali işbirliği konusunda menkul kıymetler borsaları, merkez bankaları ve sermaye piyasaları düzenleme kurumları arasındaki işbirliği çalışmalarına hız verilecektir.

Ayrıca, Yeni İSEDAK Stratejisini uygulamaya dönük hazırlıklar tamamlanarak, işbirliği alanlarına yönelik Çalışma Grubu Toplantılarının 2013 yılının ilk çeyreğinde düzenlenmesi

öngörülmektedir. İlaveten, İSEDAK Stratejisi kapsamında ülkemiz tarafından finanse edilecek İSEDAK projeleri için 2013 yılında proje teklif çağrısına çıkılması hedeflenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu/İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 138. İSEDAK Stratejisi hayata geçirilecektir.			
Tedbir 344. İSEDAK Stratejisi kapsamında işbirliği alanlarına yönelik olarak Çalışma Grubu Toplantıları düzenlenecektir.	Kalkınma Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, İlgili Kurumlar	Aralık Sonu	İSEDAK Stratejisinin uygulama mekanizmalarından olan Çalışma Grupları toplantıları düzenlenecektir.
Tedbir 345. İSEDAK Stratejisinin uygulanmasına dönük üye ülkelerin teknik işbirliği ve kapasite geliştirme alanındaki projelerine ülkemiz tarafından finansal destek sağlanmak üzere proje teklif çağrısına çıkılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bankası	Aralık Sonu	Ülkemiz tarafından finansman sağlanacak projeler için gerekli dokümanların hazırlanması ve mevzuat çalışmaları tamamlanarak teklif çağrısına çıkılacaktır.
Tedbir 346. İİT üyesi ülkeler arasında Tercihli Ticaret Sisteminin fiili işlerlik kazanmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	İlgili ülkelerin taviz listelerini Ticaret Müzakereleri Komitesi Sekreteriyasına iletmelerine ve ülkelerin iç mevzuatlarında gerekli düzenlemeleri yapmalarına yönelik çabalar sürdürülecektir.
Tedbir 347. S&P İİT/İSEDAK Endeksinin tanıtımına yönelik faaliyetlere ağırlık verilecektir.	İMKB (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	İİT üyesi ülkelerin borsalarında işlem gören bazı firmaların hisselerinden oluşan S&P İİT/İSEDAK Endeksine katılımı artırmaya yönelik olarak çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 348. İİT/İSEDAK Özel Sektör Turizm Forumu çalışmalarını içerik yönünden	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, özel sektör	Aralık Sonu	İİT/İSEDAK Özel Sektör Turizm Forumu çalışmalarının içeriğinin zenginleştirilmesine yönelik

zenginleştirme çalışmaları sürdürülecektir.	kuruluşları		çalışmalar sürdürülecektir.
---	-------------	--	-----------------------------

C. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI, KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE GELİŞMEKTE OLAN SEKİZ ÜLKE

1. Mevcut Durum

a. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) bünyesinde, ticaretten ulaştırmaya, tarımdan enerjiye çeşitli alanlarda faaliyetler yürütülmektedir.

Türkiye'nin 2011 yılında EİT ülkelerine olan ihracatı 9,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 6,9'dur. 2012 yılının ilk sekiz aylık döneminde ihracatımız 11,7 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır.

2011 yılında Türkiye'nin EİT ülkelerinden ithalatı 17,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 7,2'dir. 2012 yılının ilk sekiz ayında ithalat 10,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

EİT Bölgesel Planlama Konseyi (BPK) 22. Toplantısı 9-11 Temmuz 2012 tarihlerinde Tahran'da gerçekleştirilmiştir. 12. EİT Zirvesi ve 20. Bakanlar Konseyi Toplantıları 13-16 Ekim 2012 tarihlerinde Bakü'de düzenlenmiştir.

EİT'nin daha etkin, dinamik ve görünürlüğü yüksek bir teşkilat haline getirilmesi amacıyla 11. EİT Zirvesi'nce kurulan EİT Akil Adamlar Grubu çalışmalarını tamamlayarak hazırladıkları raporu 12. EİT Zirvesi ve 20. Bakanlar Konseyine sunmuşlardır.

EİT'nin işbirliğine dönük en önemli projelerinden biri olan EİT Ticaret Anlaşması (ECOTA)'na fiili işlerlik kazandırılmasına dönük çalışmalar sürdürülmüştür. Bu kapsamda, ECOTA İşbirliği Konseyi 3. Toplantısı 2-3 Ekim 2012 tarihlerinde Ankara'da yapılmış ve bu toplantıda ECOTA'nın 1 Ocak 2013 tarihi itibarıyla taviz listelerini ileten ülkeler arasında yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.

EİT Ekoturizm Uzmanlar Grubu 3. Toplantısı 21 Eylül 2012 tarihinde Antalya'da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı ev sahipliğinde EİT üyelerine yönelik ekoturizm alanında 17-21 Eylül 2012 tarihlerinde bir eğitim programı düzenlenmiştir.

EİT Dışişleri Bakanları 19. Toplantısında alınan karar doğrultusunda EİT Bölgesel Gıda Güvenliği Programı Bölgesel Koordinasyon Merkezi'nin Ankara'da kurulmasına yönelik çalışmalar sürdürülmüştür.

EİT Tarım Bakanları 5. Toplantısının 13-16 Kasım 2012 tarihlerinde Antalya'da yapılması öngörülmektedir.

b. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) dönem başkanlığı 01/07/2012 tarihinden itibaren Sırbistan'dan ülkemize geçmiş bulunmaktadır. İlk kez akademisyenler ve sivil

toplum kuruluşlarının da katılımının sağlandığı ve 26/06/2012 tarihinde yapılan KEİ'nin 20. Yıldönümü Zirvesinde 2008 yılından beri ilk defa ortak bir bildiri yayımlanmıştır.

11/06/2012 tarihli Belgrad Dışişleri Bakanlar Konseyi Toplantısında kabul edilen ve KEİ'nin on yıllık hedeflerini belirleyen Gelişmiş Ortaklık İçin Ekonomik Gündem Belgesi Zirvede en üst düzeyde kabul görmüştür. Ticaret, ulaştırma, enerji, haberleşme, bilim ve teknoloji, turizm ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda KEİ'nin 2020 yılına yönelik vizyonunu ortaya koyan söz konusu Belge, KEİ'ye üye ülkeler arasındaki işbirliğinin daha işlevsel hale getirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma temelinde bölgenin doğal ve beşeri kaynaklarının daha etkin kullanımına yardımcı olması açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'nin KEİ ülkelerine ihracatı 2011 yılında 17,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 13,2'dir. 2012 yılının ilk yedi ayında ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,4 oranında artarak, 10,4 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin KEİ ülkelerinden ithalatı 2011 yılında 38,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 16,1'dir. 2012 yılının ilk yedi ayında ithalat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,5 oranında artarak, 23,7 milyar ABD doları olmuştur.

c. Gelişmekte Olan Sekiz Ülke

Gelişmekte Olan Sekiz Ülke (D-8) Üyesi Ülkeleri Arasında Tercihli Ticaret Anlaşması taviz listelerini sunan altı ülke (Türkiye, Malezya, Nijerya, Endonezya, Pakistan ve İran) arasında hukuken yürürlüğe girmiştir.

D-8 Üyesi Ülkeler Gümrük İdareleri Arasında Çok Taraflı İdari İşbirliği Anlaşması 24/10/2011 tarihinde beş üyenin onayıyla yürürlüğe girmiştir. Ekim 2012 itibarıyla Mısır hariç tüm üye ülkeler onay belgelerini D-8 Sekreteryası'na sunmuşlardır.

Türkiye'nin D-8 ülkelerine ihracatı 2011 yılında 7,6 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 5,6'dır. 2012 yılının ilk yedi ayında ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 161,7 oranında artarak 11,1 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin D-8 ülkelerinden ithalatı 2011 yılında 19,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 8,1'dir. 2012 yılının ilk yedi ayında ithalat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,3 oranında azalarak 11,2 milyar ABD doları olmuştur.

2. Temel Amaç ve Hedefler

a. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

EİT Bölgesinde bölge içi ticaretin artırılması için tarife ve tarife dışı engellerin azaltılmasına, ulaştırmanın ve taşımacılığın kolaylaştırılmasına, tarım alanında işbirliğinin geliştirilmesine ve gıda güvenliğinin iyileştirilmesine öncelik verilecektir.

Ayrıca, özel sektör işbirliğinin güçlendirilmesine ve güvenli ve sürdürülebilir bir işbirliği altyapısının kurulması için mevcut projelerin etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

EİT'nin daha etkin, dinamik ve görünürlüğü yüksek bir teşkilat haline getirilmesi amacıyla dönük çalışmalar sürdürülecektir.

b. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

Türkiye'nin KEİ Dönem Başkanlığı sırasında Gelişmiş Ortaklık için Ekonomik Gündem belgesinin uygulanmasına yönelik eylem planının hazırlanması çalışmaları sürdürülecektir.

KEİ Bursa Ticaret Merkezi'nin kurulması çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

KEİ üyesi ülkeler arasında mesleki ve teknik eğitim sistemlerinin karşılıklı olarak geliştirilmesine yönelik işbirliği mekanizmalarının oluşturulması desteklenecektir.

KEİ'yi proje üreten bir örgüte dönüştürmek amacıyla oluşturulan Proje Geliştirme Fonuna destek verilmeye devam edilecek ve bu çerçevede KOSGEB'in bölgedeki etkinliği artırılabilecektir.

KEİ'ye üye ülkeler arasında, KOBİ'lerde enerji verimliliğinin ve yeşil yatırımların desteklenmesi konusunda bilgi paylaşımı çalışmaları sürdürülecektir.

KEİ bölgesinde vergi politikası uygulamaları konusunda işbirliği çalışmaları sürdürülecektir.

KEİ ülkeleriyle ilişkilerimizde özel sektöre önem verilmeye devam edilecektir.

KEİ bölgesinde karayolu taşımacılığının önündeki engellerin kaldırılması ve taşımacılığın aşamalı olarak serbestleştirilmesi amacıyla sürdürülen çalışmalar desteklenecektir.

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti konusunda işbirliği sürdürülecektir. Bu kapsamda, KEİ ülkeleri arasında bilgi paylaşımı ve operasyonel işbirliği geliştirilecektir.

Kaçakçılık ve terörle mücadele konusunda işbirliği çalışmaları sürdürülecektir.

Bitki genetik kaynaklarını korumak ve depolamak amacıyla KEİ'ye üye ülkelerin ulusal gen bankaları arasında işbirliği çalışmaları yapılacaktır.

KEİ'ye üye ülkeler arasında gıda güvenliği ve güvenilirliği konularında bilgi ve tecrübe paylaşımının geliştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir. Bu kapsamda, etiketleme standartlarının uyumlaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.

Karadeniz'de sürdürülebilir balıkçılık politika ve uygulamalarının geliştirilmesi yönünde işbirliği çalışmaları desteklenecektir. Bu kapsamda, uluslararası kuruluşlarla işbirliği çalışmaları yapılacaktır.

KEİ üyesi ülkeler arasında sağlık, posta hizmetleri, sivil havacılık, sahil güvenlik ve yayın düzenleyici kuruluşlar arasında var olan işbirliğinin geliştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

c. Gelişmekte Olan Sekiz Ülke

Türkiye, D-8 kapsamındaki işbirliği çalışmalarını desteklemeye devam edecektir. Bu kapsamda, D-8 Üyesi Ülkeleri Arasında Tercihli Ticaret Anlaşmasının fiilen yürürlüğe girmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

D-8 Üyesi Ülkeler Gümrük İdareleri Arasında Çok Taraflı İdari İşbirliği Anlaşmasının onay işlemlerini tamamlamamış tek ülke olan Mısır'ın onay işlemlerini tamamlaması konusunda işbirliği çalışmaları sürdürülecektir.

Mısır ile Türkiye arasında doğrudan bankacılık sistemi olmaması ve para transferlerinin Avrupa ve ABD bankaları kanalıyla yapılması maliyet artırıcı bir faktördür. Bu sorunun çözümüne yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

KOSGEB tarafından gerçekleştirilen Sanayi Kümeleri En İyi Uygulama Çalıştayı, D-8 Uzman Değişimi projeleri gibi çalışmalar desteklenerek bilgi paylaşımı artırılacaktır.

D-8 üye ülkelerince Yeşil Dünya ve Yeşil KOBİ'ler konusunda eylem planı hazırlama çalışmaları sürdürülecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 139. EİT, KEİ ve D-8 platformlarında işbirliği geliştirilecektir.			
Tedbir 349. Ülkemizin EİT kapsamındaki işbirliği faaliyetlerinde etkinliği artırılacaktır.	Dışişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	EİT'in etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 350. ECOTA'nın hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	Ekonomi Bakanlığı (S), Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	EİT Ticaret Anlaşması'nın ek belgelerinin ilgili ülkelere imzalanıp onaylanması ve ilgili üye ülkelerin taviz listelerini EİT Yazmanlığına iletmeleri yönündeki çabalar sürdürülecektir.
Tedbir 351. Ülkemizde kurulacak olan EİT Bölgesel Gıda Güvenliği Programı Bölgesel Koordinasyon Merkezine yönelik çalışmalar tamamlanarak Merkeze fiili işlerlik kazandırılacaktır.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı	Aralık Sonu	EİT Bölgesel Gıda Güvenliği Programı Bölgesel Koordinasyon Merkezinin kurulmasına yönelik mevzuat çalışmaları tamamlanarak Merkez işler konuma getirilecektir.
Tedbir 352. D-8 Tercihli Ticaret Anlaşmasının fiili işlerlik kazanmasına yönelik çalışmalar sonuçlandırılacaktır.	Ekonomi Bakanlığı (S), Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	D-8 Tercihli Ticaret Anlaşmasının fiili işlerlik kazanmasına yönelik çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

II. İKİLİ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

1. Mevcut Durum

Türkiye güçlü bir ekonomik ve finansal yapıya sahip olması ve krizlere karşı sağlam duruşu sayesinde bölgesinde güvenli liman olarak algılanarak önemli bir ekonomik güç ve

küresel bir aktör olmuş ve yükselen profiliyle komşu ve bölge ülkelerinin yanı sıra komşu olmayan ülkelerin de ekonomik, ticari ve diğer alanlarda ilişkilerini güçlendirmek için taleplerde bulunduğu bir ülke haline gelmiştir. Bu çerçevede Türkiye belirli ülkelere ve bölgelere yoğunlaşmak yerine, komşu olan ve olmayan pek çok ülkeyle ikili ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendirerek dengeli bir politika izlemektedir.

Türkiye'nin izlediği politikaların ve ülkelerle ikili ilişkilere verdiği önemin etkisi ülkelere ve ülke gruplarına göre dış ticaret hacimlerinde kendini göstermektedir. Nitekim 2012 yılının ilk yedi ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre ülke gruplarına göre dış ticaretin önemli ölçüde arttığı; en büyük artışın ise yüzde 56,6'yla Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri, yüzde 46,1'e Kuzey Afrika Ülkeleri ve yüzde 32,2'yle Orta Amerika ve Karayip Ülkeleri ile yapılan ticarete gerçekleştiği görülmektedir.

2012 yılının ilk yedi ayında Türkiye'nin kara sınırı olan komşu ülkelere ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 69,7 oranında artarak 16,7 milyar ABD dolarına; ithalatı ise yüzde 2,3 oranında artarak 11,3 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. İhracatta Irak'ın yüzde 44 payla, ithalatta ise İran'ın yüzde 68,5 payla Türkiye'nin komşu ülkeleri arasında en önemli ticaret ortakları konumunda oldukları görülmektedir. Aynı dönemde, Türkiye'den komşu ülkelere yönelen doğrudan yatırımlar yüzde 26,8 oranında azalarak 41 milyon ABD doları; komşu ülkelerden Türkiye'ye yönelik doğrudan yatırımlar ise yüzde 5,7 oranında artarak 37 milyon ABD doları olmuştur. Bu dönemde Irak, Gürcistan ve Suriye'ye yapılan yatırımlar azalırken Yunanistan'a yapılan yatırımlardaki artış dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin ülkelere göre ihracatı 2012 yılının ilk yedi aylık verilerine göre incelendiğinde, İran, Almanya, Irak, İngiltere ve Rusya'nın en fazla ihracat yapılan beş ülke olduğu ve söz konusu 5 ülkenin toplam ihracat içindeki payının yüzde 34,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Rusya, Çin, Almanya, ABD ve İtalya ise en fazla ithalat gerçekleştirilen beş ülke olmuştur. Söz konusu 5 ülkenin toplam ithalat içindeki payı yüzde 40,6'dır. İthalatta ilk sırada yer alan Rusya'dan yapılan ithalatın önemli bir bölümünü doğalgaz ve petrol ithalatı oluşturmaktadır. Aynı dönemde Türkiye'ye en fazla doğrudan yatırım yapan ülkeler İngiltere, Avusturya, Hollanda, Lüksemburg ve Lübnan olmuştur. Türkiye'den diğer ülkelere yapılan doğrudan yatırımlarda ise en büyük payı sırasıyla Hollanda, Azerbaycan ve Hırvatistan almıştır.

2012 yılında Türkiye ile diğer ülkeler arasında hali hazırda oluşturulmuş olan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) mekanizmalarının uygulanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmüş ve söz konusu mekanizmaların olmadığı ülkelerle de benzer mekanizmaların oluşturulması yönünde çalışmalara devam edilmiştir. 2012 yılında ayrıca, Türkiye ile çeşitli ülkeler arasında Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantılarının düzenlenmesine, KEK protokolleri imzalanmasına ve Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşmaları yapılmasına devam edilmiştir.

Türkiye'nin kalkınma alanında sahip olduğu bilgi ve tecrübenin diğer ülkelerle paylaşılması kapsamında Tunus'un yeniden yapılanma ve reform çalışmalarına destek vermek üzere makroekonomi, yatırım teşvik sistemi, bölgesel kalkınma, bölgelerarası işbirliği, sosyal destekler vb. alanlarda işbirliği faaliyetleri 2012 yılı Ağustos ayında başlatılmıştır. Bazı komşu ülkeler ve yakın çevre ülkeleriyle de benzer programların başlatılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Komşu ülkeler ve yakın çevre ülkeleriyle Kalkınma İşbirliği Programları ve Bölgelerarası İşbirliği Programlarının geliştirilmesine ağırlık verilecektir. Türkiye'nin yakın

çevresinde yer almamakla birlikte içinde Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın (BRICS) da yer aldığı kalkınma alanında önemli tecrübelerle sahip ülkelerle bilgi ve tecrübe paylaşım programları başlatılması yönünde faaliyetler yürütülecektir.

İkili düzeyde; komşu ülkeler ve komşu olmayan diğer ülkelerle Türkiye'nin ulusal stratejilerine, dış politika hedeflerine ve bölgesel önceliklerine uygun şekilde teknik işbirliği çalışmaları artırılarak sürdürülecektir.

Türkiye ile diğer ülkeler arasında KEK toplantılarının gerçekleştirilmesi, YDSK mekanizmalarının kurulması, YKTK Anlaşmalarının ve Gümrük Birliği yükümlülüklerimizle uyumlu bir şekilde Serbest Ticaret Anlaşmalarının (STA) imzalanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Kalkınma alanında komşu ülkelerle ve bölge ülkeleriyle ikili ve çok taraflı işbirliğini geliştirmeye dönük bir strateji belgesi oluşturma çalışmaları için yol haritası çıkarılacak ve bu yol haritası doğrultusunda çalışmalar yapılacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 140. Türkiye'nin yakın çevresinde yer almamakla birlikte işbirliği açısından Türkiye için önem arz eden BRICS ülkeleri gibi yükselen pazar ekonomileriyle bilgi ve tecrübe paylaşım programları başlatılması yönünde çalışmalar yapılacaktır.			
Tedbir 353. BRICS ülkeleri başta olmak üzere kalkınma alanında birikim sahibi ülkelerle bilgi ve tecrübe paylaşım programları başlatılacaktır.	Kalkınma Bakanlığı (S), Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, İlgili Diğer Kuruluşlar	Aralık Sonu	Gelişmekte olan ülkelerle ve özeld BRICS ülkeleriyle kalkınma alanında ikili ve çok taraflı işbirliğini geliştirmeye dönük imkânların araştırılması için çalışmalar yapılacaktır.

III. TEKNİK İŞBİRLİĞİ

1. Mevcut Durum

Türkiye'nin OECD bünyesinde yer alan ve 23 üye ülkeden oluşan Kalkınma Yardımları Komitesindeki (DAC) gözlemci statüsü devam etmektedir. Türkiye devam eden küresel kriz ve olumsuz ekonomik koşulların yarattığı bütün zorluklara rağmen kalkınma yardımlarını artırmayı sürdürmüştür. 2010 yılında 967 milyon ABD doları olarak gerçekleşen Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları (RKY), 2011 yılında yüzde 31,6 artışla 1 milyar 273 milyon ABD doları seviyesine yükselmiştir. Türkiye, bu anlamda 2011 yılında OECD ülkeleri arasında RKY miktarında en yüksek artış kaydeden ülke konumundadır. Benzer şekilde, Türkiye'nin 2010 yılında yüzde 0,13 olan RKY/GSYH oranı, 2011 yılında önemli bir artış kaydederek yüzde 0,17 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO V: 1- Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
RKY (Milyon ABD Doları)	714	602	780	707	967	1 273

RKY / GSYH (Yüzde)	0,13	0,09	0,10	0,11	0,13	0,17
--------------------	------	------	------	------	------	------

Kaynak: TİKA

Uluslararası kalkınma işbirliği platformlarında yükselen donör ülke olarak nitelendirilen Türkiye'nin RKY miktarı devam eden küresel krize rağmen beklentilerin üzerinde artmıştır. 2011 yılı içerisinde Resmi Kalkınma Yardımlarının yanı sıra Türk özel sektörü tarafından bu kapsamda diğer ülkelerde gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar 879 milyon ABD doları, sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan yardımlar ise 199 milyon ABD doları büyüklüğündedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin 2010 yılında 1.718 milyon ABD doları olarak gerçekleşen Toplam Kalkınma Yardımlarının 2011 yılında 2.363 milyon ABD doları seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yaptığı RKY'nin orta ve uzun vadeli stratejilere dayanması ve program bazlı gerçekleştirilmesi gerekliliği sürmektedir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanlığının kapasitesinin geliştirilmesi çalışmalarına devam edilmesinin Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarının etkililiğini ve verimliliğini artıracığı düşünülmektedir.

Türkiye'nin yardım sağladığı ülkelerdeki ihtiyaçların ve taleplerin, tarihi ve kültürel nedenlerin de etkisiyle farklılık göstermesi, Türkiye'nin kalkınma yardımlarının diğer OECD ülkeleriyle mukayese edildiğinde sektörel olarak daha fazla çeşitlilik göstermesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda, kalkınma yardımları alanında coğrafi ve tematik önceliklendirme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye'nin 2011 yılı resmi kalkınma yardımlarının yüzde 46,6'sı Güney ve Orta Asya, yüzde 23,9'u Orta Doğu, yüzde 22'si Afrika ve yüzde 6,3'ü Balkan ülkelerine yönelik olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ilk 10 ülke sırasıyla Pakistan, Suriye, Afganistan, Somali, Kırgızistan, Libya, Kazakistan, Irak, Azerbaycan ve Filistin şeklindedir.

2011 yılında İstanbul'da düzenlenen Birleşmiş Milletler 4. En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) Konferansında ülkemiz tarafından açıklanan Ekonomik ve Teknik İşbirliği Paketinin uygulanmasına yönelik olarak 2012 yılında yayımlanan 2012/1 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle siyasi öncelikler ve öncelikli işbirliği alanlarının belirlenmesinde Dışişleri Bakanlığı, teknik koordinasyon alanında TİKA sorumlu kuruluş olarak belirlenmiştir. Türkiye tarafından EAGÜ'lere yapılan yardımlar, 2010 yılında 156,5 milyon ABD doları seviyesinden 2011 yılında, yüzde 79'luk bir artışla 279 milyon ABD doları seviyesine yükselmiştir.

Türkiye'nin kalkınma işbirliği alanında bölgesel ve küresel düzeyde etkinliğini artırmasına paralel olarak, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) uluslararası bir birimi olarak İstanbul'da kurulan ve özel sektörün tüm dünyada kalkınma çalışmalarına dâhil edilmesi misyonunu taşıyan UNDP İstanbul Uluslararası Kalkınmada Özel Sektör Merkezi (IICPSD) idari yapılanma sürecini tamamlamış olup faaliyetlerine başlamıştır.

2011-2015 dönemini kapsayan ve Birleşmiş Milletler kuruluşlarının ülkemizdeki faaliyetlerinin çerçevesini belirleyen Birleşmiş Milletler Türkiye Kalkınma İşbirliği Strateji Belgesi (UNDCS), orta gelirli ülkeler için bir pilot uygulama özelliği taşıyor nitelikte, Türkiye tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu belgenin izleme ve değerlendirme çalışmaları da benzer şekilde Türkiye tarafından yürütülmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler kuruluşları, Kalkınma Bakanlığı ve ilgili bakanlıkların

temsilcilerinin katılımıyla oluşturulan çalışma grupları 2012 yılında izleme ve değerlendirme faaliyetlerine başlamıştır.

2012 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla UNDP teknik desteğiyle, Türkiye’de 54 adet teknik işbirliği projesi yürütülmektedir. Bu projelerde yoksulluk azaltımı, cinsiyet eşitliği, iyi yönetişimin sağlanması, çevre ve sürdürülebilir kalkınma, çocukların ve gençlerin konumunun güçlendirilmesi ve program uygulama kapasitesinin geliştirilmesi gibi faaliyet alanlarına odaklanılmıştır. 2012 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla Türkiye’de Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) desteğiyle 8, Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) desteği ile 7 teknik işbirliği projesi yürütülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Türkiye tarafından, Orta Asya, Balkanlar, Afrika ve Orta Doğuda yer alan ülkeler başta olmak üzere en az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çalışmalarına, bu ülkelerin ihtiyaçları, ülkemizin uzmanlaştığı alanlar ve dış politika önceliklerini gözeterek bir anlayışla katkı sağlanmaya devam edilecektir.

Uluslararası teknik işbirliği faaliyetlerine gönüllü kuruluşların ve özel sektörün katılımı teşvik edilecektir. Çok taraflı uluslararası kalkınma işbirliği kuruluşları ile bölgesel ve küresel düzeyde işbirlikleri ulusal önceliklerle uyumlu şekilde artırılabilecektir. Bu doğrultuda, bu kuruluşların bölgesel ve küresel birim ve merkezlerinin ülkemizde kurulması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu / İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 141. Türkiye'nin yaptığı kalkınma yardımlarının niteliğinin artırılması ve kurumlar arası koordinasyonun iyileştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.			
Tedbir 354. Türkiye'nin EAGÜ'ler, diğer az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yaptığı yardımlar için ulusal öncelikler ve ülkelerin ihtiyaçları dikkate alınarak orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirilecektir.	TİKA (S), Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	EAGÜ'lere yönelik olarak 2020 yılına kadar yıllık yapılacak 200 milyon ABD doları büyüklüğündeki yardımlar dâhil olmak üzere kalkınma yardımları; yararlanıcı ülke özelinde program bazlı olarak ulusal dış politika öncelikleri dikkate alınarak gerçekleştirilecektir. Türkiye'nin kalkınma yardımlarının Paris Bildirgesi, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve benzeri uluslararası kabul görmüş kalkınma ilkeleri ile uyumu geliştirilecektir.
Tedbir 355. Dış Yardımlarla ilgili bir çerçeve kanun tasarısı taslağı hazırlanacaktır.	TİKA (S), Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dışişleri Bakanlığı	Aralık Sonu	Kalkınma yardımları alanındaki yasal sorunları gidermeye ve kurumlar arası koordinasyonu iyileştirmeye yönelik dış yardım kanun tasarısı taslağı hazırlanacaktır.
Öncelik 142. Türkiye'nin çok taraflı uluslararası kalkınma işbirliği kuruluşlarıyla işbirliği artırılacaktır.			

<p>Tedbir 356. Ulusal öncelikler doğrultusunda Birleşmiş Milletler ve diğer çok taraflı uluslararası kalkınma işbirliği kuruluşlarıyla yapılan işbirlikleri geliştirilerek, uluslararası kalkınma çalışmalarına etkin katılım sağlanacak ve görünürlük artırılabacaktır.</p>	<p>Dışişleri Bakanlığı (S), Kalkınma Bakanlığı, TİKA, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Bölgesel ve küresel işbirliklerini artırmak amacıyla BM kuruluşlarının bölgesel ofislerinin ülkemizde açılması için çalışmalar sürdürülecektir. Ayrıca OECD gibi diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliklerinin artırılmasına, belirlenen alanlarda ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde kapasitenin iyileştirilmesine ve insan kaynaklarının geliştirilmesine yoğunlaşılacaktır.</p>
--	--	--------------------	---